

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

A SZEGEDI BOSZORKÁNYPEREK

(1726–1744) JEGYZŐI

TÖRTÉNETI DIALEKTOLÓGIAI ÉS
SZOCIOLINGVISZTIKAI VIZSGÁLAT

BERENTE ANIKÓ

2021

Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ

BERENTE ANIKÓ

A szegedi boszorkányperek (1726–1744) jegyzői

Történeti dialektológiai és szociolingvisztikai vizsgálat

Nyelvtudományi Doktori Iskola
Vezető: Dr. Németh T. Enikő, az MTA doktora, egyetemi tanár
Magyar nyelvészet alprogram
Programvezető: Dr. Forgács Tamás, az MTA doktora, egyetemi tanár

Témavezető: Dr. Németh Miklós, PhD, egyetemi docens

Szeged, 2021

Ezúton nyilatkozom arról, hogy jelen doktori értekezés a saját, önálló munkám.

Szeged,.....

.....

doktorandusz aláírása

Tartalom

1. Bevezetés	6
1.1. A témaválasztás	6
1.2. Elméleti keret és a vizsgálat céljai.....	8
1.3. Viszonyítási alap.....	13
1.4. Vizsgálati módszer, vizsgálandó jelenségek, adatbemutatás.....	15
2. A forrás	20
2.1. A szegedi iratok nyomtatásban megjelent eddigi kiadásai	20
2.2. Latin nyelvű iratok.....	21
2.3. Magyar nyelvű iratok.....	23
2.3.1. A betűhív változat elkészítésének elvei	27
3. A szegedi jegyzőség hivatala a 18. század elején	29
3.1. A magyar nyelvű iratokban található aláírások	30
3.2. A névhez nem társított iratok kezekhez rendelése.....	36
4. A kezek jellemzési szempontjai.....	40
4.1. Az első kéz jellemzése.....	43
4.1.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	43
4.1.2. Nyelvjárási kép	44
4.2. A második kéz jellemzése	45
4.2.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	45
4.2.2. Nyelvjárási kép	47
4.3. A harmadik kéz jellemzése.....	49
4.3.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	49
4.3.2. Nyelvjárási kép	51
4.4. A negyedik kéz jellemzése	53
4.4.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	54
4.4.2. Nyelvjárási kép	57

4.5. Az ötödik kéz jellemzése	78
4.5.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	78
4.5.2. Nyelvjárási kép	80
4.6. A hatodik kéz jellemzése	87
4.6.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	87
4.6.2. Nyelvjárási kép	89
4.7. A hetedik kéz jellemzése	94
4.7.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	94
4.7.2. Nyelvjárási kép	97
4.8. A nyolcadik kéz jellemzése	100
4.8.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	100
4.8.2. Nyelvjárási kép	102
4.9. A kilencedik kéz jellemzése	104
4.9.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	104
4.9.2. Nyelvjárási kép	104
4.10. A tizedik kéz jellemzése	105
4.10.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	105
4.10.2. Nyelvjárási kép	107
4.11. A tizenegyedik kéz jellemzése	127
4.11.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	127
4.11.2. Nyelvjárási kép	129
4.12. A tizenkettedik kéz jellemzése	136
4.12.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	137
4.12.2. Nyelvjárási kép	139
4.13. A tizenharmadik kéz jellemzése	148
4.13.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	149
4.13.2. Nyelvjárási kép	150

4.14. A tizennegyedik kéz jellemzése	151
4.14.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások	152
4.14.2. Nyelvjárási kép	153
5. A vizsgált forrás egészére jellemző nyelvi jelenségek.....	155
5.1. Fonológiai, morfofonológiai jelenségek.....	156
5.2. A <i>-bV</i> , <i>-bVn</i> előfordulásai.....	163
5.3. Az ablatívuszi irányú határozóragok előfordulásai	166
6. A fogalmazványok és a másolati/tisztázati példányok összehasonlítása	170
7. Összefoglalás, kitekintés	178
Irodalom	183
A táblázatok jegyzéke	192
Függelék.....	194
Mellékletek.....	524

1. Bevezetés

Dolgozatomban a 18. században keletkezett, szegedi boszorkányperes ügyeket rögzítő jogi-közigazgatási dokumentumok történeti dialektológiai és szociolingvisztikai vizsgálatát tűztem ki célul. A vizsgálat forrásaként az 1726 és 1744 között keletkezett szegedi iratokat választottam ki, amelyek az élőnyelvhez közel álló forrásnak számítanak. Több szempontból is értékes adatokat szolgáltatnak: ahogy Gréczi-Zsoldos (2007: 37) rámutat, a bírósági vizsgálatok vallomásai a tanúk nyelvhasználatán kívül adatokat szolgáltathatnak a jegyzők tanult nyelvéről, a regionális normáról, és reményeim szerint az írnokok anyanyelvjárásáról is.

1.1. A témaválasztás

A középmagyar kor igen gazdag forrásanyaggal rendelkezik, és noha egyre több, különböző megközelítést alkalmazó nyelvészeti vizsgálat foglalkozik az e korszakban keletkezett iratokkal, az újabb elemzések kiegészíthetik, árnyalhatják, de akár módosíthatják is eddigi nyelvészeti ismereteinket. Az elemzés egyik fő hozadéka tehát az lehet, hogy a korpusz részletes vizsgálatával hozzájárul a 18. századi nyelvhasználat leírásához, ugyanis az említett időszak nyelvi feltárása még hiányosnak tekinthető. A nyelvi leírás támpontot nyújthat a jövőbeli kutatások számára, egyfajta fogódzót biztosítva a történeti anyagokkal kapcsolatban, hiszen így nemcsak a jelenkori sztenderd nyelvváltozatra vagy egy bizonyos nyelvjárás jellemzésére lehet támaszkodni. Az értekezés a nyelvi elemzésen túl a felhasznált forrás betűhű szöveggözlését is közreadja, amelyet reményeim szerint a későbbi nyelvészeti kutatások is fel tudnak használni. A dolgozat arra is rávilágít, hogy a periratok rendkívül összetettek, és pl. nemcsak a tanúkihallgatások tartalmi és nyelvi megformáltsága vizsgálható bennük, hanem a történeti dialektológia és történeti szociolingvisztika számára is értékes megállapítások tehetők. Az elemzés Németh korábbi munkájához (2004) is kötődik mind idő-, mind térbelileg, hiszen a szegedi városi tanács ránk maradt első jegyzőkönyve (1717–23) vizsgálatának egyfajta folytatását biztosítja az 1726 és 1744 keletkezett iratok alapján készült leírás. Továbbá a Szeged történetével foglalkozó irodalom többször említi, hogy a 18. század elején más területekről érkezettek a jegyzők a városba (ehhez ld. részletesebben 3. A szegedi jegyzőség hivatala a 18. század elején), a jegyzők anyanyelvjárásának meghatározására tett kísérlettel pedig a fentebbi kijelentés pontosítható, árnyalható. Az értekezés azt is megmutatja, hogy Haader (1998) kódexkezek azonosításához alkalmazott szempontrendszer a misszilisek (Kocsis 2020) után a jogi-közigazgatási regiszterbe tartozó egyéb kéziratos dokumentumok vizsgálatában is eredményesnek tekinthető.

A középmagyar időszak egyik izgalmas forrástípusát képezik az ún. boszorkányperek, hiszen vizsgálatuk több szempontból is gyümölcsözőnek tűnik: a perekben megszólaltatott tanúk, vádlottak nyelvhasználatára és az írnokok anyanyelvjárására – Deme (1959) kategóriáival kiegészítve, a fejek és kezek viszonyára – vonatkozó nyomokat is felfedezhetünk. Ebben az időszakban spontán sztenderdizációs törekvéseket (Németh 2004) is feltételezhetünk, így a hivatalos regiszterbe tartozó iratokban a nyelvi egységesülést elősegítő tendenciák is kirajzolódhatnak.

Érdemes azonban szem előtt tartanunk Szentgyörgyi (2014: 222) megállapítását, miszerint „a boszorkányper fogalom sem tematikai, sem műfaji szempontból nem egységes perügyletek, jogi dokumentumok gyűjtőfogalma”. Az általam választott forráscsoport sem tekinthető teljesen homogénnek, hiszen a szegedi boszorkányperek elnevezés is többféle típusú dokumentumot takar: a nagy 1728-as szegedi pert megelőző feljelentés, egy feljegyzési fogalmazvány, három jegyzék, négy magyar nyelvű ítélet, illetve természetesen a korpusz legterjedelmesebb részét kínáló tanú- és önvallomási jegyzőkönyvek (részletesebben ld. [2. A forrás](#)). Utóbbi a vádlottak kihallgatásakor keletkezett iratokat jelenti.¹ A különböző szövegek eltérő tulajdonságokkal rendelkeznek, mind a perek különféle kontextusait, mind felépítésüket, részeit tekintve. Mivel azonban ezek a vizsgálat alapcéljai szempontjából nem relevánsak, így ezek részletes meghatározásától most eltekintek (ehhez továbbvezető irodalomként ld. Varga 2019 és hivatkozásai). Egyes adatok elemzésekor és a kezek jellemzésekor azonban Gréczi-Zsoldoshoz hasonlóan (2007) természetesen utalni fogok az adott dokumentum szövegtípusára is. Annyit azonban mégis érdemes megjegyezni, hogy „[a] tárgyalótermi diskurzusba tartozó műfajok – a vádlottak kihallgatási szövegeit és a vizsgálódási szakasz tanúvallomásait egyaránt ideértve – jogi érdekeltségük ellenére a beszélt nyelvhez is közel álló szövegtípusnak számítanak. A nemzetközi szakirodalom is beszélt nyelven alapulónak (*speech-based*) vagy beszélt nyelvhez kapcsolódónak (*speech-related*, *semi-vernacular*) tartja” a beszámolóokban felidézett társalgások és a történetek „itt és most”-ba helyezése miatt.² Ezekben a történeti forrásokban vizsgálhatóak olyan nehezen hozzáférhető szövegfajták, mint az egyenes és szabadfüggő idézés, a mindennapi beszélt nyelvhasználat (Varga 2018: 186), a

---

¹ Reizner (1899: 346) leírása szerint a vallatásnak különböző fokozatai voltak. Először a hóhér ismertette a kínzóeszközöket és az azok által okozott fájdalmakat. A második fokozat a szeges lovacskára ültetés, a harmadik az ujjak csavargatása, szorítása, a negyedik a spanyolcsizma használata, az utolsó pedig a háttörés. A legtöbbször már az első két fokozatnál vallomást tettek, ezt önvallomásnak tekintették, csak a többi alkalmazása után tett vallomás esetén állították, hogy kényszervallomásról van szó.

² Varga (2019: 8) azonban megállapítja, hogy ez a kérdés jóval vitatottabb a grammatikai-pragmatikai jellemzőket is figyelembe véve.

szubjektív nyelvi adatok (a tanú anyanyelve, kétnyelvűsége, további személyekre, illetve a nyelvi környezetre vonatkozó információk), a szociolingvisztikai változók, a területi nyelvváltozatok (Szentgyörgyi 2014: 222–3).

1.2. Elméleti keret és a vizsgálat céljai

„A [...] nyelvhasználat lényegi jellemzője a változatosság és változékonyság, melyek az ember és a nyelv alapvető létezési dimenzióival függenek össze. Ezek a dimenziók az idő (történetiség), a tér (területiség) és a társadalom (társadalom, illetve kultúra) dimenziója. A nyelvtudomány egyes ágai kifejezetten e dimenziók mentén vizsgálódnak. Az időbeliséget a közülük a legnagyobb múltra visszatekintő nyelvtörténet (diakrón nyelvészet), a térbeliséget a geolingvisztika (nyelv földrajz; areális nyelvészet, dialektológia), a társadalmi (és kulturális, esetleges más megnevezéssel: humán) dimenziót pedig fiatalabb diszciplínák (elsősorban a szociolingvisztika, emellett a kulturális nyelvészet, folklórlingvisztika stb.) tanulmányozzák. E nyelv(használat)i dimenziók vizsgálata egyenként is erős, a szűkebb értelemben vett nyelvtudományon túlmutató interdiszciplinaritást feltételez, illetve követel meg.” (Farkas 2014: 9). A tér, idő és a humán dimenzió összekapcsolódása a jelen dolgozatban is tetten érhető, az elméleti keretet mégis elsősorban a történeti szociolingvisztika, a szociolingvisztikán belül pedig a variációelmélet határozza meg. Hebda (2014: 238–9) szerint a történeti szociolingvisztika fő kérdése a következő: „[...] míg a szociolingvista azt vizsgálja, hogy az emberek milyen nyelvi döntéseket hoznak a nyelvhasználat során (Chambers 1995/2003), addig a történeti szociolingvistát az érdekli, hogy mi határozta meg a múltban ezeket a döntéseket, a nyelven kívüli tényezők közé sorolva a beszélő földrajzi hátterét, a mobilitását, nemét, korát, etnikai hovatartozását, a szociális hálóját és a társadalmi-gazdasági osztályát (Raumolin-Brunberg 1996).”³ Mind a szinkrón, mind a diakrón szociolingvisztika közös központi fogalma a nyelvi változó (Németh 2013: 317), amely eltérő változatainak vizsgálatával arra kaphatunk választ, hogy azok milyen társas vagy nyelvi jegyekkel mutatnak korrelációt – társadalmi helyzet, presztízs-viszonyok –, hogy megoszlásukat milyen tényezők – a közlési aktusok társadalmilag meghatározható körülményei – befolyásolják (Sándor 2014, Herman 1982: 2).

---

³ „[...] while sociolinguistics inquires into the social uses of language (Chambers 1995/2003) in the sense of the linguistic choices people make, historical sociolinguistics is interested what determined those choices in the past, the extralinguistic constraints involved being geographical background and mobility, gender, age, ethnic group membership, and the social network and socio-economic class of the speaker (Raumolin-Brunberg 1996).”

A történeti szociolingvisztika lényegében a nyelv, a történelem és a szociális viszonyok egybefonódásának kutatásán alapszik. Gréczi-Zsoldos (2013: 178) írja: „Mivel a szociolingvisztika kitüntetett figyelmet szentel a beszélt nyelv szabályszerűségeinek és jellegzetességeinek, ezért a történeti szociolingvisztika egyik fontos feladata az egykori nyelvemlékekben, az írásbeliségben megjelenő beszélt nyelvviség kutatása.” Ez azonban nehéz feladat, hiszen a Labov (1994: 21) által említett történeti paradoxonnal kell a kutatónak szembesülnie: „[a] történeti nyelvész feladata az, hogy megmagyarázza a különbségeket a múlt és a jelen között; de úgy, hogy nem tudjuk, mennyire különbözik a múlt a jelentől.”⁴

A Nevalainen–Raumolin-Brunberg szerzőpáros 1996-os írásában összefoglalta, hogy melyek azok az alapvető különbségek, amelyek felmerülnek a jelenre és múltira irányuló szociolingvisztikai vizsgálatok összehasonlításakor – eredményeiket Németh (2008, 2013) közli magyar nyelven. A jelenre irányuló kutatásokban általában a fonológiai váltakozás és/vagy változás a vizsgálat tárgya, amelyhez a beszélők megnyilatkozásait – akár minden ember nyelvhasználatát⁵ – használják fel. Ezzel szemben a történeti szociolingvisztikában inkább a grammatikai váltakozással és/vagy változással foglalkoznak, amelyhez a kutatási anyagot az írott nyelv biztosítja. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a történeti anyagon nem végezhető fonetikai váltakozásra koncentrált vizsgálat – ez azonban nagy körülmények között igényel. A jelölési lehetőségek/módozatok esetlegeseek, következetlenek lehetnek, valamint a jelölések szűk száma sem kedvező bizonyos típusú elemzések lefolytatásához (például diftongusok vizsgálata is csak igen korlátozottan lehetséges).

A szinkrón szociolingvisztika esetében nagyszámú adatmennyiség elérése is lehetséges, ezzel szemben a történeti szociolingvisztika kutatójának a források esetlegességével kell szembesülnie, hiszen ab ovo kevesebb áll rendelkezésre: a szövegek véletlenszerűen maradtak fenn, s azokból is csak az írástudók (többnyire felső társadalmi réteg, általában férfiak) nyelvről tudható meg valami a nyelvi rekonstrukció segítségével. Labov ezzel kapcsolatban azt írja, hogy a véletlenszerűen ránk maradt szövegek közül a nyelvtörténész igyekszik a legjobbat kihozni a „rossz” adatokból – „rossz” adatok alatt pedig azt kell érteni, hogy a dokumentumok töredékesek, sérültek lehetnek, vagy nem a beszélő tényleges megnyilatkozásai szerepelnek bennük (1972: 100).⁶ A problémák kiküszöböléséhez járulhat hozzá, ha a kutató

---

⁴ „[t]he task of historical linguists is to explain the differences between the past and present; but to the extent that the past was different from the present, there is no way of knowing how different it was.”

⁵ A szociolingvisztikában azonban inkább egy jól körülhatárolt és megfelelően kiválasztott reprezentatív minta segítségével végeznek elemzéseket.

⁶ „Texts are produced by a series of historical accidents; amateurs may complain about this predicament, but the sophisticated historian is grateful that anything has survived at all. The great art of the historical linguist is to

különböző mintavételekkel dolgozik, amelyeket akár egymással is össze lehet hasonlítani, mindemellett azonban továbbra is fennáll a reprezentativitás problémaköre: a kutatónak tisztában kell lennie azzal, hogy a vizsgált forrás a társadalom mely rétegének, illetve milyen hányadának a nyelvhasználatát reprezentálja (vö. Németh 2013: 315–6). Ezen okok miatt azonban az írott forrásokból ránk maradt adatok alapján nem lehet közvetlen következtetéseket levonni a korabeli beszélt nyelvre, a teljes nyelvi kép megrajzolására nincs lehetőség. Ezért az írott dokumentumok elemzésekor érdemes észben tartani, hogy az írott nyelv általában sokkal konzervatívabb, normatívabb és formálisabb, mint a beszélt nyelv, így az írott forrásokban a variabilitás megjelenésének valószínűsége is korlátozottabb lehet (Hernández-Campoy–Schilling 2014: 68).⁷ Természetesen a 18. század elején még nem beszélhetünk egységes sztenderd/normatív írott nyelvről, viszont a 16–17. században már megjelentek a különböző nyelvtanok, melyek elősegítették az írott nyelvi, sztenderd nyelvváltozat kialakulását (Laczkó 2006: 404), és más források alapján (pl. magisztrátusi iratok) is feltételezhetőek spontán sztenderdizációs törekvések. Utóbbi alatt Németh (2004: 15) azt érti, hogy a jogi-közigazgatási regiszterbe tartozó szegedi jegyzőkönyv írnokai „spontán módon végeztek bizonyos sztenderdizációt azzal, hogy a nyelvjárásnak és az élő nyelvnek csak bizonyos szegmenseit engedték beszüremkedni az általuk művelt nyelvváltozatba”, hiszen nem feltételezhető ekkoriban „olyan egységes, minden deák által ismert, pontosan csiszolt norm[a], amely megszabta volna a deákok nyelvi tevékenységét a vizsgált regiszterben”. A Nevalainen–Raumolin-Brunberg által felsorolt különbségek között ezért szerepelhet a sztenderdizáció a történeti szociolingvisztikánál változó jelentőségüként feltüntetve, míg a szinkrón szociolingvisztikában ezzel szemben már szignifikáns tényezőnek tekinthető. A jelenkori szociolingvisztikai kutatásokban a szociológia tudományága révén a társadalom szerkezete ismert, a múlt adatainak megismerésében pedig a társadalomtörténet segíthet. További eltérés az is, hogy történeti nyelvészethez képest a jelenkori nyelvhasználatot kutatók számára nem látható előre sem a nyelvi változás időtartama, sem az eredménye, ezzel szemben a történeti kutatásban tudható, hogy mely váltakozásnak lett nyelvi következménye, illetve hogy a változási folyamatnak milyen időbeli kiterjedése volt⁸ (Németh 2013: 313–7).

---

make the best of this bad data – ‘bad’ in the sense that it may be fragmentary, corrupted, or many times removed from the actual productions of native speakers.”

⁷ „And given that written language tends to be more conservative, normative, and formal than oral language, the fact of having to rely on written sources constrains the probability of variation.”

⁸ A változás időtartama, főként a kezdete azonban sokszor csak korlátozottan határozható meg, illetve egyes jelenségek váltakozása (pl. *-bV*, *-bVn*) még napjainkban is tart (vö. Németh 2006).

A történeti szociolingvisztika különböző diszciplínák találkozási pontjának is tekinthető: kapcsolatban áll a szinkrón szociolingvisztikával, a dialektológiával, a szociopragmatikával, a diskurzus kutatással, a filológiával, a korpusznyelvészettel, a történeti nyelvészettel, a társadalomtörténettel, és az egyéni nyelvhasználat is megismerhető általa (vö. Nevalainen–Raumolin-Brunberg 2014: 26–7). Ez egyszersmind indokolja és meg is határozza a történeti szociolingvisztikai kutatás komplex metodikáját. A történeti szociolingvisztika elméleti keretében felhasználom a történeti dialektológia és a klasszikus nyelvtörténeti kutatások eredményeit is; következtetéseimet pedig a nyelvi rekonstrukció segítségével teszem meg. A vizsgálat segítségével adalékokkal kívánok szolgálni a középmagyar kor nyelvhasználatát illetően, nemcsak az iratok lejegyzőinek nyelvhasználatára, illetve a feltételezhető deáki normára vonatkozóan, hanem ha lehetséges, a tanúk nyelvváltozataira is.

Az elemzésem főbb céljai a következők:

1. Egyrészt a dokumentumok lejegyző **kezeit szeretném egymástól elkülöníteni**, amelyhez a paleográfiai csoportosításon túl Haader (1998) nyelvi elemzési módszerét, illetve annak csak részben alkalmazott szempontrendszerét kívánom felhasználni. Az elkülönítéshez a hangjelölésre, helyesírásra, sorvégi elválasztásra, javításokra és a nyelvjárási képre vonatkozó jellemzőket emelem ki (részletesebb ld. [A kezek jellemzési szempontjai](#)). A különböző specifikumok felsorakoztatása megerősíti a paleográfiai osztályozás helyességét, amely a bizonytalan besorolású dokumentumok esetében válik különösen fontossá. Mindez azt is jelenti, hogy a módszer alkalmazása nemcsak a kódexek, misszilisek esetében, hanem a hivatalos regiszterbe tartozó iratok lejegyzőinek elkülönítésében is eredményesnek tekinthető.

2. A vizsgálat célja továbbá az is, hogy kiderítsem: **megállapítható-e a különböző jelenségek alapján a szegedi magisztrátushoz köthető lejegyzők anyanyelvjárása?** Ahogy később még utalni fogok rá, az egyik név szerint azonosított írnok, Barcza János (4. kéz) esetében a lejegyzett iratokban fellelhető jegyek alapján egészen bizonyos módon megállapítható, hogy nem a dél-alföldi nyelvjárási régióba tartozó nyelvjárás lehetett az anyanyelvváltozata (Berente 2017a). Így joggal merül fel a többi kéz esetében is, hogy megkíséreljem behatárolni anyanyelvjárásukat.

3. Harmadrészt mivel ebben az időszakban már spontán sztenderdizációs törekvések is felfedezhetők, azaz a jegyzők „sok esetben nem a reális beszédanyagokat rögzítették, hanem azoknak a saját normájukhoz igazított változatát” (Németh 2004: 34), így az iratokból kirajzolódó nyelvi kép alapján arra is lehet következtetni, hogy **voltak-e olyan jelenségek, és mekkora arányban, amelyek egyrészt általánosnak tekinthetők több írnoknál is** (vagyis

amelyek utalhatnak egy látens írnoki norma ismeretére), **másrészt melyek voltak azok a nyelvjárási és beszélt nyelvi jegyek, amelyek még beleillettek ebbe a normarendszerbe.** Ezen a ponton érdemes utalnom a jelenkori nyelvhasználatot vizsgáló szociolingvisztika fogalmaira, úgymint presztízsváltozat, stigmatizáltság, hiperkorrekció, nyelvi attitűd, amelyek a diakrón szociolingvisztikában csak megkötésekkel alkalmazhatók, hiszen ahogy fentebb már említettem, a korpusz keletkezési idejében nem beszélhetünk még egységes nyelvváltozatról. Ugyanakkor az uniformitás elvét (Labov 1972) figyelembe véve, a nyelvi változásokat mozgató mechanizmusok a korábbi időszakokban is ugyanúgy működhettek, mint a jelenben, „következésképp a jelenben megfigyelhető folyamatok hozzásegítenek ahhoz, hogy megértsük és magyarázzuk a múltban végbement változásokat. Tekintettel arra, hogy a múlt állapotairól és folyamatairól általában csak fragmentálisak az ismereteink, a jelenben megfigyelhető folyamatok magyarázatainak mintegy analógiás visszavetítése és applikálása a múltra biztonságos fogódzó lehet a nyelvtörténész számára” (Bakró-Nagy 2010: 158). Ilyen támpont lehet pl. az inessivusi változó *-bV* változata, amely ma stigmatizáltnak tekinthető, illetve az ennek nyomán megjelenő és érvényesülő illativusi változó *-bVn* változata, amely hiperkorrekt alaknak minősül. Ez a folyamat, vagyis a stigmatizált alak használatának kerülése a 18. századi iratokban is nyomon követhető: valószínűleg ezért szerepel szinte kizárólagosan nazálissal a rag, mind az illativusi, mind az inessivusi funkcióban (ld. részletesebben 5.2. A *-bV*, *-bVn* előfordulásai, ill. Németh 2004, 2006, 2008 munkái). A nyelvjárási beszélők esetében sokszor az is megfigyelhető, hogy nyelvjárásukat csak bizonyos körülmények között, és/vagy bizonyos személyek társaságában használják, a formális helyzetekben igyekeznek a sztenderd nyelvváltozatot előnyben részesíteni (ehhez ld. Kontra–Németh–Sinkovics 2016). Mindez a kialakuló nyelvi norma szempontjából lehet érdekes, ahogy fentebb már utaltam rá. Továbbá ahhoz, hogy általánosabb kép rajzolódhasson ki a jelenségekről, a Történeti magánéleti korpusz adatait is figyelembe veszem.

4. Ugyanakkor az iratok jellege miatt **más nyelvhasználók nyelvváltozatának vizsgálati lehetősége** is felmerül. Nevalainen és Raumolin-Brunberg (2014: 29) megemlíti, hogy szociolingvista Schneider szerint – aki az írott és beszélt nyelv egymástól való távolságát kutatja –, az élőbeszédhez, a valódi beszélt nyelvi helyzethez a bírósági felvételek állhatnak a legközelebb.⁹ A tanúvallomásokban, önvallomásokban rögzített megnyilatkozások szó szerinti lejegyzése iránti igény már a 18. században is felmerülhetett, erre utalhat az is, hogy egyes szám

---

⁹ „Trial records come closest to the original speech event on his continuum as they represent real recorded speech with no temporal distance between the speech event and its recording but with different speaker-writer identities.”

első személyű mondatok is megtalálhatóak köztük,¹⁰ illetve egyes helyeken külön jelölés is felhívja a tanú vallomására a figyelmet. Ez a feltételezés azonban szintén óvatosan kezelendő, mert nem lehet általánosítani minden esetre. Ahogy Varga (2019: 139) is rámutat a Bihar megyei iratok alapján, a kérdések személyjelölése is változhat, és nem mutatható ki összefüggés abban, hogy a kérdésre adott válasz első személyű lenne, vagyis a mintázatok különbözőek lehetnek. Mindez azt is jelenti, hogy a beszélt nyelvi jelleg¹¹ megállapításában ez a jelenség nem biztos, hogy kellően informatív, minden előfordulás külön vizsgálatot igényel. Ide kapcsolódik továbbá az a kérdés is, hogy a lejegyző írás közben az elhangzott megnyilatkozásokon formailag és/vagy tartalmilag vajon változtatott-e, és ha igen, milyen mértékben. Néhány helyütt a *salva venia*, *salvo respectu* kifejezések rövidítései is megtalálhatóak, bár nem rendszeres előfordulással. Ezek a szöveg stilizálására utalhatnak, vagyis a lejegyző kéz az általa illetlennek minősített szavak, kifejezések előtt lényegében bocsánatot kér a lejegyzett megnyilatkozások miatt (erre ld. még Fazakas 2014, Sárosi 2017). A 4., 10. és 12. kéz többször is alkalmazza a jelöléseket, azonban még ugyanabban az iratban sem egységesen: pl. a 4. kéz 61. iratában *S.V. baszon megh* szerepel, de az ige következő két előfordulása előtt már nincs semmilyen jelölés, vagy a 12. kéz 46. iratában *s.v. tyuk ganejbul* fordul elő, de a 47.-ben csak *tyúk ganéjávalis* látható. Ez tehát azt is jelenti, hogy a szabadkozás jelölése csak részben árulkodik a lejegyző tevékenységéről. Ezek a jelölések ugyanakkor azt is jelezhetik, hogy a tanútól elhangzó lexémák esetén megvan az esélye annak, hogy azokat valóban szó szerint, a reális beszéd tényeknek megfelelően jegyezte le az írnok. Ennek ellenére összességében úgy vélem, a szegedi iratok vizsgálatával leginkább az írnokok idiolektusára és szociolektusára vonatkozó következtetéseket lehet levonni, nem hagyva figyelmen kívül azt a tényt, hogy egyes adatok más nyelvhasználókra is utalhatnak (ld. részletesebben 4. fejezet, egyes kezek jellemzésének alfejezetei).

1.3. Viszonyítási alap

Utalnom szükséges még arra is, hogy mihez viszonyítva, miből kiindulva mutatom be adataimat. A viszonyítási alapom alapvetően a mai köznyelv vagy nyelvi sztenderd:¹² „[a] köznyelv az a nyelvváltozat, amely használatában 1) az összes többivel szemben elvileg sem

---

¹⁰ Korábbi vizsgálatomban (2015) azt állítottam, csak E/3. személyben íródott mondatok találhatóak meg, így ezt a kijelentésemet módosítanom szükséges az alaposabb vizsgálat fényében. Ugyanakkor az E/3. személyű átirások azért is fontosak, mert utalnak a megnyilatkozások módosítására is.

¹¹ Ehhez érdemes megvizsgálni a lexikai, grammatikai jellemzőket, a kontextust, a kérdés nyitottságát is.

¹² A nyelvtudományban a *standard* és a *sztenderd* megnevezés is használatos; dolgozatomban én a *sztenderd*-et használom.

társadalmilag, sem területileg nem korlátozódik, 2) sokfunkciós (polifunkcionális) voltánál fogva a sikeres össztársadalmi nyelvi kommunikáció legfőbb letéteményese, 3) a legkiműveltebb nyelvváltozat, 4) a nyilvános nyelvhasználat tipikus formája (az írásbeliség, a hivatalos tömegtájékoztatás, a közigazgatás, az oktatás, a tudományok, a szépirodalom, a választékos, ünnepélyes közlések nyelvváltozata), amelyet 5) össztársadalmi szempontból általában mintának tekintenek, s amelyet 6) az anyanyelvközösség tagjainak többsége – legalább passzív szinten – birtokol (ez sem jellemző egyetlen más nyelvváltozatra sem)” (Kiss 2018: 361). A forrás történeti jellegéből kiindulva és a korábban már kifejtett elméleti megfontolások nyomán a 3–6. szempont itt kevésbé játszik szerepet. Ahogyan Kiss említi egy másik munkájában (2009: 18), „[a] dialektológiában gyakorta követett eljárás a nyelvjárásoknak kontrasztív módon, a [...] köznyelvhez való viszonyítással történő differenciatív bemutatása (Deme 1953, Balogh 1987). Mégpedig azért, mert a dialektológusok úgy kívánják leírni a nyelvjárásokat, hogy világosan kiderüljön, miben és miért mások, hol és mennyiben térnek el szerkezetükben, állományukban, funkciójukban, használatukban a köznyelvtől.” A történeti dialektológia esetében a módszertanban a viszonyítás, az aszcendens módszer kiemelt szerephez jut, hiszen a következtetések levonásához össze kell vetni a vizsgált nyelvjárási régió korábbi és későbbi nyelvi produktumait, meg kell ismerni a mai sztenderd nyelvváltozat és az egykori hivatali norma jellegzetességeit (Gréczi-Zsoldos 2020: 181). Ezt a módszert említi többek között Bárczi (1956: 320, 1980: 357), Tompa (1957: 48), és Gréczi-Zsoldos is egy korábbi munkájában (2007). Benkő az írott nyelvi tényekre való támaszkodás mellett fontosnak tartotta az élő nyelvjárási anyagból való visszakövetkeztetést, a módszert együttesen pedig összehasonlító nyelvjárástannak nevezte (1961: 401–2). Azt azonban végig szem előtt kell tartanom, hogy egy 20. vagy 21. századi leírást nem lehet visszavetíteni a 18. századra, hiszen ezáltal megtévesztő következtetések levonása válik lehetségessé. Ezért mindenképpen szükséges a hagyományos nyelvtörténeti, nyelvjárástörténeti megállapításokat összegző munkákra és a nyelvi pótkompetenciára (Forgács 1993) való támaszkodás is. A forráscsoport szegedi keletkezéséhez kapcsolódóan megemlítendő, hogy a 18. századi szegedi nyelv állapotához Németh (2004, 2008) kutatási eredményei szolgálnak támpontul, de a 20. századi szegedi (esetleg a mai) nyelvéllapothoz való viszonyítás is megjelenik dolgozatomban. Itt a SzegSz. (1957) jut kiemelt szerephez, amely esetében (és más gyűjteménynél is) azonban érdemes azt is figyelembe venni, hogy egyetlen szótár és nyelvtan sem képes leírni egy nyelvet [vagy nyelvváltozatot] a maga teljességében (Sándor 2014: 44), így a korabeli beszélt nyelvre tett megállapításokat kellő óvatossággal szükséges kezelni annak ellenére, hogy a szótár nyelvtörténeti, nyelvjárástörténeti adalékokkal is szolgál. A szegedi keletkezés kapcsán

azonban arra is ki kell térni, hogy az iratoknak egy településhez kötése megtévesztő is lehet: ahogy később, a kezek jellemzésénél kiderül, egyes lejegyzők minden valószínűség szerint nem a dél-alföldi nyelvjárási régióban jellemző jelenségeket rögzíthették, vagyis a Bárczi-féle problémafelvetés, a lokalizálhatóság kérdésköre (1947: 81) előtérbe kerül az írnokok nyelvjárásának megállapításában. Ezért válik szükségszerűvé a dél-alföldi nyelvjárási régió kívül más területek jellemzésével is foglalkozó nyelvtörténeti, nyelvjárás-történeti leírások bevonása a vizsgálatba. A pótkompetencia kialakításában a szövegekkel való beható foglalkozás mellett fontos szerephez jutott a dél-alföldi nyelvjárási régió, azon belül pedig a kiskunsági nyelvjárás ismerete is, amely az anyanyelvjárásom.

1.4. Vizsgálati módszer, vizsgálandó jelenségek, adatbemutató

Kutatásomban a variációelméleti keretnek megfelelően különböző nyelvi változókat szeretnék vizsgálni. A szociolingvisztikából jól ismert nyelvi változó fogalmának használata azért is szükséges, mert a különböző változatok segítségével az írnokok idiolektusára és szociolektusára vonatkozó következtetéseket is le tudunk vonni, a változatok arányából pedig az is látható, hogy mennyiben volt elfogadott egy-egy jelenség az írnokok körében. A nyelvi változók között vannak egyetemes, valamint táji változók is. Az előbbiek rendelkeznek olyan nemstandard változattal, amely a teljes magyar nyelvterületen előfordul, míg az utóbbiak esetében „a nemstandard változat nem egyetemesen fordul elő a magyar nyelvközösségben” (Bodó 2014: 273).

Egyetemes változók köréből az illativusi *-bV* és inessivusi *-bVn* (Lanstyák–Szabó Mihály 1998), az ablatívuszi határozóragokat (elativus: *-bVI*; ablativus: *-rVI*, delativus: *-tVI*) és a sociativust (*-stVI*) választottam ki, mivel nemstandard változataik a magyar nyelvterület jelentős részén elterjednek tekinthetők. Erről árulkodnak az MNyA. megfelelő térképlapjai is: 1100. *házban*, 1110. *kertben*, 1131. *hajnalban*; 732. *kitől*, 1056. *fárról*, 1063. *estétől-reggelig*, 1066. *bírótól*, 1072. *asztalról*, 1074. *asztaltól*, 1081. *tejből*, 1088. *Mihálytól*, 1102. *házból*, 1109. *kertből*, 1123. *Sándoréktól*, 1133. *tövestül*.

Táji változóként tekinthetünk például az *e ~ ő* váltakozásra – függetlenül attól, hogy mely nyelvjárási régió *ő*-zésére gondolunk –, mert nem az egész magyar nyelvterületen jellemző változatról van szó (ez alól kivételt képeznek a sztenderdben is váltakozó alakok, pl. *fel ~ föl*). Korábbi vizsgálataimban az illeszkedéses *ő*-zés adataiból kiindulva, és azt feltételezve ez alapján, hogy a jegyző nem szegedi származású lehetett, további, leginkább a nyugat-dunántúli régióhoz köthető jelenségeket emeltem ki. A célom az volt, hogy feltérképezzem, hogy ezen

jegyek közül melyek és milyen mértékben adatolhatóak a korábban paleográfiai sajátságok alapján egyes kezekhez társított dokumentumokból (Berente 2014, 2017a, 2017b, 2019). A szövegek közül a teljesség igénye nélkül (azaz csak néhány előzetesen kiválasztott iratból) a következő jelenségeket gyűjtöttem ki, néhány példával is illusztrálva: illeszkedéses *ö*-zés (*tűlő*), erős *i*-zés (*igett*), erős *l*-ezés (*taval*), *á* utáni *o*-zás (*szolgálotban*), a főnévi igenév képzőjének palatalizált *-nyi/-nya* formája (*állonyi*, *innya*), explozív *gy*-zés, *ty*-zés (*várgy*, *gyaptyúban*). „Ezek a jegyek együttesen a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió jellegzetességei, de az MNyA. egyes térképlapjainak (761. *tőle*, 478. *feleségem*, 550. *mosolyog*, 937. *választás*, 915. *fürödni*, 917. *inni*, 992. *borjú*, 439. *gyapjú*) tanúbizonysága szerint a közép-dunántúli–kisalföldi régió nyugati része is érintett valamelyest a jelenségeket illetően, így ez a terület sem zárható ki a jegyző anyanyelvjárásának tisztázásakor” (Berente 2017b: 5).

A korábban alkalmazott módszerhez képest azonban itt már nem egy előre meghatározott régió jelenségeiből indulok ki, hanem minden olyan adatot igyekszem figyelembe venni, amely a vizsgálat céljainak (ld. Elméleti keret és a vizsgálat céljai) megfelelően a segítségemre lehet. Így nem elegendő csupán a fentebb bemutatott jelenségek vizsgálata, ezeken túl is szükséges a további változók összegyűjtése, amelyeket azonban a forrásadottságok természetesen erősen befolyásolnak. Itt utalnék ismét arra a problémára, hogy az írott forrásokban a jelölések lehetőségei, módjai esetlegeseek, következtelenek lehetnek, és a grafémák korlátozott száma miatt az élőnyelvben – az írott szöveghez képest legalábbis – könnyebben azonosítható *ē* vagy a diftongusok vizsgálata nehézségekbe ütközik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne lenne érdemes fonológiai elemzéseket végezni, hiszen ahogy Hegedűs (1986: 438) is utal rá, a „nyelvjárástörténeti munkák lényegi részét is a korabeli hangtan és alaktan megvizsgálása teszi ki”. Mindezek mellett azonban a vizsgálandó jegyeknek is érdemes egyfajta keretet adni, vagyis célszerű meghatározni, hogy melyek azok a jelenségek, amelyekre ajánlott figyelni. Ehhez egyrészt a *MDial.* (2003), másrészt a korábbi, nagyon alapos kutatómunkát összegző írások – Papp (1961), E. Abaffy (1965), Gréczi-Zsoldos (2007), Németh (2004) – voltak leginkább a segítségemre.

A lejegyző kezek nyelvjárási képének bemutatása a következőképpen épül fel a talált adatoknak megfelelően. Elsőként a magánhangzók

– illabiális-labiális megfelelései közül az *ē ~ ö*, *i ~ ü*, *í ~ ű*,

– a labiális-illabiálisok köréből pedig az *ö ~ ē*, *ő ~ é*, *ü ~ i* és *ű ~ í* eseteit mutatom be.

Ezután a zártság tekintetében

– az $i \sim \ddot{e}$, $\acute{i} \sim \acute{e}$, $u/\acute{u} \sim o/\acute{o}$, $\ddot{u}/\acute{u} \sim \ddot{o}/\acute{o}$, $o \sim a$,

– majd az $\ddot{e} \sim i$, $\acute{e} \sim \acute{i}$, $o/\acute{o} \sim u/\acute{u}$, $\ddot{o}/\acute{o} \sim \ddot{u}/\acute{u}$, $a \sim o$ váltakozás adatait veszem sorra.

Némethhez (2004) hasonlóan a magánhangzók időtartamát nem vizsgálom, mivel a hangjelölés módja alapján nem lehet biztosan megmondani, hogy az valóban az élőbeszédbeli kiejtést tükrözi-e, pl. az $\ddot{o}$ hang jelölésére szolgáló $\acute{o}$ esetében; az eo betűkapcsolat pedig inkább helyesírási szempontból érdekes.

A nyelvjárási elemzés következő alfejezete a mássalhangzók váltakozásait mutatja be, mégpedig

– az l , n palatalizálódó és a főnévi igenév képzőjének $-nyi/-nya$ megvalósulásait, illetőleg

– az ly , $l + j$ helyén jelentkező l , ll -ező, az ny helyén található n -ező példákat.

Mivel a boszorkányperek jogi érdekeltségük ellenére is az élőbeszédhez közel álló forrásnak tekinthetők (Varga 2018 és hivatkozásai), így érdemes olyan jegyeket is megvizsgálni, amelyek a mai sztenderd íráshasználatban nem, de élőszóban gyakran jelentkezhetnek: ilyen például az l kiesése vagy a hiátus kitöltése. Ugyanakkor az l kiesés ellentétére, vagyis az l betoldására is van példa, így ezeket is szükségesnek látom összegyűjteni. Ezek a jelenségek azért is fontosak, mert a beszélt és az írott nyelv különbözőségére világítanak rá.

Végezetül utalok olyan további jelenségekre is, amelyek nem mindegyik lejegyző kéznél fordulnak elő, mégis az adott kéz esetében információval szolgálhatnak vagy a jegyzővel vagy a tanúval kapcsolatban (ilyen például a v nem hasonulása). Összességében tehát mindezen adatok alapján igyekszem meghatározni a jegyzők anyanyelvjárási régióját, és ehhez ahol lehetséges, a tájszavakat is segítségül hívom. Arra a lehetőségre is mindig reflektálni fogok, ha felmerül, hogy a tájszó esetleg a tanú, vádlott nyelvhasználatához is köthető. Az iratok keletkezésének földrajzi meghatározottsága kapcsán számítok arra, hogy egyrészt a dél-alföldi nyelvjárási régióban jellemző jegyek, másrészt a korábban említett nyugat-dunántúli régió (esetleg közép-dunántúli–kisalföldi) miatt egyéb, a Dunántúlon jellemző jelenségek bukkannak fel a szövegekben. Harmadrészt mivel nemcsak a jegyzők, de a tanúk, vádlottak is érkezhettek más területekről Szegedre (ez sokszor az iratokból ki is derül), így más nyelvjárási régiók is szóba jöhetnek az egyes elemzésekkor.

Természetesen a fentebb meghatározott jegyek eltérő mértékben jelentkeznek kezenként: van, ahol kifejezetten sok adat bukkan fel egy-egy jelenséget vizsgálva, van, ahol egy sem. Ezt egyrészt a kézhez tartozó iratmennyiség is jelentősen befolyásolja, másrészt az írnokon is múlt,

hogy mely jegyek lejegyzését tartotta még elfogadhatónak, ha feltételezzük, hogy egy látens írónoki normának (Németh 2004, 2008) is igyekeztek megfelelni.

Az írnokok nyelvhasználatának bemutatása után igyekszem feltérképezni azt is, hogy az előfordulások alapján mely lexémák és szuffixumok változatai képezhették az írónoki norma részét (ld. 5. A vizsgált forrás egészére jellemző nyelvi jelenségek), illetve külön alfejezetekben kitérek az általam már korábban megvizsgált morfofonológiai jelenségekre: az illativusi és inessivusi ragokra (ld. 5.1. A *-bV*, *-bVn* előfordulásai), illetve az ablatívuszi irányú határozóragokra és a sociativusra (ld. 5.3. Az ablatívuszi irányú határozóragok előfordulásai), összehasonlítva a korábbi eredményeket a mostaniakkal.

Az adatgyűjtés során E. Abaffy (1965: 22) kettős kritériumát tartottam irányadónak: 1. minden olyan adatot figyelembe vettem, amely **önmagán belül ingadozik**, 2. vagy amely **a mai sztenderd formához képest eltérést mutat**.

A különböző nyelvi jelenségek változatairól kvalitatív megállapítások tehetők, ugyanakkor az összes változat kigyűjtése esetén kvantitatív elemzés is végezhető. Korábbi vizsgálataimban (Berente 2017a, 2017b) már alkalmaztam a kvantitatív elemzést, és ebben a munkában is fontos szerephez jut: ez alapján következtetések vonhatók le arra vonatkozóan, hogy egy-egy jelenség mennyire lehetett elfogadott a jegyzők körében, van-e különbség a mennyiségi előfordulás alapján az írnokok között, és ezáltal mennyire tekinthető egységesnek a látens írónoki norma. Mindezt jól kiegészíti a kvalitatív elemzés, hiszen vannak olyan jegyek, amelyek esetében mennyiségi vizsgálat nem végezhető, ugyanakkor a jelenség felbukkanása jelzésértékű lehet az írnok vagy a tanú anyanyelvjárását illetően (ilyen pl. az *explozív gy-zés*, *ty-zés*, *v* nem hasonulása stb.).

Az adatok bemutatásában kétféle megoldást alkalmazok: egyrészt egyes írnokoknál a szövegbe építve közlöm az adatokat, másoknál táblázatok segítségével teszem ugyanezt, és utána fűzök az adatokhoz magyarázatot. A fentiek értelmében, a sztenderdhez viszonyítva nyelvjárásinak tekinthető adatokat minden lejegyzőnél feltüntettem, de a sztenderdnek megfelelő példák teljeskörű felsorolása helyett a legtöbb helyen csak az előfordulások számára utalok, így feltüntetve a váltakozás arányát. Ennek az a praktikus oka a magyarázata, hogy a köznyelvi nyelvváltozattal megegyező nyelvi tények hosszas felsorolása egyes írnokoknál indokolatlanul sok helyet venne igénybe, és könnyen áttekinthetetlenné tenné a dolgozatot. Szintén helykímélés okán minden esetben az irat sorszámaival hivatkozom az adatok forrására.

Az adatok bemutatásánál kiemelem, hogy az adott jelenség mely szótagban fordul elő, így a 2016-os tanulmányomhoz hasonlóan feltüntettem a hangsúlyos, hangsúlytalan és toldalék előtti/toldalékbeli csoportosítást is. A hangsúlyos szótag alatt azokat a szótagokat értem, amelyek alkalmasak lehetnek a hangsúlyhordozásra. Így a szó első szótagját, valamint az igekötőket soroltam ide. Az igekötők esetében attól függően, hogy az ige előtt, vagy az után, esetleg közbeékelődve szerepelnek, más lehet a hangsúlyuk. Nehezítheti a csoportosítást még a helyesírási következetlenség is, hiszen az igekötők és az igék egybe- és különírása is változó mértékű. Így a csoportosítás megkönnyítése érdekében az igekötőket és a szó első szótagját is hangsúlyosnak tekintem pl. a *felkelt* (10. kéz, 4. írat), *fel Kelvén* (8. kéz, 3. írat), *fől költem* (6. kéz, 61. írat) alapján. A hangsúlytalan szótag alatt a szó nem első szótagját értem, pl. *meszszöll* (11. kéz, 6. írat), de ettől konzekvensen megkülönböztetem a toldalékot (*követközőt* 8. kéz, 2. írat), valamint a toldalék előtt szereplő előhangzót is, pl. *Köröszölése* (10. kéz, 9. írat). A differenciálással az a célom, hogy jobban kirajzolódjanak a különböző szótagpozíciók közötti esetleges eltérések.

2. A forrás

A szegedi boszorkányperek iratanyaga 1726 és 1744 között keletkezett, jelenleg a Csongrád Megyei Levéltár őrzi a Szeged Város Titkos Levéltára IV. A. 1021. b jelzés alatt. A boszorkányperes ügyeket taglaló iratok nem tekinthetők homogénnek. A lejegyzett dokumentumok között szerepel egy, a városi tanácsnak megküldött boszorkánysággal vádolt nő elleni feljelentés, tanúkihallgatási jegyzőkönyvek, önvallomások, misszilisek, ügyészi indítványok, ítéletek, különböző jegyzékek, feljegyzés. Ezen iratok közül azonban nem mindegyiket vizsgálom meg. Noha a latin-magyar interferenciajelenségek vizsgálata is elvégezhető volna az iratokban, ezekre nem térek ki, ugyanis kizárólag a magyar nyelvi jelenségek vizsgálatát tűztem ki célul. Így a teljesen latin nyelvű lejegyzések (ügyészi indítványok, ítéletek, szavazási jegyzékek, a piskozati példánnyal együtt összesen 22 irat) a magyar dialektológiai jelenségek, a jegyzők, illetve a tanúk, vádlottak anyanyelvjárásának felderítésében nem játszanak szerepet. Ezzel szemben összesen 67 olyan irat áll jelenleg rendelkezésre, amelyben legalább egy magyar mondatnyi szövegrész található. A két magyar nyelvű misszilit, amelyek közül az egyik Podhradszky Györgytől, Szeged egykori főjegyzőjétől, a másik Makó város tanácsától érkezett, valamint a Kökényné elleni feljelentést nem kezelem eltérően a többi irathoz képest, hiszen mindhárom hivatalos ügyről szóló dokumentumnak tekinthető.

2.1. A szegedi iratok nyomtatásban megjelent eddigi kiadásai

Már a 19. században nagy érdeklődés övezte a szegedi dokumentumokat, ekkor Linzbauer Ferenc Xavér és Palugyay Imre is adott közre iratokat, de a legkiemelkedőbb forráskiadás Reizner Jánoshoz (1900) köthető (Brandl–Tóth G. 2016: 23). Ez a változat nem tekinthető betűhívnek, vélhetően a korabeli sztenderd nyelvhasználatnak megfelelő átiratról van szó. A 20. század közepén Oltvai Ferenc is talált néhány iratot, melyeket közölt is *A szegedi boszorkánypörök* (1976) című munkájában és a *Tiszatáj* (1965. XIX. sz. 655–8.) hasábjain – Reiznerhez hasonlóan szintén nem betűhív közlésről van szó. A *Délmagyarország* 1957. július 7-i számában pedig beszámol arról, hogy az 1728-as nagy boszorkányégetést már megelőzte a Kökényné Nagy Anna ellen szóló 1726-os feljelentés – ennek a dokumentumnak a közlése is az 1976-os munkában kapott helyet.

A jelenleg ismert legteljesebb szövegközlés 2016-ban jelent meg Brandl Gergely és Tóth G. Péter szerkesztésében. Ez a kritikai kiadás Reiznerhez képest lényegesen több iratot közöl (az Oltvai által megjelentetetteket is), sőt, alapos gyűjtőmunkát végezve az Országos

Levéltárban található másolatokat is átvizsgálva olyan szövegrészeket is közölnek, amelyek értékes adalékokkal egészítik ki a szegedi dokumentumokat. Továbbá az eddig kevésbé kutatott állományokat átvizsgálva egyéb, az iratokhoz köthető forrásokat (levelet, tanácsülési jegyzőkönyvet, végrendeletet) is feltártak. Ez a kötet közli az idegen nyelvű iratokat, beszámolókat és azok fordítását is, így alkotva teljes képet a szegedi eseményekről. Minden egyes irat fejlécében feltüntetik a dokumentum típusát (tisztázat, pizskozat, másolat stb., ezeket én is felhasználom), az irat levéltári forrását, ha van: a másolat levéltári forrását, az eddig nyomtatásban megjelent átiratok főbb adatait. A szövegváltozatok esetében kiindulási szövegnek mindig a szerkesztők által ismert első tisztázatot tekintették, a pizskozatok, másolatok releváns eltéréseit szövegközben, illetve lapalji jegyzetekben tüntették fel. Az iratok közlése után *Személynév*-, *Helynév*- és *Tárgymutató* szerepel, amelyet nagy gyűjtőmunka előzött meg, és az iratok értelmezéséhez (is) sok hasznos adalékot szolgáltatnak. Összességében tehát ez a kiadás sok erénnyel rendelkezik. A szerkesztők a bevezetésben részletesen beszámolnak arról, hogy mi a céljuk a művel: az átiratok átmenetet valósítanak meg a teljes átírás és betűhív közlés között, vagyis a szöveg jellegzetességeivel együtt a hiteles történelmi hangulatot is meg kívánják őrizni. Utóbbi alatt egészen pontosan azt értik a szerkesztők, hogy a magán- és mássalhangzókkal kapcsolatban a korabeli [vélt] beszélt nyelvi jellegzetességeket a mai szabályok figyelembevételével teszik közzé (Brandl–Tóth G. 2016: 41–42). Ez a módszer azonban nyelvtudományi szempontból nem tekinthető megfelelőnek a korábban felsorolt pozitívumok ellenére sem, hiszen „[a] nyelvtörténész szemszögéből [...] azért lényeges ezekről a módosításokról beszélni, mert pl. a néma *h* használata egyrészt a lejegyzők elkülönítésében lehet a segítségünkre, illetve az írástudás mértékének fokmérője is lehet, másrészt a nyelvjárási adatok feltárásával a jegyző anyanyelvjárásáról kaphatunk adalékokat” (Berente 2019: 4). Ezért a vizsgálatok ellenőrizhetőségének és megismételhetőségének kritériumait figyelembe véve egy olyan átirat elkészítése volt szükséges, amely egy hangtani szempontokat is érvényesítő nyelvészeti kutatásban is felhasználhatóvá válik. Ez az átirat azonban Brandl–Tóth G. munkájához képest nem tekinthető teljesnek abból a szempontból, hogy csak a Csongrád Megyei Levéltár Szeged Város Titkos Levéltára IV. A. 1021. b jelzés alatt őrzött magyar nyelvű iratok szövegközlését foglalja magába, a szerkesztők által feltárt egyéb dokumentumok itt nem szerepelnek.

2.2. Latin nyelvű iratok

Ahogy korábban már említettem (ld. [2. A forrás](#)), a vizsgálat nem terjed ki a teljes egészében latin nyelvű iratokra, hiszen az írnokok és tanúk nyelvjárásának meghatározásában a magyar

nyelvűek játszanak szerepet. Természetesen a latin nyelvű iratok is érdekesek lehetnének abból a szempontból, hogy lássuk, egy-egy írnok mennyire volt pedáns latin nyelvű tollforgató, illetve az is vizsgálható lenne, hogy milyen interferencia-jelenségek mutathatók ki a dokumentumokból, de erre elegendő nyelvismeret hiányában és a vizsgálat alapcéljai miatt sem vállalkozhatom. Azokat a lejegyzéseket, amelyek nagyrészt latin nyelvűek, de található bennük valamennyi magyar nyelvű szöveg, itt nem tüntetem fel, hanem a magyar nyelvűek között tárgyalom, két kivételtől eltekintve. A harmadikként feltüntetett perfelvétellel kapcsolatban Brandl–Tóth G. (2016: 178) írja, hogy Reizner szétválasztva tette közzé a perfelvételt (CCVII. 28.) és Kökény Andrásné Nagy Anna vallomását (CCVII. 3.). Mivel itt a perfelvétel részének tekintendő a vallomás, így Brandl–Tóth G. együtt közli mindkettőt. A vizsgálat céljai miatt én csak a magyar nyelvű szövegrésszel, Kökényné Nagy Anna vallomásával (CCVII. 3.) foglalkozom, így az egybetartozó szövegek latin nyelvű részét a kihagyott iratok között sorolom fel. A másik kivétel, a talán boszorkánysággal vádolt Jámbor Katalin bűnügyében a tanácstagok szavazatairól készített jegyzék, (CCVII. 63.), amelyben egyszerre két személy kapcsán is megtalálható egy-egy szavazási jegyzőkönyv. A szavazók megegyeznek, csak a büntetési tétel különbözik, a két személy esetét egy függőleges vonal választja el (Brandl–Tóth G. 2016: 311). A második személy esetében három magyar szó¹³ van feltüntetve a dokumentumban (*Csipkekötő ellen tortura.*), de mivel a jegyzék többi, nagyobb része latin, így a kihagyott dokumentumok között is feltüntetem. A nem vizsgált latin nyelvű iratok legfontosabb adatait a Függelék után következő, 3. számú mellékletben sorolom fel.

---

¹³ Ebből azonban egy név, egy pedig latin eredetű átvétel.

2.3. Magyar nyelvű iratok

A boszorkányperek lejegyző kezeinek megállapítása és névhez társítása nem egyszerű feladat, hiszen ahogy E. Abaffy is (1965: 13) említi, vagy túl sok aláírás szerepel egy-egy iraton, anélkül, hogy fel lenne tüntetve, ki volt a lejegyző, vagy egyáltalán nem szerepel semmilyen név a hivatalos dokumentumon. A szegedi korpusz esetén tudunk olyan iratról, amely esetében biztosan kiderül az írnok neve, és olyanról is, ahol csupán kikövetkeztethető a lejegyző az aláírásokhoz tartozó három személy közül. Ahogy a 3.1. alfejezetben is feltüntettem, vannak olyan dokumentumok, amelyekben több kéz munkája is felfedezhető, illetve olyan is, ahol a három aláírás azonos kézírást mutat, azaz a lejegyzőn kívül a másik két személy csak közvetlen lehetett közreműködő. Itt elsődlegesen tehát a paleográfiai szempontot tudtam felhasználni, azaz az aláírásokat összevetettem az irat többi részének betűvezetésével, ez alapján tettem megállapításokat.

A részletesebb elemzés elvégzéséhez a magyar nyelvű vagy magyar nyelvű szöveget is tartalmazó iratok betűhív átiratát készítettem el, melyek együttesen 286 ezer karaktert tesznek ki. A magyar nyelvű iratok névhez társítása a 3.1. és 3.2. alfejezetben található meg, de ezen kívül az alábbi táblázatban összegyűjtöttem a legfontosabb adatokat is, amelyek a könnyebb kereshetőséghez nyújtanak támpontot.

Sorszám	Azonosító	Lapszám	Irat dátuma	Irat típusa	Kéz száma	Műfaj
1.	Fodor Ádám feljelentő levele	194–195.	[1726. márc. után]	tisztázat	1. kéz	feljelentő levél
2.	Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében	196–198.	1726. [jún. 4.]	fogalmazvány	8. kéz; 9. kéz	tanúkihallgatási jegyzőkönyv
3.	Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében	199–203.	1726. jún. 8.	tisztázat	8. kéz	tanúkihallgatási jegyzőkönyv
4.	CCVII. 1.	204–212.	1728. jún. 14.	fogalmazvány	10. kéz	tanúkihallgatási jegyzőkönyv
5.	CCVII. 2.	213–222.	1728. jún. 14.	tisztázat	10. kéz	tanúkihallgatási jegyzőkönyv
6.	Tanúvallomási jegyzőkönyvmásolat töredéke Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében	223–226.	[1728. jún. 14.]	másolat/egykorú tartalmi kivonat	11. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
7.	CCVII. 25.	227–231.	1728. jún. 26.	tisztázat	11. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
8.	CCVII. 23.	232–240.	1728. jún. 26.	másolat	11. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
9.	CCVII. 32.	241–242.	1728. júl. 14.	tisztázat	10. kéz	tanúkihallgatási jegyzőkönyv
10.	CCVII. 4.	243–247.	[1728. jún. 14.]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
11.	CCVII. 5.	248–251.	[1728. jún. 14. után]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
12.	CCVII. 6.	252–254.	[1728. jún. 28. után]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
13.	Jancsó Pálné Szanda Katalin pontonkénti tortúra alatt felvett vallomási jegyzőkönyve	256–261.	[1728. június 26. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
14.	CCVII. 16.	262–269.	[1728. jún. 28. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
15.	CCVII. 8.	270–273.	[1728. jún. 28. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
16.	CCVII. 27.	274–275.	[1728. jún. 26. körül]	másolat	11. kéz	vallomási jegyzőkönyv
17.	CCVII. 7.	276–283.	[1728. júl. 3. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
18.	CCVII. 12.	284–287.	[1728. júl. 3. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
19.	CCVII. 22.	288–290.	[1728. jún. 20. körül]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
20.	CCVII. 13. [13/A.]	291–295.	[1728. júl. 3. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
21.	CCVII. 13. [13/B.]	296–299.	[1728. júl. 3. előtt]	másolat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv

22.	CCVII. 14.	300–307.	[1728. júl. 10. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
23.	CCVII. 9.	308–313.	[1728. júl. 10. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
24.	CCVII. 15.	314–318.	[1728. júl. 10. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
25.	Dugonics Mihályné Barak Margit tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve	319–322.	[1728. júl. 10. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
26.	CCVII. 17.	323–327.	[1728. júl. 10. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
27.	CCVII. 10.	328–331.	[1728. jún.–júl.]	tisztázat	11. kéz	vallomási jegyzőkönyv
28.	CCVII. 11.	332–335.	[1728. júl. 14. előtt]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
29.	CCVII. 18.	336.	[1728. jún.–júl.]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
30.	Horváth Mátyásné Bogadussáné Ilona Örzse tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve	337–341.	[1728. júl.]	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
31.	CCVII. 44.	342–343.	[1728. jún. 26. előtt?/1730-as évek?]	tisztázat	4. kéz	vallomási jegyzőkönyv
32.	CCVII. 19.	344–346.	[1728. jún. 26. körül]	tisztázat	10. kéz	kivonat
33.	CCVII. 30.	347–348.	[1728. jún. 26. után]	tisztázat	10. kéz	stigmajegyzék
34.	CCVII. 21.	349–350.	[1728. jún. 26. körül]	fogalmazvány	10. kéz	jegyzék
35.	CCVII. 3.	351–357.	1728. jún. 26.	tisztázat	10. kéz	vallomási jegyzőkönyv
36.	CCVII. 34.	358–359.	[1728. jún. 26. után]	tisztázat	10. kéz	halálos ítélet
37.	CCVII. 37.[!]	360–363.	1728. júl. 21.	tisztázat	13. kéz	halálos ítélet
38.	CCVII. 37.	364–367.	[1728. júl. 21.]	tisztázat	11. kéz	halálos ítélet
39.	CCVII. 46.	368–370.	1729. márc. 7.	tisztázat	11. kéz	halálos ítélet
40.	CCVII. 33.	371–374.	1728. júl. 15.	tisztázat	3. kéz	misszilis
41.	CCVII. 24.	375–378.	1728. jún. 21.	tisztázat	2. kéz	misszilis
42.	CCVII. 51.	379–391.	[1730. okt.–dec.]	tisztázat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv
43.	CCVII. 52.	392.	[1730. okt. 29. után]	tisztázat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv
44.	CCVII. 53.	393–397.	1731. nov. 14.	tisztázat	12. kéz; 14. kéz	vallomási jegyzőkönyv

45.	CCVII. 56.	398.	[1731. nov. 14. körül]	tisztázat	14. kéz	eskümintá
46.	CCVII. 49.	399–404.	1730. dec. 12.	tisztázat	12. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
47.	CCVII. 48.	405–406.	[1730. dec. 12. után]	tisztázat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv
48.	CCVII. 47.	407.	[1730. dec. 12. után]	tisztázat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv
49.	CCVII. 57.	408–437.	1731. jan. 19.	tisztázat	12. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
50.	CCVII. 58.	438–446.	[1731. nov. 12. után]	tisztázat	12. kéz	vallomási jegyzőkönyv
51.	CCVII. 59.	447.	[1731. nov. 15.]	fogalmazvány	12. kéz; 14. kéz	feljegyzés
52.	CCVII. 63.	448.	[1731. nov.]	tisztázat	12. kéz	szavazási jegyzék
53.	CCVII. 65.	449–455.	1734. jún. 19.	tisztázat	5. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
54.	CCVII. 67.	456–462.	1734. nov. 10.	tisztázat	5. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
55.	CCVII. 68.	463–465.	1735. márc. 29.	tisztázat	11. kéz	vallomási jegyzőkönyv
56.	CCVII. 70. [70/A.]	466–470.	1736. okt. 2.	tisztázat	4. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
57.	CCVII. 70. [70/B.]	471–474.	1736. okt. 2.	fogalmazvány	4. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
58.	CCVII. 72.	475–480.	1737. máj. 10.	tisztázat	4. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
59.	CCVII. 73.	481–483.	1737. júl. 30.	tisztázat	4. kéz	vallomási jegyzőkönyv
60.	CCVII. 75.	484–485.	[1737. jún.]	tisztázat	4. kéz	vallomási jegyzőkönyv
61.	CCVII. 76.	486–499.	1737. jún. 5.	tisztázat	4. kéz; 6. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
62.	CCVII. 77.	500–501.	[1737. júl.]	tisztázat	4. kéz; 6. kéz	vallomási jegyzőkönyv
63.	CCVII. 79.	502–503.	[1737. júl.]	tisztázat	4. kéz	kényszervallomási jegyzőkönyv
64.	Farkas Istvánné Nedelkó Margit ügyében felvett tanúvallomási jegyzőkönyv	504–508.	1737. aug. 10.	tisztázat	4. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
65.	CCVII. 80.	509–521.	[1744. dec. 1. előtt]	tisztázat	6. kéz; 7. kéz	tanúvallomási jegyzőkönyv
66.	Kocsis Miskáné ellen felvett vallomási jegyzőkönyv-töredéke	522.	[s.l. & d.]	tisztázat	5. kéz	vallomási jegyzőkönyv
67.	Hiányos dokumentumok	523.	[s.l. & d.]	?	11. kéz	vallomási jegyzőkönyv?

1. táblázat: A magyar nyelvű iratok sorszáma, lapszáma, típusa, kezek száma, műfaja

2.3.1. A betűhív változat elkészítésének elvei

Az elkészült átiratokat a disszertáció Függelékében adom közre. Az átírás esetében Bratinka–Szigeti (1991) átírási elveit tartottam irányadónak, kiegészítve néhány saját megoldással (az eltérő megoldás félkövérrel kiemelve).

Az iratok címeit Brandl–Tóth G. (2016) kiadványával összhangban közlöm, megtartva az általuk felállított időrendi felsorolást is), illetve zárójelben feltüntettem a Reizner-féle jelölést, ahol lehetséges. Az irat fejlécében szerepel továbbá a levéltári jelzet, alatta pedig az új kiadás megfelelő oldalszámait.

Bratinka–Szigeti (1991)	Berente (2021)
nem különböztetik meg a mai és régi, nyújtott <i>S</i> -eket, nagykezdőbetűt írnak, ahol indokolt	egységes <i>s</i> betűk; kis- és nagykezdőbetűk megtartása, ahol nem egyértelmű, kisbetűvel írom át
a <i>z</i> betűk különböző írásmódjai helyett egységesen járnak el	egységes <i>z</i> betűk
megtartották a <i>cz</i> , <i>szsz</i> betűkapcsolatokat	<i>cz</i> , <i>szsz</i> , <i>nyny</i> betűkapcsolatok megtartása
a rövid és hosszú magánhangzók jelölése többnyire a mai helyesírással egyező; kivételt képez az <i>ő</i> és <i>ű</i> , ahol az időtartam jelölésének nincs nyoma: <i>ö</i> -vel, <i>ü</i> -vel írták át a két ponttal vagy rövidke vesszővel jelölt változatokat	íráskép szerint (<i>ā, ē, ī, ō,¹ ū</i> stb.)
az <i>i</i> betűn mindig pont található, ezért így írták, illetve a vastagon lehúzott formáját <i>j</i> -nek	ahol nincs pont, pótlom (a <i>j</i> esetében is), de lábjegyzetben utalok rá; hosszított <i>i</i> átírása <i>j</i>-re
helyesírástörténeti megfontolások alapján a magyar nyelvű szövegben megtartották az <i>e</i> betűk mellé/fölé írt és az ékezetektől világosan elkülönülő aposztrófokat	<i>e'</i> megtartása; ha nem lehet egyértelműen elkülöníteni az ékezettől, lábjegyzetben utalok rá
az archaikus írásmód ritka: <i>eō</i> , <i>a gh</i> , <i>az j̄</i> (elvétve: <i>y</i>), valamint a nazálisnak vonallal való jelölése (pl. <i>sēmī</i>)	archaikus írásmód szerint, rövidítések jelölése megtartva (nemcsak nazálisoknál)
a rövidített ragokat (pl. <i>-nak/nek</i> , <i>-ban/ben</i>) dőlt betűvel feloldják; a többi megszólítást, címet stb. jelölő hagyományos rövidítést a magyar szövegben a kézirat szerint közlik, illetve lábjegyzetben oldják fel	rövidített ragok feloldása a főszövegben, dőlt betűvel; a rövidítések a szöveg szerint; a rövidítések feloldása rövidítésjegyzékben; a vonal nélkül álló, de rövidítést mutató utolsó betűk feloldása a főszövegben dőlt betűvel
a szöveg központosági sajátosságait egészében megtartották, a sorvégi kettős elválasztó jeleket helyettesítették a mai kötőjellel	központosítás teljes megtartása, a kettős elválasztójeleket is (sor végén és sor elején is)

¹ Az átirat készítésekor egyedül az *ō* graféma esetén éltem egyszerűsítéssel, ezt *ō*-ra írtam át, mivel nem mindig volt egyértelmű az olvasat.

Bratinka–Szigeti (1991)	Berente (2021)
a függőleges vonalak (lineák) a kézirat sorvégeit, a félkövér számok a jegyzőkönyv eredeti lapszámozását jelölik	kézirat sorvégeire utal egy függőleges vonal (főleg utólagos betoldásoknál), kettős függőleges vonal utal a sortörésre
a bekezdéseknek a korra jellemző „kikezdések” felelnek meg	a szöveg tükröztetése, ahol csak lehetséges; eredetiben kihúzott szövegrész: ( )-ben, utólagos betoldások a főszövegben, de lábjegyzettel ellátva
a szöveg eredeti zárójeleit az írásképhez igazodva kettőspont követi, illetve előzi meg; hasonló megfontolásból írták megemelten a sorszámnévi végződéseket	az eredetinek megfelelő jelölések megtartása, sorszámnévi végzések felső indexben az írásképp szerint
a saját szerkesztési jeleket szögletes zárójelbe helyezték: [!] utal a rendhagyó vagy nyilvánvalóan téves alakra, az olvasati nehézségeket a [?] is jelzi	téves alak: [!], bizonytalan olvasat: [?], nem kiolvasható szövegrész: [...]

2. táblázat: Az átirat készítésének elvei

3. A szegedi jegyzőség hivatala a 18. század elején

Több szakirodalmi munka (Vass 1985, Berta 1995, Reizner 1899–1900) is feltünteti, hogy a szegedi tanács 12 tagú volt, de gyakori volt az is, hogy a belső tanács 15 tagból állt. Ennek az eltérésnek az volt az oka, hogy a főbíró, főjegyző és főügyész egy időben lehetett tanácsnok is (így 12 fő), viszont ha a szenátorok mellett ezt a három tisztséget a tanácstagoktól eltérő személyek töltötték be, akkor lehetett a tanácstagok száma nagyobb is. Így tehát nem meglepő, hogy a tisztségek közötti átmenet (jegyző, tanácsnok, főbíró stb.) lehetséges volt, 1715-től kezdve tehát a jegyző általában a tanács tagja is volt. Ahogy a *Szeged története II.* (Vass 1985: 547) lábjegyzetes megjegyzésében utalnak rá, más városokban, például Székesfehérvárott vagy Győrött a szakképzett tisztviselők és a szakképzetlen szolgálattevők között egyértelmű különbséget tettek. Ez tehát azt jelenti, hogy a jegyzői és tanácsnoki titulus egyszerre való birtoklása nem volt megengedett más városi magisztrátusokban. Az is jellemző volt, hogy a kamaránál vagy más városoknál érdeklődött a tanács, hogy tudnának-e olyan személyt ajánlani, aki alkalmas lenne a jegyzői pozícióra. Így általában az volt jellemző, hogy máshonnan érkezett emberek végezték a tanács hivatali teendőit. Szabó (2008: 38) szerint az 1730-as évektől Csongrád és Békés megyében a fontos tisztségeket felvidékiek töltötték be. Szegeden továbbá 1720-tól tudunk az aljegyző (vicensor) tisztségéről is, amely után a jegyző a főjegyző titulust kapta. A főjegyző a város politikai kérdéseit irányította, míg az aljegyző vette át a város jegyzői hivatalának vezetését. Utóbbi volt az, aki a fogalmazási munkákat végezte, de a városi irattár és levéltár kezelése is az ő hatáskörébe tartozott. (Vö.: Vass 1985: 547–8). 1731-ben és 1742-ben arról is hoztak rendeletet, hogy a fő- és aljegyző, amint tanácsnoki pozíciót szerez, jegyzői hivatalát meg kell szüntetnie. Lényegében tehát ezáltal szabályozták a jegyzők hivatali előrelépését. Az általam vizsgált időszakon kívül, 1786-ban vált ketté a jegyzői hivatal a tanácsulési és a törvényszéki jegyzői hivatalra. Ez azért lehet érdekes, mert 1786 előtt még a tanácsulési jegyzőkönyvekbe vezették be a bírósági perek ítéleteit is (vö. Berta 1995: 24, Vass 1985: 548–9).

Egyes városi tanácsok egyébként jogi ismereteket, latin és magyar, egyes helyeken német nyelvtudást követeltek meg a jegyzőtől (Vass 1985: 548). A jegyzőt ugyanúgy évről évre választották meg, mint a város főbíróját, illetve a tanácstagokat. A jegyző tisztségét nagyon fontosnak tartották, nélküle nem tartottak ülést: a jegyző írta le a vallomásokat, ő használta a városi pecsétet, ő állította ki a jogérvényes ítéleteket. A régi statutumok általában azonban egyéb kompetenciákra is kitértek: a jegyzőnek legyen jó emlékezőtehetsége, jó feljegyzéseket

készítsen, hogy a történeteket a jognak és igazságnak megfelelően jegyezhesse le (Barta 1892: 3).

Mindezek alapján az is látszik, hogy ezt a pozíciót egy magasabb műveltségi szinten álló személy tölthette be, azaz rendelkezett az írni és olvasni tudás képességével, ismerte a hivatalos regiszterben használatos latin nyelvet, a jogi nyelvre jellemző szakkifejezéseket. Hogy ezen túl mekkora műveltségű volt a jegyző, azt viszont nem tudjuk. A Szeged történetét taglaló szakirodalom (Berta–Géczi– G. Tóth 1995, Blazovich 1995, Ruszoly 1995) a név szerint ismert tanácsbeli személyeket is listázza (főbírák, főjegyzők, jegyzők stb.), ám ez a forrásadottságok okán nem tekinthető teljesnek. A városi tanácsban ekkoriban tehát csak férfiak vállaltak szerepet, de azt tudjuk, hogy a vallomást tevők között nők is találhatók. A szociolingvisztikából jól ismert független változóra, a nemre épülő nyelvhasználati vizsgálat azonban problémákba ütközik: hangtani szempontokat figyelembe véve azt nem tudjuk, hogy a tanúk, vádlottak nyelvhasználata milyen mértékben őrződött meg az iratokban, hogyan és mennyit változtatott a lejegyző az elhangzottakon, és hogy hogyan lehet e kettőt bizonyossággal elválasztani. Ugyanakkor pragmatikai sajátosságokat tekintve, kellő körültekintéssel ki lehet mutatni a jegyzőhöz vagy inkább a tanúhoz kötődő jelenségeket (ehhez ld. Varga 2019), ezekre azonban e dolgozat keretein belül részletesebben nem térek ki.

3.1. A magyar nyelvű iratokban található aláírások

A magyar nyelvű dokumentumok közül az első irat, amelyben a lejegyző nevét megállapíthatjuk, az Fodor Ádám feljelentő levele az 1726-os esztendőből. Oltvai 1957-ben *Fodor Ádám*-ként, majd 1976-ban már *István*-ként hivatkozik a feljelentőre, Brandl–Tóth G. (2016) is *István*-ként említi. Magam – Oltvai első olvasatával egyetértve – *Ádám*-ként tüntetem fel. Az alsóvárosi idősebb Fodor Ádám 1725-ben kommunitástag (a választott község tagja) volt, ifjabb Fodor Ádám pedig ugyanezen évben a borbíró tisztségét töltötte be (Ruszoly 1995: 9, 25). Hogy kettejük közül ki írhatta a feljelentést, vagy hogy egy harmadik ilyen nevű személyről van-e szó a levél kapcsán, nem derül ki. Úgy gondolom, a lejegyző személy a feljelentés megírásához más írástudó segítségét nem vette igénybe. A többi irat írásképével összehasonlítva egyetlen másik kézíráshoz sem hasonlít a levél. A szöveg ugyan tartalmaz olyan jövevényszót, mint az *inquisitio*ja, ezen kívül azonban teljesen magyar nyelvű, így az sem derül ki, a szerző ennél behatóbban ismerhette-e a latin nyelvet.

A következő irat, amelyben egy „általános” aláírás szerepel, a makói főbíró és tanács levele, amely 1728-ban íródott azon okból, hogy figyelmeztessék a szegedi tanácsot két

személy, Kökényné Nagy Anna és Szanda Pálné boszorkányos voltára, ördögös tevékenységükre. Makó város tanácsa élethosszig szerződött egy, majd két jegyzőt, hogy a főként magyar nyelvű adminisztrációt vezesse. A tanácsülési jegyzőkönyveken kívül egyezségeket, végrendeleteket, szerződéseket, ítéleteket kellett fogalmazniuk,² és ezen felül a levéltárért, az iratok megőrzéséért is ők voltak a felelősek. Az állás feltétele volt a latin és magyar nyelvtudás, ezen kívül a számadatokhoz is érteniük kellett (Vigh 1993: 368). Ahogy Eperjesy (1984: 28–9) írja, a város 18. századi előjáróságainak teljes névsora nem állítható össze, mivel sajnos a levéltár többször is elpusztult, sőt a régi aktákat ki is selejtezték. A hivatalos iratokon a bírák aláírása csak ritkán szerepelt, inkább az volt a szokás, hogy a „*Makó város bírái és az egész tanács*” leírást jegyezték le az írnokok az irat végére. Mindenesetre Reizner az 1743. esztendővel kapcsolatban Ecseghy Jánost említi jegyzőként (Tóth 1984: 40–1), bár az nem derül ki, hogy korábban is ő lehetett-e a tanács írnoka.

A szegedi iratokhoz tartozik a következő, 1728. július 15-i keltezésű levél is, amelyet Nagy Pál tanácsnok és Podhradszky György főjegyző küldött Pozsonyból; a hivatalnokok ugyanis itt voltak kiküldetésben. A két aláírás hasonló kézírást mutat, így nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy melyikük írhatta a levelet, vélhetően a másik személy aláírását is a levél lejegyzője jegyezte le. Mindkét név mellett szerepel a *manu propria* rövidítés is, így ez sem nyújt támpontot. Nagy Pál 1717-ben és 1718-ban segédjegyző volt, 1720-ban perceptorhelyettes, 1724 és 1734 között többször volt főbírójelölt, szenátor, kamarás, 1728-ban a jegyző pozícióját is betöltötte. 1745 és 1761 között háromszor főbíróként, illetve 1760-ban főbíró-helyettesként, míg 1774-75-ben már rendőr-főkapitányként tüntetik fel (Berta 1995: 252. és Reizner III. 1900: 90), 1752 és 1759 között pedig polgármester (Ruszoly 1995: 28, Vass 1985: 530–547). Brandl–Tóth G. (2016: 401) is a jegyző, bíró és szenátor tisztségeket tünteti fel a neve mellett, így vélhetően valóban egy személyről van szó, akinek hosszú pályája volt a szegedi magisztrátusban. Podhradszky György főjegyzőről azt tudjuk Reizner (I. 1899: 312) nyomán, hogy felvidéki nemes származású volt, akit másutt szintén Reizner (I. 1899: 333) „fondorkodó és kapzsi tót”-ként jellemez. Ruszoly (1995: 8) említi, hogy 1724-ben a „podhradi Podhradszky György választott” főjegyzőnek, amely pozíciót (nem folyamatosan) 1734-ig töltötte be, majd 1727-ben főbírójelölt lett (Ruszoly 1995: 29), aki Blazovich (2007: 230) leírása szerint 1728 és 1732 között már főbíróként funkcionált. 1728-ban főjegyző, főbíróhelyettes és követ is volt (Ruszoly 1995: 29). Visszatérve a *Podhradi* ’váralja’ megnevezésre, a szó több szlovák település elnevezésében is szerepel a Szlovákiai Magyar

---

² Ezzel szemben például a bírák általában egyszerű jobbágysorból kerültek ki.

Adatbank³ szerint, így a leírás általános jellege miatt nem teljesen egyértelmű, hogy mely települést kell értenünk alatta. A levél tartalma alapján vagy Podhradszky maga írta, vagy diktálta Nagy Pál segédjegyzőnek, így a fej és kéz nem feltétlenül azonos.

Az 1734 novemberében keletkezett Kisgörögne elleni tanúvallomásokat rögzítő iratban (CCVII. 67.) három aláírás található: *Andreas Siskovitty* szenátor, *Ignatus Rakity* szenátor, *Joannes Széplaky* komisszárius. A három aláírásról az eltérő betűvezetések alapján megállapítható, hogy sajátkezűek. Az aláírások és a hosszabb szövegrészek összevetése alapján a komisszárius lehetett a lejegyző (Berente 2014). Siskovics András 1731-ben is a szenátor pozíciót töltötte be (Ruszoly 1995: 30), a város egyik nemes embere (Reizner III. 1900: 101). Rákity Ignácot, a szegedi görögkeleti kereskedők egyik tekintélyes embereként 1731-ben külön kamarai engedéllyel szenátornak választották, 1732-ben árvagyámnokként és szenátorként, 1733-ban komunitástagként (a választott község tagja) szerepeltetik a leírások (Ruszoly 1995: 29, Vass 1985: 535–7). Széplaky Jánossal kapcsolatban elmondható, hogy 1732-ben komisszárius, 1733-ban a tanács külső tagja, 1734-ben szószóló és komisszárius volt, 1736-ban szenátorként, 1747 és 1749 között főbíróként dolgozott (Ruszoly 1995: 30). Utóbbi adatok kiegészíthetők azzal, hogy a következő bemutatandó 1737-es iratban is szerepel az aláírása, ahol már a szenátor tisztség szerepel a neve mellett.

Ugyancsak három aláírás fedezhető fel az 1737 májusában keletkezett Búza Jánosné Molnár Ilona elleni tanúvallomásokat összegző irat végén is: *Josephus Pálffy* szenátor, az említett *Joannes Széplaky* szenátor, *Joannes Barcza* nótárius (Berente 2014). Itt egyértelműnek tűnik a lejegyző személye, hiszen Barcza neve alatt szerepel a titulusa is. Az aláírás és a szövegek összehasonlítása is megerősíti, hogy valóban ő jegyezhetette le a dokumentumot. Pálffy Józsefről tudjuk, hogy 1724-ben és 1725-ben borbíró, 1731-től 1734-ig perceptor, 1732-1733-ban szószóló is, majd 1736-ban és 1750-ben szenátor (Ruszoly 1995: 28). Vassnál (1985: 530–2) ötször a *Pálffy József* név szerepel, aki 1760-1763 között polgármesterként, 1763-1765 között pedig főbíróként van feltüntetve. Az 1752-es évszámhoz kapcsolódóan mint járulnok⁴ merül fel a neve, aki a két írnok mellett dolgozott (Vass 1985: 548). Reizner az 1790-es tisztújítás alkalmával említi *Pálffy* nevét, akit leírása szerint a német nyelv ismeretének hiánya miatt távolítottak el korábban két társával együtt a tanácsból, „30 s több esztendőig tett hív szolgálatjuk után” (Reizner III. 1900: 74). Hogy a névkülönbség ellenére ugyanarról a

---

³ Elérhető online 2020. október 21-én:

https://telepulesek.adatbank.sk/?searchyear=1880&searchregion&searchtext=podhrad&searchfilter=0&site_section=settlement

⁴ A tanácsi előléptetés után válhatott csak írnokká.

személyről van szó, nem derül ki egyértelműen, de annyi bizonyos, hogy 1737-ben is szenátori helyet töltött be. Széplakyról fentebb már szoltam, Barczáról szükséges még néhány információt összegezni. 1736 és 1739 között aljegyző volt, 1750-től pedig szenátor, 1752-1754 között főbíróként munkálkodott (Blazovich 2007: 230, Reizner III. 1900: 65–6, Ruszoly 1995: 23), de Reizner (III. 1899: 70) egy lábjegyzetben utal arra is, hogy valamikor 1727 után az első tiszti ügyész posztját is betölthette, erről azonban további információt nem találtam. Az aláírások mellett gyűrűs viaszpecséték lenyomatai is láthatók, a szenátoroké vörös, a jegyzőé fekete színű (ld. még Brandl–Tóth G. 2016: 344).

Az 1737. június 5-i dátummal ellátott iratban (CCVII. 76.) a következő három aláírás szerepel a *manu propria* jelöléssel ellátva: *Franciscus Babarczy* (titulus nélkül), *Josephus Pállfi* szenátor és *Joannes Kerny* (titulus nélkül). Babarczy Ferenc 1717-től kezdődően nagyon sokáig a szegedi tanácsban dolgozott: először kisbíróként, 1723-ban borbíróként, 1724-től perceptorként és komunitástagként, 1732-től kamarás segéd, 1733-tól alkamarás, 1734-ben viszont már szenátor (Ruszoly 1995: 23). Géczi (1995: 15) kutatása nyomán tudjuk, hogy 1754-ben hunyt el, így a későbbi időkben feltüntetett pozíciók a jogtudóként jellemzett, ifjabb Babarczi Ferenchez köthetők: 1750-ben kapitányi tisztséget tölt be, 1747-1754 és 1765-1767 között főkapitány volt. Végül polgármesternek választották, Géczi szerint az 1779 és 1781 között töltötte be a pozíciót, majd 1782-ben elhunyt (1995: 15). Reizner (III. 1900: 81) és Vass (1985: 532) 1785-86-ban is feltünteti a nevet a polgármesterek között. Noha az ifjabb Babarczinak is volt Ferenc nevű fia, ő 1766-os születésű (Géczi 1995: 15), így nem valószínű, hogy róla van szó. Kerny Jánosról tudható, hogy 1739-ben kancellista, 1743-ban pedig adószedő volt (Ruszoly 1995: 19, Vass 1985: 553). Az aláírások betűvezetése eltérőnek tűnik, *Kerny* vezetéknevének díszes kezdőbetűje, és a betöltött pozíciók alapján úgy vélem, Kerny János lehetett az írók (vö. Berente 2014). Ahogy Brandl–Tóth G. (2016: 354) is utal rá, *Pállfi* és *Kerny* neve mellett saját vörös viasz pecsétgyűrű-lenyomat is látható. Korábban láhattuk a vörös színt a szenátorok neve mellett, lehetséges, hogy a lejegyzők nemcsak a fekete, hanem a vörös színt is használhatták. Felmerülhet az is, hogy Kerny esetleg szenátori tisztséget is betölthetett a tanácsban, erre azonban nem találtam adatot.

Babarczy Ferenc és *Pállfi József* neve egy másik irat végén is megtalálható: az 1744 decemberében íródott Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyvben (CCVII. 80.). A korábbi iratokat és ezt összehasonlítva az látszik, Babarczy és Pállfi aláírásai nem egyeznek, mert úgy tűnik, az utóbbiban egy kéz jegyezte le az összes nevet. Itt a harmadik név Muhoray Mihályhoz tartozik, aki 1748-ban és

1749-ben aljegyzői pozíciót töltött be, 1750-ben szenátor, 1751-ben pedig tanácsnok és országgyűlési követ volt (Reizner I. 1899: 324, III. 1900: 48, Rákos–Vass 1985: 179, Ruszoly 1995: 28), a *manu propria* jelzés is csak az ő neve alatt található meg. Ezen adatok alapján úgy vélem, ő lehetett az irat lejegyzője (vö. Berente 2014).

Az alábbi táblázatban a feltételezett névhez társítható iratokat tüntetem fel, és amennyire lehetséges volt, az időrendiséget is figyelembe vettem Brandl–Tóth G. (2016) közlése alapján. Az első, második és harmadik kéz írását más dokumentumban nem fedeztem fel, esetükben így csupán rövid szövegrészletek alapján lehet elemzéseket végezni. A többi kezet illetően paleográfiai szempontból egy esetben viszonylag könnyű volt az iratok egy csoportba sorolása, hiszen olyan kézírasi sajátosságok, megoldások mutatkoztak, amelyek egyértelművé tették a lejegyző kéz azonosságát, és így könnyen elkülöníthettem más lejegyzőtől akár egy iraton belül is. Ilyen volt a 4. kéz esete.

Az összefoglaló táblázatból az is kitűnik, hogy egyes dokumentumok több kéznél is fel vannak tüntetve, hiszen egy-egy irat esetében egyértelműen látszik, hogy két vagy több kéz készítette. A 4. kéz kapcsán megjegyzendő, hogy a Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyvének (CCVII. 76.) 6. oldalán szereplő függőleges, marginális bejegyzés és a 8. oldalon található tanúvallomás, a 76-oshoz tartozó, külön papírlapon szereplő utolsó tanúvallomás, és a Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyvének (CCVII. 77.) első oldalán található rövid kérések-válaszok is Barczához tartoznak.

Az 5. és 6. kéznél azonban bizonytalanság is felmerült. Az 5. kéznél feltüntetett harmadik iratot (Kocsis Miskáné ellen felvett vallomási jegyzőkönyv-töredéke)⁵ egy korábbi elemzésemben (Berente 2016: 32) Széplaky János lejegyzéseként értékeltem. A *z*, *k* és *T* hasonlósága miatt továbbra is úgy vélem, Széplaky valószínűsíthető a szöveg lejegyzőjeként, de a kissé eltérő betűvezetés miatt összességében mégis kérdésesnek tekinthető a besorolás. A táblázatban az irat megnevezése mellett ezért szerepel kérdőjel.

A Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyvének (CCVII. 76.) első hét oldalát, valamint Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyvének (CCVII. 77.) második és harmadik oldalát már egy másik írástudó, Kerny jegyezhette le. A fentebb már említett 2014-es munkámban Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyvet (CCVII. 80.) teljes

---

⁵ Az irat nem kapott CCVII. kezdetű jelölést, ugyanis először Brandl–Tóth G. közli nyomtatásban (2016: 379).

egészében a 7. kézhez társítottam, a 2017-es elemzésemben azonban már utaltam rá, hogy valószínűleg két kéz jegyezte le az iratot (Berente 2017b: 13). Az említett dokumentum utolsó oldalán szereplő utolsó tanúvallomás lejegyzője ugyanis vélhetően egy másik kéz lehetett. Ennek a bejegyzésnek a *Q*, *z*, *r* grafémái nagyon hasonlóak a 6. kéz megfelelő betűihez, mivel azonban csupán egy rövid szövegrészletről van szó, ezért a dokumentumot kérdőjellel tüntettem fel a 6. kéznél.

Lejegyző kéz	Irat ⁶	Név/feltételezett név
1. kéz	1. Fodor Ádám feljelentő levele a szegedi főbírónak Kökény Andrásné Nagy Anna ellen	Fodor Ádám
2. kéz	41. Makó mezőváros tanácsának levele (CCVII. 24.)	Makói tanács
3. kéz	40. Podhradszky György főbíró és Nagy Pál jegyző levele (CCVII. 33.)	Podhradszky György?
4. kéz	31. Ismeretlen vádlott pontonként felvett vallomási jegyzőkönyvének töredéke (CCVII. 44.); 56., 57. Bordás Mátyásné Pápai Katalin ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyve (CCVII. 70/A., 70/B.); 58. Buza Jánosné Molnár Ilona ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyve (CCVII. 72.); 59. Buza Jánosné Molnár Ilona önvallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 73.); ⁷ 60. Hódi Györgyné Kovács Róza pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 75.); 61. Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 76.); 62. Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 77.); 63. Hódi Györgyné Kovács Róza kényszer alatti vallomása (CCVII. 79.); 64. Farkas Istvánné Nedelkó Margit ügyében felvett tanúvallomási jegyzőkönyv	Barcza János
5. kéz	53. Károlyi Ilona ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 65.); 54. Kisgörög Istvánné Sztána ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 67.); 66. [?] Kocsis Miskáné ellen felvett vallomási jegyzőkönyv-töredéke	Széplaky János
6. kéz	61. Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 76.); 62. Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 77.); 65. [?] Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyv (CCVII. 80.)	Kerny János
7. kéz	65. Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyv (CCVII. 80.)	Muhoray Mihály

3. táblázat: A nevesített jegyzőkhöz társított iratok

⁶ Az iratok címeit Brandl–Tóth G. (2016) közlésével összhangban tüntetem fel, zárójelben pedig a Reizner-féle jelölés szerepel ott, ahol lehetséges. Az iratokat saját sorszámmal is elláttam, az elemzésben az utóbbiakra hivatkozom.

⁷ Az irat mappáján a CCVII. 74-es jelölés szerepel tévedésből, valójában a CCVII. 73-as a helyes. A 2016-os és 2017-es publikációimban a helytelen, CCVII. 74-es jelölés szerepel.

3.2. A névhez nem társított iratok kezekhez rendelése

A magyar nyelvű iratok aláírásainak áttekintése és a nevekhez társítható iratok csoportosítása után a következő lépés az volt, hogy megkísérleljem azokat az iratokat is osztályozni, amelyekben semmilyen utalás nem található a lejegyző személyére vonatkozóan. Ezeket a lejegyzőket az előző számozást folytatva osztottam kezekre.

A 8. kéz esetében két iratot tüntettem fel, a Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében és a Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében címűt. Ezek az iratok Reizner közlésében még nem szerepelnek, ezért nem is kaphattak CCVII. kezdetű számozást sem, először Oltvai (1957, 1976), majd Brandl–Tóth G. (2016) tette közzé az iratokat. Brandl–Tóth G. (2016: 52–53) a jegyzőkönyvtöredéket piszkozati példánynak, a jegyzőkönyvet pedig tisztázatnak tünteti fel. A két írat kézírása nagyon hasonló, kivéve a jegyzőkönyvtöredék végén szereplő *Kocsis Panna* kezdetű mondatot, illetve a lap hátulján szereplő *Fazikas Ferenczné* kezdetű rövid szöveget, ezt a 9. kézhez társítottam. Ugyanezen a hátoldalon fejjel lefelé is szerepel egy bejegyzés (*Dancso János. Kuldus alsó Varosban Tot péternél*), ez viszont a kézírás alapján szintén a 8. kézhez tartozik. A két írat 1726-os keltezésű, 1724 és 1726 között Podhradszky György volt a főjegyző. Az 1726-os tisztújítás során csak főbíróvá választottak, a többi tisztségviselők megmaradtak állásukban. 1724-ben Dany János volt az aljegyző. Az 1725-ös tisztújítás „leginkább az időközben beállt hézagok kiegészítésére szorítkozott” (Ruszoly 1995: 9), így vélhetően 1725-ben és 1726-ban is Dany lehetett az aljegyző. Hogy a 8. és 9. kéz pontosan kihez tartozhat, nem derül ki, annyi bizonyos, hogy a 3. kézhez (Podhradszky vagy Nagy Pál levele) társított írat kézírásával semmiképpen sem hozható kapcsolatba.

A 10. kéz esetében kezdetben úgy tűnt, könnyű dolgom lesz az egy csoportba sorolást illetően, hiszen ennek a lejegyzőnek a kézírása nagyon jellegzetes: a betűk formái gyors írásra utalnak, sok a törölt betű és szó, és olykor a szavak olvasata sem egyértelmű, gyakran éppen a javítások miatt. Két esetben azonban bizonytalanság merült fel (Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Pálffy Jánosné Köre Ilona ügyében, CCVII. 32. és Név nélküli magyar nyelvű halálos ítélet mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt, CCVII. 34.), hiszen ezek az iratok nem ezt a jellegzetes írást tükrözik: az írat lejegyzője megfontoltabbnak tűnik, lassabb kézírást mutat a betűvezetés – bár törlések, javítások e dokumentumokban is szerepelnek. A szókezdő *a*, *e*, *g*, *gy*, *f* és *t* majuszkulák és a szóbelseji *z*, *sz* minuszkulák nagyon hasonlóak a 10. kéz többi iratában találhatóéhoz, bár a szókezdő és szóbelseji *k*-k formája hasonló a 11. kézhez is. Emiatt ezen két iratot kérdőjellel tüntettem fel a csoportosításban a 10.

kéz alatt. Az ide sorolt iratok mind 1728-as évben keletkeztek, ekkoriban Nagy Pál volt a jegyző, Podhradszky pedig a főjegyző (Ruszoly 1995: 28–9). Az iratok itt is élesen elkülönülnek a 3. kézhez társított irattól.

A 11. kézhez társított iratok többsége 1728-ban, egy vélhetően 1729-ben, egy pedig 1735-ben keletkezett. A már eddig említett neveken kívül az 1730-as években Lábadi Ádám neve merül fel: aljegyzőként 1731-32-ben, jegyzőként 1734-ben, főjegyző-helyettesként 1735-ben, főjegyzőként 1736-ban (Ruszoly 1995: 27). Annyi bizonyos, hogy 1729-ben és 1730-ban nem volt tisztújítás, ám ebből nem következik automatikusan, hogy egyes pozíciókban ne történhettek volna változások. Továbbá azt is tudjuk, hogy az 1734-es tisztújításkor Lábadi maradt a jegyző (Ruszoly 1995: 17), vagyis vélhetően 1733-ban is ő töltötte be a posztot. Brandl–Tóth G. (2016: 247–8) közzétett egy 1728-as, a szegedi tanácsnak Udvardról küldött levelet, amelyben a post scriptumban Lábadi nótáriusnak tüntetik fel, valamint Horváth Mátyásné végrendelében (2016: 219) is felbukkan a neve, amely 1729-ben íródott, és az aláírók között szerepel *Lábadi* neve mellett a *iur[atus] notar[ius] m[anu] p[ropria]* bejegyzés. Ez azonban nem jelenti azt, hogy valóban ő volt az iratok lejegyzője is, csupán lehetséges személyként merül fel a neve.

A 12. kéznél két irat esetében szintén bizonytalanság merült fel. A Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 51.) és a Csuka Péterné Ergelőczy Ilona vallomási jegyzőkönyvének töredéke (CCVII. 52.) hasonlóak a szókezdő *a, f, l, m, sz* majuszkulák és a szóbelseji *sz, d* minuszkulák a többi irattal összevetve, ám az összkép mégis bizonytalanná teszi az egy csoportba való sorolásukat. Ennek okán ezeket a dokumentumokat a táblázatban kérdőjellel láttam el. Az iratok 1728-ban, 1730-ban és 1731-ben keletkeztek, a fentebb már látott neveken kívül más a jegyzőség tekintetében nem merült fel, noha a kézírás egyértelműen másik személyre utal.

Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett vallomások (CCVII. 53.) 7-9. oldalán a 12. kéz munkája, a 3-4. oldalon a 14. lejegyző kézírása (a többi oldalon latin szöveg található), Kovács Zsófia Molnár Istvánné ügyének ítéletre bocsájtása alkalmából tett feljegyzésen (CCVII. 59.) egy-egy mondat erejéig a 12. és 14. kéz bejegyzése található (az irat többi része latin). Az iratok 1731-ben keletkeztek, a kézírás alapján biztosan elkülöníthető a 11. és 12. kéztől is.

A következő táblázat összefoglalja a különböző kezeket és a hozzájuk társított iratokat.

Lejegyző kéz	Irat	Lehetséges név
8. kéz	2. Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében; 3. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében	Dany János?
9. kéz	2. Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében	?
10. kéz	4. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (CCVII. 1.); 5. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (CCVII. 2.); 35. Perfelvétel Kökényné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Katona Ferenc és Kovács Pál ügyében, Kökényné Nagy Anna vallomásával (CCVII. 3.); 10. Kökény Andrásné Nagy Anna pontonkénti önkéntesen felvett vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 4.); 11. Kökény Andrásné Nagy Anna tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 5.); 12. Kökény Andrásné Nagy Anna tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyvének folytatása (CCVII. 6.); 17. Dancsó Jánosné Hisen Borbála önkéntesen felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve és annak folytatása (CCVII. 7.); 15. Kovács Pál tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 8.); 23. Szánthó Mihály tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 9.); 28. Végh Istvánné Koncz Sára tortúra alatt felvett pontonkénti vallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 11.); 18. Dancsó János tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 12.); 20. Danyi Jánosné Tóth Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 13/A.); 22. Rósa Dániel tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 14.); 24. Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna tortúra alatt felvett pontonkénti vallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 15.); 14. Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna tortúra alatt felvett pontonkénti vallomásának jegyzőkönyve és hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 16.); 26. Borbola Ferenc tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 17.); 29. Csikós Jánosné Emre Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 18.); 32. Kivonat a vádlottak feltételezett rontásairól (CCVII. 19.); 34. A feltételezett nem szegedi tettestársak jegyzéke (CCVII. 21.); 19. Légrádi Jánosné Malmos Katalin tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 22.); 33. Jegyzék a vádlottak testen található stigmákról (CCVII. 30.); 9. [?] Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Pálfy Jánosné Köre Ilona ügyében (CCVII. 32.); 36. [?] Név nélküli magyar nyelvű halálos ítélet mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 34.) 25. Dugonics Mihályné Barak Margit tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve 13. Jancsó Pálné Szanda Katalin pontonkénti tortúra alatt felvett vallomási jegyzőkönyve 30. Horváth Mátyásné Bogadussáné Ilona Örzse tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve	Nagy Pál?
11. kéz	27. Tóth Ádámné Korcsek Zsuzsanna tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 10.);	?

Lejegyző kéz	Irat	Lehetséges név
	8. Széll Zsuzsanna, Borbola Ferenc, Dugonics Mihályné Barak Margit és Végh Istvánné Koncz Sára elleni vallomásokról (CCVII. 23.); 7. Tanúvallomási jegyzőkönyvek Kökény Andrásné Nagy Anna, Dancsó Jánosné Hisen Borbála és Katona Ferenc ügyében (CCVII. 25.); 16. Jegyzőkönyvtöredék Kovács Pál boszorkánysággal vádolt személy kínzásáról és kényszervallomásairól (CCVII. 27.);⁸ 6. Tanúvallomási jegyzőkönyvmásolat töredéke Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében; 38. Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Dugonics Mihályné Barak Margit, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 37.); 39. Elkülönített halálos ítélet Horváth Mátyásné Bogadussáné Ilona Örzse és Végh Istvánné Koncz Sára ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 46.); 55. Kisgörög Istvánné Sztána önvallomási jegyzőkönyve (CCVII. 68.); 67. Hiányos dokumentumokat tartalmazó mappa	
12. kéz	21. Danyi Jánosné Tóth Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyvének folytatása (CCVII. 13/B.); 48. Kazári Ádámné Lörík Marianna vallomási jegyzőkönyvtöredéke (CCVII. 47.); 47. Kazári Ádámné Lörík Marianna válaszai az ellene szóló tanúvallomások ügyében (CCVII. 48.); 46. Kazári Ádámné Lörík Marianna ügyében felvett tanúvallomások (CCVII. 49.); 42. [?] Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 51.); 43. [?] Csuka Péterné Ergelőczy Ilona vallomási jegyzőkönyvének töredéke (CCVII. 52.); 44. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett vallomások (CCVII. 53.); 49. Molnár Istvánné ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 57.); 50. Molnár Istvánné Kovács Zsófia önvallomási jegyzőkönyve (CCVII. 58.); 51. Kovács Zsófia Molnár Istvánné ügyének ítéletre bocsájtása alkalmából tett feljegyzés (CCVII. 59.); 52. A talán boszorkánysággal vádolt Jámbor Katalin bűnügyében a tanácsstagok szavazatairól készített jegyzék, melyben a tortúra hat fokozata mellett szavaznak (CCVII. 63.)	Lábadi Ádám?
13. kéz	37. Csoportos halálos ítélet Rósa Dániel, Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Kökény Andrásné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Kovács Pál, Katona Ferenc, Borbola Ferenc, Danyi Jánosné Tóth Erzsébet, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Dugonics Mihályné Barak Margit, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 37.[!])	?
14. kéz	44. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett vallomások (CCVII. 53.); 45. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében született eskümintá (CCVII. 56.); 51. Kovács Zsófia Molnár Istvánné ügyének ítéletre bocsájtása alkalmából tett feljegyzés (CCVII. 59.)	?

4. táblázat: Az ismeretlen nevű lejegyzőkhöz társított iratok

⁸ Reizner (1900: 439–40) a töredéket a CCVII. 27. jelzés alatt, Brandl–Tóth G. (2016: 106) az MNL OL-ben fellelhető irat átiratát közli.

4. A kezek jellemzési szempontjai

Ahogy Haader (1998: 64) rávilágít, paleográfiai szempontból nem lehet mindig biztosan eldönteni, hogy a kéziratok elkészítői azonosak vagy különbözőek-e. Egy kéz írása önmagán belül sem mindig azonos, és két különböző kéz is hasonlíthat a megtevéseztésig egymásra. Ezért Haader szükségesnek tartja a paleográfiai vizsgálat mellé a nyelvi szempontok bevonását is. Idetartozik a hangjelölés, helyesírás, sorvégi elválasztás, szövegek tagolása (főleg központosítás), nyelvjárási kép, esetleges hibák jellegzetességei. S noha ez a szempontrendszer főleg eltérő kódexkezek azonosításában nyújtott segítséget számára, néhány megköttéssel a misszilisek kezeinek elkülönítésében (Terbe 2015, Kocsis 2020) is rendkívül hasznosnak bizonyult. Kocsis (2018: 149, 160–2) szerint a misszilisek elemzésében a paleográfiai és nyelvi sajátosságok közül azok játszottak nagyobb szerepet, amelyek bármilyen szempontból egyedítő tulajdonságnak tekinthetők. A fentebb felsorolt nyelvi szempontok közül az elválasztás, valamint a kis- és nagybetűhasználaton kívül minden kritérium szerepet játszott valamilyen mértékben egy-egy kéz azonosításában és a levelek elkülönítésében. Erősebb azonosító tulajdonságok mutatkoztak a helyesírásban – mind a hangjelölést, mind a rövidítéseket tekintve –, a nyelvjárási elemzésben és a Kocsis által felhasznált stilisztikai szempontú megközelítésben. Kisebb szerepet játszottak az azonosításban a hibajavítások, a szövegtagolás, illetve a Kocsis által beemelt pragmatikai szempont. A helyesírás egyéb területei ingadozóak voltak, de ez alól kivételt képezett az egybe- és különírás gyakorlata a felhasznált korpusz egyes részeiben.

Jelen dolgozat a jogi-közigazgatási szegedi iratcsopott részletes vizsgálatával arra vállalkozik, hogy képet adjon a szegedi jegyzők iratainak rendszerezéséről, az írnokok, esetleg a tanúk anyanyelvjárájáról, nyelvhasználatáról. Ehhez kívánom a fenti szempontokat némi módosítással felhasználni, hiszen közülük nem mindegyik rendelkezik elegendő bizonyító erővel. Először ezeket a jellemzőket taglalom.

A szövegek tagolására nem térek ki részletesen, hiszen a szövegek felépítése a dokumentumtípustól függően vizuálisan többféleképpen valósulhat meg. A tanúvallomások, vallomások néhol hasábos formát mutatnak (bal oldalon a kérdések, jobb oldalon a válaszok), máshol az ítéletekhez hasonlóan „folyószövegben” íródtak. Utóbbi esetben a tanúvallomások mindig új bekezdésben kaptak helyet; a vallomás elején latin nyelven a tanú legfontosabb adatai kezdődnek. A szövegtagoláson belül a központosítás is érdekes lehet, ám erre csak azoknál a kezeknél utalok, leginkább azokra a jegyekre rávilágítva, amelyek a ma használatos jelöléseknek nem felelnek meg, pl. a rövidítésnél használt kettőspont, nem várt helyen feltüntetett pont, a közbeszúrások elején és végén alkalmazott /: :/ jelölés, stb. Utóbbi kapcsán azért

érdeemes megjegyezni, hogy valószínűleg kevésbé tekinthető egyedítőnek a korszak más tanúvallomásaihoz képest, hiszen ezekben is használt jelölésről van szó.⁹ Összességében az mondható ezzel a szemponttal kapcsolatban, hogy az általam vizsgált irategyüttes nem mutat kirívó eseteket. Varga (2019: 70) is említi, hogy a központosítás (a rövidítés mellett) nem mutat jellegzetes mintázatokat, következetes különbségeket, így ez a szempont kevésbé tekinthető hatékonynak.

A szövegtagolás vizsgálata helyett talán inkább az iratokban sokszor előforduló rövidítések vizsgálatát érdemes felvenni a fentebbi pontok közé, hiszen egyes határozóragok (-bV, -bVn, -nVk), és szavak (*Kgldeī*, *Naġha*, Sz: 'szent' stb.) különböző módokon való rövidítése is szolgálhat adalékokkal a kezek elkülönítéséhez. Ezek közül is azonban csak azok szolgáltatnak információt a lejegyzőről, amelyek valamilyen szempontból egyedítőnek hatnak. Ilyen lehet pl. amikor a graféma fölötti rövidítésjel a megszokott vízszintes vonal helyett egy aprócska ^s-re hasonlít.

Ami a javításokat illeti, a korpuszban nem annyira a javítások minősége, módja (általános jelenség a lejegyzőknél a szavak átírása, az utólagos betoldások szavak fölé vagy sorok elé), hanem sokkal inkább ezek megléte vagy hiánya az érdekes. Ha például a javítások száma kicsi, vagy éppen ellenkezőleg, kirívóan sok szerepel, a kézhez tartozó iratokat ez is összekapcsolhatja. Természetesen a javítások számát az is befolyásolhatja, hogy tisztázatról, fogalmazványról vagy másolatról van-e szó – ezekre minden irat esetében utalni fogok. Ugyanakkor egyes esetekben az adatok értékelésénél utalni fogok arra, ha javítás eredményéről van szó. A javítások szempontjából érdemes a különböző irattípusokat is összehasonlítani, erre [6. fejezetben](#) térek ki.

A sorvégi elválasztások a forrásomban is különféle módokon, jelekkel valósultak meg: a ma használt elválasztójel, pont, kettőspont, egyenlőségjel vagy ezek kombinációi is megtalálhatóak az iratokban, így ez mindenképpen hasznos lehet az írnokok elkülönítésében. Ez a szempont leginkább azoknál az iratoknál szolgáltat információ, amelyen több kéz is dolgozott, és eltérő megoldásokkal éltek a lejegyzők, illetve azoknál a dokumentumoknál is hasznos szempont lehet, ahol az iratok bizonytalan besorolással szerepelnek. Akár az is összeköthet egyes iratokat, hogy az elválasztás nem jelölése mekkora mértékben jelentkezik. Ugyanakkor úgy vélem, nemcsak a különlegesebb jelölést mutató elválasztásra érdemes kitérni, hanem az egyéb esetekre is, mert ez adalékol szolgálhat a lejegyző kéz tudatosságával

---

⁹ Schram (1983: 12) az 1529 és 1768 közötti iratok kapcsán említi, hogy a betűhű kiadásban (: :) zárójel a szövegben is zárójelben szereplő részeket jelöli.

kapcsolatban is. Ennél a pontnál érdekes lehet, ha nem a szótagolás szabályai történik az elválasztás.

A fentebb felsorolt szempontok közül azonban előreláthatólag a hangjelölés, helyesírás és a nyelvjárási kép az, amelyek igazi jelentőséggel bírnak. Az egyes hangok különböző grafémákkal jelölése, illetve ezek csoportosítása segítségemre lehetnek a jegyzők elkülönítésében és/vagy a bizonytalan besorolású iratok csoportosításában. A hangjelölés esetében a forrásadottságoknak megfelelően utalok arra, hogy a lejegyző a különböző hangokat milyen grafémákkal jelölte, mindig a leggyakoribb használatával kezdve, a kevésbé jellemzők felé haladva. A fővariánsokat félkövér betűstílussal emelem ki, de szövegesen kitérek az esetleges bizonytalanságokra vagy arra is, ha egy-egy betű csak latin nyelvű szavakban mutatható ki.¹⁰ A táblázatban a következő hangok jelölési módjait mindig feltüntettem: *a, á, c, cs, e, é, gy, i/í, j, o/ó, ö/ő, s, sz, u, ú, ü/ű, zs*. A *j* esetében a táblázatos adatokat egyszerűsítettem, tehát a *j̄* és *j̇* is egységesen a *j* graféma alatt szerepel. Ha a táblázatos elemeken kívül olyan jelöléssel találkozom, amely különlegesebbnek számít, arra is kitérek. Utóbbinak különösen akkor van jelentősége, ha az iratokat egybekapcsolja vagy éppen elkülöníti egymástól. Kocsissal (2020: 118) egyetértve, a néma *h* identifikáló ereje változó, egyes lejegyzőknél lehet meghatározó, így megléte vagy éppen hiánya segíthet a jegyzők elkülönítésében is, ezért ezekre is ki fogok térni. A vizsgált iratokban gyakran előfordul, hogy a mai helyesírással ellentétesen rövidülnek a mássalhangzók mind a szó belsejében (pl. *Fatensel, többször, ilyen kepen, viradóra* stb.), mind szó végén (pl. *fris, meg betegedet, tovább* stb.). Ugyanakkor az is jellemző, hogy a mai helyesírásnak ellentmondva kettőzött mássalhangzók szerepelnek mind a szó belsejében (pl. *Cziffra, gyöttre'ni, Pallkó* stb.), mind a szó végén (pl. *ke'zött, mind Kétt, Világbúll* stb.). Ez a jelölésmód, amely a kódexirodalomban többnyire a „sovány” betűket (többnyire *l* és *t*) érinti, az én forrásomban is e grafémák esetén tekinthető jellemzőnek. Az intervokális mássalhangzó-nyúlás nyelvjárási szempontból lehet érdekes jelenség, hiszen leginkább a Dunántúlon jellemző, de sűrűn előfordul a nyelvterület keleti részén is (Juhász 2003: 339), a mássalhangzó rövidülése pedig az északkeleti nyelvjárási régióban jellegzetes (Fodor 2003: 293). Mindezek nyomán úgy vélem azonban, a boszorkányperekben mind a magánhangzók, mind a mássalhangzók időtartamát érintő kérdések inkább helyesírási, semmint hangtani

---

¹⁰ Noha a teljes egészében latin nyelvű iratok kimaradtak a vizsgálatból, a magyar nyelvű tanúvallomások latin bevezetői bekerültek az átiratba, hiszen ezek fontos információval szolgálnak a tanúkról. Továbbá magukban a szövegekben is előfordulnak latinból átvett szavak vagy latinul lejegyzett nevek.

vonatkozásúak, ezek alapján a nyelvjárásra való következtetések kevésbé tekinthetők megbízhatónak.

A nyelvjárási jelenségek kapcsán az 1.3. Vizsgálati módszer, vizsgálandó jelenségek, adatbemutató alfejezetben feltüntetett jegyek tekinthetők irányadónak, természetesen itt is figyelembe véve a szövegek adottságait. A magánhangzók közül az illabiális-labiális esetekkel kezdve az $\bar{e} \sim \bar{o}$, $i \sim \bar{u}$, $\bar{i} \sim \bar{u}$, a labiális-illabiálisok köréből az $\bar{o} \sim \bar{e}$, $\bar{o} \sim e/\acute{e}$, $\bar{u} \sim i$ és $\bar{u} \sim \bar{i}$ váltakozásra térek ki. A zártság tekintetében az $i \sim \bar{e}$, $\bar{i} \sim \acute{e}$, $u \sim o$, $\acute{u} \sim \acute{o}$, $\bar{u} \sim \bar{o}$, $\bar{u} \sim \bar{o}$, $o \sim a$, majd az $\bar{e} \sim i$, $\acute{e} \sim \bar{i}$, $o \sim u$, $\acute{o} \sim \acute{u}$, $\bar{o} \sim \bar{u}$, $\bar{o} \sim \bar{u}$, $a \sim o$ váltakozás adatait veszem sorba. A mássalhangzók köréből a palatalizációt ($l \sim ly$, $n \sim ny$), illetve a főnévi igenév képzőjének *-nyi/-nya* változatát, a depalatalizációt ($ly \sim l$, $ny \sim n$), az affrikálódást ($rj \sim rgy$, $pj \sim pty$), az *l* kiesést, az *l* betoldást, a hiátus betöltését, és egyéb, mássalhangzókat érintő váltakozásokat mutatok be. Ahogy korábban már utaltam rá, a lehetséges nyelvjárási régió meghatározásában a tájszavak is segítséget nyújthatnak, így ezekre is ki fogok térni.

4.1. Az első kéz jellemzése

Az első kéz esetében a dokumentum lejegyzőjének neve ismert: Fodor Ádám feljelentő leveléről van szó. A 3.1. alcím alatt már utaltam rá, hogy a Szeged történetével foglalkozó irodalom is *Fodor Ádám* keresztnévű személyeket tüntet fel a szegedi tanács munkájához kapcsolódóan (Ruszoly 1995).¹¹

4.1.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

Az 1. kézhez tartozó rövid szöveggel kapcsolatban általánosságban elmondható az ékezetek hiánya a magánhangzókat illetően ($\bar{i}$, $\acute{o}$, $\bar{o}$, $\bar{u}$), bár az $\acute{a}$ és $\acute{e}$ esetében ez nincs így, ugyanis itt inkább az $\bar{a}$ és $\bar{e}$ graféma jellemző. A $\bar{g}\bar{y}$ -vel való jelölés két példában látható: *hogý*, *legýen*, de a *dj* és *gyj* betűkapcsolatot is ezzel jegyzi a szöveg leírója (*nehagýa*, *tugýuk*). Emelett a *ly* is megjelenik a *Somlyayi* vezetéknév és az *olý* esetében. A lejegyzőnél néhány esetben megfigyelhető a mássalhangzók rövidülése szó végén (3 példa) és intervokális helyzetben is (3 példa).

---

¹¹ Természetesen az is lehetséges, hogy egy harmadik, a tanácshoz nem köthető személy írta a feljelentést.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>j</i>	<i>i, y, j, y</i>
<i>á</i>	<i>ā, a, á, ä</i>	<i>o, ó</i>	<i>o</i>
<i>c</i>	-	<i>ö, ő</i>	<i>ö, eö</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>e, ē</i>	<i>u, ú</i>	<i>u</i>
<i>gy</i>	<i>gy, gÿ</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ü</i>
<i>i, í</i>	<i>i</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

5. táblázat: Az 1. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

Két adat érintett a magánhangzók közötti mássalhangzó-kettőzés esetében: *alāzatossan*, illetve egy vezetéknév szerepel kettőzött mássalhangzóval: *Massa Istvānne*, utóbbi az 5. és 10. kéznél is szerepel, de nem kettőzött konszonánssal.

A sorvégi elválasztás egy esetben valósul meg, itt kettős vesszőt alkalmaz a lejegyző, de két esetben akkor is szerepel ez a jelölés a sor végén, amikor az nem tűnik indokoltnak: *kivanta* és *Somlyayi* – vélhetően az együvé tartozás megerősítése érdekében. A vessző helyett olykor alkalmaz pontosvesszőt, a pont helyett pedig kettőspontot. Rövidítések nem szerepelnek ebben az iratban.

Az első kéz esetében egyetlen tévesztés, és emiatt bekövetkező javítás, áthúzás sem található. Úgy tűnik, a lejegyző kéz nagyon megfontoltan, tudatosan átgondolva írta meg a szöveget, bár azt nem tudhatjuk, valóban egyedül írta-e meg, vagy valaki esetleg a segítségére volt a fogalmazáskor. Az is elképzelhető, hogy nem maga a feljelentő jegyezte le a feljelentést. Nem utolsósorban, az irat esetében tisztázatról van szó (Brandl–Tóth G. 2016: 51), így ez is magyarázhatja a javítások hiányát.

4.1.2. Nyelvjárási kép

4.1.2.1. Magánhangzók

A rövid szövegben kevés példát találunk az illabiális-labiális megfelelésekre. A hangsúlyos szótagbeli *ö*-zés két példában látható: *szömeyikel, föl hasigatta*. Az utóbbi példa igekötője a mai sztenderdben is változik. A szövegrészlet nem tartalmazza a fentebbi példák illabiális párjait. Az *i ~ é* ingadozás esetében egy példa szerepelt: *szerent*, csakúgy, mint az *ó ~ ú* váltakozásra: *Ezek Uta*; a szavak egyéb változatai nem fordultak elő. Az ablatívuszi irányú határozóragok

esetében két példát látunk: *makorolis*, *kitül*; ahol az egyik nyílt, a másik zárt magánhangzót tartalmaz – ezekre a későbbiekben még kitérek (ld. Az ablatívuszi irányú határozóragok előfordulásai).

4.1.2.2. Mássalhangzók

A hiátus betöltésére szolgáló *j* a fentebbi *szömeiyikel* adatban mutatható ki, és két vezetéknevben merül fel a lehetősége: *Lippayi Kata*, *Somlyayi*, *Dömēne*. A *Lippaj* vezetéknev kétszer szerepel a 10. kéznél, a *Somlyai* pedig egyszer a 9.-nél. Az első példa *y* grafémájának *j*-vel való értelmezése esetén valóban hiátustöltés történik az 1. kéz példáiban. További mássalhangzókat érintő jelenség nem mutatható ki.

4.1.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Összegezve a jellemzőket, a nyelvjárási adatok csekély száma alapján nehéz megmondani, hogy a lejegyző milyen nyelvjárású lehetett, de a fentebbi példák nem mondanak ellent a dél-alföldi nyelvjárási régióban jellemző jelenségeknek. A *szerint* névutó *szerént* változata kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a nyíltabb formája a 16. századi északkeleti deáki nyelvhasználatban is jellemző volt (Papp 1961: 216), így ezt inkább a deáki szociolektus részeként kell kezelnünk. A dél-alföldi régióra jellemző a független *ő*-zés, a sztenderdben váltakozó alakok közül inkább a labiálisok használatosak, az *ó* ~ *ú* ingadozás viszonylag gyakori, nemcsak az ablatívuszi irányú határozóragokat tekintve (Juhász 2003: 279). Ezekre a jelenségekre adathozhatóak is a példák, ezért úgy vélem, nincs okunk feltételezni, hogy az első kéz nem a szegedi nyelvjárás beszélője lehetett.

4.2. A második kéz jellemzése

A második kézhez csupán egy irat tartozik, a makói tanács által küldött levél. Ez esetben nem tudjuk, hogy pontosan ki lehetett a lejegyző, hiszen az aláírásban nem szerepelnek nevek: *Makaj Fő Biro és Tanács*.

4.2.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A lejegyző kéz az *ő* és *ü* esetében majdnem mindig hosszú magánhangzót jelöl, az *i* helyén jelentkező *j* – amely azonban nem fővariáns – mellett tehát leginkább az *ő*, *ü* többszöri előfordulása tekinthető hangjelölési szempontból jellemzőnek. A *c* hang kapcsán két példa latin eredetű (*efficialhatott*, *Comice*), egy másik pedig a *cz* betűkapcsolatot tartalmazza: *30 czig*.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, á</i>	<i>j</i>	<i>j</i>
<i>á</i>	<i>á, a</i>	<i>o, ó</i>	<i>o</i>
<i>c</i>	<i>c, cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, ó</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>e</i>	<i>e, é, e'</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>é, e</i>	<i>u, ú</i>	<i>u</i>
<i>gy</i>	<i>gy</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ű, u</i>
<i>i, í</i>	<i>i, j, ī</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

6. táblázat: A 2. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A lejegyzőnél egy esetben néma *h* szerepel a *k* után, de ez bizonytalan olvasatú, mivel a lejegyző kéz *h* grafémái a többi helyen más formát mutatnak. Az *j* graféma csak egy latin szóban fordul elő: *Junj*. A *tudos Asszony Személy* kifejezésben szereplő *nj* vélhetően azt a régi gazdaságos megoldást tükrözi, amelyben ugyanannak a betűnek kettős funkciója van: 'asszonyi'. A 2. kéz 19 alkalommal élt a mássalhangzó-kettőzéssel, ebből 8 intervokális helyzetben mutatható ki. A mássalhangzók rövidülése is előfordult, összesen 11 alkalommal.

A *-bVn* rövidítése egyszer sem, míg a *-nVk* rövidítése háromszor fordult elő ebben a dokumentumban. Ugyanakkor másféle rövidítések is megfigyelhetők, amelyek egy vagy több betű kihagyására utalnak: *Kigylmeteket*, *Kőkénjé*, *Mesáros Istvának*, *Sem̄it*, *ne[m]*, *kőkénjé*, *Utāna*, *Kapitány Ur[am]*, *Datu[m]*, *Szab[ad]* stb. Érdekesség még a kézzel kapcsolatban, hogy olyan lejegyzési sajátossággal is élt, amely másnál nem fordult elő: *30 czig*, *40 venig*.

A sorvégi elválasztás tizenhét esetben rövid gondolatjellel, tíz esetben pedig az egyenlőségjelnek megfelelő jelöléssel valósult meg. Hat alkalommal azonban semmilyen elválasztójel nem figyelhető meg. Egy esetben nem felel meg az elválasztás a ma érvényes szabálynak (és helyesírásnak): *valo-kis* 'valók is', illetve egy a kiejtés elve szerint történt: *irha-tyuk*. Összességében úgy tűnik, a lejegyző kéz az elválasztás jelölésében tudatosabb volt.

A javításokra rátérve, az első kézhez hasonlóan itt sem találunk áthúzásokat, egy latin szó utólagos beszúrása is csak egyetlenegyszer figyelhető meg. Mindez arra utal, hogy a lejegyző kéz itt is rendkívül megfontoltan vetette papírra a gondolatokat. Az irat itt is tisztázatnak tekinthető (Brandl–Tóth G.: 2016: 249), így ez is magyarázhatja a tévesztések hiányát.

4.2.2. Nyelvjárási kép

4.2.2.1. Magánhangzók

Ami a **nyelvjárási képet** illeti, találunk érdekességeket is. Az **illabiális-labiális megfelelések** a következőkben mutathatók ki hangsúlyos, hangsúlytalan és toldalék előtti pozícióban.

ë ~ ö: böcsületes, böcsülettel, böcsületes, Csőp, Csőpű, lőtt, rá Csőpenis (hangsúlyos)

hitvős társa (hangsúlytalan)

ókőt[!] (toldalék előtt)

A *Csőp, rá Csőpenis* példák a mai sztenderdben is váltakozók (ÉKSz.²), de a labiális formát mutató szavak illabiális magánhangzóval egyszer sem fordultak elő ennél a lejegyzőnél. A *hitves* szó -s melléknévképzővel ellátott, azonban a toldalék ekkorra már elhomályosulhatott (vö. TESz. 1970: 121), így a hangsúlytalan szótagpozíció kapcsán is tárgyalható a lexéma. A szó illabiális formában nem fordult elő, de az -s melléknévképző előtt további 5 esetben, a tárgyrag előtt 2 esetben szerepelt illabiális.¹² A mai sztenderdben is váltakozó *fel ~ föl* közül ugyan az utóbbi nem fordult elő, de az illabiális párja igen: *fel asatta*.

A **labiális-illabiális megfelelések** közül az *ü ~ ë* és *ö ~ ë* hangviszonyban ugyanazt a példát láthatjuk: *meg feresztettnék*, illetve az *ü ~ ë* megfelelések közé tartozik még az *-(j)ük ~ -(j)ek* toldalékbeli váltakozás *Véllek* 'velük' példája is. A *fereszt* ellenében egy adat mutatható be: *meg ne főřőstessék*.

A **magánhangzók zártságát** vizsgálva is találunk példákat. Az *ë ~ i* megfelelésre egyetlen szót találtam különböző ragokkal ellátva: *Kigýlmeteket, kigýlmetek, Kigýlmeteket, Kigýlmeteknek* (hangsúlyos). A szó *e*-vel egyszer sem fordul elő ennél az írnoknál. Az E/3. birtokos személyjel veláris magánhangzója helyett palatális jelentkezik egy példában: *Tanacsinak*,¹³ egy adatban a birtokos személyjel és a birtoktöbbsesítő jel *i*-vel való együttes jelölése valósul meg: *szomszédj*¹⁴ 'szomszédjai', egy esetben pedig mindkét értelmezés lehetséges a kontextus alapján: *bő áldasival*¹⁵ 'bő áldásával/bő áldásaival' A birtoktöbbsesítő jel megléte fontos jegynek tekinthető abból a szempontból, hogy az északkeleti területeken, egyes

¹² A *Kigýlmeteket* szóban akkor szerepelhet a tárgyrag előtt labiális, ha az azt megelőző hang is *ö*-vel valósul meg. Erre utal az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* VI. kötetének *kegyelme* címszónál feltüntetett egyik példa (1993: 306) is. Ezen kívül négyszer szerepel a 24. dokumentumban a *víz* tárgyragos lexéma is, de ez a független *ö*-zés szerint nem *ö*-zhető szó.

¹³ Itt nem 'tanácsainak' jelentésben értendő a szó: „Nemes Szabad Szegedj Király Várossának érdemes Fő Birájának, és Tanacsinak.”

¹⁴ „maradunk Kigýlmeteknek igaz Jo akaro szomszédj [...] Makaj Fő Biro és Tanács.”

¹⁵ „Kőteles szolgálatunk ajánlása Után Isten minden Lelkj és Testi bő áldasival látogassa Kigýlmeteket”

palóc nyelvjárásokban, valamint több erdélyi helyi változatban nem jelenik meg (Hegedűs 2003: 356). Az *o/ó* helyén álló zártabb hangzó csak az elativusi határozóragban mutatható ki: *forgojábul*, amellyel szemben a rag nyíltabb magánhangzóval látható a *Városunkból* példában. Ezen kívül a delativus fordul még elő nyíltabb hangzóval: *Szandánérol*. Az *ö ~ ü* esetében egy hangsúlyos szótagbeli és az *-l* gyakorító képző előtt szerepel zártabb magánhangzó: *lúkte*, *törültessék el*, melyek nyíltabb hangzóval nem is fordulnak elő. Az *a ~ o* váltakozás zártabb példái közé tartozik a hangsúlyos *jovasolák*, *jovasollá*, illetve a toldalék előtti zártabb magánhangzót mutató *Csontokot* és *Uraiméket*. A tárgyrag előtt két másik példában (*nádat*, *nád Szálatis*) a mai sztenderdnek megfelelő formát láthatjuk.

A zártabb magánhangzós adatok mellett ugyanakkor a **nyíltabb hangzós** példák is kimutathatók. Az *u/ü ~ o/ó* váltakozás nyíltabb formáját mutató *gyanoság* (hangsúlytalan) és *Lakások* 'lakásuk' (toldalékbeli) példáira nincs zártabb ellenpélda. A T/1. személyű igei személyragunk (*-juk*) sem fordul elő nyíltabb formában, hiszen kettő zártabb példa adatolható ennél a lejegyzőnél: *irhatyuk*, *ajánlyuk*.¹⁶ Az *ü ~ ö* hangsúlyos szótagbeli nyíltabb változatának fentebb már látott kifejezésének (*meg ne főrrösztessek*) nincs megfelelő párja. Az *o ~ a* esetében a *Kaponyát* (hangsúlyos) adatra csupán egy nyíltabb forma (*koponyával*) jut.

4.2.2.2. Mássalhangzók

A magánhangzókhoz hasonlóan a **mássalhangzókat érintő váltakozások** is csekély számú példában mutathatók ki. Az *l*-ezés egyetlen példája a *Személt*, amely viszont kilenc alkalommal a mai helyesírási módnak megfelelően szerepel. Szintén egy példában látható az *n*-ezés (*kénszerítettűk*), *ny*-es változat nélkül, illetve a *-ni* főnévi igenév *-nya* formája (*innya*). A *-nyi* változat nem szerepelt, a *leni* és *kj külden*i példákban pedig a mai sztenderdnek megfelelő depalatális forma látható.

4.2.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

A fentebbi adatok alapján elmondható, hogy az *ö-ző* adatok, az *ö ~ ü* zártabb példák, a *gyanó*, *kaponya* szavak, a főnévi igenév *-ni* formája a SzegSz. szerint megfelel a Szeged környéki nyelvjárásnak, ám a szótár tanúsága szerint a *kigyelmetek* forma kilóg a sorból. Az ÚMTsz. (1992: 170) a *kegyelmed* címszó alatt azonban több megye vagy régió különböző településeiről adatolja *i*-s változatban – pl. Baranya, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok, Székelyföld, Szlavónia stb. –, és több adatot Hódmezővásárhelyről is közöl, amely város

¹⁶ Egy példában éppen a kérdéses toldalék magánhangzója nem egyértelmű, *u*-nak és *o*-nak is olvasható: *irhatyuk*.

szintén a dél-alföldi nyelvjárási régióhoz tartozik. A *Történeti Magánéleti Korpusz*¹⁷ (a továbbiakban: TMK) online keresője szerint is a szó szélesebb körben elterjedt lehetett a korszakban, hiszen Bereg (Bosz. 12.), Bihar (Bosz. 41.), Heves (pl. Bosz. 157.), Szabolcs-Szatmár (pl. Bosz. 313.), Szolnok (Bosz. 348.) és Zemplén (Bosz. 451.) megyei boszorkányperekben is felbukkan ez az alak. Továbbá a SzegSz. szerint van egy-két olyan *i*-t tartalmazó szó, amely Szegeden is jellemző: *kinyér*, *igenyös* 'egyenes', így vélhetően a *kegyelmetek* zártabb formája sem lehetett teljesen ismeretlen a makói tanács előtt sem. Az *l*-ezés a régió Baja környéki csoportjában kisebb mértékben jellemző, a főnévi igenév képzőjének palatalizált változata pedig a palócos-jászos vonásokat mutató kiskundorozsmai nyelvjárászigeten¹⁸ fordulhatott elő – ma ez Szegeden a sztenderd nyelvváltozattal azonos formában jelenik meg (Szabó 1990: 176). Összességében úgy vélem, az adatok nem cáfolják azt a feltevést, hogy a levél lejegyzője valóban a dél-alföldi nyelvjárási régióban található Makó városának vagy valamely környékbeli település szülötte lehetett.

4.3. A harmadik kéz jellemzése

A harmadik kéz esetében két személy is felmerül a lejegyzést illetően, hiszen a szegedi tanácsnak küldött levél végén két név szerepel: *Podhradszky György* és *Nagy Pál*. A kézírás egyedi, más iratban nem bukkantam rá. Ahogy korábban már utaltam rá (3.1. alfejezet), a levél tartalma alapján Podhradszky maga írhatta a levelet, esetleg diktálta Nagy Pál segédjegyzőnek. Ez esetben azonban a fej és kéz nem tekinthető azonosnak.

4.3.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A jelölési sajátságokat az alábbi táblázat foglalja össze. Az *a* graféma esetében az *ā* és *a'* jelölés mind a tíz esetben az *az* névelő rövidítését szolgálja, tizenhat alkalommal kiírva szerepel a névelő. Jellemzőnek tekinthető az *ō* és *ū* esetében a hosszú ékezzettel jelölés, az *i/í* esetén a *j* (bár nem ez a fővariáns), a *gy* helyén megjelenő *gj* és *gȳ*. A *vagjs* 'vagyis' esetében egyrészt a tévesztés lehetősége sem zárható ki, másrészt a *gj* betűkapcsolat kettős funkciót láthat el: egyúttal utalhat a *gy* és *i* hangra. Nyolc esetben a *g* mellett a néma *h* is megjelenik, de ez nem tekinthető jellegzetesnek ennél az írnoknál. A *k* hangot jelölő *c* két esetben latinból eredeztethető szavaknál fordult elő: *Capitány*, *Specificálni*. A *ty* csak egy vezetéknevben (*Mihalovitty*) található meg, más szó nem érintett, ugyanakkor a *ly* esetében is szerepel egy

---

¹⁷ <http://tmk.nyttud.hu/3/>

¹⁸ Németh (2017: 53) összefoglalása alapján tudható, hogy a betelepülés az 1710-es években kezdődött.

alkalommal pont: *ollyanok*. Az *nȳ* egy településnévben (*Posonȳ*), az *u* hangot jelölő *ū*, *ú* egy-egy latin szóban fordul elő (*Senatoratūs*, *Jūly*), az ugyanezt a hangot jelölő *ü* pedig tévesztés eredménye lehet (*Tudgyük*). A *Carpsovius* kapcsán említhető *z ~ s* jelölést nem vettem fel a táblázatba.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, a'</i>	<i>j</i>	<i>j</i>
<i>á</i>	<i>a, á, á</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó</i>
<i>c</i>	<i>c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, ö, ő, eő, ó, o</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>e</i>	<i>e</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é, ē</i>	<i>u, ú</i>	<i>u</i>
<i>gy</i>	<i>gy, gj, gȳ</i>	<i>ü</i>	<i>ű, ü, ū</i>
<i>i, í</i>	<i>i, j, í</i>	<i>zs</i>	<i>s, z</i>

7. táblázat: A 3. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A kettőzött mássalhangzók esetében nyolc alkalommal történt rövidülés, a geminálódás pedig hét példát érint intervokális helyzetben: *allyatin*[/], *illyetin*, *Méltossághos*, *ollyanok*, *ollyanok*, *tollaltatéké*, *világossan*. A példák kapcsán azonban érdemes megjegyezni, hogy nem biztos, hogy valóban a kiejtést tükrözik (pl. *tollaltatéké*), elképzelhető, hogy írássajátsággként kell értelmeznünk, csakúgy, mint a *mitt* vagy *mintt* esetében. Összességében ez a jelenség nem tekinthető jellemzőnek ennél a kéznél (igaz, mindez csak egyetlen dokumentum alapján mondható el).

A rövidítések jelölése kétféle módon történt ennél a lejegyzőnél. A betű fölötti vízszintes vagy függőleges vonal a betűk kihagyására utal, itt csupán néhány példával illusztrálva: *kġlmetek*, *Kġlmetek* 'kegyelmetek', *Naġha* 'nagysága' *Zaffiri Um* 'uram', ugyanakkor előfordult az is, hogy nem szerepelt semmilyen jelölés a rövidítés jelzésére: *Um* 'uram', latin *N[ota] B[ene]*, illetve csak a betű megformálása utal a rövidítésre egy latin kifejezésben: *p[ro] notitia*. A betű fölött elhelyezett különlegesebb rövidítésjelek (pl. a *nagysága* vagy *uram* szavak esetén) a vizsgált kezek között ritkának számítanak. A *-bVn* rag kétszer rövidített változatban, kétszer kiírva szerepelt. Rövidítés során pont helyett kettőspontot is alkalmaz a harmadik kéz.

A lejegyző az elválasztáskor többféle megoldást is alkalmaz, hiszen a sor végén kettős vessző (hétszer), vessző (négyszer) és rövid gondolatjel (négyszer) is feltűnik. Az elválasztásban nagyon tudatos a lejegyző, hiszen egyetlen alkalommal sem marad el az elválasztás jelölése, illetve mindig a szótaghatáron választja el a szavakat.

A javítások száma itt is csekélynek mondható, hiszen összesen négy esetben látható az eredeti szóra vagy szótagra való ráírás: *éránta* helyett *felőle*, *dologhna* helyett *dologhban*, *te* helyett *tele*, illetve egy nem kiolvasható szó helyett *Dorro*. Utólagos sor fölé vagy sor elé történő beszúrás is csak három esetben történt. Betű- vagy ékezetvesztés is csak néhányszor fedezhető fel: *állyatin*, *eltemetentni*, *Ördöngönséget*, *Tudgyük*. A dokumentum tisztázata (Brandl–Tóth G. 2016: 245), ez is magyarázza, hogy a levél megfogalmazója megfontolt lehetett, aki igyekezett minél kevesebb hibát ejteni a lejegyzéskor.

4.3.2. Nyelvjárási kép

4.3.2.1. Magánhangzók

Az **illabiális-labiális** megfelelések közül először az *ĕ ~ ȕ* hangviszonyt áttekintve, három hangsúlyos, egy hangsúlytalan szótagi, egy toldalék előtti és egy toldalékbeli *ȕ*-zést fedezhetünk fel: *kȕll*, *lȕtt volna*, *nem kȕllȕne*, *ȕrȕg*, *helȕtt* 'helyen', *kȕlmetok* 'kegyelmetek'. A *kell*, *lesz* különböző alakjai, az *ȕreg* és a *-tt* helyhatározórag előtti magánhangzó illabiálissal egyszer sem szerepelt ennél a lejegyzőnél. A *kell* ige kapcsán megjegyezném, hogy egyes írnokok számára a labiális forma elfogadottabb lehetett, ugyanis a 3. kézen kívül a 4., 5., 6., 7. és 12. kéz is szolgáltat *ȕ*-zȕ adatokat. Az *-en* helyhatározórag, a *lesz* ige kijelentő és felszólító módú alakjai (*lȕszen*, *lȕgyen*) és a *rȕvideden* utolsó magánhangzója sem szerepelt labiálissal. A *kegyelmetek* T/2. személyű birtokos személyjelének egy labiálisával szemben három illabiális tartalmazó adat található.

Ezzel szemben a **labiális-illabiális** megfelelések közé tartozik a *-ked(ik)* képző és a(z) *-(j)ȕk* T/3. birtokos személyjel illabiálissal látható példái: *Szȕkȕlkedgyenek* és *Mestersȕgeket*. A toldalékok mai formájukban más adatokban nem találhatóak meg.

A magánhangzók zártsági fokát tekintve először a **nyíltabb magánhangzós adatokra** térnék ki. Az *i ~ ĕ/ĕ* esetei között a következő példák mutathatók be: *ĕrant* (kétszer), *ĕrantis*, *ĕrégysegbȕl*, *szȕrént* és *tollaltatȕké* 'találtatik-e'. A példák mai sztenderdnek megfelelő formái nem fordulnak elő. Az *u ~ o* esetében egy példa szerepel: *reájok*, birtokos személyjel másik szóban nem is látható. Az *ȕ/ȕ ~ ȕ/ȕ* kapcsán a hangsúlytalan szótagban nyíltabb magánhangzós *Pȕspȕk*, *Szȕkȕlkedgyenek*, a hangsúlytalanban az *ȕ minȕmȕ*, *betȕt* adatokat lehet bemutatni. Ennél a lejegyzőnél egyikre sem találunk ellenpéldát. Végül az *o ~ a* példái szerepelnek: *állyatin* [!], *Partikaját* 'portékáját'. Az *olyan* névmás kétszer a mai sztenderdnek megfelelő formát mutat, a nyíltabb hangzós adat elírás is lehet. A *portȕka* német jövevényszó, amely a középkori latin *partheca*-ra vezethető vissza (TESz. 1976: 260), és csak egyszeri előfordulása.

A zártabb magánhangzós példák közül utalnék az *i*-zésre, amely ennél az írnoknál csak szűkebb körben fordul elő: *Dizma* (hangsúlyos), *Partikáját* (hangsúlytalan), *Kentik* (toldalék). A *dézsma*, *portéka* szavak, és a T/3. igei személyrag *é*-ző változatai nem szerepeltek, ugyanakkor a felszólító módú, alanyi ragozású E/3. személyű igei személyrag csak nyíltabb formában fordul elő: *inficiáltassék*, *ne terheltelessék*, *okoztassék*. Az E/3. személyű birtokos személyjel zártabb formája, amely több mai magyar nyelvjárási régióban – közép-dunántúli–kisalföldi, dél-dunántúli, dél-alföldi, palóc, északkeleti – is jellemző (vö. Juhász 2003: 267–311.), ennél az írnoknál is megtalálható két példában: *Levelit*, *Testit* (tárgyrag előtt). Ellenpéldaként egy szó szerepel: *életet* 'életét'. Az *o* ~ *u* és *ö/ő* ~ *ü/ű* esetében egy-egy példát találunk: *Plebánus* (hangsúlytalan), *Eszkendőktől* (toldalék). Megjegyzendő azonban, hogy a *plébános* a latin eredetű *plebanus* átvételre vezethető vissza, és az 1700-as, 1800-as évekből is származnak még zártabb magánhangzós alakok (TESz. 1976: 225), így az alakváltozat nem feltétlenül nyelvjárási forma. A toldalék esetében található egy nyíltabb magánhangzós adat, igaz, nem az ablativusi, hanem az elativusi határozórag érintett: *éregységből*. Végül az *a* ~ *o* zártabb hangzós formáira térve, a *tollaltatéké* 'találtaték-e' (hangsúlyos) csak egyszer szerepel ellenpár nélkül, és az *á* utáni *o*-zást mutató *hazom* sem fordul elő többször. Az *á* utáni *o*-zás egyébként hat magyar szóban (*Larma*, *faradozunk*, *kaszaltassa*, *másra*, *tollaltatéké*, *varakozni*) és hat latinból átvett, de magyar ragokkal ellátott szóban is megvalósulhatott volna (*Circumstantiakat*, *Compillatiojában*, *exeqvaltatni*, *expediáltatni*, *inficiáltassék*, *Patientiával*).

4.3.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzókat érintő váltakozások a magánhangzókhoz képest is jóval kevesebb alkalommal tűnnek elő. Az *l*-ezésre csupán a *helőtt* 'helyen' egyetlen adata mutatható ki, csakúgy, mint a palatalizálódó *Cselyédem*. A főnévi igenév képzőjének palatális *-nya* változata a *tudnya illik* példájában látható, ezzel szemben azonban nyolc példa is *-ni* változattal szerepel.

4.3.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Ennél a kéznél két lehetséges név merült fel lejegyzőként: a feltehetőleg palóc származású Podhradszky György és Nagy Pál, akiről közelebbi információt nem sikerült találnom. A levelet valószínűleg vagy maga a főbíró és főjegyző írta, esetleg Nagy Pálnak diktálta. Ha a palóc származásból indulunk ki, érdemes áttekinteni, hogy melyek azok a jegyek, amelyek ezt alátámaszthatják. A nyelvjárások kurrens területi felosztása szerint a palóc nyelvjárási régiót négy tömb alkotja: a középső, a nyugati, a déli és a keleti. A tömbök ezen kívül különböző nyelvjárás csoportokból állnak, így a régiót tagoltság és változatos nyelvjárási kép jellemzi. A fentebbi nyelvjárási jegyeket áttekintve, az asszociatív *ö*-zést mutató példák, a köznyelvi *ú*, *ű*

helyén a szóvégi *ó, ő*, szórványosan a zárt *í*-zés, az *ly*-ező adat, a főnévi igenév *-nya* formája, a T/3. birtokos személyjel nyíltabb formája, az E/3. személyű *-e/é* birtokos személyjel zártabb alakja a középső tömbben jellemző, az *á* utáni *o*-zás pedig megjelenhet a nyugati tömbben is. Az *ő ~ ě* váltakozás szintén megfelel annak, hogy a nyelvjárási régió inkább az illabiálisok felé tolódik el. Az *é*-zés ma leginkább a Dél-Dunántúlon és Erdély egyes vidékeire jellemző jelenség (Fodor 2003: 338), az *eránt, ěránt* több területhez, településhez is köthető, a fentebb feltüntetett dunántúli és székelyföldi területeken kívül többek között Borsod vármegyéhez, Szenteshez, Veszprém megyéhez stb., míg az *ěrigy* Nagyszalontán, az *irégy* Zala és Szabolcs-Szatmár megyékhez köthető (ÚMTsz. 1988: 1096). Utóbbi adatok azt mutatják, hogy egyes *é*-ző szavak más területeken, így a palóc egyes részein vagy a palóc nyelvjárási régió közelében is ismeretesek lehetnek, lehettek. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a *szerént* és az *érant* nem feltétlenül a nyelvjárásra utaló példák, hiszen az írnoke nyelvváltozat részét képezhették (Németh 2004: 67, Papp 1961: 216), így ezek területi elterjedtsége kevésbé tekinthető relevánsnak, és a nyelvjárás meghatározásában sem játszhatnak különösebb szerepet. A TMK-ban lefutott keresés¹⁹ is ezt támasztja alá, hiszen az *eránt, ěránt* Békés (pl. Bosz. 487.), Bihar (pl. Bosz. 18.), Csongrád (pl. Bosz. 100.), Nógrád (Bosz. 505.), Pest (Bosz. 204.), Somogy (Bosz. 219.), Sopron (pl. Bosz. 261.), Szabolcs-Szatmár (pl. Bosz. 310a), Tolna (pl. Bosz. 350.), Vas (Bosz. 400.), Veszprém (pl. Bosz. 404.), Zala (pl. Bosz. 409.), míg a *szerent, szerént* az előbb feltüntetett megyéken túl Komárom (pl. Bosz. 113.), Győr (Bosz. 128), Heves (pl. Bosz. 145.), Pozsony (pl. Bosz. 207.), Sáros (Bosz. 515/a.), Zemplén (pl. Bosz. 447.) megyei és kolozsvári (pl. KBosz. 13.) boszorkányperekben is megtalálható. Összességében azonban az tűnik ki, hogy a levél lejegyzője olyan jegyeket őrzött meg, amelyek megfelelnek a palóc nyelvjárási régió ismert jelenségeinek, így feltehetőleg maga a főjegyző írta a levelet. Az ő neve mellett szól az is, hogy a 10. kéz esetében Nagy Pál neve merült fel mint jegyző; a 3. kéz levele és 10. kézhez társított dokumentumok pedig paleográfiailag kétségtelenül elkülönülnek.

4.4. A negyedik kéz jellemzése

A negyedik kézzel korábban már részletesebben is foglalkoztam (Berente 2017a, 2017b). A negyedik kéz Barcza Jánost takarja, akinek az aláírása egy 1737 májusában keletkezett tanúvallomásban (60.) található meg másik két aláírással egyetemben: *Joannes Széplaky MP. Senator, Josephus' Pállfi MPria. Senator, Joannes Barcza Plibata Civitatis Jur Vnotarius MPria.*

¹⁹ <http://tmk.nytd.hu/3/>

Barcza Jánoshoz – az előzőekkel ellentétben – több irat társítható. Több lejegyzés teljes egészében az ő kezéhez rendelhető (31., 56., 57., 58., 59., 60., 63., 64.), illetve a 61. hatodik oldalán a margón található függőleges bejegyzés és a nyolcadik oldalon lévő 16. és 17. tanú vallomása, a 62. irat első oldalán szereplő kérdések-válaszok. Korábbi vizsgálatomban egy különálló kisebb papírlapon lévő tanúvallomás miatt a 65. számú dokumentumot is feltüntettem Barczánál, természetesen jelezve, hogy csak a dokumentum egy része tartozik hozzá (Berente 2016, 2017a, 2017b). Utóbbi, vagyis a 18. tanú vallomása azóta visszakerült az eredeti helyére, azaz a 61. irathoz, így a 65. dokumentumra itt már szükségtelen utalnom.²⁰ Noha a kézírás hasonló képe miatt viszonylag könnyű volt az iratok egy kézhez társítása, mindenképpen szükséges más jellemzőkkel ezt megerősíteni.

4.4.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A negyedik kézre jellemző, hogy a magánhangzókat többnyire ékezet nélkül tünteti fel, a rövid magánhangzókhoz hosszú ékezzel való jelölése ehhez képest nem szembeötlő, szemben például a második vagy harmadik kézzel. Az *o* hangot jelölő *o* mindegyik iratban előfordul, az *ő* helyett látható *o* hét iratban (31., 56., 57., 58., 60., 63., 64.) szerepel, az *ű* ékezetek nélkül a 57., 58., 59., 60., 61., 62., 64. iratban látható. Az *ő*, *ők* személyes névmások jelölésére az *eō*, *eōk* is használatos, ez a 31., 58., 59., 60., 63., 64. iratban jelenik meg. Az *é* esetében megjelenő *e'* csak a 62-ben nem szerepel, ugyanakkor az *é* hang *é'*-vel való feltüntetése a 56., 58., és 62-ben is megtalálható. Az *i* hang *j*-vel való jelölése a 62-es iraton kívül mindenütt megtalálható, de az *ī* már csak három dokumentumban (58., 61., 63.) szerepel. A *gy* helyén a *dgy* a 59., 60. és 62. kivételével mindenütt megtalálható (pl. *edgyūt*, *edgyék*), a *gy* hang *g*-vel való jelölése viszont csak a 60., 61-ben fordult elő (pl. *megh Gyogitottade'*, *Germek Szörűvel*). A más lejegyzőknél jellemző jelölési mód, a *gj* betűkapcsolat (*hogj*) ennél az írnoknál csak egyetlen egyszer fordult elő, az 56. dokumentumban. Az *ë*, *é* (pl. *Foënima*, *pvië*) *ÿ* (*July*), az *ō* (pl. *depositō*, de egy kihúzott magyar szó is: *fōlt* 'folyt') szinte csak latin szavakban fordultak elő; az *y* (*Pataky*, *Szaloky*), az *s'* (*Josephus*), a *th* (*Elésabetha*) csak latinul írt nevekben szerepel. A *j* helyett az *y* (*tagadya*), az *n* helyett az *m* (*imnya*), az *ö* helyett az *ā* (*Tejfālbe'n*) elírás lehet, amelyek csak egyszer fordultak elő. A *g*-t követő néma *h* mindegyik iratban megtalálható.

---

²⁰ A Függelékben ennek a rövid tanúvallomásnak az átirata is az eredeti helyén szerepel.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à, ā</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō, ô</i>
<i>c</i>	<i>cz, c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ō, o, eo, ö, ő, ô, eo, ó</i>
<i>cs</i>	<i>cs, cz, ċs</i>	<i>s</i>	<i>s, sz, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', ē, é</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s, z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, e', é', é, ē</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú, ū, ũ</i>
<i>gy</i>	<i>gy, dgy, g, gj</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ū, u, ũ, ü</i>
<i>i</i>	<i>i, j, ī, í, ii</i>	<i>zs</i>	<i>s, z, zs</i>

8. táblázat: A 4. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A mássalhangzókat tekintve a magánhangzóközi kettőzés (pl. *utanna*) a 61-es kivétellel mindegyik iratban fellelhető. Az írássajátságként értékelhető megoldások, vagyis a szóvégi mássalhangzó-kettőzés (pl. *melly*), illetve a szóvégi (pl. *alat*) és szóbelseji rövidülés (pl. *Szokal, othon*) csak a 62-es iratban nem szerepel. Mindezek alapján úgy tűnik, az iratok összekapcsolásának helyességét megtámogatja a hangjelölés, bár az adatok alapján a 62-es számú kissé kilóg a sorból. Ehhez érdemes az egyéb jellemzőket is számba venni.

Az illetlen szavakra, kifejezésekre figyelmeztető *salvo respectu* rövidítése – *SR* – kétszer (58., 63.) bukkant fel ennél a lejegyzőnél, de négy iratban – 31., 58., 61., 64. – egyéb rövidítési megoldások is megfigyelhetők: *ākōr, aszōny, Feñs* 'fatens', *Iñ* 'Isten', *Señi*. A *-bV*, *-bVn* összesen 143 esetben fordul elő, ebből nyolcvanszor szerepel rövidítve. Ebben nem érintett az 56. és a 59. irat. A *-nVk* rövidített változata csupán hatszor fordult elő az összes 126 lehetséges helyből. A hat eset az 58., 59. és 64. iratban található meg.

Az elválasztást tekintve többféle megoldással is élt a lejegyző. Leggyakrabban – 38-szor – kettős vesszőt alkalmaz a sor végén, és ez hét iratban (31., 56., 57., 58., 59., 63., 64.) mutatható ki. Jóval kevesebb alkalommal, de az elválasztás megoldásaként megtalálható még a vessző négyszer (56., 60., 64.), a gondolatjel háromszor (56., 58., 59.), az egyenlőségjel is kétszer (56., 57.).²¹ Egy helyütt (60.) szerepel két pont is, ami vélhetően az elválasztást jelöli. Három helyen két vessző (56., 57.),²² öt helyen (56., 58., 60.) pedig gondolatjel szerepel ott, ahol nem lenne indokolt az elválasztás, illetve annak jelölése – ezek minden bizonnyal tévesztésből kerültek a lejegyzésbe. Jóval többször, összesen 79 alkalommal azonban nem szerepel semmilyen jelölés,

²¹ A fogalmazványban és a tisztázatlanban nem ugyanazt a szót érinti az elválasztás, és az egyenlőségjellel való jelölés.

²² A fogalmazványban és a tisztázatlanban nem ugyanazoknál a szavaknál jelent meg a nem várt elválasztójel.

és ez mindegyik iratból kimutatható. Egy esetben nem a szótagolás szabályai szerint történik az elválasztás: *Te,„stebe'n* (58.). A kezek elkülönítésében játszhat még az is szerepet, hogy a 61-es dokumentum másik szerzője (6. kéz) a legtöbbször egyenlőséjelet használ, a 4. kéz viszont a hozzá tartozó szövegrészben egyszer sem használ elválasztójelet.

A központosítás egyéb megoldásaira rátérve, a pont helyett kettőspontot is alkalmaz a rövidítendő szó mellett (58.: *Sz: Gergöll*, 63.: *T N: Tanács*, Farkasné elleni vallomások: *Sz: Peter*), illetve pont is helyet kap ott, ahol nem várnánk: mondat közben (57.). Néhány alkalommal pontosvesszőt használ vessző helyett (56., 58.; 64.), de alapvetően az jellemző a kézre, hogy következetesen pontot és vesszőt alkalmaz. A tanúvallomásokban található beszúrásk jelölésére két alkalommal (57., 58.) láthatunk egy perjel és kettőspont kombinációt: */:* a közbeékelés elején, majd *:/* a beszúrt gondolat végén.

A **javításokat** röviden áttekintve az állapítható meg, hogy a lejegyző írás közben és utólag is sokat javított az iratokon. Gyakran előfordul, hogy egy szót „ráírással” javít, ez esetben többnyire néhány betű javításáról van szó, de természetesen az is jellemzőnek tekinthető, amikor a törölni kívánt szó mellett vagy fölött jegyzi le a javítottat. A 64. iratban egy tanúvallomást félig kihúzott, ez azonban nem befolyásolta a szöveg olvashatóságát – vélhetően nem szövegalkotási hibáról van szó, hiszen a tanú főbb adataira vonatkozik a törlési szándék. Ugyanebben a dokumentumban egy esetben nyelvjárási adatot is érintett a javítás: *haromszor tortint* helyett *haromszor történt* szerepel a tanúvallomásban. Ez az *í*-zés és a sztenderdizálódás kapcsán is fontosnak tekinthető – erre a későbbiekben még kitérek. Mindegyik Barcza kezéhez társított iratban előfordul, hogy utólag kihagyott, kifelejtett szavakat, tagmondatokat, vagy egész mondatokat is betold a szövegbe: ezeket többnyire a szó/mondat fölötti üres helyre vagy bal margóra írja be. Néhány alkalommal nem jelzi, hogy hova szánja a beszúrást, így az átiratban mindig a lejegyzett szöveg értelméhez igazodva tüntettem fel a betoldást. A CCVII. 70. jelzésű irat két példánya közül az egyik pizskozati (inkább: fogalmazvány) (57. sorszámú), amelyre Brandl Gergely bukkant egy másik iratcsomó vizsgálatakor. A szerkesztők magát a CCVII. 70-es számú dokumentumot a másolati jelöléssel látták el, mivel a tisztázat/másolat és a „pizskozati példánya részben eltér” (Brandl–Tóth G. 2016: 335), itt a tisztázat/másolat az 56. sorszámot kapta. A törlések, javítások száma, ahogy várható, az 56. iratban jóval kevesebb, mint az 57.-ben. Izgalmas kérdés, hogy a nyelvjárási jegyek szempontjából van-e eltérés a két irat között. Egyrészt arra is látható példa, hogy a fogalmazványban szereplő, ma nyelvjárásinak tartott szavakat a tisztázatban már a sztenderdnek megfelelő alakokkal helyettesíti a lejegyző, ugyanakkor ennek a folyamatnak az ellentéte is megtalálható, pl. amikor a képző sztenderd

változata helyett a nyelvjárást jegyzi le a tisztázatban. Erre azonban részletesebben majd a 6. alfejezetben fogok kitérni.

4.4.2. Nyelvjárási kép

4.4.2.1. Magánhangzók

A magánhangzók közül az **illabiális-labiális megfeleléseket** emelem ki először; ezekre viszonylag sok példát találtam.

Hangsúlyos	ĕ	ö
<i>csecs</i>	0	2
<i>fel</i>	0	6
<i>feljebb</i>	2	3
<i>felett</i>	0	1
<i>kell</i>	1	5
<i>lelk-</i>	0	1
<i>lesz</i>	7	7
<i>per-</i>	0	5
<i>tesz</i> ²³	4	3
<i>vörös</i> *	0	1
Összesen	14	34

9. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli ö-zésének megoszlása

ĕ ~ ö: *akasz* *föl*, *föl* *akasz*, *föl* *Kelt volna*, *vörös* (31.), *le is Köllött*, *lött* (56.); *Lött*, *töttö* (57.); *Csöcseit*, *Csocsibül*, *Ebalölköd* 'eb a lelked', *föltötte*', *Köll*, *Lött*, *megh Köllött Cselekedni*, *Pöllekedéshe*, *Pöllekedésbe'n*, *töblött* 'több lett' (58.); *fölött*, *Kolletik*, *lött* (kétszer, 59.); *Fölleb*, *lött*, *Pörlekedéseket* (60); *Pörlekedéshe*, *Pörlekedett* (61.); *föll is irattamagat*, *fölleb*, *Legh fölleb* (63.); *Kölletik*, *se'm vehettik föl*, *töttö* (64.)

Ahogy a fentebbi táblázat mutatja, a labiális magánhangzót tartalmazó adatok többségben vannak, különösen jól látszik ez a *fel*, *kell* és a *per-* kezdetű szavak esetében. A *lesz* és múlt idejű alakja, a *lett* azonos mértékben szerepelt labiálissal és illabiálissal is, igaz, ö-ző formában csak a múlt idejű alakokat találjuk, csakúgy, mint a *tett* esetében. Érdekes még, hogy a mai sztenderdben is váltakozó szavak (vö. ÉKSz.²) esetében (*fel*, *feljebb*, *felett*, *per*) is inkább a labiális felé történik eltolódás.

²³ A 61. dokumentumban szerepel egy *tott* adat, amelynek magánhangzója nem egyértelmű: *a*-nak is olvasható, így ez az összesítésben nem szerepel. A *lesz* és *tesz* igék múlt idejű alakjai fordultak elő labiálissal.

A következő táblázatban azokat a szavakat tüntettem fel, amelyek hangsúlytalan szótagjában mutatható ki az *ě* ~ *ö* váltakozás.

Hangsúlytalan	<i>ě</i>	<i>ö</i>
<i>Gergely</i>	5	1
<i>tejfel</i>	4	3
Összesen	9	4

10. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli *ö*-zésének megoszlása

ě ~ *ö*: Sz: *Gergöll*, *Teföl*, *Tefölbe'n* (58.); *Tefölhe* (59.)

Itt az látható, hogy a megoszlási adatok már inkább az illabiális felé tolódnak el. A *tejföl* ~ *tejfel* a mai sztenderdben váltakozó párnak tekinthető (ÉKSz.²), s úgy tűnik az adatok alapján, hogy már a 18. század elején mindkettő használatos volt. Az 59. iratban szereplő *Tejfálbe'n* adatot természetesen itt nem vettem számításba az elírás miatt.

Végül következzen még egy táblázat a toldalék előtti illabiális-labiális elfordulások számaival is.

Toldalék előtt	<i>ě</i>	<i>ö</i>
-s melléknévképző	11	1
-t tárgyrag	36	3
-t locativusrag	0	1
-tt múlt idő jele	93	2
-d birtokos sz. jel	8	1
-l igeképző	3	1
Összesen	151	7

11. táblázat: A 4. kéz toldalék előtti *ö*-zésének megoszlása

ě ~ *ö*: *le is Kőllott*, *Szentölt* (56.); *Ebalölköd*, *megh Kőllött Cselekedni*, *ungott*, *Üngött*, *üngött* (58.)

Az -s melléknévképzővel ellátott adat alatt a *vörös* (31.) szó értendő, amely „a vér főnévből jött létre valamivel való ellátottságra utaló -s melléknévképzővel”, valamint „egyszersmind a *véres* melléknévnek szóhasadásos párja” (TESz. 1976: 1178). A szó labiális változatában a hangsúlyos szótag eredete és a melléknévképző is már kissé elhomályosult, így a szó akár a hangsúlytalan szótagban *ö*-zű adatok között is tárgyalható lenne. A *veres* ugyan nem fordul elő, de az -s melléknévképző 11 esetben illabiális magánhangzóval előfordul más szavakban. A tárgyrag előtti *ö*-zésre három *üngött* (58.) példa található. A szó nem fordul elő illabiális hangzóval (*ing*), és a toldalék előtt sem fordul elő illabiális hangzó. Más szavak esetében

azonban kimutatható a tárgyrag előtt az *e*, összesen 36 példában. A *főlött* sztenderdben is váltakozó névutó a *fel*-hez kapcsolódó *-t* locativusraggal keletkezett, amely megtalálható még például a *mellett* névutóban is (TESz. 1967: 881, 1970: 883). A *felett* nem fordult elő ennél a lejegyzőnél, a *mellett* pedig nem *ö*-zhető (ÚMTsz. 1992: 1217). Ezen a ponton fontos utalnom az *ö*-zhető szótag terminus technicusra, amely a Szögedi Szociolingvisztikai Interjúhoz köthető. Azt a szótagot értették alatta a kutatók, „amelyet egy kortárs született szegedi tájnyelvi beszélő ma *ö*-vel ejt vagy *ö*-vel is ejthetőnek tart, és amelyet a köznyelvben *e*-vel, *ë*-vel vagy azzal is ejtenek” (Németh–Bagi–Molnár 2015: 227). Vizsgálatomban ez a meghatározás némiképp módosítandó, hiszen – ahogy fentebb már utaltam rá – számomra azok az *ö*-zhető szótagok is relevánsak, melyeket ma már nem ejtenek vagy tartanak ejthetőnek a mai – és nemcsak a szegedi – nyelvjárási beszélők. A *-tt* múlt idő jele előtti *ö*-zés két *köllött* (56., 58.) példában bukkan fel, illabiális formával nem fordul elő – más szavakban azonban sokszor kimutatható. A *-d* birtokos személyjel előtti labiális hangzóra az *Ebalölköd* 'eb a lelked' (58.) hozható példának, ellenében pedig csak nyolc másik szó E/2. birtokos személyjellel ellátott formái hozhatók. Az *-l* igeképző előtti labiális magánhangzóra a *Szentölt* (56.) adat hozható, ellenében csak három *nehzettel* ige szerepel illabiális magánhangzóval. Összességében jól látható, hogy ha csak a fentebb bemutatott szavak illabiális párjait keresem, akkor a hét *ö*-ző ellenében egyet sem találok, ám ha a toldalékok alapján gyűjtöm az adatokat, már jóval többet mutathatok be, így információval szolgálva a váltakozás arányairól is.

A 4. kéz esetében az *ö*-zés egyéb eseteitől külön kezeltem az abszolút szóvégen jelentkező hasonulósos, más néven illeszkedéses *ö*-zést. Első elemzésem (Berente 2014) alkalmával csak általánosságban vizsgáltam különféle nyelvjárási jegyek után kutatva, s így jutottam el az illeszkedéses *ö*-zés adataihoz. Ez a jegy Szegeden, vagyis a dokumentumok keletkezési helyén egyáltalán nem jellemző – a Nyugat-Dunántúlon azonban használatos. A következő adatokat találtam *ö*-ző formában a lejegyző kézhez társított tíz iratban:

bele ütöttö, előttö, ütölö (31.); *ellöttö, előttö* (háromszor), *háza felö, öszvö vonyattattak, tülö* (kétszer, 56.); *ellöttö, előttö, haza felö, öcsö, öszvö vanyattattak[!], töttö, tülö* (kétszer, 57.); *be' Öntöttö, belölö* (kétszer), *előttö, Ennekelöttö, Kőpűjö, Öszvö* (hatszor), *öszvö, Sürtö, tülö* (58.); *előttö, megh sutotto* (60.); *előttö* (kétszer), *megh főröszöttö* (kétszer, 61.); *belölö, előttö, felolo* (63.); *belölo, előttö* (háromszor), *előtto, Közö, öszvö* (kétszer), *töttö, tülö* (64.)

A fentebbi példák közül kettő esetében illabiális magánhangzó után következik a labiális: *háza felö, háza felö*. E. Abaffy (1965: 149) említi, hogy a Sopron megyei területeken az illeszkedéses

ő-zés olyan szavakban is előfordult, ahol a toldalékot megelőzően nem szerepelt labiális hang, pl. *fizetéső*. Az ilyen alakok létrejöttében feltehetőleg az analógia játszott szerepet, így a *fele* esetében is érthetővé válik a labializálódás. Így annak ellenére, hogy nem „klasszikus” illeszkedéses ő-zésről van szó az esetükben, a példákat itt mutatom be. A szavak ellenpéldáit kutatva az is jól kirajzolódott, mennyire jellemző jelenség volt ez a 4. kéznél! Egy-egy példa szerepel illabiálissal az *előtte* és a *fele* esetében, míg a *tette* három alkalommal fordul elő. Mindezekből az is következik, hogy az illeszkedéses ő-zés olyan különleges jegy, amely egyértelműen alkalmas a lejegyző kezek elkülönítésére.

Az ő-ző adatokon kívül más illabiális-labiális megfelelések is kimutathatóak, igaz, kisebb számban. Az *i ~ ü* kapcsán a *ūdobe'n* (56.); *megh fūzetni*, *Ūdōhen* (57.); *Ūdō*, *Ūdōben*, *Ūngét*, *ūngét*, *Ungit*, *Ūngit*, *ūngit*, *ungitt*, *ungott*, *Ūngött*, *ūngött* (58.); *ümōgh*, *ūngbūl* (59.); *ūdōkhen* (60.); *ūdōhen* (64.) adatok szerepelnek,²⁴ melyek illabiális megfelelővel nem rendelkeznek. A *fūzet* az ÚMTSz. (1988: 460.) szerint leginkább a Nyugat-Dunántúlon és a Balaton-felvidék környékén jellemző szó, a SzegSz. (I.: 458.) is csak illabiálissal említi, ezzel szemben azonban az *ūdō*, *ūng* és *ümōg* általánosabb nyelvjárási szavaknak tekinthetők, hiszen nagyon sok előfordulással számos területhez, településhez köthetők (ÚMTsz. 1988: 1057–61, 1082–4).

A **labiális-illabiális megfelelések**re rátérve, szintén kevesebb példában látható ez a váltakozás. Az *ő ~ é* esetén a *Fejkōteit*, *fejkōteivel* (58.), *lévetül* (60.) mutatható ki, amelyeknek nincs ebben a formában párja, csak *fejkōtōvel* (58.) és *lévō* (56.: kétszer) adatok. Az *ü ~ i* váltakozás szintén három példában szerepel: *izeni*, *izenetit*, *Levesticon fiet*[?] (58.). Az utóbbi adat különböző ragozott alakjai labiális formában nyolc alkalommal fordultak elő. Az *-(j)ük* T/3. birtokos személyjel illabiális alakváltozata két példában fordult elő: *Pörlekedéseket*, *veszekediseket* (60.), és csak *-ők* formával szerepel további két adat (ld. nyíltabb magánhangzós példák).

A magánhangzók zártságát szemügyre véve, szintén sok példát találhatunk a negyedik kéznél. A **nyíltabb magánhangzós** adatok közül az *i ~ ě/e* megfelelés két példában látható: *Verradoro* (31.); *mende'n* (63.), az *i ~ é* kapcsán pedig a *Gyanakszék*, *ménemō*, *ménimō*, *vétt volna* 'vitt' (56.); *Séncz* 'sincs' (57.); *Ménémō*, *Szélaj* (58.); *méképpe'n* (60.); *Gyélkos* (61.); *haza vétték* 'vitték' (63.); *edgyék* 'egyik', *hoza vévén* 'vivén', *Ménémō* (64.) említhetők. A *Gyanakszék* kapcsán megjegyzendő, hogy az *-ik* rag összesen tizenkilenc alkalommal szerepelt zártabb formával, illetve az *edgyék* 'egyik' ellenében az *-ik/-adik/-edik/-ödik* számnévképző nyolc

²⁴ Ezeken kívül van egy minden valószínűség szerint elírásnak tekinthető *Kūvūl*[!] (*i ~ ü*[?]) példa is.

további szó esetében egyszer sem szerepelt nyíltabb magánhangzóval. A *miképpen*, *virradóra* csak egy-egy adatot szolgáltat, a *minden* pedig kétszer szerepel zártabb hangzóval (a *mind* és az ebből létrejövő összetételek egyszer sem szerepelnek *e*-vel). A *minémű* 9 alkalommal fordul elő hangsúlyos szótagbeli zártabb magánhangzóval. A fentebbi szavak között nem szerepelnek az *ít ~ ét* képző váltakozó adatai. Nyíltabb változatban összesen tizenhét példában mutatható ki: *Gyogyetta megh, Kinszeretette, megh Gyogyetotta* (31.); *emlétet, kintelenéttetek, megh Gyogyétotta, megh nyomorétotta, megh Szédétette volna* (56.); *Segetve'n* (57.); *el Kerekettette', Tüzesécse'n megh* (58.); *Kerétette el* (59.); *Gyogyetotta megh, megh Gyogyetottade'* (60.); *Segétséghe* (61.); *Gyogyécsam, ne'm Gyōgyétotta megh* (64.). A mai sztenderdnek megfelelő formák azonban többször, 27-szer láthatóak.

Az *u/ú ~ o/ó* kapcsán a *gyanosága* (56.), *gyanobul* (60.), *Gyanosagago*[!] (64.), *Sacramentomot* (63.) példák sorakoztathatók fel. A hangsúlytalan szótagokban zártabb magánhangzó nem fordult elő e szavak kapcsán. Több adatot láthatunk az *ü/ű ~ ö/ő* esetében, amelyeket azonban már érdekesebb táblázatos formában áttekinteni. A hangsúlyos szótagban egyedül csupán az *üveg* szó esetében fordult elő zártabb magánhangzó (60.), a toldalékok közül pedig csak az *-ű* képzős *Gyermekszőrű* megnevezés látható zártabb magánhangzóval, összesen 16-szor (60., 61.). A *minémű* 13, a *nevű* egyetlen esete csupán nyíltabb magánhangzóval szerepel. Az *-ül* igeképző alakváltozata csak az *el Szédöltek* szóban szerepel. Az *-ük* T/3. birtokos személyjel nyíltabb formája kétszer szerepel a *Közöttök* példában (58., 63.) Úgy tűnik, ez a jelenség is összeköti az iratok kezeit, hiszen mind a tíz dokumentum esetében kimutatható.

Szó	ü/ű	ö/ő
<i>csütörtök</i>	0	1
<i>für-</i>	0	15
<i>üveg</i>	1	2
<i>süveg</i>	0	1
<i>tű</i>	0	1
Részösszesen	1	20
<i>-ű</i> melléknévképző	16	15
<i>-ül</i> igeképző	0	1
<i>-ük</i> T/3. birt. sz. jel	0	2
Részösszesen	16	18
Összesen	17	38

12. táblázat: A 4. kéz *ü/ű ~ ö/ő* váltakozás adatai

ü/ű ~ ő/ő: tőtt 'tűt' (31.); el Szédőlte, ménemő, ménimő, minémő, minimőtt (56.); minimő, Minimő (kétszer), minimőtt (57.), Közöttők, Ménémő, Minimő (58.); minemő (59.); fördőnek, fördött, névő (60.); Fördősbe'n, fördőhen (háromszor), fördőben, fördőnek, fördött (kétszer), fördőzött, Gyermekek Szőrő, megh fördőztöttő (kétszer), ővegből, Ovegecskebul (61.); fördött (62.); Közöttők, sőveghlettek (63.); Csőtörtőkön, fördött, Ménémő, minimő (64.)

Az *a*-zás megjelenése sem a dél-alföldi (szegedi keletkezés), sem az illeszkedéses *ő*-zés kapcsán említett nyugat-dunántúli nyelvjárási régióban nem tekinthető jellemzőnek a *Mdial.* szerint. Ennél a lejegyzőnél mégis viszonylag sok adat gyűjthető, így ezeket is táblázatos formában teszem közzé.

Hangsúlyos	<i>o</i>	<i>a</i>
<i>fokhagyma</i>	0	1
<i>most</i>	11	1
<i>von</i>	1	1
<i>volna</i>	47	2
Összesen	59	5

13. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli *o ~ a* váltakozásának számadatai

*o ~ a: mastani (31.); őszvő vanyattattak[!] (56.); vollatta (59.); faghajmát (60.); mondatra **valna** (62.); rea olvasatt **valna** (64.)*

A *mastani* egyetlen adatával szemben három *mostani* áll, de ezen kívül még nyolc *most* és *mostanában* is szerepel (31., 56., 57., 58., 59., 63., 64.). A *von* kezdetű ige zártabb formája az 56., a nyíltabb pedig az 57.-ben fordul elő. A *volna* zártabb változata a 60. írat kivételével mindegyikben megtalálható.

Az *a*-zás néhány példa erejéig a hangsúlytalan szótagpozíciót is érintette.

Hangsúlytalan	<i>o</i>	<i>a</i>
<i>akkor</i>	49	1
<i>árestom</i>	3	1
<i>szalonna</i>	0	6
Összesen	52	8

14. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli *o ~ a* váltakozásának számadatai

o ~ a: Szalannát, Szalannát (kétszer, 56.); Arestamhan, Szalannát, Szalannat (kétszer, 57.); el tavaznak, akar 'akkor' (64.)

Az *akkor* eredetileg az *az* és *-kor* összetételével keletkezett (TESz. 1967: 204), amely megszilárdult, s mára el is homályosult – ezért tüntetem fel a hangsúlytalan szótagi *a*-zás

körében. Az *akar* ellenében az *akkor*, *akkoron* forma a 62-es kivételével mindegyik iratban előfordul.²⁵ A *szalanna* az 56. tiszttázatban és az 57. fogalmazványban fordul elő – a másolás során a szó az *a*-zás tekintetében nem mutat váltakozást.

Toldalék	<i>o</i>	<i>a</i>
- <i>k</i> többesjel előtt	4	1
- <i>l</i> igeképző előtt	3	1
- <i>s</i> mn. képző előtt	1	1
- <i>t</i> tárgyrag előtt	15	9
- <i>tt</i> bef. mn. ign. képzője	1	2
- <i>tt</i> múlt idő jele előtt	120	22
- <i>z(ik)</i> denom. igeképző	3	1
- <i>on</i> helyhatározóragban	33	4
Összesen	176	41

15. táblázat: A 4. kézhez kapcsolódó *o* ~ *a* váltakozásának számadatai todalék előtt és todalékban

o ~ *a*: *mondatta* (kétszer, 31.); *Álmat*, *álmát*, *Babonaságot*, *Bűbajoságot*, *Falában*, *falában* (56.); *adatt volna*, *almat*, *Babonaságatt*, *fá labokan*, *megh mondatta*, *mondatta* (57.); *Boszorkányakat*, *deakat*, *farodozatt volt*, *mondatta*, *ropogatt*, *Szilva magat* (58.); *babonaságatt*, *Varázslás* (60.); *adatt*, *atkozatt*, *mondatta* (háromszor, 61.); *mondatta e*, ***mondatta*** *valna*, *mondatta volna*, *nem adatt* (62.); *adatt*, *azan*, *bele hágatt volna*, *bubájasságott*, *megh halálozat*, *mondatta*, *nem adatt*, *okádatt*, *rea olvasatt valna* (64.)

A 4. kéz esetében nem mindig volt azonban egyszerű eldönteni, hogy *a*-zásról van-e szó, ugyanis az *o* és az *a* megformáltsága néhány helyen hasonló, öt helyen bizonytalan adatot találtam.²⁶ Egy további esetben szintén nem egyértelmű, hogy *a*-zásról van-e szó: *Bűbajosságatt*. A szó egy kérdésben szerepel, a tanú azon ismeretére kíváncsi, hogy valamely bűbajosságot vagy babonaságot elkövetett-e a nevezett személy. Itt a *babonaságot* tárgyrag előtti magánhangzója is *a*-val szerepel – s noha az ékezet hiánya miatt itt is lehetséges a 'babonaságát' olvasat, ezt a kérdés szerkezete miatt nem tartom valószínűnek. Tehát a kérdéses szó tárgyragja előtt vélhetően *a*-zás szerepel, ékezettel ellátva, de ugyanakkor az sem zárható ki teljesen, hogy tévesztésről van szó. A különböző képzők és ragok közül a tárgyrag és a *-tt* múlt idő jele előtti *a*-zás fordul elő a legtöbbször, igaz, a zártabb hangzós példák száma is magas. A *távozik* ige eredetileg egy *-z(ik)* igeképzővel jött létre, ugyanezen szó ugyan nem

²⁵ A határozószó magánhangzóközi mássalhangzó-rövidülése a 62. és 63. dokumentum kivételével szintén megtalálható mindegyik lejegyzésben. Utóbbi írássajátosság szintén összekötheti a szövegeket.

²⁶ Bizonytalan adatok: *asott*, *deákott*, *tanította re'a* (59.); *Kiáltotta* (61.); *adott* (64.).

fordul elő többször, de a *halálozik* igen, összesen háromszor szerepel az igeképző előtt zártabb hangzó. Az *-on* helyhatározóagra rátérve a négy *a*-zó adattal szemben 33 *o*-zó áll, de megjegyzendő, hogy szerepel még 26 *akkoron*, 4 *azonnal*, 2 *azonban*, 2 *nagyon*, 4 felszólító módjelű ige és hét E/3. személyű *vagyon* létige is zártabb hangzóval.

A negyedik kéznél feltüntetett tíz irat a **zártabb hangzós** előfordulásokra is bőségesen ad példát. Az *ë/e ~ i* kapcsán a *megh ismirvin* (58.) emelendő ki, amely a toldalékban *i*-zést is tartalmaz. A további *i*-ző példák száma magasnak tekinthető, ezért itt is a táblázatos bemutatás mellett döntöttem. Az alábbi táblázat a hangsúlyos szótagok számadatait összesíti.

Szó	<i>é</i>	<i>í</i>
<i>dél</i>	2	1
<i>édes</i>	0	1
<i>ég</i>	2	10
<i>éjszaka</i>	3	4
<i>él-</i>	5	1
<i>érkezik</i>	1	1
<i>étet</i>	1	1
<i>férfi</i>	1	2
<i>ígér</i>	1	1
<i>kényszerít</i>	0	1
<i>kénytelen</i>	0	2
<i>kér</i>	4	16
<i>fél</i>	0	1
<i>merészel</i>	4	1
<i>lészen</i>	1	1
<i>péntek</i>	0	1
<i>pénz</i>	0	3
<i>téged</i>	0	1
<i>vég</i>	0	5
<i>végig</i>	0	2
<i>vér</i>	0	1
Összesen	25	57

16. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli *i*-ző eseteinek számadatai

é ~ í: *Kinszeretette* (31.); *Firfiak*, *kintelenéttetek*, *Kiregetett volna*, *Kirt volna* (háromszor), *ne'm is miriszlett*, *ne'm lisze'n*, *vigigh huszta*, *vitt volna Vigbe'n* (56.); *Egirte*, *Iczakán*, *Kintelen*, *Kiregetet*

volna, Kirt, Kirt volna, Kirt volna, Kirvén, vigigh huszta, vitt volna Vigbe'n (57.); haza irkezet, iczaka, ides, iltebe'n,²⁷ Kirte', megh igetve'n, megh igetvén, ne fill, vighbe'n vitte', Vitt volna Vigbe'n (58.); igetet, megh igett, megh igh (59.); ígetborhan, igett bort, tited (60.); Iczakanak, iged borhan, igett borba, igett bort, itettük megh (61.); Pinz osztogotásban (62.); dil, Firfiu (63.); iczakán, Kirt (háromszor), Kirte (kétszer), Kirte', Pinteke'n, Pinzt, Pizel, vir, vitt volna Vigbe'n (64.)

Ahogy a példák is mutatják, mindegyik irat tartalmaz *í-ző* adatokat. Az *ég, kér* és *vég* kezdetű szavak *í-ző* változatai túlsúlyban vannak, és összességében is az látszik, ez a lejegyző a hangsúlyos szótagban inkább a zártabb hangzót preferálta. Az *édes, kényszerít, kénytelen, fél, péntek, pénz, téged, vég, végig* és *vér* csak zártabb magánhangzóval fordul elő ennél az írnoknál.

A hangsúlytalan szótagú *í-ző* példák is szép számmal szerepelnek a 4. kéznél.

Hangsúlytalan	<i>é</i>	<i>í</i>
<i>elég</i>	0	3
<i>emlékezik</i>	0	2
<i>ígér</i>	0	2
<i>ismét</i>	0	1
<i>kukorékos</i>	0	1
<i>merészel</i> ²⁸	4	1
<i>minémű</i>	5	8
<i>nyomorék</i>	2	2
<i>remény</i>	0	1
<i>szándék</i>	2	1
<i>személy</i>	4	2
<i>történik</i>	2	2
<i>vendég</i>	1	3
<i>veszprémi</i>	0	2
Összesen	20	31

17. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagi *í-ző* adatai

é ~ í: nekiVeszprimü,²⁹ veszprimi (31.); eligh, ménimō, minimōtt, ne'm is miriszlett (56.); Egirte, elig, eligh, minimō, Minimō (kétszer), minimōtt, nyomorika, nyomorik, Törtinve'n (57.); ĩgirt,

²⁷ Az 57. dokumentumban szerepel egy *Eletet* adat, amely első magánhangzója nem teljesen egyértelmű. Javítottnak tűnik, talán *í*-ről.

²⁸ A szó *mérészel* formában Szatmár megyéből, Háromszék megyéből, Székelyföldről is adatolt (Szinnyei 1896: 1439).

²⁹ A két szó egybeírva szerepel az eredeti lejegyzésben is.

ismigh, Minimō, Szemil (58.); *Kukorikos, Szandikidatt* (59.); *ne'm Emlikezik, Ne'm Emlikezik* (62.); *Szemilek, vendigeskettek, vendighsighbe, vendighsighben* (63.); *minimō, re'minségh, tortint* (64.)

A táblázat ismét megmutatja, hogy vannak olyan szavak, amelyek nyíltabb hangzós ellenpélda nélkül fordultak elő: *elég, emlékezik, ígér, ismét, kukorékos, reménység, veszprémi*. A *merész* esetében az *-ész* igeképző, a *nyomorék* szóban a *nyom* ige gyakorító *r* képzős alakjához társult az *-ék* képző, a *szándékban* a *-dék* deverbális képzőbokor fedezhető fel. Mivel azonban a szavak már korán megszilárdultak, és a mai nyelvérzék sem érzi feltétlenül képzettnek őket, így a hangsúlytalan csoportosításban tárgyalom őket. Megjegyzendő, hogy a *-dék* képzővel keletkezett *ajándék* egyszer előfordul ennél az írnoknál: *el ajandekoztam* (58.), a *-k* képzős *fazék* pedig hatszor nyíltabb hangzóval szerepel. A *merész* képzője nem fordul elő más szóban. A *kukorékos* esetében a TESz. által közölt példák alapján (1970: 659) az mondható el, hogy még a 19. századi adatok is azt mutatják, egymás mellett éltek a nyíltabb és zártabb hangzós alakok – ezért nem feltétlenül nyelvjárási példaként kell értékelni. Ahogy korábban említettem, a 64. iratban a lejegyző a *haromszor tortint* szavakat kihúzta, majd utánuk írta: *haromszor történt*. Itt az önjavítás azon esete áll fent, ahol a nyelvjárási helyett a sztenderdnek megfelelő szó jut érvényre. Már a 16. századi északkeleti deákok is igyekeztek az *i*-zést kerülni (Papp 1961), ez a mechanizmus vélhetően a 18. századi hivatalos regiszterű nyelvváltozatban is hathatott. Noha a javítás alapján feltételezhető, hogy a jegyző is ismerhette azt a normát, miszerint az *i*-zés kerülendő jelenség, a szabály érvényesítése a szövegeiben kevésbé tekinthető sikeresnek: már az eddigi adatok is azt bizonyították, hogy az *i*-ző nyelvjárási elemek száma magas nála.

Az *é ~ i* váltakozás azonban nemcsak a hangsúlyos vagy hangsúlytalan szótagban, hanem a toldalékban is végbemehet. A 4. kéz erre is szolgáltat adatokat, igaz, a legkevesebb *i*-ző adat ebben a szótagpozícióban található meg.

Toldalékban	é	i
<i>-ék</i> (T/3. igei sz. rag)	7	2
<i>-né</i> (E/3. felt. mód jele)	1	6
<i>-nék</i> (E/1. felt. mód jele)	0	1
<i>-és</i> (képző)	8	1
<i>-ség</i> (képző)	32	3
<i>-vén</i> (hat. in. képzője)	58	5
Összesen	106	16

18. táblázat: A 4. kéz *i*-ző adatai a toldalékokban

é ~ í: megh fejtik (kétszer, 31.); annik, hozza me'nvin (56.); hozza me'nvin, hozaja me'nvin, megh fűzetni (57.); Erőtlensigbe'n, fozni, hozza Vivin, megh ismirvin, Vini hozaja (58.); veszekedéseket (60.); me'nninek (61.); vendighsighbe, vendighsighben (63.)

Természetesen itt nemcsak az *i*-zést mutató szavak és azok ellenpéldái szerepelnek, hiszen a toldalékokban megjelenő *i*-zésről nem a valódi megoszlásnak megfelelő képet kapnánk. A *-né* feltételes módjel kapcsán megjegyzendő, hogy a *-ni* alakváltozata könnyen összetéveszthető a főnévi igenév képzőjével – a 4. kéznél ez négy példa esetében merült fel. A tágabb szöveggörnyezet lehet ilyenkor a segítségünkre: „*Kását ráгна megh es azt Kōpni ā Sze'me Kōzō*”, „*Kását ragna es azt Pōgdōzni Sze'mihe*”, „*megh Gyogyulna ākor ā Fatens Kirte Kokainet, hogy maga Cselekedni megh*”. Egy esetben azonban a kontextus alapján sem egyértelmű, hogy a *-né i*-ző változatával vagy a főnévi igenévvel van-e dolgunk, így ezt az adatot („*Kialtotta az Gazdát hogy vétteni ūtet*”) nem vettem számításba. Összességében az *i*-zés kapcsán az látható, hogy a 4. kéznél ez a jelenség markánsnak tekinthető, s egy olyan jegy, amely alkalmas az iratok összekapcsolására, sőt, a jegyző anyanyelvjárásának megállapításában is nagy segítséget nyújt.

Az E/3. birtokos személyjel zártabb formája ennél az írnoknál is megjelenik, összesen 32 példában: *Kezit* (56.); *berit* (57.), *Csocsibūl, Fejkōteit, fejkōteivel*,³⁰ *hegyire* (háromszor), *izenetit, Kezihe, Kezibe'm[!], Kezibe'n, Kōpūit, ōvit, ōvitt, Tefelit, Ungit, Ūngit, ūngit, ungitt* (58.); *hegyire, Kēpihen* (59.); *Gyermekinek* (60.); *idein* (61.); *Gyermekit, Szemit* (62.); *Kezitt* (63.); *Kezit, mellyit, Sze'mihe, Szemire* (kétszer, 64.), amely ellenében viszont 40 olyan adat szerepel, ahol a toldalék nyíltabb formában szerepel. Egy esetben az E/2. birtokos személyjel előtti veláris magánhangzó helyén szerepel *i* hang: *Szandikidatt* (59.), ez azonban csak ennél az írnoknál adatolható.

A zártabb példák közé tartoznak az *o/ó ~ u/ú* esetei is. A hangsúlytalan *az utatul, az ulta 'azóta'* (57.), *Kapuszta* (58.), valamint a *be hajūlván* (56.), *be hujulván[!]*(57.) gyakorító képző előtti záródó magánhangzója nem rendelkezik ellenpéldával. Más szó – *megdombol* (56., 57.) – kétszer is nyíltabb magánhangzóval látható, ahogy a *parancsol*³¹ (58.) ige is. Az előbbi kevés példával ellentétben jóval több adat szerepel az *ö/ő ~ ü/ű* kapcsán, ezeket azonban már érdemes táblázatos formában bemutatni. A rövid és hosszú magánhangzók külön tárgyalása itt sem tűnik indokoltnak.

³⁰ A *Fejkōteit, fejkōteivel* a szöveggörnyezet alapján nem többes számban értendő.

³¹ A *parancsol* ige szláv jövevényszó, melyből a főnévi származék elvonással jött létre, tehát keletkezését tekintve nem azonos a *hajul*-lal és a *dombol*-lal. Mindenképpen érdemes azonban rá utalni, mert zártabb hangzóval is előfordulhat.

Szó	ö/ő	ü/ű
<i>böjt</i>	0	1
<i>dől</i>	0	1
<i>jött</i>	0	4
<i>kő</i>	0	2
<i>lő</i>	0	1
<i>ő</i>	15	10
<i>öv</i>	2	2
<i>szőtt</i>	0	2
<i>tőle</i>	0	7
Összesen	17	30

19. táblázat: A 4. kéz ö/ő ~ ü/ű váltakozás számadatai

ö/ő ~ ü/ű: *ű, űtet, űtülő* (31.); *dültek, Gyütt, Szütt volna, tülő* (kétszer), *üket* (56.); *Lépes Kű, Szütt volna, tülő* (kétszer), *uket* (57.); *agyon akarta Lűni, menkű atta, tülő* (58.); *űnek* 'övnek', *űvenk*['] 'övnek' (59.); *haza is jűttek, űtet, űtett* (kétszer, 63.); *bűtbe'n, el jűttel, megh jűtt, tülő, űtet, űtett* (64.)

A táblázat számadatai jól tükrözik, hogy egyes szavak csak zártabb formában fordulnak elő ennél az írnoknál: *böjt, dől, jött, kő, lő, sző, tőle*, és csak az *ő, őtet, őket* személyes névmás és az *öv* főnév mutat igazi váltakozást.

Az ablatívuszi irányú határozóragok esetében a zártabb magánhangzók érvényesültek. A 4. kéznél összesen 73 elativust, delativust és ablativust tartalmazó szó szerepelt zártabb hangzóval, a sociatívus 3 adatban fordult elő, nyíltabb hangzós példa pedig egyetlen egyszer sem szerepelt:

Szandánetul, Szandatul, Uratul (31.); *Farago Őrsebettül, Fatenstül, Fatenstül* (kétszer), *Fátenstül, Feleségetül, feleségétül, Gyermekrül, másoktul, me'nyestül, Papaj Katalintul, Pápaj Katalintül, Szájábúl* (56.); *attul, az utatul, Farago Őrsebetül, Feleségetül, feleségetul, Magaszajabul, mastul, mellytül, Papaj Katalintul, Tapaj Katalintul* (57.); *Uratul, Csocsibül, Fatenstul, hordozástul, Molnár Ilonatul, Molnár Ilonátul, Pataki Andrasnetul, Savóbül, Szajabul, Szajābul, Szálásrul, Urastul, uratul* (58.); *Anyatul, feleségetül, Kitül, okbul, Szövetségerul, űngbül, városbul* (59.); *abbul, dio fa levelbul, gyanobul, Kitül, Kovacs Kis annatul, Leanyostul, lévetül, Szövetségerul, űvegbül* (60.); *abbul, fűbül, haláltul, melbül, mellybül, ővegbül, Ovegecskebul, Világbul* (61.); *akitül, anyatul, barombül, izrul, Kitül* (62.); *az Kikbül, fatenstul, Fatenstul, Kokáinetul, labarul, orvostul, Suspiciobul, szemérul* (64.)

Jóval kevesebb példában szerepel a következő jelenség, az *a ~ o* váltakozás. Először a hangsúlyos szótagbeli *o*-zás adatai láthatók, majd a hangsúlytalan, végezetül a toldalékbeli vagy toldalék előtti kötőhangzóban szereplő zártabb hangzós adatokat mutatom be.

Hangsúlyos	<i>a</i>	<i>o</i>
<i>hal</i>	1	1
<i>javall</i>	0	2
<i>vall</i>	32	1
Összesen	33	4

20. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli *a ~ o* váltakozásának számadatai

a ~ o: *jovaslassaþan* (31.); *megh holt*, *vollatta* (59.); *jovalla* (63.)

Az *a ~ o* váltakozás kimutatható a *hal* ige kapcsán: *megh holt*, amelynek *a*-s változata nem is fordult elő. Adatolható viszont a *holtak* (56.), *haláltul*, *megh is halalozott*, *megh halalozott* (61.), *megh halálozat* (64.). A példák közül a *vollatta* esetében elképzelhető a magánhangzók cseréje is, tehát ezt az adatot érdemes óvatosan kezelni. Három *vallotta* (58., 59.) példában a mai sztenderdnek megfelelő nyíltabb magánhangzó szerepel, de további 28 *vallja* adat is szerepel az 59-es kivétellel mindegyik iratban.

Hangsúlytalan	<i>a</i>	<i>o</i>
<i>által</i>	9	1
<i>fájlal</i>	0	1
<i>fárad</i>	0	1
<i>mostan-</i>	5	2
<i>szolgálat</i>	1	3
Összesen	15	8

21. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli *a ~ o* váltakozásának számadatai

a ~ o: *mostonában* (56.); *Szolgalothan*, *mostonáþan* (57.); *farodozatt volt*, *Szolgalottþan*, *Szolgalottyaþan* (59.); *fájlolvan* (61.), *altol* (64.)

A *mostanában* kapcsán egy zártabb magánhangzós ellenpélda szerepel, de további négy *mostani* adat is a lejegyzésbe került. A *mostan*, *mostanában* ragos alakok, a *fájlal* és a *fárad* képzett szavak, azonban a toldalékok mára elhomályosultak, ezért szerepelnek a hangsúlytalan szótagpozíciók tárgyalásában. A táblázatból az is kiderül, hogy nyíltabb hangzóval nem fordultak elő.

A toldalékokat vagy toldalék előtti kötőhangzókat illetően a *-k* többesjel előtt öt esetben a nyíltabb *a* szerepel, *-gat* képző négy adatban mutatható ki. A *-ra* határozórag harmincnégy példában látható, de ebből csupán 16 esetben valósulhatott volna meg az *á* utáni *o*-zás az *Utollaro* ellenében. Az említett példa mellett még 12 található, ahol az *á* utáni *o*-zás megvalósult, az ellenpéldák száma pedig húszra tehető. Tehát a váltakozás itt is jól

megfigyelhető. Az összes *o*-zó példát tekintve 22 zártabb példa ellenében 108 adat sorakoztatható fel, ennek ellenére ez is egy olyan jelenség, amely fontosnak tekinthető ennél a lejegyzőnél: ebben is mindegyik irat érintett.

Toldalék/Toldalék előtt	<i>a</i>	<i>o</i>
-(<i>a</i>) <i>ni</i> (fn. in. képz.)	3	1
-(<i>a</i>) <i>k</i> (többes szám jele)	5	3
-(<i>a</i>) <i>sz</i> (E/2. szem. rag)	0	1
-(<i>a</i>) <i>d</i> (E/2. szem. rag)	0	1
- <i>at</i> (<i>ik</i>) (képző)	0	1
- <i>gat</i> (képző)	4	1
- <i>nak</i> (részes eset)	10	1
- <i>ra</i> (hat.rag)	38	1
Összesen	60	10

22. táblázat: A 4. kéz toldalékbeli/toldalék előtti *a ~ o* váltakozásának számadatai

a ~ o: *fájdalmokal* (56.); *fa Labokon*, *fa labokan* (57.); *allonyi*, *hordosz* (58.); *megh bantod* (59.); *Leankanok* (61.); *Pinz osztogotásĥan* (62.); *Utollaro* (63.), *laczotott* (64.)

4.4.2.2. Mássalhangzók

Az *n ~ ny*, *ny ~ n* váltakozás kapcsán megemlíthető, hogy Kálmán (1975: 46) szerint a magánhangzó előtti *n* palatalizációja a nyugati és keleti nyelvterületeken is gyakori, valamint az *n*-es és *ny*-es paradigmák egyes keleti nyelvjárásokban kiegyenlítődnek: az alapalakban és a *t* előtt *n* szerepel, míg a vokálisok között és a magánhangzó előtt *ny*. Hasonló kiegyenlítődő adatok az 1717 és 1723 között keletkezett szegedi iratokban is megtalálhatók (Németh 2004). A palatalizáció és depalatalizáció nem magánhangzós környezetben tapasztalható esetei főként a Nyugat-Dunántúlon jellemző jelenségek (Fodor 2003: 341). Alább először az *ny*-es adatok összesítése látható.

Szó	<i>n</i>	<i>ny</i>
<i>előbbeni</i>	0	1
<i>helyen</i>	2	1
<i>menvén</i>	7	5
<i>von</i>	0	2
<i>teknő</i>	0	4
Összesen	21	13

23. táblázat: A 4. kéz *n ~ ny* eseteinek számadatai

n ~ ny: *hozá menyvén, őszvő vonyattattak* (56.); *el menyvén, őszvő vanyattattak* (57.); *előbenyi, hoza menyvén, hozaja menyvén, Ki menyvén, teknyő, Teknyő, Teknyőhe, Teknyött* (58.); *heleny* (60.)

A *heleny* esetében vélhetően elírásról lehet szó: a *hele'n* ellenpélda egyszer mutatható ki, ezen kívül egy „hasonló felépítésű” példa található *n*-nel: *személyeken*. Természetesen az *-en* határozórag több adatban is előfordul (pl. *eze'n, hete'n, mende'n, Pinteke'n, Szepe'n, tele'n* stb.), de egyetlen esetben sem valósult meg a palatalizálódás. Ezen kívül csak a *menvén* fordult elő hét esetben depalatalis mássalhangzóval.

A palatalizáció kapcsán a főnévi igenév *-ni* képzőjét említettem meg, hiszen nemcsak a mai sztenderdnek megfelelő forma adathozható az iratokból. A palóc és nyugat-dunántúli nyelvjárási területeken jellemző *-nyi/-nya* a következőkben látható, összesen tizennyolcszor, hat iratban: *fekūnyi, lenyi* (56.); *hoznyi, Lennyi* (57.) *allonyi, fejnyi, fejnyi ment, megh fogja innya, megh fogod banyi, Őszvő allanyi, Őszvő allyanyi* (58.); *imnya* [!], *megh innya* (60.); *hanyi, inya, megh inya* (61.); *inya, lenyi* (64.) A *-ni* sztenderdnek megfelelő alakja negyven szó esetén található meg, így a váltakozás egyértelműen efelé tolódik el. Ám ennek ellenére nagyon értékesnek kell a *-nyi/-nya* előfordulásokat tekintenünk, hiszen ez is jellegzetes jegynek számít a nyelvjárás meghatározása szempontjából.

Érdekesség az *ly*-es adatok felbukkanása is, hiszen előfordulása csak szűkebb területeken (középpalóc, északi csángó) számít jellemzőnek (Fodor 2003: 341). A *mively* (56.); *holly, Őszvő allyanyi* (58.); *mellyett* (62.); *mellyette, mellyit* (64.) adatok ellenében egy *à hol, mellett, öt mivel*, és kettő *állani* található a 4. kéznél. Összességében az mondható el, hogy az adatok váltakozása kiegyensúlyozottnak tűnik. Az adatok eloszlásának egyik magyarázata lehet természetesen az, hogy a tanúk, vádlottak nyelvhasználatában jellemző jelenségről van szó, az írnok pedig lejegyezte azokat. Másrészt ahogyan Abaffy (1965: 190) felhívja rá a figyelmet, az *ly*-ező adatok akár „hiperurbanisztikus jelleggel” is megjelenhettek, kompenzálva az erős *l*-ezést. Ezek alapján tehát felmerül, hogy még az *ly*-ező adatok ellenére is inkább az *l*-ező területeket kell elősorban számításba venni az írnok anyanyelvjárásának meghatározásához.

A palatalizáció áttekintése után nézzük milyen adatok találhatók a **depalatalizáció** jelensége kapcsán. Több adattal szolgál az *ly ~ l*, illetve *l + j ~ ll* váltakozás, a könnyebb átláthatóság miatt itt is táblázatos formát használok. Az alábbi összesítés jól mutatja, hogy egyes lexémák esetén csupán az egyik változat jelenik meg. Ez a *mely*, *személy* és a *vallja* kivételével mindig az *l* felé való egyértelmű elmozdulást jelenti; egyedül a *mely* és *vallja* esetében érvényesül jóval nagyobb számban a mai sztenderdnek megfelelő forma.

Szó	ly	l
<i>fekély</i>	0	1
<i>foly-</i>	0	3
<i>Gergely</i>	0	6
<i>hályog</i>	0	1
<i>hely</i>	0	4
<i>lyuk</i>	0	2
<i>ily</i>	0	9
<i>mely</i>	27	3
<i>Mihály</i>	0	8
<i>mihelyt</i>	0	1
<i>nyavalya</i>	0	3
<i>oly</i>	1	5
<i>személy</i>	3	3
<i>tavaly</i>	0	3
Részösszesen	31	52
Szó	l + j	ll
<i>feljebb</i>	0	5
<i>félj</i>	0	1
<i>múljon</i>	0	1
<i>próbálják</i>	1	1
<i>teljességgel</i>	0	1
<i>utoljára</i>	0	1
<i>vallja</i>	20	8
Részösszesen	21	18
Összesen	52	70

24. táblázat: A 4. kéz *ly* ~ *l*, illetve *l + j* ~ *ll* adatai

ly ~ *l*, *l + j* ~ *ll*: *mihelest* (31.); *Bordás Mihálnak, fékéllekkkel, foló, il, illen, ille'n, nyavalanak, nyavala, Ollannak, tavali, Tavali, tellességel, valamel, valla megh, valla, Valla* (56.); *Bordas Mihál* (kétszer), *Bordás Mihál* (kétszer), *Bordas Mihálnak, il, ille'n* (kétszer), *Ollannak, Szent Mihál, Tavali, valamel, valla megh* (57.); *amullan, Babarczi Gergelt* (kétszer), *Felleb, had mullon, helre', het luku, ille'n, Ille'n, ille'nAtta, ne fill, Nyavalássak, ollas, Sz: Gergöll, Szemil, Szent Gergel, Valla* (kétszer, 58.); *hele'n, het luku* (59.); *Gergel, felleb, Fölleb, heleny, helséghbe'n, Sipos Gergelnet, Szemelleke'n* (60.); *melbül* (61.); *fölleb, Legh fölleb, Személel, Szemilek, Utollaro, valla* (63.); *folamodván, folt, halogh, megh Probállák, ollannak, Sörös Mihálnet, valla re'a* (64.)

Lássuk az *ny ~ n* eseteit is! Az *anni* ellenében kilenc *ny*-es adat található, a *bizonyosság* palatális változata ötször fordult elő, de ezzel szemben nem teljesen ugyanaz a szó áll, ugyanis négy *bizonyos* is adatolható. A *hánszor* esetén szintén nem egészen azonos lexémákat összesít a táblázatos számadat, hiszen a *hány* (kérdőszó) és *ennyihány* összetétel második tagja szerepel feltüntetve. Az *iszonu*, *Karacson*, *Kinszeretette*, *Kintelen*, *kintelenéttetek*, *Kocsonádra*, *Kökénne*, *re'minségh*, *Sicsant*, *sicsánt*, *Szicsán*, *Szicsánt* adatok nem rendelkeznek palatális párral. Nagyobb eltérés a számok között leginkább az *asszony* *n*-ezés felé tendáló, valamint az *annyi*, *fenyeget*, *leány* és *meny* *ny*-ező adatai között van.

Szó	<i>ny</i>	<i>n</i>
<i>annyi</i>	9	1
<i>asszony</i>	6	20
<i>bizony</i>	4	5
<i>fenyeget</i>	13	1
<i>hány</i>	5	1
<i>iszonyú</i>	0	1
<i>karácsony</i>	0	1
<i>kényszerít</i>	0	1
<i>kénytelen</i>	0	2
<i>kocsonya</i>	0	1
<i>Kökényné</i>	0	1
<i>könyv</i>	1	1
<i>leány</i>	15	8
<i>meny</i>	6	2
<i>nyit</i>	1	1
<i>reménység</i>	0	1
<i>szicsány</i>	0	4
<i>sínylődik</i>	1	2
<i>Varsány</i>	1	1
Összesen	62	55

25. táblázat: A 4. kéz *ny ~ n* eseteinek számadatai

ny ~ n: *aszon* (négyyszer), *Kinszeretette* (31.); *Bizonságnak*, *fenegette*, *Gazda Aszon*, *Gazda Aszonnak*, *iszonu*, *kintelenéte*„*tek*, *leánt*, *meneczke*, *menecske* *Sinlődik* (56.); *bizonságh*, *bizonságnak*, *Gazda Aszon*, *Kintelen*, *leant*, *Sinlodigh* (57.); *anni*, *aszon*, *bizonsághnak*, *leant*, *orvos Aszon*, *orvos Aszonnak*, *orvos Aszszon* (kétszer), *orvos Aszszonnak*, *tudos Aszonhoz*, *Varsánban*, *Vén*

Aszon (58.); *aszon* (59.); *Aszon, hánszor, Kőkénne, Leankajának, Leankaját, Szicsán, Szicsánt* (60.); *azon* 'asszony', *leankának, Leankanok, Sicsant, sicsánt* (61.), *Könvre* 'könyvre' (63.); *bizonsághnak, fal[!]* *ne'm nithatta, Karacson, Kocsonádra, leánkáját, re'minségh* (64.)

A legkevesebb példát a *gy ~ d* esetében találunk: *abban hadta* (57.), ezen kívül csak a *megh hatta, ott hatta* (58.), *oda ki hatták* (63.) mutathatók be a *hagy* ige kapcsán. Az utóbbi három példa azonban a teljes hasonulásra szolgál adatként.

Az **egyéb mássalhangzókat érintő jelenségekre** rátérve, a *j ~ gy* kapcsán a *Gallergyat* (59.), *Gyütt* (56.), *Vargy, vergye megh* (58.) példákat lehet bemutatni. Az *r + j* hangkapcsolat *rgy*-ként való realizálódása azért is érdekes, mert ez a nyelvjárási jelenség csak bizonyos nyelvjárási területeken jellemző, így nagy segítségére lehet a kutatónak, ha a lejegyző kezek elkülönítésében elbizonytalanodik. A *jött ~ gyütt* esetében 3:1 arányú előfordulás mutatható ki, míg az *explozív gy-zés* kapcsán kiegyenlített, három-három példa bukkan fel a 4. kéznél.

A mássalhangzók kiesése azért is lehet érdekes számunkra, mert információval szolgál arról, hogy a beszédben jellemző jelenséget mennyire tarthatta a lejegyző elfogadhatónak vagy kerülendőnek. Noha a sztenderd nyelvhasználat a 18. században még nem alakult ki, bizonyos írnoki nyelvi törekvések már efelé mutatnak (Németh 2004). Eddig az előző három kéz esetében mássalhangzó kiesést nem adatoltam, ez szintén a 4. kéznél fordult elő először. Ennek természetesen egyrészt az is lehet oka, hogy az előző kezekhez rövid szövegrészletek tartoztak, így a jelenség nem kapott elég teret a kibontakozásra, másrészt az írnoki tudatossággal is magyarázható a jegy kerülése, az írnoki normának való megfelelés igényével.

A 4. kéznél többféle mássalhangzó kiesés adatolható. Az *l* kiesésére a következő példák szolgálnak: *détájban, nyomorutta* (56.); *be Kiatot, nyomorutta, Tátos* (57.); *fődhöz Csapta* (58.). A *kiáltott* esetén négy, a *dél* kapcsán kettő, a *földhöz* kapcsolódóan három ellenpélda szerepel. A *nyomorult* és a *táltos* csak *l* nélküli formában látható. A szótagzáró *l* kiesése több területen (nyugat-dunántúli, dél-dunántúli, dél-alföldi, déli palóc, keleti palóc, északkeleti) is jellemző jelenség (Juhász 2003: 262–316). A *j* kiesése három szóhoz kapcsolódik: *veleét*³² (31.); *tefele, Tefelit, Tefelt, tefelt, Teföl, Tefölbe'n* (58.); *Tefölbe* (59.); *bűtbe'n* (64.). Itt a *tejföl* *j*-s változata csak egyszer fedezhető fel, míg az *E/3. -(j)e* birtokos személyjel három másik szó kapcsán mindig kiírva szerepel. A fentebbi szavak közül egyes esetekben a mássalhangzó kiesés nyomán polifonémikus ejtés is feltételezhető, amely többek között a közép-dunántúli–kisalföldi és a dél-alföldi régióban is jellemző jelenség (vö. Juhász 2003: 262–316). A *v* kiesése

³² A szó esetében feltételezhető, hogy írássajátosságról lehet szó.

a *füvet*, *könyvre* és *övnek* ragos főnevek esetén figyelhető meg: *Levesticon fiet* 'füvet' (58.), *Nagy Konyre* (63.), *űnek* 'övnek' (59.). A *v*-s változat az első példa kapcsán nyolcszor, a második esetén egyszer, a harmadikhoz kapcsolódóan háromszor látható. A jelenség a nyugat-dunántúli és a moldvai nyelvjárási régióban tekinthető jellemzőnek (Juhász 2003: 268, 310).

A kiesés kapcsán érdemes azonban egy olyan jelenségre is rávilágítani, amely feltehetőleg éppen az *l* kiesését kompenzálva jelent meg, és amely a formálódó írnoiki normára mutathat (Németh 2008, 2013): *l holnapigh* (64.), *az ulta* (57.), *holnapi* 'hónapi' (31.), amely példák Németh korábbi kutatásában is feltűnnek (2008: 63). A 4. kéznél egyedül az *azóta* kapcsán szerepel ellenpélda. A hiátus megszüntetése többféleképpen valósulhat meg, a nyelvjárástól függően. A *j* betoldása egy példában szerepel: *főjetle'n*³³ (64.) ellenében két *főtelen* (*főtele'n*, *fotele'n*) példa szerepel ugyanebben az iratban. Az MNyA. 82. számú, *füvet* térképlapja szerint a *v* kiesést *j*-vel pótolják a dunántúli területek nagy részén, sőt, a 16. századi soproni írott nyelvről is az mondható el, hogy ebben az időszakban is mindig a *j* töltötte be a hiátust (Abaffy 1965: 199). A *v* beszúrása szintén egy adattal mutatható be: *Csunnyavul* (64.).

A mássalhangzók egyéb jelenségei között megemlíteném az *s ~ sz* megfelelést, amely csak a 6. és 10. kéznél mutatható ki (utóbbinál valószínűleg tévesztés eredménye, kihúzott szó). A 4. kéznél két példa található a jelenségre: *szénylodik* (57.), *Szavoħa* (58.). Az előbbi Kása Andrásné Engi Katalin, utóbbi Pataki Andrásné Zsoldos Ilona, szegedi lakosok feleségeinek vallomásában található meg (Brandl–Tóth G. 2016: 391, 393.). Az *sz*-elés a moldvai nyelvjárási régióban jellemző, csakúgy, mint *zs ~ s* megfelelés (Juhász 2003: 310). Erre két példa található az iratokban: *Varázálás* (60.), *zelerje* (64.). Az első szó az előre feljegyzett kérdések között szerepel, a második Szarka Imréné Farkas Katalin vallomásában található meg. Ebben a szövegrészben egyébként egy másik árulkodó szó is megtalálható: *Csukmonyat*, ami arra példa, amikor a köznyelvi *ty* helyén a posztalveoláris párja, a *cs* jelenik meg. A *Varázálás* inkább a jegyző anyanyelvjárására, a többi lexéma pedig talán a tanúkéra utalhat, így felmerül a moldvai nyelvjárási régió is mint anyanyelvjárási terület.

Kiemelendő még a *-val/-vel* rag nem hasonulása, hiszen ez a jelenség csak néhány nyelvjárási területen (a palóc nyelvjárás, Abaúj északi része, a kárpátaljai Salánk és Nagyszőlős környéke, a Székelyföld egy része és a moldvai székelyeknél) jellemző (Fodor 2003: 339). A 4. kéz ugyanazt a szót írja le hasonulás nélkül a 31-es és 58-as iratban: *regvel*, *Regvel*, a hasonult változat nem fordult elő. A jelenség előfordulásának oka az is lehet, hogy a tanúk

³³ Maga a *foetlen* származékszó már 1531-ben felbukkant, a *főtelen* első előfordulása 1590-re tehető a TESz. (1967: 962) szerint.

nyelvhasználatának részét képezhette, de róluk közelebbi nem derül ki (31.: ismeretlen vádlott, 58.: egy szegedi polgár felesége).

4.4.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Összességében az látható a 4. kéz kapcsán, hogy rendkívül sok nyelvjárási jegy fedezhető fel írásaiban, ezek közül kiemelkedik az illeszkedéses *ő*-zés, az *í*-zés, az *l*-ezés, de rendkívül értékesek a kevesebb számban előforduló *á* utáni *o*-zó, *explozív gy-ző* adatok is. Mindezek alapján megalapozottnak vélem, hogy ez a lejegyző bizonyosan nem szegedi születésű, nevelkedésű volt, hanem vélhetően nyugat-dunántúli, esetleg a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió nyugati részéből érkezhetett Szegedre (Berente 2017a), és a lejegyzések megőrizték az írnok anyanyelvjárásának egyes elemeit. Ezt megerősíthetik a *pökdöz* (56., 57., 64.) és *tyúkmony* (64.) tájszavak is, hiszen a *pök* csak Kisdörgicse és Sümeg (Veszprém m.) településekről, a *pökdes* Mezőbándról (Románia), a *pögdösve* Székelyudvarhelyről adatolt (ÚMTsz. 2002: 545); a TMK adatai szerint viszont szélesebb lehetett a szó elterjedtsége, ugyanis Bihar (Bosz. 24.), Pest (Bosz. 198.), Pozsony (pl. Bosz. 207.), Szabolcs-Szatmár megyei (Bosz. 306.) és kolozsvári (KBosz. 19.) iratokból is kimutatható. A *tyukmony* ~ *tyúkmony* ~ *tyukmonya* több településen is jellemző (Nyitragerencsér, Kürt, Palást, Nagyhind, Nagymácséd, Barslédec, Zsére, Kalász – Szlovákia; Patak – Nógrád m.; Oltszakadát, Moldva, Háromszék vm. – Románia), a *tyúkmonya* pedig Zsére, Kolon (Szlovákia) mellett Hövej és Sopronkövesden (Győr-Moson-Sopron m.) is megjelenik (ÚMTsz. 2010: 528). A TMK keresője Bihar (Bosz. 37.), Pest (Bosz. 186.), Pozsony (Bosz. 210.), Sopron (Bosz. 292.), Tolna (Bosz. 360.) és Zala (pl. Bosz. 413.) megyei találatokat hozott. A *pögdöz* két tanú vallomásában szerepel: Király Mátyás szegedi polgár és Varga Mihályné Nagy Katalin (34 éves), akiről több információ nem derül ki. A *tyúkmonya* két példája Szarka Imréné Farkas Katalin becsületes asszony vallomásában található meg, róla sem tudunk meg többet. A *megdombolja magát* 'tombol' (56., 57.) kifejezés azonban nem illik a fenti képbe: a *dombol* Kopács, Ada (Jugoszlávia), Apátfalva, Szeged (Csongrád m.), Rozsály, Tunyogmatolcs (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.), Besenyőtelek (Heves m.), Hajdú vármegyében jellemző szó (ÚMTsz. 2010: 415), a TMK egy Heves megyei (Bosz. 158.) találatot hozott. A kifejezés Király Mátyás szegedi polgár tanúvallomásában fedezhető fel, így lehetséges, hogy a szegedi nyelvjárás szava őrződött meg a tanúvallomásban.³⁴ Ugyanakkor árnyalja a képet, hogy a *pögdözvén* és a *dombol* szavak egy mondaton belül szerepelnek ugyanannál a tanúnál: elképzelhető, hogy a jegyző és a tanú anyanyelvjárásának elemei keveredhettek, s így őrződtek meg. A tájszavak vizsgálata tehát itt

³⁴ A szegedi nyelvjárásban a köznyelvi *túr* igének is van *dúr* változata (Bálint II. 1957: 602).

segíthet az idiolektusok szétválasztásában, biztosat azonban azért nem lehet állítani, mert a tanúkkal kapcsolatban nem derülnek ki fontos információk.

Fontos még utalnom az *a*-zás jelenségére, amely szintén viszonylag sok példában adathozható (összesen az 53 *a*-zó adat ellenében 284 sztenderdnek megfelelő példa áll). A jelenség a Mezőségen és Székelyföld nyugati részén tekinthető erősnek (Fodor 2003: 338), de Kálmán (1975: 38) szerint egyes szavak, pl. a *borbély*, *most*, *portéka*, *vakond* stb. a Dunántúlon is megjelenhetnek nyíltabb magánhangzóval. A 4. kéznél azonban inkább a toldalékok előtt szereplő *a*-zás mondható erősnek, amely szintén nagyon jellemző a mezősi területre (Lizanyec–Horváth 1983: 4). Gréczi-Zsoldos (2007: 72) azt említi, hogy a deáki szociolektus részét képezhette néhány *a*-zó szó, úgy, mint pl. a *váras*, amely a 4. kéznél nem, de 10., 11., 12. és 14. kéznél viszont megjelent. Németh (2004: 66) azt állapította meg, hogy az 1717 és 1723 közötti forrásban kevés *a*-zó adat mutatható ki. Mi magyarázhatja tehát ennél az írnoknál az *a*-zás nagyszámú előfordulását? Ha az írnok nyugat-dunántúli, esetleg közép-dunántúli–kisalföldi származású volt, ahogy a legtöbb nyelvjárási adat mutatja, az néhány – főleg – hangsúlyos és hangsúlytalan szótagban *a*-zó példa meglétét magyarázhatja. Az is egy lehetséges magyarázat lehet, hogy a jegyző idiolektusát befolyásolhatta egy *a*-zó nyelvjárás. Mivel azonban ezzel kapcsolatban releváns információ nem bukkant fel, így mindez csak hipotetikus válasz maradhat. Érdekes az is, hogy a toldalékban vagy a toldalék előtt jelentkező *a*-zás néhány esetben a kérdésekben fedezhető fel, ugyanakkor legtöbbször a tanúvallomások szövegeiben adathozható. A tanúvallomások elején található latin nyelvű bevezető szövegrészeket néhány alapinformációja és Brandl–Tóth G. (2016) *Személynévmutatója* alapján az derül ki, hogy a tanúk, illetve házastársaik többségében szegedi lakosok voltak, tehát nem tudhatunk meg mindent a pontos származásukkal kapcsolatban. Az *a*-zás mellett az *sz*-ezést, a *zs* ~ *s* és a *ty* ~ *cs* megfelelést mutató szavak együttesen a moldvai nyelvjárási régió felé is mutathatnak. Mivel a tanúkra vonatkozó származási adatok tehát nem mindig derülnek ki, az adatokat magyarázhatja a nem szegedi származásuk is. Ugyanakkor felmerül annak a lehetősége is, hogy a köznyelvihez képest nyíltabb hangzós adatok Szeged környékén sem lehettek ismeretlenek. Ennek bizonyításához azonban a SzegSz. sem tud segítséget nyújtani, hiszen ahogy Németh (2004: 66) az *o*-zó adatok kapcsán is rávilágít, a SzegSz. jellegénél fogva nem közli a szuffixumban végbemenő váltakozásokat, a további források bevonása és vizsgálata pedig már túlmutat jelen dolgozat keretein. A fentebbi adatok alapján feltételezhető nyelvjáráskeveredés okainak feltárása több szempontból is rendkívül nehéz: mind egyénileg (jegyző, tanúk életrajza), mind területileg (18. századi szegedi nyelvjárás általános leírása) több kutatás lenne

szükséges, amelyek eredményességét az információk esetlegessége, a bevonható források száma is jelentősen befolyásolja.

4.5. Az ötödik kéz jellemzése

Az ötödik kéz esetében Széplaky János nevét tüntettem fel, akihez három iratot társítottam. Ahogy korábban már utaltam rá, az egyik rövid irat besorolását kérdőjellel láttam el, hiszen ugyan néhány betű – *d*, *g*, *T* – formázása Széplakyt feltételezi, ám az irat összképe mégis bizonytalanná teszi az osztályozást. Ezért úgy vélem, itt lehet igazán jelentősége a hangjelölésnek, valamint a nyelvjárási képnek, bár ismét megjegyezném, rövid szövegrészletről, összesen 14 sorról van szó, így viszonylag kevés adat alapján kell következtetéseket levonni.

4.5.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A hangjelölést tekintve azt látjuk, hogy rendkívül változatos formában rögzítette az egyes grafémákat az 5. kéz. A két biztos besorolású és az említett kérdéses iratra rátérve, a kérdőszócska az 53. és 54. irat esetében mindig *e'*-ként jelenik meg (*Tudgia e'*, *Látta e'*, *hallotta e'* stb.), míg a Kocsis Miskáné elleni jegyzőkönyvtöredékben (a továbbiakban: 66.) csak *é*-ként láthatjuk: *Tudgyaé*, *Lattaé*, *hallottaé*. A *volt*, *volna* csak a 66.-ban szerepel hosszú magánhangzóval, összesen négy esetben. A 53. és 54. iratban az *ö* és *ü* legtöbbször *ő*-vel és *ű*-vel jelölve szerepel, míg a bizonytalan besorolású dokumentumban egyszer sem fordulnak elő ezen hosszú magánhangzók – bár az irat rövidsége miatt eleve korlátozottabb ezen magánhangzók felbukkanása. A *cz* mindhárom iratban előkerül, amelynek kapcsán felfigyeltem az *utca* és *éjszaka* szavak eltérő lejegyzési módjaira. A 53. iratban ezek szerepelnek: *Utza* (kétszer), *étzakán*, *étzakának*, *étzaka*, *etzakan*; a többi szó *cz*-vel szerepel mindhárom iratban; míg a jegyzőkönyvtöredékben: *Uczán* (kétszer). Itt tehát bizonyos lexémák esetén van eltérés a lejegyzésben. Ugyanakkor szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a *cz* jelölés több írnok esetében is használatos, vagyis általános lehetett a lejegyzések elkészítésekor. A néma *h* mindhárom iratban megtalálható, mind a *g*, mind a *t* mögött, amely bizonyító erejű is lehetne, azonban figyelembe kell vennünk azt is, hogy a néma *h* lejegyzése általánosan elfogadott lehetett az írnokok körében. Így inkább csak azt tudjuk ez alapján megállapítani, hogy a jegyző vagy jegyzők követték ezt a lejegyzési metódust. A *th* nemcsak latinul írt neveken található meg (pl. *Németh* 'német', *Zuga Judith*, de: *Juditha Zuga*), a *k* hangot jelölő *c* csak latin eredetű szóban (*Executiójának*) fedezhető fel, a *zs* hangot jelölő *z* pedig elírás lehet (*Záak* 'zsák'). A *tj*

a *Malenittj* vezetéknevben egyszer adatolható, hasonló (*ty*), csak a 3. kéznél fordult elő. A *ly* összesen négy vezetéknev esetében látható ennél az írnoknál, vélhetően kettős funkciót betöltve, pl. *Gregorius Erdely, Károly Pélának* 'Erdélyi, Károlyi'. Az *ny* esetében az *ennyihány*, *menny*, *karácsonj* szintén hasonlóan értelmezendő: 'ennyihány', 'mennyi', 'karácsonyi'. Az *ny* esetében egyébként a fővariáns az *ny*, de más jelölési módok is megjelentek ennél az írnoknál: *Aszonj, Aszony', Aszonj, Aszony, bizonyj*.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō, ó</i>
<i>c</i>	<i>cz, tz, c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, ó, ö, ō, eő, o, ô, ó, eö</i>
<i>cs</i>	<i>cs, ts</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, é, e', é, ē</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é, e', é'</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú</i>
<i>gy</i>	<i>gj, gy, dgj, gy', gj, gy</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ü, ű, ü, ù</i>
<i>i, í</i>	<i>i, j, j, j', í, j', i, y, y, y,</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

26. táblázat: Az 5. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

Az eddigi helyesírási és hangjelölési megoldások alapján tehát úgy tűnik, a 53. és 54. számú irat egy kézhez tartozik, míg a harmadik egyes elemeiben ugyan hasonló az előző kettőhöz, ám ez alapján nem lehet teljes bizonyossággal kimondani, hogy ez is az 5. kéz munkája. Ehhez tehát érdemes további elemzéseket is végezni. A lejegyző intervokális helyzetben 41 alkalommal élt a mássalhangzók kettőzésével (pl. *kuttyája*), de ez a 66. iratban egyáltalán nem jelent meg. Az írássajátosságnak tekinthető mássalhangzó-kettőzés többször fordult elő szavak végén (pl. *ell mult, Föllső, őszve törtt*), ezek közül csak egy köthető a bizonytalan besorolású irathoz. A mássalhangzók rövidülése összesen 66 esetben látható, 50 intervokális helyzetben következett be (pl. *tavasza*), 5 másik mássalhangzó mellett (pl. *halván*), 11 szó végén (pl. *cselekedet*). A szóvégi mássalhangzó-rövidülés a 66. iratban csupán egyszer fordult elő.

A rövidítésekre rátérve elmondható, hogy a *-nVk* ötször fordult elő rövidítve (53., 54.) az összes 71 lehetséges helyen, a *-bVn* hatszor (53., 54., 66.) látható rövidítéssel, ebből egy példa a kérdéses iratban is szerepel. Az *uram* hétszer, a *szent* egyszer a 53. számú iratban, a 54. számúban a *forint* két alkalommal látható rövidítve. A szó fölött jelzett rövidítésjel háromszor szerepel: *Varásló Aszonak, Kys Göröghne, Cōmissar*. A második példában nem indokolt a rövidítés, így elképzelhető, hogy csak tévesztésből szerepel a jelölés az ékezet helyett. Ezen

kívül latin szavak tűnnek elő rövidítve (*auth.*, *circit.* stb), ebben a 66. irat nem érintett. A rövidülés és kettőzés alapján a harmadik irat továbbra is bizonytalan besorolású.

Az elválasztás jelölése többféleképpen is megvalósult a 53. és 54. számú dokumentumban, legtöbbször vesszőt (kilencszer, de egyszer ott is, ahol nem volt szükséges), illetve kettős vesszőt (tizenegyszer) használt a lejegyző. Két esetben a következő sor elejére is kitette a kettős vesszőt, így megerősítve a szótagok összetartozását. A sorok végén két alkalommal megjelenik a pont is kombinálva a vesszővel vagy vesszőkkel, szintén az elválasztás szándékát mutatva. Ezek a megoldások megerősítik az 53. és 54. irat paleográfaiilag egy kézhez sorolásának helyességét. A legkevesebb alkalommal (kétszer) a manapság használt elválasztójel jelent meg. Ugyanakkor az elválasztás jelölése negyvenhét alkalommal elmaradt a jelöltekhez képest, így az elválasztásban a jegyző kevésbé volt tudatos. A 66. iratban az elválasztás nem vizsgálható.

A javításokat illetően elmondható, hogy a lejegyző gyakran ráírással javított egy-egy betűt vagy szót, ez a 66. iratban is előfordult. Az utólag rögzített szavakat többnyire a két sor közötti üres területre szúrta be, de a sorok elejére is kerülhetett bejegyzés. A törölni szándékozott betűk vagy szavak kis számban szerepelnek nála, ezt magyarázhatja, hogy mindhárom irat tisztázat (Brandl–Tóth G. 2016: 318, 325, 379). Fontos még kiemelnem azt is, hogy az 53. iratban egy másik kéz javítása is felfedezhető: az 5. oldalon 5 sor fölötti betoldást sötétebb színű tintával, amelyeket – a kézírás hasonlósága nyomán – vélhetően a 14. kéz szúrt be.³⁵ Mindez azért is fontos, mert egy, az *é*-zés szempontjából releváns adat is érintett a javításban – erre az *í ~ é* eseteinek tárgyalásakor még ki fogok térni.

4.5.2. Nyelvjárási kép

4.5.2.1. Magánhangzók

Az *ö*-zés jelensége ennél a lejegyzőnél jóval kevesebbszer valósult meg, mint a korábban látott 4. kéznél, de az adatok így is sokatmondóak. A feltüntetett szavak ugyanis egyetlen ellenpéldával sem rendelkeznek, még a *fölső* és *vörös* mai sztenderdben váltakozó szavak sem.

ë ~ ö: Erdelyi Gergóly[!], föntörögny, köllene, le kölleté esnj, lölte, vörös ku[tya], vörös kuttya (53.); Föllső Városban, kölltetett (54.); köllöt volna Lenni (66.)

---

³⁵ Az oldalon több javítás is található (utólagos beszúrás, szavak átírása), de ezeket a főszöveg lejegyzője végezte el ugyanazzal a színű tintával.

Ugyanakkor olyan sztenderdben is váltakozó szavak, mint a *fel* és a *fent*, kilenc, illetve két alkalommal is illabiálissal szerepelnek. A nem biztosan ide sorolható iratban csupán egy adat bukkan fel: *köllöt*. A fentebbi felsorolásban a keresztnév esetén is felmerül az *ö*-zés lehetősége: *Erdelyi Gergely* (53.). A jelölési mód a labiális ejtésre utalhat; a keresztnév *ö*-ző változata a 4. kéznél is előfordul. Más írnokoknál viszont nem találtam ilyen adatot. Az 5. kéz még másik három alkalommal jegyzi a *Gergely* keresztnévet, és mindhárom esetben két illabiális magánhangzóval tünteti fel.

Más illabiális-labiális megfelelés ennél az írnoknál nem található, így a következőkben a **labiális-illabiális megfelelésekre** térnek rá. Az *ö*-vel szembenálló *e* az *Ördönges*, az *ő*-vel szembenálló *e* vagy *é* hang pedig a *Szüleje*³⁶ példában található meg, és ezen szavak labiális előfordulással nem rendelkeznek. Az előbbi szó a bizonytalan besorolású, míg a második az 53. számú iratban található. Az *-(j)ük ~ -(j)ek* toldalékbeli váltakozás már több példát szolgáltat, de csak az 53. és 54-es számú iratból: *előttek*, *Pénzeket*, *pénzek* (ötször), *Pénzek*, *pénzeket* (kétszer). Az utóbbi adatok közül az *előttek* (53.) és a *pénzek* (54.) két példája esetében a kontextus alapján valóban *ü ~ ë* váltakozásról van szó. A többi példa kapcsán azonban nem lehet biztosan eldönteni a szöveggörnyezet alapján sem, hogy az *ü ~ ë* szembenállás esetei állnak fent: a többes számú főnevekként is lehetséges az olvasatuk, bár ez kevésbé tartható valószínűnek. A köznyelvihez képest illabiális ejtés egyébként leginkább a palóc és a keleti-északkeleti nyelvjárási régióban jellemző, de az *ö*-ző nyugati nyelvjárásterületeken is felbukkanhat (Kálmán 1975: 39, Fodor 2003: 337).

Ahogy korábban is, elsőként a **nyíltabb magánhangzós** példákat mutatom be röviden. Az *i* nyíltabb változata a következő példákat érinti: *ki ésmérte* (53.), *ménémő* (54., hangsúlyos), *szerént*, *visza tekéntvén* (53., hangsúlytalan), *Másodék* (54., toldalékbeli). A *ménémő* ellenében a *Semminémő* (53.) mutatható be, a többi szó esetében nem található ellenpélda. Itt utalnék a *haragszék*, *ki latzék*, *kölleték* (53.), *megh Szűnék* (54.) ikes igékre is, amelyekben az igerag *-ék* formája az elbeszélő múltat reprezentálja. A szövegekben további két jelen idejű *Lakik* (53.), *lakik* (54.) példa található, ezeken kívül pedig szerepel még egy *valamellike* (53.) adat is.

Az *i*-zés ellenében jelentkező *é* az *égirtek*, *kénzott*, *kévül* (53.), *bérnék*, *kévánt* (54.) adatokban fordult elő, *i*-ző forma csak az *igértt*, *igértaz Fatens* (54.), *megh kinzotta* (53.) és *Kivantak* (66.) igék kapcsán található. Az *-ít* képző három alkalommal szerepel nyíltabb magánhangzóval (*emlégett*, 53.), húsz esetben azonban a mai sztenderd formájában adatolható

³⁶ A kontextus alapján a tanú édesanyjáról van szó.

a képző a 53. és 54. iratból.³⁷ Az *é*-zés leginkább a Dunántúl déli részén, főként Somogyban, valamint Erdély egyes vidékein erős, de egyes szavak más területeken (pl. dél-alföldi nyelvjárási régió) is előfordulhatnak *é*-vel (Kálmán 1975: 38, Juhász 2003: 277, 279, 338). Itt említeném meg a *Pela*, *Péla* becenév előfordulásait is. A *Pila* az *Ilona* egyik becézett formája (Fercsik–Raátz 2009: 401), amely ikerítéssel keletkezett. Ennél az írnoknál 27 *Pela*, *Péla* előfordulás ellenében csupán 2 *Pila* adat mutatható ki. A TMK keresője csak a *Pila* formára hozott találatot Csongrád, Hajdú, Pest, Szabolcs-Szatmár és Tolna megyékből, a *Péla* előfordulások az *é*-ző területekkel függhetnek össze. Ugyanakkor fontos még kiemelnem, hogy az egyik *Karolyi Pila* adat utólagos beszúrás eredménye: sötétebb színű tintával egy másik kéz betoldásáról van szó, vélhetően a 14. kéztől. Így ez az adat nemcsak az 5. kéz anyanyelvjárásával, normafelfogásával kapcsolatban tekinthető fontosnak (ld. még *Karolyi Pilához*). Erre később, a 14. kéznél még visszatérek.

Az *u/ú ~ o/ó* esetében öt alkalommal a *gyanúság* (53.: *gjanosággha*, *gyanosága*; 54.: *gjanosága*, *gyanoságom*, *gjanosággha*) főnév fordul elő nyíltabb magánhangzóval, a mai sztenderd forma egyszer sem látható. A *gyanú* szó kapcsán felmerül, hogy az írnokok nyelvváltozatában a nyíltabb változat normatív lehetett, ugyanis hat lejegyzőnél tűnik elő a szó, azoknál is, akiknél feltehetőleg a dél-alföldi és a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió jelölhető meg származási régióként. Mindezt alátámaszthatják a TMK adatai is, ugyanis több megye, település boszorkányperében felbukkan a nyíltabb változat (Abaúj-Torna, Békés, Borsod, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Veszprém, Zala megye, Kolozsvár). A *-(j)uk* birtokos személyjel nyíltabb előfordulása szerepel az *Annyok*, *hozzájok* (53.), *Jóságok* (kétszer) és *károk* (54.) szavakban. A *jóságok* és *károk* értelmezése azonban kettős, ugyanis a kontextus alapján a többes szám jeleként is értelmezhető a toldalék (így a magánhangzó kötőhangnak minősül). Az *ü/ű ~ ö/ő* kapcsán szintén kis számban érhetőek el adatok: *Semminémő* (53.), *ménémő*, *Sőveghben* (54.), melyekre ellenpélda nem található. Az *o ~ a* esetében egyetlen példa bukkan fel: *tyukmonyakat* (53.). Nyíltabb hangzós adatok a jegyzőkönyvtöredékben nem fordultak elő.

Nézzük meg azonban a **magánhangzók zártabb formáit** is, van-e olyan jelenség, amely a kérdéses iratban is szerepel! Az *ihol* (53.), *iholl* (54.) példák kapcsán megjegyzendő, hogy az *ihol* a TESz. leírása (1970: 195) szerint is nyelvjárási szó, amely az *ez* mutató névmás *e ~ i* eleméből és a *hol* határozószó összetételéből keletkezett. Az *ihol* az OrmSz. (1952: 117), az *ihon*, illetve az *ihun* a MTsz. (1893–6: 933–4) szócikkeiben található meg, utóbbi adatok Csík,

³⁷ A 66. iratban nem fordult elő *-ít* képzős ige.

valamint Veszprém és Zemplén megyéből származnak. Az *é ~ i* esetében a *Szintin* (53.) példa mutatható ki, ellenpélda nélkül.

Az *é ~ i* váltakozás esetén is kimutatható néhány adatban a zártabb hangzó, az alábbi táblázat ezeket gyűjti egybe.

Hangsúlyos szótag	<i>é</i>	<i>í</i>
<i>cérna</i>	0	2
<i>téged</i>	0	1
Részösszesen	0	5
Hangsúlytalan szótag	<i>é</i>	<i>í</i>
<i>beszéd</i>	0	1
<i>beszél</i>	2	3
<i>egészség</i>	0	3
<i>ígér</i>	2	1
Részösszesen	4	8
Toldalékbeli	<i>é</i>	<i>í</i>
-és képző	1	7
-ség képző	10	3
Részösszesen	11	10
Összesen	15	23

27. táblázat: Az 5. kéz *é ~ i* váltakozásának számadatai

Hangsúlyos: *tiged* (54.); *Czirna*, *Czirnát* (66.)

Hangsúlytalan: *beszid*, *beszillette*, *égirtek*, *egissigében*, *megh beszillette* (53.); *beszillettenek*, *egissigében*, *egisségihen* (54.)

Toldalékbeli: *egissigében*, *fenyeketissel* (53.); *Felesigié*, *Felesigihez*, *kereskedisben*, *kérisére*, *megh terisében*, *megh terisében*, *megh térisiben*, *veszekedisét* (54.)

A nem biztos besorolású irat két *i*-ző adatot szolgáltat a számunkra: *Czirna*, *Czirnát*, amely szó csak ebben a formában bukkan fel. A szláv átvételű *beszéd* és az ebből kialakult *beszél* ige négy példában *i*-zést mutat, amelyek közül csak az utóbbi rendelkezik ellenpéldával. A jegyzőkönyvtöredékben egy bizonytalan olvasatú adat is szerepel: *beszéllye me'g*, amelyben nem egyértelmű, hogy *é*, *e'* vagy *i* szerepel-e. Az olvasatot nehezíti ugyanis a tinta halványsága, valamint a kézírás nehezebb olvashatósága is, így ezt az adatot a táblázat számadatai között nem is tüntettem fel. Az *egészség* nyíltabb hangzóval szintén nem fordul elő. Az *égirtek* kapcsán megjegyzendő, hogy a betűcsere lehetőségével is érdemes számolni, ez könnyen magyarázhatja

nemcsak *i*-zést, de hangsúlyos szótagbeli *é*-zést is. A 4. kézzel ellentétben, az 5. kéz legtöbb *i*-ző adata a toldalékokhoz kapcsolható, azonban az is látszik, hogy az *-és* és *-ség* képző esetében közel azonos mértékben szerepelnek az *é ~ i* váltakozó adatok. A 66. iratban egy *-ség* képzős példa szerepel, amely nyíltabb magánhangzót mutat: *Ordögseg*. Az E/3. birtokos személyjel zártabb változata összesen 30 példában mutatható ki, és egy példa a jegyzőkönyvtöredékben is szerepel: *gjermekit, Gyermeivel, hiti, idein, kebeliben, képiben* (nyolcszor), *kezt, közepin, őliben, rendj, Szemiben* (háromszor), *Szemibül* (53.); *belső részit, egységihen, életire, Feleségit, Felesigié, Felesigihez, megh térisiben* (54.); *Kozepin* (66.). A birtokos személyjel 22 esetben nem volt zártabb. Az E/3. birtokos személyjel és birtoktöbbsesítő együttesen *i*-vel szerepel a következő kifejezésben: *tőb Szomszedival*³⁸ (54.).

Az *o/ó* zártabb formája az *azulta* (54.) és *miulta* (53.) szavakban azonosítható. Az *ö/ő* zártabb alakja a *Kü* (66.), *tüle* (53.), *tületek* (54.) adataiban fordul elő. A legtöbb adatunk azonban itt is az ablatívuszi ragokhoz kapcsolódik, összesen 27 esetet érintve, nyíltabb ellenpárok nélkül:

abbul (kétszer), *Anyádtul, Aszontul, ebtül Szakatnak, Földrül, házátul, Károlyi Pélátul, lábárul, pokolbul, szavarul, Szemibül* (53.); *Boltbul* (kétszer), *Boltyábul, hordobul, korcsmárul, Kys Göröghnétil, Kys Göröghnétil, magátul, másoktul, melybül* (kétszer), *okbul, Sirástul, urátul, Urátul* (54.)

Az *a* zártabb hangzó szintén megtalálható néhány alkalommal: *bocsánott* (kétszer), *házos társul, ne bántona, Szovára* (53.); *megh tanítanálók, társossághban* (54.). A hangsúlyos szótagbeli *o*-záson (*Szovára*) kívül az összes többi az *á* utáni *o*-zás körébe tartozik, amely a 4. kéznél is fontos jegynek számított. A *Szovára* két, míg az *-at* képzővel ellátott *bocsánott* és a feltételes mód jele előtti *o*-zás ellenében egy-egy, a sztenderdnek megfelelő példa szerepel a dokumentumokban. A *megh tanítanálók* egyszeri előfordulása. A jegyzőkönyvtöredék az *o/ó ~ u/ú, ö/ő ~ ü/ű* kapcsán nem tartalmazott a zártság tekintetében releváns adatokat.

4.5.2.2. Mássalhangzók

A magánhangzókat érintő jelenségek áttekintése után a mássalhangzók közötti váltakozásokat szeretném bemutatni. A **palatalizációt** az *l, n* és a *-ni* főnévi igenév képzőjének adataival illusztrálom. Az *l ~ ly* kapcsán a következő adatok gyűjthetők ki: *Károlyi Pélya* (53.), *kár vallyását, Pallyásán* (54.). A név (*Károlyi Péla*) többféle formában előfordul (korábban utaltam a két *i*-ző alakra is), a depalatális változat tizenhét alkalommal látható (ebből egy adat

³⁸ „*tőb Szomszedival, pirongatták,*”

azonban egy másik kézhez köthető). A *kár vallyását* ellenében öt példa található, igaz, nem teljesen azonos formában (53.: *vallott*, 54.: *kár vallott*, *kártt vallott*,). A *Pallyásán* egyszeri előfordulása. Az *ny*-ezés kapcsán csupán egy vezetéknev adatolható (*Paplanyos Janko*, 54.), és a *-ni* képző is csak egy alkalommal fordul elő *-nya* formában: *megh innya* (54.). A sztenderdnek megfelelő *-ni* képző huszonnyolc esetben látható, ebből négy a 66. iratban található. Utóbbiból mássalhangzókat érintő váltakozás egyébként nem adatolható.

A **depalatalizációra** térve, először az *l*-ezés jelenségét mutatnám be a következő példák segítségével. Az *ly* és *l + j* hangkapcsolat helyén jelentkező *l*, *ll* hat szóban és kilenc alkalommal fordult elő: *had mullék*, *mihelest* (kétszer), *nyavalájában*, *valamellike* (53.); *mihelest* (kétszer), *paszullall*, *Paszult* (54.) Az *l + j* hangkapcsolat palatálissal jelentkezik 14 alkalommal. A *Károlyj* vezetéknev esetében elképzelhető, hogy az *l*-ezés egyik példája látható, hiszen ennél a lejegyzőnél előfordul az *i* jelölése *j*-vel, az *y*-é viszont nem; ugyanakkor valószínűleg itt is inkább arról a gazdaságos megoldásról lehet szó, amikor a betűkapcsolat több hangra utal. Ezt támaszthatja alá véleményem szerint a *Károly* és *Erdely* vezetéknevek jelölésmódja is. A *Károlyi* vezetéknev egyébként összesen 36 esetben látható. A *mihelest*, *nyavalájában* nem rendelkezik *ly*-es változattal, és a *Paszúllyal* (54.) is csak egyszer adatolható.

A depalatalizáció az *ny*-es szavakat is érintette. Az előzőekhez képest viszonylag több adat sorolható ide, így a könnyebb átláthatóság kedvéért itt is a táblázatos formát használom. Ahogy korábban utaltam már rá (4.5.1. Hangjelölés, rövidítések, javítások) az egyszeri előfordulása, ellenpélda nélküli *ennyhány*, *menny* és *karácsonj* adatok esetén a *nyi* gazdaságos lejegyzéséről lehet szó, ezért ezeket a depalatalizált hangok kapcsán nem tárgyalom a táblázatban. Az adatkeresés közben a *valahány* és *bizony* szavak is a látókörömbbe kerültek, ezek *n*-es változatban nem találhatóak meg. A 66. iratban csak a *Bizonyság* szó fordul elő, más adat nem található az *ny ~ n* kapcsán.

Szó	<i>ny</i>	<i>n</i>
<i>asszony</i>	21	15
<i>bizonyság</i>	7	0
<i>boszorkányság</i>	4	1
<i>hány*</i>	0	4
<i>kapitány</i>	1	3
<i>valahány</i>	1	0
Összesen	34	23

28. táblázat: Az 5. kéz *ny ~ n* számadatai

ny ~ n: *Aszontul, Boszorkánságot, Gazda Aszont, Halasy Aszont, koldus Aszonnak, koldus Aszont, Leánkáknak, legénnek, Vén Aszon* (kétszer), *Vén Aszonnak, Vén Aszont* (ötször, 53.); *Aszonnak, hánta* (négyszer), *kapitánne, Ober KapitánnSivánné, oberkapitánné Aszonyom, Varásló Aszoñak* (54.)

Az **egyéb jelenségek** közé a mássalhangzókieesések sorolhatóak ennél az írnoknál. Az *l* kiesése valósul meg a *koldugatnj, Pácz[i]kával*,³⁹ *Páczikával* (53.) szavak esetén. Az 54-es iratban szerepel ellenpéldaként a *Koldulo, koldus Aszonnak, koldus Aszont, pálczával*, a bizonytalan besorolású irat ebben az esetben sem érintett.

4.5.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Az 5. kézről elmondható, hogy a 4. kézhez viszonyítva kevesebb nyelvjárási jelenség és példa található nála. A kérdéses irat besorolásában a hangjelölés és a nyelvjárási jelenségek lehettek volna igazán a segítségemre. A két *i*-ző adat és a hangsúlyos szótagbeli *ö*-zés ugyan mutathat egy lejegyző kézre, de a csekély számú adat alapján ez nem jelenthető ki bizonyosan. Egy jelenség azonban csak nála szerepelt: *Ördönges*, amely adat szintén utalhat akár egy dunántúli nyelvjárásra is, ugyanakkor az *ö*-zés kerülésének szándéka is feltételezhető benne (vö. Németh 2004). Így nem feltétlenül nyelvjárási adatról van szó. Az *ö*-zés mellett jelentkező *i*-zés, az *o*-zás és *l*-ezés együttes példái miatt az 5. kéznél sem a dél-alföldi nyelvjárási régiót feltételezem, hanem valamely dunántúli nyelvjárási területet. Ezt megerősítheti a 4. kéznél már hivatkozott *tyukmony ~ tyúkmony ~ tyukmonya* is, amely több településen is jellemző az ÚMTsz. (2010: 528) szerint: Nyitragerencsér, Kürt, Palást, Nagyhind, Nagymácséd, Barslédec, Zsére, Kalász, Kolon – Csehszlovákia; Patak – Nógrád m.; Oltszakadát, Moldva, Háromszék vm. – Románia, Hövej, Sopronkövesden – Győr-Moson-Sopron megye; TMK alapján: Bihar, Pest, Pozsony, Sopron, Tolna, Zala. A tájszó egy kiskunhalasi asszony tanúvallomásában (53.) olvasható. Kiskunhalas egy része palócos-jászos nyelvjárási jellegzetességekkel is rendelkezik, ugyanis a 18. században lezajló telepítések eredményeképp keverék nyelvjárástípus jött létre a területen (Szabó 1990: 105). Így a tanú és a jegyző anyanyelvjárása is szóba jöhet a szó kapcsán. A *paszullall, Paszult, Paszúllyal* (54.) kapcsán elmondható, hogy az első Csipak István szegedi polgár (Brandl–Tóth G. 2016: 390), a második Csiszmadia Margit, egy szegedi polgár feleségének (Brandl–Tóth G. 2016: 392), a harmadik pedig Malovity Jován (36 éves), – aki egy helyi szerb volt (Heka 2009: 80) – vallomásában található meg. A *paszuly* Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, illetve ma Romániához tartozó településekről adatolt (ÚMTsz. 2002: 400), a TMK pedig szintén

³⁹ A szó nem befejezett, örszóként funkcionál.

Csongrádot hozza találatként. Itt talán feltételezhető, hogy a tanúk nyelvjárásának részét képezte a szó, de az esetleg nem innen származó, de régóta Szegeden működő jegyző is ismerhette. Az írnok esetleges dunántúli származása magyarázhatja az *l*-es változatot is, de érdemes rá utalni, hogy a TMK találata is két *l*-ező adatot rejt ugyanabból az iratból. Mindezek fényében, kellő óvatossággal ugyan, de talán a nyugat-dunántúli vagy még inkább a közép-dunántúli–kisalföldi régióra szűkíthető a jegyző származási helye.

4.6. A hatodik kéz jellemzése

A hatodik kéz esetében Kerny János nevét tüntettem fel három hozzá kapcsolható irattal. Ahogy korábban már említettem (3.1. A magyar nyelvű iratokban található aláírások), a Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyvének (61.) első hét oldalát, valamint Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyvének (62.) második és harmadik oldalát, illetve a Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyvének (65.) utolsó oldalán szereplő utolsó tanúvallomást a kézírás alapján Kerny jegyezhet le. Az utóbbi irat szövegrészletében található egyes grafémák (*r* és *z* minuszkulák, *q* majuszkula) nagyon hasonlóak a 6. kéz megfelelő betűihez, de a bejegyzés rövidsége miatt kérdőjelesen soroltam a 6. kézhez. Korábbi elemzésemben (Berente 2017b) a 65. dokumentum utolsó tanúvallomásának adatait még nem a 6. kéznél tárgyaltam, csupán utaltam rá, hogy biztosan nem a 7. kézhez tartozó sorokról van szó. Így a hivatkozott tanulmányban bemutatott, Kerny Jánoshoz tartozó számadatokban eltérésekkel kell számolni.

4.6.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A hangjelölés áttekintése során érdekességeket is találtam. Az *a* esetében feltüntetett *ā* (61.) a legtöbb esetben az *az* névelőt rövidíti, egy példában az *ā* (61.) is ezt szolgálja. Az *ā* két esetben egyébként az *á* helyett is szerepel (61.). A 62. és 65. dokumentumban az *az* névelő mindig kiírva szerepel, rövidítés nélkül. A magánhangzók jelölései közül az *ö*, *ő* esetében az *ō*, az *ü*, *ű* kapcsán pedig az *ű* tekinthető a fővariánsnak – előbbi a 61. és 65., utóbbi a 61. és 62. iratot köti össze. A néma *h* a *g* mellett mindhárom iratban fellelhető, a *th* csak a 61-es iratban. Érdekesség viszont, hogy utóbbi nemcsak latinul jegyzett nevekben (ld. 4. és 5. kéz) fordul elő: *Fodor Eörsébeth*, *isméth*, *Németh*, de: *Catharina Laos*. A 61-esben a *gy* hangot öt alkalommal depalatális formában jelöli a lejegyző, pl. *Germek*, de a *vagh* 'vagy' tévesztés eredménye is lehet. A *cz* jelöléshez kapcsolódva érdemes az *éjszaka* különböző lejegyzési módjait is megemlíteni, hiszen egy kézen, de akár egy iraton belül is eltérő megoldások születtek: pl.

éczakanak, eczakán, étsakákan (61.), *ejczakanak* (65.). A *cs* kapcsán egy példa aposztróffal szerepel: *Kovács' Rosa*, egy esetben pedig *s* graféma látható: *Sepegetett. A tudja, mondja, adj* stb. szavak esetében a kiejtésben érvényesülő, összeolvadásra utaló lejegyzés látható a 61. és 62. iratban (*tudgya, mondgya, agy 'adj' stb.*), egy-egy alkalommal pedig a 61. és a 65. dokumentumban a *Tudgja* és *nem tudgja* formában található meg az ige – utóbbi megerősítheti a csoportosítás helyességét. Ezen adatok is a *gy*-ként való ejtésre utalhatnak, de a hangjelölési táblázatba ezek nem kerültek bele. További egy példában található még *gj*: *mingjárt* (törölt szó, 65.). Az *ō* graféma csak latin szavakban fordult elő (pl. *Primō, Juramentō*), az *i* hang értékében *j* graféma (*Petri Muhj*), az *ly* (pl. *Helena Sávolj*), az *ny* (*Michaelis Csany 'Csányi'*), az *s'* (*Josephus' Pállfi*) pedig csak latinul írt nevekben találhatóak meg. Az *e* hang esetében az *eō* betűkapcsolat csak egyetlen alkalommal fordul elő (*Joannis Eörös*), és ez másik jegyzőnél sem található meg. Az *u, ú* kapcsán utalnék rá, hogy az *ű*-vel való jelölés tévesztés lehet, ezért ez nem került be a táblázatba (*me'gh gyógyült*). Az intervokális mássalhangzó-kettőzés 26 alkalommal valósult meg (pl. *fertelmessen, mellyek*), bár három példa nem felel meg a kiejtésnek: *allat 'alatt'* (61.), *esset 'esett'* (kétszer, 65.). Egyéb helyeken (szó belsejében, szó végén) az *l* és *t* betűket érinti a kettőzés, de egy esetben a *d* is érintett: *Lattoddē*. A mássalhangzók rövidülése mindhárom iratban előfordult, pl. *Szalonát, Szedet, elSivalkodot*.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à, ā</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō</i>
<i>c</i>	<i>cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, eő, ö, ó, ō, eö, e'ő, o, ó</i>
<i>cs</i>	<i>cs, cs'</i>	<i>s</i>	<i>s, sz, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', ē, é, è, eō</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s, z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, ē, è, é', e'</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú</i>
<i>gy</i>	<i>gy, gj, g, gh</i>	<i>ű, ű</i>	<i>ű, ü, u</i>
<i>i, í</i>	<i>i, ī, j, j̄, í, y, ȳ</i>	<i>zs</i>	<i>s, z</i>

29. táblázat: A 6. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A *-nVk* rag rövidítése 18-szor látható a 61-es dokumentumban (a három iratban összesen 77 lehetséges hely szerepel), a más jegyzőknél jellemző *-ban, -ben* rövidítés azonban itt nem fordul elő egyszer sem (összesen 33 lehetséges helyből). A többi jegyzőnél jellemző betű(k) fölött elhelyezett vízszintes vonal csak egy esetben látható rövidítésre utalva: *Gazda Aszōnyátul*, esetleg még: *Semīt*. Latin szavak néhány esetben (*annorum, circiter, vidua* stb.) rövidítve szerepelnek, itt csak a betűk (*r, t, d* stb.) végződése utal a szó kurtítására.

Az elválasztásban ez a lejegyző háromfajta megoldással élt: a ma használatos elválasztójellel (összesen hat alkalommal), az egyenlőségjellel (összesen harminchétszer), és a kettősponttal (egy esetben). A 65. iratban háromszor a mai elválasztójel szerepel, amely nem cáfolja a besorolás helyességét. Az egyenlőségjel két helyütt talán az együvé tartozás megerősítéseként szerepelhet: *DE=eo=Utrum?*, *Szent= György Napja* (76.). Az elválasztás jelölésének hiánya 36-szor fordult elő. Egy esetben nem a szótagolás szabályainak megfelelő az elválasztás: *Mo=dra Margit* (61.).

A kettőspont négyszer fordul elő a szövegben az új tagmondat előtt, egyszer pedig rövidítés jelölését szolgálja: *Sz: György Nap* (76.). A tanúvallomások egyéb magyarázó gondolatait vagy a jegyző megjegyzéseit két */: /:* jel közé szúrja be, de ez csak a 76-os iratban fordul elő. Itt most álljon csak két példa: „*Magha Saját Szajából hallotta elmult bojti Napokban Kovács Rosának /: Nappal lévén az Fatensnél :/ midőn Kérte Kovács Rosát, Kérlek Szegics ezen az Szegeny Gyermeke'n /: tudni illik az Menye Gyermeke'n :/ ne' nyomorogjon már anyit, [...]*”

A tévesztés miatti törlés 17-szer fordult elő, és mindig csak egy-egy szót, szótagot vagy betűt érintett, tehát egész mondatok vagy tanúvallomások kihúzása egyáltalán nem jellemző erre az írnokra. Kihagyott betűk, szavak beszúrása is előfordult összesen 32-szer, bár ebből 13 eset latin szóhoz köthető. Tagmondatok, mondatok utólagos beszúrása ezekben az iratokban nem jelent meg, a törlési mód és a beszúrások jellege pedig mindhárom iratban jellemző. A dokumentumok tisztázatok (Brandl–Tóth G. 2016: 349, 356, 367).

4.6.2. Nyelvjárási kép

4.6.2.1. Magánhangzók

Az **illabiális-labiális párok** közül az *ě ~ ő* esetében több példát találunk a mai sztenderdben is váltakozó alakok közül a labiális változatra: *fől me'nvén, föl keltél, föl költem, föl Sivalkodván, föl Sóval[!]* (61.), *főletéb, föl költ* (65.) A *főletéb* a bizonytalan szerzőségű iratban szerepel, csakúgy, mint a *föl költ* példa. Ezen adatokon kívül csak a *felleb* fordult elő, amely labiális ellenpéldával nem rendelkezik. A hangsúlyos szótagbeli *ő*-zés ezeken kívül a következőkben látható: *kölletett, Lőlködbe'n, Lőlködöt, lölte, Sörtélesseinek* (61.). A *kell* és *lel* igék különböző toldalékolt változatai kétszer fordulnak elő illabiálissal. Megjegyzendő, hogy a két *lel* a kérdőjellel ellátott iratban szerepel. A toldalék előtti *ő*-zés már kevesebb példában érhető tetten: *Lőlködbe'n, Lőlködöt, örömöst* (61.). Az E/2. birtokos személyjel előtt egy példában, a tárgyrag előtt (ahol a független *ő*-zés alapján is lehetséges) 10 esetben szerepel illabiális. Ezeken kívül

érdeemes a keresztnemekre is egy pillantást vetni, hiszen valószínű, hogy az *Eő* jelölés itt is *ő*-t rögzít: *fodor Eőrsebet, fodor Eőrsebeth, Fodor Eőrsébeth, Keleme'n Eőrse't, Rab Eőrzét* (61.). A keresztnemek más módon nem fordultak elő.

A **labiális-illabiális megfelelések** közül öt példa található meg ennél az írnoknál. A 61-esben három példa: *el Sinlődet volna, el űte'tte, Hódj Györgyet*; kettő adat pedig a nem biztos besorolású iratban: *bé kötette, főletéb* (65.) található. Utóbbi példában a mai sztenderd *ő* helyén (*fölöttébb*) jelentkező illabiálisról is beszélhetünk, másrészt viszont az illabiális helyén jelentkező *ő*-zéseként (*felettébb*) is értékelhetjük az adatot. A fentebbiek ellenében egyetlen adatot sem találtam.

Az *i ~ ü* szembenállásra csupán három példa mutatkozik: *hűtvese, űdő, űdőbe'n* (61.), az *-(j)ük ~ -(j)ek* birtokos személyjel esetében pedig csak a *vélek* (61.). Utóbbira nem találtam ellenpéldát, csak a hasonló alakú igei személyrag labiális formája: *el szedgyűk* (61.) fordul elő, amely azonban a zártabb-nyíltabb oppozíció szempontjából lehetne csak érdekes. A labiális *ü/ű* ellenében illabiális *i/í* nem adatolható.

A magánhangzókat érintő egyéb jelenségek közül több példa is **nyíltabb magánhangzót** mutat. Az *i ~ é* kapcsán az *nem csele'ksétek, Sze'rent* (61.) *édejn* (65.), gyűjthető az iratokból. Az *édejn* a 65. iratban szerepel, négy ellenpéldája viszont a 61-es dokumentumban található. A hangsúlyos szótagi *í* nyíltabb változata csak a kérdőjellel ellátott szövegrészletben fordul elő: *héta, Sérna* (65.). A *sirva-réva* Göcsejben, a *sirt-rént* Bodán (Baranya m.) adatolt (ÚMTsz. 2002: 908), a *sír* főnév viszont előfordul *é*-vel Veszprém megyében (i.m.: 904). Így a *sír* ige *é*-s változata is magyarázható. Két *mégghlen* 'míglén' ugyan található a 61-es iratban is, ám a szó változatai egymás mellett élhettek (vö. TESz. II.: 918), így nem feltétlenül nyelvjárási adatról van szó. Az *-ít* képző nyíltabb formája szintén csak a 61-es iratban bukkan fel: *be Szorétotta, e'mlete't, Emlétett, gyógyetanā megh, gyógyétok, gyógyétona, gyógyétona me'gh, kéntelené'tetűnk, kéntele'nétetett, me'gh fogom gyógyétani, megh gyógyétottam, megh gyógyétotta, megh gyógyétotta volna, megh nehezétette', me'gh ne'm Szolétotta, Szegétek, Szorétván*. A tizenhét *-ét* képzőt tartalmazó példa ellenében hat *í*-ző áll. A 62-es és 65-ös irat szövegrészlete nem tartalmaz olyan igét, amelyben előfordul a képző.

Az *u ~ o* esetén csak egy példa található meg: *Laponak* (61.), amely egyedüli példaként szerepel. A *lapu* szó nyíltabb formáját az általam átnézett tájszótáraink és nyelvjárási

gyűjteményeink (MTsz., ÖHA., SzamSz., SzegSz., ÚMTsz., Viski 1906) nem is adatolják,⁴⁰ így felmerül a lehetősége, hogy itt elírásról lehet szó. Több adattal szolgál az ü/ű ~ ö/ő szembenállás: *fördőt* (négyyszer), *fördött* (háromszor), *fördő vízből, megh fürösztvén* (hangsúlyos), *eletőnek, Ke'serő* (toldalékbeli), de csak a 76. iratban találhatóak ilyen adatok. A *fürdő* és *füröszt* szavak esetén zártabb magánhangzós példa nem fordul elő, az -ű képző viszont három szó esetén mutat zártabb formát. A *fürdő* és *füröszt* nyíltabb magánhangzós alakja nyolc írnoknál is megjelent, így felmerülhet a gyanú, hogy ezek is olyan szavak lehetnek, amelyek az írnokok szociolektusának részét képezhették. A szó végén szereplő *ú, ű* nyíltabb változata (*eletőnek, Ke'serő*) lehet még informatív, hiszen a palóc régió kívül szórványosan a közép-dunántúli–kisalföldi és a dél-alföldi nyelvjárási régióban is megjelenhet (Juhász 2003: 272, 279).

A 4. kézhez hasonlóan, itt is találunk az *o* ellenében jelentkező *a*-zást, de ez is csak a 61-es dokumentumban fordul elő: a hangsúlyos szótagban a *hazája me'nvén, mast* (hatszor), a toldalékban és a toldalék előtt az *étsakákan, ihassan, Petákatt* példák hozhatók. A *hazája* ellenében kétszer, a *most* ellenében háromszor szerepelnek a szavak zártabb formában, az *-on* határozórag, és a *-jon* felszólító módú, E/3. igei személyrag 25 *o*-zó találatot mutat, a tárgyrag előtti *o* magánhangzó pedig öt példában szerepel.

Az *e ~ i* váltakozás kapcsán a *fodorminta* (62.) **zártabb hangzós** példáját lehet hozni, amely egyszeri előfordulása. A szó előfordulása Vas, Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, erdélyi és kárpátaljai településeken adatolható (vö. ÚMTsz. 1988: 463–4), a TMK Sopron megyei (Bosz. 282.) adatot hozott. A *-(j)e/é* E/3. birtokos személyjel öt példában *i*-vel szerepel: *bőri, idein, tövit* (61.), *édejn* (65.). Egy esetben az *-é* birtokjel vált zártabbá: *Enyim* (61.). Egy esetben (*kezéhez*) az *é* magánhangzó olvasata bizonytalan, 25 példában pedig a nyíltabb hangzó szerepel (61., 65.).

Az *o/ó ~ u/ű* kapcsán az előző írnokoknál már látott *az utatul, az utátul, miulta* (kétszer), valamint a *templom ajtu* (61.) adatolható ellenpélda nélkül. Az *ajtó* zártabb változata Moldvából, Óriszentpéterből és Göcsejből adatolt (ÚMTsz. 1979: 177, 461, 797). Az *ö/ő ~ ü/ű* esetén szintén kevesebb példát sorakoztathatunk: *jűt ide, megh jűtt, Szűvén, tűle* (kétszer, 61.). A *jön* ige különböző toldalékos változatai (61., 65.) és a *tőle* (61.) három-három esetben a

⁴⁰ A TESz. (1970: 727) említi egy nyíltabb formát 1533-ból: *Lappo leuel*, de amint az eredeti forrás, *A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból* előszavában (1896: 22) Szamota István írja, „[a] magyar részben feltűnően sok a helyesírási és sajtóhiba, az egyes latin szók gyakran igen rosszul vannak lefordítva”, illetve a TMK is csak zártabb magánhangzós adatokat mutat: *lapu, laput*. Így kétséges az adat nyelvjárási adatként való értékelése.

nyíltabb magánhangzót mutatják. Az ablatívuszi irányú határozóragok 24-szer adathozhatóak, nyíltabb magánhangzós példák nélkül:

*abbul, álmából, az utat, az utat, barombul, Divo fa Levélből, Divo Levélből, Fatenstül, földő
vzbül, füvekből, Gazda Aszönyátul, Gyermekektől, izzul, Kutyatul esset, miből, okbul, Pallásrul,
Sajából, Sájából[!], Szajából, Szájából (61.); kitül, mástul, Vén Aszonyoktul (62.).*

A **zártabb magánhangzóval** rendelkező szavak közül a legtöbb adatot az *o*-záshoz kapcsolhatjuk. A hangsúlyos szótag kapcsán a *gyonakodtanak, osztán* (61.) említhető, a legtöbb adat azonban toldalék előtti *o*-záshoz kapcsolódik: *ganajlonak* (62.), *gyogyétóna, gyogyétóna me'gh, megh gyogítottom, Rossossághban, ujobban* (61.). A hangsúlyos szótagban jelentkező *o*-zás ellenpélda nélkül szerepel, az *-s* képző, a T/3. *-nak* igei személyrag, a *-(ná)* feltételes módjel előtt egyszer-egyszer, a múlt idejű ige végén szereplő E/1. *-m* személyrag előtt hatszor szerepel a köznyelvnek megfelelő magánhangzó. Az *a ~ o* megfelelések közül itt is külön kiemelném az *á* utáni *o*-zást, amely különböző szótagpozíciókban bukkan fel: *ássotok, Gye'rmek ágyos, Leánkájának, Pallásro, Szerszámo, szoba agost, tarsolkodni* (61.). A T/2. felszólító módú, igei személyragot tartalmazó *-jatok* kapcsán egy *csináltak*, a *-nak* részeshatározóagnál 13, a *-ra* határozóagnál 12, az *-(j)a* birtokos személyagnál 13 *a-s* változat található, az *-s* és az *-l* képző előtti kötőhang viszont egyszer sem szerepel *a*-val. Megjegyzendő azonban, hogy ennél az írnoknál is előfordult az *a ~ o* kapcsán olvasati nehézség. Nem tekinthető egyértelműnek a hangsúlyos szótagbeli magánhangzó a *Morkában, Morkomban, Morkában, Morkokban* (61.) példákban, illetve a *Szőlő barázdának* (61.) toldalékbeli magánhangzója is olvasható *a*-nak és *o*-nak is. Ezeket az adatokat fentebb nem is tüntettem fel, de ennek ellenére a példák száma így is jelentős.

4.6.2.2. Mássalhangzók

A magánhangzók után rátérnék a **mássalhangzókat érintő váltakozásokra** is. A korábbiakhoz hasonlóan itt is találunk palatalizációt, az *l*, *n* és a *-ni* főnévi igenévképző esetében is. A *mively, mively* (kétszer) és a *Simony* vezetéknev a 61-es iratban lelhetőek fel. A vezetéknevben szereplő *ny* két későbbi kéznél, a 10. és 11. írnoknál olvasható kétszer-kétszer, így a név esetében váltakozás nem feltételezhető. A főnévi igenév *-nya* formája két példában látható, szintén csak a 61-es számú dokumentumban: *innya, innyais*.

A depalatalizált mássalhangzók közül az *l*-ező szavak már nemcsak a fentebb hivatkozott iratban találhatók meg. Az *ly ~ l*, *l + j ~ ll* kapcsán a *csináltak, felleb, gombolagha, megh gyogulan* 'meggyógyuljon', *ne busul, Sörtélesseinek, utolán* (61.); *negállá, valla* (62.); *Tőke Golója* (65.: kétszer) adatok emelhetők ki. Noha a fentebbi szavak közül csak a *Vallya* (62.)

tekinthető tényleges ellenpéldának, mindhárom iratot érintve 21 olyan adat is kimutatható, ahol nem valósult meg az *l*-ezés (pl. *Gerge'lly*, *Krīstally*, *mely*, *Mihállly*, *ollyatin*, *Személly* stb.).

Az *ny ~ n* kapcsán azonban ismét csak a 61-es dokumentum szolgáltat adatokat: *el Sinlődet volna*, *kéntelené'tetűnk*, *kénte'le'nétetett*, *ki hánná*, *kis Leánkája*, *Leánkával*, *Leánka* (kétszer), *Leánkáját*, *Leánkája* (kétszer), *Leánkájanok*, *Leánkáját*, *Leónka*, *termekenséghnek*. Ellenpéldákat csak a *leány* szó kapcsán találtam, összesen tíz esetben.

Az **egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek** között megemlíteném az explozív *ty*-zést, amely két példában valósult meg: *Gyaptyuban* (61.: kétszer). A jelenség a nyugat-dunántúli és a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régióban jellemző (Juhász 2003: 268, 272).

Az egyéb jelenségek között utalni szeretnék még a mássalhangzók kiesésére is, amely egy-egy példában valósult meg. A 61-es iratban: *éfél* (*j* kiesés), *el hortad* (*d* kiesés), *fele't* (*l* kiesés), a 65-ösben: *Gyertyátgjutván* (*j* kiesés).

Az *s ~ sz* megfelelés csupán a 4. és 6. kéznél fedezhető fel. A 6. kéz két adata *Szegics*, *Szegétek* Kelemen Györgyné Rab Erzsébet, a *tűszte'nt* pedig Losoncz Jánosné Szalóky Zsuzsanna vallomásában található (61.). Rab Erzsébet egy városi polgár felesége (Brandl–Tóth G. 2016: 391), Szalóky Zsuzsannáról azonban a férje tisztségén kívül (ld. *Jurisdictionis Militaris Consors*) más nem derül ki. A tanúvallomásokban ezeken kívül több példában a *zs ~ z* megfelelés is megtalálható: *Rab Eőrzét* (Kelemen Ferencné Savoly Zsuzsanna), *Zellérjének* (Zödy Györgyné Modra Margit), *Zuska Néném* (Losoncz Jánosné Szalóky Zsuzsanna), *Zellérnéjē*, *Zellérnének*, *Zeller Aszony* (Fodor Ignácné Pobory Judit). Savoly Zsuzsannáról és Modra Margitról szintén csak annyi derül ki, hogy szegedi polgár a férjük (Brandl–Tóth G. 2016: 391, 395.). Mindezen adatok a moldvai nyelvjárási régióra is utalhatnak, de nem lehet egyértelműen elkülöníteni, hogy a lejegyző vagy a tanúk nyelvhasználatára mutatnak-e.

Az *l* betoldása valósult meg a *miulta* (kétszer) és *holnapigh* 'hónapig' (61.) esetében, a *v* pedig a *dió* szó esetén fordul elő háromszor (61.: *Divo Levélbul*, *Divo fa Levélbűl*, 62.: *Divó fa Levelet*). Az egyszeri előfordulását *Zellérnéjē* 'Zsellérnéé' (61.) szintén a hiátustöltés egyik példája.

4.6.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

A 6. kéz esetében két irat biztos, egy pedig bizonytalan besorolású. A hangjelölést tekintve az *ö/ő* hosszabb jelölése megerősíti, az *az* névelő jelölése bizonytalanítja a kérdéses szövegrészlet másik két irathoz társítását. A rövidítések, elválasztások jelölése, a tévesztések jellege szintén nem cáfolta az iratok együvé tartozását. A nyelvjárási adatok közül néhány *é*-ző, *ö*-ző, *l*-ező és

a sztenderd *ö* helyén jelentkező illabiálist tartalmazó példa a bizonytalan besorolású iratból is kimutatható. Mivel maga a tanúvallomás rendkívül rövid, ez is magyarázza, miért találtam csupán ilyen kevés adatot. Összességében úgy gondolom a kézírás hasonlósága és egyéb azonosságok miatt, hogy a kérdéses bejegyzést is a 6. kéz készíthette.

Az *ö-ző*, *o-zó*, *l-ező* adatok nagyobb, az explozív *ty-ző* példák kisebb száma, illetve egyes lexémák, mint az *eletőnek*, *Ke'serő*, *fodorminta*, *héta*, *sérna*, *innya* arra utalhatnak, hogy a lejegyző kéz szintén nem a szegedi, hanem a nyugat-dunántúli vagy inkább a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió szülötte lehetett, esetleg ott nevelkedhetett (vö. Berente 2017b). Ezt megerősítheti a *divó* előfordulása is, amely az ÚMTsz. (1979: 982–3) szerint több Győr-Moson-Sopron és Vas megyei, néhány Zala és Fejér megyei, illetve ma Romániához tartozó több településen is jellemző alakváltozat. A *divó* három előfordulását tekintve a tanúvallomást tevő személyekről két esetben csupán a nevük derül ki (a korábban már említett Modra Margit és Pobory Judit), születési helyük nem; a harmadik előfordulás Hódi Györgyné Kovács Róza vádlott vallomásához köthető. A *divó* és az *s ~ sz*, *zs ~ z* megfelelések együttesen a moldvai régió felé is nyitnak. Teljes bizonyossággal nem jelenthető ki, hogy valóban a tanúk anyanyelvjárására utal a szó és a hangtani jelenségek megléte, mindenesetre érdemes ezt a lehetőséget is figyelembe venni.

4.7. A hetedik kéz jellemzése

A 7. kézként tüntettem fel a Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyvét (65.) készítő Muhoray Mihályt. A dokumentum azonban nemcsak Muhoray munkája, ugyanis a jegyzőkönyv utolsó tanúvallomása vélhetően a 6. kézhez tartozik. Így természetesen ennek a szövegrészletnek az elemzése nem itt történik meg, hanem korábban, Kerny Jánosnál (ld. A hatodik kéz jellemzése). Korábban már említettem, hogy ebben az iratban is három aláírás szerepel, de csak Muhoray neve mellett vehető ki a *manu propria* rövidítés – ahogy utaltam már rá (3.1. A magyar nyelvű iratokban található aláírások), az irat végén található másik két név aláírása is e kézhez tartozhat, az *ö* nevük mellett nem szerepel a *mp.* rövidítés sem.

4.7.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A hangjelölési sajátosságok közül kiemelendő, hogy az *ā* 22 alkalommal az *az*-t rövidíti, sokkal többször előfordulva, mint az *a* graféma egyéb jelölései. Az *á*, *é*, *í*, *ó*, *ú* esetében a magánhangzók röviddel való jelölése viszonylag gyakori (de nem ezek a fővariánsok), az *ö*, *ő*

és *ü, ü* esetében az *ő* és *ű* tekinthető a legjellemzőbbnek, valamint az *o, ó*, és *u, ú* kapcsán is viszonylag sok hosszú magánhangzó mutatható ki. A néma *h* a *g* mellett 94-szer látható igeekötőben (pl. *megh gyógyúlt, mondgya megh* stb.), határozószavakban (pl. *eddigh, mostansághis* stb.), kötőszóban (pl. *pedigh*), köznevekben (pl. *meste'rséghe, Szúnyogh hállót* stb.), módosítószóban (*mégh*). A *th* ennél jóval ritkábban, 16 magyar és 3 latinul írt tulajdonnév esetén fordul elő: *Lanthos Margith, Catharina Bajnóczy, Elisabetha Abraham, Elisabetha Acs* stb., de magyar köznévi esetében nem mutatható ki (szemben pl. a 6. kézzel). Érdekesség, hogy az összeolvadásra utaló jelölés (pl. *adgyon, mondgya, tudgya* stb.) három olyan esetben is előfordul, ahol az „nem lenne indokolt”: *edgyis, edgyút, megh edgyesülte'k*, így ez is egy sajátos jelölési módként funkcionál. Az *s* 12-szer aposztróffal szerepel, az *eő* (pl. *Eőrsébetet*) *e* vagy *ö, ő* hangot is jelölhet, az *y* és *ý* csak vezetéknévben (*Doczy Jánosné, Kéry Miska; Dóczy Jánosné, Franc. Babarczy, Josephus Pállffy, Mich: Muhoray*), illetve az *ly* a *Peculy* esetén fordult elő. Az *m̄* (*Cæterum*), az *ō* (pl. *additō*) csak latin szavakban látható, az *additō* esetében elírásról lehet szó. Az *l'* egy nem befejezett, végül kihúzott szóban fedezhető fel, az aposztróf talán erre utalhat: *tudnia il'*.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, ā, à</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō, ô</i>
<i>c</i>	<i>cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, eő, ö, ō, ó, e'ő</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', é, eő, ē, ě</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s, z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é', e', é</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú, ū</i>
<i>gy</i>	<i>gy, dgy, gj</i>	<i>ű, ű</i>	<i>ű, ű, u, ū, ú</i>
<i>i</i>	<i>i, ī, í, j</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

30. táblázat: A 7. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

Az intervokális helyzetben kettőzött mássalhangzók 29 alkalommal mutathatók ki (pl. *Kocsonnyája*), néhány esetben pedig az *l* és *s* betűk szerepelnek duplán, többnyire a szavak végén. A mássalhangzók rövidülése 73 szó kapcsán adatolható, a legtöbbször a szóvégi pozíciót érinti a jelenség.

A rövidítéseket áttekintve az látszik, hogy a betűk fölé helyezett rövidítésjel ennél a jegyzőnél csak néhány esetben fordult elő: *kgl̄d, kgl̄det, Szomszédōmal*, ám ez nem jelenti azt, hogy kevés rövidítés szerepel a 65. dokumentumban. Egy esetben bizonytalan, hogy rövidítésről van-e szó: *Kiss Aszszony napj[án]*, itt ugyanis a hiányzó betűk helyén egy kötőjel

szerepel. Harmincnyolc esetben csak az utolsó betű formája utal a magyar szó utolsó grafémájának, az *m*-nek a rövidítésére: *édes Néne[m]*, *fogadta[m]*, *hane[m]*, *Istene[m]*, *megh gyógyetaná[m]*, *nála[m]*, *reá[m]*, *vólta[m]* stb.⁴¹ A *-bV*, *-bVn* harmincnégyszer látható rövidítve (összesen 66 esetből), a *-nVk* viszont csak háromszor (összesen 70 esetből). Egy esetben, a *Mich: Muhoray* aláírásban a kettőspont szerepel a rövidítés jeleként.

Az elválasztás jelölése ennél a lejegyzőnél legtöbbször kettős vesszővel történik, összesen 36 ilyen eset van (ebből 4 latin szóhoz köthető). 15 alkalommal a sor végére és a következő sor elejére is kiteszi a kettős vesszőt, egy alkalommal pedig kettő helyett csupán egy vessző kerül a sor elejére. Ez a megoldás a jegyzők között nem tekinthető általánosnak, hiszen a 7. kézen kívül csak az 5. kéz alkalmazza, ő is mindösszesen két alkalommal. A 65. dokumentum utolsó tanúvallomása, amely vélhetően a 6. kéz munkája, csak a mai formának megfelelő elválasztást tartalmazza, míg ez a jelölési mód a 7. kéznél kevésbé jellemző, csak két alkalommal fordul elő. Ez alátámaszthatja a kezek elkülönítésének helyességét is. A 7. kéz esetében az elválasztás elmaradása is csak háromszor valósult meg, noha ez általában gyakoribb más lejegyzőknél. Ez utalhat a 7. kéz tudatosságára is. A központosítás kapcsán érdemes még arra utalni, hogy gyakran kettőspont szerepel a tanútól származó idézetek előtt, egy alkalommal a mondatot is kettőspont zárja le. Két esetben */:* *:/* jelek között szerepelnek a történet szempontjából fontos, tanúhoz kapcsolódó cselekedetekre utaló információk.

Ami a törléseket, javításokat illeti, teljes mondatok, szakaszok nincsenek kihúzva, csupán egyes betűket, szótagokat, illetve rövidebb szavakat törölt a lejegyző, összesen 28 esetben. Ennek oka lehet, hogy itt is tisztázatról van szó (Brandl–Tóth G. 2016: 367). Öt alkalommal több szót, magyarázatot, öt alkalommal néhány betűt, szótagot pótol a lejegyző. A hosszabb beszúrák vagy függőlegesen a bal lappszélen, vagy a sorok között, a szavak fölött kaptak helyet; a néhány betűs betoldások a szavak fölé, elé vagy magába a szóba kerültek utólag.⁴² Az irat első öt oldala rendkívül halványan látszik, néhány betű, szó és egy rövidebb mondat sötétebb színű tintával van megerősítve – ez azonban a lejegyző kézhez köthető, más feltehetőleg nem javított a szövegrészen.

⁴¹ Tizenhárom esetben latin számok, egy latinul írt név és egy szó érintett a rövidítésben.

⁴² Ezért is szerepelnek egyes külön írandó szavak az átírásban egybeírva.

4.7.2. Nyelvjárási kép

4.7.2.1. Magánhangzók

A nyelvjárási képről előljáróban az mondható el, hogy a lejegyző nagyon tudatos volt. Az **illabiális-labiális váltakozás** esetei közé a hangsúlyos szótagban jelentkező *ő*-zés példái sorolhatók, melyek közül az első három a mai sztenderdben is váltakozó szavak közé tartoznak: *fől kapta, folyeb, Föllyeb, ki kölle'nnék, ki kölletik nyīlni, kōllenék*. Két név esetében vélhetően szintén a labiális olvasat lehet a helyes: *Csibe eōrsébetet, Pető Eōrsebetet*. A példák egyike sem rendelkezik ellenpéldával. Az *i ~ ü* kapcsán is csak néhány példa tűnik elő, ráadásul ugyanazt a szót érintve, *i*-s változat nélkül: *ūdō, udōhen, ūdō jártáhan*.

A **labiális-illabiális váltakozást** tekintve is csak két példát láthatunk: *teltőt, me'gh fűrōsztette*. Az első adat kapcsán azonban érdemes azt figyelembe vennünk, hogy vélhetően a *tett* szóról javította ráírással a lejegyző, a magánhangzó javítása nélkül – így előfordulhat, hogy „véletlen” a váltakozásban való részvétele (egy *Tőtésen* szerepel a dokumentumban). A *me'gh fűrōsztette* kapcsán is javítás látszik: az *ő* valószínűleg javítás eredménye, eredetileg talán *fűrēsztette* lehetett a szó. A tinta azonban rendkívül halvány, így nem teljesen egyértelmű az adat sem. Ellenében egy *megh fűrōsztōtte* szerepel.

A **nyíltabb hangzós esetek** között csak az *i ~ é* váltakozás példáit lehet felsorakoztatni: *Lantos Margéthnak, megént, megh tekéntvén, Szerént* (kétszer). A keresztnév egy *é*-s változatával 17 *i*-s áll szemben, a *megint, tekint* és *szerint* nem fordul elő. Külön emelném ki azonban az *-ít* képző nyíltabb formáját, amely összesen 36 példában szerepel:

állétot vala, bizonyettya, csillapétássára, el igazétotta, gyógyétásáért, gyógyétasa, gyógyécsa megh, gyógyétanī, gyógyétani, gyógyétasahan, gyógyétására, gyógyetásban, gyógyétáshoz, gyogyetotta vala, gyogyetotta vala, gyógyétotta, gyógyétották volna, gyogyetottak, igazétotta, kijs' Szabadétotta, me'g is gyógyétottalak volna, megh gyogyetanám, megh gyógyétanám, megh gyógyétásáért, megh gyógyéthatlak, megh gyógyéthattya, megh gyógyétom, megh gyógyé'totta, megh gyogyetottam volna, megh nem gyógyéthatom, megh nem gyógyéthattya, megh nem gyógyétom, megh nem gyógyettya, megh nem gyogyettya, me'gh nem gyógyé'ttya, meghgyogyetotta, nem gyógyéthattya.

Az *-ít* képző három zártabb magánhangzót tartalmazó ellenpéldával rendelkezik: *állítván, gyógyításáért, Segítségül*. A *gyógyításáért* esetében megjegyzendő, hogy az *í* graféma előtt egy tintafolt látszódik, elképzelhető, hogy *e* betű szerepelt ott, amit javíthatott a lejegyző. Az *-ít* képző nyíltabb változata a 16. századi északkeleti deáki normában nem tekinthető normaértékűnek, azonban az *i*-zés kerülése jellemző volt (Papp 1961: 216), így elképzelhető, hogy az *-ét* forma túlkompenzáció eredménye. A 18. századi szegedi boszorkányperes

iratokban az *-ét* képző az eddigi adatok alapján jóval többször fordult elő, mint például Németh (2004: 71) alapforrásában, így erre az általánosabb jelenségek összegzésénél (5. fejezet) még kitérek.

Az *é ~ í (i)* váltakozás **zártabb hangzója** csupán egy példában található meg: *igiretire*, ellenpélda nélkül. Az E/3. személyű *-(j)e* birtokos személyjel zártabb formája összesen 37 esetben mutatható ki, hat alkalommal pedig a nyíltabb verzió érvényesül:

alfelihez, allfelihez, életit, ereit 'erejét', Feleséginek, Felesegit, felit, gyermekit, Gyermekinek (háromszor), gyermekine'k, Gyermek'kinek, gyermekit, Gyermekit, Gye'rmekit, gyermekivel, idein, igiretire, jele'nlétiben, jobb Kezin, kedviért (kétszer), kezit, Kezit (kétszer), mellyire, reszit, Szőriből, Szőrive, Tenyerit, Terhi, Testiben, Tőkin, tővit, Tőkiből, Tőkit.

Az *o/ó ~ u/ú* kapcsán csak a *Hangya bújt*, *Hangya bújt* emelhető ki, amely zártabb formáját a nyelvjárási szótárakból, gyűjteményekből (MTsz., ÖHA., SzamSz., SzegSz., ÚMTsz., Viski 1906) azonban egyelőre nem tudtam adatolni, így elképzelhető, hogy a jelenség izoglosszája csak egy nagyon szűk területet fedhetett csak le, azóta pedig a nyelvjárás is változhatott, a szó kikophatott a használatból. Az *ö/ő ~ ü/ű* esetében a *gyűkeret, eő tüle, tüle, tüllem* példák szerepelnek, melyek nyíltabb magánhangzóval ennél a lejegyzőnél nem is fordulnak elő. Az ablatívuszi irányú határozóragok zártabb formái nála is megtalálhatók, összesen 27 példában, azonban ellenpélda egy sem található:

attul, Balónétul, Dóka Agne'stül, Doka Agnestül, errül, Fatenstül, Fazékból, füvekből, házbul, Istentül, javaslabul[!], kibül, lábárul, Lantos Margittül, magátul (kétszer), mibül, Orczátul, senkitül, Sz. Demeter naptul, Szájából (kétszer), Szájából, Sze'mellyektül, Szőriből, Törül, Urátul.

Az *o*-zás egy esetben hangsúlyos szótagban látható: *jovaslábul[!]*, két alkalommal pedig a középfok jele előtt: *ujobban* (kétszer). Ellenpéldák nem találhatók.

4.7.2.2. Mássalhangzók

A magánhangzók után térjünk rá a **mássalhangzókat érintő jelenségekre!** Az *ly* csupán egy példában látható: *mellyire*, *l*-es változat nélkül, de a *fölyeb*, *Föllyeb* esetén is elképzelhető a palatális ejtés (vö. Gréczi-Zsoldos 2007: 79). Az *n* palatalizált formája a *kenyegette*, *Szent Istvány* (háromszor), *Szent Mártony* szavakban fedezhető fel, de csak a *ken* ige szerepel háromszor *n*-es változatban. A főnévi igenév *-ni* képzője 17 alkalommal a sztenderdnek megfelelően, egyszer pedig *-nya* formával adatolható: *innya*.

A **depalatális formák** ennél a lejegyzőnél is megjelennek, noha nem nagy számban. Az *l*-ezés kimutatható a *hűvelk, mihelest* (háromszor), *Szent Hel*⁴³, *Tavali* szavakban, de csak a *hely* fordul elő palatális mássalhangzóval. Az *ny ~ n* kapcsán csupán egy példát lehet említeni: *reménkedet*, amely *ny*-es változatban nem is fordul elő.

Az **egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek** között említhető az *l* és *t* kiesése. Négy példa mutatható be ezzel kapcsolatban: *Bőcsőben, elő találta, Tőtésen, jelengette*, de csak a *teltőt* fordul elő *l*-s ellenpéldaként. A mássalhangzó-betoldás is megjelent, legtöbbször a *j* esetében: *el hijta, hallottaje, hijta, Kereszt Komájúl, kinnyájért, láttaje, megh tudnáje*. Az *l* betoldása a *hónap* kapcsán tűnik fel: *Egy hólnap, egy hólnapigh, három hólnapoknak*. A szegedi magisztrátusi iratokból Németh (2004: 76) is adatolja a *holnap* szót, amiben a mássalhangzó betoldása mögött a más szavakban (pl. *boldog, bolt, nyolc* stb.) jellemző *l* kiesés miatti túlkompensáció sejthető: vélhetően a kisebb megbecsültségű forma használatától tartva jött létre az *l*-es alakváltozat, és így őrződött meg a lejegyzésben.

4.7.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Összességében megállapítható, hogy a 7. kéz tudatosnak tűnik abból a szempontból, hogy viszonylag kevés nyelvjárási jegy szüremkedik be a lejegyzéseibe. Az *ö*-zés kimerül a mai sztenderdben is váltakozó alakok labiális változataiban és a *köll* ige különböző ragos formáinak használatában, de a példák véleményem szerint így is sokatmondóak. Papp említi (1961: 214), hogy a keleti, északkeleti régió 16. századi írnokai a sztenderdben is váltakozó alakok közül mindig az illabiálist használták, így jogosan tartható fontosnak a feltehetőleg *ö*-ző területhez köthető 7. kéznél is a labiálist mutató alakok felbukkanása. Az *ö*-zésen kívül az *l*-ezést érdemes még megemlíteni, amely nagyobb számban fordult elő. A néhány *o*-zó, *é*-ző, *i*-ző, *ny*-ező adat megerősítheti itt is a dunántúli anyanyelvjárási feltételezését. A 4. kézhez hasonlóan itt is szerepel a *pökdös* tájszó. A *pök* Kisdörgicse és Sümeg (Veszprém m.) településekről, a *pökdes* Mezöbándról (Románia), a *pögdösve* Székelyudvarhelyről adatolt (ÚMTsz. 2002: 545), a TMK adataival kiegészítve Bihar, Pest, Pozsony, Szabolcs-Szatmár megyei és kolozsvári perekben bukkant fel. A *bedobban* 'betoppan' tájszó esetében Sümeg, Lovászpátona (Veszprém m.) és általában Dunántúl (Andrásfalva–Dtúl) szerepel feltüntetve (ÚMTsz. 1979: 375). A *bedobban* mellett az *asztalfia* és a *kalán ~ kalány* tájszavak szintén csak ennél a kéznél bukkannak elő. Az *asztalfia* Vas, Zala, Somogy, Hajdú-Bihar, Csongrád, Heves, Borsod megyéből, illetve

⁴³ Törölt szó, amely valószínűleg nem befejezett. A szövegkörnyezet alapján *szent helyen*-t akart írni a lejegyző, de ezt javította a rossz sorrend miatt: „*En most voltam (Szent Hel) Tellyes Búcsún és egy Szent Helyet fogadtam [...]*”

Székelyföldről adatolt (ÚMTsz. 1979: 268), a *kalán* ~ *kalány* a magyar nyelvterület számos pontján jellemző alakváltozatok (ezt a TMK adatai is alátámasztják: Békés, Csongrád, Esztergom, Pest, Pozsony, Sáros, Sopron, Szolnok, Zala és Zemplén megyei iratokban találhatók meg), többek között a fentebb már feltüntetett Sümegen is. A *pök* és az *asztalfia* olyan tanúvallomásokban szerepelnek, ahol csak a tanú neve ismeretes, más adat nem szerepel; a *bedobban* és a *kalán* esetében a neveken kívül azt is tudjuk, hogy a férjek szegedi származásúak voltak (Brandl–Tóth G. 2016: 393). A *ficzemedés* szintén érdekesnek bizonyult, hiszen a *ficmedik* ige Magyarkanizsáról, a *ficmedés* főnév Szőregről, a *ficemlyik* ige Heves megyéből adatolt (ÚMTsz. 1988: 441). Ez az eddigiekhez képest nem a dunántúli irányra utal. Noha a tanúról, Vecsernyés Mártonról az életkorán kívül (38 éves) csak az derül ki, hogy Dóka Ágnes, az egyik vádlott a keresztanyja, ő pedig szegedi bába volt, elképzelhető, hogy a *ficmedés* inkább a tanú idiolektusában lehetett jellemző szó. Úgy vélem, a többi adat azonban nem a tanúk, hanem a jegyző anyanyelvjárására utalhat, aki vélhetően Veszprém megyéből, talán Sümeg környékéről származhatott.

4.8. A nyolcadik kéz jellemzése

A 8. kéz esetében két iratot tüntettem fel, a Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében és a Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében címűt. Ezek az iratok Reizner közlésében még nem szerepeltek, ezért nem is kaphattak CCVII. kezdetű számozást sem. Először Oltvai (1957, 1976), majd Brandl–Tóth G. (2016) tette közzé az iratokat. Brandl–Tóth G. (2016: 52–53) a jegyzőkönyvtöredéket piszkozati példánynak, a jegyzőkönyvet pedig tisztázatnak tünteti fel. Előbbire a 2., utóbbira a 3. sorszámmal hivatkozom. A két irat kézírása nagyon hasonló, leszámítva a jegyzőkönyvtöredék végén szereplő *Kocsis Panna* kezdetű mondatot, illetve a lap hátulján szereplő *Fazikas Ferenczné* kezdetű rövid szöveget. Ugyanezen hátoldalon fejjel lefelé is szerepel egy bejegyzés (*Dancso János. Kuldus alsó Varosban Tot péternél*), ez viszont a kézírás alapján szintén a 8. kézhez tartozik.

4.8.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

Hangjelölési szempontból kitűnik, hogy a rövid és hosszú magánhangzók esetében gyakran ugyanaz a graféma szerepel: az *e* ~ *é* (3.); *é* ~ *é* (2., 3.), *o* ~ *ó* (3.), *ó* ~ *ó* (2., 3.), *ö* ~ *ó* (3.), *ő* ~ *ó* (3.). A különlegesebb jelölések közül az *á* helyén szereplő *ā*, az *i*-t helyettesítő *ī* szintén mindkét iratban megtalálható. Az *ō* csak latin számozás (4¹⁰) esetén fordul elő. Három példában

s' szerepel (*Magais', Testis', Civis'*), az *sz* hangra egy alkalommal *z* utal (*föróztottē*). Az intervokális mássalhangzó-kettőzés 11-szer látható a 3. iratban (pl. *Kuttyáva*), a szó végén csak egy-két eset érintett, azonban itt az egyik eset nemcsak „sovány” betűt érint (*viaszsz*). A mássalhangzók rövidülése összességében többször megjelenik, és ez mindkét iratot érint (pl. *hétel, meg betegedet, többször*).

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, á, ā</i>	<i>j</i>	<i>j, y</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à, ā</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ó</i>
<i>c</i>	<i>cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ö, ő, ó, ō, eö, o, ó, eo,</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', é, è, ē</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>é, e, è, é', ē, e'</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú</i>
<i>gy</i>	<i>gy</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ü, ű, ű, ü</i>
<i>i</i>	<i>i, ī, j, í</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

31. táblázat: A 8. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A rövidítések többféleképpen valósultak meg. A korábban is látott vízszintes vonallal: *k̄gdet, k̄gdet, Sem̄it, Vir̄attig* (3.), az eddig csak a 3. kéznél bemutatott ^s formájú jelöléssel: *Inqussitior'* (2.), valamint a 2. és 7. kéznél látott módon, vagyis az utolsó betű formájával utalva a rövidítésre: *Ur[am], hane[m]* (2., 3.), illetve még egy jelöléssel, amely viszont csak a 8. kézre jellemző: a *nem* és *hanem* szavak kurtításakor az *e'* utal az utolsó betű rövidítésére (2., 3.). A -*bV*, -*bVn* 14 előfordulásából 10 rövidítve szerepel, és ez mindkét iratban előfordul; a -*nVk* nyolc esetéből pedig három látható rövidítéssel, de csak a 3. iratban. Egy alkalommal kettősponttal rövidíti a *nemes* szót, ezen kívül pedig latin szavakat (*annorum, circiter, fatetur, szegediensis* stb.).

A 2. irat elején többször javított a lejegyző: mondatokat húzott át, majd beszúrással javított az áthúzott szavak fölé vagy bal oldalon a sorok elejére. Mivel azonban a beszúrt szavak közül is volt, amit áthúzott, majd újra javított, nem mindig volt egyszerű követni a javítási szándékot. A tisztázati jegyzőkönyv (3.) csak egy-egy áthúzott betűt, szót mutat, tehát a lejegyző itt kevesebb hibát vétett. A kihagyott elemeket itt is utólag a sor fölé szúrta, összesen öt alkalommal.

Az elválasztást illetően ez a lejegyző is többféle megoldást használ: négyszer kettős vesszőt (két-két eset a 2. és 3. iratban), egyszer-egyszer pedig a most használatos jelölést,

valamint pontot, illetve kettőspontot (2.). Egy helyütt nem jelöli csupán az elválasztást (3.). A 9. kézhez tartozó szövegrészletben csupán két alkalommal lett volna lehetőség az elválasztás jelölésére, ennek elmaradása némiképp a kezek elkülönítését erősíti meg (igaz, csekély számú adatról van szó ezekben az esetekben). Egy alkalommal a 8. kéznél is megjelenik a közbeékelődő gondolat jelölése /: :/ jelek segítségével (3.). A kettőspontot azonban nemcsak az elválasztásnál használja, hanem egyszer mondatzárásra, háromszor pedig új információ bevezetése előtt alkalmazza. Az elválasztást és központosítást érintő megoldások összességében tehát kissé eltérőek a többi jegyzőhöz képest.

4.8.2. Nyelvjárási kép

4.8.2.1. Magánhangzók

A nyelvjárási jelenségek közül először a magánhangzókat érintőkre térek ki. Az **illabiális-labiális megfelelések** közül az *ě ~ ö* váltakozásra kevés példát találunk: *Csöcset*, *Csöcsöt* (3.), *követközőt*⁴⁴ (2.). Sem a hangsúlyos szótagbeli *ö*-zés, sem a *-kezik* igeképző esetében nem szerepel ellenpélda.

A **labiális-illabiális megfelelésre** is találunk néhány példát: *förösztettek*, *forösztettek*, *hüvesre'*, és a *Csöcset* (3.) példát is ide sorolhatjuk. A *föröztöttē* (3.) és a fentebb feltüntetett *Csöcsöt* adatolható ellenpéldaként. Ahogy korábban már utaltam rá, a köznyelvihez képest illabiális ejtés a palóc, a keleti-északkeleti és a nyugati nyelvjárásterületeken jelenik meg (Kálmán 1975: 39, Fodor 2003: 337). Ugyanakkor akár az *ö*-zés kerülésének egyik jeleként is értékelhetőek ezek az adatok (Németh 2004).

A magánhangzókat érintő jegyek közül a **nyíltabb hangzósak** csak a következő példákban találhatók meg. Az *i ~ ě/é* kapcsán az *eránt* (2.), *ěsmet* (3.), az *ü ~ ö* megfelelésre a *belől*, *forösztettek*, *förösztettek*, *föröztöttē volna*, *fördöt*, *fövekbül* (3.) adatokat találjuk. Az *ěsmet* kapcsán érdemes megjegyezni, hogy csak ennél a lejegyzőnél fordul elő, és az ÚMTsz. (1988: 1104) a mai Romániához tartozó településekről, valamint a Dunántúlról (ahova feltehetőleg a bukovinai székelyektől került át) adatolja. Az *eránt* nyíltabb magánhangzós formáit Békés, Borsod megyéből, és Székelyföldről, a zárt *ě*-s változatát pedig Veszprém, Csongrád megyéből és Székelyföldről mutatja be (1988: 1094). A *fövekbül* – amely szintén csak ennél az írnoknál fordul elő – nyíltabb változatát (1988: 548) csak Koltóról és Nyárszóról (Románia) adatolják.

---

⁴⁴ A szó az eredeti iratban ki van húzva, de jól olvasható.

Az *o/ó ~ u/ú* váltakozás esetében⁴⁵ a *Kuldus* (2.) szó mellett az *az utátúl* (3.) példa mutat **zártabb magánhangzót**, utóbbi esetében az ablativus is érintett. A *koldus* szó nyíltabb változatban is előfordult, a zártabb formája alföldi, dunántúli megyékből, illetve Erdélyből is adatolható (MTsz. 1893–1896: 1154, ÚMTsz. 1992: 433–5). Az *ö/ő ~ ü/ű* zártabb formái szintén kevés példában láthatók: *Kū bálvannya, űtet* (négyszer), *ütet* (3.), *tule* (2.); nyíltabb változat nem található. Az ablatívuszi irányú határozóragokat tartalmazó szavak csak a jegyzőkönyvben (3.) fordulnak elő: *az utátúl, Fatenstül, Fatenstül, fővekbül, igézetrü, magatul, mitül, nyillallásrül*, nyíltabb hangzót tartalmazó rag itt sem szerepel. Az *a ~ o* váltakozás csak a *halt ~ holt* kapcsán fedezhető fel: *holt meg, meg holt, meg is holt, reg holt* (3.).

4.8.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzókat érintő jelenségek közül az *ny* depalatalizált változatát érdemes figyelembe venni, hiszen egy kivételtől eltekintve kizárólag egy vezetéknevben bukkan fel: *Kókénné, Kókénné, Kōkénné, Kókénné', Kōkénne, Kōkennéhez, Kōkénnét, Kōkenné, Kōkénné, Kōkénné* (háromszor), *Kōkénné', kōkénné, Kōkennéhez, Kōkennet, Sinlődvén* (3.); *Kōkénné, Kōkénné* (2.). A főnévi igenév képzője 14 alkalomból egyszer sem szerepelt *-nyi* változatban, ez pedig megfelel a dél-alföldi nyelvjárási régióban jellemző formának. Egyéb mássalhangzókat érintő jelenség nem volt érintett ennél a lejegyzőnél.

4.8.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Mivel nagyon kevés nyelvjárási jelenség adatolható a 8. kéznél, így nehéz megbízható következtetést levonni az anyanyelvjárásával kapcsolatban, de úgy tűnik egyes adatok alapján, hogy a dél-alföldi régió, valamely dunántúli és a székely nyelvjárási régió is felmerülhet lehetséges származási helyként. A két iratból egy tájszó adatolható: *csök* (3.). A kontextus alapján a 'mulatság, vendégség, keresztelő' jelentés fedezhető fel a tanúvallomásban, ami egy szegedi polgár feleségétől származik (Brandl–Tóth G. 2016: 393), Simon Jánosné Szabó Ilonáról azonban más információ nem derül ki. A fentebbi jelentésű szó Szeged mellett Nagykőrösről, Kiskunhalasról, Hódmezővásárhelyről és Magyarkanizsáról is adatolt (ÚMTsz. 1979: 894). A jegyző anyanyelvjárásáról biztosan ez alapján sem állíthatunk, hiszen a tanú idiolektusának részét is képezhette a szó, de talán a dél-alföldi régió jöhet számításba mind a tanút, mind a jegyzőt illetően.

⁴⁵ Emellett a jegyzőkönyvben van egy bizonytalan olvasatú adat is: *Koporsoh*[a], amelynek első magánhangzója *u*-ra is hasonlít.

4.9. A kilencedik kéz jellemzése

4.9.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A 9. kéz esetében csak nagyon rövid jellemzést lehet írni, hiszen a kézhez tartozó szövegrészlet sem tekinthető terjedelmesnek, körülbelül 250 szóköz nélküli karakterről van csupán szó a Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében elnevezésű dokumentum (2.) első és második oldalán (ld. 2.2.2.8. A nyolcadik kéz jellemzése). A **hangjelölés** tekintetében csak néhány jelölési sajátosság található: $\acute{a} \sim a$, $\acute{e} \sim e$, $\acute{e}$, $\ddot{o} \sim \bar{o}$, $\ddot{o} \sim \bar{o}$, $\acute{u} \sim u$, illetve egyszer megjelenik nála is a néma *h*. Mássalhangzó-kettőződés és rövidülés is egy-egy esetben szerepelt nála, mindkét esetben intervokális helyzetben. A *-bVn* rövidítése kétszer fordult elő, kiírva nem is szerepel a toldalék. Egy helyütt kettőspontot használ egy vezetéknev rövidítésére. Elválasztásra két helyen lett volna lehetőség, de itt nem szerepel semmilyen jelölés. Törlési szándék sehol sem látható.

4.9.2. Nyelvjárási kép

4.9.2.1. Magánhangzók

A **nyelvjárási kép** szintén kevés példát szolgáltat. Az $\ddot{e}$ és $\ddot{o}$ váltakozása két példában látható, ráadásul az egyik egy vezetéknev: *lőtt*, *Vöcsernyés Katta*. A vezetéknev az első kéznél *e*-vel szerepel, az illabiális-labiális váltakozás tehát csak egy másik lejegyzővel összehasonlítva mutatható ki. Az $\ddot{e} \sim i$ váltakozás szintén egy vezetéknevben látható: *Fazikas Ferenczné*. Ez a vezetéknev a nyolcadik kéznél *Fozekas* (3.) és *fazekas* (2., 3.) formában szerepel, a vezetéknev további két példája (más keresztnemekkel) a kilencedik kéznél *Fazok: Andrásné* és *Fazokas Péterné* alakban fordul elő. Feltehetőleg a nevek lejegyzése nem lehetett teljesen konzekvens. Az *Aszány* 'asszony' példa elírás is lehet, de érdemes figyelembe venni, hogy a szó *o*-jának helyén jelentkező nyíltabb hangzó Moldvában jellemző jegynek tekinthető (ÚMTsz. 1979: 264). Az $a \sim o$ viszonyra csak a *me'gh holt* szolgálhat példaként.

4.9.2.2. Mássalhangzók

Az *l* palatalizált változatát feltételezhetnénk a *Somlyai* vezetéknevben, ám ez az első kéznél is előfordul kissé más formában: *Somlyayi*, így váltakozás ebben sem feltételezhető. Olyan szó, amelyben a főnévi igenév képzője szerepelt volna, vagy más, mássalhangzókat érintő váltakozás nem adatolható.

4.9.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Az *ö-ző* példák alapján feltételezhetnénk azt, hogy a lejegyző valamely *ö-ző* nyelvjárási régióból származik, ám ehhez érdemes figyelembe vennünk azt is, hogy a *tött, lött, vött* típusú igék már a 16. századi írnokok lejegyzéseiben is általánosnak számítottak (Papp 1961: 212), így vélhetően a 18. századi iratokban is a deáki szociolektus részét képezhették. Az *Aszány* előfordulása utalhat a moldvai nyelvjárási régióra, de egyetlen adat alapján nem lehet kijelenteni, hogy az írnok honnan származhatott.

4.10. A tizedik kéz jellemzése

A 10. kézhez társítottam a legtöbb iratot, összesen huszonhatot (részletesen ld. A névhez nem társított iratok kezekhez rendelése). A kézírás gyors lejegyzésre utal, gyakran előfordult az is, hogy egy-egy graféma azonosítása, minőségének megállapítása hosszabb időt vett igénybe. Ennek ellenére voltak olyan esetek, ahol mégsem tudtam biztosan eldönteni, hogy milyen betűről van szó, ezért ezeket az átiratban mindig megjegyzéssel láttam el. Az iratok egy kézhez társítása nem volt nehéz a kézírás alapján, hiszen a többi jegyző kézírásával összehasonlítva, ez az írnok kevésbé gondos írásvezetéssel jegyezte a dokumentumokat. Két esetben azonban – 9. és 36. – az íráskép áttekinthetőbb, mint a többiben, így ezeket kérdőjellel soroltam a 10. kézhez. Itt is a többi tulajdonság elemzése szükséges ahhoz, hogy megállapítsam: helyes volt-e a kézírás szerinti csoportosításom?

4.10.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A hangjelölés vizsgálatakor csak néhány olyan elemmel találkoztam, amely más jegyzőknél ritkán vagy egyáltalán nem jelenik meg. Az *ñ* (26.) minden valószínűség szerint az *ny*-et jelöli (*Föve'nnel, főve'nnél*, 26.); *g* (*végben*, 4.), *k'* (*Vask'apunál*, 22.), *í* (*írást*, 23.), *r'* (*fejér'*, *Sambékr'ül*, 18.), *s'z* (24.: *nem has'ználl*, 30.: *es'zte'ndöt*), *z'* (*nem huzz'ák*, 18.) jelölések sem találhatók meg máshol. Az aposztrófes jelölésmód meglete nem annyira az egyes grafémák esetén tűnik fontosnak, hanem a különböző iratok sajátos jelölési módjaként, összekapcsoló elemként. Ezeken kívül két aposztróffal ellátott graféma több iratban is megjelenik: *cs'* (9., 14., 22., 32., 33.), *s'* (4., 5., 10., 11., 12., 14., 15., 17., 22., 23., 24., 25., 30., 36.). Utóbbiak közül egy-egy példa a két bizonytalan besorolású (9.: *Pecs'éte'lte'*, 36.: *Kere'szts'égrül*) iratban is megtalálható. A *gy* jelölésére használatos *dgj* (pl. 11.: *rondgjos*, 15.: *Eözvedgĵ*) szintén több dokumentumot érintett (4., 5., 8., 9., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 20., 23., 26., 28., 29., 30., 32., 35.), és az egyik bizonytalan besorolású iratban is megtalálható három példa erejéig (pl. *e'dgjik*,

9.). A *g*-t követő néma *h* mindegyik iratban megtalálható, a *th* nemcsak vezetékevekben fordul elő (pl. 17.: Apáthi, 26.: Szánthō), és összesen 21 dokumentumban fedezhető fel (4., 5., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 20., 22., 23., 24., 26., 28., 30., 32., 33., 35.) a *ch* pedig *Christus* (9.) latinus írásmódjában látható. Az *sz* ~ *z* megfelelés 11 példája (pl. *fūrōztōtte*, 4.) szintén több helyütt kimutatható: 4., 10., 12., 15., 17., 22., 23., 28., 35. Az *ȳ* latinul írt hónapnevekben jelent meg (pl. *Mayȳ*, 5.), a *jūrto* (4.) *ü*-je elírás is lehet. A *minémú* (30.), *jő* 'jó' (22.) elírás lehet – a táblázatban az *ö* ~ *ó* megfelelés miatt szerepel a graféma (pl. *ōztōnōzte'*, 35.). Így az összes iratban előforduló általánosabbnak tekinthető jelölésekkel (*á* ~ *a*, *e* ~ *e'*, *g* ~ *gh*, *gy* ~ *gj*, *g̃*, *ö* ~ *ō*, *ő* ~ *ō*, *u* ~ *ú*, *ü* ~ *ū*, *ű* ~ *ű*) kiegészítve, úgy vélem, a fentebbiek megerősítik az összetartozás helyességét.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, ā, à</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō, ó</i>
<i>c</i>	<i>cz, c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ō, ö, o, eō, ó, ó, ő, eö, e'ō</i>
<i>cs</i>	<i>cs, cs', s</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', é, ē, ē, é, ē', ē'</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s, s'z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é', e', é</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú, ū, ū</i>
<i>gy</i>	<i>gj, gy, dgj</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ū, ü, u, ű, ű</i>
<i>i, í</i>	<i>i, í, j, ī, y</i>	<i>zs</i>	<i>s, z, zs, s'</i>

32. táblázat: A 10. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A mássalhangzó-kettőzés intervokális helyzetben csak a 29. iratban nem szerepel. Más szótagpozíciókban az *l* és *t* betűket érintő kettőzés ennél a lejegyzőnél nagyon jellemző írássajátosság, amely minden iratban megjelenik. A mássalhangzók rövidülése jóval kevesebb adatban bukkan fel, de ez is mindegyik dokumentumban kimutatható.

A rövidítések többféleképpen valósultak meg, ezekre is láthattunk már példát korábban. A 10. kéz is használ a betűk fölötti rövidítésjelet, csak néhány példával illusztrálva: *Eñek*, *Grālis*, *Iñ*, *Kgldet̄*, *kōszōñye*, *sem̄i*, *Xtūs* stb., de ponttal: *NB.*, *V. Notarnét* stb., és a betű formájával: *I Eszte'ndőben*, *alkalmatossággal*, *próbálta* stb. is utal a rövidítésre. A két kérdéses iratban ilyen megoldásokat nem találtam, de latin szavakat ezekben a dokumentumokban is láthattunk rövidítve. A *-bV*, *-bVn* kapcsán az mondható el, hogy a 411 lehetséges helyből 267-szer fordul elő a rag kurtított változata. A két kérdéses iratban a határozóragot mindig kiírva láthatjuk, de érdemes azt is megemlíteni, hogy a 9-esben csupán kettő, a 36-osban hat helyen

fordulhatott volna elő a rövidítés. A *-nVk* rövidítése a 294 helyből összesen 104 helyen történt meg, a két kérdéses iratban is előfordul.

Az elválasztás jelölésének a ma használatos formája minden iratban megtalálható, összesen 495 alkalommal. Ezen kívül a pontot használja még 20-szor (4., 5., 9., 15., 17., 18., 20., 22., 23., 25., 28.), ez a nem biztos besorolású 9-es iratban egy latin szó kapcsán fedezhető fel. Ugyanebben az iratban egyszer vesszővel is megoldja az elválasztást. Nem indokolt helyen nyolcszor szerepel elválasztójel (15., 17., 22., 26.), háromszor vessző (11., 18., 35.), háromszor pedig pont (12.,⁴⁶ 14., 20.). Az elválasztás nem jelölése 83 alkalommal adatolható majdnem mindegyik iratból, kivéve három dokumentumot: 29., 32., 34. Összességében az elválasztás jelölése sokkal tudatosabban jelenik meg a 10. kéznél, mint más jegyzők esetében, bár olyan példákat is láthatunk, ahol nem a mai formában történik az elválasztás: *é-bre'nte'n* (4.), *Mi-ska* (11.), *Sō-prōfōtt* (17.), *Szö-möldökét, Szöve-tseged, segéthete-de* (20.), *Sō-prōtt* (25.), *Felesége-stül* (30.).

Az utólagos beszúrások a 33-as kivételével minden iratban megtalálhatóak, többnyire a szavak fölé vagy a sor elé helyezve. A 10. kéz iratai közül egy sincs, ahol ne lenne áthúzás, javítás, annak ellenére sem, hogy a pizkozati (fogalmazvány) 4-es és 34-es (Brandl–Tóth G. 2016: 56, 170), illetve a tisztázat–egykorú másolat jelölésű 20. dokumentum kivételével (Brandl–Tóth G. 2016: 56) mindegyik irat tisztázatnak tekinthető (Brandl–Tóth G. 2016: 62, 81, 83, 87, 89, 92, 99–105, 107, 110–115, 117, 120, 130, 136, 141, 145, 148, 154, 158, 159, 163, 165, 178, 208). Vélhetően a gyors lejegyzés miatt gyakrabban tévesztett az írnok, és az iratokról kialakult összképet ezek a javítások is befolyásolták, ezek is segítették a csoportosítást.

4.10.2. Nyelvjárási kép

4.10.2.1. Magánhangzók

A magánhangzók köréből először az **illabiális-labiális megfeleléseket** fogom bemutatni, ezen belül is az *ē ~ ö* váltakozás példáit. Mivel ennél a kéznél található meg a legtöbb irat, így az adatok bemutatásához itt is célszerű táblázatos formát alkalmazni a jobb átláthatóság kedvéért. Az *ē ~ ö* kapcsán először a hangsúlyos szótagbeli *ö*-zés adatai szerepelnek, a sztenderdben is váltakozó példákat is bevonva.

Ahogy a 33. táblázatból is kitűnik, vannak olyan szavak, amelyek csak *ö*-ző változatban fedezhetők fel az iratokban: *bōcsūletes* (4.), *meg bōcsöllyék, bōcsūletessen* (20.); *Fölföldi Peti*

---

⁴⁶ Ez azonban az eredetiben az utána következő szóval együtt ki van húzva.

(23.), *Fölföldi Pe'ti* (32.); *el röpülnek* (14.), *el röpülte'k* (30.); *sőpröt* (kétszer: 13.), *sőpröt* (14.), *ki Sőprötték, sőprüvel, Sőprőfött* (17.), *sőpröt, Sőprő* (23.), *Sőprött, Sőprü* (25.), *sőpröt* (29.). A *Fölföldi* vezetéknevén kapcsán a *fel* igekötő előfordulásait is megvizsgáltam, és csak illabiálissal valósult meg, csakúgy, mint a *felül*. A *felett* azért szerepel csillaggal, mert a két labiálist tartalmazó névutó mellett megtalálható egy *felött* példa is, ami a labiálissá vagy illabiálissá váló magánhangzók csoportosításába is tartozhat. A *tesz* kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a hét *ő-ző* adat az ige múlt idejű alakjához kapcsolódik, az illabiálisokba azonban nemcsak a múlt idejű alakokat összesítettem: jelen idejű *tesz* ige összesen öt alkalommal adatolható ennél az írnoknál. A *vörös* kapcsán megjegyzendő, hogy az adatok összesítésénél a vezetékneveket is figyelembe vettem. Ennek az az oka, hogy a 17. iratban kétszer szerepel *Veresné* neve, ami a 14-esben egyszer *Vörösné'* formában található meg, így ezeket is a vizsgálatba vontam. Ezen kívül még két *Vörös* vezetéknevét olvasható az 11. és 18. iratban.

Hangsúlyos szótag	ĕ	ő
<i>becs-</i>	0	3
<i>csepp</i>	1	1
<i>fel</i>	36	0
<i>felett*</i>	0	1
<i>felül</i>	3	0
<i>felső</i>	20	2
<i>Felföldi</i>	0	2
<i>kel</i>	7	1
<i>kereszt</i>	18	3
<i>lel</i>	1	2
<i>repül</i>	0	2
<i>seprű</i>	0	11
<i>szem-</i>	23	1
<i>tesz</i>	55 ⁴⁷	7
<i>vörös*</i>	4	9
Összesen	168	45

33. táblázat: A 10. kéz hangsúlyos szótagbeli *ĕ* ~ *ő* párjainak számadatai

⁴⁷ A 17. iratban szerepel egy *tett* ige, amelynek magánhangzója nem egyértelmű, így ebbe a számadatba nem számoltam bele.

ě ~ ō: *bőcsületes* (4.); *mi lőlt, mi lőlte volna* (5.); *Kőrösztlése* (9.); *Vörös tenta* (10.); *Kőröszőt, Vörös Ferencz, vörös pudlia* (11.); *tőtled* (13.); *el röpülnek, sōprōt, Vörösné'* (14.); *főlső Várasikoldusnénál* (15.); *el kōlt 'kellett',⁴⁸ ki Sōprōtték, Sōprōfōtt, sōprūvel, tōtte, tōtted, vörös Gomba* (17.); *Főlső Várason, Vörös Fere'ncz, Vörös Gulyás* (18.); *tőtled* (19.); *bőcsületesen, meg bőcsöllyék, Szömöldökét* (20.); *főlōtt* (22.); *Főlföldi Peti, Sōprō, sōprōt* (23.); *tōtték* (24.); *Sōprōtt, Sōprū* (25.); *csōpōtt, Kőröszvények* (26.); *tōtted* (28.); *sōprōt* (29.); *el rōpūlte'k* (30.); *Főlföldi Pe'ti* (32.); *Vörös bajjúzú* (34.); *sōprōt* (kétszer), *tōtte, vörös téntávall* (35.)

A hangsúlyos szótag mellett természetesen a hangsúlytalan is érintett volt az *ő*-zésben néhány szó esetén.

Hangsúlytalan szótag	<i>ě</i>	<i>ō</i>
<i>felett*</i>	0	2
<i>kereszt</i>	17	4
<i>keszkenő</i>	0	2
<i>messzely</i>	0	2
Összesen	17	10

34. táblázat: A 10. kéz hangsúlytalan szótagbeli *ě ~ ō* párjainak számadatai

ě ~ ō: *me'szszől* (5.); *Kőrösztlése* (9.); *Kőröszőt* (11.); *Keszkenőőhe, keszkenőőhe* (12.); *meszszől* (13.); *főlōtt, fölōtt* (22.); *Kőröszvények* (26.); *Sz. Kerősztéghrűll* (35.)

A *felett* kapcsán fontos utalni rá, hogy a *fel* + *-t* (>-*tt*) locativusraggal keletkezett, tehát az adat a toldalékok előtti *ő*-zés tárgyalásakor is megállná a helyét. Mivel azonban a locativusrag a *felett*-en kívül csak a *helyett* adataiban fedezhető fel, összesen nyolc alkalommal, és mindig illabiálissal ennél az írónknál, illetve mert a maguk a szavak is lexikalizálódtak, így a *felett* példáit a hangsúlytalan szótagi *ő*-zés esetei között tárgyalom. A hangsúlyos szótagok tárgyalásakor feltüntettem a *kereszt* szót is, amely ott háromszor szerepelt labiálissal, a hangsúlytalanál viszont négyes szám szerepel. Ennek ugyanaz az oka, mint a *felett* esetében: a *Kerősztéghrűll* példában nem mindkét illabiális vált labiálissá. Az *e*-s változatok között azonban nemcsak a *-ség* képzős alakokat, hanem a *keresztény, keresztelés*, és egy *Keresztúri* vezetéknevet összesítettem. A *keszkenő* eredetileg összetett szó volt, de tagjai (*kéz, ken*) korán elhomályosultak. Labiális magánhangzóval már az 1500-as évek elején megjelent (TESz. 1970: 470), és ennél az írónknál is csak labiálissal fordul elő, csakúgy, mint a *messzely*.

⁴⁸ Az *elkelt* 'szükséges' összetételnek minősül, így a hangsúlytalan szótagú *ő*-zés bemutatásakor is megállná a helyét.

Ahogy utaltam már rá, a toldalék előtti kötőhangzó is megjelenhet labiális magánhangzóval, ezeket az alábbi táblázat foglalja össze.

Toldalék előtti	ĕ	ő
-(e)k többes szám jele	78	2
-(e)t tárgyrag	89	3
-(e)l igeképző	14	2
-(e)tt múlt idő jele	169	1
Összesen	350	8

35. táblázat: A 10. kéz ĕ ~ ő párjainak számadatai toldalékok előtt

ĕ ~ ő: *hért hetok* (4.); *Körösztlése* (9.); *Vendégségokhen* (10.); *Körösztot* (11.), *ki Söprötték*, *Szentölt* (17.); *csöpött* (26.); *ököt* (36.)

A többes szám jele előtti ő-zésre példának hozható a *hért hetok*, *Vendégségokhen* példa, amelyek ellenében három *hetek* és két *vendégségok* áll. Ugyanakkor, ha nemcsak az adott szót vizsgáljuk, hanem magát a többes szám jelét és az előtte lévő kötőhangot, akkor 78 illabiálissal rendelkező példa gyűjthető. A tárgyrag előtti ő-zésre három példa található: *csöpött*, *Körösztot*, *ököt*, amelyek egy *csepe't* és négy *ökot*, *ökett* illabiális kötőhanggal szereplő adattal állnak szemben. Az egyéb tárgyragos szavakat áttekintve 199 esetben szerepel illabiális hang az *e* előtt, de ezek közül nem mind szerepelhet ő-vel: 89 esetben a tárgyrag előtti hangzó labializálódhat. A labiális magánhangzó jelentkezik az *-l* igeképző előtt is két esetben: *Körösztlése*, *Szentölt*, amely két, különböző toldalékokkal ellátott illabiális *keresztel* példával áll szemben. Az *-l* igeképző azonban más szavakban is megtalálható (*fejel*, *neheztel*, *rendel*, *tisztel*), de ezekben mindig illabiális magánhangzó szerepel előtte. A múlt idő jele előtti labiálisra egy példát találtam: *ki Söprötték*, és noha a *seprett* szó nem fordult elő, 169 más múlt idejű ige esetében az illabiális szerepelt a toldalék előtt.

Az illabiális-labiális megfelelések közé tartozik még az *i ~ ü* is, amelyre a 10. kéznél az *idő ~ üdő* és a *tizedes ~ tüzedes* szavak előfordulásai mutathatók be. Az *idő* egyszeri előfordulásával (18.) szemben 25 labiális magánhangzós, különböző toldalékokkal ellátott példa áll (4., 5., 9., 10., 12., 13., 15., 19., 20., 22., 24., 25., 26., 28., 30., 35.), míg a *tizedes* esetében két illabiális (17., 22.) és egy labiális (13.) előfordulás adatolható. A SzegSz. szerint Szegeden az *üdő* (I.: 627.) és a *tizedös* (II.: 581.) tekinthető jellemzőnek.

A labiális-illabiális megfelelésekre rátérve, néhány példát is találhatunk. Az ő ~ ĕ esetében illabiális szerepel az *erdőke'n*, *küldettek nézni* (4.); *üte'tte'* 'ütötte' (10.); *meghett* (17.);

meghet (20.), *begrébe'n* (22.); *megett* (30) példákban. A *bögre* és *mögött* szavak nem fordulnak elő labiális magánhangzóval, a múlt idő jele előtti illabiális hangzóval szemben azonban 116-szor labiális található.⁴⁹ Azok a személyek, akik a tanúvallomásokot tették, különböző településekről származtak: az *erdőke'n* példa Masa Gergely, szegedi lakos; a *küldettek nézni* Sánta Mihály, szegedi lakos; az *üte'tte'* Giliczó Jánosné Nagy Anna, Békés megyei, ölvédi születésű; a *meghett* Dancsó Jánosné Hesén Borbála, jászárokszállási születésű; a *meghet* özy. Dáni Jánosné Tóth Erzsébet, Nógrád megyei, bujádi születésű; a *begrébe'n* Rózsa Dániel, martonosi születésű szegedi bírós; a *megett* Horváth Mátyásné Ilona, erdélyi származású tanú/vádlott vallomásaiban található meg. A szegedi nyelvjárásban a labiális *ö* ellenében jelentkező illabiális nem jellemző, bár a csak szegedi lakosként feltüntetett tanúk esetében nem tudható, hogy hol születtek, nevelkedtek. A palóc területeken, Békésben és a Jászságban sem a labiális jellemző, így az adatok egy része magyarázható a tanúk származási helyével, azonban ez még nem zárja ki, hogy egyes esetekben esetleg a jegyző nyelvjárására utaló nyomokról van szó.

Az *ü/ű ~ i/í* kapcsán csupán egyetlen példát találtam: *mivelte* (18.), amely nem is rendelkezik ellenpéldával. A szó a szegedi népnyelvben is jellemzőnek tekinthető (SzegSz. II.: 175). A mai *Röszke* településnév négyszer fordul elő illabiálissal: *Reszkénél* (11.); *Re'szkén* (14.); *Reszkén* (22.); *Reszkén* (25.). Ezen adatok esetében is feltételezhetnénk az illabiálissá válást, azonban ahogy Németh (2008: 34) is rámutat, itt nem erről van szó: a tulajdonnév illabiális hangzóval került át a magyar nyelvbe, és 1439-ből adatható először (Kiss 1978: 550), így vélhetően a labializálódás és az *ö*-vel való megszilárdulása is későbbi időszakra tehető.

A **nyíltabb hangzós** változatok kapcsán az *i/í ~ é*, *u/ú ~ o/ó*, *ü/ű ~ ö/ő* és *o ~ a* megfeleléseit mutatom be. Az *i ~ é* esetében a *ge'réczett 'gerincét'* (5.) említhető. Az *í ~ é* nyíltabb változata a hangsúlyos szótagban jelentkezik a *ki késértette* (4.); *ki Késértette* (5.); *késértette* (10.); *sénlet* (22.); *sénlett volt, sénlödöt* (23.); *sénlet* (32.) példákban.⁵⁰ A *kísér* és a *sínylödik* nyíltabb hangzóval Szegeden is előfordul (SzegSz. I.: 769., II.: 400). A hangsúlytalan szótagot tekintve a *mezételen* (33.), *veréték* (4.) adatok szerepeltethetők. A fentebbi példák

⁴⁹ Érdekességként megemlíthető, hogy *Pálffy Jánosné Köre Ilona* nevében is váltakozás fedezhető fel. A *Köre* vezetéknév a 10. kéznél 15-ször, a 11. kéznél pedig 4-szer adatható, de a *Kerela ~ Köröle ~ Körele ~ Körela* megnevezésekkel is többször utalnak rá. Az első változat, a *Kerela* 45-ször, a második 7-szer, a harmadik és negyedik egyszer-egyszer látható. A *Kerela* név a 11. kéznél is megtalálható, de csak illabiálisokkal, összesen nyolcszor.

⁵⁰ A *méglen* (24.) etimológiáját tekintve a *mi* névmás és az *-ég ~ -ig* rag kapcsolatából jött létre (TESz. 1970: 918), így a *míglen* és *méglen* alakváltozatok nem tartoznak szorosan az *í ~ é* váltakozás fentebbi adatai közé.

emletet (kétszer), emlétet, e'mlétet, fel Zugorétotta, gǵogǵétáni, gǵogǵétást, gǵogǵéttoni, Gyógyétottván, kényszerétte'ni, készécsetek, kezdetteis vólt gǵogǵétáni, megh fenyétette, megh gǵogǵétaná, megh gǵogǵétásaért, meghis gǵogǵétotta, nem segethetet (4.); gǵogǵétáni, fell Zugorétotta, gǵogǵétotta, gǵogǵétsamegh, gǵogǵétáni, gǵogǵétatták vólna, gǵogǵétó aszszony, Gyógǵé'csa me'g, had gǵogǵétsam me'gh, kezdette vólt gǵogǵétáni, meg gǵogǵétáni, meg gǵogǵéttom, meg gǵogǵéttya, megh gǵogǵétotta, nem gǵogǵétotta, nem segethetet rajta, őszve Sugorétották, segettene rajta (5.); emletet (9.); kéntelenétettnek, meg gǵogǵétatta, meg is gǵogǵétotta, segethetede, se'géttik (10.); gǵogǵétáni, gǵogǵétáni (11.); gǵogǵétáni, gǵogǵétotta, Segéthete'tt (12.); gǵogǵétott, gǵogǵétotta, meg te'kerétette', Segéthetede (13.); Meg lehet gǵogǵétáni, meg nem szabadethattyák, meg szabadéttyák, segethetede, segetteni (14.); ségethede[!] (15.); gǵogǵécson, gǵogǵétotta megh, gǵogǵétásħa, gǵogǵétotta, ki ficzamétotta volt, kificzamétotta, Kosz gǵogǵétóne, Koszgǵogǵétóné, Koszgǵogǵétóné, meg fordétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta (17.); gǵogǵétották meg, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵé'totta, meg tekerétette', meg tekerétette, megh gǵogǵétotta, megis gǵogǵétotta vólt, Segetheted e, tekerétette megh (18.); gǵogǵétnakis, segedhetted é' (19.); gǵogǵecs meg, meg foghom gǵogǵétáni, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, segethetede, tanétotta (20.); amétották el, meg gǵogǵétáni, meg gǵogǵétáni, segethetede' (22.); amétás, amétotta, gǵogǵétotta megh, gǵogǵétotta megh, gǵogǵétotta megh, kényszerétette, segethetede, segetse'n (23.); meg gǵogǵethattyák, meg gǵogǵévétotta[!], segethetede (24.); segethetede (25.); gǵogǵé-tatta megh, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, segethetede (26.); el fordétáni, fordéttya el, gǵogǵéthasson, gǵogǵétatta, gǵogǵétáni, meg gǵogǵétott, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, Segéthe'tt (28.); ficzamétotta, gǵogǵétásért, kificzamétotta vólt, Kosz Gyógǵétó, lefordétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta (kétszer), meg gǵogǵétotta, meg Sugorétotta, meg Szabadéttya, Segethetede', vissza fordétotta (30.); fe'll e'le've'nyéte'tte', gǵogǵétotta, gǵogǵétáni, gǵogǵétatta megh, ki ficzamé'totta, ki tekerétette, meg fordétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, meg gǵogǵétotta, megh gǵogǵétott, sántétatta megh (32.); gǵogǵétásban, kéntelenyéte'tett, ki ficzamétotta, meg gǵogǵétotta, megh gǵogǵétotta, nem segetették vólna, Segéthette' e (35.)

Az $u/\acute{u} \sim o/\acute{o}$ váltakozás egy vezetéknév kapcsán merül fel: *Michaëlis Dogonyi* (Dugonicsné vallomása), amely azonban 16 alkalommal u -val szerepel 12 iratban – itt felmerülhet akár a betűtévesztés lehetősége is. A nyíltabb magánhangzó egyszer megtalálható

a *Bója* 'buja' (30.) hangsúlyos szótagjában és az *újolni* (10.) szó *-ul* igeképzőjében is. A *buja* és az *újul* lexéma is kétszer szerepel zártabb hangzóval, de az *-(u)l*, *-ul*, *-dul* igeképző szerepelt zártabb hangzóval más szavak esetében is: *fájdul*, *fordul*, *koldul*, *tanul*.

Az *ü/ű ~ ö/ő* megfelelés jóval több adatot mutat. A különböző toldalékokkal és hangjelölési móddal jegyzett *fürdő* és *füröszt* szavak összesen 16 alkalommal adatolhatók nyíltabb magánhangzóval: *föröszzék megh* (4.); *förösztötte* (5.); *meg förösztöt* (10.); *meg förösztötte'*, *förösztteni* (11.); *föröszz[e] megh* (14.); *förösztöttékis* (15.); *fördöve'll, megh förösztötte, meg förösztik* (17.); *förösztöttek* (25.); *meg förösztötte* (kétszer, 28.); *megh förösztötte'*, *förösztötte* (32.); *megh förösztötte* (35.), míg csupán három hangsúlyos szótagbeli *ü* áll ellenükben (4., 23., 30.). A *belül*, *körülbelül* határozószavak csak nyíltabb hangzót mutatnak: *belöl* (háromszor: 22., 24., 34.), *be'löll* (33.), *Körül, belöl* (23.). Az *-ul* igeképző párja, az *-ül* kapcsán a *ki fogh épölni* (32.) példát lehet említeni, de az adat bizonytalannak tekinthető, mivel éppen a kérdéses magánhangzó olvasata nem egyértelmű. Egy esetben egy zártabb *épülni* (14.) példa is adatolható, további *-ül* végű szavak (*kerül, könnyebbül, repül*) pedig hétszer zártabb hangzóval szerepelnek. A *meg böcsöllyék* példa kapcsán pedig meg kell említeni, hogy a TESz. (1967: 266) szerint a *becsül* ige tűnik a korábbi alaknak, a hozzá kapcsolódó névszók pedig ebből való elvonások révén jöttek létre, így nem a toldalékok, hanem inkább a hangsúlytalan szótag nyíltabb hangzós változatáról van szó. A *becsül* zártabb hangzóval egyébként két esetben fordul még elő. A hangsúlyos szótagbeli *ö-zés* kapcsán már láthattuk a *söprű* szó különböző előfordulásait, azonban az *ű ~ ő* váltakozás esetén is meg kell említeni: *söpröt* (kétszer: 13.), *söpröt* (14.), *Söprőfött* (17.), *söpröt, Söprő* (23.), *Söprött* (25.), *söpröt* (29.). A mai sztenderdnek megfelelő forma kétszer fordult elő: *söprűvel* (17.), *Söprü* (25.).

Az *u/ú ~ o/ó*, *ü/ű ~ ö/ő* kapcsán utalnék a *-(j)uk*, *-(j)ük* birtokos személyjel előfordulásaira is. A *-(j)ük ~ -(j)ek* esetében öt példát találtam: *kezeknél* (26.), *életektülis*, *Kedvek, te'stekett, teste'kben* (36.). A *-(j)uk* 18,⁵¹ a *-(j)ük* 6 alkalommal fordult elő nyíltabb hangzóval.

-(j)uk ~ -(j)ok: *gondgjok* (4.); *gondjok* (5.); *reajok* (11.); *añyok, magokat, magokatt* (13.); *magokatt* (14.); *zászlójokon* (22.); *re'ájok* (24.); *nálok* (26.); *hivatallyoknak* (35.); *magokatt, magokat, meg maradásokra, Példájokra, rabjokká, szolgálattyokra, társokká* (36.)

-(j)ük ~ -(j)ök: *fe'jőkhen* (5.); *hitők tölök* (10.); *közöttök* (17.); *Közülök, közülök* (22.)

⁵¹ Ezen kívül további négy példa szerepel nyíltabb magánhangzóval, de a kontextus alapján más értelmezés is lehetséges: a szavak többes számban szerepelhetnek a *kinzásokat* (kétszer), *csigázásokatt*, *csúfolódásokat* példákban.

A *-(j)uk ~ -(j)ok* esetében zártabb hangzós toldalék nem szerepel, a *-(j)ük ~ -(j)ök* kapcsán viszont 27 mai sztenderdnek megfelelő példa szerepel. Megjegyzendő még, hogy az azonos alakú *-uk* T/3. igei személyrag egyszer fordult elő nyíltabb hangzós formában: *hinyiok* (4.), amely ellenében csak a T/1. igei személyrag áll: *bánnyuk* (14.), *akarjuk* (18.).

A magánhangzók köréből az *o ~ a* megfeleléseket még nem tárgyaltam. A legtöbb *a*-zó adat a *város* szóhoz kapcsolódik, hiszen egy *o*-s példával szemben 29 nyíltabb hangzós változat áll.

Váras (4.); *also varasi*, *Felső Várasiak* (11.); *Alsó Varasiakat*, *Alsó Varason*, *Felső Váras*, *Felső Várason* (13.); *Felső Váras*, *N. Váras* (14.); *alsó Várasiak*, *Felső váras*, *Felső Várason*, *fölső Várasikoldusnénál* (15.); *Felső Várason* (17.); *felső Várason*, *Felső Váras*, *Fölső Várason* (18.); *Alsó Várason*, *felső Váras* (20.); *alsó Váras*, *felső Váras*, *Felső Váras*, *N. Váras* (kétszer, 22.); *felső Várasiak* (26.); *Felső Váras*, *Felső Várason* (28.); *Várasbéli* (30.); *Also Váras* (35.)

Hangsúlyos szótagbeli *a*-zás látható az *ada adnád* (4.) és a *mast* (kétszer: 14., 19.) példáiban. Az *oda* 43-szor, a *most* 37-szer zártabb hangzóval látható, előbbi esetében azonban nem zárható ki a tévesztés/elírás lehetősége sem.

Hangsúlytalan szótagbeli *a*-zást feltételezhetnénk *Paszamányos* (22.) példában, de érdemes figyelembe venni, hogy a *paszomány* eredetileg a nyílt hangzós *passamán*, *passamano* olasz átvételű szóra vezethető vissza. Még a 19. századi adatok szerint is egymás mellett élhetett a két alakváltozat (TESz. 1976: 120), így az itteni előfordulás talán csak arra utal, hogy Szeged környékén az *a*-zó változat fordulhatott inkább elő, nem a nyelvjárási *a*-zás egyik esetéről lehet szó.

Nyíltabb magánhangzó szerepel a következő toldalékok előtt is: *āzaknak*, *karakott* (*-k* többesjel); *babonaságot* (*-t* tárgyrag); *masadszor* (*-d* sorszámnévképző); *bizonyas*, *magánassan*, *Magánassan*, *Sáras* (*-s* képző, a *város* példáin túl); *meg gőgőgétatta*, *megh rontatta*, *rontatta e'll*, *rontatta meg*, *sántétatta megh*, *tanitatta* (*-tt* múlt idő jele). A többesjel előtt 71-szer, a tárgyrag előtt 99-szer, a *-d* sorszámnévképző előtt 8-szor, az *-s* képző előtt 32-szer, a *-tt* múlt idő jele előtt 498-szor szerepelt zártabb magánhangzó.

A vezetéknevek és keresztnévek esetében is előfordult az *a*-val való lejegyzés, összesen hét alkalommal: *Barbél Agnes*, *Barbola Ferencz*, *Kotagány Fere'ncz* (11.); *malmas*[!] *Kata*,⁵² *Zirasné* (14.); *Barbély Istváynáll*, *Martonyassi Péte'r* (17.). A *Borbély* vezetéknev egyszer,

⁵² Az 4. iratban szerepel egy *Molmas Kata* adat, de ez bizonytalannak tekinthető: az első magánhangzó tintafoltos, a 2. pedig úgy tűnik, utólag lett beszúrva (ld. köv. oldal).

Borbola 24-szer, *Kotogány* 5-ször, *Malmos* 15-ször, *Martonosi* egyszer, *Zsírosné* neve pedig négyszer fordult elő zártabb magánhangzóval.

A **zártabb hangzós** esetek között az $\acute{e} \sim \acute{i}$, $-(j)e/\acute{e} \sim i$, $o/\acute{o} \sim u/\acute{u}$, $\ddot{o}/\ddot{ö} \sim \ddot{u}/\ddot{ü}$ és $a \sim o$ megfelelések példáit tárgyalom. Az $\acute{i}$ -zés ennél az írnoknál csupán két példában adathozható: az *idessége* (25.) hangsúlyos szótagjában, illetve az *egjīk* 'egyék' (24.) felszólító módú ige toldalékjában. Az első példa esetében két nyíltabb magánhangzós szó található meg, a második ellenében az *e'skūdġjēk kozikbe'n* (4.), *eskūdġjēk bé*, *vehessék* (5.), *cselekedġjēk* (17.), *meg bōcsōllyēk* (20.), *igjēk* (24.), *ne' igjēk* (25.), *cselekedġjēk* (35.) mutatható be. Az E/3. birtokos személyjel zártabb realizációja 12 esetben mutatható ki: *állyon kōzibe'n*, *kōziġe kell állani* (5.); *e'reitt* (14.), *hirivel*, *ōlīġe húzta*, *Tisza Szélin* (17.); *hirive'l* (20.); *hop hirivel*, *szélire'* (23.); *hiti*, *Szélin*, *Szōritt* (35.), ellenükben azonban jóval többször, 272 esetben a mai sztenderdnek megfelelő forma valósul meg. Egy esetben az -é birtokjel is megtalálható zártabb hangzóval: *e'nyim* (22.). Két esetben a birtokos személyjel és a birtoktöbbsesítő jel együttesen fedezhető fel: *sok pironġatási*⁵³ (4.), *Isteni Parancsolatī*⁵⁴ (36.). Fontos még arra is utalnom, hogy ennél a lejegyzőnél az $\acute{e}$ és $\acute{i}$ hasonló megformáltsága miatt néhány esetben nem lehet minden kétséget kizáróan eldönteni, hogy milyen betűt szándékozott feltüntetni a lejegyző: *kenszeritetēk*, *kētt* (4.); *kēnszerēttetēk*, *Kētt*, *segēllye'* (5.); *Kōkēnyini* (12.), *napis* (22.). A 4. iratban a *kētt*, *kenszeritetēk* utolsó magánhangzója, az 5.-ben a *segēllye'*, *Kētt é-i*, a *kēnszerēttetēk* második és harmadik $\acute{e}$ betűje, a 12.-ben a név végén két magánhangzó látszik: $\acute{i}$ és $\acute{e}$, amelyekből az $\acute{e}$ tintafoltos, valószínűleg törlési szándékból.

Az $o/\acute{o} \sim u/\acute{u}$ megfelelésre csupán egy vezetéknév hozható példának: *Bugadussané* (19.), amelynek első magánhangzója 8 alkalommal viszont o -val található meg. Van két bizonytalan olvasatú adat is, ahol éppen az $o \sim u$ olvasatában merül fel a kétség: a *koporsót* (4.) első, a *koporsótt* (5.) második o -ja u -nak is olvasható, de mivel az adatok bizonytalanok, így ezeket nem vettem számításba. Ezek alapján az is elképzelhető, hogy a vezetéknév esetében az elírásról, tévesztésről is szó lehet.

Az $\ddot{o}/\ddot{ö} \sim \ddot{u}/\ddot{ü}$ esetében több példa⁵⁵ mutatkozik: *nem kōlūnh[en]*, *reája dūlt* (4.), *Nem kōlūnbe'n* (5.), *tūled* (9.), *meg nem fūrūsttik* (12.), *Kūte'lek*, *tūle* (13.), *tūlūnk* (14.), *ūtētis* (17.). A *kōlūnh* és *nemkōlūnh* öt alkalommal fordul elő $\ddot{o}$ -vel, a *fūrūstt* háromszor látható (és 13-

⁵³ „Sántha Mihály mellé űlt, és sok pironġatási után Sántha Mihály ve'rni kezdette Ke'relát,”

⁵⁴ „Kristus Urīnkīūl re'ndelētetētt igaz hitre' vissza <térni> sem az Isteni Parancsolatī tovább meg ne'm tartani,”

⁵⁵ Egy esetben - *meg fūrūsttōttēk* (2.) – a második $\ddot{u}$ nem teljesen egyértelmű, ezért ezt az adatot a felsorolásban nem tüntettem fel.

szor *föröszt* formában szerepel), a *söprű* kilenc, a *tőle* 11, az *ő*⁵⁶ személyes névmás és a hozzá kapcsolódó *ők*, *őt* 100 alkalommal nyíltabb formát mutatnak. *Kőtelek* településnév és a *dől* ige nem fordul elő más formában.

Az ablatívuszi irányú határozóragok esetében ennél a lejegyzőnél 216 alkalommal a zártabb, ellenükben csupán 3 nyíltabb példa adathozható. Az elativus esetében egy szó található nyíltabb hangzóval: *vizből* (12.); az ablatívusnál kettő: *akótól* (22.), *töröktől* (15.). A 22. dokumentumban az elativusi rag törölt: *ganéjbú*, így valószínűleg ezért nem szerepel a rag végén a mássalhangzó sem. A 14. irat szintén tartalmaz egy törölt ragot: *e'gjikbüllis*.

álmábúl, Aszszonytúl, azūdötül (kétszer), *Istentül, látogatásárúll, Szárazságrúll, Világbúll* (4.); *bábaságbúll, Fatenstul, Fate'nstüll, házátúll, Korcsmárúll, lábaibúll, tréfábúll, ūdötúll* (5.); *Fate'nstüll, ūdötül* (háromszor, 9.); *bokábúll, Kitül, Kőkény Andrásúll, Napátül, Rósánétúll, Urátúll* (10.); *akarattyábúll, Rabságbúll, Képmutatás'búll* (11.); *Babarczi Gergelynéúll, borbúll, esztendötúll, őrdőgségbúll, Parancsolattyábúll, Parancsolattyábúll, Pogácsábúll, Rohonkánétúll* (12.); *arrúll, cristálbúll, csontokbúll, csontyabúl, Emberekűll, Kitül, Kőkénynétül, Parancsolattyábúll, Sülyrúll, Szárábúll, Tükörbúll, üvegbúl* (13.); *annyárúll, arrúl, arsagbúll, cristalbúll, e'gjikbüllis, erejébúl, Esztendöktül, fejébúll, földébúll, hordóbúllis, Kitül, Korcsmájábúll, másbúllis, Pemétbúll, Szájábúll, szandékbull, Szántó földétül, Templombúll, tőkebúll, Tükörbúll, Üvegbúl* (14.); *azūdötül, Brunczliktül, cristalbúll, Kitül, Tükörbúll, Üvegbúll* (15.); *abbúll, arrúl, Be'renybúll, Borsos Judíthúll, Cristalbúll, Csomorkányi Imrétül, forghoSzélbúll, Gabonárúll, Gyöngjősrúll, Kelék Péternétül, Kigjó harapásrúllis, Kitül, málvabúll, Napátúll, Nénnyétúll, Plebánostúll, Sámbokrúll, Szájábúll, Szobotkárúll, Tükörbúll, üve'gbúl, vállábúll* (17.); *abbúl, cristalbúll, Keresztségrül, Kitül, Parancsolattyábúll, Sambékr'úl, Sántha Miskátúll, Tükörbúll, Üvegbúll* (18.); *Esztendöktül, Esztendöktul, Kitül, Kőkénynétül* (19.); *abbúl* (kétszer), *arrúll, Bujákrúllis, cristalbúll, hortrúl, Kitül, magárúll, mibúl, őrdögütül, Szölötökébúll, Tükörbúll, Üvegbúll* (20.); *akórúl, cristalbúl, egjbúl, engedelmébúl, ganéjbú, Katona Ferencztül, Kitül, Korcsmárúll, másbúll, másoktúl, Parancsolattyábúll, Parancsolattyábúll, számrúll, tőkbúl, tükörbúll, üvegbúl* (22.); *cristalbúl, helységekűll, Kecskébúl, Keresztségrull, Kitül, magárúll* (kétszer), *Tükörbúl, üvegbúl* (23.); *cristalbúll, Czimtere'mbúll, Kitül, Kőkénynétül, magárúll, Nyilamlásrúl, tükörbúl, Üvegbúll* (24.); *Aszszonytúl, cristalbúll, Fatenstül, keresztségrúll, Kitül, magárúl, Tükörbúll, Üveg.búll* (25.); *cristalbúll, csontbúl, Danieltül, eleve'nbúllis, gabonárúll, gjékénybúllis, házátúll, Kitül, kutya zirbúl, ló zirbúll, tükörbúll, üvegbúll* (26.); *attúl, cristalbúll, Esztendötül, Fate'nstüll, gonosztúl, Husvéthtül, Kitül, magárúl, Tükörbúll, üvegbúll* (28.); *añyárúl, annyárúl, baktúl, Egyedinétül, forgójábúll, Kereszts'égrül, Kitül, magárúll, Parancsolattyábúll, parancsolattyábúll, szájábúll, Tóth Eőrsétül, Urátúll* (30.); *erejébúl, vállábúl* (32.); *akirúl* (34.); *akarattyábúll, ákitül, Bakbúll, bokájábúll, Kerősztséghrúll, maghárúll, Makorúl, Neveirúll, színrúll* (35.); *életektúllis, hitrúll, Kere'szts'égrül, Urúntúl* (36.)

⁵⁶ Az *ő* 12 esetben *eő* és *e'ő* hangjelöléssel szerepel.

A sociativus 18 zártabb magánhangzót tartalmazó toldalékával szemben kettő nyíltabb áll: *annyostóll* (26.), *annyostol* (28.).

Feleségestüll (11.); *Fe'leségestüll*, *Urastüll* (13.); *csoportostül*, *Feleségestüll* (kétszer, 14.); *Feleségestüll*, *testestül*, *Urastüll* (17.); *Felesegestüll* (18.); *F[e]leségestüll* (19.); *le'ányostüll* (23.); *Urastül*, *urastüll* (24); *Urastül* (26.); *Feleségestül* (28.); *Feleségestül*, *Feleségestüll* (30.)

Az *i* és *é* bizonytalan olvasatú eseteihez hasonlóan ennél az írónál sokszor az *a ~ o* megkülönböztetése is okoz nehézségeket. A *Gyermek Ágjos* (5.) utolsó magánhangzója *o*-ra és *u*-ra is hasonlít,⁵⁷ a *gőgőjéttóni o*-ja *a*-ként is olvasható, a *haza vivén* (5.) első, a *megh gőgőjéttaná* (4.) utolsó előtti, a *Vaskapúnál* (10.) második magánhangzója *o*-ként is olvasható. A többször előforduló *Malmos* vezetéknev *Molmas*-ként tűnik fel (4.), az első magánhangzója tintafoltos, a második pedig úgy tűnik, utólag van beszúrva, ezzel nehezítve meg a név olvasatát, amelyben a betűcsere is elképzelhető. A többi eset azonban biztos olvasatú. A *halt ~ holt* kapcsán kettő nyíltabb és 56 zártabb magánhangzós eset tűnik fel. Az *oz 'az'* (26.) minden valószínűség szerint elírás lehet a fenti bizonytalanságokat, és azt tényként figyelembe véve, hogy az *az* nyíltabb formája 1045-ször fordul elő (toldalékolt formákat vagy összetételeket nem is számítva). Az *osztán* (17.) egy adata ellenében két *asztán* áll. *Szabadka* településnév kilenc alkalommal került elő, ebből öt esetben *o* szerepel a hangsúlyos és/vagy hangsúlytalan szótagjában: *szobotkaj*, *Szobotkán* (kétszer), *Szobotkárüll* (17.), *Szabotkán* (34.). Más esetekben is *o* szerepel a hangsúlytalan szótagban: *he'rvodni*, *soho* 'soha' (4.), *csonokja*, *Valomelly* (23.), *Sugollotta* (24.). A *csónak* egyszer, a *hervad* egyszer, a *sugall* kétszer, a *valamely* négyszer fordul elő nyíltabb hangzóval az adott szótagpozícióban. A *soha* esetében meg kell jegyezni, hogy a szó ki van húzva, így előfordulhat, hogy a szó eleve nem volt befejezett. Ezért nem is feltétlenül *a ~ o* megfelelésről van szó (a *soha* 27 alkalommal nyíltabb hangzóval szerepel). Az *a ~ o* váltakozás toldalékokban vagy toldalékok előtt is kimutatható: *Gyógyétottván*, *referaltotott* (4.), *Gyermek ágjos*, *labomatt* (5.), *újobjan* (10.), *nyálason* (12.), *tarsolkodnak* (13.), *halakott*, *karakott* (14.), *javakott* (22.), *300 szazon[!]* (23.), *szokott 'szókat'* (26.). A *-tat* képző 27 alkalommal, a tárgyrag előtti kötőhang 77-szer, az *-an* határozórag 10-szer nyíltabb magánhangzóval szerepelt (de a számnév után szereplő *-an* nem fordult elő nyíltabb hangzóval). Az *ágyas* két példában *a*-val látható, a *lábam* egyszer fordul elő, de további 28 esetben, más ragozású adatban sem szerepel zártabb hangzó a *láb á*-ja után. A *tarsolkodnak* és

⁵⁷ Ennél az írónál még kilenc példában fordul elő, hogy az *a* megformáltsága inkább *u*-ra hasonlít. Ez is összeköti a 5., 14., 20., 23., 24., 26. iratokat.

az *újabbán* egyszeri előfordulása. A 300 szazon[!], *Gyermek ágjos, labomatt, referaltotott, tarsolkodnak* az *a ~ o* megfelelésen belül az *á* utáni *o*-zás csoportosításába tartozik.

Itt utalok még egy morfofonológiai szempontból releváns jelenségre is. A multiplicativus két nem illeszkedő példáját találtam meg a 10. kéznél: *3szer* (kétszer, 15. irat). A lejegyző további 79 adata megfelel a mai sztenderd változatnak. Vajon ez is a jegyző anyanyelvjárására utalna? Elképzelhető, hogy nem, ugyanis az adatok megjelenése mögött a tanú anyanyelvjárása is feltételezhető: a két adat Kovács Pál vallomásában fedezhető fel, aki Pétervásáráról, Heves vármegyéből érkezett Szegedre. A rag nem illeszkedése több területen is jellemző, és a nyugat-dunántúli és székely nyelvjárási régió mellett a palóc területeken is előfordul. Ugyanakkor teljes bizonyossággal nem vethető el az sem, hogy az írnok nyelvváltozatára utalhat a két példa.

4.10.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzókat érintő váltakozásokra rátérve, először a **palatalizálódó változatokat** mutatom be. Az *l* palatalizációja nem jellemző erre a kézre, ugyanis csak három ide kapcsolódó példa mutatható be: *szollyasra* (5.), *mellyére* (12.), *csinály* (25.). Az utolsó példa kapcsán viszont fontos megjegyezni, hogy a szó az eredeti *szollyon* ígéről ráírással lett javítva, vagyis nem feltétlenül az *ly*-ezés példajaként kell az adatot értékelnünk.

Az *n* palatalizációja jóval több adatban bukkan fel, összesen 96 alkalommal. Érdemes azonban azt is figyelembe venni, hogy ebből a számadatból 67 esetben vezetéknév (pl. *Simony, Martonyassi* stb.), keresztnév (*Istvány, Mártony* stb.) vagy településnév (*Martonyos*) az érintett:

Makra Istvány (4.); *Tóth Istvány* (5.); *Martonyosiak, Martonyoson* (10.); *Martonyosra, Martonyosson* (11.); *Martonyoson* (12.); *Istványne, Sze'gedi Istványné, Tót Istvány* (13.); *Martonyosra, Dabo Istvány* (kétszer); *martonyos* (kétszer); *Monos Istvány, Simony mihály, Sűvegh Istvány* (14.); *Toth Mártony* (15.); *Agostony Albe'rt, Barbély Istványnáll, Borbas Istvány, Horváth Istványnétt, Kerék Istványné* (kétszer), *Martonyassi Péte'r, Martonyosson, Parxi Istvány, Szabó Istványnak, Szabó Istvány* (17.); *martonyoson* (20.); *Martonyosson* (kétszer, 22.); *Vér Istvány* (kétszer, 23.); *Csanyi Istványné, Szántó Istvány, Szekér Istvány* (28.); *Mészáros Martony, Borbely Istvány, Csaldi Istvány, Rácz Sivány, Tóth Sivány, Vastag Istvány, Vastagh Istvány* (hétszer), *Vastagh Istványnak, Vastagh Istványnál* (30.); *Császár Istvány, Martonyoson* (négyszer), *Csányi Istványné, Martonyosson, Simony Mihály, Vér Istvány* (32.); *Ludasi Istvány, Martonyoson* (kétszer), *Oroszlányossi Jován, Sivány* (34.)

A többi szó, úgymint *eleven, elevenít, idegen, kénytelenít, keszkenő, levestikon, nő, sátán, tehén, teknő*, természetesen különböző hangjelölési megoldásokkal összesen 29 alkalommal palatális mássalhangzót tartalmaz:

idegeny, *Szinye* (4.); *sopánykodott volna* (5.); *tehény* (10.); *tehenyek* (11.); *Keszkönyőhe*, *keszkönyőhe* (12.); *borjas tehenyet*, *Sátánnnyall*, *teheny* (13.); *eleve'ny*, *nem nyöl* (14.); *fel e'leve'nyedet*, *nem nyő*, *nyöll*, *Tehény* (17.); *Sátannnyall*, *tehenyek*, *tehenyét* (18.); *idegenynek* (22.); *teknyőt* (25.); *levestikony*, *Számtalanyok* (28.); *fe'll e'le've'nyé'tte'* (32.); *kéntelenyette'tett*, *Sátánnnyall*, *Tehenyeknek* (35.); *e'le'venye'n*, *Sátannnyall* (36.)

Az ellenpéldák száma alacsony, hiszen a különbözőképpen toldalékolt *eleven* kétszer, a *kénytelenít* egyszer, a *sátán* pedig háromszor fordult elő *n*-nel.

A főnévi igenév *-ni* képzője *-nyi* és *-nya* formában is előfordult, összesen tíz alkalommal: *hinyiok* (4.); *el akarnak me'nnyi*, *hánnyi*, *innya* (12.); *innya* (17.); *e'nnyi*, *innya* (23.); *vinnyi* (25.), *innya* (35.); *innya* (36.) ellenükben azonban 320 *-ni* található meg az iratokban, kivéve a 29., 33., 34. dokumentumokat, ahol egyáltalán nem szerepelt főnévi igenévvel ellátott szó. A két *hánni* ellenében egy *hánnyi* adatot találtam, szerepel egy *kihánnya* és egy *el hánnyák* is, ugyanakkor előfordul a homonim *hány* kérdőnévmás és toldalékolt formái is 14 alkalommal. A *hinyiok* és *innya* ellenében nincs depalatális főnévi igenevet tartalmazó adat, az *enni* négyszer, a *menni* 25-ször, a *vinni* 14-szer adathozható. A *-nyi/-nya* alakváltozat kapcsán már többször említettem, hogy Szegeden nem tekinthető jellemző jegynek, mégis néhány példában adathozható ez a forma. Ha feltételezzük, hogy a jegyző a dél-alföldi nyelvjárási régió szülőtte, a magyarázat kereshető abban, hogy esetleg a tanúvallomást tevő személy más anyanyelvjárású.

A *j ~ gy* váltakozás a *gyön* (4.), *gjött*, *gjötté'll* (5.) három példájában valósul meg, amely ellenében azonban 29 *j*-s változat áll.

A **depalatalizálódó adatok** közül először az *ly ~ l* megfelelésekre térnek ki. Összesen 45 előfordulás adathozható az *l*-ezés jelenségére, ahogy a táblázat is mutatja. A *hely* esetében az összesített számadatok közé vettem a különböző ragozott formákat, illetve *Vásárhely* (ma: Hódmezővásárhely) település elnevezését is. A *kristály* szó kizárólag a tanúkihallgatások kérdéseiben fordult elő többnyire *cristálbúl* formában, amely hangjelölése (*k ~ c*) a latinból való átvételre is utal. A *mely* adatainak összesítésekor figyelembe vettem a *valamely* összetételt, és a különböző ragozott alakokat is. A *Szentkirályi* vezetéknev háromszor fordult elő *ly*-vel, de ezen kívül szerepelt még a *három Király vizével* példa is, amelyet szintén az összesítésbe számoltam. Összességében az látszik, hogy bizonyos szavak esetén kizárólag az *l*-ező példák jelennek meg (*hüvelyk*, *iskatulya*, *kristály*, *mályva*, *mélykúti*, *messzely*, *tavaly*), míg a *hely*, *mely* és a *Mihály* keresztnév már inkább a palatális mássalhangzóval jelenik meg.

Szó	ly	l
Borbély	2	1
hely	31	2
helyett/helyette	0	8
hüvelyk	0	3
iskatulya	0	1
kristály	0	12
mályva	0	2
mely	15	1
mélykúti	0	1
messzely	0	2
mihelyest	1	4
Mihály	45	1
nyavalya	1	1
Szentkirályi	3	1
tavaly	0	5
Összesen	97	45

36. táblázat: A 10. kéz ly ~ l megfeleléseinek számadatai

mihelest (4.); *me'szszöl, mihelest, mihele'st, tavalis* (kétszer), *Tavall* (5.); *Hele'n, helette, hüvelkével* (10.); *Barbél Agnes* (11.); *helette'* (12.); *cristálbúll, meszszöl, Sz. Királi János* (13.); *cristalbüll, hele'tt[?]* (14.); *cristalbüll, mellikétt* (15.); *Cristalbüll, málvábull, Málvávátt, nyavala* (17.); *cristalbüll* (18.); *cristalbüll* (20.); *cristalbüll, Hele'n, helet* (22.); *Boldisár Mihályné, cristalbül, helette, mihelest* (23.); *cristalbüll* (24.); *cristalbüll* (25.); *cristalbüll* (26.); *cristalbüll* (28.); *hüvelkével, Iskatuláha* (30.); *Mélkúti* (34.); *he'letteis, hüve'lkéve'll, Öhele'tte* (35.); *tavalis* (kétszer), *helett* (36.)

Az *ny ~ n* esetében összesen 27 depalatalizálódó adat és 36 ellenpélda volt érintett. A hangjelölésnél már megemlítettem a két *főveny* adatot, ahol az *n* fölötti pont vélhetően az *ny* mássalhangzóra utal: *főveñnéll, Főve'nñel*, de ez máshol nem fordul elő. A *kényszerít* kilenc alkalommal, a *kénytelen* kétszer, a *magányosan* ötször, a *sínylődik* ige különböző toldalékolt változatai négyszer fordulnak elő *n*-nel, ellenpélda nélkül. A *Dugonáné* és *Martonosiné* nevek egy-egy példájával szemben 15 *Dugonyiné, Dugonyáné* stb. és egy *Martonyassi* vezetéknev áll. A *Karácson* egyedüli előfordulásával szemben négy *ny*-es változat áll, amelyek közül kettő példa egy vezetéknevhez köthető (30.: *Karácsony Fe're'ncz, Karácsony Ferencz*).

kényszerítették, kényszerítte'ni, kenszeríteték (4.); *kényszerítették, Kényszerítették, magánossan* (5.); *kéntelenítettnek* (10.); *hánni* (14.); *Dugonáné, Martonosiné* (17.); *magánossan* (18.); *kenszerítették,*

nem kényszerítette volna (20.); *Karácson nap, magánassan, sénlet* (22.); *hánni, kényszerétette, Magánassan, sénlett volt, sénlödöt* (23.); *kényszerítette'* (24.); *Föve'nnel, föve'nnél* (26.); *magánossan* (30.); *sénlet* (32.); *kéntelenyette'tett* (35.)

A *gy ~ j* esetében csak egy szót találtam: *jertek* (18.), amely egy ellenpéldával rendelkezik, de a *gy ~ d* kapcsán már több adat is felbukkan: 20 esetben a *hagy*⁵⁸ egy esetben a *vagy* érintett a jelenségben:

félbe'n hadta, ne'm hadták (4.); *el nem hadta ve'nni* (5.); *hadta volna, kell hadni* (13.); *el hadta, hadni* (14.); *nem hadta volna* (15.); *ell hadta, nem hadta* (17.); *el akarta hadni, meg hadta* (20.); *hadta volna, hátra hadta* (22.); *hadhattya reája, hadni, kell hadni, nem hadhattya, vadnak* (23.); *megh hadták, soha el nem hadlak* (35.)

Az **egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek** közül a mássalhangzók kiesése, illetve betoldása természetesen ennél az írnoknál is megjelent. A *t* kiesése a *tüstén* (kétszer, 4.); *mindgjar* (5.); *Sz. Gellér hegjére* (13.); *Me'r* (17.);⁵⁹ *Sz. Gellér* (22.); *Sz. Gellér hegjén, Sz. Gellér hegjén, Sz. Gellér hegjére* (24.); *Sz. Gellér hegjén, Sz. Gellér hegjén, Sz. Gellér hegjére, Sz. Gellérhégjén* (26.); *Sz. Gellér hegjén* (kétszer, 28.) esetében adathozható, összesen 14 alkalommal. Az *l* kiesése öt példában mutatható ki: *ki is vátotta, vót*⁶⁰ (11.), *bőcső koráhan* (22.), *belé tötött* (26.), *gjōmöcskōte őszve'* (28.). A *ge'réczett* (5.) és *Fészaru* (20.) esetében elmondható, hogy nem *n* és *ny* kiesésről van szó, hanem vélhetően a *gerinc* korábbi *n* nélküli alakjáról, illetve valószínűleg *Jászfényszaru* korábban elterjedt kiejtési és lejegyzési módjáról beszélhetünk (a *Fészaru* példákra ld. Fodor 1942: 160, 362).⁶¹

Az *l* betoldása összesen 19 esetben mutatható ki az *ámít, elő, hónap, mióta* szavakat érintve: *elől hozakodtak, elől Számlálta, három holnapban, miolta* (4.); *elől számlálta* (5.); *előlkelők, holnapban, miolta* (10.); *miolta* (11.); *miolta* (12.); *miolta, miolta* (14.); *elől vették* (17.); *El álmitották* (19.); *vették elől* (20.); *elől adni* (22.); *holnapban* (26.); *holnappal* (30.); *e'löll kelők, holnapban* (35.). Az *El álmitották* egyszeri előfordulásával szemben 7 ellenpélda adathozható, a többi szó esetében azonban nem mutatható ki váltakozás. Ez azt mutatja, hogy a jegyző az *l* kiesés kompenzálására nagy figyelmet fordított, ám ez a koncentráció nem volt folyamatos, hiszen ennek ellenére néhány esetben az *l* kiesése is megőrződött a szövegeiben.

⁵⁸ A *hagy* esetében a *dgy* és *dgj* jelölés további 13 esetben található meg, de mivel ezek a hangjelölési módok más szavak kapcsán is jellemzőek (pl. *edgj, edgjütt* stb.), a *hagy* esetében nem a depalatalizációra utalhatnak.

⁵⁹ A *Me'r* adat óvatosan kezelendő, mivel törölt szó, és nem tudjuk, hogy befejezett volt-e az áthúzás pillanatában.

⁶⁰ Az eredetiben ki van húzva.

⁶¹ Ezeken kívül három esetben szerepel még mássalhangzó-kiesés, amelyek minden valószínűség szerint tévesztés eredményei: *mesteségedde'll* (15.); *Asszonyáll 'asszonynál'* (18.); *Kántor Gyurán 'Gyurkán'* (28.).

A *mióta* kapcsán érdemes az *azóta* előfordulására is kitekintenünk: az *ūte*’ (11.) E szónál az *l* betoldás, a túlkompensáció nem valósult meg, de az *ūte* palatális változatra mindenképpen érdemes kitérni. Az *azūte* a dunántúli területekről (Szigetköz, Győr-Moson-Sopron, Komárom, Baranya m.), Nógrád, Bács-Kiskun és Csongrád megyéből (ÚMTsz. 1979: 281), az *ūte* a Szigetközből és Hírcsről (Baranya m.) adatolt. A szó Kökényné Nagy Anna vallomásában található, aki a Békés megyei Ölved községben született, szegedi tartózkodása előtt pedig Makóról (Csongrád m.) űzték el. Így nem kizárt, hogy a szó előtte sem volt ismeretlen, képezhette az ő nyelvváltozatának részét. Ugyanakkor a jegyző anyanyelvjárására is utalhat ez az alakváltozat – biztosat azonban nem lehet mondani.

A *föll* ’fő’ (12.); *nem nyöl* (14.); *nyöll* (17.) esetében nem *l* betoldásról, hanem a szavak tájnyelvi alakjáról van szó. Előbbi több megye településeiről (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Heves, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Tolna, Veszprém), illetve néhány ma Szlovákiához és Romániához tartozó helységről is adatolt (ÚMTsz. 1988: 507). A *föll* Kökényné Nagy Anna vallomásának folytatásában szerepel, fentebb már utaltam a Békés megyei származására. A *nyöl* nagyon sok helyen jellemző tájszó, többek között Veszprém, Somogy, Zala, Bács-Kiskun, Csongrád Jász-Nagykun-Szolnok megyei településeken is (ÚMTsz. 2002: 76). A *nyöll* Dancsó Jánosné Heszen Borbála, árokszállási születésű vádlott, a *nem nyöl* pedig a martonosi születésű Katona Ferenc vádlott vallomásában szerepel. Mivel a tájszavak sok területen tekinthetők jellemzőnek, így ezek a nyelvjárás meghatározásában kevésbé játszanak szerepet. Mindenesetre az előfordulások alapján elképzelhető, hogy a szavak a vádlottak idiolektusának részét képezhették. Megjegyzendő még, hogy két adat esetében, a *környül* (23.) és *utólb* (30.) példáiban nem mássalhangzó-betoldásról van szó, hanem a *körül* és *utóbb* eredetibb alakjáról (vö. TESz. 1970: 619. és 1976: 1042).

A hiátus betöltése *j*-vel nyolc alkalommal történt meg: *bábajúl* (4.); *Kőkénynéje*’ (5.); *szénájértis* (12.); *bolhájért* (17.); *Feleségéje* (18.); *magájétt*, *próbájúll* (22.), *próbájúl* (23.).

4.10.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

A 10. kéznél főként a hangsúlyos szótagbeli *ö*-zés, az *l*-ezés, *ny*-ezés, *n*-ezés szolgál viszonylag sok adattal, és több példával szolgál még az *o*-zás és a főnévi igenév képzőjének *-nyi/-nya* formája. Mindezek alapján jogosan felmerülhet a lehetősége, hogy a lejegyző az eddigiekhez hasonlóan, a Dunántúlról érkezhetett. Ugyanakkor ez a következtetés óvatosan kezelendő, ugyanis a 10. kézhez társított iratok nagy része tanúvallomás, ahol különböző származású személyek szólaltak meg. Az is látszik az adatok alapján, hogy annak ellenére, hogy a 10. kézhez csoportosítottam a legtöbb iratot, a nyelvjárási jelenségek száma arányaiban nem

tekinthető nagynak. Ennek oka lehet az, hogy a lejegyző tudatos volt a szövegek készítésekor, igyekezett minél inkább megfelelni annak az írnoki normának, amelyről csak sejtéseink lehetnek. Ugyanakkor olyan szavak is bekerültek a lejegyzésekbe, amelyeket ma tájszavaknak tartunk, így érdemes ezeket is figyelembe venni. Néhány közülük egyszeri előfordulását, azaz másik írnok szövegében, szövegeiben nem fedezhetők fel: *cinterem*, *csimota*, *keszkönyő*, *sűly*, de természetesen olyan szavak is megtalálhatóak, amelyek több írnoknál is kimutathatóak: *arzság*, *billeg*, *csök*, *hibanos*, *mádra*, *messzely*, *napa*, *sörtélyes*, *szakasztó*. Utóbbiakra mindig kitérek az adott írnoknál. Természetesen azt is figyelembe kell venni, hogy lehet-e a tájszó a tanú idiolektusának része vagy inkább az írnok nyelvváltozatára utaló elemről van szó. A csoportos halálos ítéletben (37. és 38. irat) beszámolnak a boszorkánysággal megvádolt személyek alapinformációiról is, akiknek a tanúvallomásait nagyrészt a 10. kéz jegyezte le, így szerencsére néhány dolgot megtudhatunk a tanúkkal kapcsolatban is.

A *cinterem* a szegedi születésű Rózsa Dánielné Szél Zsuzsanna (50 éves) vallomásában található. A *cinterem* 'temető, temetőkert' Szegedről, illetve a dél-alföldi régióból nem, viszont Mándról (Szabolcs-Szatmár-Bereg m.), Szentgericéről (Románia), Erdélyből adatolt (ÚMTsz. 1979: 707), a TMK emellett a *cemeteryum* alakváltozatait hozza még találatnak (Sopron, Zala megye). Így vélhetően nem a tanú nyelvhasználatának részeként értékelendő (bár a szó lokális terjedése sem zárható ki teljesen). A latin eredet miatt is inkább az feltételezhető, hogy a jegyző ismerhette a szót.

A *csimota* Szánthó Mihály szegedi lakos vallomásában olvasható, akiről az is kiderült, hogy dunántúli részekről származik (Brandl-Tóth G. 2016: 204). A *csimota* Somogy, Vas, Veszprém, Zala megyei településekről, Hódmezővásárhelyről (Csongrád m.), a *csimóta* Erdélyből adatolt (ÚMTsz. 1979: 839). Itt tehát elképzelhető, hogy a tanú nyelvhasználatának részeként értékelhető a szó.

A *keszkönyő* Kőkényné Nagy Anna⁶² vallomásában szerepel, aki a Békés megyei Ölved községben született (65 éves), mind a *keszkenő*, mind a *keszkenyő* alakváltozat a magyar nyelvterület sok településéről adatolt, az *ő-ző* és *ny-ező* *keszkönyő* változat azonban nem szerepel a szótárban (ÚMTsz. 1992: 250–1).⁶³ A szó alakváltozatai több nyelvjárási régióban is jellemzőek, így ez kevésbé lehet segítségemre az anyanyelvjárás meghatározásában.

---

⁶² Máshol Giliczó Jánosné Nagy Annaként hivatkoznak rá, ugyanis újrarászódott.

⁶³ Szerepelnek viszont pl. a *keszkönyő*, *keszkönő* változatok, amelyek azonban nem azonosak a jegyzett szóval.

A *süly* Jancsó Pálné Szanda Kata (50 éves) vallomásában található meg, aki a leírások szerint Heves vármegyéből származik, de a település kétféle módon van feltüntetve: a 13. iratban *Küte'lek*, a 38.-ban pedig *Kúttelek* szerepel tévesen. A tanú vélhetően Kőtelek településről származhatott. A *süly* Mátraaljáról (Heves m.), Miskolcra (Borsod-Abaúj-Zemplén m.), Balaton-mellékről, Nemesvámosról (Veszprém m.), Szanyról (Győr-Moson-Sopron m.), Hódmezővásárhelyről (Csongrád m.), Bogyáról (Szlovákia) adatolt (ÚMTsz. 2002: 997), a TMK keresője ezen kívül Szabolcs-Szatmár megyei és kolozsvári boszorkánypercek adatait mutatja meg. A szó előfordulása véleményem szerint a tanú nyelvhasználatához köthető, ezt megerősíti a tanú által elmondott ráolvasás⁶⁴ is.

Az *azsag* szó *arsag* formában fordult elő két tanú vallomásában: Katona Ferenc (60 éves), aki martonosi születésű, és a dunántúli származású Szánthó Mihály, akire korábban már utaltam. Az *azsag* a TMK keresője szerint egy Komárom megyei boszorkányperben (Bosz. 163.) fordult elő, az *arzsag* Somorjáról, Gútáról, Patonyból, Csütörtökről, az *árzság* Vajkáról (Szlovákia) adatolt (ÚMTsz. 1979: 285), és Czuczor–Fogarasi (1862: 200) is csallóközi tájszóként tünteti fel. A dunántúli Szánthó Mihály esetében felmerülhet, hogy a nyelvhasználatának részét képezhette a szó. Az is elképzelhető, hogy a lexéma a szegedi nyelvhasználatban is terjedni kezdett éppen a betelepült személyek hatására, ám ez idővel megrekedhetett.⁶⁵ Utóbbi magyarázhatja a másik tanú vallomásában előforduló példát, de nem vethető el az sem, hogy a jegyző anyanyelvjárására utalhatnak az adatok.

A *billeg* a következő tanúk vallomásában olvasható: a korábban már feltüntetett, kőteleki származású Jancsó Pálné Szanda Kata, a szegedi születésű Légrádi Jánosné Malmos Katalin (40 éves), a Kunságban található árokszállási születésű [Szolnok megye] Dancsó Jánosné Hesén Borbála (65 éves), a Hont vármegyei ipolykeszi születésű Dancsó János (70 éves). A *billeg* 'megkülönböztető jegy' tájszó előfordulásait a mai szlovák településekről (Nagyhind, Nyitragerencsér, Nemeshodos, Izsap, Vága, Nagyölved, Martos, Zsitvabesenyő), a Győr-Moson-Sopron megyei Écsről, a Vas megyei Bükről, Rábagyarmatról, a Veszprém megyei Szentgálról, illetve az alföldi településekről, területekről (Cegléd, Nagykőrös, Kiskunhalas, Hódmezővásárhely, Szeged és a Kiskunság) gyűjtötték (ÚMTsz. 1979: 428), a TMK továbbá Tolna megyei adatokat szolgáltat (Bosz. 357.). Ennél a szónál könnyen elképzelhető, hogy a

⁶⁴ „Sülyrüll tudott, de ā leki Atyák meg tiltották his formalibus, én süly, tők sülyl vér süly te reád olvasok az Atyának, fiúnak,” (13.)

⁶⁵ A SzegSz. (1957: 96.) ugyan utal rá mint kihalt szó, a forrása azonban a Reizner-féle boszorkányper-kiadás, más utalás itt nem található.

tanúk nyelvhasználatára utal, hiszen Szegeden is jellemző szó volt, így azok is átvehették, akik más területekről érkeztek ide.

A *csök* Dékány Mihály és Pintér Gergely szegedi polgárok vallomásaiban található meg. A szóra már korábban utaltam a 8. kéznél, a 'multság' értelemben Szegeden, Nagykőrösön, Kiskunhalason, Hódmezővásárhelyen, Magyarkanizsán jellemző (ÚMTsz. 1979: 894). Az adatok vélhetően a tanúk nyelvhasználatára utalhatnak.

A *hibanos* szó nyomára az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tárból bukkantam, ebben ugyanis szerepel a *hibánosság* címszó (1993: 91). Vélhetően a *hibás* és *hiányos* keveredéséből jött létre, 'hiány, hiányosság' jelentésben. A szó 1670-ben a széki református egyházmegye válóperes jegyzőkönyvében bukkan fel először, amely esetében úgy vélik, alkalmi, nem társadalmi érvényű szóalakulatról van szó. Minden bizonnyal ehhez kapcsolódik a *hibanos* 'hiányos' melléknév használata, amely Sántha Mihály vallomásában olvasható. Róla az derült ki, hogy egy okos, írástudó koldusember, aki korábban Berényben és Zsámbokon lakott.⁶⁶ A *Berény* elnevezés több településre is utalhat, többek között Jászberényt vagy az erdélyi Berény települést is takarhatja. Brandl–Tóth G. (2016: 407) Jászberényként értelmezi, amely helyesnek tűnik, ugyanis az erdélyi Berény falu korábban szász település volt, majd román népessége lett, így nem valószínű, hogy erre utalna a leírás. Így a szó kapcsán ismert erdélyi szál nem merül fel, minden valószínűség szerint a *hibanos* inkább a jegyző ismereteihez köthető: vélhetően a szórványos terjedésű lexéma így őrződhetett meg.

A *mátra* ~ *mádra* 'hasfájás, gyomorgörcs' jelentésű szó alakváltozatai az árokszállási Dancsó Jánosné vallomásában találhatók meg. A *mádra* Hódmezővásárhelyről, a palóc vidékről és Győrkről (Szlovákia) adatolt, a SzegSz. (II. 1957: 69) kihalt 'anyaméh' jelentése is azt sejteti, hogy a Dél-Alföldön nagyobb területen is ismert lehetett a szó. Mivel a vádlott három éve tartózkodhatott már Szegeden és valaha bábáskodott is (Reizner I. 1899: 350), feltételezhetjük, hogy a vádlott ismerte és használta is a szót.

A *me'szszöl* Pesti László szegedi lakos, a *meszszöl* a köteleki Jancsó Pálné vallomásában található meg. A SzegSz. (II. 1957: 154) szerint Szegeden a *mesző* forma volt használatos, a szó a nem itt született, de már szegedi lakos nyelvhasználatába is beszüremkedhetett. A TMK találatai között különböző alakváltozatokat lehet különböző megyékből adatolni: *meszely* – Bihar, Csongrád m., *meszel*, *mészel* – Csongrád, Heves, Komárom, Vas m., *meszöl*, *mészöl* –

---

⁶⁶ A leírás szerint elsőkött ezekről a településekről: „Be'renybüll, Sámbookrúll elsőkött, mivel Gyümölcs oltó Boldog Aszszony napján nappal ā Szuz Leánynak Bere'nyben Gyermegett csinált, Sámbocon is hasonlókppen”.

Pozsony, Somogy, Sopron, Vas, Zala megye. A találatok fényében tehát nem vethető el az sem, hogy a szó a jegyző idiolektusának is részét képezhette. A *mesző* *l*-es változatát magyarázhatja még az is, hogy az írnioki nyelvben az *l* kiesést igyekeztek kerülni, és azt túlkompenzálva *l*-es alakokat hoztak létre (ld. *holnap* 'hónap') – ugyanakkor a *messzely* szó *l*-ező változatáról is szó lehet.

A *napa* szó Nagypál Katalin „becsületes asszony” (Brandl–Tóth G. 2016: 391), az ölvédi Kökény Andrásné, a martonosi Rózsa Dániel, az árokszállási Dancsó Jánosné vallomásában található meg. A szó több megyéből (Baranya, Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Pest, Somogy, Tolna, Zala), illetve a mai szlovák, román településekről is adatolt (ÚMTsz. 2002: 37). A széles körben való használata miatt elképzelhető, hogy mind a tanúk, mind a jegyző nyelvhasználatában élő szó lehetett.

A *sértélyes* főnév a martonosi származású Katona Ferenc (60 éves) önkéntes vallomásában fordult elő. A SzegSz. (II. 1957: 402) a *sörtélyös* alakra, az ÚMTsz. (2002: 879) pedig a Somogy megyei *sörtvélyes* formára utal. A TMK is több találatot mutat a *sörtvéles* alakváltozatra Sopron és Zala megyékből, de két Sopron megyei peranyagban (Bosz. 278., 289.) a *sörtvélyes* forma is megtalálható. Az is elképzelhető, hogy az írniok az *ő-ző* formát kerülendő az illabiális magánhangzókkal való lejegyzést választotta, de az is lehetséges, hogy a szegedi népnyelvben többféle alakváltozat is együtt élt.

A *szakasztó* Dani Jánosné Tóth Örzse (70 éves) vallomásában található, aki a Nógrád vármegyei Bujákon született. Az ÚMTsz. (2010: 21) szerint a szó a dunántúli megyékben (Baranya, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala) jellemző, a TMK a *szakasztó* és *szakasztó* kosár adatok forrásaként Békés, Pest és Komárom megyéket tünteti fel. Így vélhetően ez inkább a jegyző anyanyelvjárására utalhat.

Összességében az látható, hogy a tanúk/vádlottak különböző területekről érkeztek Szegedre, így a lejegyzett vallomásokban is könnyen megőrződhettek olyan jegyek, amelyek eltérő nyelvjárásokra, vagy akár régiókra utalhatnak. Így a nyelvjáráskeveredés is okozhatja a különböző adatok meglétét. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy nagyon nehéz egy-egy tájszó alapján megbízható következtetéseket levonni, hiszen a szinkrón nyelvi adatok nem jelentik azt, hogy biztosan a 18. században is elterjedtek lehettek az adott területen, és azt sem lehet meghatározni, hogy egy-egy jelenség izoglosszája meddig tarthatott, sőt, az sem bizonyos, hogy a szó a lejegyzésben megőrződött formájában volt elterjedt egyes nyelvjárási területeken. A jelenségek kapcsán az is bizonyossá vált, hogy a 18. század elején-közepén a nyelvjárások keveredése is megőrződött a ránk maradt iratokban, és rendkívül nehéz feladat megállapítani, hogy melyek

utalhatnak a jegyző, és melyek a tanúk/vádlottak anyanyelvjárására. Ahogy látható, a tájszavakkal kapcsolatban is sok kérdés, kétség merül fel, így a fentebbi adatok is kellő óvatossággal veendő figyelembe. Számos példa arra mutathat, hogy a kihallgatott személyek nyelvi tényei örződtek meg a lejegyzések által, néhány alapján azonban talán a jegyző anyanyelvjárására is következtetések vonhatók le: a 10. kéz esetében ezen adatok alapján is inkább a dunántúli származás feltételezhető.

4.11. A tizenegyedik kéz jellemzése

A 11. kézhez kilenc iratot társítottam a kézírás alapján, igaz, ebbe beletartozik a *Hiányos* elnevezésű dokumentum is (67.), amely csupán egyetlenegy kérdést tartalmaz. A 39. és 55. esetében a grafémák és az összkép hasonlósága ellenére, kissé bizonytalan voltam a csoportosítást illetően, így a különböző tulajdonságok összegzése megerősítheti vagy akár meg is cáfolhatja ennek helyességét.

4.11.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A 11. kéznél olyan hangjelölési megoldások is születtek, amelyek más lejegyzőknél nem vagy csak elvétve fedezhetőek fel. A *cs'* jelölés a 8. és 16-os iratban található meg (pl. *Cs'irkétt, sincs'*), a *k'* az 55-ösben (*Mark'ovity*), az *s'* az egyetlen kérdést tartalmazó iraton kívül mindegyikben megjelenik (pl. 8.: *más'ra*, 38.: *bübájos'*) az *s'z* pedig a 8. (pl. *egés'z*), 16. (*Bos'zorkányok*), 38. (*meg fos'ztani*) és 55-ösben (*Annæ Csis'zár*) adatható. Jellemző erre a kézre, hogy az *ö, ő* és *ü, ű* esetében az *ő* és *ű* jelölés egyáltalán nem jelenik meg. Az *e* két ponttal való jelölése – *ë* – más jegyzőknél csak ritkán kap szerepet, itt viszont hat iratban is megtalálható (6., 7., 8., 27., 38., 55.), de kizárólag a *Daniël* és *Michaël* keresztnemekhez kapcsolódóan. Az *é'* jelölés szintén nem tekinthető általános jelölési módnak a jegyzők esetében, ebben szintén hat irat érintett: 6. (pl. *é'czaka*), 7. (*é'rzi*), 16. (*té'rt*), 38. (*é's*), 39. (*Azé'rtis*), 55. (*ké'рте*). A *gy* helyén jelentkező *dgy, dgj* és *dgj̄* az *egy, együtt, özvegy* szavakban gyakran előfordul, ez a 67. dokumentum kivételével minden iratban felfedezhető. A néma *h* a *g* után 267-szer az összes iratból kimutatható, a *t* után pedig 59-szer fordul elő a 67. kivételével, ez tehát ennél a lejegyzőnél markáns hangjelölési sajátyságnak számít. Az *ū* jelölés egy latin szóban is előfordul (8.: *minūs*), az *ȳ* latinul jegyzett szavakhoz köthető (8.: *Georgȳ Ujházi, Gre'gorȳ Masa*; 55.: 29.^a *Martȳ*).

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à</i>	<i>o</i>	<i>o, ó, ō, ô, e'o</i>
<i>c</i>	<i>cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ō, ö, eō, e'ō, o, eö</i>
<i>cs</i>	<i>cs, cs'</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', ě, é, ē, é</i>	<i>sz</i>	<i>sz, s'z, s, z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é', e', é</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú, ū</i>
<i>gy</i>	<i>gy, gj, dgj, dgy</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ū, ű</i>
<i>i</i>	<i>i, j, í, ī</i>	<i>zs</i>	<i>s, s', z</i>

37. táblázat: A 11. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A magánhangzóközi mássalhangzó-kettőzés nyolc iratban, a 67. kivételével mindegyikben szerepel, a gyakori *l* (pl. 8.: *Szollott*) és *t* (6.: *gyógjéttani*) mellett néhány példa az *ly*, *n*, *s* és *sz* esetében is feltűnik: pl. *ollyan*, (27.), *bénnáva* (38.), *örökösse'n*, *Gonoszszaknak* (39.). Az *l* és *t* grafémák főként a szó végén szerepelnek kettőzve – de nem kizárólagosan. A mássalhangzók rövidülése (szó belsejében, szó végén) szintén minden iratban felbukkant, a 67-es azonban itt is kivétel.

Ami a rövidítéseket illeti, a - *bV*, -*bVn* csak öt esetben (7., 27., 39., 55.) rövidítve, 130 alkalommal kiírva; a -*nVk* 11-szer (7., 8., 16., 27., 39., 55.) rövidítve, 106-szor kiírva szerepel. Egyéb rövidített magyar szavak csak a 38., 39. és 55. iratban találhatók: *Felghe*, *Fe'lghēs*, *Kglmes*, *Mgrtushoz*, *Sátānall*, *Tettes* stb. Mindemellett latin szavak (legtöbbször az *annorum* és *circiter*) természetesen majdnem mindegyik iratban szerepelnek rövidítve, de összességében véve a rövidítések általános jellegük okán, az iratok egymáshoz kapcsolásában nem játszanak nagyobb szerepet.

Az elválasztás a 11. kéznél is többféleképpen valósult meg, legtöbbször a ma használatos elválasztójelet alkalmazza, elvértve pedig pontos és kettő vesszőt. Az elválasztás nem jelölése ritkán fordul elő nála, a lejegyző ebben tudatosnak tűnik. Néhány esetben előfordul, hogy nem a szótagolás szabályának megfelelően választ el: *Ladislaus Pe-sti*, *Circumspe-cti* (6.); *Circumspe-cti* (7.); *A-zután* (8.); *Azo-kra*, *s-Lelke'-stül*, *megh fo-sztani*, *Szen-tséges* (38.).

Utólagos beszúrások hét iratban (7., 8., 16., 27., 38., 39., 55.) szerepelnek. Többnyire egy-egy szó kihúzása, törlése utáni javításról van szó, amikor a javítandó szó fölé, ritkán a sor vagy szó elé írja a helyes szót. Gyakori az is, hogy az eltévesztett betűket ráírással javítja az írnok. Közbevetett információkat a /: :/ közé helyezi el négy alkalommal, egyszer a *salva venia* rövidítést is (8.), amely arra utal, hogy a jegyző „mentegetőzik” a tanú lejegyzett szavai miatt,

amiket az írnok maga illetlennek tart. A 27. irat 2014-ben, kutatásaim kezdetén még nem volt elérhető, Brandl–Tóth G. (2016: 152) is elpusztult/lappangó dokumentumként jelöli, ám a jelenlegi vizsgálat idején már újra megtalálható volt a levéltárban – így ezt is be tudtam vonni a kéziratos dokumentumok elemzésébe. Az irat tisztázatnak tűnik. A 8-as esetében későbbi másolatról vagy ezek kombinációiról lehet szó (Brandl–Tóth G. 2016: 74), a másolattöredék (6.) egykorú tartalmi kivonat (Brandl–Tóth G. 2016: 69), a többi irat pedig tisztázat (Brandl–Tóth G. 2016: 71, 178, 212, 216, 329).

4.11.2. Nyelvjárási kép

4.11.2.1. Magánhangzók

A nyelvjárási jegyekre rátérve, először a magánhangzók eseteit veszem át. Az **illabiális-labiális megfelelések** kapcsán először az *ö-ző* szavakat emelném ki, méghozzá az ellenpéldák számadatainak bemutatásával együtt. Először a hangsúlyos szótagban, majd a hangsúlytalanban, illetve a toldalék előtt megjelenő magánhangzók minőségére vonatkozó számadatok olvashatók.

Hangsúlyos	<i>ě</i>	<i>ö</i>
<i>becs-</i>	0	1
<i>Felföldi</i>	0	1
<i>fertelmeskedik</i>	1	1
<i>kereszt</i>	5	1
<i>lel</i>	0	2
<i>per-</i>	0	2
<i>seprű</i>	0	1
Összesen	6	9

38. táblázat: A 11. kéz hangsúlyos szótagbeli *ě* ~ *ö* váltakozásának számadatai

ě ~ *ö*: *böcsületes*, *lölte' vólna*, *lölte vólna* (6.); *pörölt* (7.); *Pe'tri Fölföldi*, *pörölt* (8.); *Köröstségrülis*[], *söpröt* (27.); *förtelme'skedni* (38.)

Az *ö-ző* adatok hat iratban fedezhetőek fel: 6., 7., 8., 27., 38., 39. A táblázatban feltüntetett *Fölföldi* vezetéknev egyszer fordul elő, illabiális magánhangzóval nem található meg. A 10. kéznél szintén kétszer szerepel ez a név, a hangsúlytalan szótagi pozícióban labiálissal – így a név esetén a váltakozás nem tűnik bizonyítottnak. Ugyanakkor érdemes ebből kiindulva a *fel* igeikötőt és a *feljebb* határozószót is megvizsgálunk: előbbi illabiális hangzóval 18-szor szerepel a 6., 7., 8., 27., 38. iratban, utóbbi pedig öt alkalommal adatolható a 8., 27. és 38.

dokumentumból. Ezek esetében tehát szintén nincs váltakozás ennél a lejegyzőnél. Illabiális ellenpéldák csak a *fertelmeskedik* (38.) és a *kereszt* (8., 16., 27., 38., 39.) szavak kapcsán fordulnak elő.

Hangsúlytalan	ĕ	ö
<i>messzely</i>	0	1
<i>kereszt</i>	5	1
Összesen	5	2

39. táblázat: A 11. kéz hangsúlytalan szótagbeli ĕ ~ ö váltakozásának számadatai

A hangsúlytalan szótagi ö-zésre csak két példát találunk: *Köröstségrűlis* [!] (27.); *meszszöll* (6.), amelyek ellenében csak a *kereszt* mutat öt illabiális adatot.

Toldalék/Toldalék előtt	ĕ	ö
<i>-kezik</i>	5	1
<i>-(e)l</i>	10	6
<i>-(e)tt</i>	88	1
Összesen	101	8

40. táblázat: A 11. kéz toldalékbeli/toldalék előtti ĕ ~ ö váltakozásának bemutatása

A toldalékbeli vagy toldalék előtt megvalósuló ö-zés szintén nem fordul elő nagy számban: *pörölt* (7.); *pörölt* (8.); *mérészőlt*, *mérészőlt* (kétszer), *mérészőlt* (38.), *erközőtt* (39.). A *-kezik* képző 5 másik példában is megtalálható: *ne'm emlékezik*, *vétkezett* (27.); *SzövetKe'zvé* (38.); *érkezett*, *vétke'zni* (39.). A *merészel* és *perel* illabiális magánhangzóval nem fordult elő, ám az *-l* igeképző előtti *e/ĕ* más szavak esetén adatolható (*felel*, *kevesel*, *neheztel*, *pecsétel*, *tisztel* – a független ö-zés szerint ezek közül azonban a *felel* két példája nem ö-zhető. Az *erközőtt* ellenében egy *érkezett* példa áll ugyanabban a dokumentumban (39.), de a múlt idő jele előtti illabiális az *érkezett* és *vétkezett* példáin túl 70 alkalommal adatolható. Itt említeném meg, hogy a befejezett melléknévi igenév képzőjével ellátott szavak (pl. *említett*, *nevezett*) 14-szer, a *helyett* és a *végett* névutó 6-szor szerepelt illabiális hangzóval.

Az illabiális-labiális megfelelések közé tartozó *i ~ ü* labializálódás csak az *idő* szóhoz kapcsolódik, összesen 15 alkalommal: *üdütüll* (6.); *azüdütüll*, *üdü*, *üdütis*, *üdütüll* (kétszer, 7.); *azüdütüll*, *üdü* (háromszor); *üdütüll*, *üdü*, *üdütüll* (háromszor, 8.). Az egyetlen ellenpélda szintén a 8-as íratban található.

A **labiális-illabiális ellentétpárokról**, ezen belül az *ö ~ ĕ*, *ő ~ ě* eseteiről is szót ejtve, csupán két példát találhatunk: *erdőken* (6.), *Cs'ipejére* (8.). Az *erdőken* ellenében csak egy

olyan adat szerepel, ahol az *-ön* határozórag szerepel: *Küszöbön* (8.), ezen kívül csak a felszólító módú *esküdgjön* (6.) ige szerepel labiálissal. A labiális helyén jelentkező illabiális nyelvjárási jelenséggént, vagy az *ö*-zés kerüléséből fakadó túlkompenzációként is értékelhető. Fontos megjegyezni azonban azt is, hogy az *erdőken* példa másolás eredményeként is értelmezhető, hiszen a 4-es számú dokumentumban található vallomásban (Masa Gergely, szegedi lakos) szintén megtalálható a szó kis eltéréssel: *erdőke'n*. Természetesen a másolástól függetlenül továbbra is lehet nyelvjárási szónak vagy túlkompenzáció eredményének tekinteni, ha például a 11. kéz is arról a területről származik, mint a 10. kéz, vagy ha hasonló a két írnok normafelfogása – ezek azonban a bizonytalanságok figyelembevételével szintén óvatosan kezelendők.

A **nyíltabb magánhangzót** tartalmazó adatok közül először az *i ~ é*, és *í ~ é* megfeleléseket veszem górcső alá. Az *i ~ é* kapcsán a *szerint* névutó érintett, hét nyíltabb magánhangzós adat a 38., hat a 39., egy pedig az 55. dokumentumban található meg, ellenpélda pedig nem található. Az *é*-zés jelensége szintén nem fordul elő túl nagy számban, ha a hangsúlyos pozíciókat vesszük alapul: a *sínylődik* ige különböző toldalékolt formái: *sénlődik* (7.); *Sénlett*, *sénlett benne'*, *Sénlődése'*, *Sénlődik* (8.) szerepelnek nyíltabb magánhangzóval, ellenpéldát nem találtam. A hangsúlytalan szótag esetében szintén nem adatolható példa.

Külön kiemelném azonban az *-ít* képzőt, amely 49 példában *é*-vel szerepel,⁶⁷ és mindösszesen három alkalommal látható zártabb formában (16.: *fel Simitotta*; 27.: *Soha sem tanitot*; 55.: *meghevítette'*).

ít ~ ét: *emlétet*, *gyógjéttani*, *kénszerétették*, *Kénszerétették*, *Kénszerétte'ni*, *meg fogja gyógjéttani*, *nem Segéthetett*, *verétték* (6.); *emlétet*, *gyogjéttattasa*, *gyogyéthattya me'gh*, *ne'is gjőgjéttassa*, *nem is segéttet* (7.); *emlétet* (négyszer), *emletet*, *emléttet* (háromszor), *fell eleve'nyétette'*, *fordétották*, *gyógjéttatni*, *gyogyéthattya meg*, *gyogyéthattya megh*, *gyógyétotta me'gh*, *gyógyéttás*, *gyógyéttása*, *gyógyéttatása*, *gyógyéttasa me'gh*, *Ki fordétották* (kétszer), *Kőnnye'bbétett*, *meg sántétottak*, *megh Szóllétotta*, *ne'is gyógyéttassa*, *ne'm se'gété't*, *Segéttet*, *Segéte't*, *segéttene'*, *se'm téréthette* (8.); *meg Káros'éttani*, *me'g károséttani*, *még Károséttani* (38.); *emlétet* (39.); *nem segéthete'k*, *Segécs*, *Segethe'cz* (55.)

Az *ú ~ ó* kapcsán a *gyanósága* emelhető ki, amely kétszer fordult elő a 8-as íratban, az *ü ~ ö* megfelelésre a *föröszenék me'gh* példa hozható a másolattöredékből. Az *o ~ a* kapcsán *a-*zó példát négy esetben találunk: *Váras* (6.); *Várasban* (8.); *Karakatt*, *Várasában* (38.). A többes szám előtti *o* csak a *Karakatt* esetében látható nyíltabb hangzóval, 59 esetben zártabb

⁶⁷ Két esetben (7.: *gjogjéttás*, *kőnnyebbétet*) bizonytalan olvasatú a képző, így ezeket nem vettem számításba.

hangzó adatolható. A *város* ugyan nem fordul elő, de érdemes az -s melléknévképzővel ellátott egyéb szavakat is megvizsgálni: összesen 22 esetben található meg a képző (*bájos, bizonyos, bokros, boldogságos, boros, boszorkányos, hibanos, súlyos, szorgalmatos, valóságos*), az előtte lévő *o* magánhangzó azonban egyszer sem vált nyíltabbá.

Egyes írnokoknál már láthattuk, hogy a **zártabb** *i* hang sok példában megjelenhet, a 11. kéz azonban kivétel ez alól. Az 55. iratban található egy *ighet* adat,⁶⁸ amely ellenében csak a *megégetésre* (38.) példa adatolható. Az E/3. -(j)e birtokos személyjel *i*-s változata a *hiti* négy példájában (7., 8. 27.), illetve a T/3. személyű *közikbe* tíz esetében (6., 16., 27.) fedezhető fel. Az *elejben* (8.), *ele'jben* (39.) kapcsán megemlítendő, hogy a *j* jelölheti az *i*-t, amely ennél a kéznél nem tekinthető szokatlan hangjelölési módnak. Ugyanakkor az *elébe* nyelvjárási alakváltozata az *elejbe* (TESz. 1967: 738), és az *elejébe* is hatással lehet az alakra, így az olvasat kissé bizonytalan. Az E/3. birtokos személyjel mai sztenderdnek megfelelő formája 92 nyíltabb hangzót tartalmazó szó kapcsán mutatható ki. A következő négy példában a többes számú birtok és a birtokos személyjel *i*-vel való jelölése látható: *sok pirongatási*⁶⁹ (6.); *cselekedetinek, Isten [...]* *Parancsolatitt* (38.), *Istennek parancsolatit* (39.). Két főnév esetén az *i* birtoktöbbsesítő szerepel a -k többes szám jele helyett, a jelenség pedig csak ennél a jegyzőnél fordult elő: *3 holnapki múlva* (7.), *más Országki* (39.). Fontos utalni rá, hogy a 7. dokumentum a 8-asról készült másolat – mindkettőt a 11. kéz készítette –, hiszen több tanú vallomása, ha nem is teljesen, de megegyezik (erre ld. még a 6. fejezetet). Kotogány Ferenc vallomásában a *három holnapok* (8.) kifejezés szerepel, ez a 7.-ben birtoktöbbsesítővel jelenik meg. A *más Országki* példa pedig azért fontos, mert megerősíti a 39. irat besorolását is.

A zártabbá *ű* csak a *reá dült* (6.) kapcsán látható, amely egyszeri előfordulású. Természetesen az ablatívuszi irányú határozóragok zártabb formában is megtalálhatóak a 11. kéznél, ez összesen 82 példában. Ebből azonban egy alkalommal az elatívisi toldalékra javított a lejegyző, így szándéka szerint a kérdéses helyen a rag nélküli szó szerepel: *Decre'tumábúl* helyett *Decre'tumá* (39.). Az alábbi példák azonban nemcsak az ablatívuszi határozóragok, hanem a sociatívis előfordulásait is tartalmazzák, összesen 8 példát.

álmábúl, Fatenstűl, Feleségétűl, Iste'ntűl, lábaibűl, Szárazságrűl, üdötűl (6.); *azüdötűl, babonásághatűl, Fatenstűl* (kétszer), *földrűlis, lábairűl, lovarűl, malombűl, üdötűl* (kétszer, 7.); *azüdötűl, babonás vóltatűl, életétűl, elméjétűlis, e'szétűlis, eszétűlis, Fatenstűl, Fate'ntűl, Feleségstűl, jajgatásátűl, lábairűl, lábairűl, malombűl, parancsolattyábúl, Szegedrűl, üdötűl, üdötűl*

⁶⁸ Ezen kívül csak a 6. iratban található *Kénszerétették* esetében merül fel az *i*-zés lehetősége, ám az első magánhangzó olvasata bizonytalan, így ezt nem veszem figyelembe.

⁶⁹ „Sántha Mihály mellé ült, és sok pirongatási után Sántha Mihály ve'rne kezdette Ke'relált,”

(kétszer), *üdüül, Világátül* (8.); *Boszorkányságüll, Magárül, Töröktüll* (16.); *abbül, Feleségestül* (kétszer), *Képmutatásbül, Köröstségrülis* [!], *Magárül, Szájábül, Urastül* (27.); *Eletektülis, éle'tétülis', Eszte'ndöktül, Esztendöktüll* (négyyszer), *Eszte'ndöktüll* (ötször), *Eszte'ndöktüll, forgásátül, s-Lelke'stül, Szájábül, Szájábüll, Teste'stül, Világbülis* (38.), *Bécsbül, Elete'ktülis, Esztendöktül, Esztendöktül, Hitrül, Keresztseghrül, Lelkestül, Szájokbül, Szöve'tségbül, te'stestül, Világbül* (39.), *abbül, hordóbüll, Jerusalembül* (55.)

Ezekén kívül az *a ~ o* kapcsán megemlíthető a *lábomatt* (6.); *lábocskája, láboddal* (8.), illetve a *megholt* (7., 8., 27.) különböző hangjelölési, helyesírási módokon lejegyzett formái. A *halt* zártabb magánhangzós változata 11-szer, a nyíltabb hangzós egyszer fordult elő (7.). Az *o*-zás, *á* utáni *o*-zás ennél az írnoknál egyáltalán nem tekinthető jellemzőnek, hiszen olyan szavakban jelenik meg a zártabb hangzó, amelyek több nyelvjárási területen is jellemzőek. Az MNyA. 1118. térképlapja – *lábam* – szerint a zártabb hangzó a dunántúli területeken, a palóc nyugati végén, a dél-alföldi régióban, Tisza-Körös vidéki és a székely nyelvjárási régió egyes kutatópontjain is megjelenik.

Labiális-illabiális szempontból vagy zártsági fok szerint is tárgyalhatók a *-(j)uk, -(j)ük* T/3. birtokos személyű birtokos személyjel adatai, ám célszerűbbnek tartom inkább külön egy rövid összefoglalást adni e toldalékkal kapcsolatban. A *-(j)ük* illabiálissal való előfordulása kilenc alkalommal látható a *büntetésekett, élete'kbe'n, Eletektülis, testekbe'n, Teste'kbe'n, Te'ste'kbe'n, Testekbe'n* (38.); *egészségekben, Elete'ktülis, Testek, Testekben* (39.) szavak kapcsán; a zártság tekintetében pedig az állapítható meg, hogy kétszer szerepel nyíltabb formában a 27-es és 39-es iratban: *nevökre'* és *fejök*. Nem található azonban olyan példa, amelyben illabiális vagy nyíltabb magánhangzó szerepelne a *közöttük, tőlük, velük* esetében, amely összesen 13 alkalommal lett volna lehetséges a 6., 16., 27., 38. és 39. iratban. A *-(j)uk* nyíltabb formája jelentkezik a *re'ájok* (6.); *jószágokban* (háromszor), *jutalmokatt* (38.); *Maghokat, magokatt, Magokatt, megh maradásokra, Példájokra, Szájokbül* (39.); *Jószágok* (55.) szavakban. Ugyanakkor a *jószágokban*⁷⁰ és *jószágok*⁷¹ példák kapcsán felmerül a többes számú főnevek értelmezési lehetőségének helyessége is. Ez azonban a *jószágokban* három esetében szövegkörnyezet és a mondaton belül szereplő *-(j)ük* illabializálódó példái miatt kevésbé valószínű. A *-(j)uk* zártabb formája egyszer sem jelentkezett.

⁷⁰ „Sokakat testekbe'n megh rontani, és éle'tétülis' megh fosztani, jószágokban me'g károséttani,”, „Sokakatt Teste'kbe'n me'g rontani, Némellyeket Eletektülis meg fos'tani, jószágokban meg Káros'éttani mérészölt;”, „Sokáratlant Személyt Te'ste'kbe'n me'gh rontani, jószágokban még Károséttani mérészölt.” (38.)

⁷¹ „Vásárhelieknekis' varáslot babon el veszet Jószágok véghe't,” (55.)

4.11.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzókat érintő váltakozásokat áttekintve az *l* esetében **palatalizálódó példa** nem fedezhető fel, az *n* és a főnévi igenév *-ni* képzője azonban érintett. Az *n ~ ny* esetei között a *forghó csontyában* (6.); *fell eleve'nyétette'* (8.); *Számtalanyon, számtalanyszor, tehenyek* (27.); *Elevenyen, elevenyen, e'levenye'n, Sátány, Sátannyal* (38.); *Sátány* (39.) példái említhetők. Az *eleven* *n*-es változata négyszer a 38-asban, kétszer a 39-esben, egyszer pedig a 55-ösben is felfedezhető, a *sátán* depalatális változata a 38. iratban háromszor, a 39-ben egyszer adatolható. A *számtalan* szó egyszer *n*-nel is előfordult a 39. dokumentumban. A 6. irat *csontyában* adata a kiejtés szerinti írásmódnak felel meg, de ugyanezen iratban a *csont* depalatális változata is megtalálható. Ugyanakkor érdemes rá utalnom, hogy a 10. kéz 5. iratáról – amelyben a *forgó csontyban* adat található –, készült a tanúvallomás másolata, tehát a téves másolás lehetősége is felmerül a szó kapcsán. Ezeken kívül érdemes a nevekre is kitérni, hiszen ezekben is megjelent az *n* palatális változata (igaz, a váltakozás ennél a lejegyzőnél nem valósult meg, hiszen *n*-es változatban e tulajdonnevek nem fordultak elő): *Michaël Simony* (kétszer: 7., 8.); *Kása Mártonynét* (27.); *Martonyoson* (38.); *Végh Istvány* (39.).

A főnévi igenév *-ni* képzője szintén többféleképpen megtalálható: *el akart mennyi* (7.); *e'l akarván mennyi* (8.); *el hánnyi, ennyi, innya* (38.), a legtöbb példa, összesen 135 azonban a mai sztenderd nyelvváltozatnak megfelelő *-ni* formához kapcsolódik.

A **depalatalizáció** az *ly*, illetve az *l + j* hangkapcsolat és az *ny* kapcsán is kimutatható. Először az *l*-ező példákat vegyük sorba!

meszszöll (6.); *felleb* (kétszer) *nyavala, nyavalájátt* (8.); *felleb* (27.); *felleb* (kétszer), *helett* (kétszer), *he'lett* (kétszer), *Ipolkeszin* (38.); *Erdél országħan, heleken, helett* (39.); *hele'n, Vásárhelieknekis'* (55.)

Ahogy látható, a kilenc iratból hatban jelentkezett az *l*-ezés, a fentebbi szavak közül *ly*-el csak a *Helységbe'n* toldalékolt szó szerepelt. Ugyanakkor érdemes olyan szavakat is keresnünk, amelyekben az *l*-ezés nem jelentkezett: *Gergely, király, mely, Mihály, olyan, súlyos, személy, Verebély* szavak és különböző toldalékolt változataik mindig palatális mássalhangzóval szerepelnek, összesen 44 alkalommal. Az *l + j* teljes hasonulásának példái mutathatók ki a *Segéllye, vallya, Tellyes, re-cognoscállya* stb. eseteiben, összesen 37 alkalommal 8 iratból (egy további esetben a mai helyesírásnak megfelelő adat látható: *vallja*, 7.).

Itt jegyezném meg, hogy a *paszuly* 'bab' tájnyelvi alakja, a *paszúr* kétszer található meg a 55. iratban, Lalosovity Mihály vallomásában, aki egy Szegeden élő szerb lakos volt (vö. Heka

2009: 80). A szó *r*-es változata a SzegSz. (II. 1957: 295–6.) és az ÚMTSz. (2002: 400) közlései szerint Szegeden és a környező településeken (Algyő, Apátfalva, Hódmezővásárhely, Makó stb.), Törökkanizsán (Vajdaság) és Bogdándban (Szatmár m.) is használatos, a *pacúr* Komárom megyében jellemző (MTSz. 1897–1901: 94), továbbá a TMK is Csongrád megyéből hoz adatot a *paszul* alakváltozatra. Elképzelhető, hogy a szó a tanú nyelvhasználatának képezte a részét.

Az *ny* depalatalizált változatai hat iratból adatolhatók: *kénszerétették*, *Kénszerétették*, *Kénszerette'ni* (6.); *sénlödik* (7.); *Sénlett, sénlett, Sénlödése'*, *Sénlödik* (8.); *reménlette* (16.); *el hánni* (39.); *hánta* (55.). Az *el hánni* példát már láthattuk a főnévi igenév *ny*-es változatai között, most pedig az *n*-ezés ellenpéldájaként is fel lehet tüntetni. Ezen kívül az *ednehány* mutatható be, igaz, a *hány* számnévi kérdő névmási utótag csupán homonim a *hány* igével. A más jegyzőknél adatolt *asszony*, *boszorkány*, *bizony*, *Kökényné* stb. – a fentebbi példáktól eltekintve – mindig *ny*-es formában szerepelnek.

A *gy* depalatalizációja egy adatban található meg: *ednehány* (7.), ellenpéldát nem találtam: az *edgjszersmind* (6.) esetében csupán a *gy* hang sajátos jelölési módjáról van szó (ld. még 8.: *e'dgyik*, 38.: *Eözvedgye*, 55.: *edgjmással* stb.).

Az egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek közül megemlíthető a *j* ~ *gy* kapcsán a *gjönne'* (6.), amely öt ellenpéldával is rendelkezik ugyanabból az iratból. A mássalhangzók kiesése szintén csak néhány példát érint: a *t* kiesés⁷² a *tüstén* szó végén (kétszer: 6.); az *l* kiesés a *ne'm Szörnyüködött*, *ne'm szörnyüköde'k* (38.), *ne'm Szörnyüköde'k* (39.), ellenpélda esetükben nem található. Ezzel szemben a mássalhangzó-betoldás néhány példája is adatolható: az *l* betoldása az *elől hozakodván*, *elől Számlálá*, *holnapban* (6.), *3 holnapi* (7.); *holnapok* (kétszer: 8.); *ā miolta* (27.), a hiátus kitöltése *j*-vel a *gonoszságájért* (38.) példában, és csak az utóbbi rendelkezik öt ellenpéldával.

4.11.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Összefoglalva a 11. kézre jellemző sajátosságokat, az látszik, hogy többnyire olyan hangjelölési, nyelvjárási jegyek találhatók meg nála is, amelyek más írnokokra is jellemzők. Ugyanakkor vannak olyan jelenségek is, amelyek a hozzá kissé bizonytalanul társított iratok pozícióját megerősítik: ilyen pl. a különböző mássalhangzók mellett elhelyezett aposztróf vagy az *e* ~ *ě* jelölés, a határozóragok rövidítésének kis számú előfordulása, az elválasztójelek egyöntetűsége. A többes szám jelének nem megszokott használata csak két példában látható,

⁷² A *Szerén[t]* névutó (39.) *t* kiesése bizonytalan adat, ugyanis a lejegyző kihúzta: nem tudni, hogy a szó befejezett-e vagy sem.

de az egyik a biztosan e kézhez sorolt 7. iratban, a másik pedig a kissé bizonytalan 39-esben található meg. Az eddigi adatok figyelembevételével úgy tűnik, helyes volt a kézírás alapján történt besorolás.

A nyelvjárási jegyek közül az *ő*-zés, *l*-ezés, *n*-ezés, *ny*-ezés, a főnévi igenév képzőjének palatalizált változata számít markánsabbnak ennél az írnoknál, a többi jegy ugyanis nem szerepel kimagasló számban. Az adatok alapján nehéz megbízható következtetést levonni, de vagy valamely dunántúli nyelvjárást, vagy a dél-alföldi régiót feltételezhetjük a jegyző anyanyelvjárását illetően. A tájszavakat tekintve az *arsag*, *billeg*, *messzely*, *paszuly* különböző formái, illetve a *hibanos*⁷³ adatolható ennél a jegyzőnél. Az *arsag* Tóth Ádámné Korcsek Zsuzsanna (60 éves) vallomásában található, aki korábban Nagykátán (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) lakott, a szó *arzsag* formája pedig leginkább a Csallóköz településein jellemző (ÚMTsz. 1979: 285). A *billeg* a halálos ítéletben (39.) fordul elő a *megh billegeztetni* ige kapcsán, itt tanúvallomások már fel sem merülnek, a jegyző nyelvváltozatára, esetleg magára az írnoki nyelvhasználatra utaló lexémáról lehet szó. A *bélyeg* szó ezen formáját mai szlovák, Győr-Moson-Sopron, Vas, Veszprém megyei, illetve alföldi településekről, területekről (Cegléd, Nagykőrös, Kiskunhalas, Hódmezővásárhely, Szeged és a Kiskunság) gyűjtötték (ÚMTsz. 1979: 428). A *paszúr*, ahogy fentebb már utaltam rá, leginkább Szegeden és a környező településeken tekinthető jellemzőnek, és amely talán a tanú nyelvváltozatára utalhat. A *meszszöll* és a *hibanos* a másolattöredékben találhatóak meg, amely a 10. kéz 4. és 5. iratának egyes tanúvallomásaival mutat részleges egyezést. A szavak tehát másolás következtében szerepelnek a 11. kéznél, változtatás nélkül (erre még a 6. fejezetben kitérek). Így ez a két szó a nyelvjárás meghatározásában kevésbé tekinthető mérvadónak. Az *arsag* utalhat a jegyző dunántúli származására, de akár arra is, hogy a szó az alföldi területeken is terjedőben lehetett, a *megh billegeztetni* miatt azonban a dunántúli területek mellett a dél-alföldi régió is felmerülhet. Összességében a nyelvjárási jegyek alapján talán inkább a jegyző dunántúli származása felé mutathatnak az adatok.

4.12. A tizenkettedik kéz jellemzése

A 12. kéznél tíz olyan iratot tüntettem fel, amely teljes egészében vagy részleteiben az ő munkájának tűnik a kézírás alapján. Noha az 42. és 43. irat egyes részletei, a betűformák, betűvezetés hasonlóak a 12. kezéhez, az összkép alapján mégis kissé bizonytalan a besorolásuk.

---

⁷³ Inkább alkalmi előfordulása szó, amely a 10. kéznél is előfordult: vélhetően a másolás során őrizte meg ebben a formában a 11. kéz a másolattöredékben.

Éppen emiatt a különböző tulajdonságok segíthetnek megerősíteni vagy megcáfolni az osztályozás helyességét.

4.12.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

Az alábbi táblázatból érdemes kiemelni azokat, amelyek különlegesebbek, és amelyek ezáltal a kérdéses iratok kapcsán is hasznosak lehetnek. Ilyen például a mássalhangzók melletti aposztróf: a *cs'* az 42. (*cs'igázot*), 43. (*gjogjécs' me'gh*) és 49-es (*cs'omós*) iratban, az *s'* a 21. (*res'idet*), 42. (pl. *Fate'ns'*), 46. (pl. *más'naprakelve'*), 49. (pl. *ke're's'ni*), 50.-ben (pl. *Moyses'né*), az *s'z* az 50-esben (*ros'z*) bukkant fel. Ugyanakkor a magánhangzók esetében is érdekes ez a fajta jelölési mód: ez *e* hangot jelölő *e'* minden iratban, a szokatlan *é'* ugyanakkor csak a 42. (*é'géssége're'*), 46. (*Bécs'é'n*), és 49-esben (*ā melyekré'*) jelent meg. Az *é* helyett látható *e'* a 21. (*e'lis 'él is'*), 42. (*é'géssége're'*), 46. (*keve'sé*) és 49-esben (pl. *förösztve'n*), az *é'* pedig az előbbieken kívül az 50-esben is felbukkan (42.: pl. *fizetté'k*; 46.: pl. *é'czaka*; 49.: pl. *mé'g*; 50.: *Segéttené'*). Az *ö* jelölésére szolgáló *eō* a 43. (*Eōzvedgje'*), 48. (*Eōzvedgje'*), 49-es (*Eōrse'*) iratban, az *ő* helyén szereplő *eō* a 42., 46., 49., 50.-ben, az *e'ō* pedig az 43., 49., 50.-ben bukkant fel az *ő*, *őtet* személyes névmás alakváltozataként. Érdekesség, hogy az *ő*, *ő-t* jelölő *ō* ritkábban, az *ü*, *ű-t* jelölő *ū* pedig egyáltalán nem található meg ennél az írnoknál. A *gy* minden iratban előfordult *gj* jelöléssel, de a *dgj* már nem: csak a 21. (*Ōzvedgj*), 42. (pl. *edgjūt*), 43. (*Eōzvedgje'*), 46. (*edgjik*), 48. (*Eōzvedgje'*), 49.-ben (pl. *meg edgjezet*) szerepeltek ezek. Az *j* háromszor fordult elő a *Georgj* keresztnévben (42.), és az *m̄* is csak egy latin szóban bukkant fel (*Cæ'te'rum̄*). A *g* után álló néma *h* a 48., 51. és 52. irat kivételével mindegyikben előfordult, a *th* az 52. dokumentumot leszámítva mindenütt megtalálható. Ha azonban a vezetéknéveket nem számítjuk, akkor már csak hat irat érintett: pl. *Sántha* (21.); *isméth* (42., 44., 46.); pl. *Húsvéth* (49.); *Szollathlan* (50.). A *ch* csak ennél az írnoknál fordult elő, elképzelhető, hogy tévesztés: *chéhbéli* (49.). A *Mózes* keresztnév 15-ször szerepel az iratokban *Moyses*, *Moysis* formában (42., 49., 50.), amely szintén összeköti a dokumentumokat.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á, à</i>	<i>j</i>	<i>j, y, i</i>
<i>á</i>	<i>á, a, à</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó, ō, ô</i>
<i>c</i>	<i>cz, c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ō, eō, e'ō, ō, ó, o</i>
<i>cs</i>	<i>cs, cs', cz</i>	<i>s</i>	<i>s, s'</i>
<i>e</i>	<i>e, e', é, ē, ě, é'</i>	<i>sz</i>	<i>sz, z, s, s'z</i>
<i>é</i>	<i>é, e, é', e', ě, ē</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú, ū</i>
<i>gy</i>	<i>gj, gy, dgj</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ū, ű, u</i>
<i>i</i>	<i>i, í, j, ī, y, ĭ</i>	<i>zs</i>	<i>s, zs, s'</i>

41. táblázat: A 12. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A mássalhangzók kettőzésére térve, jelentős számban található ennél az írnoknál intervokális helyzetben dupla mássalhangzó, az *ly*, *t* és *s*-en kívül néhány más adat is felbukkan (pl. 46.: *Sörénnye'*, 47.: *olajjával*), igaz, nem nagy számban. A jelenség nem található meg a 44., 48., 52. iratban. A szó végén főként az *l*, *ly* és *t* grafémák szerepelnek kettőzve, ritkábban a szó belsejében. Ebben a 48., 51., 52. dokumentum nem érintett. A mássalhangzók rövidülése azonban a kettőzésnél is jellemzőbb, főleg a szavak végén, de két irat is kivételt képez (51., 52.).

A más kezeknél látott rövidítési módok itt is megjelennek: a betűk fölött elhelyezett vízszintes vonallal (*Īntūl*, *Kgl̄dre*, *Kglmēz-ni*, *Xtūs* stb.), az utolsó betű formájával (*Ur[am]*, *meg ḡogjétotta[m]* stb.) utal a rövidítésre. A *-bV*, *-bVn* kurtított változata ennél a lejegyzőnél ritkán jelenik meg, hiszen összesen csupán 9 alkalommal látható (48., 49. és 50. iratban), szemben a 159 kiírt esettel. A *-nVk* rövidítése ennél több alkalommal jelent meg, ugyanis az összes 191 lehetséges helyből 36 alkalommal élt a rövidítési lehetőséggel a lejegyző. Az első két rövidítési mód a két kérdéses dokumentumban (42., 43.) is megjelent, illetve a 42-esben a *-nVk* rövidítése is (az 43-asban nem volt olyan szó, ahol ez lehetséges lett volna).

Az elválasztás jelölésére a legtöbb alkalommal, 517-szer a ma használatos jelet tünteti fel a 12. kéz,⁷⁴ és ez mindegyik iratban felfedezhető. Kétszer vesszőt (42., 50.), egyszer két vesszőt (49.), hatszor pontot (21., 43., 46., 49., 50.), egyszer az egyenlőségjelet (49.), hat alkalommal pedig kombinálja a jeleket (21., 42., 49.). Négy helyütt szerepel elválasztójel a szavak végén, ahol nem lenne indokolt (43., 49., 50.). Az elválasztás jelének hiánya 30 helyen, öt iratban (21., 42., 44., 49. és 50.) tűnik elő. Néhány helyen azonban nem a szótagolás szabályainak

⁷⁴ További hat esetben is szerepel a mai elválasztójel, ám a szó további folytatása előtt kihúzta az addig lejegyzett elválasztandó szavakat.

megfelelően történt az elválasztás, pl. *Csi-pkekötő* (42.), *pe-racta*, *Circumspe-cti*, *mos-tis*, *Tem-plomban* (49.), *vi-zis* 'víz is' (50.), ami az egyik kérdéses írat (42.) helyzetét is megerősíti.

Az utólagos betoldások, javítások ennél a lejegyzőnél is a sorok elejére, de legtöbbször inkább az áthúzott szavak fölé kerülnek, és ez alól a két bizonytalan szerzőségű írat sem kivétel. Az elrontott szavakat gyakran ez a kéz is ráírással javítja – ebben sincs eltérés a többi lejegyzőhöz képest. Ami a törlést illeti, ennél a lejegyzőnél előfordul, hogy egész tanúvallomásokat is áthúz (42. és 49.), a többi íratban inkább csak betűket, szavakat, egy-egy alkalommal esetleg egy mondatot töröl – vélhetően – a lejegyző. Általánosságban az mondható el, hogy a 12. kéz sok törléssel, javítással dolgozott, és ez mindegyik hozzá kapcsolt íratban megjelenik. A 21. írat egykorú másolati példány lehet (Brandl–Tóth G. 2016: 124), a többi tisztázat (Brandl–Tóth G. 2016: 260, 267, 268, 278, 281,⁷⁵ 284, 298, 311). Az 51. írat esetében az elveszett/lappang jelölés szerepel (Brandl–Tóth G. 2016: 307). A dokumentum valóban nem teljes, azonban az elején található rövid magyar mondatok így is bevonhatók a vizsgálatba.

4.12.2. Nyelvjárási kép

4.12.2.1. Magánhangzók

A nyelvjárási képre rátérve, először ismét a magánhangzókat érintő váltakozásokat szeretném bemutatni. Az illabiális-labiális megfelelésre, azon belül pedig az *ě ~ ō* váltakozásra több példa is mutatkozik. A legtöbb adat a hangsúlyos szótagpozíción belül a mai sztenderdben is váltakozó szavakhoz kapcsolódik, összesen 16 esettel. A *fel* adataiból kiindulva azonban olyan sztenderdben váltakozó szavakat is találtam, amelyek csak illabiálissal fordulnak elő: *felleb* (42.); *felleb* (49.); *Felső Városi*, *Felső Városon* (21.).

---

⁷⁵ Az új kiadásban itt csak a fő információk szerepelnek, a szövegközlés hiányzik.

Hangsúlyos	ĕ	ő
<i>betű</i>	0	1
<i>csecs</i>	0	5
<i>fel</i>	23	1
<i>feljebb</i>	2	0
<i>felül</i>	1	1
<i>felső</i>	2	0
<i>kell</i>	21	2
<i>lel</i>	0	2
<i>per</i>	0	4
<i>perdít</i>	0	1
<i>seprű</i>	0	4
<i>sértés</i>	0	2
<i>szem</i>	17	1
Összesen	66	24

42. táblázat: A 12. kéz hangsúlyos szótagbeli ĕ ~ ő váltakozásának számadatai

ĕ ~ ő: föllül, Szömöldökét (21.); Csöcse, kölletett volna, pörölte'k (42.); el köl jönöd, Söpröt (46.); bötük, Söpröbül (47.); csöcse', csöcsére', csöcsét, el lölte', föl vévén, lölte', pöre', pörlésse'l, pörlöt, sem pörde'thette', söprön, Sörtéles (49.), csöcsére', Söprön, Sörtéles (50.)

Egyéb, sztenderdben nem váltakozó szavak is megjelentek azonban labiális magánhangzóval a hangsúlyos szótagban összesen nyolc példában. A *szem* 17 ellenpéldája között egy *Szemérme't* példa is szerepel, amely noha bizonytalan eredetű, de talán a *szem* szóval van összefüggésben (TESz. 1976: 714). Az is jól látható, hogy bizonyos szavak (*betű*, *csecs*, *lel*, *per*, *perdít*, *seprű*, *sértés*) ennél a jegyzőnél egyáltalán nem rendelkeznek illabiális párokkal.

Hangsúlytalan szótagban,	ĕ	ő
-l (E/2. igei személyrag)	0*	1
-tt (múlt idő jele)	104	1
-l (igeképző)	5 ⁷⁶	6
Összesen	109	8

43. táblázat: A 12. kéz toldalék előtti ĕ ~ ő váltakozásának számadatai

⁷⁶ A *felel* 32-szer látható (42., 43., 46., 49., 50.), ám ez tájszótáraink tanúbizonysága szerint nem jelenik labiális magánhangzóval (OrmSz. 1952: 152, SzegSz. I. 1957: 424, ÚMTSz. 1988: 346), így az ő-zés szempontjából a számadatok között nem szerepelhet.

ë ~ ö: pörölte'k (42.); *Szentölt vizet* (46.); *Szentölt viz* (47.); *pörlöt, Szentölt vize't* (49.); *lészöl, Szentölt* (négyyszer), *Sze'ntölt* (50.)

Az E/2. -*l* személyrag ugyan másik szóban nem fordul elő, de a *lesz* alapszóhoz kapcsolódó további ragok csak illabiálissal fordulnak elő: *lésze'k, lésze's[!]* (46.); *ne'm léssen, léssen* (49.) – ezért szerepel a táblázat 0 adata csillaggal. A *perel* esetében nemcsak az *l* labializáló hatása, hanem a hangsúlyos szótag *ö*-zése is befolyásolja a toldalék előtt megjelenő labiális magánhangzót, de maga a szó nem fordult elő illabiális formában. A múlt idő jele előtti labializálódás (*pörlöt*) ellenében 64 példa található meg az 51. és 52. kivételével mindegyik iratban. Ezekon kívül azonban a befejezett melléknévi igenév képzője előtt (19 példa), illetve a *végett* névutó (2 példa) esetében szerepel kizárólag illabiális magánhangzó a hangsúlytalan szótagban. A *Szentelt* kétszer fordult elő (49.), ezen kívül a *ne'm nehesztelne, neheszteléssel* (49.), *nehe'szte'lt volna* (50.) található meg.

Az illabiális-labiális megfeleléseken belül érdemes kitérni az *i ~ ü* hangviszonyra is, igaz, itt csupán egyetlen szó, az *idő* jelent meg labiális magánhangzóval összesen 10 alkalommal: *azūdōtūl, ūdō* (kétszer), *ūdōbe'n, ūdōre', ūdōtūl* (42.); *ūdō* (kétszer), *ūdōtūl* (kétszer, 49.). Vele szemben illabiálissal nem található adat.

Ennek ellentételeként most lássuk, milyen adatok találhatóak a **labiális-illabiális** megfelelések között! A mai sztenderd *ö* helyén jelentkező *ë* csupán két példában látható: *begrécskében, fűröszette'is* (49.). A második adat esetén 5 ellenpélda is található (46., 49., 50.); a labiális magánhangzó után következő *-(ö)tt* múlt idő jele és kötőhang további 25 esetben mutat labialitást. Az *ő ~ ë* esetében szintén öt példa adatolható: *csipejét* (21.); *csipeje'* (42.: kétszer); *csipejét, Szöleje'ben* (46.), ellenpélda nem található. Az *ü ~ i* megfelelés is tartogat számunkra négy példát: *meg ize'nték, izenven* (42.), *megh izente'* (49.), *izente volna* (50.), s labiálissal ez a szó sem fordul elő. Maga az *üzen* szó az MNyA. 872. térképlapja szerint a Dunántúl nagy részén, a dél-alföldi, északkeleti, erdélyi és vajdasági területek egyes kutatópontjain jellemző illabiálissal.

A **nyíltabb hangzóval** rendelkező adatok köréből itt is az *i ~ ë/é, í ~ é, u/ú ~ o/ó, ü/ű ~ ö/ő* és *o ~ a* eseteit mutatom be. Az *i ~ ë/é* esetében a *Szerénte* (21.); *alégh* (42.); *alég,*⁷⁷ *ge'rénczét, meghtekéntette'* (46.); *Szerént* (47.); *Sze'rént* (49.) példák érintettek, *i*-s változatú szavak ellenükben nem találhatók. Az *í ~ é* váltakozás az *-ít* képző kapcsán mutatható be:

⁷⁷ Ebben az iratban egy további *alég* példa esetében nem egyértelmű az olvasat, ugyanis a második magánhangzó *í*-nek is olvasható.

összesen 102 nyíltabb magánhangzós⁷⁸ eset adatolható a 21., 42., 43., 44., 46., 49., 50., 51. iratban, míg zártabb hangzóval mindösszesen hét példa rendelkezik: *tanitotta* (47.); *fel simitotta*, *gjojgjtotta me'gh*, *meg ne'm gjojgjtotta*, *orditással* (49.); *őszve rutitván*, *tanitotta* (50.).

ít ~ ét: *Segéthetede'* (21.); *el fordétották*, *e'mléte't*, *gjojgjtására*, *me'g gjojgjttya*, *megh gjojgjtvlak* (46.); *emlétet* (kétszer), *emléte't* (kétszer), *gjojgjtéhattya*, *gjojgjtatni*, *gjojgjtáni*, *gjojgjtására*, *gjojgjtására*, *gjojgjtását*, *gjojgjtatott me'gh*, *meg nem házasettyák*, *me'gh ne'm gjojgjtéhattya*, *ne újécsák*, *ne'm Segéthet*, *őszve Sugorétottak* (42.); *gjojgjtcs'* *me'gh*, *gjojgjtét*, *gjojgjtotta* (43.); *igazétotta*, *meg gjojgjtotta* (44.); *gjojgjtcsa*, *gjojgjtani*, *bolondéttó*, *emlétet* (kétszer), *emléte't*, *emlétet*, *félre'* *vólt te'ke'rtve'*, *gjojgjtani*, *gjojgjtani*, *gjojgjtottásához*, *gjojgjtotte'*, *gjojgjtanná megh*, *gjojgjtanná me'gh*, *gjojgjtanná me'gh*, *gjojgjtanná me'gh*, *gjojgjtani*, *gjojgjtani*, *gjojgjtani*, *gjojgjtani*, *gjojgjtani*, *gjojgjtása*, *gjojgjtása*, *gjojgjtására*, *gjojgjtását*, *gjojgjtásért*, *gjojgjtáshoz*, *gjojgjtatni*, *gjojgjtatott me'gh*, *gjojgjtatott me'gh*, *gjojgjtottam*, *Gjojgjtcsa megh*, *igazétotta*, *igazéttaná*, *igazéttatott*, *igazéttván*, *készécsete'k* (kétszer), *meg fogja gjojgjtani*, *meg gjojgjtanná*, *meg gjojgjtanná*, *meg gjojgjtanná*, *meg gjojgjtannám*, *meg gjojgjttya*, *meg ne'm gjojgjttya*, *meg ne'm gjojgjttya*, *me'gh gjojgjtcsa*, *me'gh gjojgjtotta*, *megh gjojgjtottam*, *megh gjojgjtattván*, *me'gh gjojgjtotta*, *megh gjojgjttya*, *ne'm Segéthet*, *Segécsen*, *Segéte't*, *Se'gétette'*, *Segéthetek*, *Segéttek*, *Segéttését*, *Segétthe'tnének*, *sem pörde'thette'* (49.); *gjojgjtanná megh*, *gjojgjtásához*, *gjojgjtását*, *gjojgjtásért*, *gjojgjtást*, *gjojgjtották me'gh*, *meg gjojgjtanná*, *meg gjojgjtani*, *Segéte't*, *Segéttené'* (50.); *gjojgjtását*, *meg gjojgjtotta* (51.)

Az *u/ű ~ o/ó* esetében a következő példák szerepelnek *o/ó*-val: *gjanóságábúl*, *gjanósága*, *térdén alol* (42.); *gjanóm* (43.); *gjanóságát*, *gjanója*, *Sutolni*, *sutolni*, *Sutolni* (49.); *gjanója*, *gjanóm* (50.). A fenti példák közül zártabb hangzóval csak a *gjanúságábúl* (49.) szerepel egyszer (az elativusi határozóragot most nem számítva), az *-ul* igeképző pedig 46 alkalommal zártabb formában szerepel: 42., 44., 46., 49., 50. és 51. iratban.

Az *ü/ű ~ ő/ő* kapcsán 34 olyan adat található, ahol a nyíltabb változat érvényesül:

gombostó (42.); *fördőt*, *Sőprőt* (46.); *Sőprőbűl* (47.); *föröszténé megh*, *fördő* (háromszor), *fördőbe'n*, *fördőbe'n*, *fördőbe'n*, *fördőt* (háromszor), *fördött* (négyyszer), *fördött*, *föröszté'nyi*, *meg förösztötte'*, *megh förösztötte'*, *megh förösztve'n*, *megh förösztvén*, *sőprön*, *Szűrörül* (49.); *fördő*, *fördőbe'n*, *fördőt* (kétszer), *föröszték*, *förösztés*, *Sőprön*, *Szűrörül* (50.)

Zártabb magánhangzóval a *fürdő* egyszer (49.), a *füröszt* hétszer (46., 49., 50.), a *tű* a *tűszélen* összetétel előtagjaként kétszer (49.) található meg.⁷⁹ Ahogy korábban már más jegyzőknél

⁷⁸ A 42., 49., 46. és 50. iratban 13 példa kapcsán bizonytalanság merült fel, ugyanis a képző magánhangzója *i*-nek és *e*-nek is olvasható. Ezeket az adatokat nem vettem számításba.

⁷⁹ Természetesen az itt feltüntetett zártabb hangzós szavakra való utalás a sztenderd nyelvváltozatnak felel meg az egyszerűsítés kedvéért; a szavak az iratokban különböző hangjelöléssel, toldalékokkal ellátva szerepelnek.

utaltam rá, a köznyelvi *ú, ű* nyíltabb realizációja a palóc, szórványosan a közép-dunántúli–kisalföldi és a dél-alföldi nyelvjárási régióban a legjellemzőbb (Juhász 2003: 272, 279, 282).

A *-(j)uk, -(j)ük* esetében is kimutatható a nyíltabb változat: *Fiokat* (42.), *magok* (44.), *őszve háborodásokért, panaszokat* (49.), *Magok* (50.) és *közülők* (21.). A *-(j)ük* azonban illabializálódhat is, ez két példában található meg: *me'ntekbe'n, minde'neket* (49.). A *-(j)uk* egyébként csupán két *Fiukat* (42., 50.), a *-(j)ük* pedig a *vendégségjük* (21.), *szivük* (42.) példáiban fordul elő. A hasonló alakú T/1. igei személyrag is megtalálható zártabb formával az 49. iratban: *vigjük*.

Az *o ~ a* esetében a nyíltabb magánhangzó ennél az írónknál is adatolható, igaz, nem érint sok lexémát: *mondatta, Partékáját, Várasbúl* (42.); *allyan 'olyan', Váras* (46.); *barbé-lyokkal, vakandok, Váras* (49.). Az *olyan* esetében felmerül az elírás lehetősége is, hiszen 16 alkalommal a zártabb magánhangzó szerepel (21., 42., 46., 47., 49.), a *város* kétszer (21.), az *-(o)tt* múlt idő jele előtt pedig 257-szer szerepel *o*, a 63-as kivételével mindegyik iratban. A többi példa nem fordult elő zártabb hangzóval.

A **zártabb hangzós** adatokat szintén megvizsgáltam. Az *ë ~ i* kapcsán egy *Simmit sem* (50.) példa és egy név, *Moysis Kis'* (49.); *Moysis Kis* (kétszer: 50.) volt érintett. A *semmi* 25 alkalommal (42., 44., 46., 47., 49., 50.), a *Moyses* 12-szer *e*-vel szerepel (42., 49., 50.). Az *i*-zés ennél az írónknál nem jelent meg.⁸⁰ Az E/3. birtokos személyjellel ellátott szavak⁸¹ esetében négy alkalommal zártabb magánhangzó jelentkezett: *Szép Szerive'l* (42.); *szőribul* (46.); *hiti, Szemine'k* (49.), ezek ellenében egy *Szörébül* (47.), és négy *Szemére* (42.), *szemére'* (43.), *szemére', Szemében* (49.) található még. Ha azonban az összes lehetséges helyet számba vesszük, összesen 152 esetben a nyíltabb magánhangzó jelentkezik az E/3. személyű birtokos személyjel kapcsán. A birtokos személyjel és a birtoktöbbsítő jel együttesen egy példában mutatható ki: *Szomszédi*⁸² (42.).

Az *o/ó ~ u/ú* és az *ö/ő ~ ü/ű* váltakozásra csak az *azuta* (49.) példát találtam az ablatívuszi irányú határozóragokon kívül. Nyíltabb formában egy adat szerepel: *Kutrol* (50.), zártabb hangzóval összesen 114 példa gyűjthető ki. Alább az egyetlen sociatívus-szal rendelkező adatot is feltüntettem (*Urastúl*, 42.).

⁸⁰ Igaz, négy esetben felmerült a lehetősége, ugyanis a szavak *é*-je *i*-nek is olvasható, nem lehet egyértelműen eldönteni: *désa, fizetést, isméth* (46.) *vétteni* (49.).

⁸¹ Egy alkalommal kérdéses az olvasat: *elejbe'n* (49.), ugyanis a *j* ennél a jegyzőnél az *i*-t is jelölheti – ebben az esetben pedig a zártabb formát mutató példák közé sorolható.

⁸² „az *Fate'ns*, és más *Szomszédi Csipkekötő aszszonyra gjanakodtak*,”

abbúl, arrúl, hordobúl, Hortrúl, magárúl, mibúl, ördög túl, szőlő tőkébül (21.); *abbúl, attúl, azüdötül, Fate'ntül, Fate'ntül, gjanóságúbúl, házúbúl, háztúl, hétrül hétre', Intül, kitül, kölcségbül, Leányátúl, naprúl napra, tűzétül, tűztül, üdötül, Urastúl, Várasbül, Vilagbül, Világbül* (42.); *Nyitrábül* (43.); *attúl, hájbüll, nyavalábúl, Siha Istványtül* (44.); *ā kitül, Embertül, fájábúl, fe'je' te'tejébül, fejbül, fejbüll, füle tövébül, homlokábúl, nyakábúl, Pe'metbülis, szénvonóbúl, szőribül, tájárúl, Templombül, tyuk ganéjbül* (46.); *Kakas tollabül, mástül, pe'metbül, Sőprőbül, Szenvonyóbül, Szörébül* (47.); *10 Esztendőtül, Helységbül* (48.); *abbúl, arrúl* (kétszer), *Balogh Ilonátül, Bizonyásgtül* (kétszer), *Bizonyásgtül, edgjikbül, esztülis* (kétszer), *Fatenstül, Fate'ntül, feje' valójábúl, Feleséghe'tül, fübül, gjanúságbúl, házúbúl, javaslásábúl, javaslásábúl, köle's Szalmábúl, Leánykájátül, le'n magjábúl, maghátül, másoktül, nyavalábúl, parancsolattyábúl, Patikábúl* (háromszor), *pogácsájábúl* (kétszer), *pogácsájábúl, Sárnyomo vere'mbül, Szájábúl, szájábúl, Szemébtül, Szemétrül, Szűrörül, üdötül* (kétszer), *Urátül, uttyábül, vakandok turásbül, Vargha Mihálynétül, vékábúl* (49.); *gonosságúbúl, Másoktül, másoktül, Moyse'snétül, nyavalájábúl, régtül, Séresbül, Szándékbül, Szérörül, Vásárhelyrül* (kétszer), *veszedelemtül* (50.)

Megjegyzendő, hogy itt is felfedezhető három törölt rag, a *tyukganéjábú* helyett a *tyuk ganéjávalis* szerepel a 47. iratban, és az *Ilonátül* helyett *Ilona, másoktül* helyett *mások* olvasható az 49. dokumentumban, illetve ugyanebben az iratban egy *abbúl* szó is ki van húzva. Az 50. is tartogat hasonló adatot számunkra, ugyanis a *Moysestül* helyett *Moyse'snétül* szerepel, a *se'snétül* az áthúzott *sestül* szótagok fölé utólag van beszúrva.

Az *a ~ o* esetében néhány példa szerepelt: *Leányomot* (42.),⁸³ *ujobban, ujobban* (46.), *Szokasztván* (47.), *Leánykámot, ovit 'avítt', nád falomat, Javosok*,⁸⁴ *Ludakot, csonokon, orczulattya, g'jogijétottásához* (49.). A más jegyzőknél több adatban megjelenő *á* utáni *o*-zás itt csak egyetlen adatban (*Leánykámot*) fedezhető fel.⁸⁵ A hangsúlyos szótagbeli *o*-zás *Szokasztván* (47.), *ovit 'avítt', orczulattya* (49.) példáinak ellenében csak a *Szakasztóval* (50.) főnév található meg *a*-val. Az *avítt* etimológiáját tekintve, az egyik lehetséges magyarázata a szó fejlődésének az, hogy az *ó* melléknév származéka (TESz. 1967: 203), az *orca* esetében pedig tudjuk, hogy ebből az elhomályosult összetételéből vonódott el az *arc* szavunk (TESz. 1967: 173), így az *o*-s változat a szavak eredetével magyarázható. A *csónak* kapcsán érdemes megjegyezni, hogy korábban *csolnok* alakváltozattal is rendelkezett (TESz. 1967: 553), így kérdéses, hogy valóban *o*-zásról van-e szó. A toldalékok előtti magánhangzókat is elemezve, a középfok jele előtt kétszer, a tárgyrag előtt 29-szer, az E/1. személyű birtokos személyjel előtt 14-szer, a *-tat* igeképzőben 48-szor szerepelt nyíltabb magánhangzó. Az *-s* denominális nomenképző más

⁸³ A 42-esben szerepel egy *megh rontottot* adat is, amely eredetileg *rontotta* volt. Sötétebb színű tintával, más kézírással javították, ezért lehetséges, hogy egyszerűen csak a nem pontos javítás miatt szerepel itt *o*-zás.

⁸⁴ A második magánhangzó inkább *o*-ra hasonlít, de kissé bizonytalan az olvasat.

⁸⁵ Ezen kívül szerepel egy *általa* (50.) adat is, ahol az *á* utáni magánhangzó bizonytalan olvasatú.

szóban nem fordult elő, ugyanakkor a *javasol* ige 'ajánl' jelentésben (tehát nem a *javas*-hoz köthető 'kuruzsol' értelemben) kétszer látható.

4.12.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzók köréből a **palatalizálódó l** egy esetben mutatható ki: *mellyétt* (49.), míg az *n* helyén jelentkező *ny* már több példát érint: *Szenvonyóbúl* (47.), *Tehe'nye'met* (42.), ezen kívül pedig kereszt- és vezetéknévek érintettek a jelenségben. A keresztnevek közül az *István*⁸⁶ és *Márton* fordult elő *ny*-nyel: *Nagj Istvány* (42.), *Siha Istványtúl* (44.), *Molnár Istvány*, *Agoston Márton*, *Agoston Mártonyís*, *Dekány Istványéhoz* (49.), *Agoston Mártonyt* (50.), a vezetéknévek közül az *Ágoston*, *Márton*, *Martonosi* és *Simon* található meg *ny*-nyel: *Sebestyi Martonynénak* (47.), *Catharina Simony*, *Martonyossi* (49.), *Martini Agostony*, *Catharina Simony* (50.). A *Márton* keresztnév egyszer, az *Ágoston* vezetéknév háromszor *n*-nel is előfordult.

A *-ni* főnévi igenév képzője két iratban található meg *-nyi* vagy *-nya* formában: *ide hinya*, *sinya*![], *rinya* (42.), *főröszte'nyi*, *kennyi*, *nem fog innya* (49.). A *-ni* ezzel szemben 131 esetben fordul elő hét iratban: 21., 42., 44., 46., 47., 49., 50.

A **depalatalizációra** térve, az *ly* és az *l + j* helyén jelentkező *l*-ezés ennél az írnoknál is sok példában, összesen 39-szer bukkan fel:

3 he'le'n, *felleb*, *mihelest* (négyyszer), *mihe'le'st*, *nyavalája*, *nyavalám*, *nyavalás*, *taval* (kétszer), *Taval* (42.); *nyavalábúl*, *nyavalája* (44.); *el tévelede't* (47.); *mihe'lest*, *Taval* (46.); *felleb*, *hüvelkéve'l*, *mihelest* (háromszor), *mihe'le'st*, *nyavala* (kétszer), *nyavalában*, *nyavalábúl*, *nyavalája*, *nyavalájában*, *nyavalás*, *nyavalát*, *Sörtéles*, *Taval* (kétszer), *taval* (kétszer, 49.), *nyavalájábúl*, *Sörtéles* (50.)

Az *l*-ezés azonban nemcsak köznevekben, hanem vezetéknévekben, illetve településnevekben is megtalálható: *mélkúton* (42.); *Furuglász Toth Györgyné* (43.); *Vásárheli* (46.); *Joannes Erdéli* (49.) A *hely* ellenében a *he'lye'n* (21.), *Helységbül* (48.) áll; a *Vásárhelyrül* kétszer szerepel (50.). a *Furuglyász* vezetéknév (43.) pedig egyszer fordul elő. A *mélkút* ugyan nem, de a *mély* (46.) megtalálható *ly*-es változatban. Érdekes azonban azokat a szavakat is megemlíteni, amelyek viszont csak *ly*-es változatban fordulnak elő (itt csak a mai sztenderdnek megfelelően, toldalékok nélkül feltüntetve: *borbély*, *folyamodik*, *Gergely*, *gombolyag*, *Gulyás* (vezetéknév),

⁸⁶ Az *István* esetében kétszer rövidítés szerepel: *Siha Istné* (52.), *Dékány Istnéhoz* (57.), így itt nem derül ki keresztnév utolsó mássalhangzójának minősége.

ilyen, király, Mihály, némely, olyan, sulyok, személy, Zólyom, összesen 72 alkalommal, az 51. és 52. irat kivételével mindegyikben.

Az *ny* helyén jelentkező depalatális *n* csak négy példát érint: *hánta, sinlődvén* (42.), *hánta* (43.), *Sínlődő* (49.). A *hány* ige csak a *kihánnya* (21.) és a *hányván* (49.) példákban fordul elő, igaz, az 49. iratban található *valahányszor* és az *ednehány* (kétszer) is *ny*-nyel szerepel.

A *gy ~ d* kapcsán néhány példa említhető meg: *el akarta hadni* (21.), *el hadta* (42.), *hadna, ednehány* (kétszer, 49.). Az eredetiben kihúzott *hagjom* (49.) adaton kívül másik nem fordul elő itt ellenpéldaként.

Az egyéb mássalhangzókat érintő váltakozás köréből *j ~ gy* említhető meg, amely kapcsán csupán egyetlen szó, a *jön* különböző toldalékolt változatai tűnnek fel: *gjőj, gjőjjön* (42.), *Vásárheli* (46.); *gjött re'á* (50.), amelyekkel kapcsolatban 14 ellenpéldát lehet öt iratból (21., 42., 46., 49., 50.) felsorakoztatni. Az MNyA. 782. *jön* térképlapja azt mutatja, hogy a szó palatális változata számos nyelvjárási régióban jellemző, és ebből leginkább csak a tiszántúli területek egyes kutatópontjai maradnak ki.

A mássalhangzók kiesése nem jellemző erre a kézre sem, csak a *t* kiesés fordul elő háromszor a *tűstén* (49.) esetében. Az *r* kiesését feltételezhetnénk a *bis 'birs'* (50.) adatban is, valójában azonban az *r* nélküli alakváltozat tekinthető az eredetinek (TESz. 1967: 306).

A mássalhangzók betoldása azonban több esetben is kimutatható. Az *l* betoldása 9 esetben érhető tetten: *holnap, holnapja, holnapra* (42.), *holnapra, elől hozta* (46.), *elől vitetvén, e'lől hozván* (49.).⁸⁷ Három esetben az 'elől' jelentés feltételezhető, tehát nem az *l* betoldás eseteiről lehet szó: *e'lől találván*⁸⁸ (42.), *e'lől találta*⁸⁹, *elől találta*⁹⁰ (49.). A *j* a hiátus betöltésében játszik szerepet, három példa tartozik ide: *Fiajé', kije'* (42.), *polturájért* (49.), illetve *Moyses, Moysis* keresztnév 15 előfordulása kapcsán is feltételezhető (42., 49., 50.).

Az egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek között érdemes megemlíteni a *v* nem hasonulását is, amely három példában mutatható meg: *regve'l* (49.: kétszer), *Könyvel 'könnyel'* (50.). A MDial. (2003: 339) szerint a „-val, -vel határozórag a palóc nyelvjárásban, Abaúj

⁸⁷ Az *egészle'n* kétszer fordult elő (46.), amely esetében a *-lan/-len* szuffixum, nem pedig a hiperkorrekciós *l* betoldásáról van szó.

⁸⁸ „az háza mellett ment volna, Csipkekötő aszszony hajadon Leánya e'lől találván, Kiáltotta Széll Ilonára szép vagj hátul,”

⁸⁹ „egjkor az Papokhoz Templomban akarta, ha Segétthe'nének rajta, vinni, az alat Őre'gh Bába Jánosné e'lől találta,”

⁹⁰ „az nyomorúlt Leánykát az úczán hordozta, elől találta Molnárné,”

északi részén, a kárpátaljai Salánkon és Nagyszőlős környékén, a Székelyföld egy részén és a moldvai székelyeknél nem hasonul (*pamukval, kézvel, embervel*).”

4.12.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Összességében a nyelvjárási jegyeket tekintve az állapítható meg, hogy a bizonytalan besorolású 42. dokumentum sok olyan jelenséget tartalmaz, amely kétségtelenül összeköti a többi irattal. Ilyen például az *ő*-zés, *l*-ezés, *-ni* főnévi igenév képzőjének *-nya* formája, a nyíltabb és zártabb magánhangzós adatok. A 43-as esetében ez azonban már nem ennyire egyértelmű, hiszen itt csak az *ú ~ ó* és *-ít ~ -ét* váltakozás, valamint *l*-ező, *n*-ező példák utalnak az összetartozásra. A nyelvjárási jegyek közül az *ő*-zés, *l*-ezés, *ny*-ezés, illetve egyes nyíltabb magánhangzóval rendelkező esetek tekinthetők erősnek. Nem kapnak különösebb szerepet azonban olyan árulkodó nyelvjárási jelenségek, mint az illeszkedés *ő*-zés, *á* utáni *o*-zás vagy az *í*-zés, amelyek jelentősen megkönnyítik az írrok anyanyelvjárásának megállapítását. A hangsúlyos szótagbeli és a toldalék előtti *ő*-zés, az *é*-zés, az *l*-ezés, *ny*-ezés, a főnévi igenév képzőjének nem sztenderd formái szintén utalhatnak dunántúli nyelvjárásra, ugyanakkor utóbbi a palóc területeken is jellemző, csakúgy, mint a *-val/-vel* nem hasonulása. Azt is érdemes azonban figyelembe venni, hogy a rag nem hasonulásának példái Kis Mózes szegedi polgár (Brandl–Tóth G. 2016: 391) vallomásában szerepelnek, azt azonban például nem tudjuk, hogy ő Szegeden született-e, itt nevelkedett-e, vagy máshonnan költözött a településre. Így az is elképzelhető, hogy a többi jelenség közé nem illő nyelvjárási jegy a tanú anyanyelvjárásának részét képezhette – ha valóban nem szegedi származású volt.

A fentiekén túl itt is érdemes néhány tájszóra kitérni, amelyek közül többről korábban már írtam: *billeg*, *kanta*, *sörtéles*, *sulyok*, *szakasztó*, *tétemény*, *tyúkmony*. A *billeg* ’megkülönböztető jegy’ Dani Jánosné Tóth Erzsébet vallomásáról készült részleges másolatban szerepel, a ’háziállaton azonosító jegy, tulajdonjegy’ jelentésű *billeg* alakváltozat Új Ferenc szegedi lakos vallomásában található – ahogy korábban már utaltam rá, a *billeg* mai szlovák, illetve dunántúli és alföldi területeken a legjellemzőbb. A *kanta* kétszer fordult elő: Szentmiklósi Andrásné Faragó Katalin, illetve Nagy Mihály szegedi polgár vallomásában. A szegedi nyelvjárásban (SzegSz. I. 1957: 680), illetve a magyar nyelvterület számos pontján (ÚMTsz. 1992: 74) is jellemző a szó, így ez kevésbé segíthet a jegyző anyanyelvjárásának meghatározásában. A *sörtéles*-sel kapcsolatban elmondható, hogy részben megfelel a SegSz. (II. 1957: 402) *sörtélyös*, az ÚMTsz. (2002: 879) Somogy megyei *sörtvélyes* alakjának, a szó kétszeri előfordulása két iratban (49., 50.) Bába Mihály szegedi lakos feleségének, Tóth Zsuzsanna tanúnak és a szegedi polgár Molnár István feleségének, Kovács Zsófia vádlottnak a

vallomásában található. A *sulyok* több területről, településről is adatolt, így a Dunántúlról, a Dél-Alföldről, Debrecen környékéről stb. (ÚMTsz. 2002: 975), bár az nem tudható bizonyosan, hogy a szó csak helyesírási vagy ejtési szempontból is érdekes-e, így a *j*-s változatokat is érdemes lehet figyelembe venni. A szó egyébként Sümeghi Imréné Borsos Erzsébet vallomásában található, akiről csak az életkora derül ki (40 éves). A *szakasztó* a dunántúli megyékben (Baranya, Somogy, Tolna, Vas, Veszprém, Zala) jellemző (ÚMTsz. 2010: 21), a szó pedig Nagy Mihály szegedi polgár vallomásában található. Az azonban nem tudható, hogy a tanú szegedi vagy környékbeli születésű, nevelkedésű-e. A *tétemény* kétszer Szarvas Ferencné Balogh Ilona (37 éves) vallomásában olvasható, akiről más adat nem derült ki. A szó 'rontás' és 'bajt okozó tárgy' jelentésekben szerepel a lejegyzésben, amely értelmezések a Dunántúl északi részén és Somogy megyében, valamint Halmágyon (Románia) jellemzőek (ÚMTsz. 2010: 374), a TMK találatai szerint a 'rontás' Békés, Bihar, Nyitra, Pozsony, a 'bajt okozó tárgy' pedig Pest, Sopron, Zala megyei periratokban is felbukkant. A *tyúkmony*-ra már a 4. és 5. kéznél is utaltam, a szó alakváltozatai (*tyukmony* ~ *tyúkmony* ~ *tyukmonya*) több településen is jellemzőek (Szlovákia: Nyitragerencsér, Kolon, Kürt, Palást, Nagyhind, Nagymácséd, Barslédec, Zsére, Kalász; Románia: Oltszakadát, Moldva, Háromszék vm.; Nógrád m.: Patak, Győr-Moson-Sopron m.: Hövej, Sopronkövesd (ÚMTsz. 2010: 528).) A szó Kis Mózesné Frank Ilona tanúnak (24 éves), illetve Molnár Istvánné Kovács Zsófia vádlottnak a vallomásában található (49., 50. irat). Véleményem szerint azon adatok összessége alapján, amelyek feltehetőleg nem köthetőek a tanúkhöz, vádlottakhoz (*sulyok*, *szakasztó*, *tétemény*) – bár természetesen ez teljes bizonyossággal nem állítható –, a jegyző anyanyelvjárása közelebbi meghatározás nélkül a Dunántúl északi részéhez, vagy esetleg Somogy megyéhez kapcsolható.

4.13. A tizenharmadik kéz jellemzése

A 13. kéz esetében egyetlen irat van feltüntetve: Csoportos halálos ítélet Rósa Dániel, Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Kökény Andrásné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Kovács Pál, Katona Ferenc, Borbola Ferenc, Danyi Jánosné Tóth Erzsébet, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Dugonics Mihályné Barak Margit, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (37.). Ez a lejegyző az egyik legszebb kézírással rendelkezik, jellemző rá a könnyen olvashatóság és a rendezettség, ennek egyik magyarázata lehet az is, hogy az irat tisztázat (Brandl–Tóth G. 2016: 212).

4.13.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

Az alábbi táblázat a legfontosabb hangjelölési megoldásait gyűjti egybe. A legjellemzőbb, amely eddig más jegyzőnél nem bukkant fel, a *c* *tz*-vel (*Ferentz*) és a *cs* *ts*-sel (pl. *tselekedetit*) való jelölése. Az *a'* az *az* névelőt rövidíti, ez is egy olyan tulajdonság, amely a 3. kézen kívül másnál nem jelent meg. Az *e* hang esetében feltüntetett *é* elképzelhető, hogy inkább a zárt *ē*-re utalhat: *Anyaszentégyháznak*.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, a', á</i>	<i>j</i>	<i>j</i>
<i>á</i>	<i>á, a, ā</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó</i>
<i>c</i>	<i>tz, cz</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ö, ő, ō, o, ó, eö</i>
<i>cs</i>	<i>ts, cs</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>e</i>	<i>e, é</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>é, e</i>	<i>u, ú</i>	<i>u</i>
<i>gy</i>	<i>gy</i>	<i>ü, ű</i>	<i>ü, ű, u, ū</i>
<i>i, í</i>	<i>i, í</i>	<i>zs</i>	<i>zs, s</i>

44. táblázat: A 13. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A mássalhangzó-kettőzés intervokális helyzetben négyszer adatolható (pl. *Várossának*), más jegyzőkkel ellentétben szó végén azonban egyáltalán nem jelent meg ez a fajta írássajátság. A mássalhangzók rövidülése többször előfordult (összesen nyolcszor, pl. *öröké, helyet*), de ezek alapján a kettőzés, illetve rövidülés nem tekinthető helyesírási szempontból⁹¹ markáns jegynek.

Jellemző még erre a jegyzőre, hogy az *esztendő*s, *esztendő*től (*észös, észöl*) szavakat is rövidíti, ez más írnoknál nem jelent meg. Szokatlan viszont a többi lejegyzővel összehasonlítva, hogy egyszer sem jelenik meg rövidítve a *-bV*, *-bVn* és *-nVk*, mindig kiírja ezeket. Ez is egy fontos mozzanat lehet a kezek elkülönítésében. Ezen kívül a *tekintetes, nemes, szabad* szavak nagy kezdőbetűit, a *királyi* szót és néhány latin elemet rövidít. A rövidítéshez négyszer pont helyett kettőspontot alkalmaz.

Az elválasztás során 9-szer két vesszőt használ a sor végén, kétszer pedig vesszőt. Mindebben elég tudatosnak tekinthető, hiszen csak négy alkalommal maradt el az elválasztás jelölése. Viszont háromszor rövid gondolatjel szerepel szavak végén, ami nem tűnik indokoltnak, az írat végén lévő nevek felsorolásakor pedig hosszú gondolatjelet tesz ki a keresztnemek mögé. Utóbbiak másnál csak elvétve jelennek meg. Kihagyott gondolatok

⁹¹ Az intervokális kettőzés azonban nyelvjárási hangtani szempontból érdekes lehet.

utólagos beszúrása egyszer sem jelent meg, aminek oka az lehet, hogy egy tisztázott csoportos ítéletről van szó, amit nagy gondossággal készített el a lejegyző. Ezt támasztja alá az is, hogy javítás csak egy-két esetben fordult elő, akkor is csak néhány betűt érintve, kihúzások, törlések egyszer sem láthatók.

4.13.2. Nyelvjárási kép

4.13.2.1. Magánhangzók

Noha a lejegyző kézhez más irat nem tartozik, mégis érdemes megnéznünk, egyes – ma nyelvjárásnak ítélt – jelenségek mennyire kaptak szerepet a lejegyzésben. Az **illabiális-labiális** megfelelések közül az $\bar{e} \sim \bar{o}$ kapcsán nem találunk adatot, csupán egy *Toth Örzse* nevünk van, amely esetében váltalkozás nem mutatható ki. A más jegyzőknél előforduló sztenderdben is váltakozó szavak ennél az írnoknál egyáltalán nem adatolhatóak. A **labiális-illabiális** párok közül csak az $-(j)ük \sim -(j)ek$ második változata fordul elő: *Kedvek, testekben*. A **nyíltabb magánhangzós** előfordulásra egyedüli példa a *szerént*, amely három példában látható. A $-(j)uk \sim -(j)ok$ esetében négy ide tartozó példát lehet bemutatni: *példájokra, szolgálattokra, Példájókra, meg maradásokra*. A magánhangzók **zártabb változatai** közül az *i*-zés köréből nem találunk példát, az E/3. személyű birtokos személyjel sztenderdtől eltérő formája egy alkalommal fordul elő: *eleibe*, amely ellenében tizenkét példa adatolható. A *Parancsolatit* (kétszer), *paransolatit*!⁹², *tselekedetit* esetében vélhetően többes számú birtokról van szó. Az ablatívuszi irányú határozóragok közül 3 példa nyíltabb hangzóval szerepel: *eletektől, Keresztsegről, végzéseből*, 3 adat zártabb formában látható: *hitrül, Urunktul, 50 esztendőktől*. Ezen kívül az $a \sim o$ kapcsán találhatunk adatokat: *ígazoknak, Szonda* 'Szanda', *Borák* 'Barak', *Dontso* 'Dancsó'. A többes szám jele előtti magánhangzó csak egy esetben szerepel nyíltabb formában, a vezetékevek pedig itt nem fordulnak elő ugyan többször, más lejegyzőknél azonban mindig *a*-val szerepelnek (8., 10., 11. kéz).

4.13.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzókat tekintve a **palatalizáció** az *n*-t és a *-ni* főnévi igenevet érinti: *Satány, Sátánynak, Sátánynyal, Martonyoson és innya*. A főnévi igenév képzőjének *-ni* alakja 29-szer szerepel, a *sátán* egyszer sem. A **depalatalizáció** nem adatolható, sem az *ly \sim l*,⁹² sem az *ny \sim*

---

⁹² Csak ilyen szavak adatolhatók: *Dugonits Mihály, helyet, sulyos, Szantó Mihály, Személyeket, Személynek*.

⁹³ esetében. Az **egyéb mássalhangzókat érintő jelenségek** közül csupán egyetlen *l* kiesést megörökítő szó fedezhető még fel: *szörnyüködöt*.

4.13.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

A viszonylag kevés, és több nyelvjárási területen is jellemző jelenségek alapján nehéz következtetéseket levonni. Ilyen az E/3. birtokos személyjel, az ablatívuszi irányú határozóragok zártabb alakváltozatai, az *o*-zás néhány példája, az *ny*-ezés és főnévi igenév képzőjének egyetlen *-nya* formája. A *-(j)uk*, *-(j)ük* T/3. birtokos személyjel háromalakú a nyugat-dunántúli *-(j)ok/- (j)ök/- (j)ök*, a palóc (középső tömb: *-(j)ok/- (j)ök/- (j)ik*, déli tömb: *-(j)ok/- (j)ök/- (j)ek*) ~ *-(j)uk*, *-(j)ük*, Eger vidéki nyelvjárás: *-(j)ok*, *-(j)ik*, *-(j)ök*) a Tisza-Körös vidéki *-(j)ok/- (j)ök/[~-(j)ek]/~ (j)ök*, a székely nyelvjárási régió nagy részén *(-ok/-ök/-ök)*, a mezőségekben pedig kétalakú *(-ak/-ek)* (Juhász 2003: 268, 283, 285, 289, 298, 305). A birtoktöbbsítő jel az északkeleti területeken, egyes palóc nyelvjárásokban, valamint több erdélyi helyi változatban (pl. Kalotaszegen) hiányzik (Hegedűs 2003: 356), így az, hogy birtoktöbbsítővel ellátott adatok szerepelnek, kizárhatják a nyelvjárás meghatározásában azokat, ahol a jel használata nem jellemző. A T/3. birtokos személyjel miatt a nyugat-dunántúli nyelvjárási régió is szóba jöhetne, ám nincsenek *ö*-ző, *i*-ző, *l*-ező adatok, bár ez magyarázható azzal, hogy a jegyző tudatosan kerülte ezeket a jegyeket. A fentebbiek alapján még a déli palóc és a Tisza-Körös vidéki nyelvjárás jöhet számításba. Utóbbi esetében azonban hiányzik pl. az erős *i*-zés, a déli palócot azonban támogathatja a *szörnyüködöt* adat, hiszen itt az *l* pótlónyúlásos kiesése gyakorinak tekinthető (Juhász 2013: 285). Ez azonban leginkább az *ol/öl* hangkapcsolatot érinti ezen a területen, illetve ahogy már korábban említettem, a forrásban a magánhangzók időtartamának vizsgálata kevésbé játszik szerepet, így ez alapján sem vonható le biztos következtetés. Nehezíti a kérdést az is, hogy a 13. kéznél nem találhatók tájszavak sem, csak a *gyehenna* 'pokol' fordult elő, amely azonban latin eredetű egyházi szó (TESz. 1967: 1125), így ez sem lehet segítségemre a nyelvjárás meghatározásában. Úgy vélem, az adatok csekély száma miatt ennél közelebbi meghatározás nem lehetséges.

4.14. A tizennegyedik kéz jellemzése

A 14. kézhez három iratot társítottam: a Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett vallomások (44.) 7–9. oldalán található kérdések, a Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében született eskümintá (45.) egésze, valamint a Kovács Zsófia Molnár Istvánné ügyének ítéletre

---

⁹³ Néhány példa: *Boszorkányoknak*, *Boszorkanyos*, *edényét*, *Feő Kapitányi*, *iszonyu*, *kemény*, *Keresztény*, *Szegénységet*, *szörnyüködöt*, *termékenységet*, *Törvények* stb.

bocsájtása alkalmából tett feljegyzésen (51.) egy egymondatos bejegyzése található meg az írnoknak (az iratban található még a 12. kéz egy mondata, a befejezetlen dokumentum többi része latin). A kézírás szépen vezetett, könnyen olvasható, ugyanakkor a jellegzetes betűformálás is rendkívül megkönnyítette a csoportosítást.

4.14.1. Hangjelölés, helyesírás, rövidítések, elválasztás, javítások

A lejegyző eltér a többi írnotól abban, hogy az *e* kérdőszócska mindig *é*-vel szerepel, talán a beszédben jellemző zárt *ĕ*-t jelölve, illetve, hogy az *ö*, *ő* hangok soha nem szerepelnek *ō* grafémával. Az *á* és *ó* esetén sokszor a rövidülés, az *ő* esetén pedig a hosszú magánhangzóval való jelölés tűnik ki. A *Mózes* keresztnév *Moyses* formában szerepel, amiben az *y* a *j* hangot jelölheti. Az *ny* a *Karocsony* vezetéknévben található meg, amelynek *ni* és *nyi* olvasata is elképzelhető, bár utóbbi tűnik valószínűbbnek. Az *a* hangot jelölő *á* szokatlan módon egy latin szóban (*aliás*, 44.), az *ā* egy rövidítésben (*fl.-ā*, 45.), az *ō* csak latin számokban (*2dō*) fedezhető fel.

Hang	Graféma	Hang	Graféma
<i>a</i>	<i>a, ā, á</i>	<i>j</i>	<i>j, y</i>
<i>á</i>	<i>á, a</i>	<i>o, ó</i>	<i>o, ó</i>
<i>c</i>	<i>cz, c</i>	<i>ö, ő</i>	<i>ő, ö, o, eő</i>
<i>cs</i>	<i>cs</i>	<i>s</i>	<i>s</i>
<i>e</i>	<i>e, é, e'</i>	<i>sz</i>	<i>sz</i>
<i>é</i>	<i>é, e, ě</i>	<i>u, ú</i>	<i>u, ú</i>
<i>gy</i>	<i>gy, gj, dgy</i>	<i>ű, ű</i>	<i>ű, ü, u</i>
<i>i</i>	<i>i, j</i>	<i>zs</i>	<i>s</i>

45. táblázat: A 14. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok

A mássalhangzók kettőzése (*kiss*) és rövidülése (*visza*) is csak egy-egy példában látható, tehát ez nem tekinthető jellemző írássajátságnak ennél a kéznél.

A *-bVn* három, a *-nVk* egy alkalommal szerepel rövidítve, ez tehát a többi lejegyzőhöz hasonlóan nála is megjelenik, csakúgy, mint néhány magyar és latin szó (*uram, nemes, annorum* stb.) rövidítése.

Az utólagos betoldások a sor fölé, sor elejére kerülnek, de csak öt esetben, a törlések, kihúzások is csak néhány szót érintenek, amit magyarázhat az, hogy az iratok (44., 45.) tisztázatok (Brandl–Tóth G. 2016: 268, 275). Az 51. esetében, ahogy a 12. kéznél már utaltam

rá, az elveszett/lappang jelölés szerepel (Brandl–Tóth G. 2016: 307), a be nem fejezett irat elején szereplő kihúzott, rövid magyar mondat a 14. kézhez tartozik, így ez is bevonható a vizsgálatba.

Az elválasztás jele kettős vesszővel a sor végén figyelhető meg, összesen hússzor, más jelölést erre az írnok nem is alkalmaz. Ezt a 44. és 45. irat is tartalmazza, így megerősítve a kézírás alapján tett csoportosítást. A 44. és 51. irat másik lejegyzője, a 12. kéz kizárólag a rövid gondolatjelet használta az elválasztásra, így tehát ez alapján is biztosan el lehet különíteni a kezeket egymástól. Két esetben a betűkapcsolat elválasztása nem várt módon történik: *Eőzved,,gye, mel,,lyel* (44.).

4.14.2. Nyelvjárási kép

4.14.2.1. Magánhangzók

A nyelvjárási jegyeket tekintve itt is kevés példával lehet szolgálni, hiszen a három szövegrészlet kb. 2100 szóköz nélküli karaktert tesz ki (a latin részek kihagyásával). A magánhangzókat érintő váltakozások közül először mindig az **illabiális-labiális** párokra tértem ki eddig. Ennél az írnoknál azonban *ö-ző* szavakat egyáltalán nem találtam, a *fel* (44.) igekötő és a *felső Varoson* (45.) településrész elnevezése fordult elő illabiális magánhangzóval. A **labiális-illabiális** megfelelés egy példája a *csipejet* (44.), amely más írnokoknál is többször előfordult.

Az *o ~ a* kapcsán négyszer jelent meg **nyíltabb magánhangzó**: *bubájaságoddal, rontadé meg* (44.), *Váras, Várasában* (45.). A *rontadé meg* esetében azonban meg kell jegyezni, hogy elképzelhető a 'rontád-e meg' olvasat, amely alapján már nem az *o ~ a* váltakozás egyik adataként, hanem hangjelölési sajátosságként kell kezelnünk. A *ront* ragos változatai még öt alkalommal szerepelnek, de a zártabb magánhangzó más toldalék előtt jelentkezik, mint a fentebbi példa esetében (*rontottade' meg, rontottadé meg, rontottadé meg, rontottadé* (44.); *rontotta volna meg* (51.)). A *bűbajos o*-val nem fordul elő, az *-s* melléknévképző előtti zártabb hangzóra az *alkalmatosságával* (45.) hozható fel; a *város* (45.) kétszer zártabb hangzóval tűnik fel.⁹⁴ Az 5. kéznél említettem, hogy a *Karolyi Pila* (53.) adat utólagos beszúrás, vélhetően a 14. kéztől származik. Az 5. kéznél a nyíltabb változat 27-szer fordult elő, amely valószínűleg egy *é-zést* is mutató nyelvjárás hatása. Ha a *Pila* adatot vesszük alapul, a 14. kéz vagy nem *é-ző*

⁹⁴ A *lakos* (44.) szó is egyszer fordul elő zártabb hangzóval.

területről származik, és/vagy a jegyző tudatosságának, normakövetésének köszönhető az *i*-s változat.

A **zártabb hangzós** adatok közül az *á ~ o* esetén a *Hazonal* 'házánál' és a *Karocsony* (45.) vezetéknév hozható példának, ellenükben egy *Házánal* (44.) adat mutatható be. Az *o/ó ~ u/ú* kapcsán a *miulta* (kétszer, 44.) látható, ellenpélda nélkül. Az ablativusi határozórag kétszer szerepelt zártabb magánhangzóval: *Kitül*, *Ordógtül* (44.), a határozóragból létrejött *tőled* (44.) azonban nyíltabb magánhangzót mutat.

4.14.2.2. Mássalhangzók

A mássalhangzók köréből az *ly* és *ny* **depalatalizációja** mutatható ki: *Erdeli János* (51); *boszorkánságoddal*, *Fenegettedé*, *fenegettedé* (44.). Vannak azonban olyan *ly*-es adatok, ahol az *l*-ezés nem valósult meg: *mellyel*, *Mély kúton*, *Paraszt Mihály*, *valamely* (44.); *Királyi*, *Személyej* (45.), és *ny*-ező formában találhatók meg olyan szavak, mint a *bizonyságot*, *boszorkányokkal*, *Fenyves* (vezetéknév), *Menyét*, *Leányodat*, illetve a *Karocsony* (vezetéknév),⁹⁵ összesen nyolc példa esetén. A főnévi igenév képzőjének *-ni* formája kétszer adathozható, *-nyi/-nya* forma itt nem fordul elő.

A zártabb magánhangzók között feltüntetett *miulta* (44.) az *l* betoldás kapcsán is megemlíthető, más releváns jelenség nem található.

4.14.2.3. Lehetséges nyelvjárási régió

Ennél a kéznél is nagyon kevés nyelvjárási adat áll rendelkezésre, ezért az anyanyelvjárássra vonatkozó következtetés levonása nehéznek tekinthető. Egyes példák megfelelnek a dél-alföldi nyelvjárási régióknak (ablatívuszi irányú zártabb határozóragok, zárt *ú*-zás, *n*-ezés, *ny*-ezés, főnévi igenév képzőjének *-ni* formája), de például az emblematikus *ő*-zés egyáltalán nem bukkan fel, még a sztenderdben váltakozó szavak között sem. Ugyanakkor a jelenség hiánya nem feltétlenül cáfolja a dél-alföldi régió feltételezését. Segítségemre lehet egy tájszó is: *rotvad*. Az ige Nyitra-vidékről, a *rotvad*t melléknév Alsócsitárról, Nyitragerencséről, a *rotvatt* Sókuszölőcéről (ma: Szlovákia) adatolt (ÚMTsz. 2002: 768). Egyetlen példa alapján nem jelenthető ki bizonyosan, hogy a jegyző mégsem dél-alföldi származású volt, de elképzelhető, hogy a jegyző a Nyitra-vidékről érkezett Szegedre. Ennek eldöntéséhez több adatra lenne szükség, amely azonban nem megoldható a forrás zárt korpusz jellege miatt.

---

⁹⁵ A *Karocsony* esetében valószínűnek tartható a *nyi* olvasat.

5. A vizsgált forrás egészére jellemző nyelvi jelenségek

A jegyzők és a tanúk vallomásának elkülönítésekor még egy izgalmas kérdés adódik, amelyre úgy vélem, ezen a ponton érdemes utalnom. Korábban említettem, hogy érdemes feltérképezni, hogy mely lexémák és szuffixumok változatai képezhették az írnoki norma részét. Ehhez merül fel egy újabb szempont: a kérdéseket és egyúttal a ráadott válaszokat is tartalmazó, vélhetően „dinamikus”, azaz azonnal vagy közvetlenül lejegyzett kihallgatási jegyzőkönyvekben mutatható-e ki bármilyen váltakozás a dialektális elemeket tekintve? (Ezek a hasábos formájú jegyzőkönyvek.). Ezekben a kérdések hasonlóan épülnek fel mind tartalmilag, mind formailag: *Vagyon-e szövetsége az ördöggel?, Mi formán és mi módon?, Mikor tetted azon szövetséget? Meddig?, Írás szerint-e vagy szóval?, Micsoda helyen?, Minémű szándékkal?* stb. A kérdésekre adott válaszok a kérdéshez képest nyelvjárási (vagy sztenderd) szempontból csak ritkán mutatnak eltérést, de azért található néhány fontos példapár a kérdések ~ válaszok között (a teljesség igénye nélkül):

14. irat: *segéthetede ~ segítte'ni*

19. irat: *tetted ~ Szömöldökét, meg böcsöllyék, böcsületessen*

20. irat: *segéthetede ~ g̃jog̃jtsák meg (de meg g̃jog̃jétotta, g̃jog̃jecs meg stb. is!)*

50. irat: *Martini Agostony ~ Agoston Mártonyt*

59. irat: *ümōgh ~ üngbül; Kerétette el ~ tanitotta*

Az összehasonlítás tehát azt mutatja, hogy váltakozás olykor-olykor tetten érhető a kérdések és az azokra adott válaszok között. A feltüntetett jelenségekhez kötődő megfelelések azonban véleményem szerint nem rendelkeznek kellő bizonyító erővel, azaz nem lehet kijelenteni, hogy a válaszokban biztosan a tanútól elhangzott, hiteles adatok szerepelnek. Ahogy a következő alfejezetben kitérek rá, a *böcs*- kezdetű szavak, az *-ít* képző *-ét* formája az írnoki nyelvváltozat részét képezhette, az *üng*, *ümög* pedig számos nyelvjárási területen jellemző szónak tekinthető (ÚMTsz. 1988: 1082–4). A *Szömöldökét* példa a 10. kéznél szerepel, akinél a dél-alföldi vagy valamely dunántúli nyelvjárási régió feltételezhető, így ez az adat sem szolgáltat sok információt. Igazi hozadéka ennek az összevetésnek akkor lehetne, ha egyrészt sokkal több adat állna rendelkezésünkre, másrészt ha a kérdések nagyobb variabilitást mutatnának, harmadrész pedig ha olyan jelenségek váltakozása lenne kimutatható, amelyek egyedítőbbnek tekinthetők.

5.1. Fonológiai, morfofonológiai jelenségek

Ahogy korábban többször is utaltam rá, vannak olyan lexémák, amelyek kapcsán a sokszori azonos előfordulás miatt felmerül, hogy a 18. századi írnoki szociolektus részét képezhették. Ehhez Papp (1961) adatait, megállapításait veszem alapul, amelyekhez a 16. századi északkeleti területeken működő íródeák munkáit használta forrásul. A leírást más kutatások eredményeivel is kiegészítem, valamint kilépve a korpuszom földrajzi meghatározottságából, a Történeti magánéleti korpusz periratokból származó adatait is felhasználom, hogy minél általánosabb következtetéseket tehessek.

Az *ë ~ ö* szembenállás kapcsán Papp (1961: 212) megjegyzi, hogy a 16. századi íródeák körében is a *böcs-* gyakoribbnak tekinthető, mint az illabiális forma, a mai sztenderdben is váltakozó alakok közül viszont inkább az illabiálisok érvényesülnek. A TMK keresője szerint a *böcs-* több megye boszorkányperes irataiban is felbukkant: Bihar, Csongrád, Pest, Pozsony, Sopron, Tolna, Veszprém, Zala. A *böcs-* az én forrásomban csupán a 2., 10., 11. kéznél adathozható, de úgy vélem, itt akár a nyelvjárási beágyazottság is hatással lehetett arra, hogy a szóalak bekerült a lejegyzésbe. A *köll* esetében is felmerülhet, hogy a labiális forma elfogadottabb jelenség lehetett, hiszen a 3., 4., 5., 6., 7. és 12. kéznél is előfordul – 16 labiális⁹⁶ ellenében 63 illabiális adat található a szövegekben. A középmagyar kori boszorkányperekben is szélesebb körben elterjedt lehetett, ugyanis a *köll* és különböző toldalékokkal ellátott formái számos megye iratában felbukkant a TMK keresője szerint (Bihar, Borsod, Csongrád, Komárom, Esztergom, Győr, Heves, Pest, Nyitra, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Vas). Ugyanakkor véleményem szerint akár a nyelvjárási háttér is befolyásolhatta egyes adatok felbukkanását. Továbbá a *tött*, *lött*, *vött* alakok a 16. századi deáki nyelvvaltozat részét képezték, így ez függetlennek is tekinthető az *ö-zés* más eseteitől (E. Abaffy 1965). A 18. századi vizsgált iratanyagban a *tött* két kéznél (4., 10.), a *lött* négynél (2., 3., 4., 9.), míg a *vött* egyikükénél sem fordult elő. A TMK keresés igazolja, hogy mindhárom ige többször felbukkan a különböző megyék középmagyar kori boszorkánypereiben, a lejegyzéseknek szerves részét képezték a labiális alakok.⁹⁷ Németh (2004: 40) az általa vizsgált 18. század eleji alapforrásban csak egyetlen *lött* példát adatolt, amelynek okát az írnoki javítások hiperkorrektségében látja. A 16. századi írnoki normában jellemző *tött* típusú ige

⁹⁶ Ebben nem szerepel a bizonytalan olvasatú *Kolletik* (44.) és egy elkezdett, de törölt szó: *Kollo* (59.) (valószínűleg 'kellett').

⁹⁷ **Tött:** Békés, Bihar, Borsod, Moson, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Zala, Zemplén megye és Kolozsvár; **lött:** Abaúj-Torna, Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Heves, Pest, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Vas, Zemplén és Kolozsvár; **vött:** Bihar, Pest, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Zala, Vas és Kolozsvár.

tehát a 18. századi szegedi lejegyzésekben már többnyire inkább illabiális formával jelentkezik, amely alapján az írnyi norma változása tételezhető fel a sztenderdizálódás felé mutatva (vö. Németh 2004), ennek igénye pedig vélhetően ott jelentkezik a legmarkánsabban, ahol egy-egy jelenség (jelen esetben az *ő*-zés) nyelvjárási beágyazottsága erősnek tekinthető.

Az *ü ~ i* szembenállás esetében az *izen-*, *idv-*, *mív-* kezdetű szavak és az *üdő* fordult elő gyakrabban a 16. századi deáki szociolektusban (Papp 1961: 213). Az én anyagomban a 4. és 12. kéz produkálta az *izen-* alakot hat példában, az *üdv-* két adata illabiális ellenpár nélkül fordul elő a 11. és 12. kéznél, míg a *mivelte* egyszer látható a 10. kéznél. Az *üdő* azonban jóval többször fordul elő a forrásomban: illabiálissal kétszer (10., 11. kéz), labiálissal 60-szor (4., 6., 7., 10., 12. kéz). Németh (2004: 52) az 1717 és 1723 közötti szegedi alapforrásában két *izen* és három *üdő* példát adhat a fentebbiek közül. A kevés előfordulás nyomán nem jelenthető ki, hogy az *izen-*, *idv-*, *mív-* kezdetű szavak a vizsgált időszakban valóban az írnyi szociolektus részét képezhették. Ezért itt ismét érdemes a TMK-hoz fordulni: a találatok szerint az *izen-* és az *idv-* a 17–18. századi peranyagokban általánosan jellemző lehetett. Az *izen-* Abaúj-Torna, Békés, Bereg, Bihar, Csongrád, Esztergom, Heves, Maros-Torda, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Vas, Zala, Zemplén megyei és kolozsvári, az *idv-* Bihar és Borsod megyei, a *mív-* pedig Békés, Borsod, Csongrád, Komárom, Pozsony, Sopron, Szolnok, Tolna, Vas, Zala, Zemplén megyei és kolozsvári perekből adatható. Az *üdő* több példája és az, hogy több írnyknál is megjelent, azt erősíti, hogy a szó a 18. századi szegedi jegyzők normáját nem sértette. Ezt igazolja a TMK-ban végzett keresés is, hiszen Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Győr, Heves, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Vas, Zala, Zemplén megyei iratokban is megtalálható a labiális forma.

Az *ú ~ ó*, *ű ~ ő* nyíltabb megvalósulása esetében a „norma jellegű nyelvváltozat inkább, de nem kivétel nélkül a mai nyelvnek megfelelő zártabb alakokkal él” (Papp 1961: 214). Anyagomban csak a *gyanú* fordult elő nyíltabb hangzóval, összesen 20 alkalommal hat lejegyzőnél (2., 4., 5., 10., 11., 12. kéz), egyetlen ellenpéldával (12. kéz). Az *ű ~ ő* kapcsán már jóval színesebb a kép, hiszen a *némű* 16-szor (3., 4., 5. kéz), a *seprű* 9-szer (10., 12. kéz), a *tű* 4-szer (4., 10., 12. kéz), az *életű* 2-szer (6., 10. kéz), a *szérű* 2-szer (12. kéz), illetve 1-szer a *betű* (3. kéz), *Gyermekszörű*, *nevű* (4. kéz), *keserű* (6. kéz) esetében fordul elő az *ő* hangzó. A hangsúlyos szótagban, a *szűkölködjének* példában egyszer található nyíltabb magánhangzó (3. kéz). A *gyanó* véleményem szerint a norma részeként értelmezhető, a TMK szerint Csongrád megyén kívül több helyen is megjelent a periratokban: Abaúj-Torna, Békés, Borsod, Komárom, Esztergom, Győr, Heves, Pest, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Veszprém,

Zala, illetve Kolozsvár. Az *ű ~ ő* további eseteinek kapcsán talán inkább a különböző nyelvjárások (palóc, dunántúli, dél-alföldi) hatásáról lehet szó, ezért itt is érdemes összehasonlítást végezni a TMK-val. A *seprő* Bihar, Borsod, Csongrád és Szolnok, az *élető* Sopron és Zala, a *szérő* Abaúj-Torna, Borsod, Pozsony és Szabolcs-Szatmár megyei iratokban található meg. Ezen előfordulások véleményem szerint inkább a nyelvjárási hatást igazolják. A *nevő* azonban ez alól kivétel lehet, hiszen a TMK sok különböző területről szolgáltat adatokat: Abaúj-Torna, Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Fejér, Heves, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Somogy, Moson, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Vas, Zala, Zemplén megye és Kolozsvár. Kitérnék még az *ü ~ ö* kapcsán a *fürdő* és *füröszt* szavakra is. A *fürdő* esetén 41 példából csupán három található *ü*-vel (7., 12. kéz), a többi *ö*-t mutat (4., 6., 8., 10., 12. kéz), a *füröszt* 42 adatából a hangsúlyos szótagban 11 nem szerepel *ö*-vel⁹⁸ (2., 7., 10., 12. kéz), a 2., 4., 6., 8., 10., 11. és 12. kéznél *föröszt* található. Az utóbbi két példa esetében is felmerül tehát annak a lehetősége, hogy az *ö-ző* változatok az írnokok körében nem számítottak kerülendőnek, sőt, akár a norma részét is képezhették a vizsgált adatok alapján. Ezt igazolhatják a TMK találatai is, hiszen a *fördő* Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Fejér, Heves, Komárom, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Zala megyei, a *föröszt* Abaúj-Torna, Békés, Bihar, Borsod, Csongrád, Győr, Heves, Pest, Pozsony, Somogy, Sopron, Tolna, Zemplén megyei perekből adatható.

Ahogy Kálmán (1975: 52) is utal rá, a birtokos személyjelek közül csak a 3. személyűek mutatnak jelentős területi megoszlást, de utalnék néhány más személyű jel előfordulásaira is. Az *-unk/-ünk* T/1. jel az iratokban mindig a sztenderdnek megfelelő módon jelentkezik, összesen 15 példában. Szathmári (1968: 425) említi, hogy a 16-17. századi nyelvtaníróknál még ingadozott a jel zártabb és nyíltabb formája. Ez az ingadozás a vizsgált 18. század eleji forrásban már teljesen megszűnt, az írnokok egyáltalán nem alkalmazták a jel nyíltabb *-onk/-önk* formáját, és ez megfelel Németh eredményeinek is (2004: 55–6). A T/2. *-tok/-tek/-tök* személyjel esetében a 22 előfordulásból csupán egy példában látható a sztenderdtől eltérő forma: *kglmetok* (40. irat, 3. kéz), ahol a palóc nyelvjárási régiót feltételeztem. Az *ö-zés* ezen példája egyébként azért nem mond feltétlenül ellent ennek az alapvetően illabiálisnak tartott nyelvjárási régióknak, mivel az *ö-zés* „kisebb gyakorisággal, elvétve a nyelvterületen egyebütt is” jelentkezhet (Fodor 2003: 337). Az E/3. birtokos személyjel palatális hangrendű szavakban a sztenderdnek megfelelő forma helyett *i*-vel jelenik meg a 3., 4., 5., 6., 7., 10., 11., 12. és 13. kéznél, de egy veláris hangrendű szóban is kimutatható: *Tanacsinak* (41. irat, 2. kéz). Kálmán

⁹⁸ Ebből az egyik a *meg feresztettnék* adat (2. kéz).

(1975: 53) azt is megjegyzi, hogy az *i*-vel való megjelenés nemcsak a nyelvterület középső részén jellemző, hanem a familiárisabb köznyelvben is gyakori. Elképzelhető, hogy ennek előzményeként értékelhető az írnoki normában megjelenő E/3. birtokos személyjel ezen formája. Azok az adatok, amelyekben az egyes nyelvjárási régiók hangtani sajátosságainak megfelelően alakul az egyes szám harmadik személyű jel (pl. *ōcsō*, *hazom*, *Gallergyat* stb.) a nyelvjárási háttér feltérképezéséhez nyújtanak támpontot. Az *i* azonban több példában a birtokost és a birtok többségét is jelöli a következő szavakban, összesen hat írnoknál: *áldásival*, *szomszédj* (41. irat, 2. kéz); *Szomszédival* (54. irat, 5. kéz); *pirongatási* (4. irat, 10. kéz), *Parancsolatit* (36. irat, 10. kéz); *pirongatási* (6. irat, 11. kéz), *cselekedetinek*, *Parancsolatitt* (38. irat, 11. kéz), *parancsolatit* (39. irat, 11. kéz); *Szomszédi* (42. irat, 12. kéz), *tselekedetit*, *Parancsolatit* (kétszer), *paransolatit[!]* (37. irat, 13. kéz). A T/3. személyű birtokos személyjel *-(j)uk*, *-(j)ük* formája nyíltabb formában jelentkezik 63 példában a 2., 3., 4., 5., 6., 10., 11., 12., 13. kéznél. Az ellenpéldák számát tekintve 3 *-(j)uk* jelet tartalmazó adat mutatható ki a 4. és 12. kéznél, míg a *-(j)ük* 42 példában adatható a 10., 11., 12. kéznél. A *-(j)ük* helyén a *-(j)ek* is előfordult 35 esetben ugyanezen kezeknél (azonban az 5. kéz 7 példájában a többes szám jeleként való értelmezés is felmerül). Szathmári (1968: 421, 426) azt állapítja meg, hogy nyelvteníróink 16-17. századi normájában kizárólagosan a maival ellentétes formák érvényesültek, Németh (2004: 57) szerint ez a 18. század első harmadában kezdett megbomlani, hiszen ekkoriban éppen megindulóban lehetett a zártabb alakváltozatok terjedése. Németh 1717 és 1723 közötti szegedi alapforrásához képest az 1726 és 1744 között keletkezett iratokban már nagyobb ingadozás figyelhető meg a T/3. birtokos személyjelekben. Ugyanakkor a köznyelvinél nyíltabb formák leginkább a nyugati, északi és székely nyelvjárás területének egy részén érvényesülnek (Kálmán 1975: 53), így ezek a jegyek nemcsak a norma részeként, hanem nyelvjárási jelenségeként is értékelhetők.

A *szerint* ~ *szerént* Papp (1961: 216) leírása nyomán a 16. századi deákoknál egyenrangú variánsok, a *kíván*, *kínál* *é-ző* változatai pedig sokszor inkább az *i*-zést kerülendő túlkompensáció eredményeként jelentek meg. A *szerént* 55 előfordulása az általam vizsgált iratanyag sok jegyzőjénél adatható (1., 3., 5., 6., 7., 10., 11., 12., 13. kéz), míg a *szerint* 4 adata csak hármójuknál (4., 8., 10. kéz) mutatható ki. A *kíván* 12 előfordulása (1., 2., 4., 10., 11., 12. kéz) ellenében két *kéván* áll csupán (4., 5. kéz). A *kínál* (4., 10., 12. kéz) háromszor fordult elő összesen, *é-ző* változat nélkül, így a *kéván* és a *kénál* esetében nem merül fel, hogy a norma részét képezhették. További példák lehetnek az *i* ~ *é* kapcsolatra az *alég* (háromszor: 10., 12. kéz), *megént* (kétszer: 7., 10. kéz). Előbbi nem fordult elő *i*-vel, utóbbi nyolc

alkalommal fedezhető fel (10., 11., 12. kéz). A *szerint* névutó kapcsán felmerül, hogy az *é-ző* változat a 18. századi norma részét képezhette továbbra is. A TMK-t ismét segítségül hívva az látható, hogy a *szerént* számos különböző területen íródott forrásban megtalálható: Bihar, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Nógrád, Pest, Pozsony, Sáros, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Tolna, Vas, Veszprém, Zala, Zemplén megye, Kolozsvár. A *kéván* szintén több megye irataiban felbukkan: Bihar, Borsod, Csongrád, Komárom, Heves, Somogy, Sopron, Tolna, Vas, Veszprém és Kolozsvár, míg a *kénál* csak egy kolozsvári dokumentumban található meg (KBosz. 23.). Úgy tűnik tehát, a *kéván* még a 18. századi normában is jellemző lehetett, a *kénál* ige azonban már nem, a kevés példa előfordulása miatt ezt nem látom megalapozottnak. Érdeemes még kitérnünk az *-ít ~ -ét* képzőre is, hiszen nagyon sok adat áll rendelkezésre. Az *-ét* forma a 16. századi deáki normának még nem képezte részét (Papp 1961: 216), de a 18. századi hivatalos iratokban felmerül, hogy az írnoki lejegyzések egyik elfogadott változata lehetett: az 512 képzőt tartalmazó adatból 343-ban jelentkezik a nyíltabb forma hét kéz esetében (4., 5., 6., 7., 10., 11., 12. kéz), a bizonytalan eseteket természetesen nem számolva. Az *-ít* sztenderdnek megfelelő hangzóval az előbbiekkal többnyire átfedésben, 10 kéz esetében mutatható ki (2., 4., 5., 6., 8., 10., 11., 12., 13., 14. kéz). Németh (2004: 69) megjegyzi, hogy az *-ít* képző *é*-vel való feltüntetése inkább a nyugati nyelvjárások sajátja. Ennek felelnek meg Abaffy (1965) kutatási eredményei is, de Gréczi-Zsoldos is adatol *é-ző* formákat a Nógrád vármegyei iratokból (2007: 70). Benkő 1957-es munkájában az *-ít* képző 18. századi változatait bemutató térképén (B/2. térképlap, 104–5. oldalak között) nemcsak a dunántúli, hanem észak-nyugati, sőt, tiszántúli területek egyes pontjain is a nyíltabb változat használatát tünteti fel. Érdeemes azonban arra is utalni, hogy Németh (2004: 71) 18. század eleji szegedi forrásában csak elvétve találhatóak ilyen adatok (53 *-ít* ellenében 3 *-ét*). Felmerülhet tehát, hogy a jelenség az írnokok körében terjedőben lehetett, de a sztenderdizációs törekvések ezt megakaszthatták. Ugyanakkor a nyelvjárási hatás sem zárható ki, hiszen az általam vizsgált forrásban sok jegyző esetében a dunántúli származás merült fel az adatok összessége alapján. A jelenség kapcsán érdemes lenne további forrásokat is alaposabb elemzés alá vonni, nemcsak Szegedről.

Az *i ~ ě* szembenállás esetében inkább az *i* jellemző a 16. századi deákok körében (*ismét, István, ispán, virágos, villa* stb.), de gyakran előfordul az *ě* is (Papp 1961: 217). Az én adataim között négy *ěránt* (3., 8. kéz), egy *ěsmét* (8. kéz), három *těnta* (10. kéz), egy *mende'n* (4. kéz) stb. mutatható ki. Az *iránt* hétszer, az *ismét* 111 alkalommal, a *tinta* egyszer sem, a *minden* 121-szer fordult elő. A TMK keresője szerint az *ěránt* alakváltozat Békés, Bihar, Csongrád, Nógrád, Pest, Somogy, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Vas, Veszprém és Zala megyei, az *ěsmet*,

ěsmeg nyíltabb magánhangzós változatok Békés, Bihar, Győr, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Vas, Veszprém, Zala megyei és kolozsvári iratokból gyűjthető ki. A *těnta* a TMK szerint csak egy magánlevelezésben (Nádasdy Tamás nádor családi levelezése) bukkan fel, a *měnden* pedig Borsod és Sopron megyei dokumentumokból. Mindezek alapján véleményem szerint a Szegeden dolgozó írnokok körében ezen szavak közül talán csak az *ěránt* és *ěsmét* képezhetette a szociolektus részét, a többi szó inkább a lejegyzők vagy tanúk anyanyelvjárásáról szolgáltat adatot.

Az *o ~ a* esetében a mai nyelvünkhöz mérten a nyílt *a*-zó szóalakok helyet kaptak a 16. századi deáki nyelvhasználatban is (*zálag*, *aranyos*, *váras*), azonban a *mast*, *mastan* már inkább nyelvjárási (Papp 1961: 217). A *város* 18 példában a mai sztenderdnek megfelelően jelentkezik (2., 3., 4., 5., 7., 8., 10., 12., 13., 14. kéz), ezzel szemben az *a*-zó esetek száma 37 (10., 11., 12., 14. kéz). A TMK keresője szerint a *váras* Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Győr, Sopron, Szolnok, Veszprém megyei és kolozsvári iratokból adatolható, az összesen 235 találatból azonban csupán 33 *a*-zó változat mutatható ki. Noha a szegedi iratokban található *a*-zó adatok száma kétszer annyi, mint az *o*-t tartalmazóké, ennek ellenére úgy vélem, a szó ebben az időszakban már inkább a sztenderd változat irányába mutat, a lexéma egyre kevésbé képezi a deáki szociolektus részét.

Az *a ~ o* eseteire is rátérve, Papp (1961: 217) megjegyzi, hogy az *osztán*, *morha* típus nem idegen az északkeleti deákok nyelvétől. Az *osztán* az én adataim között is felbukkan kétszer (6., 10. kéz), és további hangsúlyos szótagbeli *o*-zás is található⁹⁹ (*szavára*, *javasol* stb.), de úgy vélem, ezeknek szintén a nyelvjárási háttere lehet erősebb, a 18. századi hivatalos nyelv normájától már távolabb állhatnak. Ez alól az *osztán* lehet kivétel, ugyanis a TMK adatai szerint számos területen lehetett általános a használata: Abaúj-Torna, Békés, Bereg, Hajdú, Bihar, Borsod, Csongrád, Esztergom, Nógrád, Nyitra, Pest, Pozsony, Sáros, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Vas, Zala, Zemplén megyei és kolozsvári perekben találtam meg.

A szótagzáró *l* hiánya az északkeleti deákok nyelvében nem volt megszokott, csupán egy-egy kevésbé tapasztalt tollforgató esetében fedezhető fel, továbbá – az *l* kiesését kompenzáló – hiperkorrekt alakokat is használtak (Papp 1961: 218). A 18. századi forrásban az *l* kiesése hét írnoknál is megjelent (4., 5., 6., 7., 10., 11., 13. kéz), az *l* betoldása pedig nyolc lejegyzőnél mutatható ki (4., 5., 6., 7., 10., 11., 12., 14. kéz). Látható, hogy a kezek többségénél egyszerre szerepel az *l* kiesése és betoldása, mindez pedig arra utalhat, hogy a nyelvhasználatban zavar

---

⁹⁹ A legtöbb adat azonban inkább a hangsúlytalan szótagpozíciót érinti.

keletkezett a beszélt és az írott nyelv eltéréséből fakadóan, más-más elvárás érvényesülhetett a két nyelvhasználati forma között. A 18. századi iratok szövegezői számára az *l* kiesése kerülendő jelenség lehetett az írott forrásban, ám ezt nem sikerült mindig megvalósítaniuk. A beszédben jellemző kiesés elkerülése érdekében ők is kompenzáltak: olyan szavakban is feltüntették az *l*-t, ahol ez etimológiailag nem lenne indokolt.

A hiátus kitöltésében átfedés tapasztalható a fentebb feltüntetett kezekkel, ugyanis a *j*-vel való pótlás az 1., 4., 5., 6., 7., 10., 11., 12. kéznél fedezhető fel (a *v*-vel való kitöltés a *divó* esetében csak a 6. kéznél látható, vélhetően itt a nyelvjárási háttér is szerepet játszik). A 16. századi deákoknál ritkának számított a hiátusos lejegyzés, nyelvjárásinak minősíthető Papp (1961: 218) szerint. A valódi hiátus a 4. kéznél valósul meg a lejegyzésben (*veleét*), ugyanakkor érdemes rá utalni, hogy más szavak (pl. *Geller, tüstén, piz* stb.) is érintettek a mássalhangzók kiesésében (4., 5., 6., 7., 10., 11., 12. kéz). Fontos azonban megjegyezni, hogy mind a hiátus kitöltése, mind a mássalhangzók hiánya az írnokok normafelfogásáról árulkodhatnak: a *j*-vel való lejegyzés, a fentebb feltüntetett példákban látható *t* vagy *n* kiesése megfelel a hangzó beszédnek, a lejegyző a szövegben való megjelenésüket, illetve hiányukat nem gátolja. Ugyanakkor a hiátusos szó lejegyzése nem feltétlenül jelenti azt, hogy a tanúk valóban mássalhangzó nélkül ejtették azt. Itt is az látható, ami az *l* kiesés, betoldás kapcsán: egyes írnokoknál a mássalhangzó pótlása és hiánya egyaránt megjelenik, vagyis úgy tűnik, a lejegyzők a hangzó beszédet a saját normafelfogásuknak megfelelően rögzítették. Ez ugyanakkor rávilágít arra a problémakörre, amelyre a dolgozat elején (1.2. Elméleti keret és a vizsgálat célja) már utaltam: nem tudhatjuk, hogy az írnok mennyiben és hogyan változtatott az elhangzott vallomásokon, mennyire volt befolyással a lejegyzésre a kialakulófélben lévő nyelvi norma, illetve hogy egyes szóalakok mennyiben feleltethetőek meg a tanúk, vádlottak, és mennyiben az írnokok nyelvhasználatának, anyanyelvjáráásának.

A depalatalizált *hadni, vadnak* típusú igék a 16. századi deáki normától nem álltak messze (Papp 1961: 218), a 18. századi iratokban azonban csak kevés példa található meg a 4., 10., 11., 12. kéznél. A legtöbb ilyen adat annál a 10. kéznél fedezhető fel, akihez a legtöbb iratot társítottam – a lejegyzett dokumentumok számával azonban nem egyenes arányban nőtt a nyelvjárási adatok száma, talán éppen az írnok normakövetése miatt. Ha a TMK keresési találatait is ide vesszük, akkor a *hadni* Csongrád, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Tolna, Zala megyei és kolozsvári, a *vadnak* pedig Bihar, Borsod, Komárom, Esztergom, Pest, Sopron, Szabolcs-Szatmár, Szolnok, Zemplén és kolozsvári iratokból gyűjthető ki. E szavak tehát még

a 18. század eleji hivatalos dokumentumokban is a szociolektus részét képezhették, de ezeket már nem mindegyik írnok alkalmazta a szegedi iratokban.

A *-szor/-szer/-ször* és a *-hoz/-hez/-höz* előfordulásai a vizsgált forrásban a mai sztenderd változat felé mutatnak. A multiplicativus összesen 165 példában található meg, a ragvégi mássalhangzó mindig kiírva szerepel, és a rag egyszer sem fordul elő *ő-ző* formában. A rag csupán két esetben nem illeszkedik: *3szer* (kétszer, 8. irat) a 10. kéznél, a lejegyző további 79 adata azonban megfelel a normatív változatnak. Ahogyan korábban már utaltam rá (10. kéz, 4.10.2.1. Magánhangzók) elképzelhető, hogy a nem illeszkedő adatok megjelenése mögött a tanú anyanyelvjárása áll: Kovács Pál Pétervásáráról, Heves vármegyéből származott; a nem illeszkedés pedig a nyugat-dunántúli, a székely és a palóc nyelvjárási régióban is előfordul. Ugyanakkor mivel a 10. kéz nyelvjárási adatai alapján feltételezhető a jegyző dunántúli származása, így teljes bizonyossággal nem jelenthető ki, hogy az adatok valóban a tanú nyelvhasználatának elemeiként értékelendők.

Az allativus 187 esetben fordul elő. A ragvégi mássalhangzó itt is mindig kiírva szerepel, a szegedi *-hon/-hön* egyszer sem adatolható. A *fatenshos*![!] egyszeri előfordulásával szemben 23 *fatenshez/fátenshez* adat mutatható ki, másféle váltakozás egyáltalán nem látható. A ragok között az *ő-zés* itt sem valósult meg.

Mindezek alapján az látszik, hogy a nem illeszkedő két példa kivételével a multiplicativus és az allativus megvalósulásai alapján a nyelvjárásra vonatkozó következtetések levonása nem lehetséges; a toldalékok egyéb formái (*-szó/-sző*; *-hó/-hő*, *-hon/-hön* stb.) normasértőek lehettek, így az írnokok ezeket kerülték.

Kutatásaim kezdetén először a *-bV* és *-bVn*, majd az ablatívuszi irányú határozóragokat vizsgáltam a sociativus előfordulásaival kiegészítve. A jelenlegi elemzés lehetővé tette, hogy az adatokat ismét ellenőrizsem, és ahol szükséges, módosítsak az akkor megismert számadatokon. Ezért ezeknek a morfofonológiai jelenségeknek két rövidebb, önálló alfejezetet kívánok szentelni.

5.2. A *-bV*, *-bVn* előfordulásai

A helyhatározói rendszer elemei közé tartozó *-ban/-ben* és *-ba/-be* ragváltozatok nem egyszerre alakultak ki, de a kései ómagyar korra már a ragozási paradigma szilárd részeivé váltak. Ugyanakkor még ebben az időszakban az irányhármasság szigorú következetessége néhány ponton gyengülni kezdett, és ez a *-bV*, *-bVn* eseteit is érintette (Korompay 1992: 397), és ez a

váltakozás a középmagyar kor idején is megfigyelhető. Ahogy Kontra (1998: 9) a szociolingvisztika szemszögéből bemutatja, a váltakozás lényege, hogy a két ragváltozat mögött több változóval van dolgunk: a Hol? kérdésre felelő inessivusi változónak két változata van: a [bVn] és a [bV] (az utóbbi stigmatizáltnak tekinthető), és a Hová? kérdésre válaszoló illativusi változónak is a [bVn] és a [bV] a változatai (az előbbi hiperkorrekt alaknak tartható). Németh (2004, 2008) a 18. századi szegedi jegyzők írott nyelvváltozatát vizsgálva szintén arra jut, hogy ragok összemosódása ebben az időszakban is jellemző lehet, sőt, nem folyamatban lévő változsról, hanem állandó váltakozásról lehet szó. Sinkovics azt állapítja meg (2011: 32), hogy a két forma és két funkció közötti különbséget már a sztenderdizáció előtt realizálták, ám ez a szóbeliséget még nem érintette: a 19. század végén még mindkét rag esetén a *-ba/-be* volt használatos. A 20. századi MNyA. térképlapok (89. *almába*, 1045. *kezébe*, 1101. *házba*, 1111. *kertbe*, 1100. *házban*, 1110. *kertben*, 1131. *hajnalban*) szintén azt mutatják, hogy minden nyelvjárásterületen az *n* nélküli ragot használták mind inessivusi, mind illativusi funkcióban, - Németh (2006: 103–7) szerint feltételezhető, hogy a beszélt nyelvben a *-ba/-be* kizárólagos használata az egész nyelvterületet érintő régi tendencia lehet.

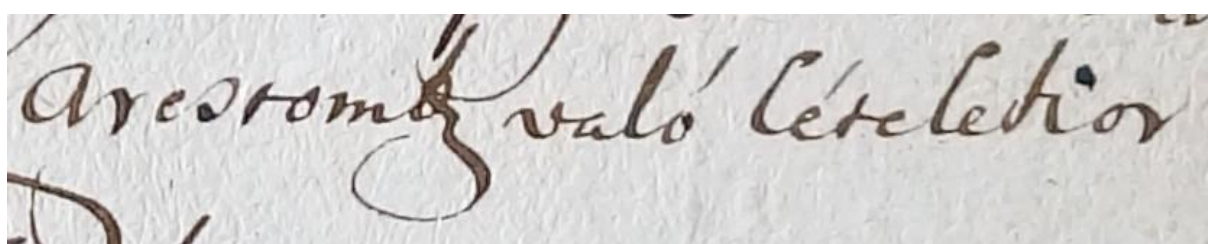
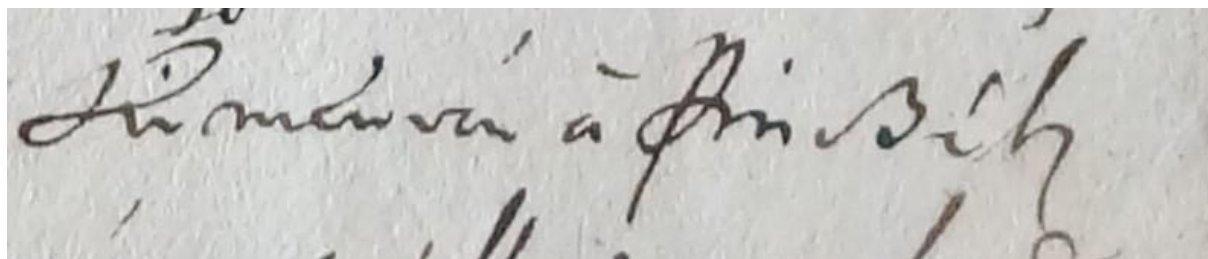
A 2015-ben végzett vizsgálatom szerint az alábbi szám adatok mutathatók ki (Berente 2015a: 12). A táblázatból kitűnik, hogy az élőbeszédben jellemző *-ba/-be* változat az inessivusi esetben csekélynek mondható, hiszen mindössze három példát találtam (4. és 76. írat). Az iratok tulajdonságai miatt (gyors kézírás, sok törlés, áthúzás, csapzottság) elképzelhető, hogy a ragvégi *n* hiánya a gyors írásra vezethető vissza. Az illativusi esetben is az látszik, hogy a nazális nélküli változat helyett az írott nyelvre jellemző megoldás (*-ban/-ben*) szinte kizárólagosan érvényesül – ez a beszédben ritkán fordul elő. A szám adatok illeszkednek Németh (2008) vizsgálati eredményeinek sorába: az 1717 és 1723 között keletkezett szegedi magisztrátusi iratokban is hasonló tendencia rajzolódott ki. Ennek oka az lehet, hogy a hivatalos írásbeliségben lehetett egy olyan deáki nyelvre vonatkozó íratlan szabályrendszer, amely a vizsgált határozóragok használatát befolyásolhatta (Németh 2008: 102).

	<i>-ban/-ben</i>		<i>-ba/-be</i>	
	db	%	db	%
Inessivusi eset	414	99,3	3	0,7
Illativusi eset	146	98,7	2	1,3

46. táblázat: Az inessivusi (n=417) és az illativusi (n=148) eset változatai a 2015-ös vizsgálatban

Az 1726–44 között keletkezett szegedi dokumentumokban gyakori volt az inessivus és illativus rövidítése is, hiszen összesen 324 ilyen adatot találtam. Ez az összes adatnak (889 db) a 36%-

a. A rövidítések ugyanolyanok (a *b* betű megformálása mutatja a rövidítést), azaz az nem állapítható meg, hogy az írnok szándéka szerint illativusi vagy inessivusi funkcióban szerepel a rag. A rövidítést két képpel illusztrálom. Az első kép a 10. kézhez tartozó 5. iratból, a második kép a 4. kézhez tartozó 56. dokumentumból származik.

Lehetséges, hogy a megkülönböztetésre azért nem volt szükség, mert „a közlésben komolyabb zavar így sem támadt, mert az a szövegkörnyezet, melyben a ragok megjelennek, általában egyértelműen meghatározza, hogy mikor melyikről van szó” (Korompay 1992: 399). Maga a rövidítés használata ökonomikus megfontolásra utalhat, amely egyrészt visszavezethető a középkori oklevelezési gyakorlat hagyományára (Németh 2008: 39), másrészt magyarázhatja az is, hogy a jegyzők az élőbeszéd rögzítését gyorsan kellett, hogy végezzék. Ugyanakkor mivel a 2015-ben végzett vizsgálatomhoz (Berente 2015) képest a jelenlegi néhány irattal bővült, és a korpusz annotált változatával sokkal pontosabb adatok mutathatók ki, így szükséges a fentebbi számokat revideálnom.

	<i>ban/-ben</i>		<i>-ba/-be</i>	
	db	%	db	%
Inessivusi eset	523	99,4	3	0,6
Illativusi eset	156	98,1	3	1,9

47. táblázat: Az inessivusi (n=526) és az illativusi (n=159) eset változatai a jelenlegi vizsgálatban

A rövidített toldalékok száma is változott, hiszen összesen 403 ilyen adatot találtam az ismételt, kibővített elemzésben. Ez az összes 1088 esetnek a 37%-a. A mostani elemzés adataiból az látszik, hogy közel azonos mértéket mutatnak a korábbiakhoz képest, az akkor tett

megállapítások továbbra is relevánsnak tekinthetők. Az eltérések okairól később, az ablatívuszi ragok számadatainak bemutatása után szólok.

5.3. Az ablatívuszi irányú határozóragok előfordulásai

Az ablatívuszi irányú határozóragokra rátérve, az elativus, delativus és ablativus eseteit is vizsgáltam. Ahogy látható az elnevezések helyesírásában eltérés tapasztalható, hiszen Szentgyörgyi (2013: 151) megoldását követve a ragos alakok funkcióit a latin, míg a funkciócsoport gyűjtőnevét a magyar helyesírásnak megfelelően jelöltem. Korompay (1992: 356–7) leírása szerint az ablatívuszi irányú határozóragok az ómagyar kor idején sűrűsödtek rendszerbe. Az irányhármasság alapján a *-bVl*, *-rVl* és *-tVl* a Honnan? kérdésre felelnek, a helyviszony jellege szerint pedig a belső, a szorosabb külső és a lazább külső helyviszonynak feleltethetők meg. A ragok kapcsolatát erősíti az is, hogy alakilag összezsengenek: azonos végződéssel rendelkeznek és azonos irányt is fejeznek ki. Ami a változatok kialakulását illeti, már az ómagyar nyelvjárások korában voltak bizonyos nyelvjárási megoszlású alaki jellegzetességek. Ahogy Benkő (1957: 81) is írja, „[m]íg a *-ból*, *-ből* és *-ról*, *-ről* határozóragok hosszú magánhangzója nyíltabb irányú (*ó*, *ő*) monoftongizáció révén jött létre, addig a mai *-tól*, *-től* rag – a *těŕi ~ töŕi* 'tő' szó diftongusának zártabb monoftongizációja következtében – jórészt *-túl*, *-tűl* formájúvá alakult ki. Ennek a fejlődésnek megfelelően középkori nyelvemlékeink nagyobb részében a *-ból*, *-ből*; *-ról*, *-ről*; *-túl*, *-tűl* ragsort, illetőleg ennek előzményeit találjuk.” A 15. században az *-ú*, *-ű*-s analógiás kiegyenlítődésként még nem jelentkezett, ez csak a 16. században indult meg, főként a nyugati területeken (*-búl*, *-bűl*; *-rúl*, *-rűl*; *-túl*, *-tűl*). Érdekes azonban figyelembe vennünk Szentgyörgyi (2013: 153) megállapítását is, miszerint a nyíltabb és zártabb paradigmák kialakulása nem azt jelenti, hogy a rendszerváltozatok élesen elkülönültek volna egymástól, sokkal inkább tendenciákról kell beszélnünk. Ahogy egy korábbi tanulmányomban (Berente 2015b) már bemutattam, az ablatívuszi irányú határozóragok többnyire zártabb formában jelentek meg. Az alábbi táblázatos számadatok között rövid és hosszú magánhangzók tekintetében is különbséget tettem, annak ellenére, hogy Gréczi-Zsoldossal (2007) egyetértve, a viszonyragok rövid-hosszú megkülönböztetése kevésbé mutat szignifikáns eltérést, mint a zártsági fok szerinti különbség.

Típus	Alakváltozatok	Előfordulások száma	Százalék
Középzárt rövid mgh.	<i>-bol, -rol, -tol; -böl, -röl, -töl</i>	4	0,99 %
Középzárt hosszú mgh.	<i>-ból, -ról, -tól; -ből, -ről, -től</i>	9	2,24 %
Zárt rövid mgh.	<i>-bul, -rul, -tul; -bül, -rül, -tül</i>	227	56,47 %
Zárt hosszú mgh.	<i>-búl, -rúl, -túl; -bűl, -rűl, -tűl</i>	162	40,30 %
Összesen		402	100,00 %

48. táblázat: Az ablatívuszi irányú határozóragok zártsági fok és hosszúság szerinti megoszlásának korábbi számadatai

Mivel az összes magyar nyelvű iratról készítettem átiratot, így az adatok ellenőrizhetősége sokkal könnyebbé vált. Így derült ki számomra, hogy tanulmányom számadatai nem helytállóak: az ablatívus, elatívus és delatívus 576 esetben szerepelt zártabb formában, míg nyíltabb magánhangzóval 16 példában szerepel. Ezt az óriási különbséget nem magyarázza, hogy voltak törölt ragok, szavak, amelyeket korábban nem vettem figyelembe, hiszen kihúzott ragok vagy a ragokkal ellátott szavak csak 16 alkalommal szerepeltek. Noha a 2015-ös tanulmányban 86 irat áttekintéséről teszek említést, valójában ez akkoriban is csak a magyar nyelvű iratok vizsgálatát foglalta magába (jelenleg összesen 67-et, azokat is számba véve, ahol csupán néhány magyar szó található). Az akkori vizsgálat idején nem volt mindegyik irat elérhető (27.), illetve később került elő egy fogalmazvány is (57.). Vélhetően azonban a hiba mégis másban keresendő: 2015-ben a geminált mássalhangzókat tartalmazó határozóragokra külön táblázatban is utaltam, és nagyságrendileg a fentebbi táblázatból hiányzó és a kettőzött mássalhangzókkal rendelkező ragok számadatai megegyeznek, így vélhetően a zártságot összesítő számok közül az utóbbi adatok egyszerűen kimaradtak. Továbbá a mostani adataimmal összehasonlítva, a középzárt hosszú mássalhangzók számadataiban csökkenés is tapasztalható, ennek pedig az oka, hogy az *annyostól* (17.) példa tévedésből nemcsak a sociatívusi, hanem az ablatívusi ragok összesítésébe is belekerült. Nagyon fontos tehát a fentebbi tanulmány számadatait korrigálnom, de immár egy újabb táblázattal:

Típus	Alakváltozatok	Előfordulások száma	Százalék
Középzárt rövid mgh.	<i>-bol, -rol, -tol; -böl, -röl, -töl</i>	8	1,38 %
Középzárt hosszú mgh.	<i>-ból, -ról, -tól; -ből, -ről, -től</i>	8	1,38 %
Zárt rövid mgh.	<i>-bul, -rul, -tul; -bül, -rül, -tül</i>	317	54,56 %
Zárt hosszú mgh.	<i>-búl, -rúl, -túl; -bűl, -rűl, -tűl</i>	248	42,68 %
Összesen		581	100,00 %

49. táblázat: Az ablatívuszi irányú határozóragok zártsági fok és hosszúság szerinti megoszlásának jelenlegi számadatai

Az a módosított számadatok alapján is jól látszik, hogy lényeges eltolódás nem történt a százalékokat tekintve: továbbra is a zárt magánhangzós példák száma tekinthető dominánsnak. Mindez azért is érdekes, mert a 16. századi nyomtatványokban a középzárt formák voltak jellemzőek, hiszen a 103 vizsgált műből 68-ban a tiszta középzárt ragsor jelent meg, míg 16 mű esetében volt csak a zárt formák dominanciája kimutatható. Kalcsó úgy véli, a könyvnyomtatás mint új kommunikációs közeg új normát is kialakított, amelynek részét képezték a középzárt ragok, míg a zártabb típus inkább a beszélt nyelvet, elsősorban a nyelvjárásokat jellemezte (Kalcsó 2007: 297–8). Szathmári a 16-17. századi nyelvtanírók munkáit elemezve azt találja, hogy a rag nyíltabb és zártabb formája között ugyan ingadozás tapasztalható, de az esetek többségében a mai változatnak megfelelő rag tűnik elő – ez alól csak Kövesdi a kivétel, aki kizárólag a zártabb változatot használta (Szathmári 1968: 420). Németh a 18. századi írnoki nyelvet kutatva ezzel szemben azt mutatta ki, hogy mind az alap-, mind a kontrollforrásában a zártabb alakváltozatok számítottak erősnek (Németh 2004: 62–3). A boszorkányperek adatai is az utóbbi kutatási eredménynek felelnek meg. A beszélt nyelvben inkább jellemző zártabb formák majdnem kizárólagos megjelenése a 18. századi hivatalos dokumentumokban egyrészt magyarázható azzal, hogy az iratok jellegüknél fogva az élőbeszédhez közel álló forrásnak tekinthetők, másrészt a lejegyzők nyelvjárási hátterével is. Az is egyértelműnek tűnik, hogy az írnokok normafelfogásának sem mondtak ellent a zártabb határozóragok: egyáltalán nincs ingadozás ugyanis 7 jegyzőnél – 4., 5., 6., 7., 8., 11., 14. kéz.¹⁰⁰ Az 1., 3., 10., 12. és 13. kéznél kimutatható némi ingadozás a ragokban, de megjegyzendő, hogy a 10. kéznél a 216 zártabb alakra csupán 3 nyíltabb, a 12-nél pedig 114 zártabbra 1 nyíltabb adat jutott. Ugyanakkor a nyelvjárásokban gyakran előforduló *l* nélküli ragváltozatok a forrásomban egyáltalán nem jelentek meg: a zártabb magánhangzóval ellentétben a ragvégi *l* kiesés már egyáltalán nem volt elfogadható ebben az írnoki normarendszerben.

A korábbi tanulmányomban a sociativus adatait is számszerűsítettem: 2 középzárt és 28 zárt adatot tüntettem fel (Berente 2015b: 34). A vizsgálat újbóli elvégzése után az alábbi táblázatban összesítettem a sociativus összes előfordulásának némileg módosított számadatait.

---

¹⁰⁰ A 14. kéznél azonban megjegyzendő, hogy a két zártabb határozórag mellett egy *tőled* adat kimutatható.

Alakváltozatok	Előfordulások száma	Százalék
<i>-stol, -stóll, -stöl, -stől</i>	2	6,25 %
<i>-stul, -stúl, -stüll, -stül, -stüll</i>	30	93,75 %
Összesen	32	100,00 %

50. táblázat: A sociativus előfordulásainak módosított számadatai

Végezetül utalnék a toldalékok végén jelentkező kettőzött mássalhangzók számadataira is, hiszen az elvégzett módosítások figyelembevétele itt is szükségessé válik. Korábban (Berente 2015b: 35) 154 adatról számoltam be, az ellenőrző és korrigáló vizsgálatom szerint azonban 169 esetről van szó.

Mind az inessivus, illativus, mind az ablatívuszi irányú határozóragok esetében a korábbi kutatási eredményeimet szükséges volt felülbírálnom. Noha a számadatokból levont következtetéseket ezek a módosítások relevánsan nem befolyásolják, hiszen az arányok közel azonosak maradtak, mégis fontosnak vélem, hogy utaljak rá, mi okozhatja az eltérést a korábbi vizsgálathoz képest. Általában véve nagyon nagy tanulsággal szolgált az, hogy a kezdetektől fogva érdemes lett volna a lehető legpontosabb átiratokkal dolgoznom, hiszen ez jelentősen megkönnyítette volna az adatok közti keresést – korábban ugyanis a levéltári példányokból közvetlenül jegyzeteltem ki az adatokat. Emiatt könnyen előfordulhat, hogy a kutató átsiklik néhány releváns adaton, esetleg nem a megfelelő csoportosításba helyezi az adatot. Másrészt a példákat egy részletesebben annotált, könnyen átlátható táblázatos formába lett volna érdemes gyűjtenem. Utóbbi hiánya például az ablatívuszi irányú ragoknál odavezetett, hogy a zártsági fok tárgyalásánál sok adat „elveszett”. Az ellenőrzés azonban nemcsak emiatt volt indokolt: ahogy korábban már többször utaltam rá, olyan iratok is bekerültek az elemzésbe, amelyek korábban nem voltak elérhetőek a kutatók számára a levéltárban. Ez is magyarázza a számadatok növekedését. Módszertanilag tehát az adatgyűjtés pontossága, szisztematikus csoportosítása kiemelten fontos, ugyanakkor az ellenőrző vizsgálatok hasznossága is bizonyítást nyert.

6. A fogalmazványok és a másolati/tisztázati példányok összehasonlítása

A dokumentumok között nemcsak tisztázati példányok maradtak fent, hanem néhány esetben fogalmazványok és másolatok is. Az összehasonlítás során különböző hibatípusok vizsgálata válik lehetségessé: betűjavítás, betűbetoldás, szóbetoldás, lexémaváltoztatás, anticipáció, perszeveráció, vegyes javítások (Haader 2015: 67). A nyelvjárások és a kialakuló nyelvi norma szempontjából ezek közül számomra a betűjavítás tűnik a legérdekesebbnek, hiszen arra vagyok kíváncsi, hogy egy-egy, nyelvjárásnak vagy éppen a sztenderdnek megfelelő elem¹⁰¹ esetében a másoló tesz-e bármilyen módosítást. Természetesen arra is utalok, ha ebből a szempontból releváns egyéb változtatás is történik. Ugyanakkor nemcsak ilyen jellegű vizsgálatot lehet lefolytatni: egyes morfoszintaktikai változások, pl. ragozott ige helyett igeneves szerkesztésmód, mutató névmás helyett vonatkozó névmás stb., az írnoki gyakorlat, a lejegyzési folyamat szempontjából lehetnek érdekesek, tanulságosak. Mivel azonban ez a szempont a nyelvjárástörténeten kívül esik, e keretek között most nem tárgyalom.

Danyi Jánosné Tóth Erzsébet ellen a tortúra alatt felvett vallomási jegyzőkönyvének van egy fogalmazvány (20.) és egy másolati (21.) példánya. Előbbit a 10. kéz, utóbbit a 12. kéz készítette. A másolat egy bizonyos pont után megszakad, nem folytatódik, így az összehasonlítás csak részben folytatható le. A két irat között jelölésbeli eltérések mutatkoznak, vagyis a szavakat a másoló csak egy-egy elemben módosította (pl. *e* helyett *e'*, *ll* helyett *l*, *h* helyett *H*, *éczaka* helyett *éjszaka*, *segéthete-de* helyett *Segéthet-tede'* stb.), ezekre azonban részletesebben nem térek ki, mivel nyelvjárási szempontból nincs relevanciájuk. Néhol egy egész tagmondat más formában szerepel, nyilván ez is hozzájárult ahhoz, hogy a másolás során bizonyos szavak, tagmondatok hiányoznak, esetleg tartalmilag azonos módon, de eltérő formában, megfogalmazásban szerepelnek. Azok a részek, amelyek 20-asban kihúzva szerepeltek, a 21-ből kimaradtak – érthető okokból. Ez leginkább nyelvjárási szempontból vagy a kialakuló írnoki nyelvi norma kapcsán lehetett volna érdekes: a 20-ban kihúzott *ötet*, *meg bōcsōllyék*, *bōcsūletessen*, *szerént*, *abbúl*, *mellyett* 'melyet', *martonyosson*, *vették elől*, *hitive'l* nem található meg a 21-ben; a másolatban található *hordóbúllis* pedig a 20-ból hiányzik.

A nyelvjárási szempontból érdekes példákat az alábbi táblázatban foglalom össze. Az adatok közül a *felsővárosi* és a *felül* esetében történt módosulás. A 10. kéz *Váras*i adata, amely szó a norma részét is képezhette, a 12. kéznél a mai sztenderd formának megfelelően szerepel, míg 10. kéznél illabiálissal szereplő határozószó a 12. kéznél labiálissal látható. Utóbbi adat a

---

¹⁰¹ Fontos ismét utalnom arra, hogy ezek a fogalmi keretek szinkron nyelvészetből származnak, a vizsgált időszakban nincs még kialakult nyelvi norma.

mai sztenderd nyelvváltozatban is váltakozik. A *váras*i ~ *város*i adat utalhat arra, hogy a feltételezhető norma is változóban volt, és mindinkább a sztenderdizálódás felé mutat. A *felül* ~ *fölül* kapcsán nem zárható ki, hogy az írnok anyanyelvjárása lehetett hatással az alakra, de azt is mutathatja, hogy a mai sztenderdben stabil váltakozást mutató példák a 18. században is egyenrangúak voltak.

10. kéz	12. kéz	
20.	21.	Változás
<i>felső Váras</i> i	<i>Felső Város</i> i	<i>a > o</i>
<i>fellül</i>	<i>föllül</i>	<i>ě > ő</i>

51. táblázat: A 20. és 21. irat összehasonlítása

A következő két irat, amelyet érdemes összehasonlítani, az Bordás Mátyásné Pápai Katalin ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyvének fogalmazványi és tisztázati példánya. A fogalmazvány később került elő, így ez kapta az 57. (korábbi munkáimban CCVII. 70/B.-vel hivatkoztam rá), míg a tisztázat az 56. sorszámot (korábban CCVII. 70/A. jelöléssel láttam el). A táblázatos bemutatásban is e szerint a sorrend szerint tüntettem fel az iratokat. Mivel tanúvallomásokról van szó, így a tanúk neveit is feltüntettem, azonban a két dokumentum nem fedti teljesen egymást: a pizskozatban szerepel Szabó József vallomása, amely a tisztázatban nem található meg, illetve a tisztázatban szereplő Simon Jánosné Pap Erzsébet, Faragó Erzsébet és Márton Istvánné Varga Ilona vallomásai a pizskozatban (és máshol sem) nem szerepelnek. Így érthető okból az összehasonlítás négy tanú esetében nem végezhető el.¹⁰² Fontos még, hogy mindkét iratot a 4. kéz készítette, azaz itt az **önjavítás** válik vizsgálhatóvá. Ahogy korábban már utaltam rá (4.4.1. Hangjelölés, rövidítések, javítások), egy másik dokumentum is szolgáltat esetet az önjavításra: egy *í-ző* szót húzott ki az írnok, és a mai sztenderdnek megfelelő formával folytatta a lejegyzést.

A fogalmazványban és a tisztázatban ugyanazok a fontosabb nyelvjárási jegyek mutathatók ki. A jelölések tekintetében csupán minimális eltérés figyelhető meg, így itt csak néhány példát tüntetek fel: *ūdobe'n*, *bizonsághnak* stb. (bevezető kérdések); *Őrsebetül, tülō* (Faragó János vallomása); *álmát, mostonában* stb. (Faragó Márton vall.); *nyomorutta, lōtt* stb.

¹⁰² Bár mindenképpen hasznos lett volna az összehasonlítás, hiszen sok adat érdekes lehetett volna a változtatás szempontból. Szabó József vallomásának néhány adata: *ellottō, heján, adatt volna, Uratul, megh fűzetni, berit, Egirte, Segetve'n, Lépes Kū, hoznyi* stb.; Simon Jánosné Pap Erzsébet vall.: *hozá menyvén, emlétet, Fatenstül, annik 'adnék', dētájban, meneczke, Szentölt, el Szédöltek, dültek, megh Gyogyétotta* stb.; Faragó Erzsébet vall.: *megh Szédétette volna, foló, Kirt volna, Gyütt, Kōllott, fekūnyi* stb.; Márton Istvánné Varga Ilona vall.: *előttō, Szalannát, Kirt volna, nyavala, iszonu, fājdalmokal, gyanosága* stb.

(Márton István vall.); *Szütt, vigigh* stb. (Engi Katalin vall.); *tavali, felő* stb. (Király Mátyás vall.).

A fogalmazványban szerepelnek továbbá a *Szalannat*, *az ulta*, *elig* és *Séncz* szavak is, amelyek azonban a másolatban már nem kaptak helyet (ezekből csak az *elig* volt kihúzva). Olyan javítások is előfordulnak, mint pl. *Tapaj Katalin ~ Papaj Katalin*; *Andreæ Kasza ~ Andreæ Kása*; *Chatarina Engi ~ Catharina Engi*, *Papaj Kataninak ~ Papaj Katalinnak*; *Kūvūl ~ Kivūl*; *be hujulván ~ be hajūlván*, amelyek közül az első alakok vélhetően tévesztés eredményei. A *be'n ~ bent*, *Kin ~ Kint*, *Pedigh ~ Penigh* egymás mellett élő alakváltozatok lehettek: a *bent* első írásos előfordulása 1808-ra,¹⁰³ a *kint*-é 1669-re, a *penig*-é 1499-re tehető (TESz. 1967: 279, 1970: 493, 1976: 143).

Az alábbi táblázatban foglalom össze azokat a javításokat, amelyek nyelvjárási vagy a norma szempontjából érdekesek lehetnek.

4. kéz			
Tanú neve	57.	56.	Változás
Bevezető kérdések	<i>minimō</i>	<i>minémō</i>	nyj. <i>í (i)</i> > szt. <i>é</i>
	<i>Iczakán</i>	<i>Éczaka</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>Minimō</i>	<i>Ménimō</i>	szt. <i>i</i> > nyj. <i>é</i>
	<i>Arestamban</i>	<i>Arestomban</i>	nyj. <i>a</i> > szt. <i>o</i>
	<i>Minimō</i>	<i>ménemō</i>	szt. <i>i</i> > nyj. <i>é</i> , nyj. <i>í (i)</i> > szt. <i>é</i>
	<i>lenni</i>	<i>lenyi</i>	szt. <i>-ni</i> > nyj. <i>-nyi</i>
Faragó János	<i>Kirt volna</i>	<i>Kért volna</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>Almott</i>	<i>Álmat</i>	szt. <i>o</i> > nyj. <i>a</i>
	<i>mivel</i>	<i>mively</i>	szt. <i>l</i> > nyj. <i>ly</i>
	<i>fa Labokon</i>	<i>Fa=lában</i>	szt. <i>o</i> > nyj. <i>a</i>
Faragó Márton	<i>Szolgalotban</i>	<i>Szolgálatban</i>	nyj. <i>o</i> > szt. <i>a</i>
	<i>Kirt</i>	<i>Kérvén</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>megh nyomoritotta</i>	<i>megh nyomorétotta</i>	szt. <i>-ít</i> > ? -ét
Márton István	<i>Kirvén</i>	<i>Kérvén</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>nyomorik</i>	<i>nyomorek</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>nyomorika</i>	<i>nyomorékka</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>

¹⁰³ Az adatom 18. századi előfordulása azt mutatja meg, hogy a *bent* határozószó ebben a formában korábbi és a TESz. forrásanyagán kívül eső hivatalos lejegyzésekben is felbukkant, ezért elképzelhető, hogy már ekkoriban is egymás mellett élt a két alakváltozat.

4. kéz			
Tanú neve	57.	56.	Változás
	<i>tōttō</i>	<i>tette</i>	nyj. <i>ö</i> > szt. <i>e</i>
Engi Katalin	<i>me'nvin</i>	<i>menvén</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>Törtinvén</i>	<i>Történvén</i>	nyj. <i>í</i> > szt. <i>é</i>
	<i>Kezet</i>	<i>Kezit</i>	szt. <i>-é</i> > nyj. <i>-i</i>
	<i>vanyattattak</i>	<i>vonyattattak</i>	nyj. <i>a</i> > szt. <i>o</i>
	<i>szénylodik</i>	<i>Sinlōdik</i>	nyj. <i>é</i> > szt. <i>í</i> , szt. <i>ny</i> > nyj. <i>n</i>
Király Mátyás	<i>be Kiatot</i>	<i>be Kiáltot</i>	<i>l</i> betoldás*
	<i>Aszonyának</i>	<i>Aszonnak</i>	szt. <i>ny</i> > nyj. <i>n</i>
	<i>Lesze'n</i>	<i>liszen</i>	szt. <i>é</i> > nyj. <i>í</i>

52. táblázat: Az 56. és 57. írat összehasonlítása

A táblázatból kitűnik, hogy a mai sztenderdnek megfelelő formák felé történő elmozdulás többször fordult elő: tíz esetben a nyelvjárási *í-ző* szótag a sztenderd *é*-vel, két esetben az *a-zó* szótag *o*-val, egy esetben az *o-zó* szótag *a*-val, két *ö-ző* szótag *e*-vel, egy *é-ző* pedig *í*-vel jelent meg a tisztázatban. A *bekiált* esetében a pizskozatban *l* kiesés történik, ezt azonban a tisztázatban javítja a lejegyző. Így valójában csak a kieséshez képest van szó betoldásról, ezért is szerepel csillaggal (a példa tehát nem azonos a *hónap* ~ *holnap* típusú alakváltozatokkal). Az adatok alapján úgy tűnik, leginkább az *í-zés* jelensége lehetett normasértő – csakúgy, mint a 16. századi északkeleti írnokok esetében (Papp 1961). A táblázatban azonban az *-ít* képző esetében a javítás „eredménye” kérdőjellel szerepel, hiszen ebben az esetben az *é-zés* nyelvjárási jelenséggént is értékelhető – ezt alátámasztja a jegyző dunántúli származása –, ugyanakkor az az is felmerül, hogy az *-ét* képző ezen formája az írnokok normájában elfogadott, sőt, követendő volt (vö. 5.1. Fonológiai, morfofonológiai jelenségek). Fontos még az is, hogy az előzőekkel ellentétben egyszer éppen a fordított irányba, azaz az *í-zés* felé történik javítás. Utóbbi utalhat arra, hogy noha a jegyző igyekezett a feltételezhető írnoki normának megfelelően jegyzetelni, a lejegyzésbe mégis bekerülhetett az *í-ző* alak – akár a figyelem lankadása, akár a norma nem kellő szilárdsága okán. Figyelemre méltó az is, hogy a tisztázatban *é-ző* formák is megjelennek, ami magyarázható az *í-zés* túlkompenzálásával is. Úgy tűnik azonban, az írnok normatudatában az E/3. birtokos személyjel *i* formája, a főnévi igenév képzőjének *-nyi* alakja, az *ly*-ező és *n*-ező szavak elfogadhatóak voltak, hiszen a pizskozat adataihoz képest a tisztázatban a ma nyelvjárásiaknak tekinthető példák sorakoznak. Az *ly* kapcsán korábban már említettem, hogy

nem feltétlenül nyelvjárási ejtést kell esetében feltételeznünk, hanem az *l*-ezés kerülése miatti túlkompenzációt, így könnyen lehet, hogy a normában az *l*-ezés kerülése is elvárt volt.

A következő három irat, amelyet érdemes összehasonlítani, a következők: Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (4.), Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (5.) és Tanúvallomási jegyzőkönyvmásolat töredéke Kökény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (6.). Ahogy korábban is utaltam rá, nem minden tanúvallomás szerepel egyik vagy másik dokumentumban, így az összehasonlítást értelemszerűen csak néhány tanú esetében lehet megoldani. Az 5.-ből Szűcs János, Tóth István és az *Eadem Testis* kezdetű vallomás (előtte Nagypál Kata vallomása található, vélhetően rá vonatkozik) máshol nem szerepel. Az 5.-ben Farkas János, Kozma Balázs és Pintér Gergely vallomása a 4-esben és a 6-osban nem található meg, a 9-esben (Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Pálffy Jánosné Köre Ilona ügyében) azonban fellelhetők a vallomásaik. Az események, történetek nagyrészt azonosak, ám a lejegyzés már közel sem az. Egyrészt a 9-esben több információ szerepel, gyakran utólag vannak beszúrva a szavak, másrészt a két irat közötti lényeges fonetikai, morfológiai eltérések száma csak néhány példa erejéig mutatkoznak: Farkas János vallomása: *ismég* (5.) ~ *īsméth* (9.), *Pecsétlé* (5.)¹⁰⁴ ~ *pecs'ètelte*¹⁰⁵ (9.). Az utóbbi eset grammatikai javítást mutat, hiszen az ígét az *-á/-é* jeles múltból a *-t* jeles múltba írta át a lejegyző. A kései ómagyar korban a kijelentő mód esetében négyféle múlt idő volt használatos, ezek közül az elbeszélő múltban lévő mondatok voltak a legnépesebbek. Elbeszélő múltat általában személytelen leíráskor alkalmaztak a fordítók, míg *-t/-tt* jeles múltat pl. egyenes idézetekben (Pólya 1995: 19), ez a funkcionális megkülönböztetés azonban a középmagyar kori használatról már nem mondható el (Haader 2006: 380). Mohay (2018: 20) szerint azonban ez a kijelentés sokkal árnyaltabban kezelendő, hiszen pl. a boszorkányperekben az elbeszélő múlt új szerepkörben tűnik fel (rontás, gyógyulás nyomatékosítása, a halál hangsúlyozása), illetve több forrás vizsgálata is arra mutat, hogy a mondást, közlést, illetve a mozgást kifejező igék használatában is fontos szerephez jutott. Doktori disszertációjában megállapítja, hogy a *-t/-tt* jeles múlt használata az általa vizsgált 16.

¹⁰⁴ „vallya, hogj egjkor Csökbe'n hita vólna az Fatenst, nem akart me'nni, mondá Kereláné, no meg bánod e'zt, mondá ā Fate'ns' ne'm bánom, hittet Pecsétlé, hogj meg fogja bänni, āmint másfél hétre' e'l rontotta, s- meg meresztette, és ā szajátt bé kapcsolták,”

¹⁰⁵ edgj neminémü Gyermek Kőrösztlése után vendégségben hita Kōrele Ilona ā Fatenst, ez nem akarván el me'nni, momdotte[!] Kōre Ilona, no megh bánod ezt, ā Fate'ns, felele, hogj [...] megh nem fogná bänni, sokszor irt Kōre Ilona, hitévelis Pecs'ète'lte', hogj azt a Fate'ns megh bännya, circiter másfél héték múlva, ā Fatens Gyermekétt annyira megh rontotta, egészen tagjait megh meresztette, ā Szájátt bé kapcsolta,”

századi misszilisekben 73%-os, az *-á/-é* jeles múlt 14,6%-os, míg a 17. századi levelekben már 78,5%-os és 14,7%-os arány fedezhető fel. A fentebb látható javítás a *-t/-tt* jeles múlt dominanciájára világíthat rá. Ahhoz, hogy az előfordulások pontosabb funkcióit megállapíthassam, teljes körű elemzésre lenne szükség, erre azonban a dolgozat alapcéljai miatt nem vállalkozom. Összességében az mondható el, hogy a 5. és 9. irat összehasonlítása a nyelvjárási jegyek összehasonlításának szempontjából nem hoz eredményeket. Továbbá Nagypál Katalin vallomása tekinthető még nagyon eltérőnek az 4. és 5. iratból, hiszen csak két szó erejéig található részleges egyezés: *gjógjéttani* ~ *gjógjéttoni*; *gjógjétotta* ~ *gjógjéttatták*. Az első példa azért érdekes, mert az *o*-ra javítás azt mutathatja, hogy az írnok normafelfogásában a zártabb hangzó is elfogadható volt, talán a feltételezhető dunántúli nyelvjárása is közrejátszott ebben.

Az alábbi táblázatban foglalom össze az adatokat, amelyek lényeges eltérést mutatnak. Természetesen nemcsak ennyi tanú vallomása található meg az iratokban, de egyes esetekben csak kevés, legfeljebb hangjelölési szempontú módosítás fedhető fel (pl. néma *h* jelölése, *l* helyett *ll*, *é* helyett *é'* stb.), de ezek részletes felsorolásától most eltekintek.

	10. kéz		11. kéz	Változás
Tanú	4.	5.	6.	
Dékány Mihály ¹⁰⁶	-	<i>forgó csontyban</i>	<i>forghó csonytyában</i>	szt. <i>n</i> > nyj. <i>ny</i> , mgh-kihagyás?
Masa Gergely ¹⁰⁷	<i>reá ronhatt</i>	-	<i>reá rohant</i>	elírás?
	<i>Szinye</i>	-	<i>Szine</i>	nyj. <i>ny</i> > szt. <i>n</i>
Sántha Mihály ¹⁰⁸	<i>állyon közikben</i>	<i>állyon köziben</i>	<i>állyon közikbe'n</i>	többes szám > egyes szám
	<i>kőzikben</i>	<i>kőzib[en]</i>	<i>Kőzikben</i>	többes szám > egyes szám
	<i>hétt hetok</i>	<i>hétt hétt</i>	<i>hétt hetek</i>	többes szám > egyes szám; nyj. <i>ő</i> > szt. <i>e</i>
	<i>gyōn</i>	-	<i>jōn</i>	nyj. <i>gy</i> > szt. <i>j</i>
	<i>kūldettek</i>	<i>kūldöt(ték)</i>	<i>Ki Kūldöttek</i>	nyj. <i>e</i> > szt. <i>ő</i>
	<i>jōnni</i>	<i>gjōtt</i>	<i>jōn</i>	szt. <i>j</i> > nyj. <i>gy</i> , igeidő vált.
	<i>lette</i>	-	<i>lōlte</i>	szt. <i>e</i> > nyj. <i>ő</i>
Babarczi Ferenc ¹⁰⁹	<i>jōnne'</i>	-	<i>gjōnne'</i>	szt. <i>j</i> > nyj. <i>gy</i>
	<i>referaltotott</i>	-	<i>referáltatott</i>	nyj. <i>o</i> > szt. <i>a</i>
	<i>Ne'm különben</i>	<i>Nem különbe'n</i>	-	szt. <i>ő</i> > nyj. <i>ü</i>

¹⁰⁶ Dékány Mihály vallomásában a következő nyelvjárási vagy a kialakuló norma szempontjából fontos szavak fordulnak elő legfeljebb hangjelölési különbségekkel: *Fatenstüll*, *lōlte'*, *labomatt*, *segélye*.

¹⁰⁷ Masa Gergely vall.: *reá dūlt*, *erdōke'n*, *ālmábūl*, *serkent volna fell*, *veréték*, *holnapban*, *ūdōtūll*.

¹⁰⁸ Sántha Mihály vall.: *kénszerétte'ni*, *kőzikbe'n*, *bōcsületes*, *Váras*, *tüstén*, *segéthetet*, *elől számlálta*.

¹⁰⁹ Babarczi Ferenc vall.: *ollyas*, *fájdulni*, *emlétet*; *jōn*; *ki kūldöttek*, *tüstén*.

	10. kéz		11. kéz	Változás
Várasdi Pál ¹¹⁰	<i>Gyermek Agjas</i>	<i>Gyermek Ágjos</i>	-	szt. <i>a</i> > nyj. <i>o</i>
	<i>megh is holt</i>	<i>meghis halt</i>	-	nyj. <i>o</i> > szt. <i>a</i>
	<i>fejébe'n</i>	<i>fe'jőkben</i>	-	számbeli egyeztetés vált.
Puskás András ¹¹¹	<i>kelletet hinyiok</i>	<i>hítak</i>	-	igeimód vált.
	<i>fűrőztötte</i>	<i>föröszötte</i>	-	szt. <i>ü</i> > nyj. <i>ö</i>
Fazekas Ferenc	<i>nem különben</i>	<i>nem különbben</i>	-	nyj. <i>ü</i> > szt. <i>ö</i>
Farkas Mátyásné ¹¹²	<i>he'rvodni</i>	<i>hervadni</i>	-	nyj. <i>o</i> > szt. <i>a</i>
Kis János Gergely	<i>megh rontatta</i>	<i>meg rontotta</i>	-	nyj. <i>a</i> > szt. <i>o</i>
Lantos János ¹¹³	<i>Molmas Kata</i>	<i>Malmos Kata</i>	-	betűcsere?

53. táblázat: A 4., 5. és 6. irat összehasonlítása

Ahogy a táblázatból is kitűnik, kevesebb olyan javítás fedezhető fel, amelyek eredményei a mai normatív változatnak is megfeleltethetők. A 10. kéznél a sztenderdnek megfelelő alakra való önjavítás hat esetben mutatható ki: $\ddot{e} \sim \ddot{o}$, $\ddot{u} \sim \ddot{o}$, $a \sim o$, $o \sim a$ irányú módosítás (utóbbi két példában), és a többes számú főnév egyes számban való feltüntetése. A ma nyelvjárásinak tartott elemek felé elmozdulás négy példában adatolható: $j \sim gy$, $\ddot{o} \sim \ddot{u}$, $a \sim o$, $\ddot{u} \sim \ddot{o}$. Ezen kívül igemód, a birtokos személyjel változására akad példa. Néhány esetben felmerül a lehetősége a tévesztésnek, magán- és mássalhangzó-kihagyásnak. A *köziben* kétszer is előfordul Sántha Mihály vallomásában, egy sor eltéréssel ugyanazon az oldalon, így az első adat hatással lehetett a másodikra is a másolás során. A *Molmas* ~ *Malmos* az $o \sim a$, $a \sim o$ irányú változtatásba is tartozhat, hiszen mind a nyíltabb, mind a zártabb megvalósulásra találtam példát e hangok kapcsán, ám ez esetben valószínűbbnek tűnik, hogy a 10. kéz eltévesztette a lejegyzést a 4. iratban, amit aztán az 5.-ben korrigált. Összességében az tűnik ki, hogy a 10. kéz önmagán belüli javításai többször inkább a sztenderdnek megfelelő szavakat eredményeztek, ezek vélhetően inkább megfeleltek az írnok normafelfogásának. A *föröszt*-re való javítás – ha elfogadjuk, hogy ez a szó is a norma részét képezhette –, szintén megfelel a normakövetésnek.

A 11. kéz módosításai is nyomon követhetők: láthatunk egy-egy példát az $ny \sim n$, $\ddot{o} \sim \ddot{e}$, $gy \sim j$, $\ddot{e} \sim \ddot{o}$ és $o \sim a$ változtatásra, amelyek a sztenderd formák felé mutatnak. Ugyanakkor nála is előfordult, hogy a 10. kéz sztenderdnek megfelelő adatait nyelvjárási formában másolta le: itt $n \sim ny$, $\ddot{e} \sim \ddot{o}$ és $j \sim gy$ módosítás történt. Az $n \sim ny$ kapcsán (*csontyban* ~ *csontyában*) a

¹¹⁰ Várasdi Pál vall.: *fell nem kellett, gondjok; fel Zugorétotta, megh gőgjétaná.*

¹¹¹ Puskás András vall.: *ki Késértette; meghis holt.*

¹¹² Farkas Mátyásné vall.: *az üdőtül, gjanóssággha.*

¹¹³ Lantos János vall.: *gőgjétotta, Kőkénynéje.*

tévesztés lehetősége is felmerül a *ty* hang megléte miatt. A 11. kéz felfogásában az *ő*-zés jelensége elfogadottabb lehetett, mint a 10. kéznél, a *jön ~ gyön* ige lejegyzésében pedig bizonytalanság tapintható ki a 11. kéznél, csakúgy, mint a 10.-nél. Az is kirajzolódik, hogy másolás eredményeképp nem feltétlenül ugyanazok a szóalakok bukkantak fel, hiszen a másolást végző kéz gyakran a saját normafelfogásához igazította az adatokat, azaz az írnokok nem egyformán értelmezhatték a kialakulófélben lévő sztenderd változatot. A nem egységes nyelvváltozatot mutatja az is, hogy egyes írnokok a saját lejegyzéseiken belül is eltérő módon jegyezték le egyes szavakat, kifejezéseket.

Az iratok összehasonlítása során feltűnt, hogy Kökény Andrásné Nagy Anna, Dancsó Jánosné Hisen Borbála és Katona Ferenc ügyében felvett tanúvallomási jegyzőkönyv (7.) és Széll Zsuzsanna, Borbola Ferenc, Dugonics Mihályné Barak Margit és Végh Istvánné Koncz Sára elleni vallomások tartalmazó dokumentum (8.) azonos nevű tanúk vallomásait tartalmazza: Kotogány Ferenc, Simony Mihály, Bárány János, Csúcs Demeter, Szegi József, Csaldi György, Szutyor Anna, Panó Éva, Katona György, Csányi János, Tóth György Anna. Természetesen az átfedés itt sem teljes, hiszen a 8-as olyan tanúvallomásokat is tartalmaz, amelyek a 7-esben nem fordulnak elő (egyek nevének azonban további iratok eltérő vallomásaiban előkerülnek). Mindkét iratot a 11. kézhez társítottam. A javításokat tekintve, kevés, kisebb változtatás mutatható ki a 7. és 8. irat között, így itt a táblázatos bemutatást nem szükséges alkalmaznom: *babonás vóltátúll ~ babonasághtull*, *három holnapok ~ 3 holnapi* (Kotogány Ferenc), *ne'm hiván ~ nem hivatta* (Szutyor Anna), *tőle ~ Fatenstül* (Panó Éva), *neminémű ~ bizonyos*, *e'l akarván ~ el akart* (Katona György), *gyógyéttása ~ gyógyéttattasa* (Csányi János). A legtöbb példa kapcsán azonban egyáltalán nem történik módosítás: *ūdō, pōrōlt, emlétet, mennyi 'menni', vették fe'll, hiti, megh holt, sénlōdik*, az ablatívuszi határozóragok zártabb formái stb. Ezek a jelenségek feltehetőleg megfeleltek a 11. kéz saját normájának, nem tartotta szükségesnek, hogy a szóalakokat megváltoztassa. Az azonos előfordulásokat magyarázhatja még az is, hogy a kéz ragaszkodott az általa lejegyzett eredeti szöveghez, azt a másolás során egyáltalán nem akarta megváltoztatni.

7. Összefoglalás, kitekintés

Dolgozatomban az 1726 és 1744 keletkezett szegedi boszorkánypereket vettem görcső alá. A vizsgálat célja többértű volt, ezeket foglalom össze röviden.

1. A dokumentumok **lejegyző kezeit** igyekeztem egymástól **elkülöníteni**. Ehhez előzetesen paleográfiai szempontból készítettem el egy csoportosítást – ez a 3.1. és 3.2. alfejezetekben található meg. Néhány lejegyző kézírását más dokumentumban nem fedeztem fel: az 1. Fodor Ádám, 2. makói tanács, 3. Podhradszky György?, 7. Muhoray Mihály, 9.(?), és 13. (?) kéz esetében csak egy-egy iratot tüntettem fel, esetükben tehát bizonytalanság egyáltalán nem merült fel. A 9. jegyző kapcsán megjegyzendő, hogy csupán egy néhány soros bejegyzést találtam a Dóka Panna és Kökény Andrásné Nagy Anna ügyében született tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredékben. A további lejegyzőket illetően, a 4. Barcza János, 8. Dany János?, 9. (?), 11. (?) és 14. (?) kézhez csoportosított iratok esetén nem merült fel különösebb bizonytalanság. Ezzel szemben az 5. Széplaky János, 6. Kerny János, 10. Nagy Pál?, 12. Lábadi Ádám? kezének kapcsán egy-két dokumentumot tekintve a paleográfiai besorolás helyessége kétségesnek tekinthető (ezekre mindegyikük esetében külön utaltam). Ezért is tartottam fontosnak, hogy a paleográfiai szemponton túl Haader (1998) nyelvi elemzési módszerét is alkalmazzam. Ebbe a hangjelölés, helyesírás, sorvégi elválasztás, szövegek tagolása (főleg központosítás), nyelvjárási kép, esetleges hibák jellegzetességeinek vizsgálata tartozik. Ezek közül azonban nem mindegyik rendelkezik azonos súlyú bizonyító erővel. Az elkülönítéshez a hangjelölésre, helyesírássra, sorvégi elválasztásra és a nyelvjárási képre vonatkozó jellemzőket tekintettem fontosabbnak, az iratok jellegénél fogva a javítások és a szövegtagolás, központosítás kisebb mértékben járult hozzá a csoportosítás helyességének megállapításához (részletesebben ld. 4. A kezek jellemzési szempontjai). Mindezekhez egy további elemezhető aspektust, a rövidítések vizsgálatát is bevontam, amely szintén változó jelentőségűnek bizonyult. A különböző specifikumok felsorakoztatása megerősítette a paleográfiai osztályozás helyességét, vagyis a bizonytalan besorolású dokumentumok esetén nem volt szükség a paleográfiai rendszerezés módosításra. A vizsgálat során az is megerősítést nyert, hogy a komplex módszer alkalmazása nemcsak a kódexek vagy misszilisok, hanem a hivatalos regiszterbe tartozó iratok lejegyzőinek elkülönítésében is eredményesnek tekinthető.

2. A vizsgálat további célja az volt, hogy a **nyelvjárási jegyek feltérképezésének** segítségével kiderítsem, hogy az 1726 és 1744 között a szegedi magisztrátusban dolgozó **írnokok anyanyelvjárása** megállapítható-e. A 4. kéz (Barcza János) esetében egy korábbi tanulmányomban azt állapítottam meg, hogy a nyugat-dunántúli vagy a közép-dunántúli–

kisalföldi nyelvjárási régióból érkezhetett Szegedre (Berente 2017a), ezt továbbra is fenntartom. Egy másik tanulmányomban (Berente 2017b) az 5. (Széplaky János), 6. kéz (Kerny János) esetében is a dunántúli térséget feltételeztem mint származási hely, Muhoraynál az adatok alapján úgy véltem, megnyugtatóan nem lehet megállapítani a nyelvjárási régiót. A behatóbb vizsgálat alapján úgy vélem, leginkább a közép-dunántúli–kisalföldi nyelvjárási régió területe merül fel az 5., 6. és 7. kéz kapcsán. A többi lejegyző esetében korábban nem végeztem vizsgálatokat. Az 1., 2. és 8. kéz esetében vélhetően a dél-alföldi nyelvjárási régió feltételezhető. Az utóbbi kapcsán azonban megjegyzendő, hogy nagyon kevés nyelvjárási jelenség alapján kellett következtetést levonni: egy-két jegy kapcsán felmerülhet ugyanis a dunántúli vagy a székely származás lehetősége is. Természetesen a tévedés lehetősége itt nagyobb, hiszen a 8. kéznél tanúvallomások elemzéséről van szó, így felmerül, hogy a tanúk anyanyelvjárásának egyes elemei őrződtek meg a dokumentumokban. Emiatt a 8. kéz esetében jóval óvatosabban kell következtetni, szemben például Fodor Ádám feljelentésével vagy a makói tanács levelével, de összességében azonban mégis a dél-alföldi nyelvjárási régió tűnik a legelfogadhatóbbnak a 8. kéznél is. A 3. kéz kapcsán a levél lehetséges lejegyzőjeként a podhradi Podhradszky György és Nagy Pál neve merül fel. A nyelvjárási jegyek alapján úgy vélem, a lejegyző palóc származású lehetett, vagyis a levél írója Podhradszky lehetett. A 10., 11., 12. kéz sok olyan tanú vallomását jegyezte le, akik biztosan nem szegedi vagy környékbeli származásúak voltak. A korszakban – ahogy Benkő is írja (1957: 84–5) –, éppen az országon belüli elvándorlás miatt erőteljesebben jelentkezhetnek a nyelvjáráskeveredés hatásai is, így a 10., 11., 12. kéz esetében az anyanyelvjárás meghatározása lényegesen nehezebbnek bizonyult. A 10. és 11. kéz kapcsán a dél-alföldi nyelvjárási régió is felmerült, de összességében talán mégis inkább – közelebbi meghatározás nélkül – valamely dunántúli terület lehet a jegyzők származási helye. A 12. kéz kapcsán az adatok alapján a palóc és – szintén – a dunántúli területek jöttek számításba, összességében úgy tűnik, a Dunántúl északi, talán éppen a palóc régióhoz közelebb eső, részokről származhatott az írnok. A 13. kéz kapcsán az előző három írnokkal ellentétben, a kevés adat okoz nehézséget a jegyző anyanyelvjárásának meghatározásában: egyes jegyek utalhatnak a dunántúli, a palóc és a Tisza-Körös vidéki területekre is, ám pontosabb megnevezésre nem vállalkoztam. A 14. kéznél szintén kevés nyelvjárási jelenség dokumentálható. Itt is felmerülhet a dél-alföldi nyelvjárási régió, ám az itt jellemző *ö*-zés egyáltalán nem szerepel az adatok között. A *rotvad* ige előfordulása miatt a Nyitra-vidék is feltételezhető. A 9. kéz volt az egyedüli, amelynél egyáltalán nem tudtam nyelvjárási régiót feltüntetni, hiszen az egyetlen *Aszány* példa alapján ez nem volt lehetséges.

Fontos azonban e ponton ismét hangsúlyoznom: a következtetések óvatosan kezelendők, szükséges az aszcendens módszer korlátait is figyelembe venni.

3. A dolgozat harmadik célja az volt, hogy kiderítsem: voltak-e olyan **jelenségek, amelyek** egyrészt **általánosnak** tekinthetők az összes írnoknál, vagyis olyanok, amelyek egy látens 18. századi írnoki norma meglétére utalhatnak, másrészt melyek voltak azok a nyelvjárási jegyek, **amelyek** még **illeszkedtek** ebbe a **normarendszerbe**, és melyek lehettek, azok, amelyeket jobbra **kerültek**. Ezek a kérdések azért is tekinthetők fontosnak, mert ebben az időszakban már a spontán sztenderdizációs törekvések is megindultak (Németh 2004). Erre egyrészt több helyütt utaltam az egyes kezek jellemzésekor, illetve az 5. fejezetben is. A 18. századi hivatalos dokumentumokban a norma részét képezhették bizonyos szavak, mint pl. a 16. századi deáki nyelvben is jellemző *tött, lött, üdő*; amelyek a 18. századi írnoki nyelvváltozatban is hasonló szerepet töltöttek be, és vélhetően ide tartoznak még a *gyanó, föröszt, fördő, szerént* szavak is. Általánosabb jelenségként tűnik elő az E/3. birtokos személyjel *i* formája, de több írnoknál is megjelent az *i* egyszerre utalva a birtokosra és a birtok többes számára. A *-(j)uk ~ -(j)ük* nyíltabb formája szintén a norma részét képezhette, a *-(j)ek* forma talán inkább a nyelvjárási háttérre utalhat. A 16. századi északkeleti deákok nyelvváltozatában a *váras, aranyas, kénál, kéván* szavak a norma részét képezhették, a 18. századi boszorkányperek lejegyzőinél ez felbomlani látszik: több írnoknál inkább már a mai sztenderdnek megfelelő forma érvényesül. A 16. századi deáki nyelvváltozathoz képest további változás is kitűnik: az akkor jellemző *-ít* képző a 18. századi iratokban több jegyzőnél is *-ét* formában jelenik meg, így felmerül a lehetősége, hogy utóbbi az írnoki nyelvváltozat részét képezhette. Ugyanakkor mivel az *é*-zés leginkább a dunántúli területekhez köthető, és sok jegyzőnél éppen ezek merültek fel lehetséges származási helyként, így a nyelvjárási kötődéstől nem teljesen függetleníthető a jelenség. Az *l* kiesésének kerülése feltehetőleg a kialakuló norma követelménye volt, ezt azonban nem mindegyik írnoknak sikerült betartania. A kiesést kompenzáló *l* betoldás gyakran ugyanazoknál a jegyzőknél bukkant fel, akiknél a kiesés is, ez arra utalhat, hogy a lejegyzésekben a beszélt és az írott nyelv közötti ingadozás éa sz írnok bizonytalansága őrződött meg. A hiátus betöltését szolgáló mássalhangzók lejegyzése szintén elfogadott lehetett néhány írnoknál, ezek szintén a beszélt nyelvben jellemző megvalósulást rögzítik. A határozóragok közül a *-ban/-ben* illativusi és inessivusi funkcióban való majdnem teljesen egyöntetű használata szintén arra utal, hogy a dokumentumok lejegyzői törekedtek minél teljesebb körben ezt alkalmazni. Az ablatívuszi irányú határozóragok esetében a ma nyelvjárásinak tartott zártabb magánhangzós alakok jutottak érvényre, nincs ez így a

multiplicativus és az allativus esetében: utóbbi kettő szinte mindig a mai sztenderd nyelvhasználatnak megfelelő módon jelentkezett. Annak ellenére, hogy számos *ö-ző*, *l-ező* stb. adat bukkan fel több írnoknál is, a mai sztenderdnek megfelelő alakokkal való összevetésből az tűnik ki, hogy ezek a jelenségek kerülendőnek számítottak. Ez alól talán csak a 4. kéz, Barcza János a kivétel, aki több nyelvjárási adatot szolgáltat. Az ő esete világít rá arra a leginkább, hogy a különböző jegyzők normafelfogása is eltérő lehetett – egyesek jobban, mások kevésbé ragaszkodtak a feltételezhető szabályokhoz.

4. Az is fontos pontként értékelhető, hogy az iratok jellege miatt nemcsak a jegyzők, hanem **más nyelvhasználók nyelvváltozatainak vizsgálati lehetősége** is felmerül. Az természetesen nyitott kérdés marad, hogy a fej és kéz viszonya hogyan alakult a lejegyzések során. Néhány nyom – E/1. személyű mondatok, /: :/ jelölés a vallomásban – arra utalhat, hogy a lejegyző szó szerint jegyezte le a hallottakat, máshol azonban a stilizálás, módosítás feltételezhető (*salva venia*, *salvo respectu* rövidítés alkalmazása, E/3. személyű mondatok stb.). Ezeket azonban nem lehet általánosítani, minden egyes előfordulást egyenként szükséges megvizsgálni, olykor csak részben tájékoztatnak ezek a jelenségek a jegyző tevékenységéről. Annak biztos eldöntése azonban, hogy egy-egy jelenség megléte az írnokhoz vagy a tanúhoz köthető, szinte lehetetlen, csupán feltételezésekre lehet hagyatkozni. Véleményem szerint az nyújthat ebben a dilemmában támpontot, ha egyrészt az összképet nézem, vagyis a jelenségek összessége alapján mi jellemző az írnokra, másrészt van-e olyan adat vagy jelenség, amely kilóg ebből a jellemzésből. Ebben az esetben felmerül, hogy a tanú nyelvhasználatának részeként tekinthető egy-egy elem, ha pedig tudható valamilyen információ a tanú származását illetően, az meg is erősítheti a jegyző nyelvváltoztatától való elkülönítést. Ez azonban nem tekinthető egzakt eljárásnak, hiszen egy-egy jelenség több területen is elterjedt lehet, és az aszcendens módszer korlátai is nehezítik a kérdést. A tájszavak vizsgálata szintén fontos mozzanat lehet, ugyanakkor itt is bizonytalanság merül fel: nem tudható, hogy egyes szavak a vizsgált időszakban valóban elterjedtek lehettek bizonyos területeken, mekkora lehetett ezeknek a kifejezéseknek az izoglosszája, és valóban abban a formában használhatták a beszélők, ahogyan lejegyezték őket. Az is bizonyossá vált, hogy a 18. század elején-közepén a nyelvjárások keveredése miatt a ránk maradt iratokban rendkívül nehéz feladat megállapítani, hogy melyek utalhatnak a jegyző, és melyek a tanúk/vádlottak anyanyelvjására. Ennek ellenére úgy vélem, mégis hasznos ezekkel az iratokkal, kérdésekkel foglalkozni. Ahhoz, hogy biztosabb megállapításokat lehessen tenni, talán érdemes lenne más megközelítéssel is megvizsgálni a dokumentumokat. Jó példát szolgáltat ehhez Varga (2019) disszertációja, amely a grammatikai

és pragmatikai szempontokat érvényesíti a 16–18. századi boszorkányperek tanúvallomásainak elemzésében. A jegyző és a tanú/k, vádlott/ak nyelvhasználatának elkülönítéséhez fontos lenne olyan vizsgálatokat is elvégezni, mint a diskurzusjelölők, fokozósók megjelenésének, a tanú szubjektív vélekedéseinek, grammatikai-pragmatikai jellemzők (pl. első és második személy megjelenése, jelen idejű történetmondás stb.), a tágabb szituáció és jogi kontextus részletesebb elemzése (Varga 2019: 236–7). Ha ezen egyéb szempontok alapján a jegyző és tanú/vádlott nyelvhasználatát elkülönítése lehetséges lenne, a nyelvjárási jelenségek kapcsán is biztosabb megállapításokat lehetne tenni.

A dolgozat azonban közel sem ad mindenre választ. Az adatok teljesebb körű elemzéséhez érdemes lehet több területről származó, a középmagyar korszakban keletkezett boszorkányperes iratokat – vagy akár magánlevelezéseket is – kontrollforrásként bevonni a további vizsgálatba (vö. Berente 2019), illetve a találatokat összevetni más kutatások részeredményeivel.

Számos olyan kérdés tisztázatlan maradt, amelyek vizsgálatával a jogi-közigazgatási regiszterbe tartozó dokumentumokról további jellemzők mutathatók be. Főként a sztenderdizálódás szempontjából lehetnek ezek érdekesek (de nem kizárólagosan). Az iratokban nagyon gyakran előfordul az *e'* jelölés, amely az 1., 3. és 13. kéz kivételével mindegyik lejegyző szövegeiben felbukkan. A 8. kéz esetében ez részben a rövidítést szolgálja, de további, nem rövidített szavak esetében is megtaláljuk nála is az *e'* jelölési módot. Az *e'* egyes esetekben az *é* hangot jelöli, ez egy-két példa erejéig látható az 5., 6., 7., 8. és 11. kéz irataiban, míg viszonylag több előfordulás fedezhető fel a 4., 10. és 12. kéznél. A jelölés esetében felmerül, hogy csupán esztétikai jelentősége van (pl. abszolút szóvégen), ugyanakkor számos olyan eset adatolható, ahol felmerül annak a lehetősége, hogy a zárt *ē* jelöléséről van szó. Mivel a dolgozat alapcéljait leginkább a hangtani szint elemzése szolgálta, így ennek bemutatására koncentráltam, ugyanakkor ezeknek a jelenségeknek az elemzésén túl továbbiak is vizsgálhatók: névszótövek, igetövek, a számbeli egyeztetés vagy annak hiánya, a 6. fejezetben csak megemlített *-á/-é* és *-t/-tt* múlt időjeles szerkezetek, illetve ezek funkciói, a különböző mellékmondatok.

Irodalom

- Attila Novák, Katalin Gugán, Mónika Varga, Adrienne Dömötör: 2018: Creation of an annotated corpus of Old and Middle Hungarian court records and private correspondence, *Language Resources and Evaluation* 52., 1–28.
- Bakró-Nagy Marianne 2010: Az adat a történeti nyelvészetben: megnyilatkozás, forrás, megbízhatóság, *Argumentum* 6., Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 124–167.
- Bárczi Géza 1947: A történeti nyelvjáráskutatás, *Magyar Nyelv* 43, 81–91.
- Bárczi Géza 1956: A magyar történeti nyelvjáráskutatás, in Kniezsa István: *Általános nyelvészet, stilisztika, nyelvjárástörténet. A 3. Országos Magyar Nyelvészkonferencia előadásai*, Akadémiai, Budapest, 301–42.
- Bárczi Géza 1980: A nyelvjáráskutatás újabb eredményei és feladatai, in: Papp László összeáll. és szerk.: *A magyar nyelv múltja és jelene*, Gondolat, Budapest, 349–69.
- Barta László 1892: *A községi jegyző hivatása közigazgatásunk és társadalmunkban*, Hornyánszky Viktor könyvnyomdája, Budapest
- Benkő Loránd 1957: *Magyar nyelvjárástörténet*, Tankönyvkiadó, Budapest
- Benkő Loránd 1961: Új módszerbeli lehetőségek a magyar nyelvjárástörténeti vizsgálatokban, *Magyar Nyelv* 57, 401–13.
- Berente Anikó 2014: *A szegedi boszorkányperek írnokai*, OTDK-dolgozat. Kézirat. SZTE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged.
- Berente Anikó 2015a: Adalékok a -ban/-ben, -ba/-be késő középmagyar kori használatához, in: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII.*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 7–17.
- Berente Anikó 2015b: A szegedi boszorkányperek néhány határozóragjáról, in: P. Kocsis Réka – Szentgyörgyi Rudolf szerk.: *Anyanyelvünk évszázadai 1.: Az ELTE Benkő Loránd Nyelvtörténeti Hallgatói Műhelye által szervezett 2014. június 20-i nyelvtörténeti konferencia előadásaiból készült tanulmánykötet*, Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék, 31–36.
- Berente Anikó 2016: Az ő-zés jelensége a szegedi boszorkányperekben, in: Bagyinszki Szilvia – P. Kocsis Réka szerk.: *Anyanyelvünk évszázadai 2.: Az ELTE Benkő Loránd*

- Nyelvtörténeti Hallgatói Műhelye által szervezett 2015. június 12-i nyelvtörténeti konferencia előadásaiból készült tanulmánykötet*, Budapest, ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszék, 29–40.
- Berente Anikó 2017a: Nyelvjárási jelenségek vizsgálata a szegedi boszorkányperek egyik írnokának irataiban, In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IX.*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 7–22.
- Berente Anikó 2017b: A szegedi boszorkányperek négy írnokának nyelvi adatai, in: Ludányi Zsófia szerk.: *Doktoranduszok tanulmányai az alkalmazott nyelvészet köréből 2017: XI. Alkalmazott Nyelvészeti Doktoranduszkonferencia*, Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézet, 4–16.
- Berente Anikó 2019: *A szegedi boszorkányperek új kiadásáról*. Kézirat. (Előadás: III. Forráskutatás, forráskiadás, tudománytörténet konferencia, ELTE BTK, Budapest, 2017. november 16-17.)
- Berente Anikó 2019: Észak-magyarországi és nyugat-dunántúli boszorkányperek beszélt nyelvi adatai, in: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei X.*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 33–45.
- Berta Tibor – Géczi Lajos – G. Tóth Ilona 1995: *Szeged Város Levéltára 1359–1950*, A Csongrád megyei levéltár kiadványai, Segédletek 6., Szeged
- Berta Tibor 1995: *Szeged város levéltára: 1359–1950*, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged
- Blazovich László 1995: A városi bírótól a polgármesterig, *Szeged*, 1995 január
- Blazovich László 2007: *Szeged rövid története*, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged
- Bodó Csanád 2014: Nyelvi ideológiák a magyar nyelvi változók kutatásában, *Magyar Nyelv*, 110: 3., 266–84.
- Brandl Gergely – Tóth G. Péter 2016: *A szegedi boszorkányperek 1726–1744*, Balassi Kiadó, Budapest
- Bratinka József – Szigeti Ferenc: Szeged város tanácsának első jegyzőkönyve 1717–1723, in: Blazovich László szerk.: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből 18.*, Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 95–6.

Czuczor Gergely – Fogarasi János 1862: *A magyar nyelv szótára I.*, Emich Gusztáv nyomdája, Pest (online elérhető: 2020. január 17-én: http://mek.oszk.hu/05800/05887/pdf/1kotet_1.pdf)

Deme László 1959: *A XVI. század végi nyelvi norma kérdéséhez*, Budapest, Akadémiai

Dömötör Adrienne – Gugán Katalin – Novák Attila – Varga Mónika 2017: Kiútkeresés a morfológiai labirintusból – korpuszépítés ó- és középmagyar kori magánéleti szövegekből, *Nyelvtudományi Közlemények* 113., 85–110.

E. Abaffy Erzsébet 1965: *Sopron megye nyelve a XVI. században*, Budapest, Akadémiai

ÉKsz.² = *Magyar értelmező kéziszótár*. Főszerk. Pusztai Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2003.

EMSzT. = Szabó T. Attila et al. szerk. 1993: *Erdélyi magyar szótörténeti tár VI.*, Akadémiai, Budapest

Eperjesy Kálmán 1984: Írások a régi Makóról, *A Makói Múzeum Füzetei* 36., Somogyi Könyvtár – József Attila Múzeum, Makó (hasonmás kiadás), 5–44.

Farkas Tamás 2014: Dimenzionális szemlélet a névkutatásban. Általános kérdések és a családnévek példája. *Névtani Értesítő* 36: 9–22.

Fazakas Emese 2014: Az erdélyi régiségben használt "szégyellni való" szavak: Mentegetőző formulák használata a 18. században, in: Fazakas Emese – Juhász Dezső – T. Szabó Csilla – Terbe Erika – Zsemlyei Borbála szerk.: *Tér, idő, társadalom és kultúra metszéspontjai a magyar nyelvben: A 7. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus két szimpóziumának előadásai*, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Budapest–Kolozsvár, 233–244.

Fercsik Erzsébet – Raátz Judit 2009: *Keresztnevek enciklopédiája, A leggyakoribb női és férfinevek*, Budapest, Tinta

Fodor Ferenc 1942: *A Jászság életrajza*, Szent István Társulat, Budapest

Fodor Katalin 2003: A nyelvjárási hangtani jelenségek, in: Kiss Jenő szerk.: *Magyar dialektológia*, Budapest, Osiris, 325–350.

Forgács Tamás 1993: Zárt korpuszok és pótkompetencia. *Néprajz és Nyelvtudomány*, 35: 17–23.

- Géczi Lajos 1995: A városi bírótól a polgármesterig (Babarczy Ferenc), *Szeged*, 1995. május
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2007: *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században*, Salgótarján, Nógrád Megyei Levéltár
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2013: A történeti szociolingvisztikáról, in: Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 173–87.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2020: A nyelvjárástörténet és a történeti szociolingvisztika módszere a történeti szövegek vizsgálatában, *Szellem és Tudomány*, 179–86. (Online elérhető 2020. november 30-án: https://matarka.hu/koz/ISSN_2062-204X/11_evf_1_klsz_2020/ISSN_2062-204X_11_evf_1_klsz_2020_179-186.pdf)
- Haader Lea 1998: Azonos? Különböző? Nyelvi támpontok kódexkezek elkülönítésében, in: Hajdú Mihály – Keszler Borbála szerk.: *Emlékkönyv Abaffy Erzsébet 70. születésnapjára*, Budapest, ELTE Nyelvtörténeti és Nyelvjárási Tanszék, 64–68.
- Haader Lea 2006: 13.3.3. Nyelvi változások a középmagyarban, in: Kiefer Ferenc főszerk.: *Magyar Nyelv*, Akadémiai, Budapest, 379–384.
- Haader Lea 2015: Hibázások és hátterük: Apor-kódex. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VIII.*, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszék, 65–79.
- Hebda, Anna 2014: Phonological variables, in: Hernández-Campoy, Juan Manuel – Conde-Silvestre, Juan Camilo: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, Wiley Blackwell, 237–252.
- Hegedűs Attila 1986: Történeti szociolingvisztika? *Magyar Nyelv* 82, 438–41.
- Hegedűs Attila 2003: A nyelvjárási alaktani jelenségek, in: Kiss Jenő szerk.: *Magyar dialektológia*, Budapest, Osiris, 351–361.
- Heka László 2009: *A szegedi dalmaták (bunyevecok) története*, Bába Kiadó, Szeged
- Herman József 1982: Szociolingvisztika és nyelvtörténet, *Magyar Nyelv* 78, 1–8.
- Hernández-Campoy, Juan Manuel–Schilling, Natalie 2014: The Application of the Quantitative Paradigm to Historical Sociolinguistics: Problems with the Generalizability Principle, in: Hernández-Campoy, Juan Manuel – Conde-Silvestre, Juan Camilo: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, Wiley Blackwell, 63–79.

- Juhász Dezső 2003: A magyar nyelvjárások területi egységei, in: Kiss Jenő szerk.: *Magyar dialektológia*, Budapest, Osiris, 262–324.
- Kalcsó Gyula 2007: Az elativusi, delativusi és ablativusi ragok vizsgálata a magyar nyelvű nyomtatott írásbeliség első fel századában, *Magyar Nyelv* 103: 3., 282–300.
- Kálmán Béla 1975: *Nyelvjárásaink*, Harmadik kiadás, Budapest, Tankönyvkiadó
- Kiss Jenő 2009: Elméleti deficit a dialektológiában?, in: É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila: *Nyelvelmélet és dialektológia*, PPKE BTK, Piliscsaba, 15–28.
- Kiss Jenő 2018: Nyelvváltozat-történet, in: Kiss Jenő – Pusztai Ferenc szerk.: *A magyar nyelvtörténet kézikönyve*, Tinta, Budapest
- Kiss Lajos 1978: *Földrajzi nevek etimológiai szótára*, Akadémiai, Budapest.
- Kocsis Zsuzsanna 2018: *Misszilisek scriptorainak identifikálási lehetőségei*, Doktori értekezés. ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest (Online elérhető 2021. május 28-án: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/43455/Dissz_Kocsis_Zsuzsanna_Misszilisek%20scriptorainak%20identifikal.pdf?sequence=1)
- Kocsis Zsuzsanna 2020: *Kora újkori levélírnokok: Kézazonosítási lehetőségek elmélete és módszerei*, Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest
- Kontra Miklós 1998: Gondolatok a (-bVn) és a (-bV) nyelvi változókról, in Sándor Klára szerk.: *Nyelvi változó – nyelvi változás*, Szeged, JGYF, 9–22.
- Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs 2016: *Szeged nyelve a 21. század elején*, Budapest, Gondolat
- Korompay Klára 1992: A névszóragozás, in Benkő Loránd főszerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Budapest, Akadémiai, 355–410.
- Labov, William 1972: Some principles of linguistic methodology, *Language in Society*, vol. 1, 97–120.
- Labov, William 1994: *Principles of Linguistic Change, Vol. 1. Internal Factors*, Blackwell, Oxford
- Laczkó Krisztina 2006: 15.2. A nyelvi norma kérdése, a sztenderdizáció, in: Kiefer Ferenc főszerk.: *A magyar nyelv*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 403–6.

- Lanstyák István – Szabó Mihály Gizella 1998: Nyelvváltozó-típusok a magyar nyelv szlovákiai változataiban, in Sándor Klára szerk.: *Nyelvi változó – nyelvi változás*, JGyTF Kiadó, Szeged, 99–133.
- Lizanyec Petro – Horváth Katalin 1982: A kárpátontúli magyar nyelvjárások főbb sajátosságairól, *Magyar Nyelvjárások* 24: 3–18.
- Mdial. = Kiss Jenő szerk. 2003: *Magyar Dialektológia*, Osiris, Budapest
- MNyA. = Deme László–Imre Samu szerk. 1968–1977. *A magyar nyelvjárások atlasza I–VI*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Mohay Zsuzsanna 2018: *Múltidő-használat a középmagyar korban. A múlt idők középmagyar kori funkcióinak vizsgálata*, Doktori értekezés. ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola, Budapest (Online elérhető 2021. január 20-án: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/44830/dissz_mohay_zsuzsanna_nyelvtud.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- MTsz. = Szinnyei József 1893–1901: *Magyar tájszótár I–II.*, Hornyánszky Viktor [nyomdája], Budapest
- Németh Miklós – Bagi Anita – Molnár Mária 2015: Ö-zés szabályok nélkül? in: É. Kiss Katalin – Hegedűs Attila – Pintér Lilla szerk.: *Nyelvelmélet és dialektológia 3.*, PPKE BTK Elméleti Nyelvészeti Tanszék – Magyar Nyelvészeti Tanszék, Piliscsaba, 223–233.
- Németh Miklós 2004: *Nyelvjárás, beszélt nyelv és sztenderdizációs törekvések a XVIII. századi szegedi írnoki nyelvváltozatban*, Budapest, Akadémiai
- Németh Miklós 2006: Az írott nyelv és a nyelvtanírók szerepe egy stabil váltakozás fönntartásában, in Büky László – Forgács Tamás szerk.: *A magyar nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei IV*, JATEPress, Szeged, 101–108.
- Németh Miklós 2008: *Nyelvi változás és váltakozás a társadalmi és műveltségi tényezők tükrében – XVIII. századi nyelvi változók elemzése*, Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged
- Németh Miklós 2013: Történeti szociolingvisztika – három évtized mérlege, in: Kontra Miklós–Németh Miklós–Sinkovics Balázs szerk. *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában*, Gondolat Kiadó, Budapest, 304–23.

- Németh Miklós 2017: Egy nagyvárosba olvadt nyelvjárássziget: Szeged-Kiskundorozsma, *Magyar Nyelvjárások* 55, 51–61.
- Nevalainen, Terttu – Raumolin-Brunberg, Helena 1996: *Sociolinguistics and Language History – Studies based on the Corpus of Early English correspondence*, Rodopi, Amsterdam–Atlanta
- Nevalainen, Terttu – Raumolin-Brunberg, Helena 2014: Historical Sociolinguistics: Origins, Motivations, and Paradigms, in: Hernández-Campoy, Juan Manuel – Conde-Silvestre, Juan Camilo: *The Handbook of Historical Sociolinguistics*, Wiley Blackwell, 22–40.
- Oltvai Ferenc 1957: Újabb adatok kerültek elő a „szegedi boszorkányokról”, *Délmagyarország*, 157. sz. 7. (Online elérhető 2020. október 10-én: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1957_07/?pg=32&layout=s)
- Oltvai Ferenc 1965: A szegedi boszorkányüldözés újabb dokumentumai, *Tiszatáj*, XIX. 655–8.
- Oltvai Ferenc 1976: *A szegedi boszorkánypörök*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- OrmSz. = Kiss Géza – Keresztes Kálmán 1952: *Ormánysági szótár*, Akadémiai, Budapest
- ŐHA. = Végh József 1959: *Őrségi és hetési nyelvatlasz*, Akadémiai, Budapest
- Papp László 1961: *Nyelvjárás és nyelvi norma XVI. századi deákjaink gyakorlatában*, Budapest, Akadémiai
- Pólya Katalin 1995: A mondat fajai modalitásuk szerint. A kijelentő mondatok, in: E. Abaffy Erzsébet – Benkő Loránd – Imre Samu – Rácz Endre szerk.: *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/2. A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*, Akadémiai, Budapest, 19–21.
- Rákos István – Vass Előd 1985: A város földesúri joga és határának kialakulása, in: Farkas József szerk.: *Szeged története 2.*, Somogyi Könyvtár, Szeged
- Reizner János 1899–1900: *Szeged története I–IV.*, Szeged Szabad Királyi Város Közönsége, Szeged (Online elérhető 2020. 11. 23-án: <http://www.bibl.u-szeged.hu/reizner/04/4358.htm#207>)
- Ruszoly József 1995: Tisztújítások Szegeden a 18. század első felében. Reizner János közleménye (1890). *Acta Juridica et Politica, Tomus XLVI. Fasciculus 4.* 3–33.
- Sándor Klára 2014: *Határtalan nyelv*, Szak Kiadó, Veszprém

- Sárosi Zsófia 2017: Az udvariatlanság tettenérése, *THL2: A magyar nyelv és kultúra tanításának szakfolyóirata*, 1–2., 116–124.
- Schram Ferenc: *Magyarországi boszorkányperek 1529–1768.*, Akadémiai, Budapest
- Sinkovics Balázs 2011: Nyelvi változók, nyelvi változások és normatív szabályozás, Doktori értekezés, Szeged (Online elérhető 2020. 11. 20-án: http://doktori.bibl.u-szeged.hu/828/1/sinkovics_phd_dissz.pdf)
- Szabó Ferenc 2008: Az alföldi nemesi vármegyék újrászervezése és a felvidéki hivatalkereső nemesség migrációja a 18. században, in: Szabó Ferenc: *Két és fél évszázad az Alföld történetéből*, Békés Megyei Levéltár és Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 37–41.
- Szabó József 1990: *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárásszigetek*, Csongrád Megyei Levéltár, Békéscsaba–Kecskemét–Szeged
- Szamota István 1896: A Murmelius-féle latin-magyar szójegyzék 1533-ból: a schwazi ferenczrendi kolostorban őrzött egyetlen példányból, *Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből* 16/7. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest
- SzamSz. = Csűry Bálint 1935–1936: *Szamosháti szótár I–II.*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest
- Szathmári István 1968: *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*, Akadémiai, Budapest
- SzegSz. = Bálint Sándor 1957: *Szegedi szótár I–II*, Akadémiai Kiadó, Szeged
- Szentgyörgyi Rudolf 2013: Ablatívuszi határozóragjaink mikrorendszerének változatai a középmagyar kori boszorkányperekben. In: Forgács Tamás – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk., *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VII.* Szegedi Tudományegyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 157–175.
- Szentgyörgyi Rudolf 2014: Kétnyelvűség a középmagyar kori boszorkányperekben, in: Ladányi Mária – Vladár Zsuzsa – Hrenek Éva szerk.: *Nyelv, társadalom, kultúra: interkulturális és multikulturális perpektívák I–II.: XXIII. Magyar Alkalmazott Nyelvészeti Kongresszus*, Budapest, Tinta Könyvkiadó, I.: 222–226.
- Szlovákiai Magyar Adatbank: Települések, Fórum Kisebbségkutató Intézet – Online elérhető 2020. október 21-én: <https://telepulesek.adatbank.sk/>

- Terbe Erika 2015: Fej és írás: Az írnokkezek identifikálásáról, in: Bárh M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna szerk.: *A nyelv dimenziói: Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*, Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, ELTE BTK Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, 117–124.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára 1–3*. Főszerk. Benkő Loránd. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.
- TMK. = *Történeti magánéleti korpusz*. Online elérhető 2021. május 24-én: <http://tmk.nytud.hu/>
- Tompa József 1957: *A névszói kötőhangzó szófaj-megkülönböztető szerepe*, Nyelvtudományi értekezések 14., Akadémiai, Budapest
- Tóth Ferenc szerk. 1984: Reizner János: Makó város története, *A Makói Múzeum Füzetei* 40., Makó Város Tanácsa, Makó
- ÚMTsz. = B. Lőrinczy Éva főszerk. 1979–2010: *Új magyar tájszótár I–V.*, Budapest
- Varga Mónika 2018: Boszorkányperek lejegyzési és kommunikációs stratégiái – Módszer, párhuzam, problémák, *Magyar Nyelv* 114: 2, 185–200.
- Varga Mónika 2019: *Középmagyar kori világi szövegek nyelvtörténeti vizsgálata, különös tekintettel a szövegtani és pragmatikai sajátosságokra*, Doktori értekezés. ELTE Nyelvtudományi Doktori Iskola (Online elérhető 2021. 05. 25-én: https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/50349/dissz_Varga_M%C3%B3nika_nyelvtud.pdf?sequence=1&isAllowed=y)
- Vass Előd 1985: A város önkormányzata és gazdálkodása, in: Farkas József szerk.: *Szeged története: 1686–1849*, Somogyi Könyvtár, Szeged, 517–98.
- Vigh Zoltán 1993: A város közigazgatása, in: Blazovich László szerk.: *Makó története a kezdetektől 1849-ig*, Makó Város Önkormányzati Képviselő-testülete, Szeged, 366–77.
- Viski Károly 1906: A tordai nyelvjárás, *Nyelvészeti Füzetek* 32., Budapest

A táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A magyar nyelvű iratok sorszáma, lapszáma, típusa, kezek száma, műfaja	26
2. táblázat: Az átirat készítésének elvei	28
3. táblázat: A nevesített jegyzőkhöz társított iratok	35
4. táblázat: Az ismeretlen nevű lejegyzőkhöz társított iratok	39
5. táblázat: Az 1. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	44
6. táblázat: A 2. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	46
7. táblázat: A 3. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	50
8. táblázat: A 4. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	55
9. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>ö</i> -zésének megoszlása	57
10. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli <i>ö</i> -zésének megoszlása	58
11. táblázat: A 4. kéz toldalék előtti <i>ö</i> -zésének megoszlása	58
12. táblázat: A 4. kéz <i>ü/ű</i> ~ <i>ö/ő</i> váltakozás adatai	61
13. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>o</i> ~ <i>a</i> váltakozásának számadatai	62
14. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli <i>o</i> ~ <i>a</i> váltakozásának számadatai	62
15. táblázat: A 4. kézhez kapcsolódó <i>o</i> ~ <i>a</i> váltakozásának számadatai toldalék előtt és toldalékban	63
16. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>i</i> -zõ eseteinek számadatai	64
17. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagi <i>i</i> -zõ adatai	65
18. táblázat: A 4. kéz <i>i</i> -zõ adatai a toldalékokban	66
19. táblázat: A 4. kéz <i>ö/ő</i> ~ <i>ü/ű</i> váltakozás számadatai	68
20. táblázat: A 4. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>a</i> ~ <i>o</i> váltakozásának számadatai	69
21. táblázat: A 4. kéz hangsúlytalan szótagbeli <i>a</i> ~ <i>o</i> váltakozásának számadatai	69
22. táblázat: A 4. kéz toldalékbeli/toldalék előtti <i>a</i> ~ <i>o</i> váltakozásának számadatai	70
23. táblázat: A 4. kéz <i>n</i> ~ <i>ny</i> eseteinek számadatai	70
24. táblázat: A 4. kéz <i>ly</i> ~ <i>l</i> , illetve <i>l + j</i> ~ <i>ll</i> adatai	72
25. táblázat: A 4. kéz <i>ny</i> ~ <i>n</i> eseteinek számadatai	73
26. táblázat: Az 5. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	79
27. táblázat: Az 5. kéz <i>é</i> ~ <i>i</i> váltakozásának számadatai	83
28. táblázat: Az 5. kéz <i>ny</i> ~ <i>n</i> számadatai	85
29. táblázat: A 6. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	88
30. táblázat: A 7. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	95
31. táblázat: A 8. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	101

32. táblázat: A 10. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	106
33. táblázat: A 10. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>ě</i> ~ <i>ö</i> párjainak számadatai	108
34. táblázat: A 10. kéz hangsúlytalan szótagbeli <i>ě</i> ~ <i>ö</i> párjainak számadatai	109
35. táblázat: A 10. kéz <i>ě</i> ~ <i>ö</i> párjainak számadatai toldalékok előtt	110
36. táblázat: A 10. kéz <i>ly</i> ~ <i>l</i> megfeleléseinek számadatai	120
37. táblázat: A 11. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	128
38. táblázat: A 11. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>ě</i> ~ <i>ö</i> váltakozásának számadatai.....	129
39. táblázat: A 11. kéz hangsúlytalan szótagbeli <i>ě</i> ~ <i>ö</i> váltakozásának számadatai	130
40. táblázat: A 11. kéz toldalékbeli/toldalék előtti <i>ě</i> ~ <i>ö</i> váltakozásának bemutatása	130
41. táblázat: A 12. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	138
42. táblázat: A 12. kéz hangsúlyos szótagbeli <i>ě</i> ~ <i>ö</i> váltakozásának számadatai.....	140
43. táblázat: A 12. kéz toldalék előtti <i>ě</i> ~ <i>ö</i> váltakozásának számadatai.....	140
44. táblázat: A 13. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	149
45. táblázat: A 14. kézre jellemző hangjelölési sajátosságok	152
46. táblázat: Az inessivusi (n=417) és az illativusi (n=148) eset változatai a 2015-ös vizsgálatban	164
47. táblázat: Az inessivusi (n=526) és az illativusi (n=159) eset változatai a jelenlegi vizsgálatban	165
48. táblázat: Az ablatívuszi irányú határozóragok zártsági fok és hosszúság szerinti megoszlásának korábbi számadatai	167
49. táblázat: Az ablatívuszi irányú határozóragok zártsági fok és hosszúság szerinti megoszlásának jelenlegi számadatai.....	167
50. táblázat: A sociativus előfordulásainak módosított számadatai	169
51. táblázat: A 20. és 21. irat összehasonlítása	171
52. táblázat: Az 56. és 57. irat összehasonlítása.....	173
53. táblázat: A 4., 5. és 6. irat összehasonlítása	176

Függelék

1. Fodor Ádám feljelentő levele a szegedi főbírónak Kökény Andrásné Nagy Anna ellen

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev. Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 51.

Alazatos Szolgalatomat ayanlom az Urnak es minden kivanta,,

szerent valo iokat kivanok

Tekintetes Nemes Biro Uram nem ketlem hogy nem volna tudtára az Urnak

hogy mikeppen az Eöcsem Feleségét Kökényne éltében föl hasigatta:

melyre vannak bizonyos bizonyságok kik szömeikkel láttak az Sebýet.

ugymint Varga Balintne, Nagy Eörse, Fazekas Andrásne, Somlyayi,,

Dömēne, Massa Istvāne, Vecsernyes Kata, Kocsis Panna, Lippayi Kata;

Kerem az Urat alāzatossan legýen inqvisitioýa es fogattassek meg:

ha meg fogattatik töb tanuis fog találkozní, íol tugýuk hogy

makorolis nem az íosāgaert csapatot kí s íí találta helyét: kerem

az Urat alāzatossan feledekenysēgre nehagýa, söt mēg olý szoís ha,,

llatik felőle hogy ílyen kepen felelt hogý kivel mit gondol kitül

fēl maskorís vegben viszi az ő dolgāt: Ezek Uta Maradok az Urnak

alāzatos Szolgája:

B:B: Fodor Adam¹ [1]

---

¹ Brandl–Tóth G. (2016: 51) szerint *István*.

2. Tanúkihallgatási jegyzőkönyvtöredék Dóka Panna és Kőkény Andrásné Nagy Anna ügyében

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 52.

De eonUt.[!]

1 Tudgyae', lattaé, avagy hallottae' a Tanú, hogy Kőkénne, és Doka Panna¹ Szegény

Molnár Fazekas Ferencznét, mikor Teherben esvén és még meg ne'm² érezvén

de' fájdalma³han létöt ide s. tova. forgatvan Labainal,³ | es derenal | fogva⁴

(és Labainal fogva razvan hanyvan⁵ az foganta,, mat[?]⁶)

tását, belé nyulvan ki vették, es az után halala is követkőzött)

az Gyerme⁷ el ment tule.⁷ on,,

nant.

2 Vallya meg a Tanú ne'm látotte', ne'm halloté, vagy is ne'm tudgyae', hogy Kőkénne

valami Tisztatalan (el) vagy is Boszorkanyos Életü let vólna

és ugyan minémü Cselekedetét⁸ latta, hallotta, vagy is tudgya

felöle mondani, Szamlallya e'lö a Tanú.

3. Kit tudna ezen dolog⁹han fő Tanunak lenni.

Pro Inqussition⁹ N: Fazekas Ferencz Uram, Makra Istvan Uram ||

és Hajdu János Uram deputalt

Bizonyságok, Kis bálint Ferenczné, Malmos Kata, Dugonyáné,¹⁰ Kis

Buténé, Nagy Eörse Papdi Ferencznél lakik.¹¹

Inquisitiot peragálni

Borboláné eránt.

¹ A második *a* javítás eredménye, alatta egy *n* látszik.

² Az *e* mellett itt is egy aposztróf-szerű jel, azonban ez más formájú, mint a többi helyen, a *nem* rövidítését szolgálhatja. A többi *nem* esetében a rövidítést további megjegyzés nélkül feloldom.

³ Eredetileg *es*-sel kezdte a betoldást, de átírta a lejegyző.

⁴ Bal oldalon a sorok elejére beszúrva, a beszúrás jele kettő vessző: *Labainal, | es derenal | fogva*

⁵ A *hanyvan* fölött beszúrva, majd kihúzva: *Labainal fogva razvan*

⁶ A *foganta,,* fölött beszúrva: *mat[?]*

⁷ Az *az Gyerme⁷ el ment tule.* betoldás a hosszabb kihúzott szakasz fölött található.

⁸ Eredetileg *Cselekedetek*, a *k* betűt átírással javította a lejegyző.

⁹ Nehezen olvasható, az értelmezésben Brandl–Tóth G. (2016: 52) olvasata segített. A latin nyelvű szavak értelmezésében, feloldásában a későbbiekben több helyen is Brandl–Tóth G. (2016) munkáját vettem alapul.

¹⁰ Az *é* ékeze¹⁰te hasonlít az *e* mellett szereplő aposztrófra ennél az írnoknál.

¹¹ Ahogy Brandl–Tóth G. is közli (2016: 52), az ívpapír negyede hiányzik.

Kocsis Panna Me'nye' eħben az Esz

tendõħben Nagy Szombaton lött

1726

1726.¹² [1]

Danco János. Kuldus

alsò Varosħan Tot péternél¹³

Fazikas Ferenczné ott volt

midõn forgattak Szegeny me'gh

holt Aszány[!]

Harsányi vagy Fazok: Andrásné¹⁴

Hajdu Janosné

Fazokas Péterné

Vöcsernyés Katta Somlyai Dõ

méné. [2]

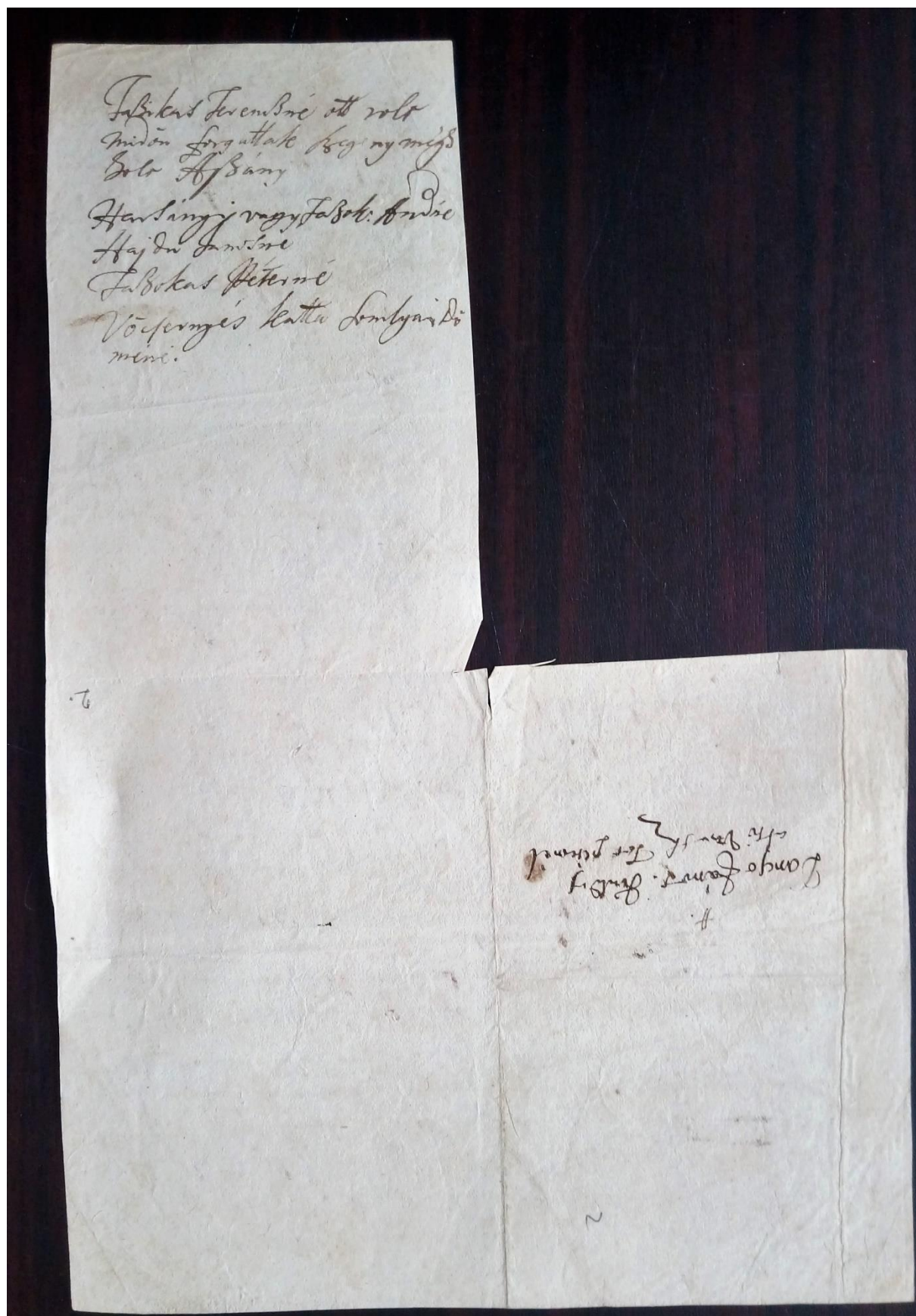
---

¹² Alatta: *Nos N. Judex et Senaty*, utána fejjel lefelé feljegyezve:

+ *Dië 4 Juny 1726.* | *Tehen hūs [...]* 3. d. | *Borjü hūs 5. d.* | *Barany hūs 4. d.*

¹³ Az irat hátoldalán, a lap közepénél szerepel. A *Fazikas* vezetéknevtől kezdődő szakasz fejjel lefelé olvasható, más kéz írása.

¹⁴ A *d* felső szára kunkorban végződik, ez is a rövidítés jele.

2. kép: A 9. kéz írása a 2. iratban

3. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Dóka Panna és Kőkény Andrásné Nagy Anna ügyében

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev. Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 53–5.

Item A. 1726. Die' 8. Juny in Eudem Curia Sequenti peregimus Inquisitionem

Deo UtrumPuncti¹

1.ma Testis. Anna Szabo Szegediensis Annorum circiter 42. jurata examinata (fassa)

fatetur ad 1^{mum} nihil. ad 2.^{dum} ezen fatens menyének az el múlt nagy Szombathon meg leven az Gyerme'ke', mint egy hétel utánna a Csöcsöt be' ne'm akarta venni, Kine'k² Borbélyokkal a nyelvét is fel meczetvén, egyel s. mássalis gyógyittatta, de' meg ne'm gyógyulhatot hane'm az után a Kőkénne Száját és nyelve' allyát egynehanszor meg tisztogatván, ésmet el vette a Csöcset

2da Testis. Cattharina Malmos Szegediensis Annorum circiter 60. Jurata examinata fatet.

ad 1^{mum} & 2^{dum} nihil. pterquām Hogy Molnar Fazekas Ferenczné nek magais' valami fővekből való fördöt csinált, de hogy és mitül holt meg ne'm tudgya.

3ta Testis' (Elisab) Hele'na Szabó Jonnis Simon Civis, Conthoralis Annorum circiter 25.

(jurata exa) gravida Simili depositione Juramenti fatetur ad 1^{mum} nihil. ad 2^{dum}. Midōn Santa Feronenak Gyermeke' let vólna, akkor együt lakván véle a Fatens, Csőkbe'n lévén Kőkénne, magatul Kezdet beszelleni, hogy ütet Eordóngösnek, rossz: nak. és Tisztatalannak tartják az Emberek, de ha eő olyan Kū bálvannya, Nyüves Kuttyáva teremcse' az Isten ütet. Arra mondgya a Fatens. de edes Panna Nene', azt mondgyak hogy Makon is förosztettek kēdet, és a viz felvettette kēdet [1] Kire' felelt Kőkénne', ha forōsztettek is a Makaiak e'ngeme't, de meg is atták az árát, az utan mint egy másfél héttel meg betegedet Fatensnek az Gyermeke', mellyet Kőkénne' azon nap vizez meg itatot,³ és ugyan

¹ A latin nyelvű rövidítések feloldásában segített Brandl–Tóth G. 2016: 53.

² Eredetileg valószínűleg *Kit* állhatott itt, erre javított rá a lejegyző.

³ Javítás látszik, valószínűleg *itatvan* állhatott itt eredetileg, erre javított rá a jegyző.

más nap említet Kőkénne Kért a Fatenstül akkor meg vet Két Uy
 Tanyérját, Kīt a Fatens oda ne'm akart adni: Arra fele'l Kőkénne
 hagyán Fiam, ha ne'm adod is legyen a tied. Harmadfel hét mulván pedig
 látván a Gyermeke'nek nagyobb veszedelmét meg holt Horvatnéhoz
 vitte el azon Gyerme'ket, Kit egyszer meg Kenvén tovább ne'm
 akarta Kenni, mondván: hogy fogadása tartya az beteget egyszer meg
 Kenni, de töb'ször ne'm, hane'm mennyel Kőkennéhez me'rt az romlot
 Gye'rme'k, és mond meg nékj, ha meg ette' a Gyerme'kedet, gyógyicsa
 me'g, mert te Birohoz mégy, meg látod hogy ne'm mér Birohoz
 menni. Kinek a Szavát meg fogadván: Kőkennéhez vitte azon
 Gyerme'ket, Kérvén ütöt gyógyítaná meg, ha Koldulással is meg
 adgya fáratsá'ganak az árát, akkor Kőkénne mondgya. oh Ki
 rontya meg az ilyen ártatlant, miért az Isten balvánnya, és
 nyüves Kuttyáva ne'm terempti. Én ne'm gyógyithatom, me'rt csak
 igézet'ül, és nyillallás'ról tudok olvasni. És (h) akkor háromszor
 bé menvén pinczejebe⁴ az Pitvar ajtaján be jöt, és törte a
 Kezét lamentalodván, hogy miért hoztak bűt a fejére', és
 rea' fogták, hogy eö rontotta vólna meg a Gyerme'ket, mikor
 eö Semīt Sem tūd; akkoron rea fogván erőssen a Fatens maga
 Házához e'l me'nt. azon estve' 9 ora⁵ tájban az Fatens
 alol el rántották az ágyat, valamint, mikor az Csolnakot
 az Vizben taszittyák, mire' fel Kelvén a fatens, meg ta,,
 pogattya⁶ a Gyerme'ket, a Teste' olyan vólt, valamint a hajlo
 Viaszsz. Viřattig pedig éppe let a Gyerme'k, valamint az
 előt. melly nap reggel hozza menven Kőkénne, tudakozván
 a Fatenstül, hogy Ki után mondotta ütöt ördögnek lenni
 vallaná meg az Istenért, me'rt a Fatensnek, se'ni bántása⁷
 nem lesz azért, ugy mondván a Fatensnek: Gyerme'kednek is [2]⁸

⁴ Fölötte ceruzával: *pinczéjében*. Egy olvasó megjegyzése lehet.

⁵ Az *o* javítás eredménye, talán *orra* volt eredetileg.

⁶ Eredetileg *r*-rel kezdte a *ta,,pogattya* szót, ezt javította *t*-re. A *tt* nincs áthúzva, az előtte lévő *ā* fölött látható vízszintes vonal valószínűleg tévesztésből szerepel.

⁷ Eredetileg más betűvel kezdte a szót, talán *m*-mel, ezt javította *b*-re.

⁸ A 2. oldal jobb alsó sarkában három szó őrszóként funkcionál: *Semi gonda Sincs*

Semi gondgya Sincs, tegnap reá olvastam Imādságot,⁹ ne' vid orvoslani
űtet ha ne'm akarsz fizetni. Az után egy héttel (ej) el is járt a Gyermek.

4to Testis Elisabetha Nagy Szegediensis Annorum circiter 70. jurata, examinata
fassa est ad 1^{mum} Midön Szegeto¹⁰ Molnár Fozekas¹¹ Ferencznet¹² föröztöttē volna
halala után, meg tapogatván Termesz¹³ Szerint való testét
látta, hogy el volt Szaggatva rútúl, és ugyan az belső része is
Kin vólt nékj Kit is Koporsoḡa¹⁴ bele tévén hüvesre' az udvar,,
ra Ki vitték, és a Fatens, (más) nyolczad magával Gyertyánál
meg vizsgálván a Szemermes Testét, minyaján lattak hogy őszve
volt Szaggatva; és a belső husá js Ki jöt belőle'. mikor pedig
(Gy) idetlen Gyermek¹⁵ le't Kőkénne belé nyúlt mondván
utat (adok) nyitok¹⁵ a Csunyaságnak, az utátúl Sinlődvén az Aszszony
negyedik hétre' meg is hólt. ad 2^{dum} nihil

5. Te'stis Catharina Dabó Civis' Valentini Varga Conthoralis, Annorum circiter 36.
jurata examinata fatetur ad 1^{mum} Látta, hogy Kőkénne Szegény
Molnör fazekas Ferencznét, Dészkanak egyik Véget Padra
masikat földre' tévén fejével ala fektette', és Kente'. Cæterum
veluti praecedens in ordine Testis. ad 2^{dum} nihil.

6. Margaretha Vas Szegediēsis Annorum circiter 50. jurata examinata
fatetur ad 1^{mum} Sicuti 4ta in ordinē Testis praeter (hogy) ne'm tudgya
hogy belé nyúlte kökénne. ad 2^{dum} nihil.

7. Anna Kocsis Szegediensis Annorum circiter 80. jurata examinata fassa
est ad 1^{mum}. Hét egész ejjel Szegeny Molnar Fazekas Ferenczné,,
nél az eő betegséghen hálván, Kőkennet ot ne'm latta, hanem
tudgya, /: mint hogy maga mosta a ruhajat :/ hogy a hús hátszor
Ki jöt belole darabonként, Gyermek is hasonloképpén
őszve vólt törve' ad 2^{dum} nihil. [3]

---

⁹ A második á ékezte a g fölött szerepel.

¹⁰ A Midön és a Molnár közé, a sor fölé utólag beszúrva.

¹¹ A Molnár és a Ferencznet közé, a sor fölé utólag beszúrva.

¹² Az első két e megformázása a-ra is hasonlít.

¹³ A T javítás eredménye, talán Sz szerepelhetett itt.

¹⁴ Az első o megformázása u-ra is hasonlít.

¹⁵ A szó az áthúzott adok fölé beszúrva.

9.¹⁶ Helena Farkas (Civis) Inquilina Molitoris¹⁷ Francisci Fazekas Annorum circiter 25.

jurata examinata fatet. A Malom^{ha} menve'n reggel¹⁸ egessegeessen hatta,

és mikor vissza jöt 12. ora táj^{ban} őszve volt törve', azon be-

tegeskedesé^{ben} Szegeny reg holt Aszszony mondotta a Fatensnek

Ilona oda vagyok én, me'rt a Kőkén^{né} belől őszve Szaggatot

enge'met, Kit a Fatens mások^{nak} is meg akart mondani de' a Sze.

gény Aszszony az Istenre' Kérte meg né mondgya, mert az Ura

agyon verné Kőkén^{nét}, holta után is Sebes volt a Szermes Teste

Cæterum hoc addit, hogy bizonyos darab husa Ki jöt volna

belöle még élté^{ben} Kit az Fatens bele nyomdogalta

egy hetig. ad 2^{dum} nihil. [4]

---

¹⁶ A nyolcadik tanúhoz tartozó szövegrészlet latin nyelvű, átíratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 55.

¹⁷ A *Inquilina* és a *Francisci* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. Az *Inquilina* mellett két vessző mutatja a pótlás szándékát.

¹⁸ A *menve'n* és az *egessegeessen* közé, a sor fölé utólag beszúrva.

4. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kőkény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (CCVII. 1.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev. Bosz. Ir. 2. db. 1.

Brandl–Tóth G. 2016: 56–62.

De eo Utrūm?¹

Tudgyae bizonyossan az Tanú, hallottae, vagy látta, hogy Kő-

kényné, mostanságh Gilliczó János, és Szanda Kata, Jancsó Páll Feleségei, vagyis pedigh más Személy valamely búbájós Boszorkánysagott elkövettek,² vittek³ (vólna) végben, vagj valakitt fenyegetése után meg rontottak⁴ vólna.

Primus Te'stis Prudens, ac Circumspectus Paulus Varasdi Civis hujus Cíttis

Annorum circiter 36. Vallya Keresztény le'lkére', hogj néki edgj Szép Csikója lévén, aztat Kőkényné⁵ megh ke'dvellette' és az Hazáért kérte, hogj az Fate'ns ne'm akarta oda adni, (úgĵ annyira.) || mondá kőkényné nó ada[!] | adnád mégh.⁶

kétt⁷ hétt (alatt arra) mulva⁸ az Istállóban annyira őszve keve'rték, s-őszve' fűzték, ā lovait⁹ hogj e'dgjik lova soha többet fell nem kelhetet, az másikis azután két hét múlva megh dōglött, noha annak előtte (soho) semī gondgjok ne'm vólt, és azon éczaka kötőfék sem vólt az lovak fejébe'n. Ne'm külömben az Fatensnek Szép Tavaszi búzájatt megh látta e'mlétet Kőkényné, mindgĵárt másod, vagj harmad Napra az Fatens (Gy) akkoron Gyermekek ágjban¹⁰ fekvő Felesége lábátt fel Zugorétotta, és meg ve'sztette' azután¹¹ hozzája me'nvén Kőkényné, és meghné-

¹ Előtte egy három soros latin bevezető, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 56.

² A *Boszorkánysagott* fölé utólag beszúrva. A beszúrás jele két vessző.

³ Az *ek* utólag beszúrva, a szó fölött egy kettes számhoz hasonló jelölés. Valószínűleg a betoldást jelzi.

⁴ Az *ak* utólag beszúrva.

⁵ A második *k* valószínűleg *l*-ről javítva.

⁶ Az *oda adni*, és a kihúzott *úgĵ annyira* fölé beszúrva: *mondá kőkényné nó ada*; a következő *kétt hétt* kezdetű sor elejére pedig: *adnád mégh*.

⁷ Ennél a lejegyzőnél az *é*-k megformálása gyakran *í*-re is hasonlít.

⁸ A szó a kihúzott *alatt* fölé beszúrva.

⁹ A sor fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül: *ā lovait*,

¹⁰ A *j* fölött egy ékezet is szerepel.

¹¹ A *ve'sztette'* és *hozzája* közé, a sor fölé utólag beszúrva. A beszúrás jele kettő vessző.

zé az lábát, mondá (Kőkényné, hogj új mond,) hogj¹² adna¹³ néki hatt véka Tavaszi búzátt, majd megh gőgjéttaná,¹⁴ az Fate'ns őszí búzávall unszolván őte't, ne'm akarta el ve'nni azutan¹⁵ mihelest megh ígérte az Tavaszi hátt véka búzátt, me'gh kente Kőkényné nyálávall¹⁶ az Fate'ns¹⁷

Gyermek Agjas Fe'leséghe lábátt, (és) ki húzta, és mindgjárt lábra állott, és nevetesse'll mondá: had lássam űgjmond kőkényné, mikeppen járhaacz, és mind ha soha se'm fájt vólna az lába néki (járhatott) megh gőgjűlt,¹⁸ Azon. kívüll, hogj leánykájávall¹⁹ Bábának ne'm hivatta²⁰ az Fate'ns, más negj Eszte'ndős le'ánykája fél tagjátt, és²¹ ke'zött az álla alá húzta, és odame'nvén Kőkényné', mondá: ennek űgj mond, csak koporsót²² készécsetek, me'rt me'gh fogh hālni, ā mint megh is holt.²³ [1]

Secunda Te'stis honesta mulie'r (Catharina Pauli)²⁴ Nagj Páll Josephi Katona²⁵ ||

uxor, anorum circiter 40. Ke're'sz-

tény lelkére vallya, hogj az eő Napátt²⁶ az Boszorkányok kezét, s- lábat őszve vonták, és azt Kőkényné által²⁷ Gyógyétottván²⁸ (azomḡan az Napa) Fatens Napa valamitt ollyast talált ellenére Kőkénynének szollani, ||
(azután nem hasz) abḡa hagjvān az²⁹ Gyo-
(Gyógjűlt vólna,) gyéttást³⁰ de rövid (na) űdöre' me'ghishaláloztot, ||
(azutan) ugjan³¹ isméth az Fa-

¹² A kihúzott szövegrész fölé beszúrva.

¹³ Eredetileg *adná*, az ékezet áthúzva.

¹⁴ A harmadik magánhangzó *o*-ként is olvasható, nem egyértelmű.

¹⁵ A *ve'nni* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele kettő vessző.

¹⁶ A *kente* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele kettő vessző.

¹⁷ A névelő fölé utólag beszúrva.

¹⁸ A kihúzott szó fölé beszúrva.

¹⁹ A *v* javítva, valószínűleg *n*-ről.

²⁰ A *v* javítva, valószínűleg *t*-ről.

²¹ A *tagjátt* és *ke'zött* közé, a sor fölé utólag beszúrva.

²² Az első magánhangzó *u*-nak is olvasható.

²³ Az utolsó sor nagyon halványan látszódik.

²⁴ A *Pauli* a korábban kihúzott *Catharina* név fölé beszúrva, majd áthúzva.

²⁵ A *Nagj Páll uxor* szavak fölé utólag beszúrva: *Josephi Katona*

²⁶ Eredetileg: *Napánaḡ*, átírással javítva.

²⁷ A *Kőkényné* fölé utólag beszúrva.

²⁸ Eredetileg talán: *Gyógyétotta*, ezt javította a lejegyző átírással.

²⁹ Az *abḡa* hagjvān az az áthúzott szavak fölé beszúrva.

³⁰ Az elválasztójel fölött szerepel egy pont is, talán az *o*-hoz tartozik. A *gyéttást* a kihúzott szavak fölé beszúrva. Az *é* olvasható *i*-ként is.

³¹ A kihúzott *azutan* fölé beszúrva.

te'ns (napa) le'anya³² hasonlóképpen megh rontattott,³³ és (K) aztis Kőkény
né³⁴ fogta fell³⁵ gjógjéttani elsőben,³⁶
és ā többi közöt elhozakodván³⁷ mondotta Néki³⁸ Kőkényné,
hogj ha ō véle az Fate'ns Napa őszve nem veszet vólna mégh³⁹ mostis élne', de
kőszōnye nyelve'skedésének.⁴⁰
és eze'n Szavaiért és mondásáért⁴¹ Kőkénynének ne'm hadták tovább gjógjéttani⁴² ā leány-
kált. Azonközbe'n edgi más idegeny orvos⁴³ Aszszony is érke'zvén,
De leg nagjob gjanassághatt[!] mondgja az Fate'ns maga Battyára⁴⁴ Katona Fe'renczre'
lenni az Fatensnek az leánykája meg vesztésében,⁴⁵ /
(az mert) az Attyais szóbeli (lévén) éshire's orvos is (vólt) lévén, ||
/ me'rt (az Fatens) mindenkor
nehezte'lt az Fate'nsre' és Kétt ōkrótt kért (annak leánykájának)⁴⁶ megh gjógjéttásaért.
és kezdetteis vólt gjógjéttani Katona Ferencz⁴⁷ ||
de hogj az Fate'ns kétt ōkrétt néki nem akar-
ta adni, félbe'n hadta ā gjógjéttást.
Tertius Te'stis P. ac Circumspectus⁴⁸ ||
Andreas Puskás, Civis hujus Cit̄is, annorum circiter 55. jurtō mediante
vallya, hogj az Fatens⁴⁹ Feleséghe te'rhes lévén, mindenkor ajánlotta magát
Kőkényné Bábának, eljövén szülés ideje, oda haza emlétet Kőkényné

³² Eredetileg: *le'ányátt*, átírással javította a lejegyző. A szó végén egy nagy méretű *a* betű látszik.

³³ Eredetileg: *rontottak*, átírással javítva.

³⁴ Eredetileg: *Kőkény* | *nével*, kihúзва: *vel*

³⁵ A kihúzott *vel* toldalék fölé utólag beszúrva: *fogta fell*

³⁶ Eredetileg: *gjógjéttottak*, javította a *gjógjéttatta* szóra, majd a szó végét áthúzta, fölé beszúrta a főnévi igenevet és az *elsőben* szót.

³⁷ A *közöt* és *mondotta* közé, a sor fölé utólag beszúrva. A beszúrás jele: *ø*

³⁸ Eredetileg *Néki*, a szóvégi *k* kihúзва.

³⁹ A *vólna* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁴⁰ Bal oldalon, két sorral fentebb a sorok elejére utólag beszúrva: *kőszōnye nyelve'skedésének*. A betoldás jele #-re hasonlít.

⁴¹ A *Szavaiért* fölé utólag beszúrva: *és mondásáért*. A beszúrás jele két vessző.

⁴² A harmadik magánhangzó nem egyértelmű, *a*-nak is olvasható.

⁴³ Az *idegeny* fölé utólag beszúrva.

⁴⁴ Utólag beszúrva az *Fate'ns Katona* fölé: *maga Battyára*

⁴⁵ A *lenni* a *Fe'renczre'* fölé szúrva, az az *Fatensnek* a felette lévő sor végén, az *érke'zvén* mögé beszúrva, míg az *leánykája meg vesztésében*, bal oldalon a sorok elejére beszúrva. Az az *Fatensnek* esetében nincs a betoldásra vonatkozó jel, így a sorrend bizonytalan.

⁴⁶ A *leánykájának* először a sor fölé beszúrva, majd áthúзва.

⁴⁷ A *gjógjéttani de* szavak fölé utólag beszúrva.

⁴⁸ A *Te'stis* és *Andreas* fölé utólag beszúrva: *P. ac Circumspectus*. A betoldás jele két vessző.

⁴⁹ Az *az* és a *Feleséghe* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

ne'm találtatván,⁵⁰ más Bába Aszszonyt kellett hinyiok, és az (Bába)⁵¹ Aszszony e'gkcor fűrőztötte az Gyermekek ágj^han lévő Feleségét, oda me'n vén⁵² Kőkényné, egj ke've's'ett le' ült, azután mindg^járt felkelt, és monda, látom, ugj mond, Kőkényné, hogj itte'n Semmi üdöm nincse'n, és ki mentében az Fate'ns' Menye ki késértette, es mondván (Néki) Kőkényné, csak me'gh ne' bannyátok e'zt, harmadnapra, 12 Eszte'ndős fia roszszúl le'tt,⁵³ az lába bokája nagj^{on}⁵⁴ ki fakadozott, és egészlen el romlott, végtére benne' meghis holt, Annak (utanná) halála után, isméth hogj másik Gye'rmekenekis bábajúl nem hivattatott, aztis megh rontotta, mert az nyakát hátra húzta, az kétt karj^ját ki teke'rte', azutan mid^{on}⁵⁵ Rác^z K^atához orvosoltatni⁵⁶ vitte volna az Fate'ns, monda Rác^z⁵⁷ kata, hiszen ugj mond, Kőkényné Gyermeke e'z. az az: Kőkényné rontotta me'gh.

Qvarta Testis honesta mulier⁵⁸ Prudens ac Circumspe'cti

Thomæ Papa Conjunx, anorum circiter 60. deposito jūrto, vallya, hogj Fazekas Fere'ncz molnárné terhes lévén, oda hivattatott Kőkényné, (es) anyira őszve g^jöttrötte, Ke'nte az terhes Aszszonyt az méhében(is) [2] belé nyúlván, őszve' rontotta, annyira, hogj az Gye'rmek halva lévén, az Aszszony is megh holt beléje, jelen vólt az Fatens, ezt pedig azért cse lekedte, hogj annak elötte' az Terhes Aszszonytúl liszte't kért, Kőkényné, és nem adhatot néki. akkoron megh fenyétette, hogj job vólⁿa ha adna,

Qvintus Testis Prudens, ac Circumspectus Franciscus ||

Fazekas Concivis, annorum circiter 53. (Sub)

pstitō Jūrto prout praece'dens in ordine praeäpposita Fate'ns, Hoc super additō, hogj Kőkényné az első Hitvesét ki végezvén ā Világbúll az második Feleségétis meg akarta rontani, me'rt ki menvén Felesége'⁵⁹ az kűszöb aj-

⁵⁰ Eredetileg: *találtatot*, átírással javítva.

⁵¹ Pontozott vonallal aláhúzva.

⁵² Eredetileg talán: *me'nt*, a *t* kihúzva, a *vén* szótag a sor elejére utólag beszúrva.

⁵³ Az utolsó két betű satírozva.

⁵⁴ A *bokája* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁵⁵ Az *azutan* fölé beszúrva.

⁵⁶ Eredetileg így kezdte a szót: *ors*, javította átírással.

⁵⁷ Eredetileg *K*-val kezdte a nevet, átírással javította.

⁵⁸ Az utána lévő üres helyet valószínűleg a tanú nevének hagyta ki a lejegyző, azonban ez a név itt nem szerepel.

⁵⁹ A *menvén* és *az* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

tón, mindgárt földhöz ütötte', és arcúlís csapta, az úczán megh fog-
ván őszve hurczolta véle, de más Embe'r⁶⁰ nem látta, hanem csak⁶¹ az Fate'ns, Felesége,
és nem különben, hanem sok kérésé⁶², fenyegetése',⁶³ után, az Fatens
he'z ment Kőkényné, (és mondotta) e'zen, úgj mond, Sargaságh vagjon,
(és azután) megh orvos'olta,

Sexta Te'stis honesta mulie'r,⁶⁴ *Prudens*, ac *Circumspe'cti*

Matthiæ Farkas Conthoralis, annorum circiter 50. ||

(Sub jurto) Christinā fide mediante⁶⁵ fatetur,

hogj miolta⁶⁶ az Magha Fiának Kőkényné Leányátt nem engedte el ve'nni,
azūdötül fogvást Szem látomást (harmad) egészle'n he'rvodni, és fony-
nyadni kezd, minden gjanósságha kőkénynére vagjon: Me'rt mondotta
Kőkényné, (hogj) No⁶⁷ úgj mond, job vólna ha az e'ő Leányátt (el)ve'nné el.⁶⁸

Septimus⁶⁹ (Te'stis) Fate'ns, Prūd, ac *Circumspectus* Gregorius Kis János, ||

Civis, & Incola Cittis

Praefatæ Annorum circiter 60. Fide Christiana mediante fatetur. hogj az leá-
nya Gyermekek ágjban fekűvén, az Fatens Feleséghe' hozzá járúlt, kért
Kőkényné⁷⁰ tőle edgj mariást, mivel babája vólt Leányának, hogj nem adott,
(me) alégh mehe't haza(,) három e'sztendős fiacskájávall e'dgjűtt, min-
dgjárt megh rontatta, Kőkényné,

Octavus Fatens *Prudens*, ac *Circumspectus* Joannes Puskás Civis hujus Cittis, ||

Annorum Ciriter 30.

fide⁷¹ sua christiana mediante Vallya, hogj egjkor Korcsmán lévén az Fatens,

hozzája⁷² (oda) me'nt Kőkényné, és⁷³

⁶⁰ A más fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁶¹ A hanem és az fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁶² Eredetileg: kérésére, a toldalék kihúzza.

⁶³ Eredetileg: fenyegetése're, a toldalék kihúzza.

⁶⁴ Az utána lévő üres helyet valószínűleg a tanú nevének hagyta ki a lejegyző, azonban ez a név itt nem szerepel.

⁶⁵ Az áthúzott latin szavak fölé beszúrva: *Christinā fide mediante*

⁶⁶ A hogj az fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁶⁷ A kihúzott kötőszó fölé beszúrva.

⁶⁸ Az é ékezetét és az el igekötőt az ige után úgy tűnik, utólag szúrták be. Az é és e között a betűk talpánál egy rövid vonal szerepel, amely talán a javításra, a javítás szükségességére hívta fel a figyelmet.

⁶⁹ Eredetileg: *Septima*, átírással javítva.

⁷⁰ Kissé távolabb a sor elejére beszúrva.

⁷¹ Eredetileg m-mel kezdte a szót, majd javította.

⁷² A sor elejére beszúrva.

⁷³ A Kőkényné és a monda szavak közé beszúrva.

monda, (az) te úg̃j mond nem Szánnám e'zt az kést meg
ke'verni benned eze'k után circiter⁷⁴ ||
másfél hétre' ā Fatens kis⁷⁵ Gye'rmeke Szemeit ki forgatta, noha
Soha se'm vétet néki, hanem, (aztán) gjanakodik, hogj bábának nem hiták
azon Gyermecskéjéne'k azért cse'leke'dte'.⁷⁶

Nonus Fatens Prudens, ac Circumspectus Joannes Lantos ||

Civis Pariter hujus Citti⁷⁷ Anorum circiter 35. Keresztény

lelkére' mondg̃ja, āz Feleséghe te'rhes lévén, hivatta Malmos Kata
Bábát, (Aszszonyt) hogj (m nehezen lettel soknat) sokat vajlodot, s- kinló
dott az Feleséghe, isméth e'l hivatta Kōkényné Babát is, ā kett Aszszony a⁷⁸ Bába
saghon⁷⁹ edgjmással őszve ve'sztek, és az Fatens Feleséghe látta azon éczaka Ko-[3]⁸⁰
Kōkénynével edg̃jutt az Kemenczéje mellet, és mondotta Kōkényné, (nosza)
Kerelánénak, ug̃j mond, ve'g̃jūk⁸¹ ki annak ā Gyermeknek ā lába Csontyát, ā-
mint más nap megh is ve'sztették (ā) lábára⁸² ā Gyermeket⁸³ ||
eztet azért cselekedte Kōkény-
né, hogj ōte't az Fatens Fe'leséghe nem hita e'lsőhen Bábának, és malmos⁸⁴
Kata sok(szor) izben⁸⁵ mondotta, (mon) és magát mentegette,⁸⁶
hogj ő nem vesztette megh, hanem Kōkényné,
és azután ugjan⁸⁷ Molmas⁸⁸ Kata meghis g̃jogjétotta.

Decimus Fatens Prudens, ac Circumspectus Stephanus Vastagh Concivís ||

annorum circiter 80. Christiana fide

⁷⁴ A benned másfél fölé utólag beszúrva: eze'k után circiter. A betoldás jele két vessző.

⁷⁵ A Fatens fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁷⁶ A harmadik magánhangzó aposztrófja nem egyértelmű a többi betű szára miatt.

⁷⁷ A Lantos Anorum circiter 35. fölé beszúrva: Civis Pariter hujus Citti⁷⁷. A betoldás jele #-re hasonlít.

⁷⁸ A ā kett Bába fölé utólag beszúrva: Aszszony a. A betoldás jele két vessző.

⁷⁹ Kicsit távolabb a sor elejére utólag beszúrva: saghon

⁸⁰ Valószínűleg Ko-relánét írt eredetileg, a relánét félíg kihúzta, majd elé beszúrta a két nevet: Kényné't, Kerelánévall. A szavak őrszóként funkcionálnak.

⁸¹ Az e fölötti jelölés ékezetként is olvasható, nem egyértelmű.

⁸² Eredetileg talán: lábat, átírással javítva.

⁸³ A lábára eztet azért fölé utólag beszúrva: ā Gyermeket. A betoldás jele két vessző.

⁸⁴ Az o nem szépen formált, inkább egy pont nélküli i-re hasonlít.

⁸⁵ A kihúzott toldalék és a mondotta ige fölé utólag beszúrva.

⁸⁶ A sor fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül: (mon) és magát mentegette,

⁸⁷ Az azután fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁸⁸ Az első magánhangzó kissé tintafoltos, a második mintha utólag lenne beszúrva.

mediante fatetur, hogj nem rége'nte'n elől hozakodtak⁸⁹ ā nagj Szárazságrúll,⁹⁰
és Iste'nnek (látogatásárúll, felele) nagj ostora vólna az⁹¹ ||

monda Kovács Páll Koldusok Birája⁹²

boros lévén egjke'vessé⁹³ ||

hogj nem Istentül van ezen nagj Szárazságh, hanem Török országhra adták
el (āz) e'sött, ā Boszorkányok, csak ötöt úgy mond főrőszsék⁹⁴ megh, tudgja
ō azután kinek kell az kötelet nyalában[!] ve'tni.

Duodecimus⁹⁵ Fatens P. ac Circumspectus⁹⁶ ||

Gregorius masa, Civis hujus Cittis, añor circiter 36. fide sua Christi-

anā mediante fate'tur, Gyakorta látta ebre'nte'n⁹⁷ Rósa Daniē't,⁹⁸ (Hogj

Pallason Szénan Hogj) a midön sokszor ennek előtten e'stve'⁹⁹

le'fekütt vólna¹⁰⁰ (se'mmit se'm alutt,) nem aluván,¹⁰¹ ā Fate'ns és é-

bre'nte'n lévén edgjszers.mind (reá) látta, hogj reá ronhatt, s- reája dült¹⁰² Rós-
Daniél, és mint az újja¹⁰³ nagj fogai vóltak,

(mint az újjai, hogj re'á rohant, ugj te'tcze't) azomban ugj laczatot¹⁰⁴

az Fatensnek, mint ha mind hegje'ke'n,¹⁰⁵ völgeke'n, erdöke'n járt vólna véle¹⁰⁶ de az
e'szét e'lvette' ā Fatensnek, sok járása, kelése után mintegj 12 ora eltelvén¹⁰⁷

addigh járt, kelt, (hogj e'jfél)¹⁰⁸ után, mintha csak

álmábúl se'rkent vólna fe'll ugj fáradtan, minden tagja fajt

⁸⁹ Az első magánhangzó itt sem szépen formázott.

⁹⁰ Eredetileg talán: *Szárazságrúll*, átírással javítva.

⁹¹ Az áthúzott szakasz fölé utólag beszúrva: *nagj ostora vólna az*

⁹² Nem egyértelmű, hogy az első magánhangzó fölött a pont vagy az ékezet volt előbb, valószínűleg az ékezetről javította a lejegyző.

⁹³ Bal oldalon a *hogj nem* kezdetű sor elejére utólag beszúrva: *boros lévén egjke'vessé*

⁹⁴ Az első és második magánhangzó tintafoltos.

⁹⁵ A tizenegyedik tanúnak magyar nyelvű vallomása itt nem olvasható, ezért a három soros latin szakaszt itt nem közlöm. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 60.

⁹⁶ A *Fatens* fölé utólag beszúrva: *P. ac Circumspectus*. A betoldás jele két vessző.

⁹⁷ Az első magánhangzó ékezete áthúzva, talán tévedésből.

⁹⁸ Félig alá-, félig áthúzva. A keresztnév utolsó két betűje tintafoltos, talán törlési szándék?

⁹⁹ A kihúzott szakasz és az *a midön* fölé utólag beszúrva: *sokszor ennek előtten e'stve'*. Az *e'stve'* első két betűje a lap félbehajtása miatt kissé megkopott.

¹⁰⁰ A *le'fekütt* és a kihúzott *se'mmit* fölé utólag beszúrva.

¹⁰¹ A kihúzott rész fölé beszúrva: *nem aluván*,

¹⁰² A magánhangzó megerősítve, eredetileg *ō* vagy *ū* is lehetett.

¹⁰³ Az *és nagj fogai* szavak fölé utólag beszúrva: *mint az újja*

¹⁰⁴ A kihúzott rész fölé beszúrva: *azomban ugj laczatot*

¹⁰⁵ Eredetileg: *hegje'n*, átírással javítva.

¹⁰⁶ A *vólna* de szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁰⁷ Az *e'szét* kezdetű sor fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül: *sok járása, kelése után mintegj 12 ora eltelvén*

¹⁰⁸ Egy vonallal áthúzva, valószínűleg tévesztésből.

és ruhája (ver) csupa veréték¹⁰⁹ (néki) e'z pe-
digh (nem) sokszor történt rajta, de nem egj más után hanem¹¹⁰ két, három holnap^{han}
e'gjszer, és azon csigázása, annyira el rontotta egészsége^{hen} Fate'nst¹¹¹ ||
hogj azūdötül fogvást
soha síncs (egységhe,) jó élete', és Szinye, hanem Sargha.

Decimus Te'rtius Fate'ns Prudens, ac Circumspe'ctus Michaël Sántha, Civis æque Citiſ
hujus annorum circiter 49. Sub jurto vallya, hogj ennek előtt circiter 6. vagj 7 Eszten-
dökkell, az Boszorkányok hozzája jártak csigazni, és kénszerétte'ni, hogj ál-
lyon közikbe'n, elsöbe'n be menvén hozzája Ke'rela ā Zászlóval által ütöt-
te' ā Fate'nst, és az ge're'ndában függesztette', és kénszerétették¹¹² hogj állyon
közikbe'n, egész hétt hete'kigh oda jártak csigázni
és kenszeríteték¹¹³ | hogj e'sküdgjék kozikbe'n,¹¹⁴
annyira, hogj majd ké-
[t]ségbe'n¹¹⁵ ejtették, és semminémü Pater, vagj más Embe'r nem segethetet
rajta, és az Fatens gyakorta mondotta, hogj ha nem fogh Szünni rajta,
csak közikben kell állani, me'rt az lábait őszve' rontották őszve törték,¹¹⁶ Szeme Vilá-
gátt el ve'tték, egjkor pedig hétt hetok múlva, az Fate'nsnel sok
böcsületes Váras Emb[ere]k,¹¹⁷ úgy mint, Babarczi Ferencz, Szűcs¹¹⁸ Albert [4]
Makra Istvány, és többbe'nis, csak kezd re'szke'tni(,) ā lába, és más tagja az Fate'nsnek
és mondgja, hogj gyön (h) ő hozzája Ke're'la, minnyájan ház^{han}
léven ajtók¹¹⁹ ablakok bé vóltak csinálva, ne'm hitték mellette lévők, ki
mentek¹²⁰ nézni, küldettek nézni¹²¹
ha ugjan jönne ē, vagj se'm, hátt (láttyák,) mondgja¹²² Ke're'látt

¹⁰⁹ A tagja fájt e'z pe- szakasz fölé utólag beszúrva: és ruhája (ver) csupa veréték. A betoldás jele két vessző.

¹¹⁰ Az egj más után fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹¹¹ Az annyira el rontotta hogj szavak fölé utólag beszúrva: egészsége^{hen} Fate'nst. A betoldás jele két vessző.

¹¹² A harmadik magánhangzó í-nek is olvasható.

¹¹³ Az utolsó magánhangzó í-nek is olvasható.

¹¹⁴ Bal oldalon a közikbe'n kezdetű sor elejére utólag beszúrva: és kenszeríteték | hogj e'sküdgjék kozikbe'n,. A beszúrás jele: ø

¹¹⁵ Az s előtt egy tintafolt, valószínűleg t szerepelt itt.

¹¹⁶ A rontották Szeme szavak fölé utólag beszúrva: őszve törték,

¹¹⁷ A lap félbehajtása miatt kikoptak a betűk.

¹¹⁸ Az s betű z-re is hasonlít.

¹¹⁹ A léven ablakok szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹²⁰ Nem át-, hanem aláhúzza, de javítási szándékként értékelhető.

¹²¹ A mentek fölé jelölés nélkül beszúrva: küldettek nézni

¹²² A kihúzott szó fölé beszúrva.

hetedik, vagj nyolczadik szomszéd előtt jönni, bé menvén az ház-
ban,¹²³ edgjkor (cs) csak bé me'nt tūstén az Fate'ns házában /: noha sen-
ki se'm hita (Kere) emletet Kere'lát :/ és az Fate'ns' mellé le űlvén,
(és) ā többi között, kérdi Kerela mi lelte vólna ōte't, mondgja ā
Fate'ns fenyegetéssell, hogj azō nyomorúltya vólna, elōl Számlálta
Néki miképpen gŷōttrōtték ōte't, amaz tagadgja, hogj csak az eō ké.
pebe'n lettek vólna, ragadgja (ā) Fate'ns ā baltájátt, és azzal kezdet
te űtni,¹²⁴ s. ve'rni, el me'nt onnénd azon Aszszonyságh, és azután So-
ha se'm, (csigázták, s- nem,) jártak (hozza) csigázni ā Fatenst. Elsō¹²⁵ csi.
gazásában jelen látta le'nni Rósa Daniēltis Kōkénynét, Rohon-
kánétt, Katona Ferencze'tt, de hogj ā Szeme' Világát e'l vették vólt,
azután megh nem ismérte, és mégh mostis hibanos ā Szeme Világgha,
Decimus Quartus Fate'ns Prudens, ac *Circumspectus Franciscus Babarczi* ||
Civis Cittīs Szegediensi
annorum circiter 38. fide sua mediente, vallya, hogj sántha mihálynáll
(lévén) jelen (vólt)¹²⁶ e'gjkor, (csak) midōn tudni illik ollyas inségbe'n ||
(lévén) vólt¹²⁷ edgjszer-
s- mind re'szketni ke'zde't, és tagjait fájdulni¹²⁸ kezdette', és mondá,
ime jön hozzája Kere'la, azt nem akarván el hinni, ki küldōttek
nézni, hátt referaltotott, hogj 7.¹²⁹ vagj 8dik¹³⁰ szomszéd e'lōt jōnne', és
tūstén bé menvén kōzikben, és emletet Sántha Mihálly mellé űlt,
és sok pirongatási után Sántha Mihály ve'rni kezdette ā (Fa) Kere-
lát e'l menvén onnénd azon Aszszony, azután jobban kezde't lenni
Sántha Mihály,¹³¹ [5]

¹²³ Aláhúзва, de talán itt is javítási szándékkal.

¹²⁴ A főnévi igenév javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy miről javítva (talán *űtve*).

¹²⁵ A második betű javítás eredménye, talán *s*-ről.

¹²⁶ A kihúzott *lévén* fölé beszűrve: *jelen (vólt)*. A *vólt* valószínűleg tévedésből van kihúзва.

¹²⁷ A kihúzott *lévén* fölé beszűrve.

¹²⁸ A szó olvasata bizonytalan: *fájdulni* is lehet, mert a *d* formája csak kissé hasonlít a többi *d*-re.

¹²⁹ Eredetileg: 6, átirással javítva.

¹³⁰ Eredetileg: 7, átirással javítva.

¹³¹ Az ez után következő tizennegyedik tanú vallomása magyarul nem szerepel itt, a két latin nyelvű sort ezért nem közlöm. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 62.

5. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Kőkény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében (CCVII. 2.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 2.

Brandl–Tóth G. 2016: 62–68.

Annō 1728. Die 14.¹ Juny facta est infrascripta Inquisitio

De eo Utrūm?

Tudgyae bizonyossan, hallottaē vagj láttaē ā Tanú² hogy Kőkény Andrásné,

és Szanda Pálné, vagj mas³ Személly⁴

valami bűbájosságott vitt volna végbe’n, vagj abban ta-

pasztaltatott volna le’nni, vagj is valakinek ártott volna,

(mondgya meg ā Tanú,) vagy valakitt fenyegetett volna.

Kitt tudna az Tanú jó bizonyoságnak le’nni.

Primus Fatens Joannes Szűcs, annorum circiter 55. Mondgja Keresztény Lelkére’,

(Hogj) Kőkényné bizonyos Lakodalomban lévén, (az) sok

Tánczolása után Ki menvén Szellőzni (Vasárnap) Szombaton

circa 23 Maÿ, Sopánkodtak az Legények, hogj bár csak

eső le’nne’, hogj az Port elve’rne’, monda Kőkényné, hogj

de tegnaphoz edgj hétre olyan eső lése’n, (fe) valamint Ta-

vall, félek rajta, hogj mind buzátt, s- mind Szőlött ell fogja

ve’rni, ā mint e’ső is lett, de csendes eső le’tt edgj hé’tre’.

Ezekett hallották Nagj Őrse’, Lippaj Katának kétt fia, Dohar Antal Őcse’,

Posta Ferencz Fia, Szabó Fere’ncz, Bósó⁵ Szabó Jancsi Fiátt.

2dūs Fatens Paulus Varasdi Annō circiter 36. Keresztény lelkére vallya.

Hogj e’lsőhēn is az Fatensnek edgj Csikója vólt, aztat Ko-

Kényné házáért Kérte, hogj nem akarta oda adni, majd Két

hét⁶ múlva meg rontották, az Kötő (fékbüll) fék nem lévén

az fe’jőkhen, úgj annyira oszve Keve’rték, s- őszve fűzték,

---

¹ Eredetileg: 13, átírással javítva.

² A *hallottaē* *hogy Kőkény* szavak fölé utólag beszúrva: *vagj láttaē ā Tanú*

³ Eredetileg talán: *vag*, majd átírta.

⁴ A *valami* és *pasztaltatott* kezdetű sorok elejére bal oldalon utólag beszúrva: *és Szanda Pálné, vagj mas Személly*

⁵ A *Fere’ncz* és *Szabó* szavak közé, a sor fölé beszúrva.

⁶ Eredetileg talán: *hétre*, átírással javítva.

hogj edgjik⁷ soha sem Kelhete't fell, az másik is Kétt hétre'
 meg dōglōtt, noha semmi gondjok sem vōlt az lovaknak [1]
 Nem külünbe'n,[!] vōlt szép Tavaszi búzája, (m) azt meg látván
 Kōkényné, mindgjárt az Feleséghe'tt meg vesztette', az lábá'tt
 fell Zugorétotta, Gyermekágjban lévén az Feleséghe, oda men-
 vén Kōkényné, mondá mi lōlt Leányom, feléle az Gyermek Ágjos⁸
 Aszszony ime roszúll van az lábam, felele Kōkényné adgjáll hatt
 véka Tavaszi buzá'tt, majd meg gōgōjtóm, az Fatens Ōszi búzá-
 val únszolván, el nem akarta venni, ā midōn meg ígerte Néki
 megkente nyálávall⁹ az Gyermek ágjos Aszszony lábá'tt, és (meg) Ki¹⁰
 húzta, mindgjárt lábra állott, és (kérdezte') had lássam mi-
 ként járház nevetéssell mondotta Kōkényné. Azonkivül
 hogj az Leánykájavall Bábának nem hí'tta, (az Leanyká'tt,)
 Fatens, más négj Eszte'ndōs leánykájá'tt ōszve huszták az
 fél tagjá'tt, az Kezé'tt az álla alá húzta,¹¹ és (midōn már, | sopánykodott¹² vōlna hogj)
 hozzá me'nvén hájnalhan hogj
 segé'ttene rajta, meg fizetne', fogadta, hogj mindgjar fog
 me'nni, akkor nemment, hanem 11 óra tájhan, és akkor mon-
 dotta, hogj e'nnnek csak koporsó'tt¹³ csinállyatok, mert ez meg
 fogh halni; (azonhan Kōre Ilona is es) és el me'nvén; min.
 gjárt ott te'rme't Kōre Ilona, noha soha se'm hiták oda,¹⁴
 ne'mis vōlt annak előtte ottan, s. Kértek, hogj Gyógjé'csa
 me'g me'g fogh fize'tni, mondá Kōre¹⁵ Ilona, de me'g hal e'z,
 ā mint megis halt más nap.

Katona Jōsa [2]

(Balogh Mihály vallya)

⁷ Eredetileg talán: *edgjikét*, a vége átsatírozva.

⁸ A szó olvasata bizonytalan, mivel a második magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

⁹ Az első magánhangzó *ú*-ra is hasonlít.

¹⁰ Az áthúzott igekötő fölé beszúrva.

¹¹ Eredetileg: *húzták*, áthúzva az ékezet és a *k*, azonban az *a* is tintafoltos.

¹² Eredetileg talán: *sopánykodtak*

¹³ A második magánhangzó nem teljesen kerekített, kissé *u*-ra is hasonlít.

¹⁴ Utána egy tintafolt látható: *ha*[?]. Nem egyértelmű a szó, a tintafolt vélhetően törlési szándékból szerepel.

¹⁵ Az *ō* itt sem teljesen kerekített, ez gyakori ennél a lejegyzőnél.

Tóth István *annorum 55*¹⁶ vallya, hog̃ az Feleséghe ||

Gyermek ágja¹⁷ban fekűvén, Szandáné

pedigh Bába lévén, az leánya *Fatensnek* Jutka, tréfábúll talalta mon-
dani (ho) Szandánénak, hog̃ Anyám Aszony Makón meg
fűrűstötték Kgl̃d̃et, de le' ne'm ũlt Kgl̃d̃, arra monda
Szandáné, no meg bánod aztaz,¹⁸ mondásodatt, másnapra
Ke'lvén,¹⁹ megjre' szölőbe ment²⁰, edg̃kor csak el vetette
maghátt ā leánya²¹ és az sze'mét fell nem nyitotta, haza²² vivén
az Leányzótt Kocsin,²³ sok módon (Kivántak) próbálták²⁴ Szerzetesek
általl is²⁵ hog̃ szollyasra²⁶ vehessék, de²⁷ semmiképpen nem lehetet,²⁸ hanem
sokára²⁹ e'g̃sze'r azt mondotta ā Leányzó, hog̃ majd³⁰ Kiszúrják ā (sze-)
néki ā³¹ szemétt, (másnapra) harmad napra³² pedigh, mégis olyan állapot³³ban lévén ā
Leányzó, Szandáné (pedigh) hozza me'nvén³³ monda az ott lévők előtt, hog̃
Lam megh³⁴ mondám, hog̃ ũg̃ fog járni, azután isméth kért³⁵ hog̃ ad-
g̃janak edg̃ icze' bort néki³⁶ majd³⁷ meg³⁸ fog Kōnnye'bbũlni ā Leány,
e'zt meg értvé'n ā Fate'ns, bé híván magánossan ā Szan-
dánétt,³⁹ és ije'sztette, hog̃ ha másnapra meg nem Kōny-

¹⁶ Az *István* és a *vallya* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva: *annorum 55*. A betoldás jele két vessző.

¹⁷ Űgy tűnik, a második magánhangzó utólagos beszúrás.

¹⁸ Űgy tűnik, az *az* utólagos beszúrás.

¹⁹ Előtte a sor elején szerepel kihúzza: *Sánta Miska*. A nevet valószínűleg még a vallomások előtt felírták a papírra, majd kihúzta a lejegyző, ezért nem közlöm a főszövegben.

²⁰ Eredetileg: *menvén*, v átírva *t-re*, az *én* áthúzza.

²¹ A *maghátt és az* szavak fölé utólag beszúrva: *ā leánya*. A betoldás jele két vessző.

²² Az első magánhangzó kissé *o*-ra is hasonlít.

²³ Félig alá-, félig áthúzza.

²⁴ A kihúzott szó fölé beszúrva.

²⁵ Űgy tűnik, utólagos beszúrás az *általl* után.

²⁶ Eredetileg talán: *szollyon*, átírással javítva.

²⁷ A *de'* utólag beszúrva a két szó közé.

²⁸ A *nem* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

²⁹ Bal oldalon az *e'g̃sze'r* kezdetű sor elejére beszúrva.

³⁰ A *hog̃* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³¹ Utólag lett a *harmad napra* kezdetű sor elejére beszúrva: *néki ā*

³² A félig kihúzott *másnapra* fölé beszúrva: *harmad napra*

³³ A kihúzott *pedigh*, illetve a *monda* fölé beszúrva: *hozza me'nvén*

³⁴ A *Lam* és *mondám* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³⁵ Az *isméth* fölé beszúrva.

³⁶ A *bort* és *majd* szavak fölé utólag beszúrva.

³⁷ Eredetileg: *meg*, átírással javítva.

³⁸ A *fog* fölé utólag beszúrva.

³⁹ Előtte kihúzza: *Puskás András*. Valószínűleg ez is egy előre felírt név, amelyet a lejegyző kihúzott, ezért nem közlöm a főszövegben.

nyebbüll ā Leánya, bizonyossan bé adgja Biró Uramnak,
 ā mint, másnapra semmi gondgja sem (lévén) volt⁴⁰ ā Leánynak,
 meg gǵógjúlt. és meg eresztet Néki

Dékány Mihály *annorum circiter* 58⁴¹ vallya, hogj ā Csőkhen tréfálodott Szandáné'vall, haza
 me'nvén mindgǵárt azon nap⁴² az forgó csontyban ki for-
 dúlt ā lába, másnapra, (ne'm) hivatlan,⁴³ oda me'nt Szan-
 dáné, Kérdé ā Fate'nstüll⁴⁴ hogj⁴⁵ mi lölte⁴⁶ vólna ötet⁴⁷ mondá ā Fate'ns, te
 rontottad⁴⁸ és⁴⁹ ve'sztette'd ā labomatt me'gh, Kime'nvén ā Pinczéhe
 mondá Szandáné, hogj l̄n ötet úgǵ segéllye',⁵⁰ csak adgja
 nak Kétt⁵¹ icze bort, majd mindgǵárt meg gǵógjettya, ||
 ā Fatens | pedig nem akarta enge'dni,⁵²
 (ā mint is sokat⁵³ Kervén ā Fate'nst) sok kérése⁵⁴ után⁵⁵ mivell nem akarta e'n-
ge'dni,⁵⁶ (re'á⁵⁷ susogván) reá susogot Szandáné,⁵⁸ azonnal me'g gǵógjúlt, és járhatott [3]

Tertius Fatens Prudens, ac Circumspectus Ladislaus Pesti, æque Inhabitor
 supericus Cittīs, vallya hogj az el múlt Napokhan Szanda Pál-
 né az Feléségéhez[!] menván kért hitelbe'n egj me'szszöl bort, (me)
 hogj az Fatens Feleséghe hitelhe⁵⁹ ne'm (adott)⁶⁰ akart adni azon éczaka ígen
 roszszúll k[e]zdet⁶¹ le'nni egész testébe'n, főképpen, (labaihan) mintha

⁴⁰ A kihúzott szó fölé beszúrva.

⁴¹ A *Mihály* és *vallya* fölé utólag beszúrva: *annorum circiter* 58. A betoldás jele két vessző.

⁴² Utána áthúzza két vessző. Gyakran ezzel a jellel jelölik a kihagyott szavakat, mondatokat, amelyeket utólag beszúrnak, itt azonban nincs ilyen beszúrás.

⁴³ Eredetileg: *hivatván*, a *v* átírva *l*-re, az *á* ékezte kihúzza.

⁴⁴ Eredetileg talán: *Fatensrüll*, átírással javítva.

⁴⁵ Beszúrva a *mi* fölé. A betoldás jele két vessző.

⁴⁶ Eredetileg talán: *lölt*, mintha az *e* utólag lett volna beszúrva.

⁴⁷ Beszúrva a *mondá* fölé: *vólna ötet*. A betoldás jele: ø

⁴⁸ Nem egyértelmű, hogy a szó végén az *ad* át van-e húzva, vagy javította a lejegyző. Elképzelhető, hogy eredetileg is így szerepelt a szó, csak megerősítette a betűket.

⁴⁹ Vastagabb vonalvezetéssel átírva, megerősítve.

⁵⁰ Nem egyértelmű, hogy *segéllye* vagy *segílye*, mindkettő elképzelhető.

⁵¹ A magánhangzó *i*-nek is olvasható.

⁵² A *mondá* és a *nak* kezdetű sorok elejére bal oldalon utólag beszúrva: *ā Fatens pedig nem akarta enge'dni*,

⁵³ A *sokat* szóból csak az *at* van kihúzza, de vélhetően az egész szóra vonatkozott a törlési szándék.

⁵⁴ A *kérése* szóban a második magánhangzó *i*-re is hasonlít.

⁵⁵ A kihúzott rész fölé beszúrva: *sok kérése után*.

⁵⁶ Félig alá-, félig áthúzza.

⁵⁷ A *re'á* nincs áthúzza, de vélhetően erre a szóra is vonatkozott a törlési szándék.

⁵⁸ A kihúzott rész fölé beszúrva: *reá susogot Szandáné*,

⁵⁹ Eredetileg egy másik szó szerepelt itt, átírással javította, de nem egyértelmű, hogy miről.

⁶⁰ Az *adott* inkább aláhúzza, mint kihúzza, de a törlési szándék feltételezhető. Föle beszúrva: *akart adni*

⁶¹ Az első magánhangzó tintafoltos.

e'gész csontyátt az lábaibúll kiszedték volna
úgy hogj fel sem álhatot lábaira.⁶² NB. eztet az
Are'stomban⁶³ g̃jogjította megh.

Kere'lara.

Qvartus Testis Michael Sántha *annorum* 49. Vallya, hogj (e'lsőhen is) en-
nek előtte mint egj hétt Esztendöve'll elsőhen is mihelest bé mentek
vólna ā Boszorkányok Ke're'la Zászlóvall által ütötte az ol-
dalátt, és fell támasztotta az gere'ndába,⁶⁴ és Kénszeréttettek⁶⁵
hogj állyon közibe'n, és hétt hétigh mind oda jártak hozzája,
annyira hogj csak ne'm kétséghe e'sett, és se'mminémü Pate'r
nem segíthet rajta, és mondotta, hogj csak közibe kell álla-
ni, ha ne'm szün rajta⁶⁶ ā g̃jotrés, és mindazon kénszeréttetek⁶⁷
hogj esküdgjék bé közójük, és az lábátt őszve' rontották,
Sze'me világátt ell vették, egjkor Pedigh hétt hétt múlva,
e'gjkor csak kezd reszke'tni ā lába, ott lévén Makra Uram,
Szűcs Albert Uram, Babarczi Fe'rencz Uram, (soh) sénki⁶⁸ nem
hita, még me'szsze' vólt ā házatúll, már ā Fatens⁶⁹ látta,
hogj jön hozzája, ki küldöt⁷⁰ nézni, hátt (j) ugjan g̃jött
hatodik Szomszéd (e'lött,) ház e'lött, bé me'nvén azon gonosz Aszszó[ny]⁷¹
le űlvén melléje', és ā Fate'ns kezdette' fe'nyezetni, és ā bal-
tátt ragadván, de nem vólt balta, csak te'tcze't Néki, es űtni
akarta, ā gonosz mōndáhogj nem ō az, hanem csak ā képe'
ā Fate'ns pedig elől számlálta, hogj miképpe'n g̃jotrötte', a-
zután el menván āz Aszszonyság, soha többet az után nem
csigázták, de mihele'st, (h) Ki mondotta, azután nem

⁶² A *kiszedték volna NB. eztet az* szavak fölé utólag beszúrva: *úgy hogj fel sem álhatot lábaira*. A betoldás jele két vessző.

⁶³ Az első magánhangzót nagy kezdőbetűre javította.

⁶⁴ Eredetileg: *gere'ndávall*, átírással javította, a szövégi mássalhangzókat kihúzta.

⁶⁵ A harmadik magánhangzó *i*-nek is olvasható.

⁶⁶ Eredetileg talán *n*-nel kezdte a szót, átírással javította.

⁶⁷ A második és harmadik *e* betű *i*-nek is olvasható.

⁶⁸ Az ékezet nagyon halványan látszik.

⁶⁹ A kezdőbetű megerősítve.

⁷⁰ Eredetileg: *küldötték*, a toldalék kihúzva.

⁷¹ A lap félbehajtása miatt az utolsó betű nem látszik.

g̃jōtrōtték annyíra. [4]

Kōkénynére’

Quinta⁷² Te’stis Nagj Pall Kata, annorum circiter 40. vallya hogj Kōkényné

Napátt. g̃jógjéttotta, (és) mivell kezétt lábátt el rontottak, hogj az

napa megh haragudván⁷³ valamit talált mondani Kōkényné

nek, meg halálozott, azután (az 19 e’sztendős Lea) ā leányátt

hasonlóképpen megrontották, midōn g̃jógjéttatták⁷⁴ vólna

ugjan Kōkénynéve’ll,⁷⁵ azt mondotta Kōkényné, (hogj ha az)

ā Fatensnek, hogj ha őszve’ nem vezett vólna ā Napa véle,

mostis élne’ ā Napa, és hogj azt mondotta āz Gonosz aszszony, nem

adták ā ke’zébe.

Kerelára, Katona Ferenczre’.

Eadem Testis, vallya, hogj mive’ll Kōkénynének nem adták g̃jógjéttani, tehát

bizonyas más orvos Aszszony ā tömlőczbe’n azért kérte ā Nemes

Tanácsott hogj e’ngedgjeo meg,⁷⁶ (hogj had g̃jógjétsamegh,) g̃jógjéttani⁷⁷ ā N.

Tanács azt nem (eg) e’ngedte’, ha ne’m Ki vitte ā Szállásra,

és ott akarta g̃jógjéttani,⁷⁸ ā Szállásra pedig Senki nem hita

Kerelátt, ki me’nt, csaknem min | den nap haromszor, | s- négjsze’r.⁷⁹ ||

és azon más g̃jógjéttó aszszony azt

mondotta, hogj négje’n rontottátok megh ā leányt⁸⁰ és āzaknak ā fejében

gjōtté’ll (ide, meg pedig)⁸¹ ide’, (a kijs) Katona Fere’ncz, (ā kijs) kezdette

vólt g̃jógjéttani de hogj ā kétt ōkrōtt oda nem akarta ā Fatens

adní, nem g̃jógjéttotta; Es Katona Ferenczné azt mondotta,

hogj s. v. Szart hadgják annak a Sohonnainak meg gjógjétt-

⁷² Eredetileg: *Quintus*, átírással javítva.

⁷³ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

⁷⁴ A második *tt* helyén eredetileg talán *n*, átírással javítva.

⁷⁵ Eredetileg kis kezdőbetűvel, majd javította a lejegyző.

⁷⁶ ‘Engedje ő meg.’

⁷⁷ A kihúzott szavak fölé beszúrva.

⁷⁸ Az *é* betű *i*-nek is olvasható.

⁷⁹ Bal oldalon a *Tanács*, illetve az *és ott* kezdetű sorok elejére beszúrva: *csaknem min | den nap haromszor, | s- négjsze’r*. A betoldás jele: *ø*

⁸⁰ A *megh*, illetve az *és* szavak fölé utólag beszúrva: *ā leányt*. A betoldás jele két vessző.

⁸¹ Az *ide* a *gjōtté’ll* fölé beszúrva, majd kihúzva. A betoldás jele két vessző.

tani; Azon orvos aszszony Pedigh azt mondotta, hogjha⁸²
(a)⁸³ Enis olyan ördög (vag)⁸⁴ vagjok, mint ök, és Ke're'látt,
Kérte' illye'n formán, had gjógjétsam me'gh Hadnagj Uram
Ke're'lának, e'zt halgatta ā Fatens az ajtón⁸⁵ Kivüll. [5]

Kökénynére.

Sextus Testis András⁸⁶ Puskás añor 55. vallya, hogj Feleséghe ter-
he's léven (hiva) mindenkor ajánlotta maghátt, hogj az bába
ságbúll el ne hadgják, el jövén, ā szülés ideje, nem tálálták
oda haza,⁸⁷ más bábát hítak, egjkor ā Szülő aszszonyt főrösz-
tötte, oda me'nt Kökényné, es ültették(,) le, és Kináltak reg-
geli itallall, meg haragudván, mondá, látom, hogj semmi
ūdöm nincsen itte'n, és ki me'nvén, ki Késértette ā Fa-
te'ns me'nye, mondá Néki,⁸⁸ csak meg ne' bánnyátok
e'ztet, harmadnapra, mindgjárt rosszszúll lett minte'gj
12 Eszte'ndös fia, az bokája ki fakadozott, és egészen
el romlott, végtére meg is' holt. Annak halála után
isméth az másik Gyermeke kinek bábája nem lehetet,
megrontotta, az nyakátt hátra huzta, az kétt (kárj)
Karjált ki tekerte', orvosoltatni vitette vólna Rác
Katahoz, az pedigh azt mondotta, hogj hiszen Kökény-
né Gyermeke az.

Septima Testis Thomæ Pápa Uxor, añor circiter 60. vallya, hogj Faze.

Kas Ferencz molnárné terhes lévő'n, oda hivatott,
Kökényné, őszve' gjötrötte, Kente fente az Aszszonyt, és az
méhébe'n belé nyúlván, aztis őszve rontotta, annyira hogj
az Gyermeke halva lévő'n, az Aszszony is meg holt utánna,
azt pedigh azért cselekedte, hogj liszte't nem adhatott az

---

⁸² A második *h* alatt vessző.

⁸³ Az olvasat bizonytalan az erős tintafolt miatt.

⁸⁴ Az olvasat bizonytalan az erős tintafolt miatt.

⁸⁵ Az *a* fölötti ékezet áthúzva.

⁸⁶ Eredetileg: *Blasius*, átírással javítva.

⁸⁷ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

⁸⁸ Eredetileg kis kezdőbetűvel, javította a lejegyző.

(Szülő) Gyermekek Szülő Asszony Néli.

8vā Testis (Vulgargi[?])⁸⁹ Matthīae Farkas Uxor añor circiter 50. vallya hogj

Kőkényné Leányátt el nem hadta ve'nni, az üdötüll fogvást

csak egésze'n hervadni kezd ā fia, minden gjanóssága

Kőkénynére⁹⁰ vagjon. [6]

Kőkénynére

9nūs Testis Gregor Kis János añor circiter 60. mondgja hogj az Leánya

Gyermekek ágjhan lévén, ott vólt az Fatens Feleséghe Kért tőle

Kőkényné mivel bábája | lévén⁹¹ egj Mariást, hogj nem⁹² adott még haza se'm mehetett

az három eszte'ndős fia, mingjárt meg rontotta Kőkény-

né, és az háta ge'réczett őszve Sugorétották, végteré[!]

megis holt az Gyermekek.

10mūs Blasius Kozma anorum circiter 35. vallya hogj Kereláné az Fate'ns-

sen 15 mariást Praetendált, hogj ā Fate'ns meg nem akarta

adni, mivel adosnak se'm tudta magátt lenni, és aztan

liquidálhatta, fenyegette, Kereláné, his formalibus, no meg

adnád m[é]gh⁹³ fogadom, őtt hétt e'ltelvé'n, mindgjárt

mind az kett kezén s- lábán⁹⁴ az újjait meg rontotta,

ā mint edgik kezéve'll se'm foghatt ā Fate'ns-

11mūs Fatens, Fazekas Ferencz prout 7^a in ordine Te'stis. Hoc additō

Hogj az első Feleségét ki végezvén Kőkényné, az máso-

dik Feléségéttis me'g akarta⁹⁵ rontani, me'rt ki menván

az ajton, mindgjárt földhöz ütötték, (az uczán megh fog-

ták) és arczúlís csapták, és az uczán is meg fogták⁹⁶

és őszve hurczolták véle az uczákatt, és (ha) nem külömben⁹⁷ ha

ne'm,⁹⁸ sok Kérésére, s- fenyegetésére oda ment ā Fate'nshe'z,

⁸⁹ Az utolsó három betű nincs áthúzva, de a törlési szándék feltételezhető.

⁹⁰ Utána egy tintafolt, nem látszik, hogy mit törölt a lejegyző.

⁹¹ A Kőkényné kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva: mivel bábája | lévén. A betoldás jele: ø

⁹² A hogj és adott szavak fölé utólag beszúrva.

⁹³ Az é nem látszik jól.

⁹⁴ Nem egyértelmű, hogy át vagy alá akarta-e húzni a lejegyző.

⁹⁵ Eredetileg: akartak, ráírással javítva.

⁹⁶ A fogták szaggatott vonallal aláhúzva.

⁹⁷ A nem és ha szavak fölé utólag beszúrva.

⁹⁸ A sor elejére utólag beszúrva.

mondotta, hogj (betegse) sárgaság vagjon rajta, (és orsoltak)⁹⁹
és meg orvosolta.

12mūs *Joannes* Farkas *anorum circiter* 60.¹⁰⁰ vallya, hogj Ke're'láné, e'gikor az Fatenstul
Kért árpátt, (hogj) ne'm adott néki, jōve'ndō Eszte'ndōre' ismég
kölest kért, akkor se'm adhatott néki, akkoron azt mondotta,
hogj no tavalis kértem úgj mond árpátt, de ne'm adtatok,
de meg bánnyátok, es¹⁰¹ mindgjárt más napra rosszszúl le'tt,
az Gyermek, és (csak) csuszó mászóvá tette', és azt monda
Fatens Felesége az gonosz aszszonynak hogj miért rontottad me'g
aztaz ártatlant, mondá hisze'n kérte'm tavalis (N) Árpát, de
ne'm adtatōk,[!] [7]

13tiūs *Joannes* Puskás *anorum circiter* 30. vallya, hogj egjkor oda me'nt Kōkény-
né, azt mondá, te, ne'm szánnám¹⁰² ezt az kést meg ke-
verni be'nned, el me'nvén ā Korcsmárul ā Fatens, mind-
gjárt másfél hétre az Gyermek Szemeit ki forgatta,
noha soha se'm vétett néki, hane'm gjanakodik, hogj mi-
vell bábának nem hivatta, azért cselekedte'.

14tūs. *Pinter Gergely annorum circiter* 35. vallya, hogj egjkor Csökbe'n (hivatt)
hita vólna az Fatenst, nem akart me'nni, mondá
Kereláné, no meg bánod e'zt, mondá (nem) ā Fate'ns'
ne'm bánom, hittel Pecsétlé, hogj meg fogja bánni, ā-
mint másfél hétre' e'l rontotta, s- meg meresztette, és ā sza-
jált bé kapcsolták, (néki) a Gyermekett ā mint Sánta is | ā Gyermek.¹⁰³ 2do. Azért is-
méth hogj bizonyágnak ā Fate'nst híván, nem me'nt,
az második Gyermekétt is az fejére el rontottá, és
szeme világát el vette'.

15tūs. *Joannes* Lantos *anorum circiter* 35. vallya, hogj terhes lévén ā Feleséghe, hivat
ta Malmos Katátt, hogj neheze'n lett ā Gye'rmek, isméth

⁹⁹ Eredetileg talán: *orsolvan*, átvitotta, majd kihúzta az egészet.

¹⁰⁰ Eredetileg valószínűleg: *50*, majd javította a lejegyző.

¹⁰¹ Az *e* fölött ékezet áthúzva; bizonytalan olvasat.

¹⁰² Eredetileg: *szánnálak*, ráírással javítva, a *k* kihúzva.

¹⁰³ Bal oldalon a *ne'm bánom* kezdetű sor elejére utólag beszúrva: *ā mint Sánta is | ā Gyermek*. A betoldás jele: ø

hivatta Kōkénynét, (azok) ōszve' ve'szte'k az Bábák, az
 Feleséghe' ezen¹⁰⁴ éczaka látta (mindkettőt) Kerelánét, és Kōkénynét¹⁰⁵ az Szurdokḥan
 és mondták, hogj (az k) Kereláné¹⁰⁶ nossza Kōkényné vegjūk ki
 ā lábáCsontyátt,¹⁰⁷ ā mint másnap meg is vesztették
 ā lábátt, és (Kerelané) Malmos Kata¹⁰⁸ sokszor mondtotta, hogj nem az eō
 cselekedete', hane'm Kōkénynéje', Es Malmos Kata megh
 gjógjétotta. 3°. ¹⁰⁹ [8]

---

¹⁰⁴ Nem egyértelmű, hogy *ezen* vagy *azon*, de az elsőt tartom valószínűbbnek.

¹⁰⁵ A kihúzott *mindkettőt* és *az Szurdokḥan* szavak fölé utólag beszúrva: *Kerelánét, és Kōkénynét*

¹⁰⁶ A *hogj* és a kihúzott *az k* fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül.

¹⁰⁷ A *C* helyén eredetileg talán *t* szerepelt, de nem egyértelmű, mert tintafoltos.

¹⁰⁸ A kihúzott név fölé szúrva: *Malmos Kata*

¹⁰⁹ A szám a lap jobb alsó részében szerepel.

6. Tanúvallomási jegyzőkönyvmásolat töredéke Kőkény Andrásné Nagy Anna és Jancsó Pálné Szanda Katalin ügyében

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 69–71.

Undecimus Fate'ns, Prudens, ac Circumspe'ctus Michaël Dekány,
Civís Sæpēfatæ Civitatis, Annorum circiter 58. de'posito Corporali
Jurame'ntō faterur; Hogy bizonyos Vendégségben tréfálodott
Szandánévall, haza menvén ā Fate'ns, mindgyárt azon nap az
forghó csonttyában Ki fordúlt ā Fatens lába, másnapra Ke'lve,
hivatlan oda me'nt Szandáné, és Kérdezte' ā Fatenstül, hogj mi
lölte' volna öte't, mondá ā Fatens, te rontottad, és vesztetted meg
ā lábomatt, Ki menvén Pinczében Szandáné, és mondá ā Fatens
Hitvesének, hogy Isten ötet új Segéllye, csak adgyanak Kétt i-
cze bort Néki, majd mindgyárt meg fogja gyógyjéttani, ā Fa-
tens pedig ne'm akarta engedni gyógyjéttani Néki, Sok Kéré-
se után, re'á Susogott Szandáné, azonnall me'gh gyógyjúlt
ā Fate'ns, és járhatott.

Duodecimus Fate'ns, Prudens, ac Circumspe'ctus Ladislaus Pe-
sti, Concivis hujus Civittis, Annorum circiter 54. Juřtō me'diañte
vallya, hogj Szandáné Fatens Feleségétüll e'gy meszszöll bort
Kért hite'lben, hogj ne'm akart adni, azon é'czaka egész te'sté-
be'n rozsoszúl kezdett le'nni, de főképpe'n mint ha egész cson-
tyátt ā lábaibúll Ki Sze'dték volna, új hogy fell sem álhatott
re'ájok.

Decimus te'rtius Fate'ns Prudens, ac Circumspectus Stephanus Vas'-
tagh Concivis Suprafatæ Civitatis, Annorum circiter 80. Sub Juřto e'o,
quō Civitati esset obstictus, fatetur, Egykor elől hozakodván ā
nagy Szárazságrúll, hogy Istennek nagy ostora volna az: mon-
dá Kovács Páll, Koldúsok Birája, egy kevésbé boros lévén, hogj
nem Iste'ntüll volna azon Szarazságh, hanem Török Ország-
adták e'll az e'sött ā Boszorkányok, csak öte't, új mond föröszte-

nék me'gh, tudná ō azután Kinek kellene' ā Kōtelett nyakában vetni. [1]

Decimus¹ sextus Fate'ns Prudens, ac Circumspectus Gregorius

Masa, Civis æquē hujus Civitatis, Annorum circite'r 36.

Depositō Corporali Juramentō, fatetur, Hogj gyakorta e'nnek elōtte', ā midōn le fekütt vólna, ā² Fate'ns, de Semmitt ne'm aluván, és ébre'nte'n lévén, edgjszers-mind látta ā Fate'ns hogj reá rohant és reá dült Rosa Daniël, és mint az újjai nagy fogai vóltak Néki, azomban úgj láczatott ā Fate'nsnek, mint ha mind Hegyeken, Völgyeken, erdōken, járt vólna véle, sok járasa, s- faradsága után tizenkétt ora el te'lvén, mint ha csak álmából serkent vólna fell, nagj fáradtan minden tagja fájt néki, és az Fatens ruhája egészen verétték általl me'gh vizesedett. Ez pedigh sokszor törté'nt rajta, de nem egy más után, hane'm Kétt három holnapban egjsze'r, és Rósa Daniël csigázása annyira el rontotta egészségében ā Fate'nst, hogj az üdőtüll fogvást soha sincs jó éle'te', egészsége, és Szine' is Sárgává változott.

Decimus Septimus Fate'ns, Prudens, ac Circumspectus Mi-

chaël Sántha. Civis Sæpefatae Civitatis Szegediensis, Annorum circite'r 49. Sub Jurame'nto vallya, hogj ennek elōtte mintegj 6. vagj 7 Esztendőkke'll, ā Boszorkányok hozzája jártak csigázni, és Kénszerétte'ni, hogj állyon, és esküdgjön Közikbe'n, elsōbe'nis bémenvén hozzája, Ke're'la Zászlóval által ütötte ā Fate'nst, és az gerendában függe'sztette, és Kénszerétették,³ állyon közikbe'n, egész hétt hete'kigh hozzája jártak gyōttre'ni, és mindenkor kénszerétették, hogj e'sküdgyék Közikbe'n, annyira, hogj majd Kétségben ejtették Ötett, és semminémü Pate'r, vagj más Embe'r nem Segéthetett raj-

---

¹ Eredetileg: *Decima*, átírással javítva. A 14. és 15. tanúra vonatkozó bejegyzés latin nyelvű, ezeket nem közlöm. Átiratukat ld. Brandl-Tóth G. 2016: 69.

² Az ā utólag beszúrva.

³ Az első magánhangzó í-re is hasonlít.

ta, és az Fate'ns gġakorta mondotta ā Pate'roknak, hogġ ha [2]⁴
 megh nem Szün rajta ā csigázás, csak Kōzikben Kell āl-
 lani, és adni Magátt, mert az lábait őszve rontották,
 őszve' törték, Szeme Világátt el vették, e'gġkor pedig hétt
 hetek múlva, ā Fate'nsnél sok bōcsületes Vārasi Em-
 bere'k lévén, egykor Ke'zd az Fatens ighe'n re'szke'tni ā lá-
 ba, és más tagja ā (Fate'nsnek,) és mondgya az ott lévőeknek,
 hogġ jön ő hozzája Ke'rela, minnyájan házban lé-
 vén, ajtók, ablakok bé vóltak tévé, āmazok nem hitték,
 azon okra Ki Küldōttek nézni, ha ugġan jönnee, vagġ Sem,
 ime csak mondgyák, hogġ Kerela hetedik, vagġ nyolczadik
 Szomszéd ház előtt jön, egġkor tüstén bé ment ā Fate'ns há-
 zában /: noha Senki Se'm hita őte't :/ és ā Fate'ns mellé le ülvén,
 ā többi Között Kérdé Kerela ā Fatenst, mi lölte vólna,
 mondgya ā Fatens fenyegetéssell, hogġ aze'ő nyomorúltya
 vólna, elől Számlálá Néki miképpe'n gġōtrōtték őte't,
 Kerela pedig tagadgya, hogġ csak az eō Képében jár-
 nának hozzája, ragadgya ā Fate'ns ā baltájátt, Ke'zdi
 ütni, ve'rni véle, e'l me'nt onnénd azon Aszszonyságh, és
 azután soha sem jártak többet ā Fatenshe'z csigázni, és igġ
 mentette megh az Iste'n őte't tőlük. Első csigázásában je-
 len látta le'nni Rósa Daniēlt, Kōkénynét, Rohonkánét,
 Katona Fere'nczett, de hogġ az Szeme Világhátt el vették
 vólt ā Fate'nsnek, azután meg nem ismerte' ōkett, és még
 mostis hibanos ā Fatens Szeme' Világha

Decimus Octavus Fate'ns, Prudens, ac Circumspe'ctus Franciscus
 Babarczi, Civis æque Civitatis Szegedie'nsis, Annorum circiter 38.
 Juramentō me'diante' fate'tur, Hogj Sántha Mihállynáll
 jelen léven ā Fatens, midōn olyan nagġ inségbe'n vólt, e'gġ-
 sze'rs.mind reszketni kezdet, és minden tagjátt fájdolta, emlé-

⁴ A 2. oldal jobb alsó sarkában a következő őrszavak szerepelnek: *megh nem*

tet Sántha Mihály, és mondá, imē jön hozzája Ke'rela,
azt az ott levőkkel ā Fatens nēm akarta el hinni, Ki Kül-[3]⁵
döttek nézni, ha való é, hogj jön Kere'la, hátt referáltatott, hogj
he'tedik,⁶ vagy nyolczadik Szomszéd előtt gjönne', és tüstén bé
menvén Közikbe'n, és Sántha Mihály mellé űlt, és sok pirongatá-
si után Sántha Mihály ve'rni kezdette Ke'relált, el menvén on-
nénd azon Aszszony, azután jobban Kezdet lenni Sántha Mi-
hály, és többször nem hallotta háborgatni.⁷ [4]

---

⁵ A 3. oldal jobb alsó sarkában őrszóként funkcionálnak: *döttek nézni*

⁶ Az első *e* javított, talán *hat* kezdetű lehetett a szó eredetileg.

⁷ A 19. tanú vallomására vonatkozó bejegyzés latin nyelvű, amelyet nem közlök. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 71.

7. Tanúvallomási jegyzőkönyvek Kőkény Andrásné Nagy Anna, Dancsó Jánosné Hisen Borbála és Katona Ferenc ügyében (CCVII. 25.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 25.

Brandl–Tóth G. 2016: 71–4.

Quoad Fassionem Annæ Nagy, seu Kőkényianam.¹

1mūs. Fatens Prudens, ac Circumspe'ctus² Franciscus Kotoghány, ||

Civis & Inhabitor pfatæ Civitatis, Annorum

circiter 32. Pstitō Iurame'ntō fatetur, Hogj Mivell Kőkényné
annak e'lōtte'is szóbeli lévén (noha) jollehet³ ugjan, mindenkor ajánlotta ma-
ghátt Babasághra⁴ az Fatens Hitveséhez, mindazonáltall
ne'm merte' el hivatni,⁵ me'rt félt babonásághatull⁶ ||
(hanem) azértis⁷ Földikéné névü | Baba Aszszonyt hivatta e'll.⁸
mintedgj 3
holnap⁹ múlva, azon ártatlan fiacskájátt egész te'stében
megh veszte'tte, és az alatt hozzája menvén Kőkényné, mon-
dá az Fate'nsnek, Kőszszōnynyétek, ugj mond, az fris Bába
Aszszonynak az Gyermekek nyomorúsághátt, azután (ugjan) meg
is halálozott az (Fate'ns) Gye'rme'ke.

Quoad fassionem aute'm Francisci Katona.

1mūs Fatens Prudens ac Circumspe'ctus Michaël Simony ||

Civis æque Praememoratæ Civitatis, Annorum

circiter 36. Iuramentó mediante' vallya, hogj az Fiacskájátt annyi-

¹ Előtte latin bevezető, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 71.

² A *Fatens* és *Franciscus* szavak fölé utólag beszúrva: *Prudens*, ac *Circumspe'ctus*. Először az 1mūs mellett szerepelt a beszúrás jele, majd törölte, és beszúrta a *Fatens* szó után. A betoldás jele #-re hasonlít.

³ A kihúzott szó fölé beszúrva.

⁴ Az első és második *a* fölötti ékezet áthúzva.

⁵ Eredetileg: *hinya*, erre javított rá az írnok.

⁶ Javítás látszik, eredetileg talán: *babonásághnak*.

⁷ Alatta áthúzva: *hanem*

⁸ Bal oldalon az *annak* és a *ghátt* kezdetű sorok elé beszúrva: *(hanem) azértis Földikéné névü | Baba Aszszonyt hivatta e'll*. A betoldás jele: ø

⁹ Eredetileg: *holnapra*, az *r* átírva *i*-re, az *a* áthúzva.

ra me'gh rontották az Boszorkányok, hog̃ éppen¹⁰ semmi tagjával nem
birhat¹¹ (bir), és az e'szét is el ve'tték és' holtigh való nyomorúttat, (tettek)
és Koldúst tette'k be'löle', nyilván Katona Fere'ncz dolgha,
mert egjszer Sajtót kért az Fatenstül, de nem adhatot, mászor
isméth az (búzajan) ve'tésén, vagj gabonáján által ment az Fa-
te'ns, (nyilván) talám¹² azért cse'lekedte'.

2dūs Fatens, Stre'nnus Joannis¹³ Bárány, Inhabitor hujus Civittis, ||

Annorum circiter 30. praesti-

tō Jur̄tō, vallya, hog̃ ennek e'lötte circiter 3 Eszte'ndökkell, há-
rom he'ti leánykáját az Boszorkányok egész tagjában megh
rontották, meghis holt beléje'.

3fūs Fatens, Prudens ac Circumspe'ctus Matthias Berta, Concivis noster, annorum circiter

75. hiti után vallja,¹⁴ hog̃ Gergely névű Fiá¹⁵ lábára megh
rontatott az Boszorkányok által, és mostis Sántha. [1]

4tūs Testis Prudens, ac Circumspe'ctus Demetrius Csúcs, Civis pariter hujus Civittis,

Annorum circiter 65. de'posito Jur̄tō fate'tur, hogj az Menyétt annyira
megh rontották egész testében, tagjában ā Boszorkányok¹⁶ hog̃ meghis halálozott belé-
je.

5tus Testis Prudens, ac Circumspectus Josephus¹⁷ Szeghi Junior¹⁸ Civis æque hujus ||

Cittis, Annorum circiter 28

pstitō Jur̄tō, vallya, hogj az el múlt nyáron hozza menván az Fatens Attya¹⁹
Sze'ghi Joseph, malombúll, az lovait Se'm foghatta ki, annyira megh vesz-
tették vólt, mindg̃járt le esett az lábairúll, és harmad nap(ra után) múlva
azon rontásban meghis holt,

Quoad Fassione'm verō Barbara He'se'n.

¹⁰ A *semmi* fölé beszúrva.

¹¹ Az áthúzott *bir* elé, a sor elejére beszúrva.

¹² A kihúzott szó fölé beszúrva.

¹³ Az *i* fölött nincs pont.

¹⁴ Nem egyértelmű, hogy az első magánhangzón van-e ékezet, vagy csak íráshiba.

¹⁵ Eredetileg talán: *Fiátt*, a *tt* és utána az *az* névelő lekaparva, de halványan még látszódik.

¹⁶ A *tagjában* fölé utólag beszúrva: *ā Boszorkányok*

¹⁷ A *Josephus* fölött egy 28-as szám látható.

¹⁸ A *Szeghi* és a *Civis* szavak fölé utólag beszúrva.

¹⁹ Nem egyértelmű, hogy javítás, vagy csak a szó megerősítése történt-e, de lehetséges, hogy eredetileg *Any*a szerepelt itt.

1mūs Testis Prudens, ac Circumspectus Georgius Csaldi, ||

Civis pariter, & Inhabitor praelibatae

Civitatis, Annorum circiter 30. sub Jurtō fatetur, hogj ennek elötte' circiter
4 Eszte'ndöve'll az Leánykája edgj he'ti lévén, az Boszorkányok általl
megh romlott, Kőkényné pedig az Fatenshez me'nvén, megh nézte az (Gye'r-
me'ket) Leánykát, mondván, hogj ne'is gjögjettassa, me'rt megh fogh halni,
ā mint meghis halt. Annak elötte isméth Maghátt az Fatenstis ha-
sonlóképpen megh rontották, és az szájátt fűleigh huzták vólt, ā Boszor-
kányok; Hesén Borbala gjakorta járúlt az Fatenshez, nyilván azō
dolgha vólt, vallya.

2da Testis honesta Mulie'r Anna Szutyor, Prudentis, ac Circumspecti Matthiē

Boldoghi, Civis hujus Civitatis Uxor, Annorum circiter 28. Pstitō Juramentō,
Vallya, hogj ā Fate'ns terhe's lévén, mindenkor Ajánlotta Maghátt Bábának,
és hogj ne'm hivatta, csak hamarjában (rajta esett az Vesztés,) Gyermek²⁰ lábát megh
(rontotta) veszte'tte,²¹ és mégh mostis mindenkor (fa) ki fakadoz az lába. Azonkivűl az Fa-
te'nst Maghátis fejére megh rontotta, az űdötűl fogva rosszszűll vagjōn
az Fatens re'ája.

3űa Te'stis' Circumspe'cta Mulie'r Eva Panó, Prudentis, ac Circumspe'cti Pauli Szeles

Concivis praestitae Civittis Uxor, Annorum circiter 26. Praevio Jurtō fatetur, hogj
Fatens Gyermek ágjában lévén, megh fizetet Bábaságháért²² Hesén Bor-
bálának, többbe'tis kért ā²³ Fatenstűl, (mint se'm Szoktak fize'tni,) és hogj ne'm
akart többbe't adni, mint se'm (szoktak) fizetni szokás²⁴, mondotta az Fa-
te'nsnek his formalibus:²⁵ no, űgjmond, mégh élsz, azt az űdötis megh (e'm)
fogod emlegetni, ā mellyre' ez Világhra Szűle'ttél, e'zen mondasa után²⁶ [2]

Secundus Testis Prudens, ac Circumspectus Georgius Katona, Civis jam fatae Civittis

Annorum circiter 40. Sub Jurtō mondgya, hogy bizonyos dologban vesze-

²⁰ Eredetileg: *Gyermekén*, az *én* átírva egy nagyobb méretű *e*-re. A kihúzott rész fölé szúrva.

²¹ A kihúzott szó fölé beszúrva.

²² A második magánhangzó fölötti ékezet áthúзва.

²³ A névelő javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy miről javította a lejegyző.

²⁴ Eredetileg: *szoktak*, ez átírva *szokás*-ra, a *k* áthúзва.

²⁵ Eredetileg vessző szerepelt, utána kitette a lejegyző a kettőspontot.

²⁶ Itt hiányzik a mondat befejezése, a jobb alsó sarokban azonban szerepel a betoldás egyik jele: ø

kedett²⁷ és pörölt²⁸ Rohonkáné az Fatenssell²⁹, (és) megh fenyegette' volt,
 azután kevés űdō alatt³⁰ a Fate'ns lóhaton estve tájban emlétet Rohonkáné
 háza e'lőtt el akart mennyi, e'gy nagy forghó szél támadot,
 előtte' abban látot egy kurta | hamúszörű ebe't.³¹ ||
 ā lovarúll azon forgószél földre'³² levete'tté³³ él³⁴ annyira, úg̃ hogj³⁵ hogj Világhát se'm
 tudta, és az földrűlis mások vették fe'll, azűdötűll fog
 vást az Fatens bal Karja, és czombja (mostis) roszerűll
 vag̃jon, ne'm is é'rzi azon tagjait. Es' az Fiát is megh
 rontották vólt az boszorkányok, akit³⁶ azután (sok) hohár által
 való sok gjogjéttás³⁷ könnyebbétet³⁸ (rajta).

Tertius Testis Prudens, ac Circumspe'tus Joannes Csányi, Civis, & Incola
 Praenuncupatae Civitatis, Annorum circiter 50. hiti után Vallya, hog̃
 ennek előtte (mintegj 5) ednehány³⁹ Esztendőkke'll ā Fate'nshez⁴⁰ magha
 udvarában fektében, ā Boszorkányok hozzája me'nvén,
 Bokros tánczot jártak, (elő) körülötte', és utolsó fordulásban
 mondotta Kőkényné, ā Fatensnek, meg váglak, de nem sértlek,
 azon űdötűll fogvást ighe'n roszerűll vólt az Fatens Kőre Ilona⁴¹ gyogjé-
 tattasa után könnyebbedet kevese't, de azt mondotta, hog̃
 āki megh rontotta, az gyogyéthatya me'gh. Azután isméth
 (két Gyermekeit) ā Fatens két Gyermekeit megh vesztették az
 Boszorkányok, és mind az kettő megh holt.

²⁷ Eredetileg: *veszekedésekbe'n*, a *sek* javítva *tt-re*, de a *Rohonkáné* fölé utólag beszúrt rag nincs kihúzva.

²⁸ Bal oldalon a sor elejére utólag beszúrva: *és pörölt*. A *t* nem egyértelmű, nem szépen formált. A betoldás jele: ø

²⁹ A második *s* utólag beszúrva, és bizonytalan olvasatú, az *ll* mintha át lenne húzva. A kontextus alapján felmerül, hogy tévedésből akarta a ragot törölni a lejegyző.

³⁰ Az *azután a Fate'ns* szavak fölé utólag beszúrva: *kevés űdō alatt*. A betoldás jele két vessző.

³¹ Bal oldalon az *előtte'* kezdetű sor elejére utólag beszúrva: *abban látot egy kurta | hamúszörű ebe't*. A betoldás jele: ø

³² Az *ā lovarúll* és a *levete'tté* szavak fölé utólag beszúrva: *azon forgószél földre'*. A betoldás jele két vessző.

³³ Eredetileg: *levetették*, a *k* áthúzva, az ékezet viszont nincs.

³⁴ Eredetileg: *és*, átírva *él-re*.

³⁵ Az aláhúzott szakasz fölé utólag beszúrva: *úg̃ hogj*

³⁶ Az *azután* fölé szúrva.

³⁷ Nem egyértelmű, hogy *é* vagy *í*, mindkét olvasat lehetséges, de talán inkább *é*.

³⁸ Nem egyértelmű, hogy *é* vagy *í*, mindkét olvasat lehetséges, de talán inkább *é*.

³⁹ A kihúzott rész fölé beszúrva.

⁴⁰ A rag utólag beszúrva.

⁴¹ Az *az Fatens* szavak fölé szúrva: *Kőre Ilona*. A betoldás jele #-re hasonlít.

Quarta⁴² Te'stis, honesta Mulie'r Anna Toth Györgj, Prudentis, ac Circumspecti Andreae Szánthó (Uxor) Civis pariter hujus Civittis Uxor,
Annorum circiter 41.⁴³ Jurto me'diante, Vallya, hogj három Gyermekeit
ā Boszorkányok megh rontván, mind az három megh halálozot, e'dgjikét Rohonkáné kezde'tte vólt orvos'olni, de nem
is segéetet rajta, meghis fizetést kívánt vólt. A Fate'ns
Urát hasonló úttal megh rontván, mostis sénlödik beléje. [3]

---

⁴² Eredetileg: *Quartus*, javította a lejegyző átírással.

⁴³ Eredetileg talán: 40, javítva.

8. Összevont tanúvallomási jegyzőkönyvmásolat Kökény Andrásné Nagy Anna, Katona Ferenc, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Rósa Dániel, Szánthó Mihály, Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Borbola Ferenc, Dugonics Mihályné Barak Margit és Végh Istvánné Koncz Sára elleni vallomásokról (CCVII. 23.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 23.

Brandl–Tóth G. 2016: 74–81.

Et quide'm.¹

Quoad fassionem Kökenyianam, seu Annæ Nagy.

Prudens ac Circumspe'ctus Franciscus Kotogány, Civis e't Inhabitor Civitatis

Szegedie'nsis, Annorum circiter 32. præstitō Juramentō, Vallya, hogy
mivell Kőkényné mindenkor Szóbéli vólt, jollehe't ugyan, gyakorta
ajánlotta Maghátt Bábaságra ā Fatens Hitveséhez, mindazonáltal
ne'm merte' el hivatni, mert félt babonás vóltátúll, azértis Földiké-
né névū Bábátt hivatta el, mintegy három holnapok múlva, azon
Ártatlan Fiacskájátt egész testébe'n meg vesztette, és az alatt hozzá-
ja menvén emlétet Kőkényné, mondá az Fate'nsnek; Kőszönnyé-
tek, úgj mond, az fris' Bába Aszszonynak ā Gye'rmek nyomorúsá-
gátt, azután meg is halál[o]zott² ā Gyerme'k.

Quoad Fassione'm aute'm Francisci Katona.

Primus Testis Prudens, ac Circumspe'ctus Michaël Simony, Civis æquē *Prae-*

memoratae Civitatis, Annorum circite'r 36. Juramentō median-
te' vallya, hogy az Fiacskájátt annyira meg rontották az Bo-
szorkányok, hogy éppen semmi tagjávall nem birhatt, és az
e'széttis el vették Néki, s. holtig való nyomorúltat, és Koldúst
tettek belőle, nyilván Katona Ferencz dolga, me'rt egysze'r saj-
tott kért ā Fate'nstúll, de ne'm adhatot Néki, másodszor isméth
az Vetésén, vagy gabonáján me'nt által az Fatens, talám azért
cselekedte' az Fate'nse'll.

¹ Előtte latin bevezető, átiratát és fordítását ld. Brand–Tóth G. 2016: 74–5.

² A lap félbehajtása miatt az *o* betű kikopott.

Secundus Testis Strennus Joannes Barány Inhabitor *æque* hujus Civitatis, Annorum

circite'r 30. depositō Jurame'ntō fate'tur, hogy enne'k elōtte circite'r
három Esztendōkke'll, három he'ti Leánykájátt ā Bos'zorkányok
egész tagjában meg vesztették, meghis holt beléje'.

Tertius Testis Prudens, ac Circumspe'ctus Matthias Berta, Concivis Praescitæ

Civitatis, Annorum circite'r. 75. Hiti után vallya, hogĵ Gergely né-[1]³
vū Fia lábára meg rontatott ā Boszorkányok által, és mostis
Sántha.

Quartus Testis Prudens, ac Circumspectus Demetrius Cs'úcs, Civis hujus

Civitatis, Annorum circite'r 65. depositō Juramentō fate'tur, hogĵ
az Fatens Me'nyétt annyira meg rontották vōlt egész tagjában ā
Bos'zorkányok, hogy meg is halálozott beléje'.

Quintus Te'stis Prude'ns, ac Circumspe'ctus Josephus Szeghj, Cívis præmemora-

tæ Civitatis, Annorum circite'r 28. præstitō Jurame'ntō fatetur, hogy az
elmúlt Nyáron haza me'nvén ā Fatens Attya Szeghi Jose'ph malombúl,
ā lovait sem foghatta ki, mindgyárt le e'sett lábairúll, annyira megh
rontatott vōlt, és harmad nap múlva azon rontásban meg is holt.

Et quoad Fas's'ione'm Barbaræ He'sen, Joannis Dancsó Uxoris'.⁴

Prima Testis, honesta Mulie'r Catharina Nagy Mihály, Circumspecti Georgÿ

Ujházi, Inhabitoris hujus' Civitatis Consors, Annorum circiter 30.
præstitō Jurame'ntō fatetur, hogy ennek elōtte mint egy három Eszten-
dōve'l, Leánykájának ā melle' vesztés miátt ki fakadozott, azután
egés'z te'stén e'l tenyészvén, meg halálozott benne'; Isméth te'rhes lé-
vén ā Fate'ns, ajánlotta Magátt He'sen Borbála, hogĵ csak öte't hija
el Bábának, ne'm fog meg halni ā Fia, hitivelis fogadta ā Fatensnek,
āmint úgj cselekedven ā Fate'ns, mostis életbe'n vagy on ā Fia, annak
elōtte' pe'digh három Gyermeke'j, Gyermekek ágyában meg holtak. Nem-
Külōmben avvalis Kérkedet emlétet Bába, és hitéve'l is Pecsételte',
hogy Vak Lajos'né Fia három oráigh Születése után halva vōlt, és

³ Az 1. oldal jobb alsó sarkában, őrszavakként funkcionálva: vū Fia

⁴ Eredetileg: *Uxorem*, átírással javítva.

lelkett eresztvén beléje, fel támasztotta.

Secundus Testis Prudens, ac Circumspe'ctus Georgius Csaldi, Civis pariter, & Incola praelibatae Civitatis, Annorum circiter 30. Sub Jurame'nto fatetur, hogy ennek előtte mint egy négy Esztendővell, a Leánykája egy he'ti lévén, a Boszorkányok által megromlott, Kőkényné pedig a Fatenshez menvén, meg nézte' a leánykát, mondván, hogy ne'is gyógytassa, me'rt meg fog halni, a mint úgy is lett. Annak előtte ismét Ma. ghált a Fate'nst is hasonlóképpe'n meg rontották, az Száját füléigh huzták volt a Bos'zorkányok, Hesén Borbála gyakorta járult az Fatenshez, nyilván az eő dolgha volt, vallyá a Fate'ns.

Tertia Testis honesta Mulie'r Juditha Me'ghált, Circumspecti Stephani [2]⁵ Szalaj praescitae Civitatis Incola conjunx, Annorum circiter 28. praeviō Jurame'ntō, Vallya, hogy mostanában múlt Esztendeje, a Gyermeke't idō előtt letette', noha semminémű nyavaláját nem érzette' annak előtte'; Egy Fiacskáját pedig a Boszorkányok megh rontották, és a lába bokáját, lába fejére' fordétották; legh nagyob gyanósága a Fatensne'k Hesén Borbálára vagyón, mert e'gykor Cs'irké't kért a Fatenstűll, hogy ne'm adhatott Néki, nehesztelt a Fate'nsre'.

Quarta Testis hone'sta Foemina Anna Szutyor, Prudentis, ac Circumspecti Matthiae, Boldoghi Civis hujus Civitatis Uxor, Annorum circiter 28. praestitō Jurame'ntō, Vallya, hogy a Fatens terhes lévén, mindenkor Ajánlotta Magát Hesén Borbála Bábának, és ne'm híván, hamarjában azon Gyermeke' lábát meg ve'sztette', és még mostis mindenkor ki fakadoz. Azonkivűl a Fatenst Magátis fejére' meg rontotta, azūdötűl fogvást roszszűl vagyón reája.

Quinta Testis Circumspecta Mulie'r Eva Panó, Prudentis, ac Circumspe'cti Pauli Szeles Concivis praescitae Civitatis, Conthoralis, Annorum circiter 26. praeviō Jurame'ntō Vallya, hogy Ő Gyerme'k Ágyban lévén, meg fizetett Bábaságáért Hesén Borbálának, ne'm eléged-

---

⁵ A 2. oldal jobb alsó sarkában, őrszóként funkcionálva: *Szalaj*

vén azzal, többetis kért tőle, hogy nem akart többet adni, mint fi-
ze' tni szokás, mondotta ā Fatensnek:⁶ No, úgy mond, megh élsz,
azt az üdőt is meg fogod e'mlegetni, ā melyre' ez Világra Születtél,
ezen mondása után, kevés üdő múlva meg vesztette ā Fatens Le-
ánykájátt, s. mostis nyomorúlt. Azonkívül más Leánykájáis⁷
vesztése által meg romlott. Sőt ā Fatenst Maghátis lábára
meg rontotta, eddig se'm épülhete't ki be'lőle.

Sexta Fatens Circumspecta Mulier Anna Hajdú, Prudentis, ac Circum-
Specti Gre'gorÿ Masa Civis hujus' Civitatis Conjunx, Annorum
circiter 26. Praestitō Jurame'ntō fatetur, hogy az el múlt Nyáron egy-
kor bé akart me'nni ā Szobában, midőn ā Kűszöbön által akart
vólna lépni, leg ottan ā ne'hezség el ütötte, s. ottan sokáig gyöttröt-
te', el annyira, hogy az e'szétűlis meg fosztatott vólt ā Fatens, ha-
ne'm Hese'n Borbála Segétet rajta, adván Néki bizonyos italt.

Septima Testis honesta Mulier Helena Lubi, Prudentis, ac Circumspecti Ste-
phani Lajos Civis præmemoratae Civitatis Conthoralis, An-
norum circiter 28. Sub Jurame'nto fatetur, hogj az elmúlt Esz- [3]⁸
tendőbe'n ā Leánykája Világra halva lett, Hesén Borbála Bábája lévén, -
valamit tett Leánykájának ā Szájában, és azzal fell eleve'nyétette',
ekkoráigh is élő. Azután isméth, mint e'gy négy holnapok múlva, az
job lába fell sugorodott volt vesztés által emlétett Leánykájának,
aztis emlétett Bába, nyálávall meg Kenvén, S-meg húzván, e'gesség-
re' hozta ugyan, de mostis meg ismészik rajta ā Vesztés.

Quoad fassione'm ite'm Joannis Dancsó.

Hone'sta Mulie'r Helena Szabó, Prudentis, ac Circumspe'cti Joannis's Bu-
thé, Civis prærepetitæ Civitatis Szegedie'nsis conjunx⁹ Annorum circiter 26. *Prae-*
viō Jurame'ntō fatetur, hogj ennek előtte' mint egy négy Esztendőve'll
másféll Eszte'ndős Gyermeke ā Gonos'zak által meg romlott, Kezétt,

⁶ Eredetileg vessző szerepelt itt, javítva kettősponttra.

⁷ Eredetileg: *Leánykáját*, a *t-t i-re* javította, a negyedik magánhangzó ékezete sincs áthúzva.

⁸ A 3. oldal jobb alsó sarkában, a következő szótágok őrszóként funkcionálnak: *te'ndō*

⁹ A *Szegedie'nsis* és az *Annorum* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

s. lábát fel húzták, fához hasonló Kemény lévén egész tagja: Kérte volt Kőre Ilonát az Fatens, hogy gyógyítsa me'gh, amaz fel nem me'rte' vállalni, mondván ā ki meg rontotta, az gyógyéhattya meg: isméth ugyan Horváthnéhoz is el vitte' orvosolni, de az sem fogta fel, ō is azonokat mondotta, hogy ā ki megh ette', az lehe't orvossa, azután sok Kőnyörgése' után, Kőkényné gyógyította me'gh.

Quoad Fassionem verō Daniēlis Rósa.

Primus Testis Prudens, ac Circumspectus Joannes Sárkány, Civis, & Inhabitor præsцитæ Civitatis, Annorum circiter, 48. Juramentō mediante' fatetur, hogy az Fia Fere'ncz e'gész tagjában meg romlott az Boszorkányok által, főképpe'n az jobb Kezét fel húzták, most Sem foghatt véle, az lábát is hasonlóképpen nem bírja, esztűllis meg fosztották, Nagy gyanósága vagyon az Ipára, Rós'a Daniélre'.

Secundus Testis Franciscus Sántha Me'ndicus, Annorum circiter 38. Sub Juramento fatetur, hogy Öte't még Kisded Korában ā Boszorkányok meg rontották, és mind Kétfő lábára meg sántétottak, úgy hogy az üdőtől fogvást mankó nélkül ne'mis járhatt, és így Koldulással Kere'si Kenyérért.

Tertia Testis Circumspecta Foemina Helena Ke'cskeméthy, Annorum circiter 29. Prudentis, ac Circumspecti Joannis Puskás Uxor. depositō Juramentō fatetur, hogy ā Gyerme'cskéje Szemeit [4]¹⁰ Ki fordították ā Boszorkányok, s-mostis nyomorúlt.

Quarta Testis honesta Mulier Anna Horváth, Prudentis, ac Circumspecti Michaēlis Süli, Concivis pariter hujus Civitatis, Uxor, Annorum circiter 27. adjurata, fatetur; hogy az e'ő Kissebbik Ura Néhaj¹¹ Süli Joseph Szabó Mester Ember lévén, Rósa Daniélnek bizonyos Ruhát varrott volt, e'gykor munkájának jutalmat Praeterndálván Rajta, amaz megh adni recusalta, mivel, úgy mond, a-

---

¹⁰ A 4. oldal jobb alsó sarkában, őrszóként funkcionálva: *Ki fordították*

¹¹ A sor elé, bal oldalon beszúrva.

zonkivűlis eleget járna Házához, emletet¹² Süli Joseph pedig
midõn e' rössebben Kérte volna, fáradságának jutalmát tõle,
egy forintot akart néki Rósa Daniël adni, és ez¹³ azt leválni
ne'm akarta, Keve'selvén; akkoron fenyegetéssel mondá
Rósa Daniël, /:s. v:/ no Kurva nõ, ugj mond, meg fogod bán-
ni azt, ha fe'l ne'm Vészed, és ugyan fenyegetése után sem vette
fel. Mintegj e'gy hétt múlva, felleb megh nevezett Süli Jo-
sephnek Makó féle me'ntébe'n elejben menvén nála isme'rös Ma-
Kai Aszszony Képébe'n egy Boszorkány, egy kor véle beszélgetésé-
be'n észre' vészi, hogy ne'm az volna, ā Kinek Képébe'n mutatta ma-
ghátt lenni azon Aszszony, Szent Keresztet vetvén Magára, mind-
gyárt el tünt elõle' azon Ördöngös Aszszony, s. azonnal le esvén ā
lábairúl ije'dtébe'n felleb irt Süli¹⁴ Jos'e'ph, és azután ide Szegedre'
viszsa fordult, s. elméjétilis megh fogyatkozott vólt, el annyira,
hogy végtére' az Magha édes Annyátis /: ā Fatens oda haza ne'm lévén :/
Késsell az torkátt elme'czvén, életétül megh fosztotta, mely dologh
az egész Várasban tudva vagyon, és Magha is Are'stomban¹⁵ azon in-
Ségébe'n megh holt. Az Fate'ns pe'digh egész Attyafiaivall,¹⁶ más'ra
ne'm gyanakodik, hane'm Rósa Danielre'.

Non minūs quoad Fassione'm Michaëlis Szánthó.

Prima Te'stis hone'sta Mulie'r Hele'na Szánthó, Michaëlis Szánthó Consors,
Annorum circite'r 50. Sub Jurame'nto vallya, hogj e'õ mintegj há-
rom, vagj négj Esztendők elõtt ā Cs'ipejére, és derekára ighe'n [5]¹⁷
me'gh romlott vólt, és sokáigh sénlett benne', azután az Ura Szantó
Mihály parancsolattyábúl, Horváthnéhoz menvén, az által gyógyjúlt
me'gh.

Secundus Testis, Prudens, ac Circumspectus Stephanus Vér, Civis Sæpafa-

¹² A második magánhangzó fölött nem egyértelmű az ékezet, túlságosan halvány.

¹³ Eredetileg talán: Ez, javítva kisbetűre.

¹⁴ Az *i* fölött még egy vízszintes vonal is van.

¹⁵ Az *e'* jelölés *é*-nek is olvasható.

¹⁶ Eredetileg: *Attyafiainak*, átírással javítva.

¹⁷ Az 5. oldal jobb alsó sarkában, a szótagok őrszóként funkcionálnak: *me'gh rom*

tæ Civitatis, Annorum circite'r 50. Juratus, examinatus, fassus est; Hogj eō másfél Eszte'ndõkigh Sénlett az nyomorúságban, és ve'sztésbe'n, és Horváthné Segéte't rajta.

Tertia Te'stis honesta Foemina Catharina Nagy Mihály, Circumspecti Pe'tri Fölföldi, Civis æquē fata Civitatis, Conthoralis, Annorum circite'r 65. Juramentō suō mediante' fate'tur, hogy az eō Fiacskája me'gh romlott ā Boszorkányok által, és egész tagjában el száradott, mostis úgj nyomorog.

Et quoad Fassione'm SusannæSzél, Daniélis Rósa Uxoris.

Primus Te'stis Agilis Stephanus Hodj, Incola, & Subditus Tape'nsis, Annorum circiter 32. Praestitō Jurame'ntō vallya, hogj azon Leányka, mellyett az Fatens Annya Szél Susanna örökbe'n tartott, nagyon Sikete's, és az fejere nagjon fogyatkozott. Az Fate'ns Magha circiter három Eszte'ndős Leánykájais lábára ighen megh romlott, mostis nagyon Sántha, és minden Újságban megh Szokott újulni ā nyavala rajta, olyankor Se ne'm ehetik, sem pedig ne'm iszik, hane'm Szüntelen csak sir, az elméjéreis fogyatkozott, A Fatens Annya gyakorta mondotta Néki, hogj miért nem orvosoltattya, hiszen úgjmond, Vesztés az rajta, de ā Fatens Szeghény léven, modgya nem adatott gyógyjéttatni.

Secunda¹⁸ Testis honesta Foemina Catharina Dohar, Benedicti condām Tapaj Re'licta Vidua, Annorum circiter 60. adjurata fate'tur, hogj az el múlt Esztendõbe'n Pünkös'd tájban egy nagj forgó Szél támadván, abban lévõ Boszorkányok põfon[!] ütöték ā Fate'nst, az üdõtül fogvást ā Szeme' Világátul megh fosztatott, mostansághis ne'm látt. A Fatens Menyétis [6] egész tagjában megh rontották vólt, az meghis halálozot beléje.

Quoad Fassione'm verõ Francisci Borbola.

Testis Michaël Györi Zingarus, Annorum circiter 50. Post Jurame'n-

---

¹⁸ Eredetileg: *Secundus*, javítva átirással.

tum fatetur, hogy az eō Eōcse' Kolompár Gyurka Fiának az lábocs-
kája bokában ki pattogozott, és ki fakadott, s. ighen Rosz-
szúlis vólt be'léje, Sok gyógyéttatása után se'm téréthette itt
Szegeden e'gésségre', az után Szegedrül el menetele után ne'm
tudhattya gyógyulásátt.

Quoad fassione'm Margare'thæ Barak, Michaëlis olim Dugonics Viduæ

Te'stis Christiānus Vekeprud, Carcerum Civitatis *Praefatæ* Custos,
Praestitō Jurame'ntō fatetur, hogy Barak Margare'tha az e'ō Felesé-
gének, Gyermek szülésében Bábája lévén, belsō részeitt ighe'n megh
rontotta, Arestomban létében is Kérte emlétett Dugonyinét,¹⁹ Felesé-
gestül, hogj segéttene' rajta, amaz felele, hogy ā midōn ō megh Szaba-
dúl, akkor foghna megh gyógyúlui. Amintis edgy darab ideigh való
Sénlōdése' után megh halálozott, és egész haláláigh az Fatens Fele-
Séghe' megh irt Bábát okozta, és átkozta.

In Fassione autem Saræ Koncz, aliās Rohonkané vocatā, Stephani Végh Uxoris.

Primus Testis Prudens, ac Circumspe'ctus Georgius Katona, Civis jam fatæ Civita-
tis, *Annorum circiter* 40. Sub Juramento mondgya, hogy egy neminémű dolog-
ban pōrölt, és Veszekedet Rohonkáné ā Fatensel, akkoron megh
fenyegette ā Fate'nst, azután Kevés' üdō alatt emlétet Fate'ns ló-
háton e'stve' tájban Rohonkáné haza előtt e'l akarván mennyi,
egy nagy forgó Szél tamadott előtte', abban látot ā Fatens egy kurta
hamu Szörü ebe't, azon forgó Szél ā lovárúl ā földre' le ve'tette, úgj hogy
Világát se'm tudta, és az földrűlis más Emberek vették fe'll, az üdō-
tül fogvást ā Fate'ns bal karja, és czombja roszszúl vagjon, és [7]
nemis érzi azon tagjaitt. A Fiátis megh rontották vólt²⁰ az Boszorká-
nyok, ākit Hohár által való sok gyógyéttás Könnye'bbétett.

Secundus Testis, Prudens, ac Circumspectus Joannes Csányi, Civis, & Incola *Prae-*
memorata Civitatis, *Annorum circiter* 50. hiti után vallya, hogj ā Fatenshez Ma-
gha udvarában fektében ā Boszorkányok hozzája me'nvén, Bokros tán-

¹⁹ Az *n* helyén eredetileg talán: *m*, javította a lejegyző.

²⁰ Az ékezet nagyon halvány.

czott jártak körülötte', és utolsó fordulásban mondotta Kőkényné ā Fatensne'k, megh váglak, de nem Sértle'k, azon űdötűl fogvást ighen Roszszűl vagyon ā Fate'ns, Kőre Ilona gyógyéttása után könnyebbedet keve'sett, de azt mondotta, hogy āki megh rontotta, az gyógyéthattya megh. Azután isméth ā Fate'ns kétt Gyermekekűtis megh vesztették²¹ ā Boszorkányok, és mind kettő megh holt be'nne'.

Tertia Testis honesta Mulier, Anna Toth Györgj, Prudentis, ac Circumspecti Andrea Szánthó Civis parite'r hujus Civittīs conjunx, Annorum circiter 41. Juramentō medianēte Vallya, hogj az Bos'zorkányok három Gyermekekűt me'g rontván, mind az három meg halálozott beléje, e'dgyik Fiátt Rohonkáné ke'zdette orvosolni, de ne'm is se'géte't rajta, méghis fizetést Kivánt volt. A Fate'ns Urátt hasonlóképpe'n me'gh rontván, mostis Sēnlődik beléje.

Quartus Testis Circumspectus Stephanus Végh, aliās Rohonka, Inhabitor hujus Civitatis, Annorum circiter 50. adjuratus, vallya, hogj Egj hétt Eszte'ndős Gyermeke'k az nyelvét le kötötték az (nyelvét) Boszorkányok, és Sokat kinlodot, és nyughatatlankodot beléje', valamikor pedigh az Fate'ns megh Szóllétotta, mindgyárt me'g csillapodot jajgatásátűl, ha Pedigh az Annya, az Fatens Feleséghe Szollott Néki, azonnal meghirt Fiacskája, ugjan ne'm Szolhatot, mivel āmint meg van²² irva, le vólt kötve az nyelve', de fenyegette' az ke'zéve'l, sok, és keserves kinaí után pedigh megh holt beléje. Az másik 4 Esztendős Leánykájatis gyomrára meg rontották vólt, me'rt egészen el vólt dagadva, aztis ne'm sok űdō múlva, kinlodása után, megh holt. Egj kor pedigh az Fatens őszve haborodván azon Feleségéve'll, pofon ütötte', akkoron mondá emlétet Feleséghe' az Fatensnek, ha ugj mond: azt cs'elekeszed velem, azt fogom el kőve'tni, hogj sem kezede'l, Sem pedigh láboddal Szabad ne'm léssesz. [8]

²¹ A k helyén eredetileg s, javította a lejegyző.

²² Eredetileg ir a v helyén, javította a lejegyző.

9. Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Pálffy Jánosné Köre Ilona ügyében (CCVII. 32.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 32.

Brandl–Tóth G. 2016: 81–2.

Primus¹ Testis, Prudens, ac Circumspe'ctus Blasius Kozma, Civis & In.
habitor hujus Civittis, Annorum circiter 35. depositō Praeviē Jur̄tō,
Vallya, hogj Kereláné, vagjis Köre Ilona az Fate'nsen 15. ma-
riást, Praete'ndalt, hogj āz emletet Fatens meg (nem akarta) adni nem
akarta, mivel adósnak sem tudta maghátt le'nni, fenye-
gedte' Köre Ilona, his formalibus: no meg adnád mégh fogadom.
ōtt hetek mulva, annyira megh rontotta ā Fatens kezén² lévő³ újjait
fellebirt Köre'⁴ Ilona, hogj az ūdōtūl fogvást e'dgjik kézevél
se'm foghat (az Fate'ns,) és ūg̃ holtigh való nyomorúltá tette'

Secundus Testis Prudens, ac Circumspectus Joannes Farkas, Concivis hujus
Cittīs, Annorum circiter 50. Praestitō Jur̄tō, vallya, hogj Kereláné⁵ edgj-
kor ā Fate'nstūll Árpátt kért, és az Fatens nem adott Néki, jō-
ve'ndō Esztendōre' ĩsméth Kōlest Kért, akkoris⁶ hogj⁷ nem⁸ adhatot (ā
Fate'ns, mondotta) fe'nyegette⁹ Köre Ilona, no tavalis, ūg̃ mond, kértem
tūled Árpátt, de nem adtatok, (de) meg fogjátok bánni, és mind-
gjárt másnapra kelve', az Fatens Fiacskájátt megh vesztette,
(és) egész tagjátt megh rontotta, és csuszóvá, mászóvá tette',
ezen cselekedetét Köre¹⁰ Ilonának¹¹ az Fatens Feleséghe ||
nyilvánóságossan tapasztalván,¹² (pe'digh)¹³ hozzája menván (Köre Ilonához

¹ Előtte latin bevezető, átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 81.

² Az *n* utólag beszúrva.

³ A *kezén* és az *újjait* szavak fölé beszúrva.

⁴ Nem egyértelmű, hogy az *e* melletti aposztrófot törölni akarta-e a lejegyző vagy sem.

⁵ Az *é* és az *á* utólagos javítás eredménye; az előbbi helyén *o*, utóbbin *a* lehetett.

⁶ Az *is* utólag beszúrva.

⁷ A *hogj* utólag beszúrva a *nem* fölé.

⁸ Eredetileg talán: *sem*, ezt javította a lejegyző átirással.

⁹ A kihúzott *mondotta* fölé beszúrva.

¹⁰ Eredetileg talán: *Keztea*, aláhúzta és ráírással javította a lejegyző.

¹¹ Bal oldalon a sor elejére utólag beszúrva: *ezen cselekedetét Köre Ilonának*

¹² A *Feleséghe pe'digh hozzája menván* szavak fölé utólag beszúrva: *nyilvánóságossan tapasztalván*,

¹³ Vélhetően törlési szándékkal aláhúzva: *pe'digh*

és mondotta)¹⁴ Kérdé,¹⁵ hogj miért rontotta meg azon Ártatlant Gyermevét¹⁶ felele,
 Kõre Ilona, hiszen, ugj mond tavalis kértem Árpát tõletek,
 de nem adtatok, (és eddighis) az űdõtűl fogvást¹⁷ nyomorúlt az Fiacskája Fatensnek.¹⁸
 Tertius Fatens Prudens, ac Circumspectus Gregorius Pintér Civis, &
 Accola Cittis Praestito Szegedie'nsis, Annorum circiter 35 Juratus, exa-
 minatus, fassus est, hogj edgj neminémű¹⁹ Gyerme Kõrõsztõlése után vendég
 ségben hita Kõrele Ilona ā Fatenst, (amaz) ez²⁰ nem akarván el
 me'nni, momdote[!] Kõre Ilona, no megh bánod ezt, ā Fate'ns, felele, [1]²¹
 hogj eõ megh nem fogná bänni, sokszor irt Kõre Ilona, hitévelis Pe-
 cs'ete'lte', hogj azt a²² Fate'ns²³ megh bännya, circiter másfél hétek múlva, ā
 Fatens Gyermevét annyira²⁴ megh rontotta, (meo)²⁵ egészen tagjait²⁶ megh me,
 resztette, ā Szájátt bé kapcsolta, hógj²⁷ az űdõtűl fogvást nyomorúlt²⁸ Sántha (is)
 ā Gyermeke'. Azután isméth hogj bizonyos dologban, mely-
 ben ā Fate'ns tudós nem (bú)võlt, bizonyosságának nem me'nt, hívá-
 sára Kõre' Ilonának, ā másik Gyermevétis fejére megh rontot-
 ta, és Szeme Világhát (e'l vette')²⁹. [2]

¹⁴ Az és mondotta aláhúзва, valószínűleg törlési szándékból.

¹⁵ Az aláhúzott *mondotta* fölé beszúrva.

¹⁶ Az *Ártatlant* és *felele* szavak fölé utólag beszúrva.

¹⁷ A kihúzott rész fölé beszúrva: *az űdõtűl fogvást*. A betoldás jele két vessző.

¹⁸ A *Fiacskája* fölött egy kettes, a *Fatensnek* fölött pedig egy egyes szerepel, vélhetően a sorrend felcserélésének szándékából.

¹⁹ A *hogj* és *Gyerme* szavak fölé utólag beszúrva: *edgj neminémű*

²⁰ A kihúzott szó fölé beszúrva.

²¹ A jobb alsó sarokban, a szavak őrshóként funkcionálva: *hogj eõ megh*

²² Javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy miről javította a lejegyző.

²³ A *megh* fölé utólag beszúrva.

²⁴ A *megh* fölé beszúrva.

²⁵ Valószínűleg a *meg* igekötőt kezdte el írni a lejegyző, de a *g* szárát már nem húzta le.

²⁶ A *tagj*- szókezdet helyén eredetileg talán a *meg* igekötő lehetett, de az olvasat bizonytalan; átírással javítva.

²⁷ Javítás látszik, de nem egyértelmű, hogy miről. Talán *hósz*- kezdetű szótag állhatott itt.

²⁸ A *Sántha* fölé utólag beszúrva.

²⁹ Az átsatírozott szó szaggatott vonallal alá is van húzva.

10. Kőkény Andrásné Nagy Anna pontonkénti önkéntesen felvett vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 4.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 4.

Brandl–Tóth G. 2016: 83–6.

Interrogatorium,

Responsorium.

Conthoralis Andreæ Kőkény, Giliczó János Feleséghe

Anna Nagj most¹ annorum circiter 65. ex Ölve'd ex Kottū Bekesiensi

1 ^o . Vagyone szövetséged az ördögell?	Vagjon Szövetsége', és azok se'gértik őket, másként se'mmit ne'm érhetnének ōk Szintén úgy látták, az ördögökett cifra ruhában, ² és az Iste'nt meg tagadta, ³ (és hogj soha el nem hadgja.)
2 ^o . Mi formán?	
3 ^o . Mikor tetted azon Szöve'tséget?	(hátt ugj nyolcz) 36 ⁴ Esztendejevagjon, néha nem járt vélük, mert az ura járt helette
4 ^o . Meddigh,	17 ⁵ Eszte'nde'igh, (vagjon, mikor) oda es- küdt, ⁶ az Szemérem testére ūte'tte' ā Pecséte't az ördögh, Kivüll ā Partyá- ra. Számtalanszor Paráználkodot az ördögell.
5 ^o . Irás szerénté, vagj Szóvall vagjon szövetséged? ⁸	Iras Szerént Vörös tenta ⁷ és hogj ha az tartyák, el él- he'tnek véle, azt mondotta az ördög, de már el sze'tte tölök, isméth ⁹ Sz. (Györgj) Lucza Napra ígerte, hogj ád néki ¹⁰ Rósa

---

¹ Az *annorum* fölé beszúrva.

² Az utolsó magánhangzó fölötti (valószínűsíthető) ékezet áthúzva.

³ Eredetileg *tagadták*, az ékezet és *k* betű áthúzva.

⁴ A 36 a *nyolcz* fölé beszúrva, de a 36 is javított, talán 29-ről.

⁵ Eredetileg 15, átírással javítva.

⁶ Eredetileg: *esküttek*, átírással javítva.

⁷ Az *és hogj* fölé utólag beszúrva: *Vörös tenta*

⁸ Eredetileg talán: *szövetségett*, átírással javítva.

⁹ Eredetileg ékezet lehetett az első magánhangzón.

¹⁰ Eredetileg *nékik*, a *k* a szó végén áthúzva.

6°.¹¹ Micsoda Hele'n?

7°. Minémü Szándékkall, és alkalmaz-
tosságall?

8°. Ki volt jele'n azon Szövetség
be'n.

9°.¹⁴ Hol lett az szövetség, és mi-
némü jeled vagion onnend.

10°. Mi vitt,¹⁷ és ösztönözött arra téged?

11°. Űzte az babonaságot, s- ördön-
gösséget?

Daniél ígért hogj újobban bé kell e'sküdni néki
mert láttya, hogj nincsen igaz hűségbe-
Fejér Kőrös (mellett) Part mellet a hol
őszve szakad ā fekete Kőrös. Őlveden
Mivell az Ura Kőkény az vólt ō is
az őrdög azt javallotta, hogj az¹² azigaz
hitt, és hogj ne' gjonnyon, de ō gjont (s)
háromszoris el űzte ā Pap e'lőle. miolta
e'vvell az urával v[a]gjon(.),¹³ vólt Sz. Lucza Nap
jan, Karácsony napján. Sz. Györgj napján [1]
+ Az Kőrös mellékiek vóltak jele'n mi-
kor oda esküdött, mivel magha is ot
lakott.

Az kőrös mellet volt.¹⁵ Az Szemére'm
testében¹⁶ az Partyán, az őrdög hűvel-
kével nyomta oda, mint egj Sömör
ollyan, minden holnapban meg szokot
újolni.

Kőkény névü Ura ösztönözte arra
azt mondotta, hogj az a jó éle't, nem
ē világi éle't.

Űzte ā babonaságot, valamint más tisz-
tségben¹⁸, hogj hivatalyának me'g kell
fele'lni, úgj nekik is, hitők sze'rent
kéntelenéttettnek.

¹¹ Az *o* tintafojtós, törlési, de akár megerősítési szándék is állhat mögötte.

¹² A magánhangzó *o*-ra is hasonlít.

¹³ Az első magánhangzó kimaradt.

¹⁴ Eredetileg *8*, átirással javítva.

¹⁵ Rövidítés, Brandl-Tóth G. 2016: 84. oldal szerint: *volt*.

¹⁶ A rövidítés *-bVn* és a *-nVk* határozóragokra is utalhat, inkább a *-bVn* lehet.

¹⁷ Az *i* megformázása kissé *e*-re is hasonlít.

¹⁸ Az *s* és a rövidítés jele megerősítve.

12°. Minémū formában, és miképpe'n
babonáskodtáll.

13°. Valamitt teméttéle',²² vagj ástále
el, (hogj) ami²³ azon búbájosságott ||
illetje.²⁴

15°. Hányszor.

16. Minémū helye'n.

17°. Mikor, és minémū űdöbe'n.

18°. Kinek vétettéll babonaságoddall,
és minémū neheze'n, és segéthe-
tede azon személyt akitt meg ron-
tottáll.

Fűhen fáhan, fa le'veléhen, Az Férfiak elől
jártak,¹⁹ és me'g eszik, s- iszák, Ō vólt
macskán²⁰ is, Kőrőson laktáhan²¹ vólt ||

Embere'n is,

és Makon is, és az maga Urán mi-

kor még tanulta e'lsőhen. [2]

Ōnem ásott, de az előlkelők ástak, űg̃j mint

Szandáné, Kiskoldúsné, de Rósa Dániel

nem ásott, me'rt ō ottis Uri Embe'r, és

ötet Urallyák, és hallotta Rósánétúll, hog̃j

valamimarha csontokatt az bokorhoz

kötözte'.

1. Egj Gyermecket meg főroztöt Gólya fészek-
be'n, és avvall rontotta megh, tudta
hog̃j azzall meg ronthatya ||

Kotogány Ferencz²⁵. És má-

sik Gyermeckett Puskás Andor²⁶ ||

Szant²⁷ Szándékkal

az földre' ütötte, mind az kettő

meg holt.

2 Kis' Ferenczné Szabó Jancsit (is) Makón ||

me'grontotta²⁸ vólt

(me'gh,) de ugjan maga meg is g̃jög̃jetotta,

¹⁹ A j fölött egy ékezet is szerepel, valószínűleg tévesztésből.

²⁰ Az első magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

²¹ Utólag beszúrva a *Kőrőson vólt* fölé.

²² Az e melletti jelölés nagyon halvány.

²³ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

²⁴ Eredetileg talán: *illesse*, átírással javítva.

²⁵ Bal oldalon a sor elejére és a 18. kérdés alá beszúrva: *Kotogány Ferencz*. A betoldás jele: ø

²⁶ A *Gyermeckett Szant Szándékkal* szavak fölé utólag beszúrva: *Puskás Andor*

²⁷ Az ékezet nagyon halvány.

²⁸ Eredetileg: *ō rontotta*, átírással javítva.

az Patingh gussall.

3 Tésla András²⁹ Szolgája ke'zétis ||

bokábúll kirantotta vólt (ki)

és isméth meg gǵógǵétatta

Sántha miskattís³⁰ tudta mikor késertette

Kere'la. [3]

19°. Kitül tanúlad azon Babonasá-
gott, és miképpen arra jöttéll.

Az Urátúll Kőkény Andrástúll ta-
núlta.

20 Másokatt tanitottálé, Kitt, és mi-
Képpen.

Borbás Kata, Kis' Mihály Feleséghe az Napátúl tanúlta.

21°.

Sz. Lucza aszszony Napján szokták el

Venni az tehény hasznátt. Es ā Gabo

na virágjált³¹ Sz. Györgj napján³² ||

szokták el ve'nni, és ā

Vendégségok³³ szokták mege'nnj, Pogá-

csátt sūtni, és az őrdögok³³ szintén ugj³⁴

esznek isznak, az Tisztségett azok

Szokták osztogatni, ā ki értékesseb an-

nak adgǵák³⁵ ā főveb tistségett[!], Szin-³⁶

tén ugj invitállyák az őrdögök, és érte

me'nné'k, az orvos fűvekett Kőrös mel-

löl szokták hozni. Egj orá múlva oda is

és viszsza is jöhe'tnek,

Martonyoson Vaskapúnál³⁷ majdelmo-³⁸

²⁹ Az *r* szára egy kis kunkorban végződik, a rövidítés jele.

³⁰ Eredetileg talán: *miskánál*, átírással javítva, a második magánhangzó ékezte áthúzva.

³¹ Az *i* fölött egy ékezet is szerepel.

³² A *szokták el ve'nni* szavak fölé utólag beszúrva: *Sz. Györgj napján*

³³ Úgy tűnik, az *ok* utólag beszúrva.

³⁴ A *j* pontja helyén egy elmaszatolódott tintafolt.

³⁵ Eredetileg: *adgjanak*, a *-nak* áthúzva, ráírva a *k*.

³⁶ Az *n* fölött két pont.

³⁷ A második magánhangzó nem egyértelmű, *o*-ként is olvasható.

³⁸ Az *o* gyors kézírás eredménye is lehet.

radott[!] az Fate'ns, mert az lovát Martonyo-
siak el vitték, azután Rósa maga lován (vit
te a) hozta haza.³⁹ [4]

---

³⁹ A *haza* első magánhangzója *u*-nak is olvasható.

11. Kőkény Andrásné Nagy Anna tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 5.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 5.

Brandl–Tóth G. 2016: 87–9.

Fassio Kőkényianæ.

1. Kőröle. 2. Egj rondgjos Koldús juhái van-

nak Tóth Iván, vagj Mihály, Tót

Aszszony téglá házaknál. Rohonkáné.

Malmos Kata. Csiszárné. (Szan)

Zsirosné, me'nye'cske' (az) Rósa Daniné

szintén úgj tud rontani, és maga Rósa

Daniél ā Kapitány.³ Katona Fere'ncz Principalis

(Katona Mihály.) A csúth Istok Fia.

Horváthné,⁵ (Fia) aki meg holt, az Fia Mi-

ska Hadnagj⁶ Szandané leg régie'b, őtöle

tanulta Kőkényné is. Rác Kata.

Szántó Andor (Szintén úgj velük jár,) ||

tud babonáságot, de nem jár velük.⁷

Dohar Kata nem jár⁸ velük, de tud babonáságot⁹ ||

Monos magha Zászlo tartó

Csupa hus Panna Szathmárine' babonás¹⁰ Fabián

Pe'tiné, nem rége'n tanulta;

Egj Görbe koldús Feleségestüll.

Körmöcziné tehenyek Zsírja Szedő

1. Vallya, hogj Kotagány Fere'ncz¹ ||

fiátt ā ki azCzi

gány házában lakik, ne'm rége'n, azért

hogj Bábának nem hiták, golya fész²

szekbe'n meg főröszöttö', és meg rontot-

ta, s- megis holt utánna⁴ az Gyermekek.

2°. Mákon ísméth az Gyermekekett aka

rattyábúll földre' vetette, és me'g holt,

3°. Mondgja hogj Rósa Daniél szintén ol-

lyan őrdög, mint ő. Felső Vársiak

¹ A *fiátt* fölé utólag beszúrva.

² Eredetileg fészke, a *ke* szótag kihúzva.

³ A *Daniél* fölé utólag beszúrva: *ā Kapitány*.

⁴ Az utolsó magánhangzó ékezte áthúzva.

⁵ Az utolsó magánhangzó *o*-ra is hasonlít.

⁶ Utólag beszúrva a *ska* szótag fölé, jelölés nélkül.

⁷ Az áthúzott rész fölé beszúrva: *tud babonáságot, de nem jár velük*.

⁸ Az ékezet nagyon halvány.

⁹ A *Dohar Kata Monos magha* szavak fölé utólag beszúrva: *nem jár velük, de tud babonáságot*. A betoldás jele két vessző.

¹⁰ A *Szathmárine'* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

[illegible]

*Gejädig. mag wirklich Gen-ung
Zukunft, Kays nider fürzuein-
tel.*

Lovers Lane, Ipswich, Mass. E.
Sept 20th 1892
Dear Mr. Brewster,
I have been thinking of you very much lately,
and wondering how you are getting on.
I hope you are well and happy.

4. kép: A 10. kéz írása a 11. iratban

Vörös Ferencz hadnagj. Kőre' Ilona (vót)
vólt Lajdinant az előtt, de már le te't-
ték rola. Barbola Ferencz. Katona
Mihály csak fűvekett szokott sze'dni
de nem látta közöttük.
Egj kis török Aszszony varásló¹³ szintén ol-
lyan ördög, kis kapu mellet lakik, tiszta felé
Dugonyáné Palánkban. Rósa Geczi
ā ki megh holt. Eōtvös Jakabné nem az

más Companiáhan vannak, és nem sza-
bad edgjik Companiábélinek, más Közé
me'nni. Az also varasi¹¹ ||
Companiáhan Rósa¹²
Daniel ā Kapitány.

Csamangó fiát Kőrole vesztette meg
és haragudott is reája hogj fel fogta,
gjojgettani
Az száját új meg kötötték, hogj nem is
Szolhatot, te'gnap mikor főröszteti vit-
ték.

Lantos János (Leánykájáttis) ||
Feleséghe¹⁴ az (Ke're'la)
Katona Eör | se¹⁵ vesz-
tette' me'gh, azután gjojgettani akarta
Kerelával, jobban el rontották. [1]

Nagj Bali hasonlóképpe'n el tudgja ve'nni minden némű Marha, s- Barom hasz-
nátt, de ne'm járt vélük, Szintén ugj tud rontani, hacsak más seregheⁿ nem
járt.

Rósa (Balás) Daniël¹⁶ pedigh Kőkénynének adott harmincz [ft]töt,¹⁷ hogj me'g ne mondgja
és (meg) ne vallyon re'ája, ā mint meg is adta Néki, és az Rabságbúll ki is
vátotta, és mondotta aztis Rós'a, hogj rossz ördög vagj te', mert te reád
minden Ember (re'ád) kiált; Es vólt egj bika névű lova, és Reszké-
nél ki fáradott virattáigh vissza ment házahoz¹⁸ ||

¹¹ Az *also* és a *Companiáhan* szavak fölé utólag beszúrva.

¹² Erősen tintafoltos, pontozott aláhúzással jelölve.

¹³ Az első magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

¹⁴ A kihúzott *Leánykájáttis* fölé beszúrva.

¹⁵ A *Katona Eörse* betoldás nem fért ki a lap szélén, ezért a *se* szótagot az *Eör* alá szúrta.

¹⁶ A kihúzott keresztnév fölé beszúrva.

¹⁷ Ligatúrával rövidítve, formáját tekintve a jelölés a következő karakterhez hasonlít a leginkább: Λ. Az értelmezésben segített Brandl–Tóth G. 2016: 88. átirata: *forintot*.

¹⁸ Az *és mindgjärt más fekete* szavak fölé utólag beszúrva: *virattáigh vissza ment házahoz*. A betoldás jele két vessző.

és mindg̃art más fekete ló te'rme't, Martonyosra a-
 kartak me'nni, és Martonyosson innénd Vaskapunál ettek Vacsorát
 Rósáné mérte' az Pohárt is reajok e'nnek vagjon két Esztendeje'¹⁹ ||
 az Fate'ns csak az ũte' jár vélük,
 miolta ide szakadott, annak e'lötte' pe'digh Kōrōsmellé járt. Az bikátt
 (me'g) el cserélte' Kecskeméthe'n Szamárért ugjan az Fate'ns cserélte', azon
 járt é'czaka azután. Sokszor erőve'lis el hajtotta az Fate'nst Rósa
 Daniël. Az Felesége Pedigh mindenféle Csontott öszve szedett, és az tövis-
 he'z Kōtötte, s- aztat megis fe'jte'.
 Mónos pedig eg̃ vörös pudlia²⁰ (azon járt) vólt, azon járt,
 Barbél Agnes jött az Fatenshe'z, hog̃ cselekedje'n (az) ollyatt az Urának, hog̃
 hallyon me'gh,
 Malmos Kata, é's Szandáné fenyegették az Fatenst hogj ne' vallyon, me'rt
 meg fogják ége'tni. [2]

---

¹⁹ A *Rósáné mérte' az Pohárt is reajok* szavak fölé utólag beszúrva: *e'nnek vagjon két Esztendeje'*. A betoldás jele: ø

²⁰ Az utolsó betű *n*-nek is olvasható, nem szépen formált.

12. Kőkény Andrásné Nagy Anna tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyvének folytatása (CCVII. 6.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 6.

Brandl–Tóth G. 2016: 89–92.

Fassio Kőkényiana.

Vallya hog̃ az második éczaka bé me'nt (e'st)¹ Rósa Daniēlné annyira el csigázta s- e'l tapodta, es az mellyére űlt néki nem hag̃ott szollani, és más nap viradóra oda ment(,) Rósáne, az ablakon mondotta, (miért) ó Szūlōtte'm Kőkényném, miért valláll az Uramra, miért² haragudtál reám, mivell sok jótt tettem ve'led.

Katona Ferencz az Fatenst tanította, hog̃ az Szōlō fējer[!] levelétt, ā ki még h Kicsike' aztat meg főzze,³ és valamit főll, űgj kell főni, és romlani az Embe'r⁴ lábának,

Midōn az vizbōl fel huzták Szandánét, monda:⁵ hog̃ (ha mostan) bolond vólna Maga Kárára, meg égettetne',⁶ me'rt ha most meg égettetne' olyan szükség lenne', hétt mér földre' is el kell me'nni szénájértis

Dorosmán Masirne is őrdōngős.

Rohonkáné maga kétt Gyermeke'n (tanította) tanulta⁷ az rontást, és mind az kettō me'g holt. Es az Fatensnek̃ mondotta, hog̃ jó őrdōgnek̃ tartod magad, de én jōb őrdōg vagjok.

Borboláne' az maga Szerzámát meg mossá⁸, azt adg̃ja leghényeknek̃ innya, azért szeretik, Rohonkánétűll hallotta ā Fate'ns.

Nem jár ki ā Németh Baba⁹ Aszszony, de elégh babonáságott tud.

Rósa Daniēl még az Katona űdōbēn is őrdōg vōlt Martonyoson,¹⁰ és még mostis oda szoktak járni.

---

¹ Az olvasat bizonytalan.

² Eredetileg talán: *me'rt*, ráírással javította a lejegyző; az *é* tintafojtos az eredeti *r* törlési szándéka miatt.

³ Eredetileg: *főzik*, ráírással javította a lejegyző.

⁴ A névelő fölé utólag beszúrva.

⁵ Eredetileg: *mondan*, az *n* betű kihúzva.

⁶ Eredetileg: *égetn*, ráírással javította a lejegyző.

⁷ A második magánhangzó ékezte nagyon halvány.

⁸ A lap félbehajtásánál szakadás van, a szó kissé megkopva.

⁹ A szó vége tintafojtos, törlési szándéknak tűnik, de a törlés itt nem indokolt.

¹⁰ A rag utólag beszúrva, az *s* után kitett vessző a rag alatt nincs áthúzva.

meg gjógjototta[!]. Megh rántotta az kezétt.

Farkas Mátyás fiát rontotta megh Kōrōle', hogj Kōkényní¹⁶ Leányátt el
nem vette'.

Es Ke're'la magha Menyét meg rontotta, hogj kōzikbē nem állott.

Puskás András fiátis vallya, hogj ō rontotta me'g, eczaka ment reája, kezéve'l
rontotta (ki) megh, ki tekerte', és meg is holt. Csiszárnékérte reá.¹⁷

Fazekas Ferencz Molnárnét is még az Gyermeke meg nem lett vólt mikor

Kōkényné az Varró tött fokáha hajtotta,¹⁸ és az úthā asta, ezt akar
ta (csele'ke'dni) kötesnek cselekedni edgj Juhásznák, hogj az juhát
(el akarta) kilenczett el lopta¹⁹ vólt, azonhan nádért²⁰ ment vólna
Fazekas Ferencz molnárné, (annak) azon eset az kötés.

és nemis Segéthete'tt rajta. Ez nappal történt rajta, de éjel ásta

Farkas mátyas Fiátt hogj meg ne' mondgja Kōkényné, hogj Ke'rela az menyét
meg vesztette, hogj kōzikbē ne'm akart állani, azért rontotta meg
Kōrele FarkasMátyás Fiátt hogj Kōkényné Leanyátt el nem
vette'. [2]

+ Bátyjának az Feleséghe Makon

Tésla András²¹ ō tanította ōrdōngōsséghe', magha kérte re'ája, (Török Csanád
Hadnagj Parancsolattyábúll,)²² mive'l akkor mégh ott lakott, csak az apra-
jára tanította.

Vallya, hogj valaki emberben²³ kárt tett, senki le nem űll az vizbē, ||
és az Sze'ntségett Se'm nyelheti e'll

Valamikor el akarnak me'nyyi az Kapitány Rósa²⁴ házában Gyűlnék, és ottan meg kenik²⁵
és csak mint az harmatott el hánnyák valakire esik csak el kell me-
ni, és olyan lésze'n mint az toll száll, (és egj sze'mpillantásban késze'n)²⁶

¹⁶ A szó végén két magánhangzó látszik: *i* és *é*. A második *é* tintafoltos, valószínűleg törlési szándékkal. Az olvasat bizonytalan.

¹⁷ Utólag lett a sor végére beszúrva: *Csiszárnékérte reá*.

¹⁸ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

¹⁹ Az *o* megformázása *u*-ra is hasonlít.

²⁰ A második magánhangzó *á*-ra is hasonlít.

²¹ Eredetileg: *Andrásnéti*s, a toldalékok kihúzva.

²² A törölt rész erősen firkált.

²³ Eredetileg talán: *emberi*, a rövidített rag mintha javítás eredménye lenne.

²⁴ A *kapitány* fölé utólag, más színű tintával beszúrva.

²⁵ Eredetileg *l*-lel kezdte a szót, javította.

²⁶ A *késze'n* bizonytalan olvasatú.

is azt Szokták hánni az tiszték.

Makon Pe'digh Kis Fe're'nczné rontott, az Fatens Pedigh csak g̃jog̃jította, és az Pénzt Néki adta.

Az harmadik éczaka valamint az sok lég̃ annyi boszorkány vólt az házban²⁷

Körösmellett kí tért vólt azon őrdőgségbüll, de hogj ide jött Rosa Daniëlell²⁸ meg ismerkedett, addig javasolta Néki, hogj állyon közikbe'n, Szolgálló-formán légjen körülötte Szintén ug̃ fele részt fog adni néki, noha minden be'n ottanis' me'g csalta.

Mikor az harmatott, és más föld Zirjált²⁹ el veszik, Rósa Uramáll Szoktákmeg sütni, és me'g e'nni, és az útra vinni azon kenyeret, Pogácsátt de más igaz Embernek, vagj boszorkány cseledgjének nem szoktak adni, és nem élnek véle

Rósa Daniël nem valhat, ha csak meg nem fürüstik, [3]

Kökény³⁰ [4]

---

²⁷ Az *á* magánhangzó *ó*-ra is hasonlít.

²⁸ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, *o*-ra is hasonlít.

²⁹ A *tt* tintafoltos, de még olvasható.

³⁰ Az utolsó üres lap jobb alsó sarkában.

13. Jancsó Pálné Szanda Katalin pontonkénti tortúra alatt felvett vallomási jegyzőkönyve

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 92–6.

Interrogatorium,

Responsorium

(Helenæ Köre) Szanda Kata, Pauli (Szanda) Jancsó¹ Uxor. Ex Kū-

te'lek, ex Kottū Hevesiensi Annorum circiter 50.²

1 ^o . Vagjone szövetséged, és czimborád, és Köté-	Vagjon, és (hees) esküdtött,
sed az ördögge?	de az Iste'nt meg
	nem tagadta, hane'm mindenkor hidnak
	csinálták öte't, holtáigh esküdtették meg
	és hogj halálán valamelly Atya ³
	fiára hadgya
	és ha ő meg holt vólna az urára hadta
	vólna, ha csak az ke'zét adta vólna oda is
	reá ragadot vólna, csak gondolattya ⁴ va-
	gjonis re'á marad, az ördögöt mintegj az
	kezében nyomja.
2 ^o . Mi formában?	Egj mást hiják, elváltozott vólt,
3 ^o . Mikor tötted azt az kötést	30. Esztendeje
4 ^o . Meddígh.	Meddigh fogh élni, másképpen bé sem
	esküdtették ⁵ vólna öte't, s. aztis úgj hogj
	halálán valamely ⁶ Attya fiára hadgja, ⁷
5 ^o . Irás szerénte', vagj csak szovall vagyon.	Irás szerént, de mindgjárt el vették ⁸ tőle,
	Dromo ⁹ hogj meg nem tagadta az
	Iste'nt, azértis hid-

¹ Az áthúzott vezetéknev fölé szúrva.

² A sor elé utólag beszúrva, a könnyebb olvashatóság kedvéért azonban nem ott közlöm: *Annorum circiter 50*.

³ Nem egyértelmű, hogy *t* vagy *tt* szerepel itt.

⁴ Az utolsó magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

⁵ Eredetileg talán: *esküdtettenek*, átírással javítva.

⁶ Eredetileg talán: *valaki*, átírással javítva.

⁷ A *hadgja* után egy *w*-re hasonlító jelölés, de nem egyértelmű, hogy mire vonatkozhat.

⁸ Az *e* kissé tintafoltos, *o*-nak is olvasható.

⁹ A sor elé utólag beszúrva.

6°. Minémű helye'n

nak tették,

Mégh Kecskeméthe'n laktáhan ||

az Pusztáhan

7°. Micsoda Szándékkall, alkalmatossággal

Eg̃ hitvány Aszszony sōprōt (kért tūle) ā

kij̃s hasonlókeppen boszorkány vōlt ||

sz. Miklósi Kapitány¹⁰ Sz. Ki

ráli János (Kapitány)¹¹ Hadnag̃ ||

Parancsolattyábúl

vōlt hozzája, és javasolta, hog̃ az az jó

Elet. [1]

8°. Vōlt é jelen valaki.

Sz. Királyi Hadnag̃¹² jelen létēhen, ||

Sz. Miklósi Kapitány

és Sz. Király Jánoshoz szoktak járni, ||

mivel el

vag̃jon re'ndelve'

9°. Hol lett az Szōvetsēgh, és minēmű je
le'd vag̃jon?

Az billegett fel (nem) ütötték reája, (mert

ō fel nem vállalta, hog̃ Embert ron-

cson, hane'm)

másoknak̃is látta, hog̃ sūtötték az

kis marha szarvát. az Kapitányok, ||

(és) az Po-

kolbéli ōrdōgōkkell tarsolkodnak az ||

Tiszte'k

azért meg nem akarta (regvel) vallani, ||

hog̃ gondol

ta¹³ hog̃ ki fogh bocsátatni

10°. Mi vitt arra tegedett.

Eg̃ ōrdōngős Aszszony sōprōt vetett oda

azt fel vette, és arrúll ragadott re'ája.

11°. Üzte az babonaságott.

Üzte igenis az babonaságott

¹⁰ A *boszorkány vōlt* fölé utólag beszúrva: sz. *Miklósi Kapitány*. A betoldás jele két vessző.

¹¹ Aláhúзва, vélhetően törlési szándékból. Főlé beszúrva: *Hadnag̃*

¹² A *jelen* fölé utólag beszúrva.

¹³ Eredetileg talán: *gondolna*, átírással javítva.

12°. Mi formáhan, és miképpe'n

Kenéssell, mindenféle barom csontyabúl
lábak Szárábúll, dōglōtt marha csontok-
búll, ōszve törvén, (ir) sirt csinált, ||
avval ve'sz-
tet, s. gǵógǵétott. [2]

(Helenæ Kōre)

13°. Minémū Szókkall, vagǵ cselekedetekkell,

Sūlyrūll tudott, de ā leki Atyák ||
meg tiltották
his *formalibus*, én sūly, tōk sūlly vér ||
sūly¹⁴ te reád
olvasok az Atyának, fiúnak,

14.¹⁵ Hányszor,

Számtalanszor, mivel ūgǵ eskūdōt, hogj
el fog járni dolgáhan.

15°. Minémū helyeke'n.

16°. Minémū helyeke'n, és üdōbe'n.

17°. Kí elle'n [3]

(Helen Kōre.) Catharinæ Szanda.

18°. Kinek vétettéll babonaságoddal, és mi-
némū nehezen.

Balogh mihályt azért rontotta meg lábára,
hogǵ kétszer gǵógǵétotta, és borjas tehe-
nyet īgért, és hogj megh nem adta megh
rontotta, és csufolta vōlt ōte't, hogǵ ānyak[!]
hanyad magával vagǵon ā teheny, ||
amaz¹⁶ pedig
no hadgjan; Tót Istvány leányátt azért ron-
totta me'gh, hogj csufolta, ||
ānyok ne edgj kevés
szaloña, Rosa hadnagǵ menyé fiát (Katona
Ōrse)

19°. A kitt meg rontottáll ōrdōngōsségeddel

azért rontotta megh, hogj sajtott adván

¹⁴ A *sūly* után egy *w*-re hasonló jelölés, korábban is használta már ez az írnok. Nem tudni, mit jelöl.

¹⁵ Eredetileg *15*, átírással javítva.

¹⁶ A *z* tintafoltos.

Segéthetede.

Kitül tanúlad az boszorkányságott, és mi-
képpe'n jöttéll arra, és másokatt tani-
tottáll re'á,

Kítt, és miképpen?

Mikeppen jövendöltéll cristálbúll, üvegbúll,

Tükörbúll, az Embereknek Kár nélkül.

Vagj babonás áldásokkal éltele.

Tudtále' Bak (általl,) vagj Kőpönyeg, vagj ha-
jon által hozni az Embe'rekett.

+ Felső Várai Koldus Birois az, Kelemen Marci Fe'leségestűll

Rósa Dániel Kapitány, Feleséghe Tüze'des;¹⁸ Felső Váras Rác Kata Ura-

stűll, (Az Koldus pedig ne'm az.) Egj vastagh Koldus Aszony. Három

Rác Aszszony ā Sáros ucažan laknak, boton járnak az Czerkóhoz.

Az őre'g Kátainé, őregh¹⁹ ([...], Szűcs Farkasné Katona Baranyiné) ||

Kőkénynétűll hallotta²⁰ Boga

néki azt mondotta ā menyecske, meghoz-
tam ā sajtot, de In ne adgja hogj ||

egyéll benne.

Pesti Lászlóné(t P) Kezétt¹⁷ ||

lábátt pedig meg te'ke-

rétette', Pemete fűžen meg kell Parolni s-
mosni meg gjógjűll, ||

Nappall altáhan az Ka-

maráhan hozzá nyúlt ||

az Keze hússához, egj

meszszől bort hogj nem adott hitelhe, más

Nap rajta e'set.

Ő nem tanított, mert az tisztek szoktak
tanítani.

nihil

Nem Szükséges bak, vagj más, mert ugj is
által mehett, azomžan mindeneknek ||
magára

van gondgja. [4]

¹⁷ Az áthúzott betűk fölé utólag beszúrva.

¹⁸ Az utolsó magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

¹⁹ A Kátainé és az utána következő ki nem olvasható név fölé utólag beszúrva.

²⁰ Az áthúzott Katona Baranyiné név fölé utólag beszúrva: Kőkénynétűll hallotta

dussáné régen. Makón. Sánta (János) Ember Piaczon lakik. Alsó Varason
 Kõrmõcziné Komája aszszonya, hadnagj Borbola Fere'ncz. Szanda Mihaly
 nak bûdõs követ adott, hogj job szara légje'n. Báki Czigány hegedûs²¹ (ā) Sipos, ā Zász-
 lótiis õ hordozza, elõljár mindenütt. Az Görbe Koldús Aszszony sem az
 hanem ártatlan, Oreg Be'csej magha. Stephanné, Sze'gedi ||
 (Istvanyné) Istványné²² (Kata az Ura
 ne'm) edgj nagj hordon szokot jární. Az Tót Görbe Koldúsis az de Pálincácskát ígért Néki
 azért nem mondotta tegnap. Horváthné
 Szántalanszor[!] vetkeze'tt az Pokolbéli Sátánynyall, mikor pedig ki nem jön az ördög
 Rácza kata Uravall szokott vétke'zni, valamikor akarta
 Az Szentségett el nyelhetette, me'rt meg nem tagadta az Iste'nt,
 Kõkényné Szokta Nékik adni az Zirt
 Az buzának harmattyátt szokták el venni Sz. Iván Napján, Sz. Lucza Napján, az
 lepedõtt által viszik az gabonákon, azután²³ az lepedõt meg facsarják azt el osztják,
 és az téstáha egj egj csepe't szoktak ereszte'ni, és úgj élnek véle.
 Az Fé'rfiaknak pedig aszszonya²⁴ szokott változni az ördög, és avvall vétke'znek, es Em-
 be'ri Képhe változik akkor.
 Egj kék macskán szokot jární, még makón²⁵ is az vólt.
 Az Kantárja Kamaráhan vagjon fel akasztva, azzall (szokott) szokta álovat is fel kan-
 tarozni az Ura, de õ nem tud benne se'mmit.
 Halála óráján is ha ki akarna téniis másra kell hadni, mert meg nem engedné
 ā Grālis Dromo, az Grālis Conversushan ott van mindenko[r]²⁶ az Dromo
 és szintén úgj süveglik, Grālisnak hiják,
 (Az Emberektül meg szokták ve'nni az marhátt, és le szokták vágni, akar kit
 választanak le vágja,)
 Az Tisztek el változhatnak, de ā közönségesnek nem e'ngedik, (Kõkenyné Strása
 meste'r.)
Csiszárné, és Kõre Ilona magokatt meg fojtották, Szicsányáll, mondották, hogj majd

²¹ A *Czigány* és *Sipos* szavak fölét utólag beszúrva.

²² A kihúzott név fölét beszúrva.

²³ A *lepedõt* fölét utólag beszúrva.

²⁴ Eredetileg: *aszszonyall*, a ragvégi mássalhangzók kihúzva.

²⁵ Az *ó* kissé *á*-ra is hasonlít.

²⁶ Az utolsó mássalhangzó csak félig van kiírva, valószínűleg a gyorsírás következtében hiányos.

meg kinoznak, de vagjōn mit enne'm, és hogj soha sem hadgják magokat
meg kinoztatni.

Mivel már az Fatens vén csak holtig akar benne meg maradni, s- nem is szándé-
kozik ki térni be'lōle, (és) Sōt²⁷ nem is engednék, mert mindgjárt meg fojtának
az ōrdōghōkelégszer²⁸ akart belōle ki térni de nem e'ngedi ā Dromo, mert
azt mondja ā Dromo nem oda mégj ā hova te akarsz²⁹ me'nni

Haromszor szoktak Sz. Gellér hegjére menni. Esztendōhen, ||

Sz. Iván, Pūnkōsd, Sz. Lucza Nap-

ján akkor nagj Vendégség szokott lenni

Gyont ugjan mostanáhan, de nem vallotta megh hogj olyan ōrdōngōs³⁰

Alsó Varasiakat nem ighen ísméri, mert ki ki az magha társávalltart. [5]

Szandáné³¹ [6]

---

²⁷ A kihúzott kötőszó fölé beszúrva.

²⁸ Az *ōk* utólag beszúrva, ezért egybeírva szerepel a két szó, az *ōrdōgh* után szereplő vessző nincs áthúzva.

²⁹ Eredetileg: *akarod*, ráírással javítva.

³⁰ Az *s* fölött szerepel egy vízszintes vonal.

³¹ Az utolsó üres oldal jobb alsó sarkában.

14. Katona Ferenc önkéntesen felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve és Katona Ferenc tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 16.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 16.

Brandl–Tóth G. 2016: 99–104.

Interrogatorium

Responsorium

(Pauli) Francisci Katona Annorum circiter 60.² ā 20. ańis

residet hic loci, natus martonyos.

Benignē examinatus.

Vagjone őrdőgséged, és azzall Szővetséged. Vagjone³ Szőve'tséghe',⁴ ||

az őrdögge'll

meztugadta⁵ az Ińt, és

minden Sze'ntekett szegényeket⁶ ||

Es hogj az hivatallyában

valamitt, az őrdög Parancsol, el fogjárnı

benne', meg eskütte'tte⁷ Rósa Daniél, és az

Mi formában.

Fő őrdőgh Pluto. Hatt bak vólt jelen,⁸ és körül

tanczolta, és hatan bé esküttek akkor

és edgj edgjett körül kellett tánczolni⁹, és

négjsze'r kellett meg csokolni az orczá-

játt, óratt, és az hátúll az alfelétt, annyiszor

Farkas Ilona kecskeméthen Kis Péter leánya.

Sűvegh Istvány, Kocsis János, Dabo Istvány,

Mikor tetted ā szövetsegett¹⁰

Kőrole Fia Pállffi Ferencz. ||

Eze'k¹¹ egjsze'rsmind¹²

¹ A hitelesítő vallomási jegyzőkönyv a pluszjellel ellátott szövegrésznél kezdődik.

² Eredetileg: 67, javította a lejegyző.

³ Az *o* megerősítve, ezért az *n* kevésbé jól látható.

⁴ A *t* az *s* betűhöz is hasonlít.

⁵ Eredetileg: *meztud*, a *d*-t javította, az *u*-t nem. A harmadik magánhangzó is *u*-ra hasonlít.

⁶ A *Sze'ntekett Es hogj* szavak fölé utólag beszúrva.

⁷ Eredetileg talán: *esküdött*, ezt javította ráírással a lejegyző.

⁸ A *vólt és* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁹ Az *o* fölötti ékezet áthúzza.

¹⁰ Eredetileg *szövetseged*, javította a lejegyző.

¹¹ Úgy tűnik, a *k* javított.

¹² A *-szersmind* mintha utólag lett volna beszúrva.

	esküdtek ¹³ bé az Fatensell. az Fatens Zászló tartó. – (Harmincz Eszte'nde'je'.) 47. Esztendeje Negyven hétt Esztendeje ¹⁴ Holtáigh Esküdött ¹⁵ , de már miolta fog- sághan vagjon el hadta. Írás szerént, vagj csak szóvall vagjon. Írás Sze'rent, az házánáll az fazékhan vagjon az írás, ha csak el nem vitték addig ā gonoszak ¹⁶ Rosa Daniel Kapitány adta ā kezébe'n Minémū Helye'n. Őt halomnál jobbára ¹⁷ Szegediek voltak jele'n, Micsoda szándékkall. Gonosz szandékbull ¹⁸ adta maghát közikhē. ¹⁹ Rósa Daniél Kőkény- né, és Kerela készítették. Volte jele'n valaki. Rósa, Kőkényné, Kere'la, Dabo Istvány, és más számtalanon, ²⁰ Holl lett az Szōvetség, és minémū Szegedi határon őtt halomnál, az Ágjekán jeled vagjon. van ā Pecsétt Pluto ütötte', fájt néki, fekete vólt mint az Pe'csétt. Számtalanszor valamikor kellet, bagzott az őrdōggell Aszszony ²¹ formáhan, szin tén úgj e'l ment az magja, tōle [1] Mi vitt arra téged. A Gonosz természet hajtotta reá, és az Vágjodás vitte re'á. Üzte, ā babonasághott. Üzte',

¹³ A *d* utólag megerősítve.

¹⁴ Világosabb színű tintával: *Negyven hétt Esztendeje'*

¹⁵ Az *E* alatt másik betű látszik, amire rájavított, talán: *l*.

¹⁶ Az *az házánáll az fazékhan vagjon Rosa* szavak fölé utólag beszúrva: *az írás, ha csak el nem vitték addig ā gonoszak*
. A betoldás jele két vessző.

¹⁷ A *halomnál* és *Szegediek* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva.

¹⁸ Eredetileg: *szandékkall*, javította a lejegyző.

¹⁹ A *szandékbull* és *Rósa* szavak fölé utólag beszúrva: *adta maghát közikhē*.

²⁰ Jobb oldalon alatta számolásféle látszik: *60*, alatta *4.7*, aláhúzva, alatta *3*.

²¹ Eredetileg: *az*-zal kezdte a szót, majd átírással javította a lejegyző.

Mi formában, és mikeppe'n.

Kine'k vétetell babonásagoddall, és
minemű neheze'n.

Vala mint az többi úg̃ ō is cseleke'dett
Az ember fejét azért tették e'l, hogj se' mihez
Szere'ncséje ne légje'n, az Gyepen kapták²²

el, és ottan tők fejet csináltak nékie

1 Katona Jósa leányának²³ ||

kezétt, lábátt rontotta me'g

az inajtt őszve húzta; ||

Meg lehet g̃jógjéttani az teme

töbe'n csontott sze'dg̃jen, és főzte megh, ||

és f̃röszz[e]²⁴

meg benne'.

2²⁵ Simony mihály fiának²⁶ ||

rontotta megh, e'lméjétt,

s- erejétt vette' ell, az elméjét ā fejébüll ki vet-
te', ezt soha nem lehet segétteni.²⁷

3°. Kotogány Fere'ncz Gye'rmeke ||

labacskájátt, kezétt,

az inaitt s- erejétt, rontotta meg, megis holt,

4ta.²⁸ Bárány Jancsi (Juhász) Koszó ||

Juhásza leánykájának

te'stétt rontotta meg, meg holt,

5°. Pinter Gergely fiacskájának ||

inaitt, s- e'reitt vette

e'll, aztis megh lehet csontall g̃jógjéttani,²⁹ és

Nagj (...) ³⁰füvel, mint az tormának ||

ollyan levele

²² Az *a* betű *u*-nak is olvasható.

²³ Eredetileg: *leányátt*, javította a lejegyző.

²⁴ A lap széle kissé szakadt, a hajtás miatt az utolsó betű kevésbé látszik.

²⁵ A kettes szám inkább a két sor között szerepel.

²⁶ Eredetileg: *fiátt*, javította a lejegyző.

²⁷ A lap hajtása miatt a szó kissé kikopott.

²⁸ Eredetileg: 3, javította a lejegyző.

²⁹ Az *é* betű *i*-ként is olvasható.

³⁰ Az áthúzott szó olvashatatlan, talán *b*-vel kezdődik, az utolsó pedig valószínűleg egy magánhangzó.

- vagjon, szörös, meg (főzni) kell ||
 az ó hójált[!] olvaszta
 ni, ésaz fűvet meg kell törni, és zírba kell hánni,
 és azzal kell kenni.
- 6°. Tótt Gyurkának az fiált is, már³¹ ||
 e'l ment lakni,
 meg holt az fiá be'nne'.
- A Kit meg rontottáll ördöngösségeddel
 babonásógoddall,[!] segíthettede azt
- 7°. Balogh Janosnakis mindenét ||
 meg rontotta, meg
 holt be'lé. Bátya vólt az Fatensnek. ||
 tanúlt rajta.
- 8°. Berta Mátyás kissebik fia lábait is, ||
 soha sem lehet
 segítte'ni rajta.
- 9°. Kószo Albert fiált Palkótt is, ||
 az erejébül kive'tte'³²
 vólt, de vissza adta.³³
- 10°. Csúcs Döme menyének minden ||
 tagjált, megholt
 belé, haragudot az Urára.
- 11°. Szeghi Josephet is meg holt beléje.
- 12°. Egi Szolga legénytis, el ment innénd, ||
 ki is epültvo[It]³⁴
- Kitüll tanúltad az babonásógoddal,[!]
 és miképpen jöttél arra, és másokat
 tanítottále reá
- 13°. Esmás szolga³⁵ legényt, Vas³⁶ Páll, ||
 mostis ott szolgál
 ki fog gjógjúlani belöle'.
14. Koledás mihály Felesége e're'jétt el vette ki

³¹ Az *m* javítva, de nem egyértelmű, hogy miről.

³² Eredetileg talán: *kive'tték*, a *k* betű tintafoltos, törlésre utalhat.

³³ Eredetileg: *adtá*, ékezet áthúzva.

³⁴ A szó vége nem látszik jól a lap szélénél.

³⁵ Fölötte egy kettest formázó jel.

³⁶ Az *s* fölött egy ékezszerű jel, valószínűleg egy egyest jelöl – vélhetően a sorrend megváltoztatására vonatkozó javítás: *Esmás Vas Páll Szolga legényt*.

fogh épülni belőle
 Az atya meg holt, arrúl maradt ||
 sok fű, tanúlgata
 azután Kőkenyné Rosa Daniél,³⁷ és Kerela
 tanították [2]
 Kitt, és miképpe'n nihil.
 Miképpen jövendőltéll cristalbúll, Üvegbűl, Nihil.
 Tükörbűll, az Emberek[ne]k kár nélküll.
 Babonás áldásokkall élte'le.³⁸ Nihil.
 Tudtále Bak, vagj Kőpönye'gh, vagj Tudott, Rostán is által menni, csoportostúl
 hajón által hozni, vinni az Embereket mikor jártak, 100 is Egj rostában,
 Kapitány Rosa Danie'l, Feleségheis az, Borbola Fere'ncz hadnagj, Feleséghe (Szűcs'
 Janine,) Rósa Daniél Öregbik fia (Borbola Fe'renczné) Gergely³⁹ ||
 Rohonkáné, (Kocsis János
 Faragóné, Vörösné') Rác Kata. Monos István, Szántho ||
 Mihaly nem ige'n régi⁴⁰ Eötvös Jakabné.
 Dugonyáne, Horváth miska, még meg nem esküdöt⁴¹ annyárúll ||
 maradt, (Borboláné is szintén ugj
 oda járt.) Báki is az ló Patkoló. Vajda mihály, (Csikós Ilona,) Csikos Eörse
 nem lészen | ā sereghen⁴² Dugonyáné Palánki sereggel⁴³ Rohonkáne ||
 2 ako borért tanította megh Kőkényné, Őreg felső
 ötvös Jakabné Szántho mihály, Rosa Ge'czi Katona mihály nem olyan (o[?])
 hanem csak fűvekett isméri. Kelemen Marczi Feleségestűll.⁴⁴ Baki Felső Várai Czi-
 ghány, Rósa Geczi āki meg holt. Zirasné, Csikós Eörse új mint malmas[!]
 Kata. Kelemen Marczítt ā Felesége tanította.
 Az Szentsegett kivette az Szájábűll és az földhe tette, az udvárāha ki hozta az
 Templombűll, de eddigh az tikok is ki vakarták, vagj s. v. ā Sertélyesekis ki túrták.

³⁷ Eredetileg valószínűleg: *Daniélné*, az asszonynévképző lekaparva/ledörzsölve.

³⁸ A második magánhangzó esetében inkább az *e'*-re hasonlító jelölés szerepel.

³⁹ Az áthúzott *Borbola* vezetéknév fölé utólag beszúrva.

⁴⁰ A *Mihaly* és az *Eötvös* nevek fölé utólag beszúrva: *nem ige'n régi*. A betoldás jele két vessző.

⁴¹ A *Horváth miska annyárúll* szavak fölé utólag beszúrva: *még meg nem esküdöt*. A betoldás jele két vessző.

⁴² A sor elé utólag beszúrva: *nem lészen | ā sereghen*

⁴³ A *Dugonyáné* és *Rohonkáne* nevek fölé utólag beszúrva: *Palánki sereggel*

⁴⁴ A *Marczi* keresztnév fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

Az Imádságott vissza mondták, s- imádkozták.

(Lovon szokot járni) Pemétbüll, aragbüll⁴⁵ szokott lovat csinálni, s- azon járt.

Azon ördögséghe Balogh Tamásra Szándékozott hadni, ha meg holt volna.

Háromszor szoktak Sz. Gellerd hegjére me'nni Sz. Györgj Pünkösöd, Sz. Lucza Napján men-
ni me'nni

Mikor Gyűlésben vannak, akkor méghint te'rminust tesznek ||

mikor me'nyenek masadszor

oda.

Rósa Daniél Masa Geczin szokot járni, azért, hogj az menyétt ||

Vajda (Mihálynét) Leányátt⁴⁶ sze-

rette [3]

Az esött az idén el kötötték, az eleve'ny Embe'rnek ā fejétt ||

az elmúlt Tavaszon minyájan | Sz. Györgj napjan,⁴⁷ el ássák és úgj kötik

el az e'sött, és az Ember (sokáig) nem éll, ā mint Dorosmán megis találták az⁴⁸

fejétt, és eleve'n tik is el van. ásva, azt fell vette'. Rósa Daniél házához

göltek elsőbe'n, csak annyit te'tt volna e'gj, mint kettő.

Az másik az kettős halomnál van e'l ásva, és azértis nem lehetete'ső,⁴⁹ másképpen

ugjan az esőnek meg van az úttya immár.

Rósa Daniél, és Feleséghe, úgj Borbola Fere'ncz (kérték) az Fate'nst kérték, és Parancsol

tákis⁵⁰, hogj ne vallyon reája.

Azon fejétt, mellyett az el múlt Sz. Györgj Napkor el ástak kettős halomnál, Re'szkén

való RácZ GyermeK mint egj 13 (har) Esztendős GyermeK feje' vólt, és annak tőke

bül adtak fe'jétt, élt azután circiter (harom) Kétt holnapigh. Aztat pedig azért

csinálták, s- tették, hogj eso ne' lehesse'n.

Az Fate'ns' köszöni az N. Tanácsnak, hogj az Isten fizesse megh, hogj ha[?] e'l Kezdettek in-
vestigálni azon gonoszságott.⁵¹

Az halakott el adták az Töröknek (legye'kért) olyan legyekért, ā mellye'k mindenféle

⁴⁵ Eredetileg: *arság*, az ékezet áthúzza.

⁴⁶ Az áthúzott név fölé beszúrva.

⁴⁷ A *fejétt el ássák és úgj kötik* szavak fölé utólag beszúrva: *az elmúlt Tavaszon minyájan | Sz. Györgj napjan*,

⁴⁸ Kissé firkált, nem egyértelmű, hogy miről javította a lejegyző.

⁴⁹ Az *et* szótag utólag beszúrva, emiatt szerepel egybeírva a két szó.

⁵⁰ Eredetileg tévesztett: *tákis*, aztán javította.

⁵¹ Félig alá-, félig áthúzza, vélhetően nem törölni, hanem kiemelni akarta a mondatot a lejegyző.

kárákott, szölő le'velétt, fa levelétt, és más afféle' Károkatt Szoktak te'nni
Ahol Rósa Daniél, Borbola, és az Fatens le⁵² ült ottan nem nyöl fű.
Az bort pe'digh mikor utolszor martonyos fölé (me) vóltak Pünkösöd napján, akkor
vittek mint egj 4 akos hordó bort (vitte'k e'll) ā N. Váras alsó Korcsmájá⁵³
búll, e'gji[k]is⁵⁴ hordóbúlis, másbúlis Sze'dte'k ki
Vallya, hogj Rósané 4 Esztendőktüll fogvást vagjon közöttük, miólta e'vvel az Urávall
vagjon,
Azonkívülaz őrdögök (enn) e'le'jnte'n ighe'n biztatták, hogj fogja ökett se'gétteni, csak ne
vallyon, de' már mast nem te'ntállják.
Tormáné āki Dorosmára akart me'nni, mondotta e'gj Dorosmái Embe'r, hogj Ka-
szálni akart, de valami fazékban az földbe ásva egj tyúkott talált,
de Tormáne magha nem látta.
Ló⁵⁵ fejétt me'g töltötte' más Ember Farkas Adám⁵⁶ ||
Szántó földétüll el vitt földel, és az maga Szán-
tó földébe tette, hogj (más) az használt el vihesse
Oda be'nt az Pitvarban⁵⁷ az őrdögök mondotta, hogj tagadgja vissza, ||
és légjen úgj mind az előtt vólt
boszorkány, 3 vólt Ember képében fekete gunyában fe'gyve'r nélkül, látta sze-
me'ivel. Minden féle képpen fogadták, hogj meg szabadétyák ötet, de
már láttya, hogj meg nem szabadethattyák. Borbolát is hogj tagadgja meg nondani⁵⁸
Kettős halommalis azok az őrdögök ámitották, hogj az Ember fejétt meg nem mutathat-
ta,
Látta, hogj Kőkényét is ki vitté⁵⁹ Rosa Daniél Martonyoson csigázni, és sōpröt tettek
hele'tt,[?]
Katona⁶⁰ [4]

⁵² Kissé kikopva a lap félbehajtása miatt.

⁵³ Eredetileg: *Korcsmáján*, az utolsó betű kihúzva.

⁵⁴ Eredetileg: *e'gjikbúllis*, a toldalék és vélhetően tévesztésből a *k* betű is kihúzva.

⁵⁵ Eredetileg: *Bika*, a *B*-t áthúzta, az *i*-t nem, ráírással javította a lejegyző.

⁵⁶ Az aláhúzott szavak fölé szúrva.

⁵⁷ Az *Oda be'nt az őrdögök* szavak fölé utólag beszúrva: *az Pitvarban*. A betoldás jele két vessző.

⁵⁸ A *d* az *n* fölé beszúrva, rövidítést is jelöl: 'megmondani'?

⁵⁹ Eredetileg: *vitték*, a *k*-t a következő szó első betűjére javította.

⁶⁰ A jobb alsó sarokban.

Katona Ferenc tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 16.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 16.

Brandl–Tóth G. 2016: 105.

+ 1728. die (10 Juny[?]) Katona Fe'rencz vallya, hogj három ördög feke-

te gunyában (h) Kétt izben nappall, rajta (menni) mentek,

és mondották az ördögök, Ti pogányok miért állottatok

el (töle'm) túlünk, mi (ne'm) nem engedgjük, hogj fel ve-

hessétek azon RácZ GyermeK fejétt, mert mi őríztük

kétt holnapígh azon GyermeKett, ā kinek ā fejétt el vet-

tük. már nem bán- | nyuk,⁶¹ ha meg (ò) haliss⁶² | mi e'l megjünk.⁶³ ||

Azon fej Pedigh az tárlóban vagjon el ásva

Ló fe'j pedigh az Fatens Szálláson vagjon, azért tette oda,

hogj maszszoris más Ember búzája földébüll meg töltöt⁶⁴

te vólna az fejett, és az magha földébe ásta vólna.

Vallya, hogj Rósa, Feleségestüll ki vitte Kőkénynét Martonyosra,

és ottan csigáztatta⁶⁵.

Az Kerelátt, Csiszárnét, és Tóth Aszszonytis Rósa, és töb társaival

fojtották meg, hogj ne valhassanak.

Az Zirral körűl megh kenik magokatt, s mondgják hop hirévell, és el rő-

pülnek, de minde'ncor Rósa házánál szoktak őszvegjűlni.

Az ördögh ā Boszorkányokatt (Drog) Dromo Seregének nevezte [1]

⁶¹ A *bán* után egy elválasztójel, amely helyén eredetileg talán egy *t* volt.

⁶² Az *a* inkább *u*-ra hasonlít.

⁶³ Bal oldalon az *és mondották*, illetve az *el túlünk* kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: *már nem bán- | nyuk, ha meg (ò) haliss | mi e'l megjünk*. A betoldás jele: ø

⁶⁴ A *t* fölött egy vízszintes vonal, nem egyértelmű, hogy elválasztójelnek szánta-e a lejegyző.

⁶⁵ Eredetileg talán: *csigáztattya*, átírással javította a lejegyző.

15. Kovács Pál tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 8.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 8.

Brandl–Tóth G. 2016: 107–9.

Interrogator

Responsor.

Kovács Páll, annorum 67. ex Péte'r Vásár in Kottū Hevesiensi adjacente¹

Vagjone Szövetséged az Őrdógőkkel.	Vagjon, meg tagadván az Iñt, és Szenteket, az Kereszttségnek ellene mondot, Tajnainé esküdtette, egj fekete bikához e'sküdtette, 3szor ke'rülte me'gh az szarvát az égh felé 3szor fel simitotta (az szarvat)
Mi formában, és mimodon.	és az ke'zét 3szer fel húzta rajta, és mondotta, hogj ha tik eztet tiszte'liték, énis ezt tisztele'm 3szor mon- dotta, az farkátis 3szer huzta megh, és mondották, hogj az töröktől jó nyereséghez hoznak, ² az mi atyánkot vissza kellet ottan mondani néki. Az homlokát, és farkát, minnyáján meg csokolták, annyira, hogj meghís hódosodott beléje, azután Emberré változot, 3szor vétkezet az gonosz szall, azis sántha vólt.
Mikor tetted azon Szövetsegett.	11 Eszte'ndeje hogj vélük járt, de' Nagj Boldogh asz- szony napján lészen Esztendeje', hogj bé esküdöt
Meddigh.	Holtáigh esküdtették, de hogj látta azon gonoszságot, Istentelenséghez, ki akart tértí, azért jele'ntette megh az N. Tanácsnak.
Írás szerénte, vagj csak szovall.	Szóval, de fogadták, hogj Czédulátis adnak, de nem adtak, ā kinek Czédulája vagjon erős az kő-

¹ A rövidítés feloldásában Brandl–Tóth G. 2016: 107. segített.

² Az *o* formája itt sem „kerekített”.

Micsoda Helye'n.

Minémű Szándékkall, és alkalmas.
sággall esküdtél³ bé,

Ki vólt jele'n azon Szövetségben.

Hol lett azon Szövetség⁶ és mi-
módon, és minémű jeled vagjon.

Mi vitt, és öztőnozott⁸ arra téged.

Üztede az Babonasághott, és őrdongős-¹²Valamint ā többinek el kellett me'nni, s. ottan né-
seget

Minémű formában, és miképpen űzted
az babonasághott.

zöttük. Tajnainé, Brunczlik szintén űg̃ kér-
dezte, hog̃ mire' esküdt, az lajstromban fel-
tették az Ne'vét.

Sánczárkon kívül, ā szölők közöt, Császár
majorján kívül eg̃ kis dombocskán, ottan
ittak; s- ettek, tánczoltak

El űnta az elöt való kinzásokat, Istentelen-
csigázásokatt, hogj talám könyebsége lészen,
de semmi sincs. [1]

Tajnainé, Brunczlik, Söreginé, Rácز kata,
Sántha⁴ koldús aszszony,⁵ Rusinka akkor nem
volt ottan, hanem Ve're'belyen Búcsúra,
Szölő közöt, Sz. Margit Partyán, az feje te-
jére[!]⁷ tette'k, s- űtötték Néki ā Pecsétet āz
ördögök.

Neha kocsi juhának⁹ (tették), néha kerek szegnek
tették, aztat el unta, azért lett azzá. Azon¹⁰
ban mind szépséghez mutattak, mihelyest el-
ment az ember mindgjárt juszarra, disznó
szarrá változot.¹¹

kik kellett udvarolnī,
Látta, hogj szedték az harmatot, de hová tették
nem tudgja.

³ Eredetileg talán: *esküdt*, javította a lejegyző.

⁴ Az utolsó magánhangzó *o*-ként is olvasható.

⁵ Az *o* betű *a*-ként is olvasható.

⁶ Eredetileg *Szövetségben*, az inessivus *-en* betűit áthúzta, a *b*-t pedig *g*-re javította a lejegyző.

⁷ A *te*- szótagot kihagyta a lejegyző.

⁸ Eredetileg talán: *ön*-nel kezdte a szót, ráírással javította.

⁹ A második magánhangzó *ó*-nak is olvasható.

¹⁰ Az *o* feletti ékezet áthúzva.

¹¹ Az *oz* betűkapcsolat tintafoltos.

¹² A második magánhangzó itt sem „kerekített”.

Valamitt tettéle, ástále, ā mi azon babo-
nasághott ille'ti.

Hányszor, és minémū helyen, mikor, és
minémū ūdōbe'n. [2]

Kinek vétettél babonás Ördōngōs¹³ me- nihil
steségedde'll,[!] minémū neheze'n, és
ségethede'[!] azon Sze'mélyt, ā kitt meg
rontottáll.

Kitül tanúlad azon babonaságott, Brunczliktúl tanulta, el ūnta sok csúfoló-
és miképpen arra jutottall. dások, kinzásokat,¹⁴ ūgj eskūdōt bé'.
Másokatt tanitottále, Kitt, és mikép- nihil.
pe'n.

Miképpen jōvendōltél crístalbúll, Üveg- nihil.
búll, Tükōrbúll, Embereknek kár nél-
küll.

Babonás áldásokkall éltéle. nihil.
Tudtále, Bak, kōpōnye'gh, vagj ha- nihil.
jon által vinni, s- hozni Embe-
reket. [3]

Tajnajné, Brunczlik Felsō várasi kōldús,¹⁵ e'z a kettō legh fōvebbik, ||
Sōreghi Pálné, ā ki V. Notariusnét megh ron-

totta, hogj bort nem adot | néki¹⁶ s- azūdōtül mindenkor sárgha, ||
és az borát megh itták, s- vissza o-
kádták, ennek három Eszte'ndeje', Rusinka, ha csak ebhen az búcsú jár-
sáhan ki nem tért, Koldús Imrének az annya, Sántha aszszony, Rácza kata
Tajnajnéval, Brunczlikkal fōvek, ā dobb¹⁷ az Eōrse fōlsō Várasikol-
dusnénál vagjon, Katona Eōrse, és Toth Mártony is azok vóltak,
Oláh János mellet egj Eōzvedgj Katona renden lévő aszszony, Dugonyáné.

¹³ Eredetileg talán: *áldá*-ként kezdte a szót, majd javította *Ördōngōs*-re, de a *d* helyén egy *g* is látszik; nem egyértelmű, hogy melyik az utolsó javítás.

¹⁴ A második magánhangzó *ó*-nak is olvasható.

¹⁵ A *Brunczlik e'z a kettō* szavak fölé besúrva utólag: *Felsō várasi kōldús*,. A betoldás jele két vessző.

¹⁶ A *totta* és *kádták* kezdetű sorok elé szúrva utólag: *hogj bort nem adot | néki*

¹⁷ A második *b* javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy miről javította.

A hajában¹⁸ vólt ā gonosz őrdōngōsség¹⁹ azért²⁰ nem valhatott, ||

és mikor fōrōsztōttékis nem engedték āz Őr-

dōgōk vallani, ha az nem let vól^{na}, nem hadta vól^{na} maghátt csigázni.

Az alsó Várasia^k nem engedték az kapitányságot, meg lenni Felsō²¹ Váras^{on},

Az Iñ áldgja meg^h az T. N. Tanácsot, hogj el kezdették, eztet, mert sokakat meg^h

rontottak vól^{na}, és az Fatens Romá^{ba} is el ment vól^{na} szentség^hes Pápához, és ottis
megh vallotta vól^{na} aztaz sok Is[ten]telen²² boszorkánysaghott.²³

Ha az őrdōgōk le nem kötötték vól^{na} [a]z²⁴ nyelvét mégh elsō^hen midōn Biró Uram hazá-
nál vólt, ki mondotta vól^{na}.

Amikor bé eskűsznek mindent²⁵ ē'gjmásnak meg^h kell vallani / ||

onnénd tudgja, hogj V. Nótarius

hitvesét meg^h rontotta. Tajnainé.

+ Mikor²⁶ gjlēs^hen²⁷ vannak, akkor Parancsollyák, hogj ki mellikétt roncsa meg^h, de azōrzō

Angjal nem hadgja²⁸ mindenkor meg^h rontani.

Az tōmlōczbenis, és az torturán két izbe'n rajta mentek csigázni, es meg^his rontot-
ták.

Koldús' Biró.²⁹ [4]

---

¹⁸ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

¹⁹ A *gonosz* fölé utólag beszúrva.

²⁰ Az első magánhangzó *e*-ként is olvasható.

²¹ Eredetileg kisbetűvel, javította a lejegyző.

²² A lap félbehajtása és egy szakadás miatt a betűk kikoptak.

²³ A lap félbehajtása miatt a szó betűi kissé megkoptak.

²⁴ A lap félbehajtása miatt a magánhangzó kikopott.

²⁵ A *d* fölött egy kör, nem tudni, mi célt szolgál.

²⁶ A szó vége tintafojtos.

²⁷ Az *ū* fölött még egy vízszintes vonal, valószínűleg a *j*-hez tartozik.

²⁸ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

²⁹ A lap jobb alsó sarkában.

16. Jegyzőkönyvtöredék Kovács Pál boszorkánysággal vádolt személy kínzásáról és kényszervallomásairól (CCVII. 27.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 27.

Pers'onaliter² adstans I. Paulus Kovács, ex Possiōne Péter Vásár, Kottui

Heve'siensi adjaceñ & habita, Annorum circiter 67, benevolē fate'tur.

1mō. Nincsen semminēmū Szövetséghe ā gonoszall, hane'm az Fate'nst sok izbe'n

el vitték, és lónak, holl Kerék szegne'k csinálták ā Bos'zorkányok, űg̃ csigázván, akarták közikbe'n hajtani, s- e'rőve'l húzni. Cæterum nihil.³

2dō. Vag̃jon szövetséghe az őrdōggell, vallya ā Fatens, az Iste'nt, és Szentekett, Boldog

Aszszonyt megh tagadta, ā Szent Ke're'sztségnek elle'ne mondott, Tajna-

iné esküdtette megh ā Bikához, háromszor ke'rülte me'gh azon Bikátt, és

annyiszor a Szarvált fel Simitotta, és Kezért rajta fe'l húzta, és mon-

dotta, 3 izben⁴ ha tik, úgy mond, eztet tisztelite'k, Énis ezt Tisztele'm, három íz-

be'n mondotta, az farkátis háromszor húzta me'gh, és mondották, ā Fatensnek⁵ hog̃ az

Töröktüll jó nyereséghezt hoznak; Az Mi Atyánkott vissza kel-

lett Néki ottan (imádkozni.) mondani.⁶ Azon bikának pedigh homlokátt, min-

nyáján megh csókolták, e'l annyira, hogj meghis hodosodott beléje.

Azután Emberré változott⁷ az bika, Ő pedigh háromszornál többször ne'm

közösködött az Gonoszszal, de az is Sántha vólt, mint az Fate'ns.

3fio. Tizenegy Esztendeje' hog̃ már vélük jár, de az jövő Nagj Boldog Aszszony

Napján lészen Esztendeje', hogj bé e'sküdtött Közikben. [1]

4fio. Holtáigh esküdtették bé az Fate'nst, de hogy látta azon gonoszsághott, Isten-

telensegét, Ki akart térni belőle, azért jelentette me'gh ā Nemes Tanácsnak.

5fio. Csak szóvall lett czimborálás'a, írást sem adott a Fatens⁸ Magárúl, ||

¹ Másolatról van szó (Kovács Pál tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve). Brandl–Tóth G. (2016: 107–9) a másolatban lévő többletinformációkat közli az OL-ban található példány alapján, én azonban a CsML-ban megtalálható másolat magyar nyelvű részeit teljes egészében külön közlöm. A latin szövegrészben Kovács Pál mellett Jancsó Pálné Szanda Katalin neve is szerepel.

² Előtte egy töredékes tizenkétsoros latin bejegyzés, amelyet nem közlök. Átiratát ld. Reizner 1900: 439–40.

³ Utána egy latin nyelvű mondat, majd *Deliberatum est*, amelyet nem közlök. Átiratát ld. Reizner 1900: 439.

⁴ A *ha tik* szavak fölé utólag beszúrva: *3 izben*

⁵ A *mondották* fölé utólag beszúrva: *ā Fatensnek*

⁶ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁷ A *zott* szótag a névelő fölé utólag beszúrva.

⁸ A névelő és a *Magárúl* fölé beszúrva.

de (az Fate'nsnek) Néki⁹ i-

gérte'k czédulát adni, mindazonáltal ne'm adtak még¹⁰ eddigh¹⁰ akinek pedigh Czédulája
vagjon, az olyan erős Közöttük. Tajnainé és Brunczlik szintén úg¹⁰ kér-
de'zte'k, mikor az Fate'ns bé e'sküdüött, hog¹⁰ mire' esküdüött, az Lajstromban
fell tették az Nevett.

6̄t̄o. Sáncz árkon Kivüll ā szöllők között, Cs'ászár majorján kivüll edg¹⁰ kis

Dombocskán vólt az Czimborálás'a, ottan ittak, s. ettek, és tánczoltak.

7°. El únta vólt az előtt való Kinzásogokatt,[!] Istentelensegekett ā boszorkányoknak,
reménlette, hog¹⁰ könnyebsége fog le'nni, de se'mmi sincs'.

8o. Tajnainé, Brunczlik, Söreginé, Rác¹⁰ Kata, Sántha Koldús Aszszony, de Ru
sinka ne'm vólt jele'n, hane'm Verebelyre Bucsúra me'nt, de talám kijs
té'rt az Boszorkányságbúll āmidōn Maria Czelben lé vólt.¹¹ [2]

---

⁹ A kihúzott rész fölé beszúrva.

¹⁰ Az *akinek* fölé beszúrva: *még¹⁰ eddigh*

¹¹ Utána latin nyelvű mondat, átiratát ld. Reizner 1900: 440.

17. Dancsó Jánosné Hisen Borbála önkéntesen felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve és Dancsó Jánosné Hisen Borbála pontonkénti vallomási jegyzőkönyvének tortúra alatt felvett folytatása (CCVII. 7.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 7.

Brandl–Tóth G. 2016: 110–5. és 115–6.

Makaj Boszorkanyok, Kőkényné vallásai

Martonyassi Péte'r. Borbas Istvány

Feleséggestüll.²

He'se'n³ Borbála, Dancsó János Feleséghe, anorum circiter 65. nata

in arokszállás. 3 anīs residet hic

Benignum examen.⁴

Vagjone' Szövetséged az ördöggell.

Mi formában,

Mikor tötted az szövetséghe

Me'ddigh,

Írás Szerénte', vagj csak szovall

Minémű helye'n,

Vagjon Szövetsége', az Dromo hitére' eskud-

tek megh, hogj sereghe'n lésze'n, és az Istent, és

mīnden Szentekett meg tagadta, és az Imád-

sághott vissza mondotta mindenkor, mikor-

gjont az Szentségkett[!] ki vette az Szájábúll

és az Egj ház tövéhe'n az földhe ásta mert nemis

ment volna alá. Egjszer pedig az Kristus testét

ki ve'tte, és az Vak lajosné leánya meg holt volt

az szájáha tette, és fel e'leve'nyedet, Csorba Dora,

Sántha Palkoné jelen vólt, de nem tudták mitt

tett⁵ ā szájáha. Az Apáthi Plebánostúll Cso-

morkányi Imrétúll hallotta, hogj ha halva lenne

ā⁶ Gye'rmek úgj cselekedgjék, mégh akornem volt

afféléhe'n.⁷ Sz. Antal napjanis Sz. Dömötör oltár-

ja háta⁸ meghett az tísza fele ā karo tövéhe'n

¹ A vallomási jegyzőkönyv folytatása a *Barbaræ He'se'n Fassionis Continuatio* kezdetű szövegrészről kezdődik.

² Alatta egy vízszintes elválasztóvonal.

³ Az *e* aposztrófjai utólag megerősítve.

⁴ A latin szavak olvasatában Brandl–Tóth G. 2016: 110. segített.

⁵ Nem egyértelmű, hogy *tett* vagy *tott* 'tött', de valószínűbb az első.

⁶ Nem egyértelmű, hogy *ā* vagy *ō*, a contextus alapján az első a valószínű.

⁷ Javította, megerősítette az első három betűt, de nem látszik, hogy mi volt itt eredetileg.

⁸ Az utolsó magánhangzó javított, de nem egyértelmű, hogy mi szerepelt itt eredetileg.

egj Papyroskába tette az földbe de eddighis
 ki Söprötték.
 (Hétt Eszte'nde'je) Huszon hatt⁹ Eszt[e]ndeje¹⁰
 de 3 Esztendővel csak úgj járt | velük.¹¹
 Holtáigh.
 Irás Szerént s. adtak Néki. A Zir, Kantár
 és Irás ā Szekrénybe'n vagjon az Ura Dob-¹²
 ja pedig az Urának nem tudja hol van
 ő Tizedes vólt, az Ura Dobos,
 (Mindsze'nte'n) Apatin¹³ esküdött bé.
 Balati Tamasné,¹⁴ fekete Istványné.
 Borsos Judith, és Kerék Istvanyné Nén-
 nye élnek mégh, Lantos Panni Grālisné,
 el hitték,¹⁵ hogj job lészen néki az ollyan E-
 le't. Gyapjas Panna. Agostony Albe'rt.
 Kőkényné is jelen vólt, hitették hogj Tő-
 rök országhra bolhájért adgják az (Gabo-
 nátt) halatt, az Gabonátt, Rác országhra [1]
 Amint elis adták az esött Rác országhra
 az Fatensnek egj grajczárja jutott, az Urá-
 nak egj Petákott, őszveséggell 1 akó Pén-
 ze'n adták ell, mivell mondották, hogj
 Szegede'n Gazdag Emberek vannak, had
 vegjenek Pénze'n, leg többet be'széllet Rósa Da-
 niel Kapitány, és Borbola Ferencz Had-
 nadgj, az Feleséghe nem az
 Hol lett az Szövetséghe, és minémű (Mindsze'nte'n) Apáthin.¹⁶ ā billeghe ||

⁹ Alatta: *ōtt*, ez átírva *hatt*-ra.

¹⁰ Az *e*-t kihagyta, viszont szerepel egy-egy pont a *t* után és az *n* alatt. Talán észlelte a lejegyző a tévesztést.

¹¹ Utólag beszúrva a *Holtáigh* után: *de 3 Esztendővel csak úgj járt | velük*.

¹² A *b* alatt szerepel az elválasztójel.

¹³ Az áthúzott településnév fölé beszúrva.

¹⁴ A keresztnév olvasata bizonytalan. A lejegyző átírással javította, de nem egyértelmű, hogy miről írta át.

¹⁵ Nem egyértelmű, hogy miért szerepel vízszintes vonal a szó fölött.

¹⁶ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

- jeled vagjon.
- Mi vitt arra téghed.
- Üztede' az babonasághott.
- ā Szemére'm testén
- vagjon oda nyomta az őrdōgh az bal te-
nyerén vōlt az Dromonak valami fa azt
nyomta re'ája.
- Az Nénye Kerék Istványné tanítot.
ta ell, hogj mivel Szeghény hogj éll ell,
és hogj mindgjárť Cziffra ruháťt csi-
náltatnak¹⁷ Nékí.
- 1 Üzte, Ujházi Ferencz fiáťt meg rázta,
és megh rontotta, és fōrdōve'll, Kakas
taréja (és gjiksurony)¹⁸ e'zerjō fū, dicta-
mus fūvell.¹⁹ fūvell gjōgjította megh, Csaldi
- 2 Gurka le'ánykájáťis²⁰ meg razta vōlt, és
ūgj vesztette vōlt megh, ísméth, aztis av-
val Zirrall mellyett Rōsa Daniel, és
Kokényné adott gjōgjétotta megh.
- 3 Bako Ferencz Leánykájáťt aztis olyan
formán rontotta megh (hogj) me'rt²¹ megh
nem akarta adni ā Bába Pénzt.
- NB.²² (Me'r) Me'gháťt Jutká²³, is, mikor Bor-
bola Ferencz, Palánki Marinka Bábá-
vall, Ráczkata forghó Szélben tánczolt
ūtetís fel akarta vinni, osztán, által
ment Megháťt Jutka, mindgjárť,
estvére le tette az kett Gyermekett
most az Sugárjávall meg űtōtték [2]
- 4 Gyapjasné fiacskája űjjáťis kificzamétotta, hogj Czigányal bort ivott,

¹⁷ Az első *n* alatt két pont.

¹⁸ A *taréja fūvell* szavak fölé beszúrva, majd kihúzva: *és gjiksurony*

¹⁹ A sor elé, bal oldalra beszúrva: *e'zerjō fū, dicta- | mus fūvell.*

²⁰ Eredetileg: *lā*-val kezdte a szót, majd átírta.

²¹ Az áthúzott kötőszó fölé beszúrva.

²² A sor elé beszúrva.

²³ Eredetileg: *Jutkáťis*, a tárgyrag és a kötőszó kihúzva.

az Fatensnek nem adtak innya, isméth meggjogjetotta,

5 Szutyor Panniká leánya (a) lábátt meg fordétotta (megh,) és isméth meg
gjógjétotta (megh) kakas taréja füvel ā Temetōn nyōll.

6 Pano Eva²⁴ leanykájátt is hogj adós vōlt, s- nem akart neki fizetni²⁵
bábasághért,²⁶ az vállábúll ki ficzamétotta volt, és meg gjógjetota.

7.²⁷ Apátinis²⁸ kettōt rontott megh, de meg gjógjétotta.

Profusnét Dugonyáné rontotta megh, és Koszgjógjettóné Palánkhan, és hogj az Fatens
NB²⁹ gjógjettotta, egjkor elől vették ōte't, egész az Straúsz előtt való Korcsmá
jgh üzték, hogj maghátt ā gjógjettásba avatta; Amint hogj meg vallotta
az Fate'ns, és azért³⁰ másNap (m) 10 óra tájban megis gjōtrōtték, Dugonyá-
né, és Koszgjógjettóné, és ha Szentōlt vizzel nem érték vōlna, talám
meghis fojtották vōlna, az ajtó hasadékján³¹ me'ntek bé.

Masa Geczinétt is, Kōkénynévell az Fatens, nappall el ejtették az kūsōbōn
általl, hogj egj icze bort nem adott nékik, és az nehéz nyavala elūtōt
te', 7sze'r egj nap, és ōkōr farkú fūnek az viragjátt³² megh törték, és meg
csafarták ā Szájába ā³³ levét, és ell hadta, Kigjó harapásrúllis jó ā fū.
Ez esett ennek előtte 4 héttel történt, mert megh hintették ā kūsōb³⁴
előtt porral, mellyett ā forghoSzélbūll fell vett, és ilyen Szókkatt mondván
En ā Luczifer hirivel bé mégjek, és Masa Geczinétt meg foghom³⁵ rontani
ā mint rajta is történt.

NB³⁶ Szandáné az miklos meste'r Feleséghétt³⁷ is ā matrájátt az ōlíbe húzta, az ina-
itt ōszve húzta, hogj ā Fejellés csizmátt ugj nem fejelte', ā mint ki-
vánta, Bábasághért³⁸, aztat ā Fatens' meg gjógjétotta (málvabull,³⁹ sōprū-

²⁴ Eredetileg: *Evanak is*, a rag és a kötőszó kihúzza.

²⁵ A *z* és *e* között van a pont, nem az *i* fölött.

²⁶ Az első magánhangzó *ú*-ra is hasonlít.

²⁷ Az utólag beszűrt 7. szám mellett egy 8-as látszódik, ami kissé elmosódott, valószínűleg törlési szándékból.

²⁸ Az *n* utólag megerősítve.

²⁹ A sor elejére beszűrve.

³⁰ Az első magánhangzó *e*-nek is olvasható.

³¹ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

³² Eredetileg talán: *viragjának*, átírással javította a lejegyző. A *tt* ismétlődik, vélhetően a javítás miatt.

³³ A magánhangzó után talán egy eltévesztett *n* betű szerepel, amire ráírta a következő szó kezdőbetűjét.

³⁴ Eredetileg: *kūsōbōtt*, a kötőhang és tárgyrag kihúzza.

³⁵ Eredetileg talán: *ron*-ként kezdte a szót, majd átírással javította.

³⁶ A *Szandáné* vezetéknevét fölé beszűrve.

³⁷ Eredetileg: *Feleséghének*, javította a lejegyző.

³⁸ A második magánhangzó ékezte áthúzza.

³⁹ Javított szó, valószínűleg *málvavall* volt eredetileg.

vel, és ló gānéjall) Málvávátt⁴⁰ meg törvé'n me'g ke'nte' az inaitt⁴¹, Sō-
prōfōtt (Kádb)⁴² meg fōzte', és benne megh fōrōztōtte, és az után ló-
ganéjjatt vajhā tōtte, és ā mádrájátt véle fellkōtōtte.

Kitūl tanúlad az boszorkánysághott, és Mindszente'n Nénnyétūll Kelék Péternétūl
miképpen jutottáll arra, másokatt Borsos Judíthtūll. A szegénységhe vitte arra
tanitottállé arra. e'l hite'tték.

(Pala) Paczalosnét tanította, Újházi Ka-
tátt, de megh csak tanullya, nem vōlt
mégh vélūk, aztat csak fūvekre' tanittya,
miképpe'n (ron) roncsan, veszszejcse, és gājójé
cson. Toknétis tanította, miképpen vegje
el ā Tehény hasznátt.

Mikeppen jōvendōltél⁴³ Crístalbūll, ūve'gbūll,
Tūkōrbūll, az Ember[ne]k kár nélkūll.

Babonás' áldásokkall⁴⁴ éltele. [3]

(Vak horvátné) Horváth Istványnétt ā Temetōhē temették, jēgh van ā Szá-
jában, ā Szemfedelétt magha eszi, mégh nem egészlen, ha megh e'heti
nagj szūkséghe lésze'n.

Sz. Iván Nap e'lōtt vōltak Szobotkán mint egj 600,⁴⁵ arrūl tractáltak, hogj mivel⁴⁶
már az 7 Eszte'ndō el te'lt, ā me'ddigh el adták vōlt az Termékenységhe⁴⁷
Sze'gednek, azt vissza (akarják venni,) vehessék,⁴⁸ ā mint az Fate'ns Urávall⁴⁹ edg-jūt⁵⁰
4 máriást fize'tet Rósa Daniél Kapitánynak az meghént az Vice
Grālisnak Szobotkán Szabó Istványnak, de az onnénd az Grālis nem
hadta az e'sōtt el hozni Szobotkárūll, azért (akarna) adott ā Fate'ns, és
ā többi, mert el kōlt ā Vendeghséghe'.

⁴⁰ Az utolsó két mássalhangzó eredetileg talán *ll* volt, javította a lejegyző.

⁴¹ Eredetileg talán: *ináva*, majd javította a tévesztést.

⁴² A *K* fölött egy kettesre hasonlító jelölés szerepel.

⁴³ Az utolsó magánhangzó *i*-ként is olvasható.

⁴⁴ Az *á* betűk *ú*-ra is hasonlítanak.

⁴⁵ Eredetileg talán 5-tel kezdte, majd javította.

⁴⁶ Kissé maszatos.

⁴⁷ A tárgyrág az ívpapír első oldalán szerepel.

⁴⁸ A *viszsza* és a kihúzott *akarják* fölé beszúrva utólag.

⁴⁹ Valószínűleg kisbetűvel kezdte, aztán javította nagyra.

⁵⁰ A szó vége (*ūt*) az ívpapír első oldalán szerepel.

Ahol tánczolnak sohol⁵¹ fű nem nyő, hanem csak vörös Gomba, azzalis élnek
 Kőkényné nagjobbik leánya is ördögh. Sántha Miska Új házi Katánál
 lakik, Be'renybüll, Sámbokrüll elsőkött,⁵² mivel Gyümölcs⁵³ oltó Boldog
 Aszszony napján nappal ā Szuz⁵⁴ Leánynak Bere'nyben Gyermekett csinált,
 Sámbookon is hasonlőkeppen; Es aztis mondotta, hogj Sánta Ferkónéhoz,⁵⁵
 és Lajosnéhoz az kis újjátt hozzá tézsi mindgjárt te'rhbe'n e'sik tőle', Prin-
 cipalis ördögh. Tokné most tanúlly, Ujháziné is most tanúlly, nem
 ronthatnak még. Marinka Palánkban Barbély Istványnáll lakik, ige'n
 fő ördögh. Palánkban ige'n Görbe aszszony feketében jár, özvegj aszszony
 Palánkban⁵⁶ Dugonáné, Kosz gjógjétt óne, Rác Kata, Urastúll, és Felső Várason Tót
 Bába aszszony, Veresné meg tudgja mondani, de Veresné nem az. Marto-
 nosiné Farkas fiávall edgjütt, (ā fiátt) tanította, Gellértné Leánya Far-
 kasné, nagj fejer Lovon jár, ā Napátúll tanulta, és āz⁵⁷ megh az Urátt
 Farkast, Bogadussáne ā Sántha Szolgáján járt. Sántha miska Sipos
 Rósa Daniel az Kapitány, és fenyegette az Fatenst, hogj meg tapodgja
 ötet (mond)⁵⁸ miért vallya ki. Nagj Bali. Parxi Istvány. Mindszenten
 Agoston Albe'rt Tapén Tisza Szélin özvegj aszszony Madarászékon
 fellüll lakik Kecskesné- | nek hiják.⁵⁹ az Vejévell lakik, ||
 Bozoki Szolgájátt rontotta megh, (es)
 Kálmánné is az. Kőkényné Leánya Tapén azis az. (Katona Mi-
 hály.) Vajda Mihály. Sántha Koldus is az.⁶⁰
 11°. számtalanszor bagzott, és közösködött, az ördöggell⁶¹ valamikor akarta, ||
 és az Ura mássall, nem e'gjszer-
 s. mind, hanem csak hol edgjik, holl másik, hol álva, holl fekvé', senki se'm
 irigjli ā másiknak, Szintugj Szerelmeskednek, mint az Világiak. [4]

⁵¹ Az első magánhangzó tintafoltos.

⁵² A múlt idő jele tintafoltos.

⁵³ Az utolsó s betű z-re is hasonlít.

⁵⁴ A magánhangzó a lap félbehajtása miatt kikopott, nem egyértelmű az ékezte.

⁵⁵ Az n fölött egy vonal áthúzva, tévesztésből kerülhetett oda. Az ó betű kissé é-re is hasonlít.

⁵⁶ Úgy tűnik, utólag szúrta be a lejegyző a sor elé.

⁵⁷ Eredetileg talán: ō, javította a lejegyző.

⁵⁸ Bizonytalan olvasatú.

⁵⁹ A sorok elejére utólag beszúrva: *Kecskesné- | nek hiják*. A betoldás jele: ø

⁶⁰ A *Vajda Mihály. Sántha Koldus is az.* szakasz világosabb színű tintával szerepel.

⁶¹ A *valamikor* fölé utólag beszúrva: *az ördöggell*

Dancsó Jánosné Hisen Borbála pontonkénti vallomási jegyzőkönyvének tortúra alatt felvett folytatása (CCVII. 7.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 7.

Brandl-Tóth G. 2016: 115–6.

Barbaræ He'se'n   Fassionís Continuatio

Mikor bé esküdtették, Sár he'gjen Gyöngjössön¹ jelen volt||

Almási Janos Grālis, (és De) ā ki megh

holt és testestül el vitték az őrdögök, Dévaj Pál Kapitány, voltak ā kétt Bak
ott volt azon az hegje'n, mint 200 voltak ā Boszorkányok, ā kétt bakott
tánczolásall 4sze'r megh kerülték hátúll tartották az Szöré't ā baknak, és min-
de'n fordulásban megh csókolták ā hátúlllyátt, és mondotta, te légy ā mi Urunk,
azután isméth Emberré' vált az bak. Azután bé esküdvén tánczoltak,
s- vígadtak az boszorkányok, hogj nyertesek voltak. Es Gyöngjösruill Sz. Gel-
lerd hegjére' jártak.

Sz. György napkor Martonyosson voltak, ottan tartották az Grālis Gyűlést, és hala-
katt légje'n (e'l adták,) az esött is e'gy akó Pénzen eladták, és akkor vissza
fize'tték. Vólt nagj vita közöttök mert az szobotkaj² Szabo János Grālis
Rósa Daninénak, és Kőkénynének egj fegjve'r adott vólt, hogj ha eső akar-
le'nni Szegede'n avval hajcsák ell, de Rosa Daniel, és Borbola nem
engedték, és most forgho halmon egésze'n vissza fize'tték, ā kölcsönt

A Szabatkaj Grālis Szabó Istvány az harmatott az Gabonárúll Sz. Györgj napján
Korsókba, és abbúll általagba vite'ti, és úgj adta vólt ell az termékenységhet
ennek előtte 7 Esztendővell, de már vissza váltották, Sz. Iván Napján
de Sz. György Napján végeztek felöle.

Szöke hátú fű sárga virágja vagjon³ to feneké'n tere'm,||

meg forózzák, fekete nadály fűvell, meg törík és édes

téjhe megh fozik, és őszve' kötík, az sérésre' réa tészik.

Romlott Gyermekek tisztes fű, csörgőfű, csörög / mikor le' kaszályák, megh főroz-
tik benne, és fejét megh Párollyák.

¹ A *he'gjen jelen volt* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

² A *-bot* szótag kissé tintafoltos.

³ A *téjhe* kezdetű sor elejére és a *Szöke hátú fű* alá utólag beszúrva: *sárga virágja vagjon*

Esküttették, ilyen formán, hogj̄ (Atya, de nem Atya)⁴ Fiu, de nem Fiu, Atya
de nem Atya, Isten (teged úgj̄ Segely) de nem Iste'n, meg tagadott, az
Istent; tellyes Sz. Haromsaghott, Boldogságos Szūzet, Angj̄alokat,
martyrokatt,⁵

Azután Bakott ke'rűnek.

Azútan Isznak Grālisért, Jupiterért Dromoért⁶. [5]

Dancsoné⁷ (Kōkényné) [6]

---

⁴ Egy *w*-re hasonlító jelölés szerepel áthúzva. Nem egyértelmű, hogy mit takar.

⁵ Utána egy *w*-re hasonlító jelölés.

⁶ Itt is egy *w*-re hasonlító jelölés szerepel.

⁷ Az utolsó üres oldal jobb oldalának sarkában.

18. Dancsó János tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 12.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 12.

Brandl–Tóth G. 2016: 117–20.

Interrogator	Responsor
Joannes Dancsó, 3 Esztendeje itt lakik, a ^o circiter ¹ 70. In Ipoly ke'szi ex Cottū Honthensi. 3. a ⁿⁱ	
Vagjone Szōvetséged az ördögökkell. ²	Vagjon Szōvetséghe, bé esküdött, bé esküd- vén meg tagadtaaz Istent, és minden Szen- tekett, és az Keresztségrül le mondott, ³ Es ⁴ ā mitt ā mas boszorkányok cse- lekedtek, ō is azt mivelte, és az országnak ā Zirjált ell vették.
Mi formában.	
Mikor tetted azon Szōvetségett.	Hatt Esztendeje'.
Meddigh.	Holtáigh.
Írás szerénte, vagj Szovall vagjon.	Írás szerént, dē ā főveb tiszteknél akkor Sám- békon laktáhan most itten lakík Sántha mihály koldús az új uczáhan okos írás tudó Embe'r, ottan kapitány volt
Minémū helyen.	Sambékon Pest elején nagj ⁵ halomnál.
Micsoda Szándékkall.	Az ā Sántha koldús hozzá hivatta, hogj csak légjen az, hogj tehenyek használt, el veheti, mind veszteni, rontani fogh tudni.
Volte jele'n valaki	Ugjan az az Sántha mihály ⁶ koldús āki kétthaj. (m) mon jár.
Holl lett az Szōvetséghe, és minémū jeled vagjon	Az hátán vagjon az Pe'csétt, mikor elsőhen vélük vólt, e'gj fejér ⁷ <u>Papiross</u> ⁸ Pecsétt (Pa

¹ Eredetileg: 70, átírással javította a lejegyző.

² Eredetileg valószínűleg *oro*-val kezdte a szót, majd javította.

³ Az *Es ā mitt ā mas boszorkányok* szavak fölé utólag beszúrva: és az *Keresztségrül le mondott*,

⁴ Az *s* kissé firkált.

⁵ Az *n* javított, tintafoltos.

⁶ Eredetileg *mis*-sel kezdte a nevet, majd javította.

⁷ Az *é* ékezeete miatt kissé hasonlít az *e'* jelölésére.

⁸ Eredetileg: Papirossall, részben kihúzva a toldalék.

pyros) te'll ā falu⁹an[?] ütötte az ördögh Pokol-
béli Gyurkának neve'zte' maghátt fe-
he'r ruhá⁹an.

Mi vitt arra téged.

Az Pokokbéli[!]¹⁰ ördögh fejr' ruhá⁹an és Sántha
Miska házához hivattákközikbe, mikor bé e's-
küdőtt, e'l ámitották, hogj me'nnye'n mezzöre
hová

Üztede ā babonasághott.

Üzte ā babonasághott, más Ember, tehenyett
éczaka meg fe'jték, ördög||
(ábrázat⁹an) hitéve'll¹¹ mond-
ván jertek kanta hiréve'll, s- az ágastis meg
fejték, meg fúrták,

NB.¹² A Gonosz lélekkel Sokszor bagzott, hidegh vólt
az teste. [1]

Mi formában, és miképpen.

Kinek vétettell babonás ördögsegeddell, Sámbecon Farkas Albertot már megholt,

és minémū neheze'n.

álmá⁹an az lábát meg tekerétette', abbúl megis
gjogjétotta vólt az ablakon bé ment vólt ördögh
ábrázat⁹an, s. az lába fejét meg tekerétette.

Isméth ugjan ott, az Egj testvér Eöcsétt meg hara
gudott reája, annakís az lábat tekerétette
megh és meg gjógje'totta, Ugjan egj Aszszonyt
Sámbecon Kőké Pálnétt, aztis megh gjógjetotta
ā fate'ns.

A kitt meg rontottáll babonaságoddal,
Segetheted e azt.

Buténé leánykájátt az Feleséghe veszekedett az
hugávall Buténévell, meg rontotta (az Felesé-
ghe' az lábacsakájátt) és isméth meg gjógjetotta
ā Feleséghe'.

⁹ Nem egyértelmű, hogy 'falába ütötte' vagy 'faluban ütötte' jelentésben szerepel-e itt a szó. A második magánhangzó egyértelműen *u*-ként szerepel.

¹⁰ A szó végén egy *s* szerepelt, amit egy megerősített *i*-re javított a lejegyző.

¹¹ A kihúzott szó fölé beszúrva.

¹² A sor elé utólag beszúrva.

Sámbékon Sántha Mískátúll, most itt lakik,
 Kitúll tanúlad az boszorkánysógott,[!] Szeghény Ember vólt el hitegették, el amitot-
 és miképpen jutottáll arra, és máso- ták ötet ā Vendégséggell,¹³ és tanczolásokkal.
 katt tanitottále arra. Ő nem tanított, hanem közönségesse'n tanitot-
 tak,¹⁴
 Kitt, és miképpen. Kővághott Sámbékon, megh holt, Kóka Jánost
 ell mostis, Végh Lőrincznétt meg holt, Pap
 Urbánt, hiták közikbe, (Kókai Panna vólt Kő-
 vetségben, mostis éll, és mondották,¹⁵ hogj ha
 jősz is vagj nem e'rővell nem vészünke'll.)
 Miképpen jőve'ndóltéll cristalbúll, Üveg
 búll, Tükörbúll, áz Embereknek kár
 nélküll
 Babonás áldásokkall éltéle. Buténé Leánykájatt ugj gjógjéttották meg, rea
 olvasván, mondották, (hogj) őrdög hirévell meg
 vesztettük ugj mond, annak ā hirévell meg a-
 karjuk gjógjittani¹⁶ [2]
 Tudtále Bak, vagj kőpönyeg, vagj ha- (Közönségesen szokták által vinni, nem magános-¹⁷
 jon általl hozni, vinni az Emberekett san, nem is bakon, hanem lovon, és kőpönye-
 ge'n (vittek) által mentel közönségesen.)
 Az bort idő előtt¹⁸ előb meg¹⁹ értették, ā mint kellett, vólna érni, ||
 és meg itták, vendégeske'dtek,
 Regvel pedig azért nem vallott, hogj gondolta, nem huzz'ák ā Csigára.
 Borbola Fere'ncz zaszlótartó²⁰ Es az Fatens Feleséghe, Főlső Várasen egj Vastag koldúsné²¹
 Rósa Dániel Kapitány Felesegestúll,²² Vörös Fere'ncz, Katona Mihály Szandáné, és más

¹³ Eredetileg valószínűleg kisbetűvel kezdte a szót, majd nagyra javította a lejegyző.

¹⁴ Az utolsó magánhangzó feletti ékezet áthúzza.

¹⁵ A múlt idő jele megerősítve.

¹⁶ Az első *i* betűn nem szerepel pont.

¹⁷ Az első magánhangzó fölötti ékezet áthúzza.

¹⁸ Az *előb meg* fölé utólag beszúrva: *idő előtt*

¹⁹ A *meg* pontozással aláhúzza.

²⁰ A *Fere'ncz Es* az szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

²¹ A képző utólag beszúrva más színű tintával, ráírva a *koldús* után szereplő pontra.

²² A *Dániel* és *Kapitány* szavak fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző, ami a *Dániel* keresztnév után szerepel eredetileg.

Koldús aszszony edg̃ütt szoktak jární, billegesek azokis. Vörös Gulyás Sambékr'úl
jött, Felső Várasí Pallkó koldús, még az Fatensnek minek előtte megvult fogva mon.
dotta, hogj Vonodg̃jon ell, meg fognak, azután pedig, hogj halgassanak,²³ ||

hogj valami szótt

ne vegjen valaki.

A zir ā Palkonáll Koldúsok Bírájánáll Szokott álláni, de ā Feleséghe nem az
Pokolbéli Sátannyall Aszszony képé^{ben} szamtalanszor bagzott, mindenék láttya edg̃jék
ā másikátt, és nemís haragudott²⁴ reája, mert nem tehetet róla, hogj az Felesé-
ghe mással bagzott. Az pedig olyan vólt mint az Feleségéjé.

Az magha Feleséghe'tt el vette vólt azután tudta megh hogj azís őrdōgh.

Az Kantárja Szállásón az (ládá^{ban}) Szekrény^{ben} vag̃jon kicsiny, ||

nem minden Ember akad reája

Körmőcziné, Csiszárné, Kőrōle', Malmos Kata, és ā kik itt fogva vannak. Dugonyiné, Ro-
honkánéis az

Az rez²⁵ Dob pedig egj Vastagh Koldús²⁶ Aszszonyáll[!] ||

vag̃jon felső Várasón²⁷ azért hogj az fiátt akarja megh

tanitattni, ā ki 18 Eszte'ndős bé akarja iratni az Kapitány Rósa Da-
niël, és Borbola Ferencz Parancsolattyábúll.²⁸ Leánya is ā Vastagh Kol-
dúsnak olyan Boszorkány, mivel az Fatens már ōre'gh nem bírja ā

Dobott azért parancsolták. Mintegj 3 Pintes fazék akkora vólt.

Egj (kis) Nagj macskán szokott jární, az Feleséghe pedig Kutján,²⁹ [3]

Dancsó³⁰ [4]

---

²³ Az első *a* betű *u*-ra is hasonlít.

²⁴ Az első *a* betű *u*-ra is hasonlít.

²⁵ A *Dob* fölé szúrva utólag. A betoldás jele két vessző.

²⁶ A *Vastagh* és *Aszszonyáll* szavak fölé szúrva utólag. A betoldás jele két vessző.

²⁷ A *vag̃jon* és *azért* szavak fölé szúrva utólag: *felső Várasón*

²⁸ Az *á* betű *ú*-nak is olvasható.

²⁹ Eredetileg: *macs*, nem fejezte be, hanem átírta.

³⁰ Az utolsó üres oldal jobb alsó sarkában, világosabb színű tintával.

19. Légrádi Jánosné Malmos Katalin tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve és Légrádi Jánosné Malmos Katalin tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 22.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 22. és

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 5.

Brandl–Tóth G. 2016: 120–2.; 123.

Interrogator	Responsor
(Hele'na Ke'lera)	
Catharinæ Malmos, (Uxor) Joannes Legradi relictæ Vidua ² hujus añor 40.	
1 ^o Vagjone Szövetséged az ördögge.	(Vagjon Szövetsége') Nincse'n Szövetsége hane'm (kétt Esz) harmadfél Esztendöktül fogvást járt vélük, és Kőkényné fogadta, hogj āz jövö új borra bé e'sküdtetté (vólna,) közikbe'n, de elsőben szolgálni kell, azután lehet bé e'sküdni, ā mint ā fate'ns csak mosogato vólt ³ Konyha körül közöttük.
2 ^{o4} Mi formán?	Ugĵ mond az Kőkényné, valamit kaphat tak, azon jártak.
3 ^o . Mikor tötted azon Szövetséget.	(Kétt) három ⁵ esztendeje' az jö új borra lésze'n.
4 ^o . Meddigh?	Holtáigh Szándékozott.
5 ^o . Iras szerénte', vagj szovall vagjon szövetséged.	Szóvall adta maghátt bé, és (hitétis oda adta, és meg esküdtette Kőkényné')
6 ^o . Minémű helyen.	(Szegeden Kőrmöczi házánáll, Rósa Daniel az Kapitány.)
7 ^o . Minémű Szándékkall, és alkalma-	El hitették Kőkényné ⁶ hogj mivel nincse'n dolga,

¹ Légrádi Jánosné Malmos Katalin tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyve a CCVII. 5. jelzésű Kőkény Andrásné Nagy Anna tortúra alatt felvett hitelesítő vallomási jegyzőkönyvében található, de Reizner a CCVII. 22. jelölés alatt közli. Az említett szövegrészlet a pluszjel után kezdődik.

² A *Legradi* és *hujus* fölé utólag beszúrva: *relictæ Vidua*

³ A szó után, kissé alatta egy vízszintes vonal. Lehetséges, hogy az alatta lévő *mond* szóhoz tartozik, bár ez nem tűnik indokoltnak. Inkább tévesztésnek tűnik.

⁴ A sorszám utólag beszúrva balra a *Mi* fölé.

⁵ A kihúzott szó fölé beszúrva.

⁶ A *hogj* fölé utólag beszúrva.

tosságall?	hiszen ōk rontanakis, g̃jóg̃jétnakis,
	az igenjó, és kōnnyū Élet
8 ^o : Ki vóltjele'n azon Szōve'tségben?	Rohonkáne, Kōkénynének kétt akó bort adot tanittásáért, Kōrmōcziné, Farkas Ge'cziné. ⁷ [1]
9 ^{nō} Hol lett azon Szōvetseged, és minémū jeled vag̃jon, és minémū testede'n.	Nincse'n billegje', hane'm ígérték, hogj az jō- vō ōszre' re'á ūtik az billege't, ō véle nem Kōzōskōdtek az ōrdōgōk, mert ūgj mondot ták néki, hogj három Esztendeigh nem Sza- bad, de mást, ūgj mint Kōkénynétis látta, (de ā többit nem látta,) mivel csak mégh mast tanúlta, és nem ís ereszte'tték minden he'lyre'.
10 ^o . Mi vitt, és ōsztōnōzōtt tége'd arra.	<u>El álmitották, mivell Szeghény árva</u> <u>lévé'n, sokszor hite'gették ōte't.</u>
11 ^o . Ūzte az babonaságot, és ōrdōn- gōsségett.	Ūzte',
12 ^o . ⁸ Minémū formában, és miképpe'n ba- bonáskodtáll?	Ne'm ártott Senkinek még, de ez után Nagj Páll Petinek ártott vólna mert haragu- dott reája
13 ^o Valamit nem téttéle, vagj ástá- le el, ā mi azon búbájosságott illeti [2]	nihil.
15 ^o . Hányszor,	
16. minémū helye'n.	
17. mikor, és minémū ūdōben.	
18 ^o Kinek ártottáll babonaságodal és minémū neheze'n, segédhetted é' azon személlyt akít meg rontottáll. [3]	
19 ^o Kitüll tanúltad azon ōrdōgsé-	Kōkénynétüll tanúlgatott, ¹⁰ de szegény

⁷ Eredetileg: *Ge'czinél*, a lejegyző átírással javította.

⁸ Eredetileg: *II*, javította a lejegyző.

⁹ Eredetileg: *I9*, javította a lejegyző.

¹⁰ Eredetileg: *tanúlta*, javította a lejegyző.

gett, és miképpen arra jöttél

lévén nem fizethet Néki, csak olykor mu-
togattot az Fatensnek.

20 másokatt tanitottále, Kitt,

nihil

és miképpen.

Hadnagj Borbola Fere'ncz, Kőr[mō]cziné¹¹, Rohonkáné három Esztendőktul¹²

fogvást, Rósa Daniél F[e]leségestüll,¹³ (Farkas Gecziné,) Katona

Mihály. Kőröle Principalis, Zsirosné, Fábián Petiné, Kőkényné tanítványa

Bugadussáné, Dugonyiné is az.

Az őrdögök Cziffrán vannak, és az Boszorkányokis, de ő még csak új vólt nem

is vólt ruhája, (Irra) Iratt pe'digh Kőkényné adótt néki

Mikor az Föld te'rmékenységet el veszik, az olyanok mint az Fate'ns csak

hordgjak őszve', de ā több régiek¹⁴ veszi ā javakott, Sz. Lucza aszszony Napján

szokták az föld zirjált el ve'nni, de' még ő nem tudgja mívell még

szokatlan, s- tudatlan. vólt.¹⁵

Ezt ne'm gondolta, hogj kí vallyá, mert bízatta Kőkényné, hogj mig Rósa Da-

niël, éll¹⁶ (Petriczki Senátor él) addighel nem vész.

Malmos Kata¹⁷ [4]

+ Fassio Catharinæ Malmos.

1°. Rohonkánét három esztendeig tanította Kőkényné.

Bödöné Fiát is Kőkényné rontotta, me'gh

3°. Jòsa Ferencz Leányátt Kerela rontotta megh.

Képmutatás'búll¹⁸ csinállyák az Kőröszöt, és más Sz. dolgokatt (Ké)

Számtalanszor vóltak Rósa Daniél házánál éczaka, de álmott Eresztet-

tek ā¹⁹ Cse'lédgjére, s. akkor e'ttek s. ittak edgjütt.

Csikósnétt²⁰ is (Kéz) kétt izben látta boszorkányokkal Vas kapunáll [3]

¹¹ A lap félbehajtása miatt kikopott az *m* és *o*, az *ō* ékezeze azonban nem.

¹² Az *l* betű erősen megkopva a lap félbehajtása miatt.

¹³ A lap félbehajtása miatt az *e* erősen megkopott.

¹⁴ A *veszi* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁵ Más színű tintával, valószínűleg utólag beszúrva: *vólt*.

¹⁶ Eredetileg: *és*, javította a lejegyző.

¹⁷ A lap alján a jobb sarokban, világosabb színű tintával.

¹⁸ Javítva, eredetileg talán: *képmutás*, ráírással javítva az eltévesztett szó.

¹⁹ Eredetileg: *rea*, átírással javította a lejegyző.

²⁰ Eredetileg talán: *Csikósnéis*, ráírással javította a lejegyző.

20. Danyi Jánosné Tóth Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 13.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 13.¹

Brandl–Tóth G. 2016: 124–7.

Interrogator	Responsor
Elisabetha Totth, Joannes Dáni relictā Vidua, añor circiter 70. nata in Buják in Kottū Neogradiensī situata, mendicaus[?] habitat circiter ab 9.	
Vagjone Szövetséged az őrdögell.	Vagjon ² Szövetséghe, megtagadván az Īnt, és minden Sze’ntekett, ki akart vólt állani de nem engedte az Kapitány Rósa, ott vólt egj bak, és <u>előtteálván az kapitány ā</u> hoz e’s- küdtette, sokszor körül került, tánczolva, az szarvát meg fogta, ³ szolott hozzája, és Kgl- mezte’, és Szarva (közöt valo) közöt való Szö- möldökét ⁴ meg csókolta. Es mondotta (Rósa, hogj ötet meg böcsöllyék, mert eō böcsületessen vise. li ā hadnak gondgjált.) NB.
Mi formán, és mi módon.	
Mikor tetted azon Szövets’egett.	Húsz ⁵ (Kétt) Eszte’ndeje’ vagjon, Holtáigh esküttette ⁶ bé, Kapitány Rósa, de el akarta hadni (ā kapitány nem engedte, mon- dván nem megj[?] bizony oda,) az őrdögök nem engedik, ⁷ Levelet adott vólt magárúll Dromonak. ⁸
Meddigh.	
Írás Szerénte, vagj Szovall vagjon Szöve- tseged.	(Írász) Írás Szerént, abbúl olvasta az esküvest, (az Írást pedigh mellyet adott) Paraszt Mi-

¹ Erre a szövegre 13/A.-ként hivatkozom a dolgozatban.

² Eredetileg: *vagjone*, kissé világosabb színű tintával javítva.

³ A *t* javítás eredménye, eredetileg: *fogda*.

⁴ Eredetileg: *szarvat*, javította átírással.

⁵ A kihúzott szó elé beszúrva.

⁶ Eredetileg: *esküdött*, javította átírással.

⁷ Az áthúzott *ā kapitány nem engedte* szakasz fölé beszúrva: *az őrdögök nem engedik*,

⁸ Úgy tűnik, utólag beszúrva az *Írás* kezdetű sor fölé: *Levelet adott vólt magárúll Dromonak*. Az alatta lévő sorban az aláhúzás törlési szándékként is értékelhető.

Micsoda he'lyen

NB.¹¹

Minémű Szándékkall, és alkalmas-
sággal

Ki vólt jelen azon szövetségben

NB.¹⁸

Hol lett az Szövetség, és miné-
mű jeled vagjon, arrúll.

hály annya, és Kapitány is adott Neki

Bujákon⁹ laktáhan az Pusztában,¹⁰

Vaskapunáll. (Koldúlt martonyoson, Kani-
sán, és az úthán vették elől, s. úg̃ javaslott
ták, hogj Szép dologh az, tánczoltak, Si-
poltak, és mondották, hogj mij Belze'-
bub hadaj vagjúnk.¹² Szoty piri, tantiri¹³
hirive'l, tiló levelét adtak Néki, és Asz-
szonyá változott.)¹⁴

Az őrdögell Számtalanszor bag̃zott.¹⁵

de hideg az te'stye az őrdögnek, minden boszor
kánynak külömb külömb társa vagjon.
és Szintén úg̃ el meg̃ az mag az őrdögtüll.
le fe'kütt,¹⁶ mikor közösködött az őrdögge'll.

(Dugonyáné is) jelen vólt ||

felső Várasi Koldús bíróis¹⁷ Száraz malmon
fellül csipkekötő aszszony, felső Városon,
Ilona Eözveg̃ aszszony horthúl jött, Rác k-
ta, Bogadussáné, Stepánné, Paraszt mihály
és avval paráználkodot is, és valameñyen fog-¹⁹
vannak [1]

(Vaskapunál lett,) Bujákon²⁰ czombjára ||

ütötték valami

Pecsétet, nem tudgja mibül let azon Pecsét

⁹ Eredetileg: *Bujáknáll*, a településnév a sor elé, a rag a sor fölé szúrva, majd a rag áthúzva.

¹⁰ A *Vaskapunáll* és az utána következő áthúzott *Koldúlt* szavak fölé szúrva utólag: *laktáhan az Pusztában*,

¹¹ A válasz közepén, a sor elé beszúrva utólag.

¹² Eredetileg *ō*-vel kezdte a szót, javította.

¹³ Eredetileg: *tantari*, javította.

¹⁴ A szakasz több halványabb vonallal áthúzva, bizonytalan törlési szándékkal.

¹⁵ A *̃* utólag beszúrva, valószínűleg tévesztésből.

¹⁶ Eredetileg talán: *fekūd*, javította.

¹⁷ A *jelen vólt Száraz malmon* szavak fölé utólag beszúrva: *felső Várasi Koldús bíróis*

¹⁸ A szakasz közepe elé beszúrva utólag.

¹⁹ A határozói igenév képzője lemaradt.

²⁰ A kihúzott rész fölé beszúrva.

Mi vitt, és osztönözött arra téged,

(Hog̃) Mivel²¹ olyan nag̃||

vendégségjűk volt, meg örült

(hog̃ olyan Vendégségjűk vagjon,)||

annak,²² és lészen

Nékie’k.

Üztede az babonaságott, és ördöngössé
gett.

Közönségessen (mikor voltak,) ő néki is el kellett
me’nni, maga éczaka az kapitány (nem)

el ment hozzája, és parancsolta, hog̃ e’l

kell menni hirt adott,

Es ā Zöld búzátt, (ā ki jó,) meg szedik, és m[e]g²³

törík, és abbúl szintén olyan buza²⁴ lészen

Minémű formában, és miképpen ba-
bonáskodtáll

(Aki) Amikor pedigh ki hánnya ā fejétt

azt is meg szedik, és Törökországghra, és más

hová el adgják.

A Szölötökébüll ki Szopják ā bort, és megh

iszák, ísméth²⁵ teli okádgják az hordótt²⁶

Valamitt temettéle, vagj ástále el

ā mi azon babonaságott illeti.

Hányszor,

Minémű helye’n. [2]

Mikor, és minémű üdöbe’n:

1°. Bujákon az Nén̄yét,²⁷ Leanykájátt²⁸

három Eszte’ndös koráhan meg

rontotta, az csipejét és mostis Sántha, elis

adták az le’ányt, mostis Sántha, azon próbálta az

mesterségett. és az aña rosz volt hozzája.

²¹ A kihúzott kötőszó fölé beszúrva.

²² A kihúzott *hog̃ olyan* fölé beszúrva.

²³ Úgy tűnik, az *e* kimaradt.

²⁴ A *z* javítva, talán rosszul formálta eredetileg.

²⁵ Az első magánhangzó *é*-nek is olvasható.

²⁶ Nem egyértelmű, hogy mi volt itt eredetileg: *hordótt* vagy *hordóh[a]*, a kontextus és a tinta alapján inkább a *hordótt* valószínűsítem a javítás eredményének.

²⁷ A második ékezet az *e* melletti aposztrófként is olvasható.

²⁸ A *Nén̄yét* és *három* szavak fölé utólag beszúrva.

- 2°. Vásárhelyen egj koldús keze csontyát Szita ki, és is-
meth meg gjógjétotta, és helyre tette, hogj főhje
ütötte vólt az Sz. Egj háználl, és hogj mondotta,
Kinek vétetél babonaságoddall²⁹, és gjógjecs meg, mert te reád gjanakodom, meggjő-
minémū nehezen, és segéthete-
de azon Személyt, ākit meg ron-
tottáll.
- 3°. Fészarún edgj Gazdag Ember fianakj hogj tejet
néki nem adott, az feje velejét ki sziták, (es azu-
tán, kérték, hogj gjógjitsák meg,) ||
és meg gjógjítot[a]³⁰
(NB 12. Eszte'ndeje hogj történt,)
onénd | el jōvén ā fatens megh gjógjulte, ||
vagj sem, nem tud- | gya³¹
- 4°. Alsó Várason egj gazdag E'mber ||
(fiát) őtt esztendős
fiát mostanában ([...])³² ke'zét, s- lábát őszve húzta
hogj (bor) egj szakasztó kölest nem adott néki,
ördögös sirral meg lehet gjógjéttani.³³
Es olvasott reája illyen formán; Hogj Belze
bubnak Nevében meg foghom gjógjétani³⁴
és Ő is³⁵ őrdög(nek szolgállyon foghja megh
szolgálí,) légjen, mind én.
- Kitűll tanúltad azon babonaságott, és Kőrösinet tanétotta, 5. vagj 6. Esztende-
mikeppen arra jöttell
je', s. (aztat) azért, hogj haza bélie' vólt
Néki, Kérte vólt, hogj adgion néki ollyan
Zírt, mivel tudta, hogj Bujákrulis³⁶ ollyan
ördögös vólt, őrdögösségéért jöttell.

²⁹ Eredetileg: *babonaságott*, javította a lejegyző.

³⁰ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű.

³¹ Az áthúzott sorok, illetve az *és meg gjógjítot[a]* fölé utólag beszúrva: *onénd | el jōvén ā fatens megh gjógjulte, vagj sem, nem tud- | gya*.

³² Itt egy kihúzott szó szerepel, ami nem olvasható ki, de talán *on* vagy *om* kezdetű szó lehetett.

³³ Nem egyértelmű, az *é* betű *í*-nek is olvasható.

³⁴ Valószínűleg ugyanígy szerepelt eredetileg is a szó, de a kötőhangot és a főnévi igenevet úgy tűnik, nagyobb méretű betűkre javította, talán a jobb olvashatóság miatt.

³⁵ Eredetileg: *az*, javította ráírással.

³⁶ Javítás látszik, eredetileg talán: *Bujákonis*. A javítás erősebb tintával látszik.

Másokatt tanítottále', kitt, és miképpen [3]

Miképpe'n jövendöltél cristalbúll, Ü-

vegbúll, Tükörbúll az Embereknek
kár nélküll.

Vagj babonás áldásokkal éltéle.

Tudtále' bak, köpönyegh, vagj hajon   Rostán (s- Csónakon) ment által sokszor
által hozni, vagj vinni az Embe-   az tiszán által Sze'gede'n.
rekett.

Ha az ördög nem kényszerítette volna, hogj ne vallyon,³⁷ meg vallotta volna, Ejjel
is minde'nkor kényszerítették; egj az háta meghet állot fekete' ruháhan, és.
(meg) mondotta, hogj léssel kinhan ha meg vallod. Mikor három Király
vizével meg öntözték, mindgiárt távozott,

Dugonyáné kérte, hogj ne' vally³⁸ re'am.³⁹ édes Anyám.

Pünkösdkor voltak utólszor Vaskapunáll, akkor szedték, mind buzátt, s. mind szölött,
Valahol találtak.

Körösinére' adta 5. vagj 6. Esztendeje az ördögséghez, és az Zírt

Szegede'n nappalis, Éjjelis ment rostáhan által,

Az ördög meg hadta,⁴⁰ hogj soha se mondgia az Imádságot, ā mint az Keresztények
mondgják, ā mint az Fate'ns is űgj imádkozott,

A Sze'ntsége't soha sem nyelte el, hanem csak ki vitte, és el tette⁴¹ imide, s- amo-
da, ā mint Husvétkor is Szalma Peti házánál középben az udvar
felé, gjolcs ruháha takarta vólt,

Papnak gjönásban meg nem vallotta, hogj boszorkány.

Tótt Őrse⁴² [4]

³⁷ Az o nem szépen formált, nehezen kivehető, akár a-nak is olvasható.

³⁸ Eredetileg: vallyon, a toldalék kihúzva.

³⁹ Eredetileg: reája, ráírással javította a lejegyző.

⁴⁰ Az első a u-ra is hasonlít.

⁴¹ Eredetileg: el vette, ráírással javította a lejegyző.

⁴² A jobb alsó sarokban, más színű tintával.

21. Danyi Jánosné Tóth Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyvének folytatása (CCVII. 13.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2 db. 13.¹

Brandl–Tóth G. 2016: 128–30.

Interrogator,

Responsor

Elisabetha Toth, Joannes eondem Danyi Relicta Vidua.

Annorum circiter 70. ex Possione Buják Kottui Neogra-
diensi Situata oriunda, ā 9 circiter annis hic res'idet.

Vagjone Szövetséged az őrdög.
ge'l

Vagjon Szövetséghe', meg tagad-
gadván[!] az Iste'nt, és minden
Szenteket, ki akart ugjan álla-
ni közülök, de nem engedte Rosa
Dani Kapitány, ot lévén egj
bak, és ā hoz esküdtette', sok
szor körül kellett ke'rülni, tán-
czolva, meg fogván az Szar-
vát, Szollot hozzája, Kglmež-
ni kellett néki, és Szarva kö-
zött² való Szömöldökét meg kelle't³
csokolni,

Mikor tetted azon Szövetséget,

az őrdögge'll?

Meddigh?

Vagjon husz Esztendeje.

Holtáigh e'sküdtött bé, jollehet

el akarta hadni, de az őrdögök
ne'm e'ngedték.

Írás Szerénte, vagj Szoval va-
gjon Szövetsége'd?

Írás Levelet adott vólt ma-

gárúl Dromonak, esküvést

Paraszt Mihály Annja (adot néki.)

¹ Erre a szövegrészre 13/B.-ként hivatkozom.

² Eredetileg: *közül*, átírással javítva.

³ A második magánhangzó melletti aposztróf halvány.

Kérés,   Válasz
 Ölszaka Tócs, Ivan and Dany; Elva Vidva.
 Amud in 70. - Kétfőre Buják. J. Fotóni Neogran.
 Dén Simas orunda, a gaid amig duresi.

Vajon Gövettéged as önyö. Vajon Gövettéged, meg tagad
 gadvan as önyö, is min den
 Lente het, hi a karsnyan gllan
 mi kőjü lő, Deneu eng edte Rop.
 Dani Kagnisny, as levin ey
 buk, is a kőz stindredde, Loh
 Loh kővöl kelles kővöl, rān.
 Solva, meg fogvan as Gar.
 vat, Heltot hēd sija, Hylmes.
 on hellekes mīh, is Garva kō
 gēttvāh Lomōdōhet meg helle

Mihor tetted ason Gövettéged, as önyögyell.
 Meddig?
 Inas Gerente, vag. Gavalva.
 Jén Gövettéged.
 Miododa helyen?
 Minimmi Gaudilhal, is alhat.
 marossaggyall!

Vajon kőz Erendéje.
 Hótnig is kővöl kē, jölleget
 el a karta Jadni, de as önyögyell
 mēn eng edte h.
 Inas Gerente adott vōlt meg-
 gāvil Dromonah, is kővöl
 Parazt eddigēly Arnya ~~adott~~
 is Kapitony adot mīh.
 Buják on lahtābar, Vasfegynāl
 as fogvan
 As önyögyell Gāntalan, is bag-
 zott de kővöl az kēstye as önyögyell
 emmīn Dōgōvānyah kōvöl, is
 kōvöl tārta rajon, is emmīn kō-
 Lōp hōdōt as önyögyell kēstye, dōg
 tēn yēl meg as omay as önyögyell.

5. kép: A 12. kéz írása a 21. iratban

Micsoda he'lye'n?

Minémű Szándékkal, és alkal-
matossággall?⁴

Ki vólt jelen azon Szövetség-
ben?

Hol lett ā Szövetség, és mi-
némű jeled vagjon arról?

Mi vit, és ősztönőzöt arra?

Üztede az Babonaságot, és őrdön-
gösséget?

és Kapitány adot néki

Bujákon laktában, Vaskapunál
az Pusztán

Az őrdöggel Számtalanszor bag-
zott. de' hideg az testye' az őrdögnek,
s- minde'n Boszorkánynak külömb, s-
külömb társa vagjon, és midőn kő-
zösködöt az őrdöggel lefeküdöt, szin-
tén úgġ el megj az mag az őrdögkül. [1]

Felső Városi Koldusok Birá-
ja, Szaraz malmon föllül la-
kozy Csipkekötő Aszszony, u-,,
gjan Felső Városon Ilona névű
Őzvedgġ⁵ Aszszony, Hortrúl jött. Rác
Kata, Bogadussanē, Stepánné,
Paraszt Mihály, ā kivel paráz-
nalkodotis, és valamennyen
most itte'n fogva vannak.

Bujákon. Az billeget czombjá-
ra ütöttek, szintén olyan mint
az pecsét, de nem tudgja mi-
bül vólt azon pecsét.

Mive'l olyan nagj vendégségjűk
vólt, és hogj azutánis lészen.

Közönségessen Néki is elkellet
menni, Magha ā Kapitány
éjszaka el ment hozzája, pa-
rancsolván, hogj el kell menni

⁴ Az utolsó magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

⁵ A sor elé szúrva utólag.

Minémű formán, és miképpen
babonáskodtál?

Kinek vétettel babonáságoddal,
és minémű nehe'zen, és Segéthet-
tede' azon Személyt, ā kit megron-
tottál?

néki, hirt adott.

A zōld buzát meg Sze'dik,⁶ és meg
tōrik, s. abbúl szintén olyan
buza lésze'n. Amidōn pedig
ki hánnya ā fejét, aztis hason-
loképpen⁷ meg szedvén Tōrök
országhra, és máshová el szok-
ták adni.

A szölō tōkébūl(,) ki szopják ā
bort, és meg iszák, isméth ā
hordobúlis ki iszák, s- vissszont
viszsza okádgják.

Bujákon az Nénye Leánykájának
3 Esztendős korában az csipejét
megrontotta, s- mostis Sántha, e'lis⁸ [2]

---

⁶ Eredetileg: *szegik*, átírással javítva.

⁷ A második *o* fölötti ékezet áthúzva.

⁸ A másolat itt véget ér.

22. Rósa Dániel tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 14.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 14.

Brandl–Tóth G. 2016: 130–6.

Interrogator

Re'sponsor.

(Kőrösi[?] Mihály Annorum 109.)¹

Daniëlis Rosa, annorum circiter 82.

Vagjone Szövetséghe'd az ördöggell.	Vagjon Szövetséghe', meg tagadta az Iste'nt, ā Szenteket is hátra hadta szegényeke'tt, Boldogh
Miképpe'n, s- mi formában?	aszszonyt is megh tagadta, Volt e'gj bak fekete Szörű, aztat 10szer kerülte' megh és annyiszor cs'okolta me'gh, és mondott[a] ²
	te vagj az én Uram, tár-
	satok vagjok, tié'te'k, vagjok,
	meg esküdöt hogj vala-
	mit fogh parancsolni abban e'l jár, Plútorā eskü.
	dött
Mikor lett az szövetséghe?	50. Eszte'ndeje'
Meddigh?	Holtáigh fogatta, és esküdött közikbe'n, testét, s. lelkétt is nékik ajánlotta holtā után.
Írás szerénte, vagy csak Szoval lett.	Szóvall esküdtették, de adtak írást Néki, demi kor Sze'gede't me'g vették ā Várban fell verték ā lādájátt akkor ve'szett e'll.
Minémű Hele'n.	Martonyosson, Katona Ferencz házánál Pluto ördögh jelen vólt, elsőhen tizede's vólt
	10 Esztendeig ³ azu-
	tán (hadnagj, úgj most) mindgjárt ⁴
	Kapitányá lett, Kē-
	rela Napa, Cs'iszárné Napa, Katona Ferencz

¹ Erősen kisatírozva.

² A *tt* fölötti jelölés talán a hiányzó utolsó magánhangzóra vonatkozik.

³ A *tizede's vólt* fölé utólag beszúrva: *10 Esztendeig*. A *d* felső szára egy kunkorban végződik, a rövidítés jele.

⁴ A kihúzott szavak fölé beszúrva.

Volte' jele'n valaki.

Hol szövetkeztél, vagj minémű je'led
vagjon.

Mi vitt arra tége'd.

Annya, Apja, Katona Mihály, de már (csa)
csak fű hordó, ([...])⁵

Martonyoson Katona Ferencz Attya házánál⁶
az Szemére'm testén kívűll (van) ütötték nem
e'mlékezik reá jóll, mivel re'gén vólt, ha-
nem látta hogj második, s. harmadik
újjávall nyomta reá Pluto.⁷ Azután azt
mondotta, (hogj) Pluto, no már e'nyim vagj
azután ittak, s- ettek, tanczoltak, és vigadtak

Katona Ferencz Attya, s- Annya amétották el
hogj jó⁸ e'let az, gőnyörűség, lám melly szépe'n
élünk, úgj mond, sok szép aszszonyok vannak,
és gondolta, hogj talám gazdag leszen⁹
Azutan valamikor kellet bagzott vélük, az Po-
kolbéliékke'll.

NB. [1]

Interrogator

Responsor

Üztede ā babonasághott bűbájóssághott.

Uzte, me'rt azzall jár az. Me'rt ||
elsőben Sz. György, azután¹⁰ Sz. Iván Nap
ján¹¹ és¹² (Sz. Györgj napján)¹³ éczaka 11 óra
tájban minnyájan (ott lévén) ||
oszve gűlvén ā hatraḡan[!] gabonákon[?]¹⁴ ||
lepedőkett
a gabonak felött¹⁵ vitte'k és huztak ||

⁵ Egy elkezdett, de be nem fejezett betű áthúzva.

⁶ Az utolsó betű nem látszik jól a lap széle miatt.

⁷ A második magánhangzó ékezte áthúzva.

⁸ Valószínűleg tévesztés a két ékezet.

⁹ Az *Azutan* kezdetű sor fölé utólag beszúrva: és gondolta, hogj talám gazdag leszen

¹⁰ A *Me'rt Sz. Iván Nap* fölé utólag beszúrva: *elsőben Sz. György, azután*. A betoldás jele két vessző a *Me'rt* után.

¹¹ Eredetileg: *Napjában*, a hosszított *i* átírva n-re, a *-ban* kihúzva.

¹² Az áthúzott *-ban* fölé beszúrva.

¹³ Utána félíg alá-, félíg áthúzva.

¹⁴ Az áthúzott *ott lévén* és a *lepedőkett* szavak fölé apró betűkkel beszúrva: *oszve gűlvén ā hatraḡan[!]*
gabonákon[?]. A *hatraḡan gabonákon* bizonytalan olvasatú, a kézírás nehezen olvasható.

¹⁵ A sor elejére beszúrva: *a gabonak felött*

(az Gabona fölött és) annak¹⁶ har-
mattyált sze'dték,¹⁷ és faze'kakḫa (szedték,) ||
töltötték,¹⁸ ki ki
Mi formában, és mi módon. magájétt haza vitte', és aztat téstáḫa töltik
és avval dagasztnak. Mostis vagjon belöle
Kamaráḫan az földön füle'tle'n fazékḫan. A
Minémű szókkall, és cselekedetekke'll. Zir ā Kamaráḫan van csorba begrébe'n. Kan-¹⁹
tár cziffra, csigás, ha e'l nem tűnt róla, hor.
dó melle't²⁰ Kamaráḫan vagjon. Masa ||
Geczitt azért nyar-
galta megh hogj fútó, És az menyétt Szerette.
Hányszor. Az e'sött, és halatt Sz. György ||
napján (nappal) éczaka²¹
11²² óra tájḫan Matty Parton, hétt Esztendöre'²³ ad-
ták e'll Török országhra 1. akó Pénze'n ā Szege-
di határt, jutott egjbül másbüll 200
aztat ugjan | azokkal el köl- | tötte²⁴ Felesé-
gének minden akórul 8 Poltura járt, 30²⁵ akótól
ā mellyett el mért a Ve'ndégségḫen. A Fate'ns
osztotta el. Borbolanak 200 fl²⁶ jutott,
Mikor és minémű üdöbe'n. Reszkén egj RácZ Gye'rmek fejétt el vették, és
tökbül csináltak fejett néki aztat e'l ásták,
Szegedi határon hallotta másoktúl jelen nem volt
maga, hanem az eő Parancsolattyábúl vólt.
Az tyúkott pedigh az által árkon belől aztal-

¹⁶ A kihúzott kötőszó fölé beszúrva.

¹⁷ A *sze'dték* félig áthúzva. Eredetileg talán: *har-matot el sze'dték*, átírással javította a lejegyző.

¹⁸ Az áthúzott *szedték* fölé beszúrva.

¹⁹ A magánhangzó feletti ékezet áthúzva.

²⁰ A *Kamaráḫan* kezdetű sor elejére beszúrva: *dó melle't*

²¹ A kisatírozott szó fölé beszúrva.

²² A szám javítva, megerősítve.

²³ Eredetileg kisbetűvel, átjavítva nagyra.

²⁴ Bal oldalon a *11 óra* és a *ták e'll* kezdetű sorok elejére beszúrva: *aztat ugjan | azokkal el köl- | tötte*. A betoldás jele a 200 után szerepel: ø

²⁵ A hármas szám megerősítve.

²⁶ Itt egy rövidítésjel szerepel, leginkább erre a jelre hasonlít: Λ

Ki elle'n,

lokon, deszka köze csinálták, (úg̃ ásták ell.)
aztat azért ásták el, hog̃ ha az ott maradha-
tott volna, annális kevesseb élett lett volna,
Az fe'jett azért tették oda, hog̃ Szárasságh légjen
(A Kantár el szokott ve'szni, hanem ||
az őrdög) szokta e-
löl adni.

Kinek Vétettél²⁷ őrdöngös²⁸ mesterséggel,

és minémű nehèzen.²⁹

1°. Martonyoson az Battyátt Rósa Andrást, hog̃
Gyermekek koráhan meg verte vólt, Kezeitt, s- lába.
itt rontotta vólt e'll, sokáigh sënlet, minte'gj
3 Esztende'igh, (R) az Fatensre' nem gjanako-
dot, hanem Katona Fere'ncze'. Eñek ||
40. Eszte'ndeje

2°. Sárkány János Veje³⁰

fiát, Fere'ncze't, böcső koráhan rontotta
meg, kezét, s- lábát, őszve huzták, vonták, mol-
nár Biró Feleségévell cselekedtette', az Ap-
jára (haragudot) az Fate'ns Vejére' haragudot.
lehe'te'tle'n meg gjógjéttani, mert meg holtt³¹ ā ki-
nek Parancsolta, hog̃ roncsa megh.

3°. Sántha Ferencz Koldúst martonyoson ||

4. v[a]gj³² 5. Esz-

te'ndős lévén Kerela Napával Pálfi (Bali)
né'val rontatta meg az lábai inait kische-
dette', csak próbájúll cselekedtette. Nem le-
het meg gjogjéttani, az őrdögh ingerlette

²⁷ Eredetileg kis kezdőbetűvel, átjavítva nagyra.

²⁸ A harmadik magánhangzón eredetileg mintha ékezet lett volna (ó), majd ezt javíthatta.

²⁹ A második magánhangzó *i*-re is hasonlít.

³⁰ A sor elejére utólag beszúrva, bal oldalon. A betoldás jele: ø

³¹ A szó második *t*-je bizonytalan olvasatú, a szótól kissé távolabb helyezkedik el, nagyobb a mérete is. Pluszjel is lehet.

³² Kimaradt a magánhangzó.

	reája [2]
Interrogator	Responsor
	4 Puskás János fiacskája fia sze'me'it rontatta e'll mostanáhan Gye'rmekágjhan, az roszaság ³³ vitte reája, azomhan Kőkényné is indította re'ája.
Kinek vétettél segethettede' azt.	5°. Sūli Jos'ephnek elméjett ve'tte e'l Ke'rela, Kapitány engedelmebül ³⁴ ugj rontotta meg és meg is halt beléje', ennek őtt esztendeje hogj meg rontotta, (meg) az őrdōgh nem hagjot nyugodni nékie', azért cselekedte'.
Kitől tanultad azon őrdōngős mestersé- ge'tt, és miképpe'n jutottáll arra.	6°. Császár István fiatt Katona Ferencztől Martonyoson azok hitették e'll, hogj jó élet az.
Es másokatt tanítottále arra. Kit, és miképpen.	1°. Kőkénynének Parancsolta, hogj Rohonkánét ta- nitsa meg, és kétt akó bort adván Néki meg is tanította.
	2°. Malmos Katátis az Fatens hírévell fogadta fe'll Kőkényné tanítani.
	3°. Dancsó Dobostis ő Parancsolta, hogj fogadjá bé Kőkényné a Sere'gbe'n
	4°. Az magha Feleseghétis ő tanította, s- javaslotta Nék[i] ³⁵ hogj szép dologh az mīndgjárt csaplárosnak választyák őtet, ā mint az is vólt.
Jöve'ndőltéle' az Embereknek űvegből, ³⁷ cristal-	5°. Hátt ³⁶ Eszte'ndeje Borbolátt tanította Kőkény- né általl.

³³ Eredetileg: rossaság, az s-t z-re javította a lejegyző.

³⁴ Az ugj rontotta meg és az és meg is halt szavak főle beszúrva: Ke'rela, Kapitány engedelmebül

³⁵ A szakadozott lapszél miatt az utolsó betű már nem látszik.

³⁶ Eredetileg: Kétt, átírással javítva, nem egyértelmű, hogy az ékezet át van-e húzva.

³⁷ Eredetileg: űg-gel kezdte a szót, átírással javítva.

búl, vagj tükörbüll magad hasznáért, kár nélküll. Nihil. 6°. Szánthó Mihályt ||
13³⁸ vagj 14³⁹ Esztendéje
hogj ā N. Váras korcsmáján vette, és be-
széllette reá a boszorkányossághra magá
nassan.[!]

Vagj csak babonás aldásokkall éltéle. Nihil
Tudtále bakon, Kōpōnyegen, vagj ha. NB. 40 Tudott vólna, ha akart vólna, de soha
jón által⁴¹ vinni az Emberekett. se'm cselekedte', mivel egj rostáþan 100 is
el fértek. [3]

1° Sok izben ki akart állani Kōzūlōk, de az Pokolbéli ōrdōg nem engedte'
hogj ki állyon, (de) mivel holtigh kōtelezte maghátt kōzikþe.

2°. Ezen az Esztendōþen lehetetle'n vissza venni ā föld Zirjátt, hanem jōvendōþen
ha el nem kōtik az e'sōtt.

Akik itt vannak minnyáján ōrdōngōssók, Horváth Agne's,
A Pluto hordozza ōkett mint (az) Grālis, de hite'ti ōtet, hogj ne valhasson, essu-
gallya

A Kantár csak el tūnik, hanem mikor ōszve' Gyūlnek akkor adgják nékik
Az Fatenst Sézában hordozták, mivel Tiszt vólt, de azután csak S.v.
ganéja változik,⁴² mint az esūst, és arany Pohár

Legh többet ōtt halomnál szoktak vólt ōszve Gyūlni, és Vask'apunál.

Sz. Gyōrgj nap, nagj (Boldogh Aszszony) Karácson⁴³ nap táján, és mikor az Borokatt
bé szūrik szoktak Budán⁴⁴ Sz. Gellér he'gjére' me'nni, s. ottan sokatt esz-
nek, s- isznak, tánczolnak,

Halála oráján, ā ki elsōþen meg fogta vólna az kezétt, arra hadta vólna
az ōrdōngōsségett, valamelly idegenynek szándékozott.

Az dobott (Rósa Uram P) az Fatens Parancsolattyábúll vitte el ā (dobott) felsō
Váras Koldús (na) el vitte', az fiátt tanittatni⁴⁵

³⁸ Javítva: 6-ról.

³⁹ Javítva: 7-ről.

⁴⁰ A sor elejére beszúrva.

⁴¹ A második magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

⁴² Eredetileg: *válni*, átírással javította a lejegyző.

⁴³ A kihúzott rész fölé beszúrva más színű tintával. Az első magánhangzója *o*-ra is hasonlít.

⁴⁴ A *szoktak* ige és a *Sz.* rövidítés fölé beszúrva más színű tintával. A betoldás jele két vessző.

⁴⁵ Más színű tintával a sor végére beszúrva: *az fiátt tanittatni*.

Szántó Mihály is az, de azért nem mondotta, hogj szánta öte't vagjon 12 Eszte'ndeje

A Felső Várasí Koldús Aszszony is, ā kinek ā dobott adatta.

Barbolais az, de szánta, azért hogj jó Embere vólt, 5. v[a]gj⁴⁶ 6 Eszte'n

deje', az hadnagjsághott ō adta re'ája. Rósa Geczi is ā ki meg

holt olyan vólt, de hogj Attya fia vólt, el halgatta, és az őrdög

is nem engedte. Rácz Kata.⁴⁷ Horvath miska. Dugonyané⁴⁸

(Mostis) Gyakorta⁴⁹ Kőrülötte vannak az őrdögök, és az nyelvét el kötötték, hogj ne vallyon

Az e'sőnek meg kötése' egj (Zacskóban bör Zacskóban) tőkbe'n adjon⁵⁰ ||

hordok alatt vólt el rejt-

ve', (migle'n) de nyilván az Társaj el vitték onnénd. Talám

pedigh Szántó Mihály vitte el, mikor mégh az Fate'ns belső

are'stomban vólt, me'rt hozzája ment vólt,

Plutoñ vólt (az Író De'ákja, és nála vólt) az lajstrom, és mikor őszve' gjültek, szám-

rúll számra kérdezte és ne've'zte', hol van e'z, vagj amaz, és néki

számot kellet adni, de aztaz írást senki se'm tudta vólna más⁵¹ olvas-

ni az lajstromot, és írást, közölők.

Paszamányos ruhája, cifra, (és) vólt, de azután semmi se'm (lett), valamint az e'züst-

arany Pohár (vó) csak ganéj⁵² lett. [4]

Az alsó Várasí Korcsmárul sokszor vittek bort egjsze'r 3. akótt, (de csak ā jelét vit-

ték e'l,) meg itták, s- megint (ki od) vissza⁵³ okádták, (isméth meg itták.)

A szőlő tőkét megh fúrták, és ki csurgott belőle az bor.

Mikor Szabad tömlőczben vólt Sok izben vólt be'nt (véle) Rósánál Szánthó Mihály

és második napis⁵⁴ azon kérte, hogj az⁵⁵ megh kötöt e'sőnek mi vóltát had vi-

hesse e'l, és hogj re'ája ne' vallyon.

Fateállya, hogj ha vízben hánnyák az boszorkányokatt, könnyebbe'n valhatnak

mint egj az nyelve'szóllássátt meg adják Néki

---

⁴⁶ A magánhangzó kihagyva.

⁴⁷ Az első magánhangzó ékezte áthúzza.

⁴⁸ Sötétebb tintával a sor végére beszúrva: *Rácz Kata. Horvath miska. Dugonyané*

⁴⁹ A kihúzott szó fölé beszúrva más színű tintával.

⁵⁰ Az áthúzott szavak fölé beszúrva: *tőkbe'n adjon*

⁵¹ Eredetileg: *mást*, a tárgyrag kihúzza.

⁵² Eredetileg: *ganéjbú*, a rag kihúzza.

⁵³ Az áthúzott szótagok fölé beszúrva.

⁵⁴ Nem egyértelmű, hogy *é* vagy *í* szerepel-e itt.

⁵⁵ Eredetileg: *azon e'ső*, a toldalék és a főnév kihúzza.

Szabatkán Kapitány Szabó János.

Martonyosson Prodán, Miletin helet, Kapitány

Kanisán Franczuz János Rác E[m]be'r.⁵⁶

Hat vagj hétt Eszte'ndeje', hogj Szántó Mihályt Reá⁵⁷ reá be'szé'llette, és vette
reá ā N. Váras Korcsmáján bor ital közben.

A zászlójokon Dromo⁵⁸ ördögh van fel írva, Kőrül Aranyos, fényes, de ha el
oszlanak, csak semmivé tűnik. [5]

Daniël Rosa⁵⁹

---

⁵⁶ Az *m* betű nem látszik a lap szakadása miatt.

⁵⁷ Félig alá-, félig áthúzva: *Hat vagj hétt Eszte'ndeje', hogj Szántó Mihályt Reá.*

⁵⁸ Eredetileg: *Plu*-val kezdte a szót ('Pluto'), átírással javította.

⁵⁹ Az utolsó üres oldalon, a jobb alsó sarokban.

23. Szánthó Mihály tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 9.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 9.

Brandl–Tóth G. 2016: 136–41.

Interrogator

Responsor

Michaëlis Szánthó, annorum circiter 60. 14 Jul̃y captus¹

In Benigno Examine’.

Vag̃jone’ szövetséged az őrdögökkell.

Vag̃jon. Az Int̃, és szentekett, meg² ||

tagadtatták véle.³ az

Sz. Keresztségrull⁴ (re’vocálta;) le mondot,⁵ ||

Eg̃ bak kecske⁶

je’le’n vólt, parancsoltak⁷ Néki⁸ ||

hog̃ környül tánczoly-

Mi formában, és mi módon.

ly a āztat⁹ és az alfe’létt is parancsolta csokol-

ni, hog̃j azzall bizonyítani fogja, (hog̃j) az eō

hiv Szolgája. Es mondotta ā Fate’ns, te vag̃j

az én Uram, és valamit Parancsolni fogh véghe

viszi, és soha el nem hadg̃ja.

Mikor tetted azon szövetséget.¹⁰

14.¹¹ Esztende’je’.

Meddigh.

Holtáigh fogadta, mikor meg esküdött elejhe

adták, hog̃j halála órájan helette mást hadgjon

ha valami csimotája vag̃jon, másra nem had-

hattya,¹² de ha vag̃jon, arra kell hadni, ā jobb

kezétt nyújtya, és meg fogja, úgj hadhattya reája.

Amint ā Fatens Szándékozott ā Feleségére had-

¹ A sor végére utólag beszúrva világosabb tintával: *14 Jul̃y captus*

² Az igekötő fölé szúrva utólag egy *l* betű, valószínűleg tévesztésből. Néma *h* helyett? A betoldás jele két vessző.

³ A *tagadta* után a *tt* utólag beszúrva, majd a szó fölé beírta a lejegyző: *ták véle*.

⁴ Eredetileg: *Keresztséget*, javította a lejegyző.

⁵ A *revocálta* fölé beszúrva: *le mondot*,

⁶ Eredetileg: *kecskej*, az utolsó betű kihúzva.

⁷ Az utolsó betű utólag beszúrva.

⁸ A *parancsoltak* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁹ Eredetileg talán: *ötet*, ráírással javította a lejegyző.

¹⁰ Eredetileg: *szövetséged*, ráírással javította a lejegyző.

¹¹ Valószínűleg *19*-ről javítva.

¹² A második és harmadik magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

Írás szerénté,¹⁴ vagj csak ||

Szóvall vagjon

azon Szövetseged.

Micsoda helyen.

Minémű szándékkall, és alkalmatosság-
gal.

Ki volt jelen azon Szövetségben.

ni, ha előb meg halálozott¹³ vólna,

(Szóvall, de) Keze írását adta magárúll, ||

az ordögnek¹⁵ (Rósa

meg fogván ā kezét) veres téntávall írt¹⁶ egj

árkus Papyrosra ā szélire' elől, és felső részén.

és mondotta, (ugy) légjen az ||

ördög hírévell, keveset

írt volt. Magának írást nem adtak. De

akkor mondták, hogj fognak adni néki.

Rósa házánál be'nt vólt, de azután ki mentek

innya, s- e'nnyi, s- tánczolni. Azután Kecské-

bül Aszszony változott, azután véle közösködöt

és hideg teste vólt néki, el ment ||

az maghistöle'.¹⁷

Mindenféle hitegetéssel amétotta Rósa, hogj min-
den jóban fogh le'nni, s- élni, azután (hogj) tapaszt-
talta, hogj Semmi sincs, csak ámétás az őrdögök
(annyira megverték, az kétt karját s- lába csontyat
oszve torték, és fel Esztendeigh beteg is vólt ben-
ne.) de bár az Iñ soha se adta¹⁸ vólna, ||

hogj Rósát me'ghis-

nerrhethe[!] vólna, me'rt most ebben ||

nem esett vólna¹⁹ [1]

Rósa, Katona Eörs'e', Szándáné, Horvathné

Köröle, Csiszárné, Kőkényné, Katona Ferencz

(sokat) az udvaron vólt mint egj 3000.

Körül, belől lévő helységekrüll. Szabó Tamás

¹³ Az első betű eredetileg *a* volt, javította a lejegyző.

¹⁴ Eredetileg: *szerént*, majd beszúrta a kérdőszócskát, alatta látszik a vessző.

¹⁵ Utólag beszúrva a *magárúll* szó fölé: *az ordögnek*

¹⁶ A pont ékezetre javítva.

¹⁷ Úgy tűnik, az *is* utólag beszúrva, ezért egybeírva szerepelnek a szavak.

¹⁸ Az első magánhangzó *u*-ra hasonlít.

¹⁹ Az előzőleg kihúzott három sor fölé utólag beszúrva: *de bár az Iñ soha se adta vólna, hogj Rósát me'ghis-
nerrhethe[!] vólna, me'rt most ebben nem esett vólna*

Felesége volt Eōzvedg̃ most Tápe'n, és Boldisár
Mihálné, megh holt.

Hol lett azon Szōvetsēgh, és minēmū
jeled vag̃jon onnēnd.

Mi vitt, és ōztōnōzōtt arra téged.

Üztede az babonaságott, s- ōrdōngōssē. Magánassan nem ūzte, hanem ā többivel edg̃ūt
gett.

Minēmū formában, és mikēppen ūzted
az babonasághott.

Itt Szegeden Rósánál volt, Pecsétett nem ūtōt-
tek re'ája, mivel Keze írásátt, s- albát a-
dott magárúll.²⁰

Rósának Kis Birája lévén 3 Esztendeigh kén-
szerétette ōte't, de meg fenyegette', meg ne val-
lya, me'rt mindg̃járt ad̃jon vere'ti ōtet, azután ||
már²¹ 3²²

harmadik²³ Esztendēje²⁴ (múlva) ||
ki akart térni belōle, ūgj ell
verték, éczaka kétt²⁵ boszorkány²⁶ ||
Aszszony,²⁷ (hog̃) keze, s- lá-
ba szára csontyátt ōszveis törték. Azután
Horváthné 3 forintért g̃jōgjetotta megh.

Szōlōk̃hen s- Búzák̃han le'pedōvell ||
Szedték az har-
matott, é's ki facsarták, korsók̃ha tették. És
az Tiszteknek adták, hová tették azok, nem
tudg̃ja, Sz. Gyōrg̃ nap előtt 1 héttell.
Isméth Sz. Gyōrg̃ napkor Kecskeméti hegjen eg̃
Szōlōtōkétt megh furtak, és csapot tettek
beléje, és minnyáján, 3000, eleget ihat-
tak belōle', azután az héjátt, reá tették,
s- el me'ntek.

²⁰ Utána egy latin mondat, amelyet itt nem közlök; átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 138, 522-es lábjegyzet.

²¹ Az *azután* fölé beszúrva.

²² Eredetileg talán 2-es szám volt, aztán átírta, végül inkább betűvel is kiírta.

²³ A sor elé szúrva utólag.

²⁴ Eredetileg: *Esztendō*, ezt ráírással javította.

²⁵ Eredetileg talán: *kette'n*, majd javítva *kétt-re*.

²⁶ A *kétt Aszszony* szavak fölé beszúrva utólag.

²⁷ Az A tintafoltos, eredetileg talán kisbetűvel szerepelhetett.

NB.³⁰

Rósa Daniél²⁹ hozzá ment vólt, és egj (bőr
Zacskóban) Tökben³¹ ördöngös Practica ||
e'ső kötés'ett el vit-
te', és az tiszáha vetette'. Es mondotta, Rósa, (ha od)
ha oda nem veted, roszul foghsz járni. Éczaka
10 óra tájban éczaka bele'is vetette'. [2]

Valamitt tettéle, vagj ástále el ā mi azon nihil
babonaságot illeti.

Hányszor, és minémű helyen, mikor nihil.
és minémű ūdöbe'n.

Kinek vétettél babonás ördöngös 1 Az magha Feleségének³² csipeje forghó csontyátt
meste'rségedde'll, minémű nehezen, ki vette' vólt, 4 Eszte'ndeje' már, féll Esztendeig
és segíthettede azon Sze'mélyt, ākit ūgj vólt, azután Horváthné gjógjótta megh.
me'grontottáll. próbájul cselekedte'.

2^a Vér Istvány karja csontyátt kivette vólt,
fél esztende'igh sénlett vólt, aztis Horváthné
gjógjótta megh. Eczaka reája ment vólt, al-
mot bocsátott reá, és az kezével ki vette az
csontyátt. Neheztelt reá, hogj mikor az Fatensnek
csnokja[!] vólt, 3 Esztendeig ||
birta Vér Istvány, mi-
kor néki is ā Fatens³³ oda nem adta.

3°. Horvath Eva 2 he'ti³⁴ Gyermeke job³⁵ ||
lábacskája³⁶ czombja

Kítul tanúlad azon babonaságott, és csontyátt kí vette és az nehezség reá³⁷ eset

²⁸ A kérdések oszlopában, nincs folytatása.

²⁹ Eredetileg talán: *Daniél he'z*, majd javította *hózzá*-ra, végül kihúzta.

³⁰ A válasz elé szúrva, eredetileg bal oldalon.

³¹ Az áthúzott *zacskóban* fölé szúrva.

³² Eredetileg: *Feleségétt*, javítva átírással.

³³ Eredetileg: *Fatensnek*, a rag kihúzva.

³⁴ Az *Eva* fölé szúrva: *2 he'ti*. A betoldás jele két vessző.

³⁵ A *Gyermeke* és *lábacskája* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³⁶ Eredetileg: *lábacskájatt*, a tárgyrág kihúzva.

³⁷ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, tintafoltos; *ó*-ra is hasonlít.

miképpen arra jutottáll

meghis holt beléje, mostanában e'set, Kapitány kezébe adta az csontyátt. Ki akarta vólt hánni öte't, ki nem akart menni, azért cselekedte'.

Másokatt tanítottále, kitt, és miképe'n

4°. Vér Bandi (lábát ke) Gyermeke lábát kitekerke harmadéval[!] görbe, sántha (la) vólt, ki rántotta az lábát, Esztendeig sénlödöt, s- meg holt, neheztelt (re'ája) az apjára.
5°. Fölföldi Peti leánykája lába csontyátt lába szárát mihelest le'tt, keresztelés előtt³⁸ ||
ki vette, (és) még meg
ne'm vólt Keresztelve', és Kapitánynak adta [3]
neheztelt vólt re'ája, mert öszve' szidta vólt egésze'r. 3 déval[!]³⁹ vólt e'z, me'gh is holt beléje.

Miképpen jövendőltél cristalbúl, üvegbúl,

Tükörbúl Embereknek kár nélkül.

Babonás áldásokkal éltéle.

Tudtále⁴⁰ Bak, Kőpönyeegh,[!] vagj hajon
által vinni, s- hozni Emberekett.

Csikósné, le'ányostúll, Szathmáriné. Horváth Agnes. Boszorkányok, azonkon[!] ki
vül ákik itt fogságban vannak, ā többire nem igen vólt gondgja.

Arsagon,⁴¹ lapáton, Szokot jární, ā sōprōt meg kente zirrall, és Fé'rfivá⁴² vált, de őrdōgh
vólt, az az Sōprō, szintén ugj el vége'zte' azon⁴³ testi dolgot, mint (ha ő le'tt
vólna ottan.) ő magha.

Az őrdōgh azt is Parancsolta, hogj mikor te'mplomban is vadnak, vissza mondtak az
Imádsághott, és ezen három szott is, hogj ugj mond, ā kinek nevében bé
állottunk, S- be esküdtünk segéllyen meg be'nnünkett, aztat nagjōb-
bacsán kellet mondani, mindenkor el is mondotta az Fatens,

³⁸ Utólag a *le'tt* és *ki vette* szavak fölé beszúrva: *keresztelés előtt*

³⁹ 'Harmad évvel'?

⁴⁰ A második magánhangzó ó-ra is hasonlít.

⁴¹ A második magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

⁴² Az *i* után van egy betű, talán *j*, amit áthúzott, majd folytatta a lejegyzést.

⁴³ Eredetileg: *azonha*, a *ha* kihúzva.

az őrdōgh je'le'n vōlt minde'nkor.

Az vizbe'n azért ment le' fūrōsztéskor, hogj azt mondotta, Valomelly[!] ||

ōrdōg nevében bé (ment)

mente'm, s- bé eskūdtem, ūgj mond, azon őrdōg segítse'n, hogj le mehessek

az fenekére'.

(Egj dió héjban 300 szazon[!] is el fértek, és) mikor indúltak, azt mondották, hop hirivel.

Szánthó,⁴⁴ [4]

---

⁴⁴ A jobb alsó sarokban.

24. Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna tortúra alatt felvett pontonkénti vallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 15.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 15.

Brandl–Tóth G. 2016: 141–4.

Interrogator	Responsor
Susanna Széll, Danielis Rósa Uxor, annorum circiter 50.	
Vagjone Szövetséged az ördögökkel	Vagjon Szövetséghe', (az ördög ki hita, és mondotta
Miképpen, és mi formában,	hogj gjere' ki, jó helyre' viszle'k,) Ember képé-
	be'n, elsőhen meg e'sküdött, (azon) meg tagadta ¹
	az Iste'nt, és Sze'ntekett, azután négjsze'r meg
	ke'rülte az bakott, minden ke'rülöhen
	me'g csokolta
	az baknak orczájátt, és minden tagjátt, és az Sze-
Mikor lett az szövetség.	mérem testét, úgj hátúlyótt[!], azután bagzott
	véle'. Az ura is látta, de nem bánta mert nemis
	bánhatta, mivel ő is mással közösködöt,
Meddigh	Négj Eszte'ndeje, és egj Esztendeigh újj vólt
	Közöttük, azután bé esküdvén, mindgjárt
	Poharnoknak tötték.
	Holtáigh.
Írás Szerénte, vagj csak Szókkall lett.	Szóvall esküdött bé, nem ² adott ³ czédulát
	néki magárúll
Minémű he'lye'n.	Sz. Gellér hegjen esküdött bé. (Kecskeméten
	Sz. Miklosi János[?].) Szántó Mihály közel-
	járt az Urához jó Embere vólt neki, azUra
	is leghőveb Kapitány ott vólt, Kőkényné
Volte valaki jele'n.	Kerela, Kocsis János, és többen is vóltak.
Holl lett az Szövetség, és miné-	Sz. Gellér hegjen, mintha ⁴ marha Szarralis

¹ Eredetileg talán: *tart*, javította átírással.

² Eredetileg: *hanem*, a *han*- egy nagy *n*-nel javítva.

³ Eredetileg: *adtak*, átírással javítva.

⁴ Eredetileg: *mint az*, átírással javítva.

mū jeled vagjon.

Mi vitt arra téged

Interrogator

Üztede ā babonásághott, ördögségett.

Mi formában, és mi módon.

Minémű szókkall, és cselekedetek-
kell

Hányszor.

Minémű Helye'n.

Mikor, és minémű üdöbe'n

Ki e'lle'n.

vólna az Pecsét, az újjávall az Szemé-
re'm testére' belől az szélén ütötte, ā hol
nem vólt Szöre'.⁵ Az ördöggel bagzott,
és hidegh teste vólt.

Kökényné vette re'á, és mondotta, hogj hiszen
az Ura is köztük vagjon, az után (az) hogj
látván az⁶ Ura, (hogj) Rósa⁷ ||
hajlandóságát (ugjan ar-
ra,) javasolta Néki, csak légje'n (az S) s- ad-
gja maghát közikbe. [1]

Responsor

Üzte' mikor lehetet mindenkor az csontokatt is
fel szedték, és az tejétt megh e'tték. A Czim-
tere'mbüll⁸ is az holtak csontyait ||
fell szedték, és Irat
csináltak be'löle.

Sokszor az e's'ött fe'l e're'sztették ||
az égbe'n, és ellszu
kaszották,[!]

Az hulakatt[!]⁹ az Törököknek adták e'l,

Az szegedi határban ástak el

⁵ Az aposztróf nagyon halvány.

⁶ Eredetileg: *látta az*, a két szó közé beszúrta a határozói igenév képzőjét, de a kevés hely miatt inkább kihúzta, végül a sor fölé szúrta be ismét.

⁷ A kihúzott kötőszó fölé beszúrva.

⁸ A lap szélén *m*-nek látszik a betű, de nem egyértelmű; a *tere'm* szakaszt pedig *tes*-ként kezdte, javította.

⁹ Ennél az írnoknál az *a* betűk megformáltsága többször is *u*-ra hasonlít.

Kinek vétettél őrdöngös mestersé-
geddell, és minémű nehe'ze'n.

Az maga árva Leányának is az¹⁰ fejét ennek e'löt
te kétt (héttel) Esztendővell¹¹ meg rázta, ||
azon tanult Mesterseget¹²

2°. Kőkénynévell az Fate'ns Farkas ||

mátyásnak az fiátt

hogj elnem vette Kőkényné leányátt, az erejétt el
vették, és őszve csigázták, és meg g̃jog̃jethat-
tyák ha csak az Kezét re'á teszik is, ||
ördög hírével¹³ 2 Esztendeje
hogj azt cselekedték.

3. Kere'lávall Csamangó János fiáttis, Kerela mon-
dotta, hogj dugják ki ā szemét de ā Fatens¹⁴ [2]

Interrogator

Responsor

ā Fatens nem engedte, hanem az erejétt vették
e'll, valamig[!] 14 fl nem ád addig ne g̃jog̃jítsák meg

4. Dohár Katánakis az Szemétt ||

ki dugta¹⁵ Kőkényné-
vell.¹⁶

A kinek ártottáll, segíthettede azt.

5. Tombácznét mikor Kőkényné¹⁷ megrontotta, ott
vólt az Fate'ns mostis úgj vagjon

6°. Maga (menye' leánya fiátt) Hodi Ferencz¹⁸ ||

Fia leányának¹⁹ az erejét

vette e'll, már 4 Esztendeje', meg g̃jogyvétotta[!]

Kitűll tanúltad azon őrdöngös mester-
segett,²⁰ babonaságott, és ||

Kőkénynetűll tanulta, és az Ura mivel Kapi-
tány vólt Az²¹ Parancsolta, hogj tanicsák

¹⁰ Eredetileg: *Leányátis*, majd átírással javította.

¹¹ A kihúzott szó fölé beszúrva.

¹² A rag a lap széle miatt nehezebben olvasható.

¹³ A *re'á teszik is* fölé utólag beszúrva: *ördög hírével*

¹⁴ Az *n* utólag beszúrva.

¹⁵ Eredetileg: *dugták*, a *k* áthúzva, az ékezet viszont nincs.

¹⁶ Előtte egy hosszú vízszintes vonal, talán egy *ō* betűt húzott ki.

¹⁷ Félig alá-, félig áthúzva: *Tombácznét mikor Kőkényné*

¹⁸ A kihúzott rész fölé beszúrva: *Hodi Ferencz*

¹⁹ Eredetileg: *leányátt*, átírással javította.

²⁰ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, javításnak tűnik. Talán *a* szerepelt itt eredetileg.

²¹ Eredetileg *az is*, átírással javította.

mikeppen²² öte't, és nékiis, hogj tanúllyon, és annak előtte
jútottáll arra. Es másokatt tani- Kétt e'szte'ndeigh tanúlt, mégle'n bé e'skūdöt²³
tottalle arra, Kitt, és mikeppen Nem tanított se'nkitis.
Jōvendōlté tükōrbūll, cristalbūll, Üveg- Nihil.
būll, magad hasznáért kár nélkūll
az Embereknek.
Vagj babonás áldásokkall éltéle. Nyilamlásrúl szokott olvasni,²⁴ hogj ha nem
has'ználl, az is olyan ördög légje'n.
Tudtále bakon, kōpōnyege'n vagj ha- Tudott többivel edgĵütt mentek jöttek
jon által vinni az Emberekett. [3]
Rósa Daniēl, Szántó mihály Borbola, Dugonyáné, (Balás szolgálja Albert)
Rosa Geczitt, Vajda Miskátt soha sem latta, Horváth Agne'ss is az, (Szántó
Andor,) Malmos Kata, Rohonkáné, Kōkényné, Öreg Csikosné, Pōrének az
Annya, Kōkényné, Szandáné, RácZ Kata Urastúl, fō ördōgh. Katona
Mihály, az ördögöknek az fűvett hordotta, és tudgja az ördögösségett is. Boga-
dussáné²⁵
Az szentségett urastúll kikōpték az (tōmlōczĥen are'stomĥan)²⁶ ||
az Egĥhāzban²⁷ mikor oda adták az Atyák
az szentségett hasonlókeppen²⁸ ki kōpték.
Az Imádsaghott²⁹ vissza mondotta, ā mint az ördög Parancsolta Néki mondani.
(Négĥ) 3 Eszte'ndō alatt Számtalanszor bagzott az ördögökkel. de mig bé nem eskūdöt
ne'm vōlt része's
Vallya, hogĥ bár mostis Kis Péternel vōlna, nem jutott vōlna(,) arra, de az ura kén-
szerítette' arra,
Más jutalmat nem ígértek az ördögök, hanem hogĥ egĥik, igĥék e'legett, ||
mivell³⁰ mostis Sovány

és meg fogh hizni.

Az Ura fe'nye'gette, és az őrdögis Sugollotta, hogj ne' vallyon, és ā mitt mondott az

Bakon revocállya, az őrdög sugallotta.

Mive'l hogj Poharnoknak tették, nemige'n vólt gondgja másra.

Egj óra alatt³¹ Sz. Gellér hegjére mehettek,

Az lova pe'digh Rósa Balás Fere'ncz névű Szolgája vólt,

(Mi) Kőkénynétt az Fatens, és az Ura³² Csigázta, azért hogj re'ája vallott, és hogj

többet ne valhasson, re'ájok, megh akarták fojtani [4] [5]

Rósáne³³ [6]

---

³¹ A második *a* nem teljesen egyértelmű.

³² Az *r* kissé *s*-re hasonlít.

³³ A legutolsó üres oldal jobb alsó sarkában.

25. Dugonics Mihályné Barak Margit tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 145–7.

Interrogator

Responsor.

Margare'ta Barak, Michaëlis Dogonyi (Uxor) Rltā Vidua¹ añor 55.²

nata hic Szegedini

Vagjone' Szövetseged az őrdögökkell.

Vagjon Szövetséghe, meg tagadta az Istent, és minden Szenteket (Kan disznó képében volt Zaszló tartó Szabó János³ Borju képében || Hadnagj Barjactárnak hiják) ā szent keresztsegrüll le mondott⁴ Pluto őrdögh jelen vólt, Bakképében, és az égesz[!] testét, Szeméremtestétis, || alfelén megh

Mi formában, és mi módon.

csókolta, háromszor körül tánczolta, az után Széplegény képéhe el változot, az Után⁵ közösködöt véle, mint az karó ollyan teste, és hide'gh vólt, nem vólt magia néki, de az Fatenstül elment az magh. Lábnál fogva fel veszik az aszszonyt, és úgy bagzik vélük, nagj job idessége vagjon mint az világi Emberrel.

Mikor tetted azon Szövetségét.

18 Esztendeje' Szövetkezet, és esküdött be az őrdöghök hűségére vallyá.

Meddigh.

18 Esztendeigh esküdött bé, és most az új borra (kitért vólna,) Īn tudgja, ha lehetet vólna, ki is

¹ Az áthúzott *Uxor* fölé beszúrva: *Rltā Vidua*

² Javítva, eredetileg egy 8-as számmal kezdte.

³ A *Szabó János* név betoldva bal oldalon a sor elejére, de a név nincs áthúzva. A betoldás jele, a két vessző a *tartó* szó után szerepel.

⁴ A *Szente'ket Kan disznó képében* szavak fölé utólag beszúrva: *ā szent keresztsegrüll le mondott*. A betoldás jele két vessző.

⁵ Javítás látszik, eredetileg kisbetűvel szerepelt a szó.

	tért volna
Írás Szeré'nte, vagj Szovall vagjon azon Szövetseged.	Szováll esküdte'tte ⁶ megh Barjactár Eöcse' Po- padics Zászlótartó, Írást magárúl nem adot,
Micsoda helye'n.	Be'ghe melle't Tömösvár fe'lé.
Minémű Szándékkall, és alkalmazatos- sággall.	Buja ⁷ Török aszszony rosz Társ'asága ⁸ csábította ell ötet min- denképpen hitette ötet, (az almában sokszor vetkezet az gonoszsza'll) hogj job élet lenne az mind az vilaghi ⁹
Ki vólt jelen azon Szövetségben	Jovoné', Bozítov Jovo, (Lippaj Jovo) Sztojan ¹⁰ Barjactárov bras Eöcse', Lajkóné, ¹¹ [1]
Hol lett az Szövetség, és minémű jeled vagjon onnénd.	Beghe mellet, az alfelén vagjon, ā Pe'csét.
Mi vitt, és ösztönözött arra téged.	Az ördögh éjjel járt hozzá āki bagzott véle(,) othonis, jobbanis szerette mint az Vilaghi Embe'rt, az Ura mellette fekü'tt, még is végbe vitte, de az Ura nem ismerte megh, de nem tartott az ördögh maghott nála mikor ¹² Felekelt,[!] ügj vitte végbe'n, az ura mellé olyankor Sö-prött tett, az (örd) ördög meg csinálta, hogj Aszszonyá vált ā Söprü.
Uztede az babonásagott, s- ördögös. ségett.	(Üzte', sok féleképpen ¹³ Az első Gyermekek szarát az ighen része- ghes Embernek kell adni, el hadgja ā bort ¹⁴

⁶ Eredetileg: *eskūdōt*, átírással javította a lejegyző.

⁷ Javítás látszik, eredetileg *Bula* lehetett.

⁸ Az *aszszony csábította* szavak fölé beszúrva: *rosz Társ'asága*

⁹ Az áthúzott szakasz fölé beszúrva: *hogj job élet lenne az mind | az vilaghi*

¹⁰ Az áthúzott név fölé beszúrva.

¹¹ A *Jovoné'*, *Barjactárov* és *Lajkóné* nevek fölött egy *M* rövidítés látható.

¹² A *nála* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹³ Az *Üzte'*, *Az első Gyermekek* szavak fölé beszúrva: *sok féleképpen*

¹⁴ A *t* helyén eredetileg talán *z*.

Kocsis Ilusnak adta, hogī az Ura ||

ne' igjek, de iszik.)

Hogj Sūrū Gyermeke ne légjen (aztetōtt[?]) három-
szor Parancsolta által hágni(,) az tekenyōt,¹⁵

Minémū formában, és miképpen űz
ted az babonaságott, s- ōrdōgséget. [2]

Valamit tettéle, vagj ástále el, ā mi
azon babonaságot ille'ti.

Hányszor,

Es minémū helyen,

Mikor, és minémū űdōben,

Kinek vétettéll babonaságodall,¹⁶ és
minémū¹⁸ nehe'zen, és segethetede
azon Sze'mélyt, ā kitt meg rontot-
táll.

Kitūl tanúltad azon babonasagott,
és miképpen arra jōttéll
Másokatt tanitottále, kitt, és mikép
pe'n

mikor elsōhen fōrōsztōttek gjermekeket,

Profusznét Sokat kente fe'nte, az belsō része'j¹⁷
keze miatt romlott megh,

Buja Aszszonytūl, Sarampō mellet, lakik, tanul-
ta, oktatta ōte't, és űgj jutott arra.

Kocsis Ilust, egjszer, vagj 2sēze'r kurvasághra
Bōre'ghe're't, hogj fogja megh ||
és azt tōrje megh, és az
éltelhen[!] adgja az Urának, (éte) ||
hogj ne lássa mitt csi-
nály. Vendégelte' érte' ōte't.

Czigány Guczinét is tanítottta, oda is vōlt vélūk,
2 Esztendeje'

Kitt, és miképpen. [3]

Miképpen jōvendōltél cristalbūll, űveg.

būll, Tūkōrbūll, az Embereknek kar nel-
kūll.

¹⁵ Nem egyértelmű, a *tekenyōt* olvasat is lehetséges.

¹⁶ Eredetileg: *babonaságott*, átírással javította a lejegyző.

¹⁷ Eredetileg valószínűleg *része'in* lehetett, majd vastag vonalvezetéssel átjavítva.

¹⁸ Nem teljesen egyértelmű, hogy *é* vagy *e'* szerepel-e itt.

Babonás áldásokkal¹⁹ éltéle.

Tudtále Bak, kőpönyegh, vagj hajon

általl hozni, s- vinnyi, Emberekett.

Mihály mester leányát Lajkóné rontotta megh.

Porgancs Feleséghe, Kurucz Palkó Feleséghe, Czínczárné Kapitány, Tíza mel-

let Róosztó Szomszédaságában (Buzadhrá[?] Feleséghe,) annak előtt Szabo Buzadhrá[?]

Feleséghe vólt, Oreghe Veszeleny Fia (Feleséghe) vette ell. Farkas, bozatt[?] csi-

náló. Földházban Posta Mester Kertye mellet, Vén aszszony. Standoufer Præ-

fectus udvarában Halasi Uram előtt Czimermanné. Adokné. Ade'cskiné

Korcsmárossa, Szabó János. Reszkén²⁰ Egj Aszszony, s- egj Férfiú, Boga

dussánét.

Ne'm gjónta me'gh az boszorkányságátt,

Dugonyiné²¹ [4]

---

¹⁹ Eredetileg: *áldásokkal*, az utolsó ékezet áthúzva.

²⁰ Eredetileg *l*-lel szerepelt a településnév, javította *k*-ra a lejegyző.

²¹ Más színű tintával a jobb alsó sarokban.

26. Borbola Ferenc tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 17.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 17.

Brandl–Tóth G. 2016: 148–51.

Interrogator¹

Responsor

Franciscus Borbola añor circiter 56. Natus In² Kecskeméth.

Vagjone Szövetséged az ördögge?	Vagjon czimborája elsőben ³ be esküdött Rósa Daniél előtt, hogj edgjütt fognakjárni, elnem hadgják egj mást, az Istent, és minden Szentekett meg tagadta, fekete bak vólt ottan, 3szor meg kerülte', és meg csokolta az alfelét, és ezen szokott mondotta az baknak te vagj az én Uram. Az Imádsagot vissza mondani Parancsolta, és meghis fogadta, Az Gonoszsall szintén ugj közösködöt mint az Feleségével; az teste ördögnek (ki nek) hide'g, (kínek melegh.)
Miképpen, és mi modon?	hetedik ⁴ Eszte'ndeje, azután ki állott volna belöle' ha ⁵ meg e'ngedte volna az ördögh.
Mikor le'tt azon Szövetség.	tizen négj Eszte'ndèigh.
Me'ddigh.	(Írással) s- szóvalis, (ā melly czedulátt adták, az ā Kapitánynak Rósánál vagjo[n]) ⁶
Írás Szerénte, vagj csak szovall.	Sz. Gellérhégjén, de elsőben Rósa Uram há- ⁷ zátúll me'nt e'l, ottan kente megh
Minémű helyen	Kapitány, Ferenciscus, ⁸ Kőkényné, Rósáné, (Malmos Kata,) Katona Ferencz.
Volte jele'n valaki	Kőrela. [1]

¹ Ebben az iratban a kérdések világosabb, a válaszok sötétebb színű tintával íródtak. A kérdéseket valószínűleg a kihallgatás előtt, előre rögzítette a lejegyző.

² Eredetileg *h* betűvel kezdte a szót, majd átírta.

³ A *czimborája be esküdött* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁴ Eredetileg: *heteg*, javította *d*-re.

⁵ A *meg* fölé utólag beszúrva.

⁶ A *vagjon* utolsó betűje nem látszik a szakadozott lapszél miatt.

⁷ Az elválasztójel csak az *á* alatt fért el a lap széle miatt.

⁸ Itt egy olyan ligatúra szerepel, mint a *Franciscus* rövidítésének esetében.

Hol szövetkeztél, vagj minémū
jeled vagjon

Mi vitt arra téged.

Üztede azon Babonásághott.

Mi formában, és mi módon.

Minémū szókkall, és cselekedetekkel

Hányszor.

Danielnél azután Sz. Gellér hegjén⁹ ||
azután Sz. Gellér hegjén bé eskü-
döt, wallya, hogj az Iñ ne adta volna,
hogj szomszedságában lakott volna, bor ital-
ban ment ell. Az Pecsétet ā Czombjára
ütötte, minden holnapban, mint az Sömör
ki újúll.

El ámították az Embert, hogj ilyen jó-
ā mollyan Szép dologh, Rósával való
rosz társaság, borital, s- étell. vitte arra
ā Fatenst.

Üzte ā többivel edgjütt¹⁰ ||
Száraz marha¹¹ féjétt[!] az el múlt¹² ||
Sz. György havá
ban ásták ell Katona Ferencz Szánthō föl-
déhe,

1° Egj ([...])¹³ ló fe'jétt dorosmaj földek végéhe
akkor eztis, hogj Szarazságh légje'm[!].
Maros Parton innen.¹⁴

(Bika fegett (Föve'nnel) föveinnél¹⁵ ásták
ell, Sz. Iván havában, hogj Szárazság légye'n¹⁶

Kapitány jelen volt, és ā többiek.)¹⁷

Halakatt Szélért adták ell,

Szeged, Bács várgje föld zírjált el adták

10¹⁸ akó Pénzért adták e'll, 6 fityā jutott.

⁹ Az *azután Sz. Gellér* szavak fölé utólag beszúrva: *azután Sz. Gellér hegjén*. A betoldás jele két vessző.

¹⁰ Az *Üzte Száraz marha* szavak fölé utólag beszúrva: *ā többivel edgjütt*. A betoldás jele két vessző.

¹¹ A *Száraz* fölött egy kettes, a *marha* fölött egy vélhetően kihúzott egyes szám szerepel; a sorrend felcserélése azonban nem tűnik indokoltnak.

¹² A *féjétt* és a *Sz.* rövidítés fölé beszúrva: *az el múlt*. A betoldás jele két vessző.

¹³ Kiolvashatatlan áthúzott szó/szótag.

¹⁴ A *Bika* kezdetű sor fölé más színű tintával beszúrva: *Maros Parton innen*.

¹⁵ Az első *n* fölött pont, valószínűleg *ny* hangot jelöl.

¹⁶ Eredetileg: *lésze'n*.

¹⁷ A válasz halvány vonalakkal félig alá-, félig áthúzva, nem egyértelmű a törlési szándék.

¹⁸ Nem egyértelmű, de talán *16*-ról javítva.

Török ördögöknek adták.¹⁹

Kís tökbe szedik Kétt Sz. Györgj nap között,
ā harmatott ā gabonárúll,
az zírnak csinállyák, ki főz véle, ki
véle' ke'nekedik. De mivel az eő Fele-
séghe nem olyan élető, ő csak belé
tötött e'gj egj csöpött az dagasztó vízbe'n.
hajnalhan szokták szedni.

Minémū he'lye'n [2]

Mikor, és minémū üdöbe'n,

Ki elle'n

Kinek vétettell ördögös mesterseg-
gell, és minémū neheze'n.

Kolompár²⁰ Gyurka Czigány Gyermegett ||

2 Esztendeje

bokáhan egj csontyátt vette vólt ki, egj kís[?]
sirall²¹ Rohonkánának Parancsolta, s. meg gjő-
gjetotta, próbálásért

2°. Masir mellet egj Rác Gyermegett ||

7 esztende'je²² ā térde'

kalácsátt meg zúzta, Rohonkáné által
meg gjőgjetotta. próbálásért,

3°. Öreg.²³ Masir Gyermegett 4 Esztendeje, könyök

bubjátt törte őszve', Kerela által gjőgje-
tatta²⁴ megh. lovat cserélt véle, s- meg
csalta, azért cselekedte. (edgjik ördög
boszorkány meg engedi az másiknak ron-
tani.)

Akinek vétettell segethetede azt.

4. 3 három Esztendeje az magha marháját

Sántította meg, ugj próbálta, megdöglött.

¹⁹ A *Kís* kezdetű sor fölé utólag beszúrva: *Török ördögöknek adták.*

²⁰ A *Gyurka* fölé utólag beszúrva.

²¹ Az *a* fölötti ékezet áthúzva.

²² A *Gyermegett* és *ā térde'* szavak fölé utólag beszúrva: *7 esztende'je*; a 7 megerősítve.

²³ A 3°. alá és a *Masir* elé utólag beszúrva.

²⁴ A harmadik magánhangzó *u*-nak is olvasható.

Kitül tanúltad azon ördöngössegett, és Danieltül tanulta, mert ő réghi még
miképpe'n jutottáll arra. Es kitt juhász koráhan. Iffju le'gény vólt, mivel
tanítottáll arra, és miképpen. Kapitány vólt eő hordozta a Fatenst²⁵ úgj tanúlt,
4dik Esztendöre' adták az hadnagi-
sághott reája.

Jövendőltéle oz[!] Embereknek üvegbüll, cri-
stalbüll, tükörbüll, magad hasznáért,

Kár nélküll, [3]

Babonás áldásokkall éltele. (Mikor kölest²⁶ vetet, azt mondotta, el vetem
az kölest légje'n, legjen nagjgjá.

Tudtále bakon, Kőpönyegen, vagj ha- Mivel tiszt vólt, ötet is más hordozta
jon által vinni az Emberekett. egj dió héjhan 60 be fér.)

Rósa Danielnél Szokott állani az kantár, gjékénybülis mindgjárt le'het csi-
nálani Kántárt[!].²⁷

A zir is ott állott hordó alatt, ha azzall meg kente, akar Macskátt,²⁸ akar
mitt, mindgjárt lová lett, azt ló zírüll, kutya (zírűl)²⁹ csontbúl³⁰ csinál-
tak, eleve'nbülis ki vészik,

3szor szoktak Sz. Gellér hegjére menni 1 Eszte'ndőben. ||

Sz. lucza, Karacsony, Sz. Györgj Napjanak
akkor ighe'n nagj vendégsege'k³¹ szoktak esni³²

Masa Geczin Számtalanszor vólt rajta, ā hová szoktak menni, de olyan³³
kor se'mmīt nem tud benne'.

Ő meg egy szürke' köve'r jó agáron szokott járn. leg többet³⁴

Az Atyának soha se'm gjőnta megh, hogj olyan élethen vagjon

²⁵ A hordozta és az úgj szavak fölé utólag beszúrva: a Fatenst

²⁶ Az ő nem jól formált, i-nek is olvasható.

²⁷ Úgy tűnik, utólag beszúrva a sor végére és részben A zir kezdetű sor fölé: gjékénybülis mindgjárt le'het csi-
nálani Kántárt[!].

²⁸ Eredetileg kisbetűvel, nagyra javította a lejegyző.

²⁹ Csak aláhúzza, de Valószínűsíthető a törlési szándék.

³⁰ Az aláhúzott zírűl fölé beszúrva, jelzés nélkül.

³¹ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, tintaoltos, talán javítás miatt.

³² Utólag beszúrva a 3szor kezdetű mondat után és részben a Masa Geczin kezdetű sor fölé: Sz. lucza, Karacsony,
Sz. Györgj Napjanak akkor ighe'n nagj vendégsege'k szoktak esni

³³ Az a fölötti ékezet áthúzza.

³⁴ Utólag beszúrva a sor végére: leg többet

Akík itt vannak itten vannak meg fogva³⁵ minnyájan boszorkányok, ||

Rácz kata, Urastúl; Szántó mihály.

Csikós Pöre annyostóll K[a]tona³⁶ Mihály réghi Katona Ferencz
zászlótartó. Az felső Várasiak, Palánkiak, más sereg^{hen} járnak³⁷
(Monos) Monos Istok olyan mint az többi, Őreg Kőrmőczi-
né, Őregh Rósa³⁸ Geczi is az vólt, ā ki megh holt, de az Feleséghe nem
az. Masirné

Az őrdőgh nem engedte ma Néki ki mondani, azt mondotta, hogj ne mondgj,
majd el e' resztnek, mostaná^{han}, hogj bé jött Kgltek (b) el távoztak az
ördögök, s- azt mondotta, az ordög, én nem maradhatok, elkell men-
nem, Kőrösztények jöttek bé, Szép ruhá^{han} három őrdög bé ment vólt
hozzája, (Magyar barna) Kék³⁹ ruhá^{han} vóltak, egj egj balta cifra vólt nálok.

14⁴⁰ Vallya ā Fate'ns, hogj három őrdög (bé menven) Szép ruhá^{han} ||

egj egj cziffra balta lévén kezek

náll, bé ment hozzája, és biztatták, ā Fatenst, ne vallyon, majd el fogják⁴¹
bocsáttani, azomban be menven az Inquisitorok, mondották (az Inquisito-
rok,) az őrdögök, hogj (hanem) keresztények jötte'k bé, Nékik el kell meñi,
s- távozni.

Borbola⁴² [4]

---

³⁵ A *vannak minnyájan* fölé utólag beszúrva: *itten vannak meg fogva*

³⁶ A lap szakadása miatt a betű nem látszik.

³⁷ Az *n* helyett eredetileg *r* szerepelt, javította a lejegyző.

³⁸ Az ékezet nagyon halvány.

³⁹ A *barna* fölé utólag beszúrva, világosabb színű tintával.

⁴⁰ A *Vallya* fölé szúrva.

⁴¹ Eredetileg talán *b*-vel kezdte a szót, javította a lejegyző.

⁴² A lap jobb alsó sarkában.

27. Tóth Ádámné Korcsek Zsuzsanna tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 10.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 10.

Brandl–Tóth G. 2016: 152–3.

Susanna Korcsek, Adami Toth Uxor, Annorum circiter 60. In

Benigno Examine fatetur, uti Segnitur.

1^{mō}. Vagyon Szōvetséghe ā Pokolbéli Gonosz Lélekke’ll, meg tagadta volt az Istent, és minden Szenteitt, ā Kōrōstségrūlis[!] le mondat-
tak véle, és egj bakhhoz, mellyet 3 izben tánczolva megKerült vólt,
az Pluto hitire megh esküdtették, hogj ōket hiven fogja szolgálni.

2^{dō}. Ezen Szōvetséghe ett ennek előtte húsz Esztendōvell tette’.

3^{tio}. Holtáigh e’sküdtött Kōzikben ā Gonoszsza-
knak.

4^{tō}. Irást Magárul ne’ m adott, hane’ m Rósa Daniél osztogatott vólt irást,
parancsolta vólt, hogj úgy őrizze, mind ā Szeme’ Világátt.

5^{tō}. Nagy Kátán laktában adta Maghátt Kōzikbe’n, megh csalták ō-
te’t ā Boszorkányok, ā fejétt meg mosták, és azután mint egj meg
bolondúlt, s. úgj ádta Maghát kōzikbe’n.

6°. Számtalanyon vóltak jele’n, kikne’ k nevōkre’¹ mivel réghen vólt, ne’ m emlékezik.

7^{mō}. Nagj Káthan, ā mint felleb meg van irva, vólt czimborálása, edgj házban,
ā pecsétet pedigh, bizonyos fekete ezkōze’l ā lába kōze’ ā Szem érem-
testébe’n tették, és számtalanszor vétkezett, edgj Esztendōben há-
romszor, vagj négjszér,[!] ā gonoszsza-
ll, hol álva, s- hol pedigh fekve.

8° Egj Vén Aszszony Boszorkány² megh mosván ā fejétt valami fūbe’n, ||
de itten olyan fū nem

találkozik, és az Vitte arra ōte’t, s- me’gint az sok³ hitegetés, hogj jól
lészen dolga⁴ kōzōttük.

9°. A babonásaghot sokféle modon ūzte’, tyúk tojást is tudot tojni, (mivel) Sze-

---

¹ A *mivel* fölé utólag beszúrva.

² A *megh* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³ A névelő fölé utólag beszúrva.

⁴ Eredetileg: *dolgok*, átírással javította a lejegyző.

ghény lévén⁵ ugj mond⁶ abbúl méghis⁷ Pénzt Kapott, hatúl megh kente Kővecskével,
és mindgíart tójhatot. A tehenyek hasznátis e'l tudta venni,
és azoknak hasznaval⁸ táplálgatta Magátvallya,⁹ (mive'l) mert¹⁰ Urastúl
Szegény volt,¹¹ lévén¹² és Eöre'g,¹³ másképpen sem élhetet vólna.

10^{m̄o}. Soha sem tanitot azon bűjös bájosághra, Sött másokatis inte't, (de azért,)
mert félt, meg fogják tudni, hogj olyan Személy Eō is.

11^{m̄o}. Az Ura mellé hol sōprōt, s. hol pedig arsagot, vagj mást valamit.¹⁴ tett, midōn el ment
Ejjel közikbe'n (me'llōle'.) ā Boszorkányoknak

12°. A Kantárja pedig csak edgj darab Szijácska vólt, és ā lova, hol [1]¹⁵
pemeth, hol macska, hol mit Kaphatot, Szintén olyan Pari
pa vált belōle, mint (Szintén) az valóságghos ló, Es közöttük
ollyankor edgj sincs rúth, vagj Vén Személy, hanem mind
Szépnek,¹⁶ láczik.

13°. Képmutatásbúl gjónt ugjan, de az áldozatot soha sem nyelte el ||

ā miolta olyan életben vagjon,¹⁷ hanem

néha fel sem vette, aldozokhoz sem ment¹⁸ ||

midōn pedig fel vette, oda mentis¹⁹ az Szájábúl kivevén,²⁰

(azután²¹ el temette porban.) hol senki eszre nem vette, és ā porba takarta.

14°. Szent Lucza Aszszony, (napján) es Karácsony, (és Sz. Györgj nap-
ján.)²² legh tōb bájosághot Szoktak végbe'n vinni, Szent Györgj
napján pedig mégh tōbbe't, akkoron ā gabonán (te'rmékeny-

⁵ A lejegyző javította vagy megerősítette a szót (ha javította, nem egyértelmű, hogy miről).

⁶ A *lévén* fölé utólag beszúrva: *ugj mond*. A betoldás jele két vessző.

⁷ A *pénzt* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁸ A *rag* utólag a *sor* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁹ Eredetileg talán: *Eöre'g*, átirással javította.

¹⁰ Az áthúzott szó fölé szúrva.

¹¹ Eredetileg: *szegények voltak*, a toldalékok kihúzva.

¹² A *volt* fölé szúrva utólag.

¹³ Eredetileg: *Eöre'gek*, a toldalék kihúzva.

¹⁴ A *tett* fölé szúrva utólag.

¹⁵ A jobb alsó sarokban a következő szavak, szótagok őrszavakként funkcionálnak: *pemeth, hol macs-*

¹⁶ A *Szép* után vessző szerepel, a *rag* alatt látszik.

¹⁷ A *soha sem nyelte el* fölé utólag beszúrva: *ā miolta olyan életben vagjon*,. A betoldás jele két vessző.

¹⁸ A *fel sem vette, midōn* fölé utólag beszúrva: *aldozokhoz sem ment*

¹⁹ Az aláhúzott *fel vette* fölé utólag beszúrva: *oda mentis*

²⁰ Eredetileg: *kivette*, átirással javítva.

²¹ Az *azután* helyett eredetileg *és* szerepelt, ráírással javítva.

²² A sor elejéről a *-ján* toldalék nincs kihúzva, valószínűleg tévesztésből.

séghét /: ā harmatot le szedik sze'dvén) által huzzák ā ruhákat,
és azon harmatot belőle²³ Ki facsarván Kors'okban, terméke'nységhét
úgĵ szokták ōk el ve'nni, aztat pedig ā fō Tisztek kezébe adgják.

15¹⁰. Vallya ā Fatens valóságos Boszorkány Tarsainak (lenni) Rósa Dániél

Kapitányt, Feleségestül, Borbola Fere'nczet, Rohonkánét, Szan-
dánét, Kōkénynét, Csiszárnét, Kōre Ilonát, Tóth Eōrsét, Kovács
Pált, Koldúsok Biráját, Dancsót Feleségestül edgĵütt, Dugonyinét,
Ore'gh Csikosnét, Czinczárnét főnek, megh holt Horváthnét,
Szánthó Mihályt, téglá hazak körül Kétt Toth Aszszonyt,
Kása Mártonynét, le'nni. [2]

---

²³ A harmatot fölé beszúrva.

28. Végh Istvánné Koncz Sára tortúra alatt felvett pontonkénti vallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 11.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 11.

Brandl–Tóth G. 2016: 154–7.

Interrogator

Responsor

Koncz Sára, Stephani Végh Uxor, añor circiter 29. In Turu Nata in

Kottū Pesthiensi 10 añi hic residet

Vagjone Szövetséged, és Czimborád, vagj Vagjon Szövetséghe, megtagadta,¹ (minden sz)

Kötesed az ördöggell.

Istent, és minden Szenteket hogj az Xtūs

szinét soha se lássa, az bákhoz² ||

esküdöt³ csokolta

és me'g csokolta minden tagjatt, és alfelét

Miformában, miképpen.

és hogj az fogh örökké az eő Ura le'nni, soha

el se'm hadgja, holta után is.

Mikor tötted azt az kötést.

Három Esztendeje

Meddigh.

(Eltéigh.) Meddigh akarta volna. Holtáigh.⁴ Rósa

Daniel esküdtette megh. Adott ma

gárul írást Rósa fogta az kezétt.

Írás szerénte, vagj csak szovall vagjon.

Nem adtak írást ött eszte'ndeigh kellet volna

néki tanulni.

Minémű helyen.

Sz. Gellér hegjén (Rósa Daniël) ||

Pokolbéli ördög⁵ esküdtette

megh Rósa házánáll.⁶

Micsoda Szándékkall, almatossággall.[!]

Szeghény vólt, azért jutott arra, s- megh

csalta Horváthné

Volte jelen valaki.

Csikos Pöre, annyostol, Ke're'la, Csiszárné,

¹ A *tagad* g-je javítás eredménye, eredetileg d betű szerepelt itt.

² Eredetileg talán: *báknak*, javította a lejegyző.

³ A *csokolta* fölé beszúrva.

⁴ A *Meddigh akarta* fölé beszúrva.

⁵ A kihúzott *Rósa Daniël* név és az *esküdtette* ige fölé szúrva: *Pokolbéli ördög*

⁶ A *Rósa házánáll* világosabb színű tintával.

Holl lett az Szōvetség, és minēmū jeled.
vagjon.

Mi vitt arra tegéd.[!]
Ūztede az babonaságott.

Mi formában, és mīképpen.
Minēmū Szokkall, vagj cselekedetekkel
Hányszor.
Minēmū helye'ken¹² [2]
Minēmū helyeken, és ūdōkben
Ki ellen.

Horvathné Rósa Daniél, Feleségstül,
még ō tanította mīkeppen eskūdgiōn bé.⁷
Számatalanyok ott vōltak,
Rósa Daniél házánál lett, és eskūdōtt kōzikhē⁸

Sz. Gellér hegjén, az Szemérem testének⁹
Partyán vagjon, nem ighen nagj Pe'cséttel
az kezévell az Pokolbéli ōrdōg; Szam-
talanszor kōzōskōdōtt az ōrdōggell; Szintén
ollyan magva vagjon Néki mint az Vilagi Em
bernek, de még attúl terhben nem e'set [1]
Hidegh az teste, de mint az bātogh,[!] vagj rēz
ollyan, az természet szintén ugj el me'gj mind
az gonosztúl, s- mind az Fate'nstüll.

Hogj gjōgjēthasson, ronthasson.
Ūzte ||
ā többivel edgjūt ā babonasságott, mivel nem
réggi vōlt, meg csak most tanulgatot.¹⁰
de nem derkassan, hanem csak le-
vestikony gjōkerétt¹¹, Fejér lilium gjōke
rét, földitōk gjōkéret ōszve' tōrte', es háj.
jal ōszve' tōri, és azzal kenik.

⁷ A tanította Számatalanyok fölé utólag beszúrva: mīkeppen eskūdgiōn bé.

⁸ Világosabb színű tintával: ott vōltak, | Rósa Daniél házánál lett, és eskūdōtt kōzikhē

⁹ Eredetileg: testén az, majd ráírással javította.

¹⁰ Az Ūzte de nem derkassan kezdetű sor fölé szúrva utólag: ā többivel edgjūt ā babonasságott, mivel nem | réggi vōlt, meg csak most tanulgatot.

¹¹ Eredetileg: gjōkerével, javította a lejegyző.

¹² Eredetileg: helye'n., javította a lejegyző; a pont eredetileg az utolsó magánhangzó alatt szerepel.

Kinek vétettél babonásagoddall, és mi-
nemű neheze'n.

Akit meg rontottáll ördöngösségeddel
Segéthe'ttede' azt

Kitüll tanúlad az boszorkányságott¹⁴
és miképpen jöttell arra, ésmásokatt
tanitottálle re'á

Kitt, és miképpe'n.

Miképpen jövendöltél cristalbüll, üveg-
büll, Tükörbüll az Embereknek kár nél-
küll.

Vagj babonás áldásokkall éltele

Tudtále Bak, vagj köpönyegh, vagj ha-

Az kis gjermejkjét Istokot az hasát gjomöcskő-
te őszve', és és¹³ megh (gjógjéttatta.) holt,
2°. Ilus leányáttis (az) fűvet szede't czitrom fűvet
azt meg főzte' meg főrtöztötte, és úgj rontot-
ta megh, (és meg gjógjetott,) és megh holt
3°. Katona Györgj fiátt is ő rontotta megh boszor-
kányok találba hágot, és az tálat meg köp-
döste', és ki fakadozot, és úgj romtotta[!] megh
isméth meg gjógjetotta.

4. (Szekér Istvány) Szántó (Istvány) ||
Andor¹⁵ fiát rontotta
megh, meg mérték, az hasátt, és meg gjógjé-
totta megh.[!]

5°. Csanyi Istványné fiának¹⁶ is ||
az hasátt rontotta meg
és isméth meg gjógjéttotta test rakó fűvet meg
főzte, és meg főrtöztötte.

6°. Dobo (Jancsi) Ferencz¹⁷ ||
fia fejétis meg nyomta, és meggjő-
gjéttotta.

7°.

Kökénynének adótt vólt kétt akó bort
az tanította ā Fate'nst. Boszorkány-
sagra, gjógjéttani, és rontani, de csak
néha neha mutogatta Néki

¹³ Eredetileg: *isméth*, az *is és*-re javítva.

¹⁴ A *t* alatt egy vízszintes vonal.

¹⁵ Az áthúzott *Istvány* fölé szúrva.

¹⁶ Eredetileg: *fiátt*, javította a lejegyző.

¹⁷ A kihúzott név fölé beszúrva.

jon által hozni, vagj vinni az Embe-
rekett. [3]

Zomboriné kérte vólt az Fatenst, hogj fordéttya el ā leányt, Gyermekekre, de nem
tudta el fordéttani

Az lova tiló le'velén¹⁸ vagj Pemeten is e'l me'nt

Be'nde Istokon az öreg Zirosné járt,

Masa Geczin, és Feleséghen számtalanszor vólt, Rósa Daniél ||

3 Esztendőtül fogvást¹⁹ és Feleséghe is

és az lovaknak is adnak csontot, és²⁰ egjet mást is

Borbola Fere'ncz Kántor Gyurán[!] vólt, Gyülésbe'n. Felesége²¹ nem az

Kökényné, és Rósa Daniél házánáll Szoktak őszve Gyűlni. és onnénd mentek ell,

Az Sze'ntségett az kebeléhe eresztette, s- onnénd csak el e'se'tt. ||

néha pedig ā Templom ajtajá[n]²²

Azért tagadta vólt el Borbolát, hogj sok jótt vett el tőle.

Masirné Dorosmán azis őrdőgh, (Felső Várasí Koldúsok Birája) Szandáné, Kere-

la fia, Horváthné fia, s- leánya, Zirosné, és az Annya, őre'g Felső, Felső

Várason egj Vastag koldús, Vajda Mihály, Palánkban Nagj Iványiné BábaAsz

szony, Szánthó Mihály, Bogad[u]ssáné,²³ Rácza kata. Rósa Ge'czi, Dohar kata

nem az Dugonyáné'. Horváth Ágnes mostanában kapott Masa Geczi feleségén

járni Compagniában, Kovács Pált, Katona Fere'ncze't,

Husvéthtüll fogva nem vólt közöttük az őrdögökkell, és me'gis gjont, el is nyelte, ham

annak előtte' (pedigh) az templom Ajtajához az porba tette' ā Szentséghe'tt.

Palánkbéliek más seregbe'n járnak, néha őszve' is akadnak, de ki ki maga Seregje-

be'n jár

Felső, molnár mískánétt az derekát rontotta megh, hogj leány korában hozzá nem

me'nt,

Rohonkáné²⁴ [4]

---

¹⁸ Az n utólag beszúrva.

¹⁹ A Daniél és Feleséghe szavak fölé utólag beszúrva: 3 Esztendőtül fogvást

²⁰ Félig alá, félig áthúzva, nem egyértelmű a törlési szándék: és Feleséghe is | és az lovaknak is adnak csontot, és

²¹ Az utolsó magánhangzót vagy javította vagy csupán megerősítette.

²² Az utolsó betű olvasata a lap szélén bizonytalan.

²³ A lap szakadása miatt a betű nem látszik.

²⁴ Legalul a jobb alsó sarokban.

29. Csikós Jánosné Emre Erzsébet tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 18.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 18.

Brandl–Tóth G. 2016: 158.

Erme Ōrse Csikós János (Feleséghe) Eōzvedgje,¹ annorum circiter 50.

Vagjone szövetséged az ōrdōggell.

Vagjōn szōve'tsége,² az Īnt meg tagadta
és Szente'ket, jelen vōlt egj fekete bak, há-
tūll az szōrét meg fogta, és háromszor kō-³
rūl tánczolta, és ábrázattyát, és hátúl-
lyátt meg csókólta, és hozzá e'skūdōt, és
testét, s. lelket⁴ nékik ajánlotta, az után
férfiúvá, Iffjúvá vált, azután félre vitte azon
ōrdōg,⁵ és bagzott véle', ||
hide'gh teste vōlt, és Ng̃hol
tāk ōte't.

Hány esztendeje

15⁶ bé eskūdōtt

Meddigh

(Mi némū helye'n.)

Írás szerént e, vagj csak szóvall.

Mi némū helyen

Rósa Dániel házánall

Micsoda szándékkall, és alkalmatossággal

Volte jelen valaki

Hol lett a szövetségh, és minémū

jele'd vagjōn. [1]

Az ura mellé sōprōt te't, és meg kente sirrall, Aszszonyá vált, de ōrdōgh vōlt ben-
ne'. [4]⁷

¹ A kihúzott szó fölé beszúrva.

² Eredetileg: *szōvetséged*, a *d* átírva egy nagyobb méretű *e*-re.

³ A magánhangzó ékezte nagyon halványan látszik.

⁴ Eredetileg: *lek-* kezdetű szó, javította a lejegyző.

⁵ A *d* javítva vagy megerősítve.

⁶ Eredetileg talán: 16, javította a lejegyző.

⁷ A 2. és 3. oldal üres, az utolsó két sor a 4. oldal tetején található.

30. Horváth Mátyásné Bogadussáné Iлона Örzse tortúra alatt felvett pontonkénti vallomási jegyzőkönyve

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 159–62.

Interrogator

Responsor¹

Hele'na Matthiæ Horváth Rltā vidua, annor 66.

nata in Transylvania.

Vagjone Szövetséged az ördöggell

Vagjon² az In̄t megh tagadta, és az Szenteke't||

Sz. Kereszts'égrül lemondott,³ egj Bak

jelen volt orōkōse'n és aṇak hūségére meg

eskūdōtt⁴ es 3szor körül tánczolta, és annyiszor meg

csókolta, és Kérdezte az baktúl (l) te vagje az én

Uram, felelte néki az bak, én vagjok; azután közép

szerū emberré vált, és mindgjárt bé vitte ā Pitvarba

Mi formában, és miképpe'n.

és közōskōdōt véle, olyan vōlt mint az réz hidegh

vōlt, az magva mikor el ment szintén olyan Ke'mény

vōlt, az te'ste',

Mikor tetted e'zen Szövetségett.

Meddigh.

Tizen három Eszte'ndeje',

(Szóvall, eskūdttette bé Vastagh Istvány, ígérte, hogj

Írást is fog adni új borra)

Tizenhárom Esztendeigh eskūdōt bé, ki akart

térni belōle, de Vastag Istvány nem||

engedte', hogj tōl-

csōn még es'zte'ndōt. még szolgálhatt.⁵

Írás Szeré'nte, vagj csak szóvall vagjon.

Szóval eskūdttette bé Vastagh Istvány, ígérte, hogj

Írástis fogh adni új borra írást magárúll nem adot

¹ A jobb felső sarokban: 16.97 aláhúzáva, alatt 31-es szám szerepel.

² A szó végéről kihúzáva: e'.

³ Az és az Szenteke't fölél utólag beszúrva: Sz. Kereszts'égrül lemondott,. A betoldás jele két vessző.

⁴ A jele'n volt kezdetű sor fölél beszúrva: orōkōse'n és aṇak hūségére meg | eskūdōtt

⁵ Javítás látszik, szolgállyon volt az eredeti alak, ráírással javította a lejegyző.

Minémű he'lyen

Micsoda Szándékkall, alkalmatossággal⁶

Volte jelen valaki.

Hol lett az Szövetseghe, és minémű

jeled vagjon

Mi vitt arra téged.

Üztede az babonaságott.

Mi formáhan, és miképpen

Minémű Szókkall, vagj cselekedetēkell

Hányszor,

Minémű helye'n, és ūdōbe'n

Kinek vétettell babonásagoddall.⁷

minémű nehezen, és Segethetede'⁸

azon Személyt, ā kit megh rontottáll.

Vastagh Istvány házánall Kapitánynáll

Vastagh Istvány házánáll, az Szemére'm testén

vagjon az Pe'csét, az hüvelkével nyomta oda az

ördōgh [1]

1.⁹ Palánkhan egj RácZ Gyermecket

RácZ Sivány fiátt ron-

totta vólt megh, az kezét kificzamétotta vólt,

de isméth meg gjógjétotta, mostis éll.

2.⁹ Palánkhan Kis Péte'r Fiána⁹ ||

kezét kirántotta, kificza

métotta,¹⁰ azután meg gjógjétotta, él mostis

3.⁹ (Mészáros Martony meg holt) ||

ōtt esztende'je'.¹¹ (Mihatin[?]) Csanádon

3 Tóth Sivány két Eszte'ndős ||

fiacskájána¹² (fi) Ke'ze'cskéjét

(ficzamétotta,) csontyátt ki vette¹³

ké'tt eszte'ndeje', és meg gjógjé

totta, az csontot az Kapitány kezéhe adta.¹⁴

⁶ A *t* helyén eredetileg *s*, ezt javította.

⁷ Eredetileg: *babonásagoddall*, javította az *o-t a-ra*.

⁸ Eredetileg: *Segethed*, ezt javította ráírással.

⁹ Eredetileg: *Fiátt*, javította a lejegyző.

¹⁰ Nem egyértelmű, hogy *í* vagy *é*, de inkább *é*-nek tűnik.

¹¹ A kihúzott rész fölé beszúrva: *ōtt esztende'je'*.

¹² Eredetileg: *fiacskájátt*, a *-nVk* rövidítését utólag rájavította a *tt-re*.

¹³ A kihúzott szó fölé beszúrva: *csontyátt ki vette*

¹⁴ Félig át-, félig aláhúzva: *az csontot az Kapitány kezéhe adta*.

Kitül tanúltad azon babonasagott, és
miképpen arra jutottall.

Másokatt tanitottalé, kitt, és mi-
képpen

4.º (Kis Kapu mellet Rácz Sinkonak) Bozó Fia
csipejétt ki rántotta az forgójábúll, és azután
magához vitette', és meg gjógjétotta, ||
(az Kapitán[y]¹⁵
parancsolattyábúl e'se't haragudot Bozó re'ája
adot gjógjétásáért, 2 véka búzátt.

5.º Zomboron Kís gjurka Leánykája Karja cson-
tyát kivette, és meg holt, azon csontot (Kapitány)
Vastagh Istványnak adta, Kapitány Parancsolattyá
búll.

6.º Lipó Maró Szeghény aszszony, Tóth Geczi az Ura,
ā Fiá ke'zé't¹⁶ meg Sugorétotta, azután
meg gjögjétotta, (haragudot az urára,) hogj mácskát,
mit adött¹⁷ gjógjittásért, meg verte vólt az Fate'nst
az Ura, azért cselekedte'.

7.º Nagj András, Török Ferencz haza háta megett la-
kik, 7 Eszte'ndeje', hogj meg szidta vólt, meg rontotta
az leányát, az¹⁸ Szemé¹⁹ szörét²⁰ lefordétotta(,) vólt,
ismét vissza fordétotta, a Sze'mét. edgjkor bēhīta
magához a Fatens
Tóth Eörsétül, és Ægyedinétül ||
tanulta az boszorkánysa
got, és az Fatens Maga megh holt Urátúll. [2]

13. Arany budhrá. Palánkban, Pejó Feleséghe'. Tóth Susa, me'gh holt, Czinczárné,
az aňyárúl maradot,²¹ Ægyediné, Kertész Szolgálója, Vak Aszszony ||
4 Esztendeje'²² ā (Zaszlórtató) Rácz Katát

¹⁵ A lap hajtása miatt a *Kapitány* utolsó betűjének csak az alsó szára maradt meg részben.

¹⁶ A lejegyző javította erről: *ke'ze' csontyát*.

¹⁷ A *-tt* javítás eredménye, eredetileg talán *d* állt itt. Az *ō* tévesztés lehet.

¹⁸ Az *a* felett balra egy ékezetyszerű jel, valószínűleg tévesztésből.

¹⁹ Eredetileg talán: *Szemét*

²⁰ Az *é* helyén tintafolt, nem biztos az olvasata.

²¹ Az Ægyediné és Kertész szavak fölé besúrvva: *az aňyárúl maradot*,

²² A *Vak Aszszony* szavak fölé besúrvva: *4 Esztendeje'*. A betoldás jele két vessző.

UraisHadnagj[?],²³ az Báki Sipos, Fadgjasnéis az. Szijártónéis Dianovicsné'is az, de Dugonyinét²⁴ bízatta, hogj meg Szabadéttya, s- azért ne'm mondotta, s- nem vallotta, Be'csej magha, az annyárúl maradott re'ája. Gellértné, Ste'pánné, Bába Jancsi Feleséghe'. Aradi Jankó Feleséggestül, Vastagh Istvány Kapitány Feleséggestüll. Dianovicsné (sz) majd e'gj holnappal utólb e'sküdöt bé. Vásár biró Annya görbe Aszszony, ā kivel e'gj Várasbéli az Fate'ns. Borbely Istvány (Palánk) Felesége Palánkban. Révész Palkó Feleséghe, Panna, mint egj hatt Esztendeje, hogj bé esküdöt Vastagh Istványnál. Bója[!] Török aszszony, Palánkban kiskapu e'löt. Egj koldús aszszony, Rusinkáné, Száraz malom mellet²⁵ Csaldi Istvány Fe'lesége Kurucz Pál Feleséghe. (Karácsony Fe're'ncz ugjan hatt Esztendeje', hogj béesküdöt, ā kit meg égette'k az) Ivona[?] Kosz Gyógjéttó.

Ki akart ā Fatens térti, de Vastagh Istvány Kapitány²⁶ ne'm e'ngedte, ||
hogj tölcsön mégh egj Esztendöt.

akkor ad Szabadságott

8 Ejjel, s-nappalis járt az őrdőgh hozzája, es Szintén ugj közösködöt véle, mivel hogj magánossan lakott, megh únta vólt magát ā²⁷ Fate'ns.

9.²⁸ Utólszor Szabatkaj út mellet vóltak (Pünkösöd) Korős ér mellet, Pünkösöd után kétt nappal.

10 Azért ne'm űlhet le fűrösztéskor, mivel (ne'm) meg tagadták az Iste'nt, és nincsen lelke'.

11 Macskán szokot járti, és mondotta hop hirévell, és mindgjárt el röpülte'k.

12 A Szentséget kétszer ki vette, és az lādában e'gj Iskátulába ruhácskába ||

vagjon kötve'. hatszor gjont

meg, és kétsze'r el tette, 4eszer²⁹ isméth el nyelte'. és vértis okádot, ||

hogj ki vette' ā szájábúll.

A Pate'nek meg gjonta, és

Czinczárné Fia mondotta, az mostoha Apjának, hogj ad e'l mind házatt, s- mind boltot, és az

²³ Nem egyértelmű az olvasat.

²⁴ Az é helyén javítás látszik, talán a-ról javítva.

²⁵ A mel szótag fölé utólag beszúrva: let. A betoldás jele két vessző.

²⁶ A ne'm e'ngedte fölé beszúrva.

²⁷ A betű ō-re is hasonlít.

²⁸ A lap szélén nagyon halványan látszik a szám.

²⁹ Javítás történt, valószínűleg a kétszer szó állhatott itt eredetileg, a ké morfémát átírta egy nagy négyesre, a t helyén egy e látszik.

e'gész jószágot, és fizesd anyámért, válcs ki, és mennyünk, más országhra,

(és) azért léssen nekünk³⁰ (azer) jószágunk.

(Nagj) Vastagh Istvány³¹ Kompaniájában vagjon circiter 80 személy.

Hat hete, hogj Karácsony Ferencz éjjel hozzája ment vólt, [3]

Bogadussáne³² [4]

---

³⁰ Az utolsó betű valószínűleg *l*-ről javítva.

³¹ Eredetileg talán: *Istványa*, az asszonynévképző a következő szó kezdőbetűjével javítva.

³² Az utolsó üres oldal jobb alsó sarkában.

31. Ismeretlen vádlott pontonként felvett vallomási jegyzőkönyvének töredéke (CCVII. 44.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 44.

Brandl–Tóth G. 2016: 162–3.

Baka Imre Urnapra Verradoro² az Tömlöczben megh nyomta

(Első hete'n) Szent János napján Gyonáson lévén, másnap regvel hozá ment
az ördögh, es mondatta neki hogy már ne'm az eove[?]³ mert Gondo,,
latta⁴an volt hogy föl (akasz) akasza⁴ magat, az Rosa javaslassa⁴an.

Vallya hogy Szeretött tartott három Esztendeigh⁵ Kurvalkodott ||

(vele oda felsőföldön Takacs) is vele⁶

János házán laktá⁴an Takács Jánossal, es edgy Gyermekeket is szült –
mellyet ütülő kapott. ennek előttö Circiter 32 vagy 34 Esztendövel

Hogy magatt is megh rontottak Osgyanne' az ki most is él, es Borsos lő,,

rékre' egy harmadfel⁷ holnapi Gyermeke is el ment. Horvathne'

10 forintert Gyogyetta megh. Nagy Őrse⁸ is megh ronta hogy⁹ eze'n

mastani Urahoz ment, mert ű is Szerette' az mostani Urat. Es

(az) hogy ezek rontottak megh, Gyalui Nézo aszon mondatta neki

Az teheneit megh fejtik veszprimi Emberek előtt, midön eő föl Kelt volna

es hivata¹⁰ (fejni m) megh fejni ā Teheneit, mondak nekiVeszprimii Em

berek hogy már Ket aszon megh fejtik az teheneit.

Vallya hogy az melly aszöny boszorkány ne'm verheti megh az Ura, hallotta

Szandánatul.

Az Gyaluj aszon mondotta hogy az feje veleét Ki vették neki, de az Gyálaj

aszon megh Gyogyetotta füvekkel.

Az ördök Kinszeretette ütet hogy akasza föl magat.

¹ Brandl–Tóth G. (2016) *Rósa* nevének említése miatt itt közli a dokumentum átíratát, a dokumentum elején található *Baka Imre* név említése kapcsán, illetve a lejegyző kéz írásképe és nyelvjárási adatai alapján talán az 1730-as évek második fele is felmerülhet keletkezési dátumként.

² Az utolsó magánhangzó *o*-ra és a korábbi *Imre* név *e*-jére is hasonlít: 'virradóra'.

³ Nagyon bizonytalan olvasat, a második betű tintafoltos.

⁴ Eredetileg: *akaszsa*, a *sa* átírva egy nagy *a* betűre.

⁵ A *tartott* és *Kurvalkodott* szavak fölé szúrva: *három Esztendeigh*. A beszúrás jele két vessző, a *tartott* után szerepel.

⁶ A kihúzott rész fölé beszúrva: *is vele*. A beszúrás jele két vessző, a *Kurvalkodott* után szerepel.

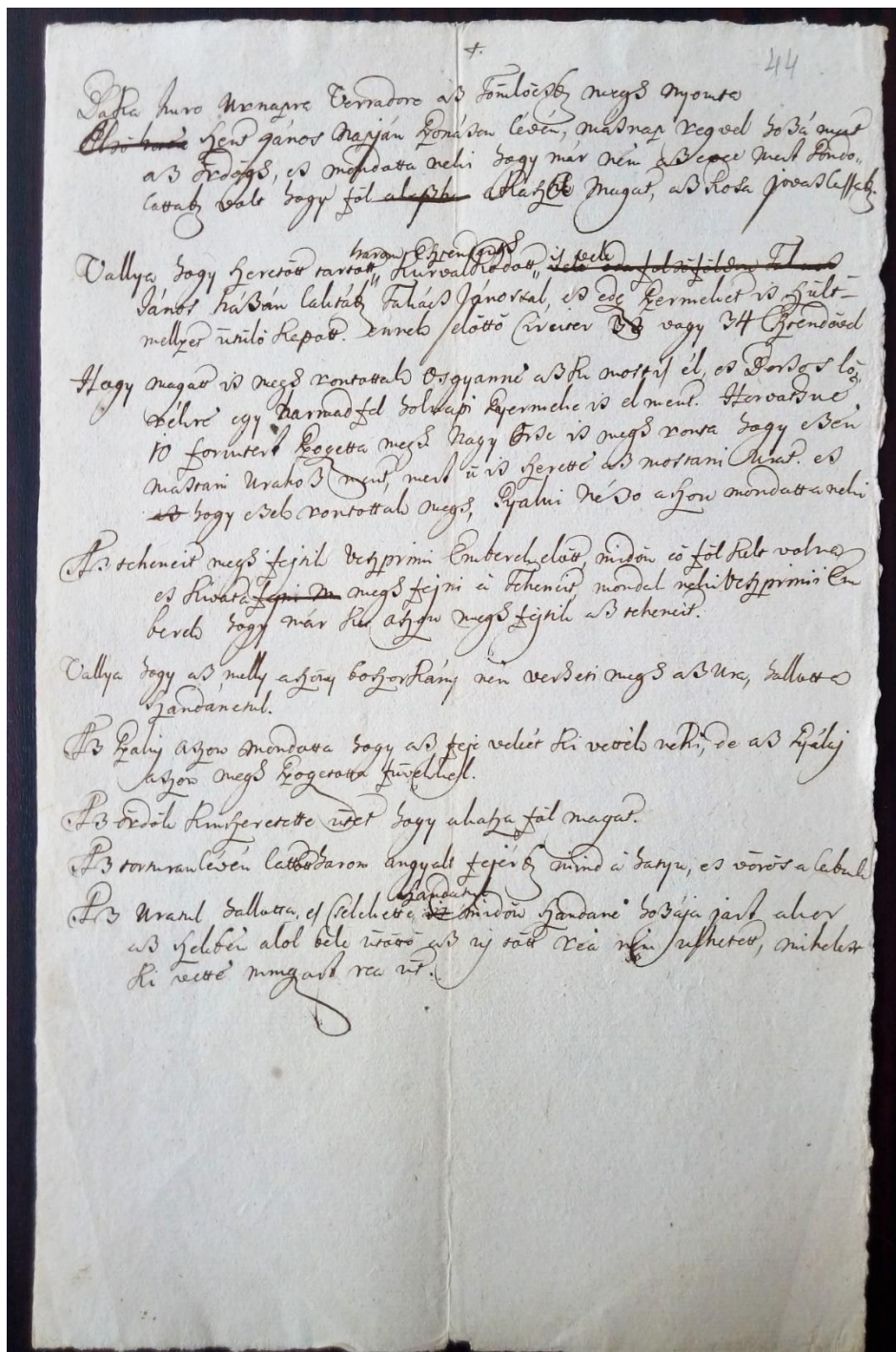
⁷ A *h* javítás eredménye, eredetileg talán egy hármas szám állt itt.

⁸ Eredetileg kisbetűvel, javította a lejegyző.

⁹ Az *o* betű megformázása *a*-ra is hasonlít; ennél a lejegyzőnél ez tipikusnak tekinthető.

¹⁰ A *h* nagyon hasonló a *k*-hoz.

Az torturan lévén lattott¹¹ három angyalt fejrben mind ā hatyu, es vörös a labuk
 Az Uratul hallotta, es Cselekette (is) Szandatul¹² midön Szandane hozája jart akor
 az Szekbe'n alol bele ütöttö az uj tött re'a ne'm ulhetett, mihelest
 Ki vette' mingyart rea üt.

7. kép: A 4. kéz írása a 31. iratban

¹¹ A kötőhang és a múlt idő jele valószínűleg utólagos beszúrás.

¹² A Cselekette (is) midön szavak fölé szúrva.

32. Kivonat a vádlottak feltételezett rontásairól (CCVII. 19.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 19.

Brandl-Tóth G. 2016: 163–5.

Kőkényné.

Kotoghány Ferencz Gyermekeit golya fészekben megh főröszöttö', és megh holt. beléje.

hogj Bábának ne'm hiták vólt.

Katona Fere'ncz.

1 + Katona Joseph leányátt In Inquisitione Praevia inserta est Ejus fassiō.

2 + Simony Mihály (leanya) fia elméjétt, s- erejétt vette e'll.–

3 + Barany János Koszó Juhászsa leányának testét rontotta meg megh holt.–

4°. Balogh Jánosnakis mindenét megh rontotta, az Fate'ns Báttya, megh holt.

5°. Berta Mátyás kissebbik fia lábaittis, soha sem lehet gőgjéttani.–

6. Kószó Albert kissebbik Fiát Palkot erejébül ki vette, de vissza adta.

7°. Csúcs Dometer[!] menyének minden tagját, megh holt.

8vō. Szeghi Josephetis megh holt be'léje.

9°. Vas Páll szolgájátt, is, ki fogh gőgjúlni. Joāne's¹

10. Koledás Mihály Feleseghé e'rejét el vette', ki fogh é'pōlni.²

NB. Szandáné arestomhanis megh gőgjétott ā kitmegh rontot.

Hesen Borbála

+ Ujházi Gyurka Fiatt megh rázta.

+ Csaldi Györgj leánykájátt megh rázta

+ Bako Fere'ncz le'ánykájótt[!] is, Bába Pénzért.

+ Meghátt Jutka is két Gyermekeétt le tette'.

+ Gyapjasné' fiacskájának³ uja⁴ ki ficzamé'totta,+

+ Szutyor Pannika leánya lábát meg fordétotta.

+ Pano Eva leánykájáttis vállábúl ki ficzamította, bábasághért adós lévén.

Masa Ge'czinét nappal ejtette e'll Kőkénynévell ā kűszöbön.

¹ A lap szélén jobb oldalon beszúrva.

² Nem teljesen egyértelmű, hogy *ō* vagy *ū* szerepel-e itt.

³ Eredetileg: *fiacskájátt*, javította a lejegyző.

⁴ Az *a* betű nem egyértelmű, *u*-ra is hasonlít.

+ Vak Lajosné leánya halva le'tt, fe'll e'le've'nyéte'tte'.

Dancsó.

Buténé leánykáját, az feleséghe veszekedet véle, meg rontot.

Dani

Martonyosson Rósa Andrást.

+ Sárkány János fiát Ferencze't

Sántha Ferencze't, 4. vagj 5. Esztendős léven

Puskás János Fiacskája Szemeit rontotta el

Süli Jose'ph elméjet vétette e'll. [1]

Szántho. Magha Felesegehe Cs'ipeje forgho csontyátt, ki vette vólt. Horváthné gjogjéttotta.

+ Vér Istvány Karja cs'ontyát ki vette vólt, fél Esztendeigh sénlet.

+ Horváth Éva 2 he'ti Gye'rmeke lábacsakájátt, czombja cs'ontjátt ki vette
nehezséghe reája e'set.+

+ Vér Bandi Gyermekke lábát ki tekerétette,

+ Fölföldi Pe'ti leánykája lába csontyátt lába szárátt

Széll. Magha Arva leánykájának fejétt ennek előtte két Esztendövell

+ Dohar Kata Szemétt is ki dugták.

Magha Fia Hodi Fe'rencz leányának vagj unokájának⁵ erejét vette'ell.

Borbola. Kolompár Gyurka Czighány Gyermek'kétt 2 Esztendeje bokában edgj csontyát
vette volt ki

Masir mellet edgj Rác Gyermeket térde kalácsátt megh zúzta.

Öregh Masir Gyermekének⁶ könyök búbjátt öszvetörte', Kerela ál-
tall gjógjettatta megh.

Magha marhája'tt sántétatta megh 3. vagj 4. Eszte'ndeje, megh döglöt.

Barak Profusznét sokat kente fente, meg rontotta, megh is holt.

Rohonkáné. Magha Kis Gyermekjének Istoknak hasátt zúzta, gjömörte öszve' meg holt⁷

Ilus leányátis megh holt.

Katóna Györgj Fiá'tt is megh rontotta megh holt, czitrom fűben főrsztötte⁸

---

⁵ A leányának erejét vette'ell szavak fölé beszúrva: vagj unokájának

⁶ Eredetileg: gyermeké'tt, javította a lejegyző.

⁷ Az öszve' fölé utólag beszúrva: meg holt

⁸ A lap széle miatt valószínűleg rövidítette a szót a lejegyző.

+ Csányi Istványné fiátt az hasátt rontotta megh, isméth meggjogjetotta.⁹

+ Szánthó Andor fiátt megh mérte, áz¹⁰ hasátt, és meg g̃jóg̃jétotta.

Dobo Ferencz Fiátt is fejére meg rontotta vólt, meggjógjetotta. [2]

---

⁹ A lap széle miatt valószínűleg rövidítette a szót a lejegyző.

¹⁰ Eredetileg: *és*, javította a lejegyző, de az ékezetet nem húzta ki.

33. Jegyzék a vádlottak testén található stigmákról (CCVII. 30.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 30.

Brandl–Tóth G. 2016: 165–6.; 167.

Kökénynének.

1 A Szemerem testén (az) job felől az

Partyan.

2o Kátona Ferencznek, agjékán [latin]

3°. Paulus Kovács', feje tetején, [latin]

4 Szandáné. [latin]

5. Hese'n Borbála Szemerem te'stén, [latin]

6. Joannes Dancsó, [latin]

7. Helena Toth, [latin]

8. Daniel Rósa [latin] [1]

(9.)

9°. Michaël Szánthó, [latin]

10°. Susanna Széll, [latin]

11°. Franciscus Borbola [latin]

12^a. Margarétha Barak. [latin]

13. Sara Koncz [latin]

14. Bogadussaiana,² [latin]

15. Cs'ikósné, [latin] [2]

16. Sussanna Korcsek. [latin]

---

¹ A jegyzék magyar-latin nyelvű, itt azonban csak a neveket és a magyar részeket közlöm. A latin részeket ld. Brandl–Tóth G. 2016: 165–6. Egy külön papírlapon a későbbi vádlottak testén található stigmákat sorolják fel (1728-as kezdetű szövegrészlet), ezt Brandl–Tóth G. munkájával ellentétben (2016) egyben közlöm.

² Az *i* utáni *a* tintafoltos, talán törlési szándékból.

1728. dje 23. 9br̄s Bogadüssáne intuitu Stigmatis oculatattott, és (reverō[?] authenticō[?]) sze'mélyek által megh találtatott) bal fe'lől be'lől találtatott.

Rohonkáné'nakisméth közep̄en fellül az szőr között.

Csikósnénak job felől kívüll mezételen testén, ve'res.¹

---

¹ Az 1728-as kezdetű szöveg külön papírlapon szerepel. A hátoldalon a stigmajegyzékhez nem tartozó szöveg található:

*Perillus | Billeghett csináltatni | Zellert Szedni. | Amint Nagy jó Uram, ná- | lam letiben meltózta- | tott, engem
| Szalma vé- | telre autenticálni, Vagyon | elég a kit találtam, két | forinton adják ōlit, ha | jó Uramnak tetszik
mentül | hamaréb informallyon | hogy ha nem kellene ne | tartoztattnok, másnak | adni; leszen edj ōll
két | Szánnal. | K. Uramnak Alazatos | Szolgaja | Dömötör Istvany[?]*

34. A feltételezett nem szegedi tettestársak jegyzéke (CCVII. 21.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 170–1.

Szabó János Kapitány

Szabatkán (Kapitány)¹ Mélkúti (Jóvan)² Sivány Zászló tartó³ Rácز körös féle, ||
Rácز templom felé.⁴

Hadnagy Hagymasi Siván, Ludasi Jován.⁵ Rácز Iszákhoz köze'll.⁶

(Zászlótartó Bunovácз, Ludasi Istvány, tó féle Sarkon lakik.)

Martonyoson

Prodan⁷ Kapitány, közép Szerű barna Embe'r, az előtt Militin vólt,

Siván Keresztúri Zaszló tartó Szőke' Embe'r.

Oroszlányossi Jován Hadnagy barna Embe'r. Kanisaj János.⁸

Kanisán

Az öregz Kapitány, Franczúz Kapitány⁹ akirűl le vétetett ||

az Kapitányságh (Mility)¹⁰ az ördögők közöttis

Kapitány Száraz malmon kívül lakik.

Hadnagy Adorjáni Jankó. (Sztoján)

Zászló tartó Siván Kanisaj, (Sor[?]) Törők Kanisa fe'lől tiszta mellett
lakik. [1]

Rósa Daniěl vallya hogz Szabatkán

(Szabó Janos az boszorkányok Kapitánnya, belől az Sánczban derékon

lakik, Gergely hadnagy nagjhoz közellakik, közép Szerű Embe'r,

fejér Kurasit[?] ruhában jár, Papista, Vörös bajúcзú.)

Martonyoson

---

¹ A *Szabatkán* és *Mélkúti* szavak közé, a sor fölé beszúrva, majd áthúзва.

² Eredetileg talán *János* volt.

³ Az áthúzott *Jóvan* és a *Rácз körös féle* szavak fölé utólag beszúrva: *Sivány Zászló tartó*

⁴ Az *e* fölötti ékezet áthúзва.

⁵ Az aláhúzott szakasz fölé beszúrva: *Ludasi Jován*.

⁶ Az *e'* javítva, valószínűleg *é*-ről.

⁷ A második magánhangzó *o*-ról javítva.

⁸ Utána a lap szélénél olvashatatlan, talán tintapróba.

⁹ Az aláhúzott rész fölé szúrva: *Franczúz Kapitány*

¹⁰ A *Kapitányságh* fölé utólag beszúrva, majd kisatírozva a betoldás jelével (két vessző) együtt.

Miletin János vólt, de megh holt 3dik Eszte'nde'je', De már (Franczúz János)

Prodán.

Kanisán

Franczúz¹¹ János (Kapitány,) Közönséges¹² Szakállatlan Embe'r, RácZ Embe'r. [2]

---

¹¹ Az *ú* javítva, eredetileg talán: *Franczúcz*.

¹² A kihúzott szó fölé besúrva.

35. Perfelvétel Kőkényné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Katona Ferenc és Kovács Pál ügyében, Kőkényné Nagy Anna vallomásával (CCVII. 3.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev. 2. db. 3.

Brandl–Tóth G. 2016: 179–84.

Anna Nagj obstetrix² Joannes Giliczo Consors, ade'oque I. ||

annorum circiter 65. ex Possiōne Ölved

Kottūi Békesie'nsi adjace'nte, & habita (fate'tur.)

1°. Vagjone' Szöve'tsége ā Fate'nsnek az Ad 1^{mum}. Vallya hogj már ||

ördöggekke'll.³

mostanában úgj mond

harmadszor vagjon fogva azon bűbájosságért,

láttya, (úgj mond,) hogj az Isten ||

tellyességgell ne'm

engedi tovább való gonossághátt, (de valamitt

fogh mondani, mind igazak, me'rt) mive'l

már ki tért be'löle' (Makon) ||

Makorúl eljövetele után⁴ de isméth Rósa

Daniél re'ája ismé'rvén, addigh beszéllet

Néki, hogj me'ghint e'lme'nt vé'lük; demind

azonáltal Istennek tartya Le'lkétt és vala-

mitt fogh mondani, mind igazak ||

és ā mit tud meg vallya.⁵ Ighenis

vagjon Szövetséghe', és czimborálása az

gonosz lelkekkell, ördögökkell.

2° Mi formában, és mimódon vagjon Szö-
vetsége.

Ad 2o. Midön először Közikben adta

Maghátt

az Int és minden Szenteket megh tagadtatták

¹ Reizner (1900: 440–1) a CCVII. 28-as szám alatt közli a latin szövegrészleteket, amelyeket én figyelmen kívül hagyok.

² A Nagj Joannes szavak fölé utólag beszúrva.

³ Eredetileg: ördöggekell, átírással javítva.

⁴ A kihúzott Makon és a de isméth Rósa szavak fölé beszúrva: Makorúl eljövetele után

⁵ A mind igazak Ighenis szavak fölé beszúrva: és ā mit tud meg vallya. A betoldás jele két vessző.

véle, de *ō szivéhen* még sem tagadta meg⁶
 Sz. Kerősztéséghrüll le mondott, és hogj
 (soha többé) viszsa nem fogh té' rni, hanem né-
 kik főgh⁷ Szolgálni megh fogadta.⁸
 az Seregbe'n jelen vólt e' dgj bak,
 annak az Szōritt megh fogta, és három⁹ izben¹⁰
 Kōrnyūl tánczolta¹¹ parancsolták, (és)¹² annyi-¹³
 szor arczúlattyátt, és (h) s. v. hátúllyáttis meg
 csókolta, és tánczoltáhan (az) mondotta, s- é-
 neklette, te vagj úgj mond az én Uram, té-
 ged soha el nem hadlak, Uram.¹⁴ azután Bak-
 búll Szép Iffjú Embe'r¹⁵ vált, és (véle) ā Fa
 tensell Kōzōsködöt,¹⁶ (de úgj mond,
 sokkal nagjob) azután tánczoltak kōzōnseges
 sen ittak, s- edtek, s. vigadtak, és örültek,
 minnyájan¹⁷ hogj meg Szaprodta ā Fate'nsell.

3°. Mikor tōtte āzon Szōvetséghe?

Ad 3tium. Vagjon már 26. Eszte'ndeje',
 hogj ā Szōvetség¹⁸ de az másik Ura ||
 (élté) Kōkény András
 éltéhen //: ākitül úgj mond tanúlta az ōrdōg
 séghe:/ néha néha nem, (járt) ||
 mentel ā seregh¹⁹ ha nem az Ura Ö- [2]²⁰

⁶ A Sz. Kerősztéséghrüll le mondott szavak fölé utólag beszúrva: *de ō szivéhen még sem tagadta meg*. A betoldás jele két vessző.

⁷ A g helyén eredetileg talán *sz*, átírással javítva.

⁸ Az *az Iñt* kezdetű sorok eredetileg bal oldali kérdések oszlopában, a második kérdés alatt szerepelnek. A betoldás jele: ø

⁹ Eredetileg: *haromszor*, a rag kihúzva.

¹⁰ A *haromszor* fölé beszúrva.

¹¹ Eredetileg talán: *tánczolni*, átírással javítva.

¹² Pontozott vonallal alá is húzva, ez is a törlésre utal.

¹³ Az első magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

¹⁴ Egy *w*-re hasonlító jel, mely valószínűleg rövidítés lehetett. Értelmezése, feloldása bizonytalan.

¹⁵ A szó után egy rövid függőleges vonal, valószínűleg nincs jelentősége.

¹⁶ Az első magánhangzó egy nagyobb méretű betűvel valószínűleg megerősítve.

¹⁷ A *hogj* fölé utólag beszúrva.

¹⁸ A *de az másik* kezdetű sor elé beszúrva: *hogj ā Szōvetség*. A *Szōvetség t*-je rövidítést jelöl.

¹⁹ A *nem (járt)*, *ha nem* szavak fölé utólag beszúrva: *mentel ā seregh*

²⁰ A jobb alsó sarokban, a szavak őrszavakként funkcionálnak: *hele'tte is*

4°. Me'ddigh²¹ tette azon Szövetséghe?

5tō. Irás szerénté, vagj szóvall vagjon

Szövetséghe az gonoszall.

he'letteis járt.

Ad4tum. 17 Eszte'nde'igh esküdöt vólt Közé-
jūk, de nem akarta azután²² ||

Dromo ki bocsáttani,

azomban gǵógjéttásban, és másban (sem)²³ ért

vólna Wala mitt maghában ha nem segétték

vólna az gonoszszaak, mert szintén úgj szín-

rüll színre' látták (ōket) az ōrdōgōket²⁴

cziffra ruhában,

Ad 5tum. Irás Szerént, Szövetkezet vólt²⁵ ||

és (adott)²⁶ maghárúll le-

velet, vōrōs téntávall íratlak véle, m[e]gh²⁷

fogván²⁸ az Kezét az ōrdōgh, (úgj irt,) Né-²⁹

Kijs adtak czédulátt, de isméth víszsza

vették, tōle' hanem (fogadták) ||

mondották³⁰, hogj (Sz. Lu-)

az jōvō Szent Lu-cza³¹ ||

Aszszony napján (fognak)³² adni³³ ||

újat adni, (mondották)³⁴ Néki, Rōsa

Daniél Kapitány pe'digh fogadta, hogj is-

méth újonnan bé fogja e'skūdte'tni ||

ā Fatenst³⁵ mive'll

²¹ Eredetileg: *Miko*, ráírással javította.

²² Az *akarta* fölé szúrva.

²³ Az áthúzott szó fölött egy kettes számra hasonlító jel. A törlés visszavonási szándékát jelzi?

²⁴ Az áthúzott szó fölé beszúrva: *az ōrdōgōket*

²⁵ Az *és* (*adott*) fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül: *Szövetkezet vólt*

²⁶ Pontozott vonallal is alá van húzva, ez is a törlést jelölheti.

²⁷ A magánhangzó, úgy tűnik, kimaradt.

²⁸ Eredetileg talán: *fogták*, a *ták* kihúzva, fölé beszúrva a határozói igenév képzője.

²⁹ A *Né* után egy rövid függőleges vonal, talán elválasztójel.

³⁰ Az áthúzott *fogadták* fölé utólag beszúrva.

³¹ A sor elejére utólag beszúrva: *az jōvō Szent Lu-*, a lap félbehajtásánál egy vízszintes vonal, a *cza*-val való összekapcsolásra szolgál.

³² Szaggatott vonallal aláhúzva.

³³ A *fognak* után a sor fölé beszúrva.

³⁴ Az *Aszszony napján*, és a kihúzott *fognak* szavak fölé utólag beszúrva: *újat adni, (mondották)*. A betoldás jele: #

³⁵ Az *e'skūdte'tni mive'll* fölé beszúrva: *ā Fatenst*

6tō Minému Helyen le'tt az szövetséghe³⁷ ā gonosz Sátánnyal.

7°. Micsoda szándékkal, és alkalmatossággal lett ā Szöve'tséghe?

8°. Ki volt jelen azon Szövetségében?

9°. Minémū jele' vagjon ā Fate'nsnek?

láltya, hogj nincsen igaz hűséghe' Néki, és az ūdōis el te'lt, ā me'ddigh bé³⁶ ||

e'skūdōtt. vólt

Ad 6tum. Ōlve'den laktában, Fejér Kőrös Part mellett, ā hol őszve szakad ā Fekete' Kőrösse'll vólt ā Szövetséghe

Ad 7mum. Mivell az másik Ura Kőkény András is az vólt, az Ura, és az őrdōgh (is) azt javaslották néki, hogj az (az) vólna az³⁸ igaz hitt, és ighe'n jó éle't, || és aztis³⁹ megh hadták Néki, hogj ne' gjonnyon, ō mind a-⁴⁰ zonáltal (haromszorís gjōnt, de ā Pap) || haromszorís gjonván ā pap el⁴¹ (háromszorís) el ūzte' e'lōle'.

Ad 8vum⁴² Az Kőrös mellékiek ||

vóltak jelen /: mivel

magha is ott lakott :/ ā midōn közikben eskūdōtt, de mive'll réghe'n vólt az Neve-irüll ne'm e'mlékezik, de már Also⁴³ Várasí Seregbe'n, (jar) állott⁴⁴ Rósa Daniél Kapitány Zászlója alá.⁴⁵

Ad 9num. Vallya,⁴⁶ hogj ||

ā Szemérem testéhe⁴⁷ ki-

³⁶ Az *e'skūdōtt* első szótagja fölé beszúrva.

³⁷ Eredetileg: *szövetséghe'd*, az utolsó két betű átírva egy nagyobb méretű *e*-re.

³⁸ Az *igaz hitt* kezdetű sor elejére utólag beszúrva: *vólna az*

³⁹ A *megh* fölé beszúrva: *aztis*. A betoldás jele két vessző.

⁴⁰ Az *a* után két elválasztójel, valószínűleg tévesztésből.

⁴¹ Az áthúzott szakasz fölé utólag beszúrva: *haromszorís gjonván ā pap el*

⁴² A névelő fölé utólag beszúrva: *Ad 8vum*

⁴³ Az *o* fölötti ékezet áthúzva.

⁴⁴ Beszúrva az áthúzott szó fölé.

⁴⁵ Eredetileg: *alatt*, a *tt* kihúzva, ékezet behúzva.

⁴⁶ A *V* helyén egy másik betű látszik, amit javított, de nem egyértelmű, hogy mi volt az.

⁴⁷ Valószínűleg eredetileg: *testén*, majd ezt javította a lejegyző.

vüll ā Szélin az őrdōgh hūve'lkéve'll nyom-
ta oda, ā Pecsétet⁴⁸ ||

mint e'gĵ⁴⁹ Sōmōr olyan Pecsét va-
gyon, (el oszlik,) mint az sōmōr olyan for-
ma, el szokot oszlani, de minden holnap-
h̄an isméth (megh) ki⁵⁰ újúll. [3]

10°. Mi vitte, és ősztōnōzttē⁵¹ ||

arra āz életre

ā Fatenst?

Ad 10mum. Kōkény⁵² nēnī megh holt Ura őztō-
nōzte', javasolta volt.⁵³ mindenképpen, hogĵ
az (az) volna⁵⁴ gĵōnyōrūségheš, ||
és jó, Kōnyū éle't,
ne'm ē' Világhi.

11°. Ūzte eā Babonássághott, s. őrdōngōssé-
ghe't, és miképpen,?

Ad 11mum. Affirmativē valamint, úgĵ mond,
ā Világhi Tiszteknek hivatallyoknak meg
kell felelni, úgĵ Ō⁵⁵ is hiti szerént, mivel
arra e'skūdōt megh, kéntelenyette'tett, fū-
be'n, fában, fa levelében és másḥan⁵⁶ ||
mind az többi,
Babonáskodni, Sz. Lucza Napján
Szokták ā Tehenyeknek használt, és ā Ga-
bona virágjált Szōlō hasznát⁵⁷ ||
Sz. Gyōrgĵ nap tajḥan szok-
ták kōzōnségessen e'l venni, és ā ve'ndégsé-
gekbe'n szokták meg enni, innya, Pogá-
csált Sūtñi, āz őrdōgōk ||

⁴⁸ A *mint e'gĵ* fölé utólag beszúrva, jelzés nélkül: *ā Pecsétet*

⁴⁹ Az *e* aposztrófja nem egyértelmű, mert a *g* fölött szerepel.

⁵⁰ Az áthúzott igekötő fölé szúrva.

⁵¹ Eredetileg: *ősztōnōzōtt*, átírással javítva.

⁵² Az *e* fölötti ékezet nagyon halványan látszik.

⁵³ A *mindenképpen* első szótagja fölé utólag beszúrva: *volt*. A betoldás jele két vessző.

⁵⁴ A kihúzott névelő fölé szúrva.

⁵⁵ Eredetileg: *nēki*, áthúzás nélkül, ráírással javítva.

⁵⁶ A *mind* fölé utólag beszúrva: *és másḥan*

⁵⁷ A *ták kōzōnségessen* kezdetű sor elejére, bal oldalon utólag beszúrva: *Szōlō hasznát*. A betoldás jele: ø

szintén ugj mīnt ōk⁵⁸ esz-
nek, isznak ā Boszorkányokkal, belöle’.

12°. Valami⁵⁹ (ásotte, vagj temetette ell
ā Fate’ns, ā mi azon) Boszorkány⁶⁰
sághot,⁶¹ v[a]gj⁶² Būbájosságghott⁶³ ||
illető dolgot
ásotte, vagj temetette el ā Fate’ns?

ad 12^{um}⁶⁴
A Fatens nem ásott, (de) hane’m⁶⁵
az e’löll kelők ástak, de
Rósa Daniél ne’m⁶⁶ ásott, mert ō ottis Uri
Embe’r vólt, és ōte’t ottis Urallyák, hanem
csak āz alatta valóinak Parancsolt, (hogj)
azt, vagj amaztat végben (vigjék) vinni,⁶⁷
(vagj) és⁶⁸ cse-
lekedgjék.

13°. Kinek ártott ā Fatens babonás me-
sterségéve’ll, és minémū nehezen, és Se-
géthette’⁶⁹ e azon Szemellyt, ā kitt meg
rontott.

Ad 13um. 1° Kotogány Ferencz itt lakos Gyer
mekét megh főrösztötte Golya fészekbe’n,
tudta, hogj azzall el romlik, me’gh holt.
hogj Bábának nem hiták vólt.⁷⁰

2°. Puskás András itt való Ember Gye’r-
mekét éczakā reá me’nt és ||
ugj rontotta me’gh⁷¹

⁵⁸ A szintén ugj fölé utólag beszúrva: mīnt ōk

⁵⁹ Eredetileg: valamitt, a tt áthúzva.

⁶⁰ A k javítás eredménye, eredetileg talán sz szerepelt itt.

⁶¹ A tárgyrag és a kötőhang utólag beszúrva, az o alatt egy vessző látszik.

⁶² Eredetileg: és, átírással javítva. A magánhangzó kimaradt a javítás során.

⁶³ Eredetileg: Būbájossággh iránt, javítva: Būbájosságghott-ra, az iránt szó vége kihúzva.

⁶⁴ A Fatens nem szavak fölé utólag beszúrva: ad 12um

⁶⁵ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁶⁶ Az n-en függőlegesen egy vonal, lehetséges, hogy s-re akarta javítani?

⁶⁷ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁶⁸ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁶⁹ Eredetileg talán: segéthede, átírással javítva.

⁷⁰ A tudta hogj és 2°. Puskás kezdetű sorok közé utólag beszúrva: hogj Bábának nem hiták vólt.

⁷¹ Az aláhúzott szavak (Szánt Szándékkal az földre ütötte) fölé beszúrva: éczakā reá me’nt és ugj rontotta me’gh

Szánt Szándékkall az földre ütötte

Ki teke' rte ā kezét, és megh holt.

az⁷² is megh holt.

3°. Szabo Jánosnét Makon megh rontotta

s- megh kötötte,⁷³ vólt, de isméth⁷⁴ megh gjó-
gjétotta, és megh oldotta vólt az Patingh
gússall.

4°. Az Fate'ns magha Szolgája⁷⁵ Tesla András

(névűtt) Ke'zétis bokájábúll ki ficzamétotta,
és isméth meg gjógjétotta,

5°. Mákon is egj Gyermekeskét akarattyá-

búll földre' ejte't, és megh holt.

6°. Fazekas Ferencz⁷⁶ Molnárnétis mégh

Gyermeke Szüle'tése előtt

6°. ⁷⁷ Egj Juhász (hogj) ā Fatens⁷⁸

kilencz juhátt⁷⁹ el lopta⁸⁰ az tőnek⁸¹

végét⁸² fokában hajtotta, ||

és (az) éjjell az földbe ásta,

hogj azzall⁸³ [4]

---

⁷² Nem egyértelmű, hogy *az* vagy *ez*, de valószínűbb az első változat.

⁷³ A *megh rontotta* fölött egy kettes szám, a *megh kötötte* fölött egy egyes szerepel; a sorrend megfordítására vonatkozik, vagyis: *megh kötötte* és *megh rontotta*.

⁷⁴ Az *i* fölött egy ékezet is szerepel, lehet, hogy tévesztésből.

⁷⁵ Eredetileg: *Szolgájátis*, a tárgyrag és a kötőszó kihúzva.

⁷⁶ Félig alá-, félig áthúzva: *Fazekas Ferencz*

⁷⁷ Valószínűleg eltévesztette a számolást.

⁷⁸ Jobb oldalon a lap szélén, az *el lopta* fölé beszúrva: *ā Fatens*. Eredetileg: *Fatenstüll*, majd a rag áthúzva. A betoldás jele: ø

⁷⁹ A kötőhang és tárgyrag megerősítve, valószínűleg eredetileg is ugyanezen betűk állhattak itt.

⁸⁰ A *ta* tintafoltos, eredetileg talán: *lopót*, ezt javíthatta.

⁸¹ Eredetileg talán: *tött*, majd javította a *-nVk* rag rövidítésére az utolsó két betűt.

⁸² Valószínűleg utólag lett a *fokában* szó elé beszúrva.

⁸³ A jobb alsó sarokban, örszónak szánhatta a lejegyző, de a mondat befejezése hiányzik a következő oldalon.

36. Név nélküli magyar nyelvű halálos ítélet mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 34.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2 db. 34.

Brandl–Tóth G. 2016: 208–9.

Se'nte'ntia.

Mivel ezen (Személlyek Szerínt) jelen álló Gonosztévő¹ Személyek, és boszorká-² nyok, az mindenható Teremtő Istent, (és) Boldogságos Szűz³ Mariátt, és Istenne'k⁴ minden szentejtt⁵ meg tagadván, s- az Sz. Kere'szts'égrül le mondtak, le esküdvén az Kere'sztény hitrüll, Istennek Sz. Parancsolattyátt, és Anya sz. egj háznak Sze'ntségeitt félre' te'vén, és le tapodván, az Pokolbéli Sátánnall örökkös hűséghe', és Szolgalatyára Szövetkezvén, nékik örökkös hűséghe',⁶ és szolgálattyokra⁷ magokat⁸ adni, hogj (h) soha az⁹ Kristus Urúntúl re'ndeltetett (h) igaz hitre' viszsza (me'nni) térni¹⁰, sem az Isteni Parancsolatit tovab meg ne'm tartani, hane'm örökké nékik¹¹ (sz) e'ngedelmeskedni, (Ejjeli) az ördögöknek Ejje'li gjülese'kben, és játékaiban szorgalmatossan jární, és ottan Enni s- innya, Az Sátán¹² Parancsolattyátt Kedvek Szerént végben vinni, és az igaz Isten helett ökö't imádni, Nem külömben Christus drága vérévell meg váltott lelkeikett, és te'stekett, (à melly) Sz. Lélek Istennek edénnyéitt¹³, az Pokolbéli Sátánnall test szerén[t]¹⁴ Közösködvén, s- bagozván, örök Kárhozatra, az Emberi ne'mzett meg esküdöt ellenségének Pokolbéli Sátánnak, (magokatt) kötele'zni, és rabjokká te'nni,

¹ Az álló és Személyek szavak fölé beszúrva.

² Az á betű ó-ra is hasonlít.

³ Eredetileg: Szűze'tt, a toldalék kihúzva.

⁴ A és minden szavak fölé beszúrva.

⁵ Eredetileg: szentejket, de a k és e betűt tt-re írta át, a szó végén lévő tt-t pedig kihúzta.

⁶ Eredetileg: hűséghe'tt, az r utólag beszúrva, a tt áthúzva.

⁷ Eredetileg talán: szolgalatott, átírással javította a lejegyző.

⁸ Az adni fölé beszúrva.

⁹ Javítva, eredetileg valószínűleg: nem.

¹⁰ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

¹¹ Eredetileg talán: nékiek, az utolsó két betűt egy nagy k-ra javította.

¹² Az áthúzott ördögök fölé szúrva.

¹³ Eredetileg: edénnyének, ezt javította átírással, de a második ékezetet nem húzta ki.

¹⁴ A t helyén egy tintafolt látható.

és (úg̃) azzall¹⁵ mind az Istentelenségnek, s- mind az örökké való Szám-
Kive'tésnek társokká tenni, Számtalan Embe'rekett teste'kben
me'g rontani, és életektűlis meg fosztani, és más Istentelen gonosz
(cselekedetekett) ságokatt e'l köve'tni, és cselekedni nem félemlet-
te'k. Azé'rtis Élő Törvények Sze'rent más¹⁶ gonoszaknak rettentő
és félemlő Példájokra, az igazaknak tovább való meg maradá-
sokra e'le'venye'n Tűzre Se'ntentiáztattak.

Tűzre Tűzre'

Isten

Istennek

Istennek

Istennek

Istennek¹⁷

---

¹⁵ Az áthúzott szó fölé szúrva.

¹⁶ Eredetileg: *másoknak*, az áthúzott toldalék fölé beszúrva: *gonoszaknak*

¹⁷ Az *Isten*, *Istennek*, *Istennek* szavak az irat jobb alsó sarkában, díszítő elemek társaságában láthatóak, leírásukat ld. Brandl–Tóth G. 2016: 209. oldal, 948. lábjegyzet.

37. Csoportos halálos ítélet Rósa Dániel, Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Kökény Andrásné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Kovács Pál, Katona Ferenc, Borbola Ferenc, Danyi Jánosné Tóth Erzsébet, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Dugonics Mihályné Barak Margit, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 37.[!])¹

CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 37. [!]

Brandl–Tóth G. 2016: 212–3.

Fordítás.

Sententia²

Az ezer hétszáz huszon nyolczadik esztendőben Sz. Jakab ha,
vának 21:^{ik} napján, ezen T. N. S. Szeged Kir: Várossának Ta,,
nácsa végzéseből a' Joknak tovább való meg maradására, és a
gonoszoknak rettentő és irtoztató példájokra ez jelenvaló
Személynek Isten, 's világ ellen tett gonosz tselekedetit min,,
den rendenlevő Uraiméknak ezen sulyos Sententiája ál
tal eleibe³ terjeszteni; miképpen t: i. ezen gonosztévő, és
Boszorkány Rosa Daniel, kiis Martonoson Születet
mintegy 82 eszős nem gondolván Isten 's Világ Törvén,,
nyeivel sem azoknak kemény büntetéseivel a' Min,,
denható Teremtő Istent, Boldogságos Szűz Mariát, és
Istennek minden szenteit meg tagadni, es a' Szent Ke,,
resztiségről le mondani, a' Keresztény hitrül le eskudni, Is,,
tennek Szent Parancsolatit és az Anyaszentégy háznak
Szentségeit félre tévén, és letapodván, a' Pokolbéli Sátány
nyal szövetkezvén nékik örökös hűségre, és szolgálattyokra
magát adni, hogy soha a' Krisztus Urunktul rendeltetett
igaz hitre vissza térni, sem az Ur Isten Parancsolatit
meg tartani nem akarja, hanem öröké nékik engedelmes
kedni, az ördög közé ejjeli gyűlésekben és játékaikban
szorgalmatossan jarni és jelen lenni, és ottan enni innya

¹ Reizner két iratot közöl a CCVII. 37. jelölés alatt, ezért itt [!] szerepel az irat mögött.

² Hullámos vonallal aláhúzva a *Fordítás.* és *Sententia* szavak.

³ Eredetileg *ej*-ként kezdte a szót, majd javította.

a' Satány paransolatit[!] Kedvek Szerént Véghez vinni, és az igaz Isten helyet őket imádni és tisztelni és Krisztus drága vérével⁴ meg váltott lelkét és testét, Szent Lélek⁵ Isten,, nek edényét a' Pokolbéli Sátánynak kötelezni, és rabjává tenni, és így mind az Istentelenségnek, és mind az örökévalo Kárhozatnak tartására lenni, és már 50 esztendőktől fog, vást az Ördögöknek szolgálván Feő Kapitányí, és vezéri Tisztségben lévén, számtalan ártatlan Személyeket testekben meg nyomorítani, és eletektől is megfosztani és a' több bubájós Boszorkányok minden gonoszságát, és Istentelen tselekedeteket parancsolni, és végben vitetni, nem külömben a' földnek termékenységet, és zsírjat elvenni, az esőt el kötvén Török Orszagi Boszor,, kányoknak eladni, egy Szoval a' Pokolbéli Ördög által ki gondolható iszonyu gonoszságokat, és Szegenységet epeszto⁶ Károkat Végben Vinni, és más alatta valo Boszorkanyos Társai által Vegben vitetni, és ezen Ordógi Praktikára⁷ [1]⁸ sok Számtalanokat el hódítani, és el rontani magával együtt az örök gyehennára adni nem félemlét,⁹ és nem is szörnyükdöt - azért Hazánk elő Törvényei Szerént ugymint *Tripartium* 3^{ik} részének 23^{ik} titulussa és *Praxis Crim: 60.^{ik} articulusa* és mas Törvények szerént. Másoknak rettentő Példájókra, az igazoknak tovább való meg maradásokra az tüzre elevenen Sen,, tentiáztatott.-

Ugy nem külömben Katona Ferentz, Martonyoson

Született 60 esztendő 47 eszöl fogva

Nagy Anna Ölvéden Született 65 eszös boszorkány

⁴ Az *r* utólag megerősítve, kissé a *z*-re is hasonlít. (Ez több helyen is jellemzőnek tekinthető ebben az iratban.)

⁵ Az első *l* utólag megerősítve.

⁶ A papír szélének rossz minősége miatt nem látszik ékezet/pont.

⁷ A *t* utólag megerősítve.

⁸ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *sok*

⁹ Az *m* helyén eredetileg *l*, javította a lejegyző.

Szonda[!] Kata, Toth Örzse Született Bujakon, Hesén

Bórbola Arokszáási – Borák[!] Margit, Dugonits

Mihály Özvegye, Szantó Mihály, – Kovats Pál –

Borbola Ferentz, – Dontso[!] János – Szél Zsuzsa

Rosa Dani felesége – Malmos Kata, - Kontz

Sára alias Rohonka. – [2]

38. Csoportos halálos ítélet Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Kökény Andrásné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Kovács Pál, Katona Ferenc, Danyi Jánosné Tóth Erzsébet, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Dancsó János, Dugonics Mihályné Barak Margit, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 37.)

CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 37.

Brandl-Tóth G. 2016: 214–6.

Miképpe'n isméth ezen Gonosztévō, és Boszorkány Katona Fere'ncz, Kijs' ugjan

Martonyoson Született, circiter 60 Eszte'ndős lévén, az Tere'm-tō Ke'gyelmes Istenét, és minde'n Sze'nteke'tt megh tagadván, negyven hétt Eszte'ndöktül fogvást az Pokolbéli Sátannak Szolgálván, azokat imádni,¹ és tisztelnj², Teste'stül, s-Lelke'-stül Magátt Nékik ajánlani, és örök gehennára vete'tt ni,³ és Sokakat testekbe'n megh rontani, és éle'tétülis' megh fosztani, jószágokban me'g károséttani, és más Iste'ntelen gonoszságott el Köve'tni, Communiokor Kristusnak Szentéges Testétt, és Vérétt az Szájábúll Ki ve'tni, és e'l tapodni ne'm Szörnyüködött. Azért is Hazánk élő Törvénye Szerént elevene'n Tüzzre' ítélte'tett.

Nemkülömbe'n: Mikeppe'n e'zen Bübájos Boszorkány Nagy Anna, itt

lakozó Giliczó János Feleséghe, ā Kijs Ölvede'n Nemes Bekés Vármegjében Születe't, mint egj hatván ött Eszte'ndős, Me'nynek s- Földne'k Urátt, s-Tere'mtőjétt, és az Szente'kett megh tagadván, huszon hatt Eszte'ndöktüll fogvást Sátáñall Szövet-Ke'zvén, az Pokolbéli ördögöknek szolgálni, Testétt, s- Lelkét Nékik ajánlani, Sokakatt Teste'kbe'n me'g rontani, Némellyéket Eletektülis meg fos'ztani, jószágokban meg Káros'éttani mérészölt; Kihe'z Képest, Törvénnny Sze-

¹ Eredetileg: *imádtá*, ezt javította átírással.

² Eredetileg: *tisztelte'*, utólag javítva *nj*-re.

³ Eredetileg talán: *vetni*, a *-ni* toldalékot átírta *e'tt*-re, a főnévi igenév képzőjét pedig beszúrta a következő sor elejére.

rént elevenen e'zis Tüzre íteltetett.

Hasonlóképpe'n⁴ eze'n ördögös, bűbajos' Személy Szanda Kata, itt la-
kozó Jancsó Páll Feleséghe, Kijs Kútteleke'n (Születtetett)
Nemes Heves Várme'gyében Születte'tett, ötven Eszte'ndő-
Ke'tt e'l érvén, harmincz Esztendőktüll fogvást az Sátannyal
Czimborálást tartván, ökett igaz Iste'n he'lett imádni, és
velük Test Szerént bagozni, Sokártatlant⁵ Személyt⁶ Te'ste'kbe'n me'gh
rontani, jószágokban még Károséttani mérészölt. E'zis [1]
illye'n Istentele'n gonoszságájért, e'levene'n Tüz által emésztetik megh.
Miképpe'n ördöggell bagzott Tott Eörse', néhaj Dani János Eözvedgje'⁷
Kijs Bujákon, Nemés Ne'ograd Vármegyében lévőbe'n Született, he'tven
Esztendőket meg érvén, húsz Eszte'ndőktüll fogvást, Isten eő Szent
Felséghe he'lett, az ördögött, ā Kjhe'z⁸ e'sküdött, imádni, és tiszte'lni,
és velük Ejjeli Tánczokra jární, sok ártatlanoknak Testek-
be'n, és élete'kbe'n Kárt te'nni, az föld Termékenységett az
többivel edgűtt e'l Sze'dni, Kristusnak Szentséges Testét, s-Vé-
rétt az Szájából Ki ve'nni, és el hánnyi⁹ ne'm félemlert, Azo-
kra nézve' gonosz cselekedete Sze're'nt Elevenyen Tüzre' Senten-
tiáztatott.

Isméth: Miképpe'n He'se'n Borbála, Dancsó János Fe'leséghe, Ki
Árok Szálláson az Kúnságban Született, hatvanött Esztendőket
e'l érvén, huszonhatt Esztendőktüll fogvást az mindenható Isten,
és Istennek minden Sze'nteitt meg tagadván, és¹⁰ az Pokolbéli ördög-
gell holtigh való szöve'tségett tartván, őket Igaz Isten helett i-
mádni, és Parancsolatitt végben vinni, és azokall Test sze-
rént ferte'lme'ske'dni, Sok ártatlan Személyekett meg rontani
mérészölt; Annakokáért e'levenye'n, érdeme szerént, tűz-

⁴ Eredetileg az *l* helyén *k* szerepelt, átírással javította.

⁵ Az *ártatlant* szóval javított, de nem egyértelmű, hogy miről. Talán a *Sokaknağ* szó szerepelt itt eredetileg?

⁶ Az *ártatlant* szó fölé utólag beszúrva.

⁷ A második szótag *e*-je utólag beszúrva.

⁸ Eredetileg talán: *ā kit* szerepelt, majd javította a lejegyző.

⁹ Az ékezet csak nagyon halványan látszik.

¹⁰ Utólag a *tagadván* és az szavak közé felülre beszúrva.

re' íteltetett.

Ne'm külömb'e'n, Miképpe'n ördöggel Tellyes Barak Margarétha,
néhaj Dugonyi Mihálynak Eöszvedgye', ā Ki itt Születtetett, ötve'n-
ött Esztendős lévén, Menynek, s- Földnek Urátt, s- Tere'mtőjétt, és
az Sze'nte'kett megh vetvén, és meg tagadván, az Ördögök Zászlója
alá¹¹ maghátt irattni, Testét, s. Lelkétt Nékik ajánlani, és tizen
nyolcz Eszte'ndöktüll fogvást Nékik Szolgálni, és Vélük fajtalan-
Kodni, és bagzani, és Külömb külömb Kárakatt Emberben, és jó-
szágban te'nni ne'm irtózott; Ahoz képest, hogj érdemlett jutal-
mátt Iste'ntelen szörnyü cselekedetinek el vehesse', elevenyen
tüz által fogh me'gh emésztetni. [2]

Ezen ördöngös, és Bübájos Személyek pedig, ugj mint itt lakozó¹² Szánthó Mihály.

(Kijs ... Születe't,) ¹³ hatvan Esztendökettmegh érvén,
tizen négy Eszte'ndöktüll fogvást; Kovács Páll, Kijs hatvan hétt
Eszte'ndős lévén Péter Vásáran, Nemes Heves Vármegyében lévőben¹⁴ Szüle-
tett, tizen edgj Eszte'ndöktüll fogvást; Borbola Ferencz pedig
Kecskeméth Várasában, Nemes Pest Vármegjében lévőben Szü-
letett, ötvenhatt Esztendökett el érvén, hatt Esztendöktüll fog-
vást; Nem külömben Dancsó János, Kijs' Ipolkeszin, Ne-
me's Hont Vármegyében lévőbe'n Született, hetven Eszte'ndöket
me'g érvén, hatt Esztendöktüll fogvást; Széll Susanna isméth, Ró-
sa Daniél Feleséghe', ā Ki itt Születtetvén, ötven Esz-
te'ndökett megh ért, négj Eszte'ndöktüll fogvást, az egj igaz
Te're'mtő Istent, Tellyes Sze'nt Háromságot, Boldogh Aszszonyt,
és Istennek minden Sze'nteitt, és ā Szent Keresztségett megh
tagadván, és tellyességgell el hagjván, az Pokolbéli Plutó
hüséghere', és holtigh való szolgálattyára meg e'sküdnj,¹⁵ és
azon Sátánt igaz Isten helett imádni, tiszte'lni, Vélük Éjjeli

¹¹ Eredetileg: *álá*, első ékezet áthúzva.

¹² A *pedigh, ugj mint* fölé utólag beszúrva: *itt lakozó*

¹³ A jegyző által kipontozott helyre nem került semmi.

¹⁴ A *Vármegyében* fölé utólag beszúrva.

¹⁵ A *nj* javítás eredménye, talán: *e'sküdvé* szerepelt itt eredetileg.

tánczokra, és vigasságokra, és őrdőghi Mesterségeknek
végbe'n vitelére' Szorgalmatossan e'l jární, és vélük bagzani,
s- förtelme'skedni, Sok ártatlan Személyekett csonkává,¹⁶ benná-
va, és holtigvaló¹⁷ nyomorúltá te'nni, é's e'z Világbúlis ki törle'ni, az Föld,,
ne'k te'rmékenységett, és Zirjált el venni, és e'l prädálni,
e'gġ szóvall, az Pokolbéli Sátány által minden ki gondolható
irtóztató Vétkekett, és Istentele'n cseleke'detekett el köve'tni,
és felleb irt Társajvall, végben vinni, ne'm szörnyüködde'k;
Kihe'zképe'st, hogġ méltó büntetésekett, és jutalmokatt el
ve'gyék, Elevene'n Tüz által való meg égetésre' Sente'ntiāz-
tattak. [3]

Ezen jelen álló Személy pedig, Malmos' Kata, néhaj Légrádi János'
Eözvedgye, Kijs itten Születtetett, circite'r negyven Eszte'ndős, A Ki
hasonlóképpe'n Isteni, és Világhi Törvények büntetésévell
ne'm gondolván, Kétt Esztendők forgásátúl fogvást több Bo-
szorkányos Társaivall edgġütt Ejjeli Gyűlésekre', Tánczokra
jární, és azokkall ottan ennyi, s- innya, és dobzodni, az föld
Termékenysége'k ellSzedésébe'n jelen, és részes le'nni méré-
szölt, azért felleb irt Törvények szerént, mivell ugjan mégh
az Magha Teremtő Istenétt megne'm tagadta, sem az őrdögökhöz
ne'm esküdött, és vélük ne'm fajtalankodott, Pallos alá, az az
Fej véte'lre', azután tűz általl való meg emésztésre ítéltetett
bagzás.[?]¹⁸ [4]

---

¹⁶ A v fölött egy ékezet áthúzva.

¹⁷ Az és nyomorúltá szavak fölé utólag beszúrva.

¹⁸ A lap jobb oldalán lentebb, ugyanolyan színű tintával.

39. Elkülönített halálos ítélet Horváth Mátyásné Bogadussáné Ilona Örzse és Végh Istvánné Koncz Sára ügyében mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésének vétsége miatt (CCVII. 46.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev. Bosz. Ir. 2. db. 46.

Brandl–Tóth G. 2016: 214–6.¹

Sententia.

Az ezerhétszáz huszon kile’nczedik Esztendőben, Böjtmás havának hete’dik napján ezen Tettes Nemes Mg̃rtushoz érkezett Kegyelmes Koronás Királyunk, s- Császáruk Kegyes Decre’tumá² Szerént³ az jóknak tovább való megh maradásokra, és az Gonoszszaknak Rettentő, s. irtóztató Példájokra, ē jelen való Személyeknek Iste’n, s- Világh ellen tett gonosz cselekedete’k minden Rende’n lévő Uraiméknak ezen sulyos’ Sente’ntia⁴ által elejbe’n terjeszte’tik. Miképpen tudniillik: ezen Gonosztévő, és Boszorkány Koncz Sára, Végh Istvány Fele’séghe, máskeppen Rohonkáné, (Kijs) Tur névű Helységbe’n, Tettes Nemes Pe’st Vármeügyében lévőbe’n Születvén, harmincz Esztendőket e’lért, és Eörse’, Horváth Mátyas Eözvedgje máskeppen Bogadussáné, kijs Erdél országban, Születvén, 66 Esztendős⁵ ne’m gondolván Isten, s- Világh Törvényeivél, sem pedigh azoknak Kemény büntetéséve’l, az mindenható Te’remtő Iste’nt, Boldogsághos⁶ Szüz Mariátt, és Iste’nnnek minden Szenteitt megh tagadni, és az Szent Kereszttségürül le mondani, az Keresztény Hitürül le esküdni, Istennek parancsolatit félre’ tévén, az Pokolbéli Ördőghött, az Embe’ri Nemzet üdvösségének Szörnyü ellenséghétt, ā kine’k magokatt e’gészlen te’stestül, s- Lelkestül örökösse’n

¹ Brandl–Tóth G. (2016) nem utal rá, de ezt a dokumentumot Reizner (1900: 462–3) is közli a CCVII. 46-os jelölés alatt.

² Eredetileg *Decre’tumábúl*, a *búl* áthúzva, de az *á* ékezeze nem.

³ Az áthúzott rag és a névelő fölé utólag beszúrva.

⁴ Eredetileg: *Sente’ntiaja*, a *ja* áthúzva.

⁵ Bal oldalon a be’n, szorkány, káné kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: *és Eörse’, Hor- | váth Mátyas Eözvedgje máskeppen Bogadus- | sáné, kijs Erdél országban, Születvén, 66 Esztendős*. A betoldás jele: ø

⁶ Az *o* nem szépen formált.

Rabjává tették, és kötelezték és örök geheñá- | ra Maghokat vetet,, | ték⁷
 vélük tett Szöve'tségbül Teremtō
 Iste'n⁸ helett imádván, az Tellyes Szent Háromságának, (és)
 Boldogságghos Szűznek, és minden Szenteknek, s- Angyaloknak
 Magokatt ellenségévé te'nni, és te'st Sze'rent, (az gonosz Lélek-
 ke'l,) az paráznaságh, és ocsmányságh gonosz Lelekke'll⁹
 Test Szerént vétke'zni, és azon Pokolbéli Sátány¹⁰ által az te'stét megh
 billegeztetni és vélük éjje'li | tanczokra, és gǵū- | lesekre' járn¹¹
 az Kristusnak Szentséges Te'stét áldozás idején¹² az Szájokból ki (ven-)
 vévén, illetlen heleken el hánni, Sok Rendbéli Embere'ke't Testekben
 s- jó egészségekben megh rontani, és némellyeket Elete'ktūlis megh fosz-
 tani, ā mint emlétet Rohonkáné magha szülött egy Fiátt, és egǵ Leányátis
 őrdönghős mesterséggel megh rontván, e'z Világból ki vége'zni,¹³ és más sok
 Rendbéli Számtalan iszonyú gonoszsághokatt (végben vinni nem fé-)
 az első három Esztendőktől, az második pedig tizen három Esztendők,,
 túl fogvást (ne'm félemlette'k,) végben vinni ne'm Szörnyűködte'k az po-
 kolbéli Sátának hiven Szolgálni [1]
 Azé'rtis Hazánk, (e'lō) es más Országhi sok Rendbéli Törvények
 (szerént, űgi mint [...])¹⁴ jóllehe't
 Elevenen¹⁵ tüze't érdemlenéne'k, mindazonáltal (Fe'lghe's) Kglmes U-
 rúnk eō Felghē Maghával Születet Kegyelmisséghe, s- Gratia (Szerén[t])
 által elsőbe'n fejők fogh vétetődni, s- azután isméth az Testek
 tűz által fogh megh emészte'tni Delibe'raltatott.
 jóllehet¹⁶ Elevenen tüzet érdemlenének, mindazonáltal Kglmēs

⁷ Bal oldalon a *rūl* és *béli* kezdetű sorok elejére szúrva: és örök geheñá- | ra Maghokat vetet,, | ték. A betoldás jele egy *F*-re hasonlít.

⁸ Eredetileg: *Iste'nek*, a rag kihúzva.

⁹ Eredetileg: *Lelkével*, a *kével* áthúzva, majd utána írva: *ekke'll*.

¹⁰ Az áthúzott *altal* gonosz fölé utólag beszúrva: *on Pokolbéli Sátány*

¹¹ Bal oldalon a *Test* és *billegeztetni* kezdetű sorok elejére beszúrva: és vélük éjje'li | tanczokra, és gǵū- | lesekre' járn¹¹

¹² A *Te'stét* az *Szájokból* fölé utólag beszúrva: *áldozás idején*

¹³ Eredetileg valószínűleg: *vége'zte*, ráírással javította a lejegyző.

¹⁴ A kihúzott rész után a *Praxis Criminalis* hivatkozott helyeire való utalás, átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 217.

¹⁵ Eredetileg *Elevenene'n*, utolsó két betű áthúzva.

¹⁶ A *Delibe'raltatott* és a *jóllehet* világosabb színű tintával szerepel, valószínűleg utólag beszúrva az egyik a sor végére, a másik a következő sor elejére.

Urúnk eō Felghe Maghával Szūletet Kegjelmességhe, s- Gratiája
által,¹⁷ az iránt (B) dje 21. *Marti praeterit Februari* A. modo labentis.¹⁸
Bécsbūl ezen Tetteš N. Mgr̃tushoz erkōzōtt Kegjes Decretumának
(Sze'rént) Parancsolattya ere'jéve'l, [2]

---

¹⁷ A második magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

¹⁸ A latin szakasz és rövidítések értelmezéséhez ld. Brandl–Tóth G. 2016: 217.

40. Podhradszky György főbíró és Nagy Pál jegyző levele a szegedi városi tanácsnak a boszorkányok ügyében való eljárásról és a jogforrások használatáról (CCVII. 33.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 33.

Brandl–Tóth G. 2016: 245–6.

Kélmetek¹ becsületes, de
dato 12 Labentis, nekünk jrot Levelit, ér,,
demlet becsülettel vettük: Mi illeti
Rosa Daniel dolghat, hogy tudnya illik
Semmi Ketség nélkül, már 50. Esztendő,,
túl fogvást, az ördögökkel Szüvetséghe
lőtt volna, meg értettük, Szeghény örög
Ember, ā minémő életet élte, s-ugy fogja
hasznat venni: mintt hogy Pedig maga, az
egész Circumstantiakat világossan meg valotta,
el-annyira hogy az dologban kétség nem lehet,
ambar az egész Varos tele² légyen hirrel,
ugyan csak ob respectum gesti Judicatus
& Senatoratūs, Officij, lehetne eötet Priva-[1]³
tim expediáltatni, és ā Testít, az Plebá,,
nus Urajmēkkal correspondenter lévén,⁴
valamely helött eltemetentni,[!] Tudgyük[!] hogj
ennek már mindenütt el ment hire, azértis
ā kik csak nyilván olyanok, nem köllő,
ne azokkal varakozni, ne talantan magna
Pars Populi azon Mesterséghe inficiál,,
tassék, és ā Nemes Tanács okoztassék,
fő képpen lévén ezen Delictum ex Atro-
cissimis, és extra consequendam Gratiam

¹ A magyar nyelvű levél elején két latin mondat szerepel, ezek átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 245.

² Utólag javítva, halványabb tintával, eredetileg talán: *te*.

³ A jobb alsó sarokban szereplő *tim* szótag az őrszó funkcióját tölti be.

⁴ A *nus Urajmēkkal* kezdetű sor előtt szerepel: *NB.* 'nota bene'

CSONGRÁD MEGYEI
LEVELTÁR

4.

Perillres ac Roti Dni.
 Dni Johis Gbani.

Salutem, oblationum levitiorum Morum
 Imptitum. Iglozetet becsületes, de
 dato 12. labentis, nébrünk jót Luelet, é.r.,
 demlet becsületes vették: Mi ille ti
 Rota Daniel Solgat, hogy tudnya illite
 Lemmitettség nélkül, már so. Gtendők,
 túl fogva st, az öröge ideb hűvességbe
 lott volna, magy értették, Regfénny öng
 ember, a' minemő életet élte. Sugy fogja
 hasznat venni: miatt hogy Jedig maga, az
 egész jircum stantiaat világosan megvalotta
 el. annyira hogy az Solgat hűvű nem lehet,
 ambar az egész Varrstélegyen hízzel,
 ugyan elte ob respectum gesti Indicatus
 & Generatoratus, Gfij, lefette cöret Jmian

fin

9. kép: A 3. kéz írása a 40. iratban

hogy ā Népség kőzt valamiként tovább
ne lerpallyon, mert az őrdőgnek Ezer
Mestersége vagjon az illyetin dologhban.⁵
A Complexeket, az kik nyilván ollýanok,
és nem az érégysegből Kentik reájok,
az állýatin[!]⁶ Őrdōngōnséget[!], akar mennyen
legyenekis, ugjan csak kőll fogatatni,
és egy más utan exeqvaltatni: Ha
Méltossághos Csanadi⁷ Pőspök Uram eō Naġha [2]

ezen dolgot meg tudgya, ittis elég Larma
lészen felőle.⁸ etc:

Hogy már 12 vannak ā kik benevolé fateál,
tak az Mesterségeket, meg jrta kġlmetok,
de kěrjük azon kġlmeteket, Nevezet sze,,
rént azokat nékünk Specificálni ne ter,
heltessék kik légyenek azok: Az én
Carpsoviusom, Kubovicsni Aszszonyomnal
vagjon, azért Vice Notarius Um ott keresse
azon authort, ā minttis Zaffiri Um jól tudgja.

Mi itten még Semmit Sem concludáltunk. Csu,
pan csak az Gravamenek Compillatiojáhan
faradozunk, azért Mihalovitty és Dorro⁹
Capitány érant légyen Patientiával kġl,,
metek: Militia tollaltatéké, vagj Sem
elvalik:

Igen jól lészen, ha kolb Um, maga fogh
jrnja annak az Sidonak, hogy az Parti-

---

⁵ Eredetileg talán: *dologhnak*, a rag kihúzva, utána részben ráírva: *ban*.

⁶ Eredetileg talán *i*-vel kezdte a szót, majd javította a lejegyző.

⁷ A *Méltossághos* fölé szúrva utólag.

⁸ Utólag javítva, ráírva egy másik szóra, eredetileg: *éranta*.

⁹ Halványabb tintával javítás látszik, de nem egyértelmű, hogy miről. Az olvasatban segített Brandl–Tóth G. 2016: 246.

kaját vagy vissza vegye vagjs[?]¹⁰ más másra
bizza [3]

Igen akarnánk *pro* notitia, ha Vice Notarius
Uram rövideden három, négy Punctumot meg
jrna, mitt valottak azon Ördögösek,
és kik légyenek azok.

Az hazom és Cselyèdem érant, még egy betöt

Sem jrta Kglmetek, mint vannak: neta,
lantan Szőkölkedgyenek valamiben.

Szénat, a' menyire lehet kaszaltassa a' Nemes

Város, közönséges Szükségre.

Dizma érantis a' mint leg jobban lehet te,,

gye dispositiokat:¹¹

Posonÿ 15 Júly

1728

Servi Obligatissimi

Gor: Podhradszky mp

Paulus Nagý mp

---

¹⁰ A *más* fölé szúrva utólag.

¹¹ Utána két latin nyelvű mondat, átiratukat ld. Brandl–Tóth G. 2016: 246.

41. A városba beérkező egyéb misszilisek: Makó mezőváros tanácsának levele a korábban az ő bíróságukon elítélt személyek ügyében (CCVII. 24.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 249–50.

Köteles szolgálatunk ajánlá=
sa Után Isten minden Lelkj és Testi
bő áldásával látogassa Kigýlmeteket mint
nagy jo akaro szomszéd Uraiméket.
El vettük az kigýlmetek hozzánk szollo Leve=
lét, mellynek Continemtjáját bőségesen
meg értettük, azon megarestáltatott bubájos
Aszszonyi kétt személyeknek kószttunk valo La-
kások mint lótt légyen. Kókénýé¹ felől irha-
tyuk² hogy á sok szo kj adván magát, á szo
Utan gyanóság, az Utan Inquisitio, Inquisitio U=
tán Sok rendbeli fassiok kj hoszták hogy éppen
ördöngös, és bubájos Aszszonyi Személyek kő-
zül valo volna, történt itt helységünkben La-
kos mostis elő Személyek Meszáros Istvának
hazas Társát meg rontván, haragal Semít *nem*
efficialhatott, miglen Szép Szoval, és ajándé-
kával hozzá nem fordult, Lévén á dolog hogy
azon fájdalmas Aszszonyi Személynek egy Tiran=
nus Bikának Szarvát meg faragván, Ugy meg
állott nékj mint egy Szelid fejős tehén azt kel-
lett innya 15 töd napig az fájdalmas Aszony
nak, azUtán Vévén egy pating gust, és egy ré-
gi lagzo[?]³ Kaponyát, az Maroson által Vittette U-
rával együtt, az kétt Személt, hátul őszve álit=

¹ Az é fölött kettős ékezet szerepel, az y fölött a rövidítés jele: 'Kókényné'.

² Nem egyértelmű az utolsó magánhangzó, *irhatyok*-nak is olvasható.

³ Brandl–Tóth G. 2016: 250. szerint: *lagszo*[?].

34

Kötelek szolgálataimk ajánla-
 son Uti Szt. Minden Leltj és Tespi-
 bi ihlasiomul lito gáson kigyjmetekhez mine
 nagy is akon fonszide litoimeket.

Vettük a kigyjmetek lóbankpólo Lene-
 lit, melynek Continuentjait kő igazan
 megintették, akon meg anspilantoto lutois
 szpőnyje kette semelyeteki kigyjtunk vato La-
 kisak mine lott lityen. Kőkenye felül iohi-
 tyuk boggy i loto fto kgy advin magat, isfo
 Utan gyrosas, a Utan Inquisitio, Inquisitio U-
 tin loto rendeli papink kgy lóptuk kgy ippu-
 öröngös, is lutois szpőnyje semelyek kő-
 zül vato yola, törtint itt hely szinobon loto
 kőos muspis loto semelyek kgy fonszide loto
 loto fonszide loto rendeli, kgy fonszide loto
 officialbatuk, miglen fonszide loto, is szinobon
 kgy loto fonszide loto fonszide loto, is szinobon
 szon fonszide loto fonszide loto, loto i loto fonszide
 nus Bikának fonszide loto fonszide loto, is szinobon
 allott nekij mine egy fonszide loto, kgy mag-
 lett inogy is loto fonszide loto, kgy mag-
 nak, a Utan Viren egy fonszide loto, kgy mag-
 zi loto fonszide loto, kgy mag-
 vinal együtt, a kette fonszide loto, kgy mag-
 vinal mine a kette fonszide loto, kgy mag-
 ting gusban mag fonszide loto, kgy mag-
 loto fonszide loto, is szon loto fonszide loto

10. kép: A 2. kéz írása a 41. iratban

ván, mind az kétt Személy ezen fen megirt pa-
ting gusban meg fértek holott az előtt egy=
nekis⁴ szűk vala, és azon lagzo[?] koponyával [1]
vizet meritvén az Maros közepéből, óköt[!] körül ön-
tózte', az Után az pating gust Véllek ki fejtette
egy nád Szállal az marosban kőkén̄y⁵ bé hajtota
és az nád Szálatis Utāna lűkte és így az fajdal-
mas Aszszonyi Személy ez által meg gyógyula; 2dik
egy Őzvegy Aszszon̄yak egy 11 esztendőben járo léánya
lévén esztis Ugy aņyira meg rontotta vala, hogy az
nyaka⁶ mellet job keze felső forgojából 12 Cson-
tokot szedett kj az léány, és minden Csontok Után
Szősz és Csőpű holt szén jött kj ezen dolog Gosz=
podj István Uram házána Isteneben boldogult Jo=
sephus, Comice[?]⁷ és Több Szegedj böcsületes Urak előtt látatott.
Szandánéről ezt írhatjuk, hogy Városunkban Quar-
telyosok lévén Heszflinger János Kapitány Uram elmé-
jétől meg fosztatott vala Sok orvosságok Utan
tartván Szandané magátt egy jövendő mondonak
leñi, azt javasollá, hogy Radna felé lakna egy
igen jo tudos Aszszon̄y Személly az Kitőlis Vizett
hoznának, kiből azon Uri Személly meg feresztetnék
melly Vízét midőn meg hoszták volna, azt mondá
Szandáné hogy minden ember ettől az víztől Ugy
őrizze magát hogy Csak egy Csőp is rá Csőpenis hason-
ló bolond lészen, Kire nevez[?] mind hitvős társa
s. mind az alatta lévő vitézek s. Tanácsbéli Uraj
mék javasolák, hogy azon Vízben meg ne főrsz
tessék hanem azon Személy által törültessék el

---

⁴ Az *n r*-ként is olvasható.

⁵ Az *é* fölött dupla ékezet.

⁶ Az utolsó betű nem egyértelmű, *e*-re is hasonlít.

⁷ Az *és* fölé szúrva utólag.

Szándáné Vévén ezen Vízet mival[!] nékj nem ártott
 és az Maros parton egy tőkben el ásta, azt meg
 halván az bőcsületes Tanács, Vélle fel asatta [2]
 és azon helyen nádat hozatván velle meg
 égetette, ezek élgeg[?] légyenek mid[!] azon által ha
 kívántatik, Kőkényéről 30 czig s. 40 venig valo-
 kis találtnak az kik fejéreis eskűznek hogy
 ő ronto, és gyógyito is volt, kire nézve jus
 Gladiom kezünkben nem lévén, kényszerítettük
 Városunkból kJ küldeni. Ezzel Isten oltal-
 mában ajánlyuk Kigýlmeteket és mara-
 dunk
 Kigýlmeteknek Igaz Jo akaro szomszédj
 Datum Mako 1728   Makaj Fő Biro és Tanács.
 dje 21 Juný. [3]
 Nemes Szabad Szegedj Ki=
 rály Várossának érdemes
 Fő Birájának, és Tanacsi=
 nak, nékünk nagy jo a-
 karo Uraiméknak illendő bőcsü
 lettel adassékh.⁸
 Szeged. [4]⁹

---

⁸ A *h* nem egyértelmű.

⁹ Az összehajtott levél külsején. Ezen kívül egy latin mondat, melynek átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 249.

42. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 51.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 51.

Brandl–Tóth G. 2016: 260–6.

Annō 1730. dje 29^a. 8bris̄

Primus Fate'ns Circumspectus Stephanus Siha, Inhabitor hujus

Civitatis, annorum circiter 60. (christiana fide) Jurto¹ mediante' fatetur;

Hogj ennek előtte harmadfél Esztendőve'l az Fate'ns Csipke-

kötő Aszszony fiátt megh fogadván Bére'snek, fell Eszte'ndő

alatt el szőköt, ne'm nagj üdō alat² hozzája me'nvén emlétet

Csipkekötő Aszszony kérte' az Fate'nstúl³ fél Eszten-

dőre e'sendő bérét, felele az Fate'ns, aztis bánom, ā mit

adtam néki, ne'm adok, ugj mond, miért ki ne'm töltötte

Eszte'ndejét, az alatt ki me'nt az Fate'ns ā házbúl előle,

mondá Csipkekötő Aszszony, oda be az Fate'ns Felesé-

gének, s. Menyének, No, ugj mond, had járájk,⁴ megh

adnátok mégh: Circite'r harmadfél hétre az Fate'ns

Feleségének az job felől való csipeje' igen nagjon kez-

det fájni, mint egj egj⁵ holnap alatt egész teste, keze, lába

őszve vólt huzva, annyira, hogj magha kezével Sem

ne'm e'hetet, s. nemis ihatot, és lábaín⁶ ne'm járhatot, és

sok kese'rű kinokat szenvedet, mint egj fell Esztendő múl-

va azon cselekedet által ki is múlt ez Világbúl.

és mind hol- | taigh azt mon- | dotta, hogj Csi- | pkekötő veszté-

se által kel néki ez Vilag- | búl kimulni.⁷ Az

Fatens Menye isméth, circiter féll Esztendő mulva (Gyer-

mek) [1]

¹ A kihúzott szavak fölé beszúrva.

² A hozzája fölé utólag beszúrva.

³ Az ú ékezete nagyon halványan látszik.

⁴ Az é ékezete nagyon halványan látszik.

⁵ Az egj és holnap szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁶ Eredetileg: lábaíval, v átírva n-re, az al pedig áthúzva.

⁷ Bal oldalon a det, őszve, ne'm, sok kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: és mind hol- | taigh azt mon- | dotta, hogj Csi- | pkekötő veszté- | se által kel néki ez Vilag- | búl kimulni. A betoldás jele: ø

Feleséghe halálanak, Gyermekek ágjában lévén, alégh
vólt kétt hétigh Gyermekek ágjában, egjkor Viradórá⁸ mondá
az Fatensnek az magha Menye, Apám Uram, me'nnyit ki-
áltoztam Kgl̄dre az éczaka, tele vólt az ház boszor
kánnyal, és sokat köpdöstek re'am⁹, azon éjczaka (az)
mind az két¹⁰ kezét őszve Sugorétottak, másnapra¹¹ kelve isméth az
lábait huszták őszve, ugj annyira, hogj Se'm kezével,
sem lábával¹² ne'm birhatot, és mint egj három hétre
meghis holt beleje'.

(Secundus Testis, Circumspectus Andreas Hodi, Civis hujus,
Annorum circiter 50. Christianā fide modiente dicis, Ennek
előtt circiter 2 Eszte'ndöve'l, e'gjkor az fia e'sös üdöbe'n haza
jövén az (fra) Várasbúl, ágjban e'své'n, kétt hétt alat az
bal lába (ki fakadot, egés[!] nagj sebje vólt néki,) és az kétt
csipeje' ki fakadot néki, és ige'n nagj sebje vólt, circiter
harmadnap múlva, oda me'nvén Csipkekötő Aszszony,
kérdé, hogj mint vagjon az Gye'rmek, azzal el me'nt az
Aszszony, kérdé¹³ az Fatens nyavalás fia, mit adot¹⁴ Kl̄med
Anyám aszszony néki, monda az Annya, Se'mmit Se'm, felele
az Gye'rme'k, jaj miért nem adot Klt̄ek valamit Néki,
és mint egj harmad nappal, hogj Csipkekötő aszszony
nála vólt, az Gyermekek Szava elis veszet, s. nem szolha-
tot, ötödik hétre' meghis holt, az Fate'ns, és más Szomszédi
Csipkekötő aszszonyra gjanakodtak, (me) Fiának meg
rontása véget)

=Secundus¹⁵ Testis, Circumspectus Emericus Babarczi, Civis Annorum circiter 25.

⁸ Eredetileg kisbetűvel, ezt javította nagyra.

⁹ Eredetileg: *re'ája*, ezt javította a lejegyző ráírással.

¹⁰ A sor elejére beszúrva: *mind az két*

¹¹ Az ékezet nagyon halványan látszik.

¹² Eredetileg: *lábaival*, ezt átjavította a lejegyző.

¹³ A második ékezet hasonlít az *e'* jelölésre.

¹⁴ Eredetileg: *adol*, ezt javította a lejegyző.

¹⁵ Eredetileg: *Te'rtius*, ezt javította a lejegyző.

(christiana fide) Juramentō¹⁶ mediante' fate'tur, A^o. 1725. Az Fate'ns Fe-,
 leséget¹⁷ Gyermekek ágjában megh rontották volt; az féll
 felét e'gészle'n, (m) és mint az gombolyágh, ugj kellet fekünni
 néki, gjanakodot Justificalt boszorkány Szandánéra, [2]¹⁸
 oda hivatván (ōte't) és examinálták, ōte't, Szandáné pedig
 sok éget bor ital után, nagj nehezén¹⁹
 meg vallotta, hogj Csipkekötő aszszony rontotta megh,
 az Fate'ns tehát mondá no mindgjárt ide hozom lofár-
 kán, mondá Szándáné, nem kel ugj mond, hanem ma-
 gham foghom ide hinya, ā mint el hita vólt, de bé ne'm
 me'rt me'nni, ha ne'm az uczán lévő Szomszédok körül
 járt kelt, az Fate'ns annya ki me'nnén, (b) és bé híván Csipkekötőt²⁰ az
 Fate'ns Feleségét fatetur²¹ nyálával megh kente',²² és circiter harmad-
 napra megh gjogult. Gyanakodik²³ azért az Fate'ns', hogj
 bábának nem hiták, akkoron megh rontatván, azūdötül
 fogvást nem js²⁴ lesz Gye'rmeke', Es e'nnek előtte' mint egj kétt
 holnapja, akkoron is megh rontottot²⁵ az Felesége²⁶, és mint
 az gombolyágh őszve huzattatot²⁷ (oda menv) érette'²⁸ küldetvén²⁹ Rusin-
 káné',³⁰ annak az szávára nem jöt Csipkekötő aszszony,
 hanem az Fatens annya oda menvé'n,³¹ mondá gjőj hoz-
 zám, ne köszönd, ha az Férfiak jönnek éretted, el men-

¹⁶ Az áthúzott szavak fölé szúrva.

¹⁷ Az *e* fölött kettős ékezet szerepel.

¹⁸ A jobb alsó sarokban sötétebb színű tintával egy *X* szerepel, őrszóként funkcionálhat. A következő oldalon a sor elején sötétebb színű tintával szintén egy *X* szerepel.

¹⁹ A lap felső sarkába szúrva: *sok éget bor ital után, nagj nehezén*. A betoldás jele: *ø*

²⁰ A *bé híván* fölé utólag beszúrva, más tintával, más kézírással. A beszúrás jele két vessző.

²¹ Bal oldalon a sor elejére beszúrva, egy pluszjel jelzi a beszúrás szándékát. A tinta színe sötétebb, és a kézírás is eltérő.

²² Sötétebb színű tintával pontozott vonallal aláhúzva: *nyálával megh kente'*

²³ Az *o* utólag beszúrva, más színű tintával.

²⁴ Bizonytalan olvasat, eredetileg az *s* helyén *l* lehetett.

²⁵ Eredetileg: *rontotta*, sötétebb színű tintával, más kézírással javítva.

²⁶ Eredetileg: *Feleségét*.

²⁷ A beszúrt *tot* toldalék a kihúzott *oda* fölött szerepel.

²⁸ A kihúzott *menv* fölé szúrva más színű tintával.

²⁹ Eredetileg: *küldvén*.

³⁰ Eredetileg: *Rusinkánét*.

³¹ Szaggatott vonallal aláhúzva. Jelölés nélkül a sor elején szerepel sötétebb színű tintával, más kézírással: *fatetur*.

vén és meg kenvén nyálával egyszer, vagj kétszer, mindigárt meg gőgjúlt. Azon gőgjéttására,³² hogj soha Se'nkinek nem fogja mondani az Fate'ns annyanak,³³ meg kelletet esküdni. Hogj pedigh ā minapában hire vólt, hogj az Csipkekötő aszszony meg fogattatik, Rusinkáné mondá az Fate'ns Feleségének, talám teis oda vóltal bizonyságra, mondá; én nem vóltam, felele Rusinkáné: teis olyan vagj mint az többi. Csipkekötő aszszony Leányais oda menván az Fatens annyához, hogj valami Partékáját fogja oda vinni, felele az Fate'ns annya: az Férfiak hire nélkül nem cselekszem, nemis cselekedte'.

3tius³⁴ Testis, Helena Maracsko, *Circumspecti* Georgy Toth Uxor annorum circiter 44. (Christiana fide') Juramento³⁵ mediante fatetur; Hogj ennek előtte 7 Esztendőkkel az Fatens Szegényeket étete't, ott vólt Csipkekötő aszszony is, mondá az Fate'ns [3] ne'k, Ilona aszszony, kié ez az Gyermeke, mondá az Fate'ns, az én³⁶ Fiam, isméth monda Csipkekötő: Néke'mis vagjon egj Leányom, ha az Iste'n felneve'li másnak nem adom Leányomot, hane'm Néki, mind addigh valahol látta, jó szót adot az Fatensnek, és Fiának, taval pedigh Sz. Mihály napja tájban, bizván az Fate'ns Csipkekötő³⁷ ígéretének, Leánykérőket küldöt hozzája, Csipkekötő pedigh napról napra, hétről hétre' halasztotta az dolgot, e'l unván pedigh mind a Fate'ns, s. mind az kérők az sok Te'rminusát néki le' mondottak rola, az alat³⁸ isméth majd tiz, vagj 12 követyét is küldötte az Fatenshe'z³⁹ Csipkekötő, csak legkisebbet küldgjönis, oda fogja Leányát adni Néki, Eze'k pe'-

³² Nem egyértelmű az *é* olvasata, *i* is lehet.

³³ A rövidített toldalék utólag beszúrva más színű tintával.

³⁴ A lejegyző 3tius-t írt a *Quartus* szóra áthúzás nélkül.

³⁵ Az áthúzott szavak fölé szúrva.

³⁶ Eredetileg: *ém*, ezt javította a lejegyző.

³⁷ Az *ígéretének* fölé szúrva, sötétebb színű tintával.

³⁸ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

³⁹ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, a jelölés alapján *é*-ként is olvasható.

dig kölcségből ki fogjván, meg ize'nték néki, hogj az idén
 úgj mond meg nem házasettyák Fiokat, azután isméth
 Sz. Imre Her- | czeg napján⁴⁰ ma
 gha me'nt Csipkekötő Aszszony hozzája, mondá, hogj ha
 ke'lle az Leánya, vagj se'm, me'rt Dorosmára kéretik az Leá-
 nyát, akkoris mind Fatens Urastúl, s. mind az Fia le mondot
 tak rola. Karácsony e'lőtt circiter 3 héttel az Fate'ns Fiátt
 az Boszorkányok megh nyomták egj éjczaka hétsze'r,
 holl hollo hol diszno, kutya, s. más képébe'n, az Fate'ns fél-
 vén, hogj az Fiát el rontyák az Boszorkányok, gjakor-
 ta virasztotta, egjkor éczakának idején szép holdvi-
 lág lévén, az Fate'ns semmit se'm alut, (hane'm bé men) ajto
 nyílásthallot, gondolván az Fate'ns, hogj valamely Cseléd-
 gje' me'nt ki, hátt láttya Csipketötő[!] aszszonyt ruhájá-
 ban bé menni, és ke'resztetis csak féligh vethette' ma-
 gára az Fate'ns, mindgjárt az Szele el nyomta, és kétt
 kulcsot az Szájában vetet⁴¹ az Fatensnek, s. majd az fülé,
 igh huzta két föl[!] az Szájátt, és mindgjárt hidegh el- [4]
 törte', s. mihelest el hadta az gjötrést, mindgjárt bizony-
 ságot tett Urának s. Fiának az Fate'ns, mondván, talám
 minnyájan megh holtatok, me'nyit gjötröt, cs'igázot az
 Csipkekötő aszszony, azután harmadnapra, az Fate'ns
 czombja, térde', térdén alol 3 he'le'n mint e'gj forintos, ki
 fakadot, Pünkösdt tájban Gyalúra men[vén gjógjétt]atni⁴²
 magát, mihelest látta az orvos, az sebjét, mindgjárt m'egh
 mondotta, hogj ve'sztés, s. megh mondotta hogj jól ismeritek
 kitül vagjon, ighen jó Emberete'k, de nem akarta megh
 neve'zni. Bizonyos irt, s. orvosságot adván néki, bízatta, hogj
 attúl megh fog gjogjúlui, csak ne újécsák, a mint is véle kö-

⁴⁰ Bal oldalra az *úgj mond* és *gha me'nt* kezdetű sorok elejére beszurva: *Sz. Imre Her- | czeg napján*. A betoldás jele: ø

⁴¹ A szót eredetileg talán *t*-vel kezdte a lejegyző, majd javította.

⁴² Itt egy nagy zsírfolt miatt nehezen láthatóak a betűk.

tözvén, meghís g̃jogjúlt, hane'm csak mint egj gombostō foka,
lácztatott,⁴³ Templombanis, s. máshová is e'l me'hete't, Midōn pedig te'm-
plomban járt az Fate'ns, minde'nkor untatta Csipkekötō⁴⁴ miért nem
me'gj hozzája, de még se'm me'nt, hane'm e'gjkor olyan
Szin alat hita, hogj az Leánya Csōcse ki fakadozot, me'nne' azt
nézni, az Fate'ns kalácsot, s. bort vivén, oda me'nt, midōn vissza tért volt⁴⁵, az uttya-
ban Moyze's háza körül az lába el tüze'sede't, és haza me'n-
vén, nagj neheze'n azon éjczaka még nagjobra fakadtak
az Fate'ns Sebjéi mint az előtt, de azután avval se'm gjó-
gjult, ā minēmū fūvet, s. irat adot Gyalui aszszony, va-
lamínt meg mondotta volt néki, Mostani aratás táj-
ban pedig egj szövőszéket kérete't Csipkekötō az Fate'ns-
tül, oda is adta néki, s. még kölletett volna néki, haza (h)
vitette' az szövő székjét, azután ísméth magha hozzája
me'nt az Fate'nshez, tudakozta, ha gjógjúlhate, mondá
néki, de hogj gjogjuluk, ha Īntül volna nyavalám eddigh
régén meg gjogyúltam volna, azután mondá az Fate'ns'
az Īn megh ne' me'ncse' e'ze'n az Világon az tüztül, az más [5]
Világon az örök gehenna tüzétül, āki Enghemet ānyira
fel konczott, felele Csipkekötō, úgj ugj, de mit átkozódol,
az Īn még jobban meg fog büntetni. Akkoron Szemére
hánta az Fatens urával edgjütt néki, mikeppen nyomta
me'gh, s. az többit, felele, no ha én olyan vagjok, (rajtam)
rakjátok re'ám, és ā midōn ki me'nt a háztül, mondá
nékik, most nyomodot volna le az boszorkány hire'm,
ti ísméth fel támasztyátok. Az ūdötül Százszorta na-
gjob kinban vagjon az Fate'ns, mihe'le'st elme'nt Szász-
szort nagjob kinban vagjon Bizonyságh,⁴⁶ mind ekkoráigh.⁴⁷

⁴³ A sor elejére utólag beszúrva, sötétebb színű tintával, más kézírással.

⁴⁴ Az *untatta* fölé beszúrva más színű tintával.

⁴⁵ Az *oda me'nt az uttya* szavak fölé beszúrva sötétebb színű tintával: *midōn vissza tért volt*

⁴⁶ A *vagjon* fölé utólag beszúrva más színű tintával.

⁴⁷ Utána egy latin mondat, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 263.

4tūs⁴⁸ Testis Circumspectus Georgius Toth, Inhabitor⁴⁹ hujus Cittis

Annorum Circiter 55. Iuratus examinatus, fassus e'st. Midōn ennek előtte' circiter 7 Eszte'ndőkke'll Szegényeket éte't vólna, Csipkekötő Aszszony is étetésbe'n jelen vólt, mondá, az⁵⁰ Fatens Feleségene'k kije' e'zen Gyer- | me'k,⁵¹ felele az Fatens Felesé- | ghe' az én fiam⁵² ha az Iste'n élte'ti, néke'm is vagjon hajadon Leányom, másé ne'm lésze'n, hane'm az Kgl̄d Fiajé', és az többi mint a Pcede'ns Fate'ns Felesége' vallyá, hane'm ne'm látta mikor⁵³ az Kulcsokat az Felesége' szájában vete'tte', midōn az Fiukat az boszorkányok szokta vólna⁵⁴ nyomnj⁵⁵ (vólna) éczakának idejé'n, szép hold világ lévén, mindgjárást eōte't az Feleséghe' fell ke'ltvén, megh beszéllette' néki, miképpen sze'le't bocsátván reája, Kétt kulcsokat kétt felől az szájában akasztván, csak ne'm az füléigh huzta emléte't Csipkekötő Aszszony. Azt is vallyá, hogj annak e'lōtte (is vólt) Mindszente'n laktában (is) volt roszerű az Fate'ns Fele'sége', de' azután hétt Esztendőkigh semminémű gondgja ne'm vólt, hanem taval ([...])⁵⁶ felleb nevezet dologért ā mint nagjon gjanakodik re'ája, történt.⁵⁷ [6]

5ta⁵⁸ Testis Agnes Horváth, Georgy condam Széll Relicta vidua, annorum circiter 65.

Jurto mediante' fatetur, Az proximē el múlt aratás tájban midōn egikor Fatens Leánya Széll Ilona, Nagj Istvány Feleséghe (Korcsó) az háza mellet ment vólna, Csipkekötő aszszony hajadon Leánya e'lől találván, Kiáltotta (reája, Sz) Széll Ilonára szép vagj hátul, me'lly mondását apprehendálván, Panaszolta

⁴⁸ Az ötös szám helyén egy négyes is látszik. Innentől sötétebb színű a tinta, mint korábban.

⁴⁹ Eredetileg: *Anor*, ezt javította a lejegyző.

⁵⁰ Eredetileg: *mondá, ho[gy]*, majd a kötőszó már lejegyzett két első betűjét átírta a névelőre, áthúzás nélkül.

⁵¹ Eredetileg: *Gyer-me'g*, átírással javítva.

⁵² Bal oldalon a *te' circiter, szony is, ha az Iste'n* kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: *kije' e'zen Gyer- | me'k, felele az Fatens Felesé- | ghe' az én fiam*

⁵³ Eredetileg: *midō*, javította a lejegyző átírással.

⁵⁴ A *nyomnj* fölé beszúrva: *szokta vólna*

⁵⁵ Eredetileg: *nyomták*. A *k*-t kihúzta, a képzőt ráírással javította.

⁵⁶ Itt egy olvashatatlan áthúzott szó/szótag szerepel.

⁵⁷ Utána latin nyelvű mondat, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 264. A mondat alatt, a jobb alsó sarokban a korábban, más jegyzőknél látott beszúrás jele ø látható.

⁵⁸ Egy ötös szám látszik, hatosról javította. A szám fölött a beszúrás jele ø látható.

az Annyának Fatensne'k, az Fate'ns isméth azon mondásáért
 pironhatta Csipkekötőné Leányát, más'napra (k) Viradora, noha
 annak előtte' semmi nyavalája ne'm vólt, az Fate'ns őt he'ti⁵⁹ unokája
 me'gh holt, azután Csipkekötő aszszony, noha ne'm hivattatot,
 oda me'nvén, fel vette Kezeiben az megh holt Gyermekek testét,
 s. azalat az ruhácska, mellye'll az álla fel vólt kötve', el ve-
 sze't, ke're'svén az ruhácskát, gjanakodtak hogj az (vitte') Csipke-
 kötő Aszszony vitte' vólna(,) e'l, s. mondá az Fate'ns⁶⁰ Csipkekötő-
 nének e'zt te ölted me'gh, felele' amaz megh ölte az Iste'n, (s)
 és azzal me'nt az Csipkekötő aszszony.

6mūs⁶¹ Testis Circumspectus Michael Paraszt Inhabitor hujus Cittis, ||
 añor circiter 50. Juratus

examinatus fassus e'st. Ennek előtte circiter 6 Esztendővel Csip-
 kekötő Aszszony az Fate'ns hazában⁶² lakván, Lōrik Jánosnál⁶³ az Fate'ns Leá-
 nya, Anna, Kis András hitvese', āki most mélkúton lakjk,⁶⁴ (az)
 isméth Lōrik⁶⁵ (Fate'ns) Szomszédjában lakván, ne'm tudgja miért, őszve haborodot
 az (kétt) emlétet kétt aszszony, pōrölte'k, (halo Széll) Paraszt⁶⁶ Annának⁶⁷, ne'm
 nagj üdō múlva minden te'ste'⁶⁸ kezdet⁶⁹ (ki) rothadni⁷⁰, és (el) romlani,⁷¹ hallotta
 az Fate'ns Leányátúl, hogj minde'n gjanosága Csipkekötő aszszony
 ra vólna, és megh mostis nyomorúlt

7va⁷² Testis' Szarvas' Ilona, Paraszt Mihály Felesége', annorum circiter 45. Jurto medi-
 ante' vallya, ut 7mūs immediantē praecedens Testis, addito hoc:
 hogj midōn az Fate'ns siratta (Le) nyomorodot Leányát, ot lévén
 Csipkekötő aszszony megh e'sküdvén

⁵⁹ A Fate'ns unokája szavak fölé utólag beszúrva: *őt he'ti*. A betoldás jele két vessző.

⁶⁰ Az utolsó mássalhangzó *z*-re is hasonlít, vélhetően egy „díszített” *s*-ről van szó.

⁶¹ Itt egy halványabb hatos szám látszik, alatta egy hetes látható.

⁶² A harmadik betű *s*-re is hasonlít; a *lakván* szaggatott vonallal még egyszer aláhúzva.

⁶³ Az aláhúzott szakasz fölé utólag beszúrva: *Lōrik Jánosnál*

⁶⁴ Eredetileg: *lakot*, javította a lejegyző átírással.

⁶⁵ A sor elejére utólag beszúrva: *isméth Lōrik*

⁶⁶ Utólag beszúrva az áthúzott szavak fölé.

⁶⁷ Eredetileg kisbetűvel írta a nevet, majd javította.

⁶⁸ Eredetileg: *te'ste'e'*, ezt javította ráírással.

⁶⁹ Az áthúzott *ki* és a *rothadni* ige fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁷⁰ Eredetileg: *rothadot*, ezt javította ráírással.

⁷¹ Eredetileg: *romlot*, ezt javította ráírással.

⁷² Itt egy hetes szám is látszik, nyolcasról javítva.

az Fate'ns Leányának fejére' tévén kezét,⁷³ hogj abbúl soha meg ne'm
gjogjúlna mondotta.⁷⁴

az Fate'ns veje | pedigh Kis András | késselis kergette' Csip- | kekōto aszszonyt |
gjanakodván reaja, | de bé ne'm érte.⁷⁵

Most Doros'mán, annak előtte pedigh itte'n lakozó

Sára, Horthi Jakab Felesége', ucza hallatára Kiáltot-

ta Csipke'kōtō Aszszonynak, Te boszorkány, Szent Györgj

napkor is meg fejtet az Tehe'nye'met. [7]

8^{nā}76 Testis Catharina Csur, Joannis Fenyvessi Uxor, añor circiter 29. Jurtō

(exami) mediante vallya, hogj Csipkekōtō aszszony most kétt Esz-

tendeje' az Fate'nshe'z menván, (koldus) kolbászt kért tōle', amaz

(mivel ne'm lévén,) ne'm adot néki, hane'm mondotta, (neki) mászor

gjōjjōn, ádná néki, mihelest onnénd elme'nt, mindgjárt nagjōn

(rosz)⁷⁷ kezde't egj heti gjerme'ke' az Fate'nsne'k sinya[!], rinya.⁷⁸ harmad napra (az béle

leszállot mint az) egj ōkōlnyi, béle (s. v. tōkōcskéjében)⁷⁹ leszállott és harmadik⁸⁰

holnapra meghis holt beléje', és nagjōn gjanakszik reája.

9^{nus}.⁸¹ Testis Emericus Siha, Inhabitor hujus Cit̄tis, Añor circiter 36.⁸² Praestitō

Jurtō, vallya, hogj circiter harmadik Esz-

te'ndeje', Csipkekōtō aszszony Fia az

bizonyságh attyáanal Szolgalatban lé-

vén, Eszte'ndejét ki ne'm töltötte', mi-

(vel pedigh) dōn pedigh az Csipkekō-

tō aszszony⁸³ Fiának arra az ūdöre',

ā meddigh nála vólt, bérétt kér-

⁷³ Az aszszony megh e'skūdven hogj abbúl szavak fölé szúrva utólag: az Fate'ns Leányának fejére' tévén kezét,.
A betoldás jele: #

⁷⁴ A gjogjúlna fölé szúrva utólag. A betoldás jele két vessző.

⁷⁵ Bal oldalon a sorok elejére szúrva: az Fate'ns veje | pedigh Kis András | késselis kergette' Csip- | kekōto aszszonyt | gjanakodván reaja, | de bé ne'm érte. A betoldás jele: #

⁷⁶ Egy nyolcas szám is látszik, javítva kilencesről.

⁷⁷ A kezde't fölé beszúrva: rosz, majd áthúzva. A betoldás jele: #

⁷⁸ A Fate'nsne'k fölé utólag beszúrva: sinya[!], rinya.

⁷⁹ A leszállott és harmadik szavak fölé beszúrva, majd függőleges vonalakkal kihúzva.

⁸⁰ Eredetileg: harmadnapra, átirással javította a lejegyző, a pra betűk kihúzva.

⁸¹ A 10-es szám 9-re javítva.

⁸² Javítás látszik, a hatos nem egyértelmű, és az sem, miről javította a lejegyző.

⁸³ Eredetileg talán: annya, ezt javította a lejegyző.

te' vólna, s. amazok pedig ne'm
fizetté'k néki, hamarjában az Fa-
te'ns annya me'gh rontatván (és)⁸⁴ mint
egj nyolcz hétigh sinlődvén, és⁸⁵ megh
holt, midőn pedig az Fate'ns N.
Miller Uram Substus Biróságában Csip-
kekötő Aszszony elle'n gjanoságából⁸⁶ panaszt tett
vólna, Csipkekötő aszszony fenye-
getessel[!] mondotta az Fate'nsnek(,)Mil-
ler Uram udvarában, no ugj mond fel irattal⁸⁷ e'zt
me'g bánod,, *circiter* hat hétre' az Fate'ns
Fe'leséghe'is hasonló nyomoruságghos
rontásban (e'se't), mint az Annya volt,
e'se't, *circiter* 8 hé't múlva az is megh
holt. [8]

10^{mus88} Testis Catharina Sūvegh, *Circumspecti* Gregorj Babarczi Uxor

Annorum circiter 50. Iuramentō mediante
Ennek előtte' mintegj (négj) 3⁸⁹ Eszten-
dőkke'll, az Bizonyságh Me'nye, Tő-
rők Annanak⁹⁰ az (job) ball⁹¹ felől való tagja
egészle'n megh volt rontva,⁹² megh
égete't Szandáné't gjogjéttáni hivat-
ta, Kijis fe'lele', hogj eő me'gh ne'm
gjogyé'thattya, hane'm Csipkekötő
Aszszony, āki meg rontotta, az gjó-
gjéthattya

⁸⁴ A sor fölé beszúrva, majd áthúzva, a betoldás jele két vessző.

⁸⁵ A *megh* fölé utólag beszúrva.

⁸⁶ A *panaszt tett* fölé utólag beszúrva.

⁸⁷ Bal oldalon utólag beszúrva: *fel irattal*. A betoldás jele: ø.

⁸⁸ A téves javítás itt is folytatódik, a 11-es 10-esre átírva.

⁸⁹ Az áthúzott *négj* fölé beszúrva.

⁹⁰ A rövidített rag utólag beszúrva.

⁹¹ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁹² Eredetileg: *rontatva*, javította a lejegyző, az eredeti határozói igenévképző kihúzva.

mondván aztis, hogjha hamarjá-
 ban ne'm hívattattyák Csipkekötő
 Aszszonyt, gǵógjéttására, meghis fog
 halni azon rontásban, ollyatin ron-
 tasban pedig két izbe'n vólt az Bizony-
 ságh Menye' mind kétszer
 Csipkekötő (gjo) által gjogjéttatott
 me'gh.⁹³

emléte't Csipkekötő Asz-
 szonyt tehát⁹⁴ hivattattot⁹⁵ az Bizonyságh,
 (mondván) izenven⁹⁶ néki, ha Szép Szerive'l
 el ne'm akarna jönni, másképpe'nis,
 és ló farkán is e'l hozatnák, e'l
 érke'zvén azért Csipkekötő Aszszony
 és hájat kért, azzall megh ke'nvén
 az Bizonyságh Menyéne'k kené-
 sére', de ne'm tudgja az Bizonyság,
 ha azzal kente' e' me'gh, vagj más-
 sal
 mivel ki me'nt előle.⁹⁷
 mindazonáltal az Menye'. (me'gh)
 azoñal me'gh⁹⁸ gyogjúlt. hozzátévén, (azon) hogj (Se)
 gjogjéttását Senkine'k meg ne' mondgja az Bizonyságh,

11um.⁹⁹ Testis Anna Török, *Circumspecti* Emeríci Babarczi Conjunx

Annorum circiter 20. Depositő Jurtő,
 Vallya, hogj *circiter* 3 Esztende'je',
 az Bizonyságh ball fele, egészle'n

⁹³ A vallomásrészlet bal oldalon utólag beszúrva. A betoldás jele: ø

⁹⁴ A *szonyt* szótag és a *hivattattot* szó fölé szúrva. A betoldás jele két vessző.

⁹⁵ Az utolsó magánhangzó nem egyértelmű, mert maszatos: *a*-ként is olvasható.

⁹⁶ Az áthúzott szó elé utólag beszúrva.

⁹⁷ A *mindazonáltal* fölé utólag beszúrva: *mivel ki me'nt előle*.

⁹⁸ A sor elé utólag szúrva: *azoñal me'gh*

⁹⁹ 12-ről 11-re javította a lejegyző.

megh vala rontva, Csipke'kötő
 aszszony g'jogjéttására hívatatván, kért
 Kenni való hájat, mindazonáltal
 ne'm hájjal, hanem nyállával¹⁰⁰ [9]
 Kente me'gh az Bizonysághot Csipke-
 kötő aszszony, sőt ha mondatta ez
 Bizonyságh Csipkekötőne'k, hogj hol
 fáj néki, s. hol kenne me'gh, felele
 Reája, hogj tudgja eő, hol kelletik
 me'gh ke'nni. Annak előtte pedigh
 Szandáné is kente az Bizonysághot,
 de semmit Se'm használt, (h) megis
 mondotta, hogj eő ne'm Segéthet, ha-
 ne'm ā kire' ā szivük fáj, tudakoz-
 ván, Ki volna az, felele, hogj Csip-
 kekötő, Kijs, mihelest az Bizony-
 sághra tette' az ke'zét, mindgjárt
 jobban le't, Két izbe'n volt az
 Bizonyságh, ollyatin nagj rontás-
 ban, e'lsőbe'n pedigh Szandáné aztis
 mondotta, hogj ha Csipke'kötő¹⁰¹ ha-
 marjában az Bizonyságh g'jogjéttásá-
 ra s. orvoslására ne'm hivattatik,
 me'ghis' kell halni néki¹⁰² azon rontásban. Taval
 (Sz.) Portiuncula napja tájbanis ha-
 sonló rontásban (volt) lévén¹⁰³ az Bizony-
 ságh, akkoronis Csipkekötő Aszszony
 nyállával me'gh ke'nte',¹⁰⁴ azonnal

¹⁰⁰ Eredetileg: *nyállal*, az *al*-t kihúzta, majd folytatta az *ával*-t.

¹⁰¹ Eredetileg: *Csipke'kötőt*, a tárgyrág áthúzva.

¹⁰² A *me'ghis'* azon rontásban szavak fölé szúrva: *kell halni néki*. A betoldás jele két vessző.

¹⁰³ Az kihúzott szó fölé szúrva.

¹⁰⁴ Eredetileg: *ke'nvén*, törlés nélkül átírva.

(me'g) é'géssége're'[] hozattatott, az Bi-
zonyságh, [10]

43. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona vallomási jegyzőkönyvének töredéke (CCVII. 52.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 52.

Brandl–Tóth G. 2016: 267.

Csende’ri Ilona, Csuka Péte’r Eőzvedgje’, alias¹ Csipkekötő

Annorum circiter 60, Nyitrábúl vette’ e’rede’tét, Papista.

1^{mō}. Kitt gjógjétot az Fatens-

Ad² 1^{mum} Vallya, hogj Babarczj me-
nyét gjógjétotta, vajal kente’, és Sz.
Márk napjan kötöt búza koszorú-
val kötötte’.

2^{dō}.

Ad 2^{dum}. Vallya, hogj Siha Istné, a-
lias Tokdi³ bete’gségébe’n hozzája hivatta e’ötet,
s- mondotta, hogj tudodé miért hivat-
talak, felele’ az Fate’ns, ne’m tudom, mon.
dá néki, minden gjanóm reád vagjon,
ha ne’m gjogjécs’ me’gh, és egész estvé-
lig nála are’stomban tartotta,

3°.

Ad 3^{tium}. Aztis vallya, hogj Furug-
lás Toth Györgjné szemére’ hánta,
szitokkal, hogj Képébe’n meg nyomta az
Fate’ns.

NB Furuglyás⁴

¹ Eredetileg: *annor*, amit átjavított a lejegyző.

² Eredetileg: 1^{mō}, átjavította a lejegyző.

³ A sor elé utólag beszúrva: *lias Tokdi*

⁴ A lap legalján, a név után latin mondat, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 267.

44. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett vallomások (CCVII. 53.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 53.

Brandl–Tóth G. 2016: 268–74.

Replica Malefactoris¹

Csipkekötőianæ

Helenæ Ergelőczy, Petri Csuka *Relicta* Vidua.

1 ^{mo} . ad Fassione'm Stephani Siha.	Ad 1. ^{um} Vallya, hogj semmi bérét, Fiának ne'm kérte' Siha Istvány túl, hane'm az magha saját ingét, mellye't Csipkekötő magha adot fiának, s-oda fogtak velé,[!] kérte', cæte'rūm, hogj fenyegette', (vólñ) vagj megh rontotta volna, tagadgja.
2 ^a . Ad Fassione'm Emerici Ba- barczj.	Ad 2 ^{dī} fassione'm qvalificativē mondgja, hogj az (h) kenésre' a- datot háj e'l fogjván, nyálá- valis ke'nte', (Cæte'rum) Másodszor isméth az hájbúll ² is meghma- radot, azt vissza adta az Bi- zonyságh Annyának. In reliquo negative'.
3 ^o . ad Fassione'm Helenæ Ma- racsko, Georgji Toth Uxoris.	Ad 3 ^{tium} Az rontást per omnia tagadgja.
4 ^o . Ad fassionem Georgij Totth.	Ad 4 ^{um} . Simplicitate'r negat, hogj vagj fenyegetet vólna, vagj meg rontotta, vagj magha képébe'n éczakának idején oda me'nt vólna.
(Ad) 5 ^{to} . ³ Ad fassionem Agnesis	

¹ A dokumentum hosszabb latin szövegrészeket is tartalmaz, ezeket azonban teljesen figyelmen kívül hagytam; átiratukat ld. Brandl–Tóth G. 2016: 268–9, 270–2.

² Eredetileg: *hájban*, átirással javítva.

³ A szám megerősítve.

Horváth, Gregorij <i>condam</i> Szél Viduæ.	Ad 5 ^{um} [latin]
6 ^o ad fassionem Michaëlis Pa- raszt.	Ad 6 ^{um} Mondgja, hogj Paraszt Mihály Leánya Anna, Franczu- zos lévén, ⁴ ō igazétotta Rác ⁵ Ka- tához orvosoltatni.
7 ^{mo} . ad fassione'm Helenæ Szar- vas, Michaëlis Paraszt Uxo- ris.	Ad 7 ^{um} . Negativē. mondgja, ha Paraszt Mihály feleséghe ne'm ivot vólna, bizonyos nyavalábúl ki gjogjúlt vólna: [3]
8 ^{vo} Ad fassione'm Catharinæ Csuri, Joannis Fenyvessi Consortis.	Ad 8 ^{vum} . [latin]
9 ^{no} . Ad fassione'm Emerici Siha,	Ad 8. ^{um} 6 Ne'gat (pariter omnia,) minus ⁷ mondja, hogj annak e'lötte' 6 Eszendökkal el eset Siha Im- re' Feleséghe, ā mint magok vallottak amazok, és attúl fog- vást vólt beteghes.
10. ^{mo} Ad fassione'm Catharinæ Süvegh, Gregorij Babarczy Consortis.	Ad 10 ^{um} . Vallya, hogj meg gjogjé- totta Iffju Babarczinét, és midön az (háj) kenésre adatot háj el fogjot vólna, nyálaval is kente', azalat ugjan megh gjogjúlt, az többit pedig tagad- gja.
11 ^{mo} . Ad fassionem Annæ Török, Emerici Babarczj Conjugis.	Ad 11 ^{um} . Mondja, hogj más nyavalája nem vólt Babar- czi Imre' Feleségének, hane'm az Mátrája Szállott le', s- azt

⁴ Eredetileg talán: vó[lt], átírással javítva.

⁵ Ennél az írnoknál a z-k egyes helyeken kissé s-re is hasonlítanak.

⁶ Valószínűleg tévesztésből szerepel itt a nyolcas szám.

⁷ Az áthúzott rész fölé beszúrva.

orvosolta, és midőn az háj el
fogjott, nyálávalis ke'nte' megh.

(Hét vékásné is, ā ki Rósa Daniellel, s- ā többive'l meg
égettete't in tortura, Reája val-⁸
Csipkekötőné reá vallott.) [4]

Puncta Interrogatoria in Tortura⁹

Helenæ Ergelőczy, aliás Csipkekötő. Annorum circiter 60.

1^{mō}. Volté valamely Szövetséged az Ör.,

dőggel? Mi módon, és miulta?

Meg tagattadé Teremtő Istenedet,

Szenteket, Keresztséget? 2d[?]¹⁰

Hol vagy az Ordógtúl valo Jeled?

2^{dō} Artottalé valakinek boszorkán,,

ságoddal és bubájaságoddal? és

Kinek?

3° Kitől tanultad? és miulta úzódd?

4^{tō} Fenegettedé Siha János feleségét?

s- te rontadé meg annak bal csipe,,

jet? Te huztadé őszve annak kezeit?

lábait, és egész Testét? Nemkülömben

Siha Imrét N. Miller Uram udvarában fenegettedé.

5^{tō} Siha János Menyét te rontottadé meg? [7]

6^{tō} Te rontottadé meg Két izben

Babarczi Imrénét, ā mint Szandáné

vallotta? és midőn nyáladdal meg

Kenvén, azt meg gyógyítottad, va,,

lóé, hogy meg (Kollo[?]) esküttetted Ba,,

barczi Imre Annyát, hogy gyógyi,,

⁸ A *Reája val-* korábban ki is lett húzva.

⁹ Az alább következő kérdések más kézírást mutatnak, mint az ezt megelőző magyar nyelvű szövegrészek.

¹⁰ Nagyon halvány, bizonytalan olvasat.

tásodat Senkinek ne mondgya?

7^{mō}. Te nyomtadé me'g ā Többi boszor,,
kányokkal Toth György fiát? azért
hogy Leányodat el nem vette.

8vo Ugyan Toth György Feleségéhez Ma,,
racsko Ilonához mentéle éczaka
magad képében, és ā¹¹ két Kulcsot ā
Szájába vetettedé? s- akkor győt,,
rőttedé? Az után midőn tőled
visza ment volna Toth Györgyné, s- az
lábaj Moyses Házánál meg tűze,,
settek, és éczaka¹² ki is fakattak,
Te cselekettedé?

9^{nō} Horváth Agnes Szél György Eőzved,,
gye Fiacskáját te őltede' meg?
Te vettedé el azon ruhácskát, mel,,
lyel az holt gyermekeske állá fel
volt Kötve? és mi végre?

10^{mō} Kiss András Feleségét Annát
Paraszt Mihály Leányát, ki most
is Mély kúton nyomorult, te ron,,
tottade' meg úgy, hogy mindene rot,,
vad?

11mo Most Dorosmán, ennek előtte Sze,,
geden lakos Horti Jakab Felesé,,
gének Sárának ā Tehenét¹³ meg
fejtedé? [8]

12mo Te rontottadé, és őltedé meg
Csuri Kata Fenyves¹⁴ János felesé,,

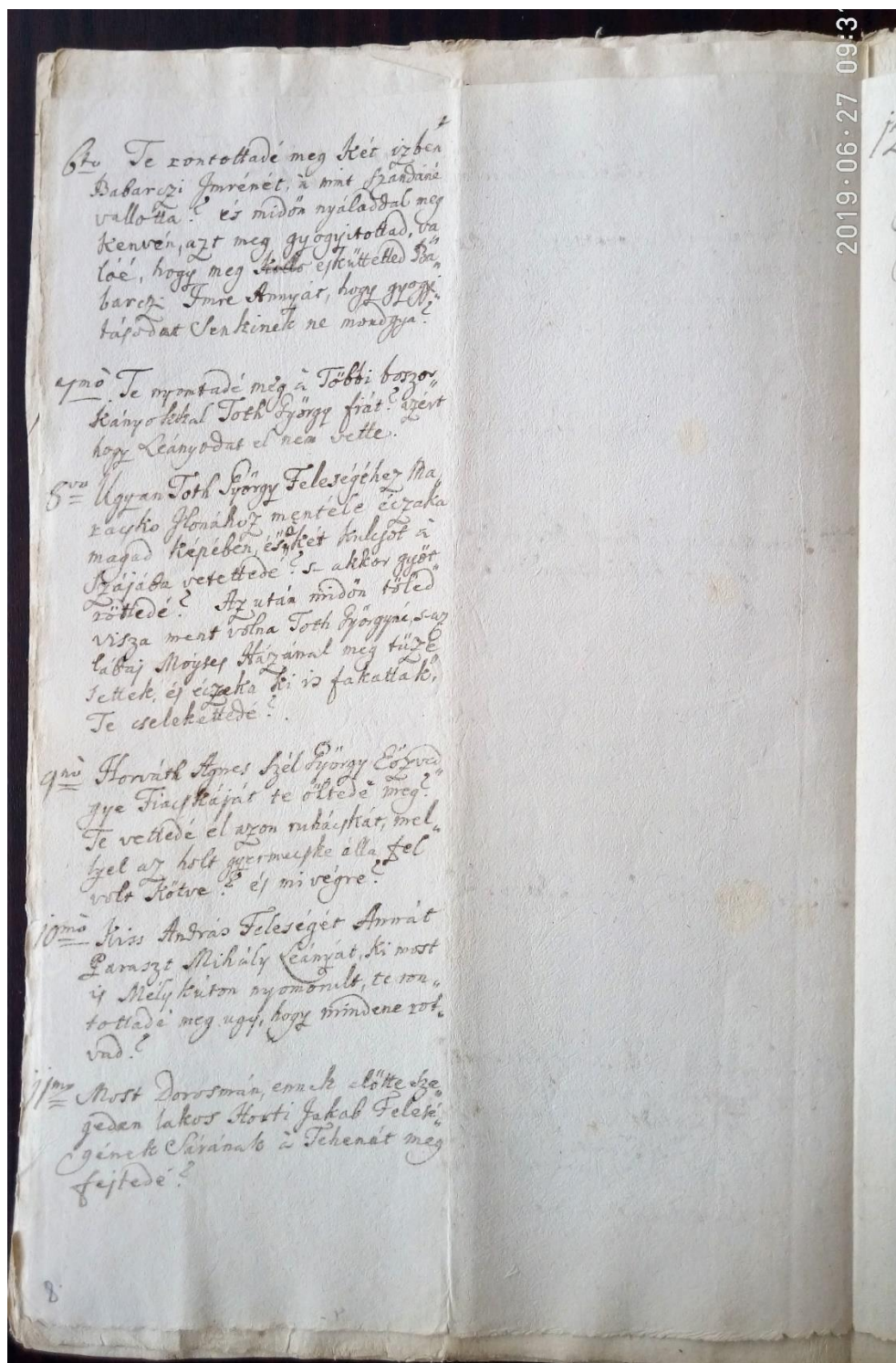
¹¹ Az és két szavak közé fölülre utólag beszúrva.

¹² Eredetileg talán: *éczeka*, majd javítva.

¹³ Az utolsó magánhangzó *á*-ra is hasonlít.

¹⁴ Eredetileg talán: *Fenyossi*, átírással javítva.

gének kiss gyermeksejét?¹⁵ [9]

11. kép: A 14. kéz írása a 44. iratban

¹⁵ Utána egy latin mondat, átíratát ld. Brandl-Tóth G. 2016: 274.

45. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében született eskümintá (CCVII. 56.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 56.

Brandl–Tóth G. 2016: 275–6.¹

Vincze Kiss Andrasnak² vagjon 20 fl.-à³ N. Varos Hazonal.

Es felső Varoson kinél, Karocsony Ferencz.

Én N [etc.]⁴ hogy ezen N. (Város) Szeged Szabad Kirá,,

lyi Várasában és annak semmi határáhan⁵ se titkon, se nyilván

egész életemnek fogytáig nem jövők

és vádoltatasomért, meg fogatásomért,

rabságomért, és rabságomnak alkalma,,

tosságával minden szenvedésemért

Se ezen⁶ Nemes Magistratus Személlyej ellen,

se pedig (ellenem bizo) azok ellen, kik

bizonyyságot ellenem tettenek, Se Senkinek | egyébnek⁷ Semmi,,

némű bošzút nem fogok állani,

és nékiek Soha Semmiben nem fogok

ártani. [1]

---

¹ Reizner (1900: 478–9) a CCVII. 56. alatt közli, Brandl–Tóth G. CCVII. 55-nek jelöli.

² Itt nem szerepel a *-nVk* rag szokásos rövidítésjele.

³ Ligatúrával rövidítve: *forintja*.

⁴ Itt egy rövidítésjel szerepel, feloldásában segített: Brandl–Tóth G. 2016: 275.

⁵ A *Várasában se titkon, se nyilván* szavak fölé utólag beszúrva: *és annak semmi határáhan*. A betoldás jele két vessző.

⁶ A *Se* és a *Nemes* szavak közé felülre beszúrva.

⁷ Bal oldalon a *se pedig* és *bizonyyságot* kezdetű sorok elejére beszúrva: *Se Senkinek | egyébnek*. A betoldás jele a kettőskereszthez hasonló.

46. Kazári Ádámné Lőrök Marianna ügyében felvett tanúvallomások (CCVII. 49.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 49.

Brandl–Tóth G. 2016: 278–80.

Annō 1730. dje’ 12um Xbris̄, Infrascripta, contra Mariam¹ Annam² Lōrik, Adami Kazar Viduam, Inquisitio subsequenda modo. est peracta.³

Primus Fate’ns circumspectus Joannes Orvos Inhabitor hujus Cittis, anorum circiter 25.

Juramento mediante Vallya, az elmúlt Pünkösöd tájban az Fate’ns igen rosszult lévén, Lōrik Marinkát hívatta az Aszszonyok⁴ (Felesége) által ne’ m (jo) me’nt hozzája azután⁵ (magha) Felesége’⁶ me’nt érette’, kérte menne’ hozzája, felele az aszszony e’j kisse’b⁷ dolgomis nagjobb annál, mondá az Fate’ns gőj velem, másképpen is el köl jönnöd, felele isméth no Fiam mindgjárt, me’gye’k.⁸ Amintis elmenvén meghken- te’ az Fate’nst mindgjárt (rosszul meg gjogjult,) jobban let,⁹ az Fate’ns Felesége’ is (m) egj keve’sé rosszult érzette’¹⁰ magát, (kennye) ke’mné[!] megh, meg Ke’nvén mindgjárt rosszabbul ke’zdet le’nni, más’naprakelve’ pedig isméth nagjobban ke’zde’t rosszult¹¹ le’nni, annyira, hogj egésze’n megh me’revedet az te’ste’, egész é’czaka semmit ne’ m alut¹², se ne’ m e’ve’t, s- ne’ m ivot, ne’ gje’d napigh, és esze’ nélkül beszéllet, ne’ m Szenvedhetvén az Fate’ns, e’mléte’t Lōrik Marinkát¹³ hívá Feleségé’nek gjogjéttására, oda me’nvén, mondá: Lōrik Marinka, no Fiam se’mmi se féll, én lesze’k, ā ki megh gő- gjétlak, és harmadnapra könnye’bbe’n lesze’s.[!] az Kakas

¹ Helena névről javítva.

² A Mariam és Lōrik fölé beszúrva.

³ A latin rövidítések feloldásában segített: Brandl–Tóth G. 2016: 278.

⁴ Egy szaggatott vonallal is aláhúzva. Fölötte áthúzva a *Felesége* szó.

⁵ A *hozzája* és az utána kihúzott *magha* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁶ A kihúzott *magha*, illetve a *me’nt* fölé utólag beszúrva.

⁷ A *k* javítás eredménye, talán *n*-ről.

⁸ Eredetileg: *me’gh*, átírással javította a lejegyző.

⁹ Az áthúzott rész fölé szúrva: *jobban let*,

¹⁰ A *magát* fölé beszúrva a *te’* toldalék.

¹¹ A *ke’zde’t le’nni* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹² Az *u* javítás eredménye, valószínűleg nem tartotta elég jól formázottnak az eredeti magánhangzót.

¹³ A *tt* javítás eredménye, eredetileg: *Marinkához*.

hosszú tollát, Söpröt kűszöbön elvágván szénvonóbúl¹⁴ Pe'metbűlis¹⁵ darabot¹⁶ vágván
 Templombúl aspe'rsoriumnak fájábúl,¹⁷ szōribul,¹⁸ és s. v. tyuk
 ganéjbúl¹⁹ vévén, ōszve tévén, s- fűstölte' az Fate'ns Felesé-
 gét, és Szentölt vizet itatott²⁰ véle. Es harmadnapra, ā mint
 megh mondotta Lōrik Mariana, jobban lett. (Es) Azon²¹ bete'gsé-
 gébe'n sokszor mondotta az Fate'ns Fe'le'séghe', ha én ki
 mondhatnám, ānyira, hogj kiis fáradot be'lōle', de többet
 ne'm mondhatot. Es ā midōn fűstölte' vólna az Fate'ns [1]
 Feleséghe't, (mondott) annyira²² meg ragadta az Lōrik Marinkát
 alég tudták²³ kivenni Ke'ze közűl, (és mondotta, ti se) és földre'
 tepe'rte', és annak előtte' Papok is me'ntek hozzája, nem Szollot,
 Se'nkinekis, hane'm az az Aszszony mihe'lest oda me'nt, azonnal
 boszorkányozta, és kiáltotta, ti ne'm lattyátok Ennek az fejét
 allyan[!] mint (désa) három akós²⁴ désa²⁵, alég²⁶ fér meg köztetek.
 2da. Testis Juditha Toth, Martini Sebe'sti Uxor, añor circiter 19. Pstitō
 Jurtō vallya, az e'lmúlt aratás tájban az Fate'ns terhe's lévén,
 egjkor az uton (lévén) me'nvén meg Szolétotta²⁷ Lōrik Marinka, mon-
 dván, no Fiam e'nghe'n[!] hij bábának, sem néked, (s-) se'm Fiadnna²⁸
 ne'm lesz Se'mmi gondgja, mive'l pe'digh soha se'm hallotta az Fa-
 te'ns Bába vóltát, ne'm ōte't, hane'm mást hivatott, három holna-
 pra me'gh romolván az Gyerme²⁹ az nyakát kite'kervén, az hasaczkáját bal³⁰
 ágjékához (huj) huzták, háta ge'rénzét vállára huzták, csipe-

¹⁴ Az *elvágván* *Pe'metbűlis* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁵ Eredetileg: *Pe'metet*, majd javította a lejegyző.

¹⁶ A *vágván* fölé beszúrva külön jelölés nélkül.

¹⁷ Eredetileg: *fáját*, javította a lejegyző.

¹⁸ Eredetileg: *szōribúl*, az utolsó magánhangzó ékezte vagy áthúzza vagy javítva (nem egyértelmű).

¹⁹ Eredetileg talán: *ganéjbúl*, az ékezetet vélhetően kihúzta.

²⁰ Eredetileg: *itaván*, a *v* javítva *o*-ra, a *tt* az *án*-ra írva áthúzás nélkül.

²¹ Kis *a*-ról nagyra javítva.

²² Eredetileg talán *n*-nel vagy *m*-mel kezdte a szót, majd javította.

²³ A *k* után egy betű kihúzza, nem egyértelmű, hogy mi volt.

²⁴ Az *ó* összekötő vonala miatt hasonlít az *á* betűhöz.

²⁵ Az *é* nem egyértelmű, *i*-nek is lehet olvasni.

²⁶ Az *é* itt sem egyértelmű, *i*-nek is lehet olvasni.

²⁷ Az *é* itt sem egyértelmű, *i*-nek is lehet olvasni.

²⁸ A *-nVk* rag rövidítése szerepel itt, de előtte egy *n* betű is szerepel.

²⁹ A *romolván az nyakát* fölé szúrva utólag: *az Gyerme*

³⁰ A *b* javítás eredménye, talán *a*-ról.

jét job kézre teke'rték, Szemeit egészle'n el fordétották, romlásá-
nak hetednapjára, jollehet ne'm hivattatot Lōrik Marinka,
Fate'nshez me'nvén³¹ (monda) meghtekéntette' az gje'rme'ket, és
fejébūl hátúl³² fūle tōvébūl ki lévén. Szēdye' az csont, azt eszre' ne'm
vette' az Fate'ns, aztis meghmutatta Nékik, azután mondá:
ha Enghe'met hitatok vólna Bábának, semmi gondgja ne'm
lett vólna, azután fōrdōt csinálván néki holt Szene't vetet
beléje', megh fūrōsztōtte', és jobban kezde't le'nni³³ az Gye'rme'k,
mondván akarki rontya me'gh eō me'g gjogjētya; Elme'nvén azon
aszszony keve'sellette' az fizetést,³⁴ *circiter* két hét múlva, ĩsméth³⁵ ujob.
ban ke'zde't roszul lenni, és homlokábūl, vakszeme tájárúl, és
egész fe'je' te'tejébūl az csontot kiszē'dték, és ōtōdik hétre' megh
is holt beléje'.

Tertius Testis Frañ Uj, aliter Kocsis, Inhabitor hujus' Cītīs

annorum *circiter* 40. Præstitō Jurtō, Vallya, Ennek előtte' *circiter* 3 Esz-
te'ndōkkel Vásárheli bizonyos Embertūl (l) egj piros pej
csiko lovat, mellynek³⁶ az balfelől való lapoczkáján I. P.
(volt) nevezetes billegh vōlt, vévén, aztat kevés nap múlva, [2]³⁷

el szalasztota³⁸ (nya) fejében lévén az kötōfék,
és nyakában ĩsméth kötēll,³⁹ gondolván az bizonyság,
hogj azon Emberhe'z, ā kitūl az
lovat vette' vala, vissza (me'nt,) szaladot⁴⁰ kere-
sére', mént. Ottan ne'm találván, azlo-
vat,⁴¹ ĩsméth haza té'rt, Mindszente'n,
Lōrik Marinka az bizonyság után

³¹ Eredetileg: *me'nt*, javította a lejegyző, az *é* alatt egy vessző látható.

³² A *fejébūl* elé balra beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³³ Az első *n* kissé tintafoltos, vagy *m*-ről javította, vagy csupán megerősítette a lejegyző.

³⁴ Az *é* betű *í*-nek is olvasható.

³⁵ Az *é* betű *í*-nek is olvasható. Ennél az írónknál az *é*-k megformázása gyakran hasonlít az *í*-ére.

³⁶ Eredetileg: *mellye'n*, az *e'n* áthúzva, utána folytatva: *nek*.

³⁷ A lap jobb alsó sarkában, őrszóként funkcionálva: *el szalat*,

³⁸ Eredetileg: *el szaladot*, javította a lejegyző.

³⁹ Bal oldalon utólag beszúrva: (*nya*) *fejében lévén az kötōfék*, | és *nyakában ĩsméth kötēll*, A betoldás jele: *o*

⁴⁰ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁴¹ Az *azlo-* az előző sor végén, a *vat* pedig a sor elején utólagos beszúrás.

menvén, mondá néki Kgl̄d[?]⁴² ugj mond
kár vallott Embe'r, felele' (arra) ā
Bizonyságh ige'nis, Szállására
akkori Revész házá- | hoz⁴³ hi-
ván ā Bizonyságot, Lōrik Marīn-
ka mondá,⁴⁴ hogj ha Bécsé'n fellül Száz
mélly földre' me'nt vólnais, megh
mondaná, Néki, Kijs az napban
nézvén, mondá, hogj (Alpári Me)
Körōssi Mēnese'n vagjon, de Alpá-
ron iszik, elege'ndō hite'lt, ne'm ad-
ván ā Bizonyságh, tudakozá, miné-
mū Szōrū vólna azon ló, (fe) is-
méth kime'nt Lōrik Marinka néze
az Nap fénybe'n, mondá, hogj tisz-
ta (pe'j) piros pej, s. mind farka,
s. mind Sōrénnye' fekete'. Isméth
tudakozá azBizonyságh, mit tapaszt-
talna azon ló fe'lől, ugjan meghint
kime'nt az napban nézni, (hogj
s. mondá,) hogj I. P. bille'gh vagjon
az ball lapoczkáján sūtve', (s
és) az porban ki rajzolvan⁴⁵ az Bi.
zonysághnak I.P.⁴⁶ mondván: Juhász
Pál⁴⁷ bille'gjé vagjon rajta, aztis
mondá, hogj az kötőfékjét, s- kōte-
lét ki vették az fejébüll [3]

⁴² Az első betű Sz-re is hasonlít.

⁴³ A *Szállására hi-* szakasz fölé szúrva: *akkori Revész házá-*, a *-hoz* rag pedig a következő sor elejére beszúrva. A betoldás jele két vessző.

⁴⁴ A *hogj* fölé szúrva.

⁴⁵ Eredetileg: *ki rajzolta*, ráírással javította a lejegyző.

⁴⁶ Bal oldalon, a kérdések oszlopába utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző. Lehetséges, hogy tévedésből került ide a beszúrás.

⁴⁷ Az *l* után tintafolt, eredetileg talán: *Pali*.

s. nyakábúl; noha ugjan azon elveszet lovat
soha Lōrik Marinka nem látta,
s- mivoltát ne'm tapasztalta an-
nak előtte'.⁴⁸ Parancsolá isméth
az Bizonyságnak, menne vissza, és
N. Váras Pecsétes⁴⁹ Le'velévell
(men) jönne', akkoron ujobban megh
mondána, holl vagjon el veszett, s. meg
ne'veze't lovat;⁵⁰ Viszsa menvén az Bi-
zonyságh hozzája (negjednap múlva) ||
másnap⁵¹ tudakozta, miné-
mū választot adna (hozza) néki, akkor
isméth az Nap fénybe'n nézvén Lōrik
Marinka, mondá, hogj az lovát tisztán
(innen) túl Kovács házán⁵² (Me Rá) lévő
Rácz Méneshhez vitték, ottan, ugjmond,
3 Pásztor vagjon, azok között lenne
lovais, az Bizonyságh(,)oda menvén,
jollehe't, 3 Pásztort tapasztalt ot-
tan, edgjik mindazonáltal az Mé-
nes körül akkor⁵³ ne'm volt, úgj hasonló-
képpen az lovatis nem találta a-
zon Ménese'n. Ugjan azon uttyában
isméth aznapfényben nézvén,⁵⁴
az többi között elől hozta az Bizony-
ságnak, hogj Szegede'n Fazekas Fe-

⁴⁸ Bal oldalon, a kérdések oszlopába utólag beszúrva: *noha ugjan azon elveszet lovat* | *soha Lōrik Marinka nem látta*, | *s- mivoltát ne'm tapasztalta an-* | *nak előtte'*. A betoldás jele egy hetes számra hasonlít.

⁴⁹ Eredetileg: *Pecsétyéve'l*, a *yéve'l* áthúzva, utána folytatva a lejegyzést: *es*.

⁵⁰ Eredetileg: *lovát*, az ékezet áthúzva, a tárgyrag azonban nincs.

⁵¹ Az áthúzott szavak a *hozzája tudakozta* fölé beszúrva, a betoldás jele két vessző. Utána a szavak kihúzva, eléjük a sor fölé beszúrva: *másnap*.

⁵² Eredetileg: *házi*, beszúrva az *n* és az ékezet.

⁵³ A *ne'm* fölé utólag beszúrva.

⁵⁴ Bal oldalon a kérdések oszlopába, a sor elé szúrva: *isméth aznapfényben nézvén*., A betoldás jele egy kettőskereszt.

rencz Uram Szőleje'ben vagjon egj (ve)
gödör mellet egj ve're'm, ottan sok kincs
találtatik. Taval megint ugjan
Szegede'n lakván⁵⁵ Lőrik Marinka mondotta az Bizony-
ságnak, hogj az Palánkban, āmint
az Vásár szokot lenni, egj (kutt) kő
kut talaltatik, abban kétt harangh
vagjon e'lrejtve', és sok kincs. [4]

---

⁵⁵ Bal oldalon a *Lőrik Marinka* kezdetű sor elejére szúrva: *Szegede'n lakván*, szaggatott vonallal jelezve a beszúrás helye.

47. Kazári Ádámné Lórik Marianna válaszai az ellene szóló tanúvallomások ügyében (CCVII. 48.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 48.¹

1 Ad fassione'm Francisci Uj, ali-
te'r Kocsis,

Ad 1^{mm} Vallya, hogj Leányko-
rában Besztercze Bányán
Mogjori Joseph közönséges
Gazda Embernél Szolgálván,
az tanította őte't az napban
nézni, hogj² fejr mákott
me'gtörvén, annak olajjával
Sze'me fényét meg kente',³ és az
gjenge' nap fénybe'n (meg) nézvén,
annak sugárjaj meg mutattyák
ha valakine'k valamelly el téve-
lede't marhája, s- jóságga vagjon.
de olyan olajt ne'm tud csinálni,
hanem azon gazdája adot vólt
néki. Most pedigh mivel az Sze-
me fénye' meg vesztegetődöt nem
annyira(,) láttya megh,
Circiter 4 Esztendeje' bizonyos Szegedi
Csikosnakis meg mondotta, hol
vagjon el ve'szet lova, me'ghis ta-
lálta.
Aznapi meg mutattya bötük Sze-
rént, hol vagjon olyan elveszet
jószágh,
Az Palánkban (pedigh) lévő Kutat
pedigh, mellyben (har) kétt harang

¹ Brandl–Tóth G. 2016: 281. hivatkozik az iratra, de az átirat nem szerepel a kötetben.

² A *hogj* előtt áthúzva egy függőleges vonal.

³ Eredetileg talán: *megkennj*, ráírással javítva.

és kincs vagjon, mástúl hallotta ot
le'nni.

Reliquam Franciscus Uj, fassionem fatetur. [1]

Tudna az tükörönáltalis látni,⁴ és
jövendőlni,⁵ de' Széles napfényben nem
lehet nézni

2°. Ad fassionem Joannis

Orvos.

Ad 2^{dum}. Vallya, hogj Kakas tolla-⁶
búl, Söpröbúl, de ne'm Szenvonyó-
búl, pe'metbúl, és aspensorium Sző-
rébúl, (s. fájá) egj keveset Szokaszt-
ván füstölte', tyuk ganéjávalis⁷
füstölte', (Szentölt viz) asperso-
rium fáját pedigh az kantlan-
ban[!] tévén főzte', s- abban három
izben fejét meg mosta.

3° Ad fassione'm Juditha Toth,

Martini Sebestyen Uxoris.

Ad 3^{tium}. Tagadgja, hogj Bá-
bának ajánlotta vólna Maghát
Sebestyi Martonynénak, Eshogj⁸
megh rontotta vólna gjermekét,
tagadgja.
Aztis tagadgja, mondani, hogj ha (ötet)
ötet hivatta vólna, Semni[!] gondgja nem
lett vólna Fiacskájának.
Cæ'te'ruṁ negat. [2]

⁴ Eredetileg talán: *vinni*, de nem egyértelmű.

⁵ A sor elé utólag beszúrva, egy kötőjel jelzi a beszúrási helyét.

⁶ Eredetileg: *tollat*, az elválasztójel a kihúzott *t* alatt.

⁷ Eredetileg *tyukganéjábú*, a rag áthúzáva, majd a másikkal folytatta.

⁸ A *j* utólag beszúrva kissé a *g* alá.

48. Kazári Ádámné Lőrik Marianna vallomási jegyzőkönyvtöredéke (CCVII. 47.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 47.

Brandl–Tóth G. 2016: 281.

Lőrik Marinka, Kazari Adám Eőzvedgje', Radvány névű Hely-

ségből, T. N. Zolyom Várgjében lévőben Születe't, añor circiter 65.¹

10 Esztendőtül fogvást itt lakik, koldulásával élt.

1mo. Miképpen vesztette'd me'g Nagj   Ad 1mum.

Fejű Toth Istok Unokáját.

és

Ad 1um.

NB. Kik vólnának bizonyságó[k]²

---

¹ Eredetileg: 60, átírással javítva.

² A lap legalján a kérdések oszlopában: NB. Kik vólnának bizonyságó[k]; az utolsó betű kikopott.

49. Molnár Istvánné ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 57.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 57.

Brandl–Tóth G. 2016: 284–97.

De e'o Utrum?¹

1^{mō}. Tudgjae, bizonyossan, hallottae, avagj láttae ā Tanú, hogj Kovács Soffia,
Molnár Istvány² Feleséghe', valami babonaságott vagj bubájossá.-
gott vitt vólna végbe'n? mondgja megh hiti után.

2^{dō}. Vallya me'gh aztis az bizonysággh, ha emléte't Aszszony valakit fenye-
ge'tesé[!] után rontotte megh testébe'n, vagj gjogjetotte'?

3°. Kitt tudna elle'ne' bizonysággh, s. Tanunak lenni?

Primus Fate'ns honesta Mulie'r Anna Temesvári, Prudens, ac Circumspe-
cti Francisci Török Consors, añor 37. Præstitō Juramen
tō fatetur, ad 1.^{mum} nihil. Ad 2dum Enne'k előtte circiter kétt Esztendō-
ve'l az Fatens Fiackájára gjanakodván Ludas Molnár-
ne', hogj az Leányának kezétt el törte' vólna, mindenkor hara-
gudot Re'ája, azután (circiter) hol egjet, s- hol mást sok ízbe'n
kért az Fate'nstül, ha egjbe'n vagj másban nem szolgálhat
tak Nékíe', fenyegetéssel mondotta Nékíe'k, no adná-
tok mégh, circiter hat Eszte'ndők múlva, nyárban circiter 8 óra
tájban, az Fate'ns Gyermeágjhan³ ébre'n lévén, Ludas Molnárné az abla-
kon által /: ā hol egj Gyerme'kis nehezen mehetne bé :/
magha Személlye Sze'rent, haja lee'reszteve', gjertya világh⁴ lévő'n, bé
me'nt, és tüstén az Fate'nshe'z (mo[?])me'nvén, és az hüvelké-
ve'l az Fate'ns Kétt fűle tövét erősse'n megh nyomta,
és mihelest az Jesus Nevét emlétette',⁵ az Molnárné
isméth az ablakon vissza me'nt. Másnapra kelve' isméth

¹ Előtte latin nyelvű bevezető, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 284.

² A Kovács Soffia, Molnár Istvány nevek más színű tintával szerepelnek, talán utólag írta be a lejegyző a kihagyott helyre.

³ A sor elejére utólag beszúrva. A betoldás jele egy kettőskereszt.

⁴ A lee'reszteve' lévő'n szavak fölé utólag beszúrva: gjertya világh

⁵ Az é betű í-nek is olvasható.

az Fatenst | az hīdegh el lōlte', | azután⁶
 fényes nappal az Fatens ajtaján bé me'nvén, azonnal me'gh
 nyomta az Fate'nst emlétet Ludas Molnárné, is megint
 az ajton vissza me'nt mihelest ki | ment az ajton, mind- |
 gjárt az job felől | való csōcse', mint egj | korso derék, felpuffa- |
 dot, s- megh dagadot.⁷ e'zt látván az Fatens, hivatta Lu-
 das Molnárnét, mondván Néki, miképpen két ízben me'g [1]
 nyomta, hogj azō dolga Volna, hadna békét, és gjogjéttaná
 me'gh, amaz felelé, hogj ō megh nem rontotta vólna, megh gjo-
 gjéttya az Īn. El me'nvén Ludas Molnárné, circiter féll óra múlva
 egj (fekete') macska az Fate'ns házában orditással bé menván,
 és tūstén az Fate'ns csōcsére' (ugorván, noha ugján) nagj (im-
 petussal) erőve'l⁸ ugorván, isméth onnénd e'l tūnt. Azután barbé-
 lyokkal gjogjéttatni kívánta vólna megrontatot csōcsét,⁹ de haszontalan vólt,
 hanem egj Dorosmaj Ember bizonyos (fūvet,) bolondéttó, (f) ali-
 ter Szép Aszszonyok fūvét Pscribálván néki, hogj ha az¹⁰ vesz-
 tés, meg gjogjúlva véle, ā mintis véle élván az Fate'ns,
 ā Se'bje' ugján me'g gjogjult, de' ne'm szoptathat véle' mos-
 tis. Circiter 2 Esztendō múlva, isméth (az hajadon Leányá-)
 Ludas Molnárné az Fatenstūl hal zsírt kérvén (tōle,) mivel
 másnak adta az Fate'ns Ura, néki ne'm adhatott, ne'm sok ūdō
 múlva az Leányánakis minden ere'jét el vették; Mivelpedigh
 másokis gjanúságbúl kergették vala Ludas Molnárnét, Sigmond
 pedigh Agoston Mártony, az Fate'nsis kíván¹¹ ellene' Pa-
 naszt te'nni, azt megh értvén Ludas Molnárné, Szarvas Ferencz
 Feleséghe', és Fejes János Feleséghe' (,) Kata által megh izen-
 te' az Fate'nsnek, hogj csak ne' mennye'n sohová is, ō meg fogja

⁶ Az és, isméth, fényes kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: az Fatenst | az hīdegh el lōlte', | azután. A betoldás jele: ⚬

⁷ A sorok elejére utólag beszúrva: mihelest ki | ment az ajton, mind- | gjárt az job felől | való csōcse', mint egj | korso derék, felpuffa- | dot, s- megh dagadot. A betoldás jele egy hetes számra hasonlít.

⁸ A sor elejére szúrva utólag.

⁹ A gjogjéttatni kívánta vólna fölé utólag beszúrva: megrontatot csōcsét,. A betoldás jele két vessző.

¹⁰ A ha vesz- szakasz fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹¹ Eredetileg: kívánta, a toldalék kihúzza.

gjojéttani. Hozzá menvén az Fate'ns, kérte, hogj gjojétt-
 taná me'gh leányát,¹² megh ragadván¹³ az Fate'ns kezét, dörgölte', mond-
 ván, igj tanétottak¹⁴ enge'met kennyi,¹⁵ az űdötül fogvást, azonkeze-
 vel, me'llyet illetet vala Ludas Molnárné, az Fate'ns
 ne'm bir¹⁶ és e'g¹⁷ kenyere'tis ne'm (foghattya, bir fell)¹⁸ ||
 eme'lhét azon kezével¹⁹ és neheze't ne'm
 foghat ve'lé. Az proxime' el múlt nyáron isméth,
 midōn az Fate'ns Ludas Molnárnéhez me'nt vólna, mive'l
 sok ludgja, s- kácsája el veszet, (vólna) amaz pedigh majd
 minden nap az piarczon árulta lúdgtát, s. kácsáját,²⁰ méghis
 minnyája megh vólt, szóval őszve háborodván véle' és bo-
 szorkány | ságát hányván, | szemére' | többetne'm | erdemlene, | hane'm tū-ze't.²¹ mon-
 dá, de illye'n, s- amollyanak, ne'm félek én tōlete'k, migne'n
 Pál Deák Uram éll, mostis ott vóltam nála s- Panaszoltam, de
 eō Kglme' azt mondotta, hogj csak szenvedgjem még szenved-
 hete'm. [2]

Secundus Fate'ns *circumspectus* Martinus Agoston, Inhabitor hujus

Cittis, Anōr circiter 32. Prastitō Jurtō fatetur ad 1.^{num} nihil

Ad 2dum. Vallya, hogj az Iñ kéttős Magzatokkal megh

áldván, az (alatt) el múlt őszsze'l hozzája menvén Ludas

Molnárné csizmáját foldozni,

mindgjárt az | Gyermekkekhez | me'nt, és tuda- | kozta mellyikét |

szereti jōbban, fele | le' az Fatens Fele- | séghe', az Leányká- |

¹² A *me'gh* fölé utólag beszúrva.

¹³ Eredetileg: *ragadta*, átírással javítva.

¹⁴ Az *e* betű *i*-nek is olvasható.

¹⁵ Az *enge'met* fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁶ Eredetileg: *birja*, a toldalék kihúzva.

¹⁷ Eredetileg talán: *az*, ráírással javítva.

¹⁸ A *bir fell* a *foghattya* fölé beszúrva, majd az is kihúzva.

¹⁹ Az *eme'lhét* a *kenyere'tis ne'm* szavak fölé utólag beszúrva, az *azon kezével* pedig az *és neheze't* fölé betoldva.

²⁰ Az utolsó magánhangzó *ú*-ra is hasonlít.

²¹ A *sok, minden, minnyája, dá* és *Pál* kezdetű sorok elejére bal oldalon utólag beszúrva: *és bo- | szorkány | ságát hányván, | szemére' | többetne'm | erdemlene, | hane'm tū-ze't*. A betoldás jele: ø. Eredetileg a *háborodván* után kezdte el a jelölést megrajzolni, majd kihúzta és a *véle'* után tette ki.

mot, mivel szol- | gálom nincse'n.²² az Fate'ns pedig, mi-
vel ne'm chéhbéli[!] Mester Embe'r, fel nem fogadta(,)
munkáját, (midōn p) ki me'nvén pedig amaz nagj pör-
lésse'l mondá ā Fatensnek, no, ugj mond, csak harmad-
nap múlvais Re'ám Szorúltok, más éczakára kelve',
elő alom tájban az Le'ánykája igen nagjon sirt, ne'm tud-
tak mi lölte', midōn főröszte'nyi akarták, akkor ve'szik
észre', hogj az nyakacskája hátra vagjon szegve', és
mint az darab fa, me'rōn állot, és mindenkor fel néze't,
az Fatens Feleséghe' azoñal mondotta, hogj ne'm más,
hane'm Ludas Molnárné dolga; Amaz²³ reája való gjano,,
ságát másoktól megh értvén, Pecsét által Ntēs
Biró Uramhoz cíálta, midōn ottan mind egjik, s- mind
másik Panaszát me'g jelentette'k²⁴ vólna, Mgratuālis
Sessióra²⁵ idéztették, haza felé me'ntekbe'n pedig Lu-
das Molnárné az Fate'ns házához is bé me'nt,²⁶ mond-
ván az Fatensnek, csak ki ne' terjesztette'd²⁷ vólna, (u)
ugj is meg gjogjétottam²⁸ vólna, mind azon által, azzal
se'm gondolván, azon Leánykát vigjūk az Tanács elej
be'n, ha valami gondgja lésze'n, én vele'mis ugj bányya-.²⁹
nak mīnt Rosa Danielle'l. Az alat az Gye'rmekekhez
(mond) me'nvén, mondá, ugjan ki kívánna ilyen ártat-
lannak vétteni,³⁰ ā ki Se'nkinek³¹ ne'm ártott, (j[?] az)³²
és az gje'rme'k fejét fel hajtván, mintha³³ szána-

²² A *Cittis*, *Ad, áldván, Molnárné, vel és munkáját* kezdetű sorok elejére bal oldalon, a *Secundus* szó alá beszárvá: *mindgjárt az | Gyermekkekhez | me'nt, és tuda- | kozta mellyikét | szereti jobban, fele | le' az Fatens Fele- | séghe', az Leányká- | mot, mivel szol- | gálom nincse'n.*

²³ A szó eredetileg kisbetűvel, nagy kezdőbetűre javítva.

²⁴ Eredetileg: *jelentetted*, átírással javítva.

²⁵ Eredetileg talán: *Sessiója*, javítva.

²⁶ A *me'nt* fölött ékezet is szerepelt, áthúzva.

²⁷ Az utolsó magánhangzó *i*-re is hasonlít.

²⁸ A második magánhangzó *i*-re is hasonlít. Az utolsó magánhangzó a rövidítésre utal.

²⁹ Az elválasztójel alatt egy pont is szerepel.

³⁰ Az első magánhangzó *i*-nek is olvasható.

³¹ Az *n* javított, vagy *m*-ről, vagy csupán megerősítve.

³² Fölötte egy évszám[?].

³³ Eredetileg: *mintegj*, az *egj* áthúzva, a *ha* fölé beszárvá.

kodna rajta, és az nyakat³⁴ hátul két ízbe'n fel si-
mitotta, és azután Semmi gondgja ne'm le't, ā mostis
egességes, az Le'ánya.³⁵

Tertius Testis Prudens, ac Circumspectus Moyses Kis Civis, añor circiter 27.

Præstitō Jurtō, Ad 1^{mm} nihil, ad 2dum vallya (hogj Kétt
Gyermeke' már ennek) hogj 2 fl. kért Por- |
tiora, az Bizonyság | néki ne'm adot, | nem sok ūdō mulva,³⁶ Egj³⁷
(Gyermeke') Leánya³⁸ nagj nyomorúsággal, és Boszor-
kányok vesztése által meg hálozván,[!] (midōn) az (bor-) [3]
(Masodik)³⁹ az⁴⁰ Gyermekekis minden teste, s. tagja az
elmult Húsvéth táján⁴¹ megh rontatott vólt, (ha) Dékány Istnéhoz⁴² vit-
te (vólt)⁴³ gjogjettani, az pedig felelé én felnem
fogadom, ha szintén tudnékis; Azután isméth
Ludas Molnárnéhoz vitte' gjogjétani, az is hason-
loképpen, mive'l megh tudta, hogj máshoz vitte' vólt
orvosoltatni, fel ne'm akarta vállalni, mondván:
Gyogjétsa megh Levaj Aszszony, az az Kgl̄metek
orvossa, addigh kérte az Fatens, hogj Ludas Molnár.
né ugjan csak fell vállalta, fōrdōt csinálván, Néki,
mondotta, hogj Lévaj⁴⁴ aszszony holnap kétt polturá-
ra olajért fog jōnni,⁴⁵ de' nem kell néki adni, me'rt
Semmit sem fog használni az fōrdō⁴⁶ amint ugj is lett: fatetur Re'a.⁴⁷ hogj
olajért jōvén az Fate'nshe'z, de ne'm adtak Néki,

³⁴ Eredetileg: *nyakat*, majd *nyakát*, az utolsó két betű nagyobbra javítva, az ékezet utána áthúzva.

³⁵ Az *egességes* utáni pont vesszőre javítva, majd beszúrva: *az Le'ánya*.

³⁶ A *Præstitō*, *Leánya*, *kányok* kezdetű sorok elejére, a *Tertius* szó alá utólag beszúrva: *hogj 2 fl. kért Por- | tiora, az Bizonyság | néki ne'm adot, | nem sok ūdō mulva,*

³⁷ A *Kétt* szó átírva *Egj*-re.

³⁸ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

³⁹ Javított, de nem egyértelmű, hogy miről.

⁴⁰ Az előtte kihúzott szó, illetve a *Gyermekekis* közé utólag beszúrva.

⁴¹ A sor elejére utólag beszúrva: *elmult Húsvéth táján*

⁴² Nem szerepel rövidítésjel: *Istvánnéhoz*.

⁴³ Eredetileg *vólna*.

⁴⁴ A *v* vagy *n*-ről javítva, vagy csupán megerősítve (nem egyértelmű).

⁴⁵ Nem egyértelmű a szó vége, eredetileg valószínűleg: *jōnnj*, de a *j* nincs kihúzva, utána szerepel az *i* betű.

⁴⁶ Az *amint* fölé utólag beszúrva, sötétebb színű tintával: *az fōrdō*

⁴⁷ A sor elejére utólag beszúrva: *fatetur Re'a*. A betoldás jele egy pluszjel.

másodszor is (oda) fordót csinálván Néki, Ludás⁴⁸ Molnár-

né, no mostis el fog jönni, Kaposztát ké' rni, de ne' m

ke' ll néki adni, mert nem használ az fordó, mive' l

e' ō (csin) rontya az Kglmetēk Gyermē' ke' it, én pedig gō-

gjettem, az is ugj lett, hogj Káposztát kérni me' nt az Fa-

te' nshe' z, akkoron az Fate' ns rutúl ki pirongatta, és

Szidalmazta Lévaj aszszonyt, azután megh fōrōsztve' n,

Ludas Molnárné⁴⁹ megh gōgōjult, hogj pedig hamarjában Ludas Molnár-

nénak az Fatens meg ne' m fizethet, isméth ha-

sonlo⁵⁰ nyavalá⁵¹ ki ujult (rajta) az Gyerme' kén.

el hivatván ismét | Ludas Molnárné, mon- | dota, Molnárné,⁵² be' z- |

zēgh rajta voltam az | éjczaka Levaj aszszonnyal, | meg kōzdōttem véle, |

és ha e' rōsseb ne' m lettem | volna, megh gōzōt vōlna enghe' m.⁵³

mine' k utāna pe' digh me' gh fize' te' t néki, isméth me' gh

gōgōjētotta, és mostis egészséges, az Gyerme' k.

Qvarta Fate' ns honesta Mulier Catharina Ke' misz, *Circumspecti Andre-*

æ Toth inhabitator hujus Citti s conjunx, año circiter 36.

Pre' posītō Jurtō, Vallya, Ennek elōtte' circiter hétt Esztendōkkel

az Fate' ns Ludas Molnárnéval Sellérül egj házban lak-

ván, bizonyos garassa vesze' t el emlétet Ludas Molnárné-

nak az fejre' valójábúl, aztat az Fate' nsre', vagj Fate' ns

Fiára⁵⁴ fogta, ōszve' háborodván véle', Kétszer az késs⁵⁵

nyelével⁵⁶ [4]

megh ütōtte', (az) azon ōszve háborodásokért mindketten

meg arestaltattak volt,⁵⁷ onnēnd me' g szabadúlván, circiter har-

⁴⁸ Eredetileg más betűvel kezdte a szót, talán *n*-nel vagy *m*-mel, de nem egyértelmű.

⁴⁹ A sor elejére jelölés nélkül utólag beszúrva: *Ludas Molnárné*

⁵⁰ A *son* átírva, megerősítve, valószínűleg eredetileg is ez szerepelt.

⁵¹ Eredetileg: *nyavalával*, a toldalék kihúzva.

⁵² Eredetileg a név helyett *hogj* szerepelt.

⁵³ Bal oldalon a *nénak*, *sonlo*, *mine' k* és *gōgōjētotta* kezdetű sorok elé, a margóra utólag beszúrva: *el hivatván ismét | Ludas Molnárné, mon- | dota, Molnárné, be' z- | zēgh rajta voltam az | éjczaka Levaj aszszonnyal, | meg kōzdōttem véle, | és ha e' rōsseb ne' m lettem | volna, megh gōzōt vōlna enghe' m*. A betoldás jele: Θ

⁵⁴ Az utolsó magánhangzó fölötti ékezet áthúzva.

⁵⁵ Eredetileg: *késsell*, a toldalék részben kihúzva.

⁵⁶ A jobb alsó sarokban, az őrszó helyén.

⁵⁷ A *t* helyett eredetileg *a*, átjavítva.

madnap múlva⁵⁸ nagj nyavala érte' az Fate'nst⁵⁹ ide s- tova orvosokhoz
vite'tvén Magát az elmúlt nyáron⁶⁰ Dunántúl való bizonyos orvos megmon-
dotta Néki, hogj Szaraz kötés vagjon az Fate'nse'n, és hogj
bizonyos Szegedi aszszony, ā ki ennek elōtte' veszekedet véle,
meg rontotta, és hogj (minek elōtte') most hamar ha⁶¹ haza fog me'nni, azon
aszszony meg le'sz fogva, ā mintis egj aszszonynyal veszeked-
vén, (meg volt fogva,) Ludas Molnárné, (o) mihelest haza
jōtt az Fate'ns, Ludas Molnárné e'gj hétre' meg fogatta-
tott. Szent Gyōrgj napi Vásár tájban pedig az Fate'ns
Csordás János házánál lévén Ludas Molnárnéval, mīn-
denkor okot kerese't az Fate'nssel ve'szekedni, mondá
Ludas Molnárné, no meg verte'k már egjsze'r, s- meg
száradtál keze'm miát, de meg verle'k, s- meg száradsz
megh egjszer, hogj koposobanis[!] Keze'm miát fogsz
me'nni.

Quintus[!] Testis *Circumspectus* Joannes Csordás, Inhabitor hujus Cittis, añor
circiter 33. Præstitō Jurtō Vallya hogj Szent Gyōrgj nap
tájban az Fate'ns házában pōrlōt Ludas Molnárné Toth
András Feleségével, Kenisz Katával, mondotta Ludas
Molnárné⁶² Soffia, Toth Andrásnénak, no me'gh verte'k már kétt
polturájért egjsze'r, azuta Száradol, de meg verle'k még
egjsze'r, hogj Koporsobanis⁶³ avval teszne'k bé, Testi fūlei
vel hallotta Ludas Molnárné szájából. Ne'm külömben
(enne) Mint egj kétt Eszte'ndeje' az Fate'ns Kertyével Lu-
das Molnárné Kertye' advicinitaltatván, Panaszt te'tt⁶⁴
az Fate'nsre', hogj az Tyukjaj Kárt te'szne'k, Nztēs Biró
Uram parancsolattyából injungaltatott (Néki), hogj az Közfa-

⁵⁸ Eredetileg is *m* betűvel kezdte, de megerősítve.

⁵⁹ A *nagj nyavala* fölé utólag beszúrva: *az Fate'nst*

⁶⁰ A *Magát Dunántúl* fölé utólag beszúrva: *az elmúlt nyáron*

⁶¹ Az áthúzott szavak fölé utólag beszúrva.

⁶² A sor elejére utólag beszúrva.

⁶³ Eredetileg: *Kopos*-ként kezdte a szót, majd javította.

⁶⁴ Utána egy tintafolt, eredetileg talán: *te'tte*, az utolsó betű talán kihúzva.

lat Ludas Molnárné is csinállya, ā mintis, az (nádat) köz
 falat Fate'ns ki szedvén, Ludas Molnárné egészlen új
 naddal bé ne'm csinálhatta, hanem az ovit nádalis
 Se'gétette', akkoron mondotta, (ho) az Fate'ns⁶⁵ Felesé-[5]⁶⁶
 gének, no te' eb ágjában terme't Borsos Kata, va-
 lahányszor látod az én nád falomat, annyi e'zerszer
 meg siratod. A mintis egj Eszte'ndő múlva az (job
 Szemine'k) Fate'ns Feleségének az job (szeme')
 alsó Szeme' héja le huzodot, s- mostis ugj vagjon.

(+ Sextus Testis Circumspectus Joannes Szegedi Civis, Añor circiter 36. (Ad Ludas
 Molnáriána interrogandum erīt, intuitu hujus pre'vi.) Præsti-

tō Jurtō Vallya, az el múlt Apro szentek napján Ludas
 Molnárné az Fate'ns szomszédgjához, Gulyás Martonhoz
 me'nvén, (hallotta) oda (ki) me'nt az Fate'ns Feleséghe',
 mondotta néki, miért ne'm jősz hozzánk, felele amaz
 ne'm megjek, mostis sok szo van re'ám, azután oda ki-
 vánta vite'tni az Fate'ns, Kezére', s- lábára megh
 rontatott Gyermekeit, monda Molnárné, no e'nnek
 csak koporsot készécsete'k, (azután isméth, ne féllyetek)
 mert e'zt meg rontották, az Javosok,⁶⁷ azután isméth
 de ne' féllyetek, ha Iñ után Segéthetek rajta Segéttek,
 harmad napra, bizonyos port hozván, azzal bé hin-
 tette' az Gyermeckekezét[!] három izbe'n, s- meg főrősz-
 tötte', és meg gjojgult, de az labai mostis roszul
 vannak.)⁶⁸

(+ Septimus Testis Circumspe'ctus Paulus⁶⁹ Pétre',⁷⁰ Inhabitor hujus Cittis,
 anorum circiter 32. Juratus, Examinatus, fas: Az el mult nyá-
 ron ā Feleségének keze, s- lába őszve' volt huzva, annak

⁶⁵ Eredetileg: *Fate'nsnek*, a rövidített rag kihúzva.

⁶⁶ A jobb alsó sarokban, a két szótag őrszóként funkcionál: *gének*

⁶⁷ A második magánhangzó inkább *o*-ra, a *v* pedig *n*-re hasonlít.

⁶⁸ Az utólagos törlési szándékok miatt később több helyen, többször is javítva van a számozás.

⁶⁹ Eredetileg talán: *Petrus*, átírással javítva.

⁷⁰ Eredetileg: *Pete'r*, halványabb tintával javítva.

g̃jogjéttására Gyalura bizonyos orvos Aszszonyhoz vitte', azon
tudos⁷¹ aszszony megh mondotta ā Fate'nsnek, hogj eō ne'm tehet, s. ne'm
Segéthet⁷² rajta, hane'm, ā ki meg rontotta, mive'l cselekedé-
tét meg bánta, meghis fogja g̃jogjéttani, azzal (h) vi-
sza térvén, Kanics által az Fate'ns igazéttatott Ludas Mol-
nárnéhoz, hogj az meg gjogjettya, ā kiis ugj cse'lekedvén,
elsőbe'n Ludas Molnárné fel nem akarta Feleségének
g̃jogjéttását⁷³ vállalni, hane'm sok kérésére' nézve' mon-
dotta, hogj ā mitt Iste'n után, s. maghátúl Szolgálhat [6]⁷⁴
néki, (ā mint hogj me'gh) meg fogja g̃jogjéttani,
āmintis Patikából bizonyos orvossághott hoz-
ván, (s. azután) fűrőszette'is, megj gjogjúlt Keze
után.)

(Octavus) Sextus⁷⁵ Testis Catharina Faragho, Andreæ Sz. Miklosi Juris Militiæ⁷⁶

hominis, conjunx. añor circiter 50. Jur. ex. Faš est⁷⁷ Taval Sz. Gergely
nap tájban, bizonyos (leg m) len maghott akart
Sutolni, s. éppe'n Ludas Molnárné után kellet vól-
na Sutolni, már akkoron Ludas Molnárné le'n
magja megh vólt (törve') gjurva,⁷⁸ föl vevén egj marok
len magot az Vetro Ferenc Zsellér- | je Eörse'⁷⁹ Sajtos legény, mondá: ime' miné-
mū sok olaj van e'bbe'n, nyilván sok szegeny
ne'k az olaja vagjon benne', mások ísméth mon-
dották, hogj egj kanta vize't töltöt beléje', azt
megj értvén Ludas Molnárné, mondá, Ki mond-
gja, hogj vizet töltötte'm az len magh⁸⁰ közé,
némely találta mondani, hogj Sz. Miklosiné,

⁷¹ A sor elejére utólag beszúrva.

⁷² Az ékezet csak nagyon halványan látszik.

⁷³ Az é betű í-nek is olvasható.

⁷⁴ A jobb alsó sarokban: *néki*, előtte egy többszörösen keresztezett jelölés. Mindkettő őrszóként funkcionál.

⁷⁵ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁷⁶ A rövidítés feloldásában segített: Brandl–Tóth G. 2016: 289.

⁷⁷ Az *añor circiter* fölé utólag beszúrva: *Jur. ex. Faš est*

⁷⁸ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁷⁹ Beszúrva utólag balra a *len magot* kezdetű sor elejére: *Vetro Ferenc Zsellér- | je Eörse'*. A betoldás jele: ø

⁸⁰ A magánhangzó javítva talán *e*-ről.

noha ne'm tőle' eredet azon szó, foghá az Vizes
 (kors) korsót, és földhöz ütötte', és fenye-
 getéssel mondotta Ludas Molnárné, no Sz. Mik-
 lossiné lészen néke'm le'n magh⁸¹ olajon[!],⁸² de könnyen
 el vihe'ted az maghad olaját, ā mint ugj is lett,
 Ludas Molnárnénak sok Olaja csurgot, ugj hogj
 Embe'rt fogadot haza vitelére', Sz. Miklos-
 sinénak pedig (hanem) négj⁸³ le'n magh pogácsájá-
 búl (Semmi) circiter egj icze'⁸⁴ Se'm lett, sőt tizedik részt se'm ve-
 hette'k be'lőle': akkoron mindjárt mondták
 Sz. Miklosinénak, hogj tégje'n panaszt⁸⁵ Ludas
 Molnárné ellen N. Váras Birájánál, noha
 ugjan panaszt ne'm tette'k.

(Nonus) Septimus⁸⁶ Testis Michaël Nagj Inhabitor hujus Cītīs, annorum circiter 30.

Juratus examinatus fassus e'st. Hogj az Fate'ns
 Sajtos Legény lévén,⁸⁷ taval Sz. Gergely nap
 tajban Vetro Fere'ncz Sellérje' Eörse' fell vett [7]
 Ludas Molnárné gjurot le'n magjából egj marokkal,
 monda: meg lássátok, Ludas Molnárnénak sok olaja
 lésze'n, me'rt egj kanta vizis vagjon benne', az Leánykája
 Ludas Molnárnénak hirt adot, hogj sok vizet monda-
 nak olajában, és ki ne'm akarják (ki) sutolni, oda men-
 vén Ludas Molnárné, monda: hogj⁸⁸ ki mondgja, hogj én
 sok vizet töltötte'm le'n | magomban, eddighis jol | tudtattam én gjur-
 ni, meg (hagjom) láttyá⁸⁹ | Szemetek e'lött,⁹⁰ lésze'n nekem olajom,

⁸¹ Eredetileg: *maghom*, a toldalék kihúzva.

⁸² A *magh* fölé utólag beszúrva.

⁸³ A kihúzott *hanem* fölé utólag beszúrva.

⁸⁴ Az áthúzott *Semmi* fölé utólag beszúrva: *circiter egj icze'*

⁸⁵ Nem egyértelmű, hogy a *t* át van-e húzva.

⁸⁶ A kihúzott szó fölé utólag beszúrva.

⁸⁷ A *Juratus* és *tajban* kezdetű sorok elejére utólag beszúrva, bal oldalon: *az Fate'ns | Sajtos Legény lévén*,

⁸⁸ Javítás látszik, eredetileg: *no*, átírással javítva. A *hogj* világosabb tintával íródott.

⁸⁹ Eredetileg talán: *láto*, javítva *láttyátok*-ra, majd a toldalék a következő sor elején kihúzva.

⁹⁰ Bal oldalon a *Ludas, nak, vén, de* és *das* kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: *ki mondgja, hogj én | sok vizet töltötte'm le'n | magomban, eddighis jol | tudtattam én gjur- | ni, meg (hagjom) láttyá | Szemetek e'lött*. A betoldás jele: ø

de könnye'n el vihe'ti Sz. Miklosiné, ugj is lett, hogj Lu-
 das Molnárné 3 pogácsájából, ā mely *circiter* egj véka-
 búl való vólt, *fate'tur & replicat* | másfél véka vólt, | & dicit Szt. Miklosia-
 nam fuisse' ebriam⁹¹ *circiter* 8 1/2 icze' len mag olaja lett, Sz.
 Miklosinénak⁹² pedigh 4 pogácsájából, ā mely
 egj véka le'n magnál töb volt, (egj) noha az len mag
 gjurásában, és főzésébe'n fogjatkozás nem volt,
 e'gj icze' olaja sem lett, és azért tizedet se'm vehet-
 tek belőle'.

(10^{mus}) 8vūs⁹³ Testis Andreas Arokszállási, Juris Militarís Prnā, anorum
circiter 31. Juratus (e) examinatus fassus est. Az el múlt Sz. Ka-
 rácsnyi napok előtt, Arokszállásiné, az Fatens An-
 nya beteg lévén, mások javaslásából⁹⁴ oda hivattatott
 Ludas Molnárné, mondá Arokszállásiné'nak, no, ugj mond,
 ne várjad, hogj meg gjogjúlly,⁹⁵ hane'm többet várj fe-
 jedre', mégh az inaid is el (fognak) vannak⁹⁶ szakadva,⁹⁷ felele'
 arra Arokszállásiné, miért fenyegecz e'nghe'm, mive'l
 ne'm vóltam soha károdra, mondá Molnárné: tudode, hogj
 megh ne'm Ember lettél kétt polturára éget borral, hane'm
 mégh az lepedőtis el vette'd tőle'm, ā⁹⁸ mely dologh mégh en-
 nek előtte' (6 Esz) *circiter* 7⁹⁹ Esztendőkkel e'se't, és az Fate'ns
 annya arrúl ne'mis e'mlekezet vólna, sőt ne'm is tudta, hogj eō
 légjen¹⁰⁰ az¹⁰¹ hane'm ā midōn magha meg mondotta Molnárné¹⁰² Azután
 (Ki akarván) el me'nt¹⁰³ Molnárné, (me'nni,) ||

⁹¹ Bal oldalon a *Miklosinénak* és *egj* kezdetű sorok elejére beszúrva: *fate'tur & replicat* | *másfél véka vólt,* | & dicit Szt. Miklosia- | *nam fuisse' ebriam*. A betoldás jele egy pluszjel.

⁹² Az *s* utólag beírva, kihagyta a lejegyző.

⁹³ Az áthúzott szám fölé beszúrva.

⁹⁴ Eredetileg: *javasláb*-ként kezdte, majd javította.

⁹⁵ Eredetileg: *gjogjulsz*, átírással javítva.

⁹⁶ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

⁹⁷ Eredetileg: *szakadozni*, átírással javítva.

⁹⁸ Eredetileg talán: *az*, átírással javítva.

⁹⁹ Eredetileg: 5, átírással javítva.

¹⁰⁰ A sor elé külön jelölés nélkül beszúrva: *Qvalificat*

¹⁰¹ A *hane'm* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁰² A *mondotta* fölé beszúrva. A betoldás jele két vessző, ami mellett valamit kisatírozott a lejegyző.

¹⁰³ Az áthúzott szavak fölé beszúrva: *el me'nt*

fogadta, hogj | másnapra¹⁰⁴ fog | hozzá menñi.¹⁰⁵
 mive'l pedigh A- | goston Mártonyís gja- | nakodot, az Fate'ns
 annyánál némellyek | papyrosra tették pa- | naszokat, oda me'nt
 isméth Molnárné, | mondá, miért iratta- | tok bé, része'g voltam
 akkoron,¹⁰⁶ Kérte' az Fate'ns kezét,
 e'z oda ne'm akarván adni, vissza fordúlt Arokszállási-
 néhoz kérvén egj ke'ves vaját, azzal nyaka csigáját,
 és mellyétt meg ke'nte', azon éczaka mindgjárt roszul [8]
 Kezdet le'nni, harmadnapra isméth, az szava is el
 állot az Fate'ns Annyának, és ottan, ā hol Molnár-
 né által me'g kenete't, (na) le'g nagjobban fájdalta
 tagjait.¹⁰⁷ Ma negjed napja isméth az Fate'ns huga
 Jutka¹⁰⁸ Molnárnéhoz le jött, kérte, ha valami jott tehetne'
 az Annyával, felele' Molnárné, ne' varja, hogj meg
 gjogjúllyon, me'rt abban kell Néki meg halni.¹⁰⁹

9nūs.¹¹⁰ Testis Catharina Simony, Joannis Fejes Uxor, añor circiter 32.

Jurtō mediante fatetur, az el múlt, Ad-
 ve'ntbe'n Molnárné mondotta maga házában,¹¹¹ az Fa-
 tensne'k, ugj me'g fáj az Szive'm azért
 az Leányért, tudni illik Török Ferencz
 Leányáért, és ha Török Fe'renczné
 az Leány anyja ne'm haragudna, meg
 gjógjettanám, s. azután isméth Török
 Ferencznénekis Szemében mondotta,

¹⁰⁴ Eredetileg *ha* kezdetű szó, átírással javítva.

¹⁰⁵ A betoldás a *még* és *nek* kezdetű sorok elé, bal oldalon beszúrva: *fogadta, hogj | másnapra fog | hozzá menñi*. A betoldás jele egy hetesre hasonlít. A beszúrt szöveg végén egy újabb jelölés szerepel: *ø*, az itt megjelölt kimaradt részek fentebb, a *Ludas Molnárnénak* kezdetű sornál kezdődnek.

¹⁰⁶ Bal oldalon a *rácsonyi, nya, Ludas, ne, jedre', arra, ne'm* kezdetű sorok elé beszúrva: *mive'l pedigh A- | goston Mártonyís gja- | nakodot, az Fate'ns | annyánál némellyek | papyrosra tették pa- | naszokat, oda me'nt | isméth Molnárné, | mondá, miért iratta- | tok bé, része'g voltam | akkoron*. Az előzőleg bal oldalon beszúrt szövegrészlet folytatása.

¹⁰⁷ Utána egy pluszjel, egy latin mondatot szúrt be a lejegyző bal oldalon a sorok elejére, amelyet én kihagyok. Brandl–Tóth G. (2016) sem közli.

¹⁰⁸ A sor elejére utólag beszúrva, szaggatott vonal jelzi a betoldás helyét.

¹⁰⁹ Utána latin mondat, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 291.

¹¹⁰ Eredetileg: *II^{mus}*, átírással javítva.

¹¹¹ A *mondotta az Fa-* szakasz fölé utólag beszúrva: *maga házában*,

ha ne'm haragudna reája, az Leá¹¹²
 nyát meg g̃jogjéttaná, és valamint
 Farago Ilonát, most Baráth Imre'
 Feleségét megh g̃jogjéttottam olyan
 nyavalábúl, (ollyan fűste'l aztis meg
 próbálnám) Patikabéli ezközzel meg
 g̃jogjéttaná, és mihele'st azon dolga
 Molnárnénak le cse'ndesedik, min-
 dgjárt me'g fogja g̃jogjéttani.¹¹³ [9]

10^{mum}.¹¹⁴ Testis Helena Balogh, Francisci Szarvas Uxor, añor *circiter*

37. *Jurata examinata* fassa e'st. Ennek elöt
 te e'g̃ Esztendöve'l az Fate'ns Leánya
 minden tagjára rosúl völt, Kezeitt (ne'm
 birta,) lábait (ne'm birta se'm) fejét, (se-[?]
 vel, se'm) nyakát¹¹⁵ ne'm birta és reszketett¹¹⁶ és eszén
 se'm völt, eg̃kor az Papokhoz Tem-
 plomban (vitte') akarta, ha Segétthe't-
 nének rajta, vinni, az alat Öre'gh
 Bába Jánosné e'löl találta, mondván
 az Fate'nsnek, csak (ne') meg ne' monda-¹¹⁷
 ná, igazéttaná¹¹⁸ ollyanra, ā ki az Fa-
 tens Leányát meg g̃jogjéttaná, me'rt
 ug̃ mond az én Menyem Leányatis¹¹⁹ az
 g̃jogjéttotta me'gh, (fogadá az Fate'ns)
 jollehet ugjan fogja tagadni, de' csak
 könyörögj néki, fel fogadgja g̃jogjé-
 tani, fogadá az Fate'ns, hogj megh

¹¹² A *Leányát* utolsó szótagja kihúzva, a következő sort ezzel folytatja a lejegyző.

¹¹³ Az *é* betű *i*-nek is olvasható.

¹¹⁴ Eredetileg: *12*, átírással javítva.

¹¹⁵ Eredetileg: *nyakával*, átírással javítva, az *l* kihúzva.

¹¹⁶ A *ne'm birta* fölé utólag beszúrva: *és reszketett*. A betoldás jele két vessző.

¹¹⁷ A második magánhangzó fölötti ékezet áthúzza.

¹¹⁸ Az utolsó magánhangzót javította a lejegyző *i*-ről, az *á* fölött két ékezet látszik.

¹¹⁹ A tárgyrag és az *is* utólag erősebb tintával beszúrva a szó végére.

ne'm mondgja néki, Kicsoda igazétot-
 ta hozzája, ā mintis Ludas Molnár-
 néhoz igazétván, az Fate'ns hozzá-
 ja me'nt, s- kérte Xtuś Kinszenve¹²⁰
 désére, hogj g̃jogjéttaná¹²¹ me'g nyo-
 morúlt Le'ányát, (és ha) sokáigh fel
 ne'm akarta vállalni, sok kérésére
 mondotta ā Fate'ns Le'ányának Ludas
 Molnárné, no te'd az térde'mre' az tenye-
 rede't, és Szemeiddel néz az én Szeme'm-
 be'n, ā mint is ugj cselekedvén, (mo) meg
 huzogatta Fate'ns Leánya kezét,
 mondván, me'g rángatták ugjan az
 kezét, de abbúl Se'mmi nyavalája
 ne'm lésze'n, mondván: csak fűrősz-
 szétek ötet,¹²² én nyomorultabis voltam en-
 nél, meg fog gjogjúlui, azután [10]
 tudakozta az fate'ns, minémű fűrdő-
 ve'l (gjogjetsa,) éllén¹²³ felele Molnárné, (vegje-
 tek) 3 Szemétrül, Szemetet Szedgjetek,
 3 pusztá Szűrörül isméth fűve't, és há-
 rom Sárnyomo vere'mbül, három, s- há-
 rom kilencsze'r vize't rocskával, és (azu)
 azután Molnárnéhez vivén azokat,
 mive'l mondá Molnárné, ötet meg
 rontotta (öte't) Bithe' Pörse, ne'm (cse-
 lekedhe'ti) hordhat vize't¹²⁴ magha, és először bizo-
 nyos szurkos fazékat elől vitet-

¹²⁰ A sorban eredetileg *Kinszenvede* szerepelt, a szó vége kihúzva, a következő sorban folytatva.

¹²¹ Az *é* betű *í*-nek is olvasható.

¹²² Az *én* névmás fölé utólag beszúrva: *ötet*,

¹²³ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

¹²⁴ A *hordhat vize't* a kihúzott szótagok elé beszúrva.

vén, s- abban bizonyos cs'omós e'z-
 közök lévén, megh füstölte, há-
 rom¹²⁵ izbe'n, mondván Patikabéli Sze'rszám¹²⁶ ||
 cserépre' áltatta, az
 meg nyomorodot¹²⁷ Személyt, és mind
 az háromszor e'l alut az füst, ugj pró-
 bálta ha cselekedet vagjonne' rajta,
 mert Praeviē mondotta, ha e'l aluszik
 azon ezköz tétemény, ha pedigh
 ne'm, korbács kell néki.¹²⁸
 s- azután monda, hogj (úgj) īghen is
 tétemény van rajta, azután fel-
 leb irt e'z közé'l meg fűrösztvé'n,¹²⁹
 és annak e'lötte', minde'neket ki-
 vert az házbúl, midőn az fördő-
 be'n tette' az Patie'nst, (és) abban az
 fördőbe'n me'ghis gġogjúlt, fizetet
 néki (kétt forintot, amaz kért 4 fl) 5 mariást¹³⁰
 és ā mint meg edgġezet ā Fate'ns
 véle' 2 fl.tal tartozot vólna néki,
 és azértis az Fate'ns Szövíőszékjét
 Molnárné ki ne'm akarta adni, (ké)
 azután mondotta ā Fate'ns maga
 vejéne'k Baráth Györgjne'k, hogj
 azonkét mariást fizesse' me'gh
 Molnárnénaġ, amaz felele, hogj ad-
 dig meg ne'm fizet mīgle'n az kezét¹³¹

¹²⁵ Eredetileg: há- | romszor, a toldalék kihúzva.

¹²⁶ A sor elejére bal oldalon utólag beszúrva: mondván Patikabéli Sze'rszám. A betoldás jele: ø

¹²⁷ Eredetileg: nyomordot, utólag pótolta a kimaradt magánhangzót.

¹²⁸ A sorok elejére bal oldalon utólag beszúrva: mert Praeviē mondotta, ha e'l aluszik | azon ezköz tétemény, ha pedigh | ne'm, korbács kell néki. A betoldás jele: #

¹²⁹ Eredetileg: fűröszte-, javítva.

¹³⁰ A kihúzott rész fölé beszúrva: 5 mariást

¹³¹ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: is

Vallya, hogj Sajo vize mellet Kazári
faluban Bokornénak *Prae*Scribálta
bizonyos csipke¹³² hordozó tott
azon fōrdōtt csinálni, és ottan ta-
nulta, az fūstélest láttá isméth
Gyōngjōs Patán,¹³³ Vargha Mihályné-
túl, Szentelt tōmién, Spaics névū
fū, háromféle e'z kōz Patikábúl,
birs alma¹³⁴ levél, Zab. Kánfort, gjōm-
bért, babért, Palinkában, és bor-
ban meg fōzte', s- azzal ke'nte.¹³⁵ [11]

is, ā melyekré'¹³⁶ ne'm e'melhet, meg ne'm
gjogjéttya, āz Husvéth Ūnnepek^hen
pedigh Molnárné (panaszolkodot egjszer Ludas Mol-
nárné, hogj ket máriassal ados-
sak, és az Fate'ns megh īntette
az vejét, hogj fizessék me'gh, mire
fele'lt Baráth Gyōrgj, hogj ad-
dig me'g ne'm fizet, micle'n az kezeit
is, ā melyekre' roszul van, meg
ne'm gjogjéttya,)¹³⁷ az Fate'ns Leá-
nyához me'nvén, tūszelen ūlvé'¹³⁸ találta¹³⁹ nyá-
lával mólnárné meg kente' Kezeit
az Fate'ns Leányának, és meg gjō-
gjúlt, azután az két máriástis
meg fizették néki. Nagjon gja-

¹³² Eredetileg: *csipkekōt*

¹³³ A *Patán* első magánhangzóján lévő ékezet áthúzza.

¹³⁴ Az *alma* első magánhangzójának ékezte áthúzza.

¹³⁵ Bal oldalon a kérdések oszlopának tetején beszúrva. Nincs jelölés, hogy hova tartozik ez a betoldás, ezért itt közlöm.

¹³⁶ Az *ek* utólag beszúrva; az utolsó magánhangzó feletti két jelölés talán tévesztés eredménye.

¹³⁷ A betoldás a bal oldalon a kérdések oszlopában utólag beszúrva, majd kihúzza. A beszúrás jele: ø

¹³⁸ Eredetileg: *ūlvé'n*, a toldalék utolsó mássalhangzója kihúzza.

¹³⁹ A *tūszelen ūlvé'* fölé utólag beszúrva.

nakodik az Fate'ns, hogj Ludas Mōl
 nárné azért vesztette' meg Leá-
 nyát, hogj bizonyos elveszet¹⁴⁰ Ludakot¹⁴¹ Ke-
 zébe'n értte',¹⁴² és véle, iránta pōre'
 vólt, és mindenkor fenyegette' Fa-
te'nst Molnárné, hogj meg bánya.
 mive'l az Fate'ns Ludgja[i]is¹⁴³ el vesz-
 te'k, gjanakodot. midōn pedigh
 utolszor az keze'itis meg g̃jogjé-¹⁴⁴
 totta, mondá Ludas Molnárné, hogj
 már Semmi gondgja ne'm lésze'n,
 de Szine' ne'm fog lenni, ā mint
 hogj Szinte'len is az ūdōtūl fogvást.

12.^{mūs}¹⁴⁵ Anna Fūz Joannis Szegedi Uxor, añor circiter 32. Juṛto

mediante fate'tur. Karácsony táj-
 ban az Fate'ns Fiacskája meg ron-
 tatott, noha ugjan ne'm hivattatott,
 Molnárné,¹⁴⁶ (Szomszed) az Fate'ns Szomszéd-
 gjában me'nvén Molnárné, Szomszéd-
 gja hírt adot, hogj ott légjen Mol-
 nárné, tūstén az Fate'ns hozzája
 me'nt, azoñal kérte, hogj vigje hoz-
 zája nyomorúlt fiacskáját, ugj cse-
 lekedvén, mondá Molnárné, ennek
 csak deszkát készécsete'k, azután¹⁴⁷ [12]
 isméth midōn bort ivot, mondá

¹⁴⁰ A *bizonyos Lud* fölé utólag beszúrva, jelölés nélkül.

¹⁴¹ Eredetileg: *Ludgjaít*, a szó vége kihúzva, fölé beszúrva a javítás: *akot*

¹⁴² Eredetileg talán: *érte'*, majd javította a lejegyző.

¹⁴³ Csak a birtoktöbbsesítő jel pontja látszik.

¹⁴⁴ A második magánhangzó *i*-nek is olvasható.

¹⁴⁵ Eredetileg: *13mūs*, majd átírással javítva.

¹⁴⁶ Az áthúzott szó elé, a sor elejére utólag beszúrva.

¹⁴⁷ Alatta egy többszörösen keresztezett jelölés, amely a szöveg folytatására vonatkozik – a párja a következő oldal bal felső sarkában szerepel.

Molnárné, de ne' bussúllyatok,
 e'ne'k¹⁴⁸ még gjenge' az teste, őszve
 for, és utánna vetette, hogj eddīg
 is meg lett vólna, ha merte' vólna,
 g̃ogjettani,¹⁴⁹ de sok szó van re'ája, és azután
 Patikából hozot valami ezkōzt,
 (abbúl,) azzal fūrōsztōtte', (es az alat
 ednehány) es fūstōlte¹⁵⁰
 de az fūrōsztésnek Sem=
 mi hasznát ne'm érzette', hane'm bizo-
 nyos Sirral, melyet Ludas Molnár-
 né Sz. Tamás hájának mondotta,
 meg ke'nte' az kezét, és az ke'ze
 jōbban lett, de az de'rekácskája¹⁵¹
 me'g ne'm kenettetet, mostís (roszu)
 nyomorúlt de'rekára. Ludas Mol-
 nárné meg fogatása után, azLeá-
 nya az Fate'nshe'z me'nt, tuda-
 kozta az Fate'ns¹⁵² hol van azon Zsír||
 mellyel az kezét meg | ke'nte',¹⁵³ felele,
 hogj minden Zsirt az kemenczébe
 vete't, ne'm bányya, ha oda men-
 nekis ke're's'ni. Midōn tudakozta
 az Fate'ns, hogj ki cselekedete'¹⁵⁴ Fi-
 acskájának,¹⁵⁵ rontása¹⁵⁶ felelé, Molnárné, hogj
 ā ki legjobb akaroja, az rontotta

¹⁴⁸ Eredetileg *ez*-zel kezdte a szót, majd javította.

¹⁴⁹ A sor elejére utólag beszúrva.

¹⁵⁰ Az áthúzott *es az alat* fölé utólag beszúrva: *es fūstōlte*

¹⁵¹ Eredetileg: *de'rekát*, átírva. A *de'rekácskája* utolsó magánhangzója is javított, eredetileg talán *-án* szerepelt itt.

¹⁵² A *hol van* fölé utólag beszúrva: *az Fate'ns*. A betoldás jele két vessző.

¹⁵³ Az *azon Zsír felele* szavak fölé utólag beszúrva: *mellyel az kezét meg*; a *ke'nte'* pedig a *kozta* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁵⁴ Eredetileg talán: *cselekedte'*, átjavítva sötétebb színű tintával.

¹⁵⁵ Eredetileg talán: *Fiacskáján*, átjavítva sötétebb színű tintával.

¹⁵⁶ A *felelé* fölé utólag beszúrva sötétebb színű tintával.

me'gh, de ne'm akarta me'g mon-
dani.

14.^{tus} Testis *Circumspectus* Georgius Baráth, Civis, annorum 28. *Prae*Stitō Ju-
ramentō Vallya,¹⁵⁷

13.^{us}¹⁵⁸ Testis Susanna Toth, *Circumspecti* *condam* Michaël Baba Rltā

Vidua, anorum *circiter* 30. *Prae*stitō Jur̄tō
Vallya, hogj el adó Leányának az
job Keze' megh volt rontva ||
és az eszébe'n is foḡjatkozóttvólt¹⁵⁹ taval
némellyeknek javaslásából Ludas [13]
Molnárnéhoz folyamodván kérte,
hogj gjogjéttaná megh nyomorúlt
Leányát, Kiis' megh látván emlé-
tet Fate'ns meg rontatott Leányát,
mondotta, hogj boszorkányok ál-
tal rontatott me'gh azután és¹⁶⁰
azután *circiter* kétszer, s. v. Sörtéles
ganéjával megh füstöltt,¹⁶¹ isméth¹⁶² bizo-
nyos zsirral háromszor, vagj négjsze'r
megh (ke'nvén, és)¹⁶³ valamit ugjan Segé-
te't rajta, injungálta az Fate'nsnek
hogj Leányan való Segéttését Senki
nek megh ne' je'lencse', és hogj az
lába nyomátis megh csokolhátná
azon jó cselekedetéért, aztis mondot-

¹⁵⁷ A vallomás további része nem szerepel itt.

¹⁵⁸ Eredetileg: 14.^a, átírással javítva kissé világosabb tintával. A javító elronthatta a számolás javítását, később is rossz számok szerepelnek.

¹⁵⁹ Bal oldalon a sor elejére utólag beszúrva: és az eszébe'n is foḡjatkozóttvólt. A betoldás jele két vessző. A foḡjatkozótt eredetileg: foḡjatkozás, átírással javítva.

¹⁶⁰ Az azután és bizo- szótagok közé, a sor fölé utólag beszúrva.

¹⁶¹ Eredetileg: füstölte', javítva.

¹⁶² Bal oldalon, a kérdések oszlopába utólag beszúrva: azután *circiter* kétszer, s. v. Sörtéles | ganéjával megh füstöltt, isméth. A betoldás jele: ø

¹⁶³ A ke'nvén szaggatott vonallal is aláhúzva.

ta, hogj meg holt¹⁶⁴ Hodi Fe'renczné' rontotta
megh, Kire'is az Fate'nsnek gjanója
vólt, me'rt midōn ōregh Bába János
Leányát Hodi Ferencz Fiának
Feleséghül adták, az (aj) Leánnyal
adatott ajándékkal ne'm (volt con-
te'nta) elégedet
megh¹⁶⁵ Me'ghirt Ludás Molnárné
az Fate'nsnek praescribalt, hogj csi-
nállyon fördött Leányának, Ki-
lencz Szemét dombon szedet Sze-
métbül, és téli Zöld fübül, mellyet
ugjan az Fate'ns el ne'm követe't. Mi-
vel pedig egésze'n meg ne'm gjo-
gjtotta¹⁶⁶ Leányát,¹⁶⁷ azutánis kérte' Ludas Mol-
nárnét, hogj Segécsen rajta, kiis
felelte', hogj öte't minden Ember
boszorkánynak mondgja, ne'm me'ri
gjogjéttani.¹⁶⁸ [14]

14.^{tus169} Testis Helena Szarvas, Georgij Baráth Consors, anorum circiter

18. Jurata Examinata fass: Taval, most
Esztendeje', mind kezéjre',¹⁷⁰ s- lábaira
megh rontatott (vólt) és esztülis meg
fosztatott vólt az bizonysággh,¹⁷¹ és ā mint gjogjéttá-
sa után mondották, Semmi Szemér-
me't is ne'm tudot, Ludás Mólnárné

¹⁶⁴ A *Hodi* vezetéknév fölé utólag beszúrva: *meg holt*

¹⁶⁵ A kihúzott szavak fölé beszúrva: *elégedet megh*

¹⁶⁶ Eredetileg: *gjogjithatta*, átírással javítva.

¹⁶⁷ Az *azutánis* fölé utólag beszúrva.

¹⁶⁸ A második magánhangzó *i*-nek is olvasható.

¹⁶⁹ Eredetileg: *15. ^{us}*, átírással javítva. Alatta latin nyelvű mondat, amelynél nincs jelölés, hova tartozik. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 294. oldal, 107. lábjegyzet.

¹⁷⁰ Eredetileg: *kezére'*, beszúrással javítva.

¹⁷¹ A *vólt és ā mint* fölé utólag beszúrva: *az bizonysággh*,

által megh gjojtattván, és eszé-
 reis hozatván, mégh az bizony-
 ságh az job kezének ujaira Sem-
 mit ne'm birt, s- orsóját sem pör-
 de'thette', mive'l pedigh mégh az
 bizonyság gjojtása bérébe'n
 kétt mariással adossak vóltak,
 azon kétt máriast kérni me'nvén,
 az bizonyság Ludas Molnárné,¹⁷² ujaitt nyálá-
 val túszele'n¹⁷³ Ludas Molnárné megkente',
 s. azonnal meg gjojtúlt, és semmi
 gondgja ne'm lett, mondotta Ludas
 Molnárné, ha jobban ne'm lészen,
 mennyen hozzája, Szentelt vizzel
 is megh ke'nni, de mive'l az bizony
 ságh¹⁷⁴ Ludas Molnárné nyála meg
 kénésével me'gh gjojtúlt, ne'mis
 me'nt hozzája, me'g parancsolta
 mindazon által Molnárné, hogj azon
 gjojtását Senkine'k meg ne je-
 lencsé'k,¹⁷⁵ s. meg ne' mondgják.¹⁷⁶ [15]

16tus Testis Joannes Baranyi, *Inhabitor* hujus Cittis, annorum circiter 40.

Jurtō mediante' Vallya,¹⁷⁷

(14^{tus}178 Testis Joannes Erdéli, Civis, anorum circiter 30. praestitō Jurtō Vallya,

Most Esztendeje' az bizonyság Fiacs-
 kája megh volt rontva, abban me'ghis
 holt, Husvéth tájban isméth Leány

¹⁷² A sor elejére utólag beszúrva: *Ludas Molnárné*, a sor közepén egy pluszjel jelzi a betoldást.

¹⁷³ A *Ludas* vezetéknev fölé utólag beszúrva.

¹⁷⁴ Eredetileg: *bizony* | *nyos*, átírással javítva.

¹⁷⁵ A *k* utólag beszúrva.

¹⁷⁶ A *k* utólag beszúrva, a *k* alatt szerepel a mondatzáró pont.

¹⁷⁷ A vallomás további része hiányzik.

¹⁷⁸ Eredetileg: *16^{tus}*, átírással javítva *15*-re, majd *14*-re, világosabb tintával.

kajai¹⁷⁹ pedigh¹⁸⁰ mé'g nagjoban megh ront-
 tatott, s kétt hétigh Sem ne'm evet, Sem
 ne'm ihatot,¹⁸¹ mivel az szája bé volt
 kapcsolva, az Bizonyságh Feleséghe
 halván Ludas Molnárnét jó orvosnak
 le'nni, hozzája me'nt, s- bort töltetet
 Nékie', s- kérte', mennye'n Leányká-
 ját gjogjéttani, neheze'n me'nt az
 Fatens házához, midőn pedig az Sín-
 lődő Leánykát me'g látta Molnárné,
 mondá: ez ne'm csak megh van ront-
 va, hane'm meghis van éve', ha¹⁸²
 előb hitatok vólna, Segéthettem¹⁸³ vól-,
 na rajta, de az ā (K[...])¹⁸⁴ Czitromne
 ette' megh, és azt az Szép fiato-
 katis az rontotta megh.)

15^{tus}¹⁸⁵ Te'stis Elisabetha Borsos, Emerici Sūmeghi Conjunx, Anorum circiter

40. Depositō Jurtō Vallya, hogj hal-
 lotta Molnárné Szájábúl, ha ugjmond,
 Török Fe'renczné ne'm nehesztelne
 re'ája, eddigh me'gh gjogjéttotta vólna(,)
 Le'ányát; Szölőkötözés tájban pedig
 az Bizonyságh annya nagjon roszul
 vólt, s. *praescribáltak* Mások,¹⁸⁶ hogj (hagj
 ma koszorút) foghagjma koszorút, meleg
 vize'cskébe'n (tenné) vetné¹⁸⁷ és mellére tenné',

¹⁷⁹ Eredetileg: *Leá- | nya*, átírással javítva.

¹⁸⁰ Kissé tintafoltos a szó.

¹⁸¹ Eredetileg: *iv*-ként kezdte a szót, majd javította.

¹⁸² Eredetileg: *ha e'*, az *a* és az *e'* átírva.

¹⁸³ A második magánhangzó *i*-nek is olvasható.

¹⁸⁴ Egy sötétebb tintával többszörösen áthúzott szó, aminek csak az első betűje olvasható.

¹⁸⁵ Többszörös javítás látszik: *17*, *16* és *15* is olvasható itt, vélhetően a *15* lehetett az utolsó.

¹⁸⁶ Eredetileg talán *h*-val kezdte a szót, majd javította.

¹⁸⁷ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

az mindazonáltal ne'm használt
 néki, hane'm Ludas Molnárné¹⁸⁸ mágá- [16]
 hoz vitette' csonokon az Bizonyságh-
 Annyát, és midōn megh é'rtette' Mol-
 nárné, hogj foghagjma koszorúval
 akarták g'jogjéttani, mondá, ne'm olyan,
 hane'm, ā melly foghagjma Kará-
 csonykor az tál alat vólt, ke'll or-
 vosolni, és neheszteléssel mondotta
 Molnárné, hogj ha tudta vólna,
 hogj ōkis tudnak orvosolni, hoz-
 zá Se'm fogot vólna, s- meghis
 mondotta az Bizonyságh annyá-
 nak, hogj tōb új bort nem fog
 innya, ā mínt meghis holt.¹⁸⁹ (h) vissza vite'tvén az Bi-
 zonyságh az annyát, azon éjczaka
 (az Fiacskája sirt) az Fate'ns Leánykája¹⁹⁰ ||
 nagjon Sirt, kétt
 vagj három izbe'n, nap világhra ke'l-
 vén, sokára észre' vette' az Bizony-
 ságh, hogj az (Fiának) Leányának¹⁹¹ nyakacskája
 félre' vólt te'ke'rétve', két izbe'n is
 Molnárné¹⁹² (ki[?]) mondotta, hogj vitesse' által Molnár-
 néhoz, e'z pedig ne'm cselekedte', egj-
 kor pedig az Fate'ns Leánya, az nyo-
 morúlt Leánykát az úczán hordozta,

¹⁸⁸ A *Molnárné* név alatt egy hetes számra hasonlító jel, amelynek párja a következő oldal bal felső sarkában szerepel; őrszóként funkcionálhat.

¹⁸⁹ Beszúrva bal oldalon a sorok elejére: *és neheszteléssel mondotta | Molnárné, hogj ha tudta vólna, | hogj ōkis tudnak orvosolni, hoz- | zá Se'm fogot vólna, s- meghis | mondotta az Bizonyságh annyá- | nak, hogj tōb új bort nem fog | innya, ā mínt meghis holt.* A betoldás jele: ⚬

¹⁹⁰ Az *az Fate'ns* betoldás a kihúzott szavak elé került bal oldalra, a *Leánykája* szó pedig az áthúzott *Fiacskája* fölé beszúrva.

¹⁹¹ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

¹⁹² Utólag az áthúzott *ki[?]* szótag elé beszúrva.

elől találta Molnárné, az Leány-
 kának nyakát meg tapogatta, és
 egj kevesse' jobban lett
 látta az Bizonyságh testi Szeme-
 ive'l.¹⁹³ s. meg hajt-
 hatta az nyakátis, masodszor is
 hasonlóképpen az úczán, hordozni
 látta Molnárné az Lánykát akko-
 ronīs me'gh tapogatta, meghint¹⁹⁴ job-
 ban le'tt. e'zt Leánykájátúl hallotta az Bi-
 zonyságh¹⁹⁵ Balogh Ilonátúl, Szarvas
 Ferencz Feleséghe'tül mostanában
 hallotta, hogj azon mosó fát, mellyet
 (Molnárné) az Bizonyságtúl kért(,)
 ruhát mos'ni Balogh Ilona,¹⁹⁶ azon
 földőbe'n, me'llyet Baráth Györgj
 néne'k csinált vólt Molnárné,¹⁹⁷ főzte' és e'lis
 hasadott. Azután isméth az (Suly) [17]
 Sulyok el kérese után, az Bizony-
 ságh (Fiacs) Fiacskájának¹⁹⁸ ina haj-
 lásais, mint egj egj tenyérnyire' (hol)
 hol bé gjogjúl, s. hol meg újúl, s-
 mostis roszul vagjon.

15tu¹⁹⁹ Testis Anna Pap, Emerici Baráth Conjunx, annorum circiter 30.

Præstitō Jurtō, Vallya, (hogj) tudgja, hogj
 Baráth Györgj Feleséghe', Szarvas
 Ilona egész tagjára megh vala ron-

¹⁹³ Bal oldalon a sorok elejére beszúrva: látta az Bizonyságh testi Szeme- | ive'l. A betoldás jele: #

¹⁹⁴ Nem egyértelmű, hogy a t kihúzott-e vagy „csak” tintafoltos.

¹⁹⁵ Bal oldalon a sorok elejére utólag beszúrva: e'zt Leánykájátúl hallotta az Bi- | zonyságh. A betoldás jele: ø

¹⁹⁶ Eredetileg: Ilonátúl, a rag és az ékezet kihúzva.

¹⁹⁷ A vólt főzte' fölé utólag beszúrva.

¹⁹⁸ Eredetileg a rövidített rag helyén egy n szerepelt, majd átírva.

¹⁹⁹ 18. ^{uo} szerepelt itt először, majd javította ráírással: 17 és 16 is kiolvasható, majd a többszörösen javított szám fölé beszúrta a 15-ös számot.

tatva, és esztűlis megh foszta-
tott, és hog̃ Molnárné által
g̃jógjéttatott me'gh, mind testére,
s- mind e'szére, az job keze újáj-
val pedig azutánis ne'm foghatot,
hane'm midōn (S) g̃jógjéttásért való
hatra maradot²⁰⁰ bérét²⁰¹ (az 4 mariást) magha házá-
nal le fizette' (Csipkekötőne) Molnár-
nének az Bizonyságh²⁰² Sem Szentölt vize't magha²⁰³
ne'm adot, Se'm isméth más által
adatni, ne'm emléke'zik, (noha azu-)
arrúl se'm tud az Bizonyságh, ha
nyálával me'g,²⁰⁴ kente'e²⁰⁵ vagj sem,
mindazonáltal, jól tudgja, hog̃ az
hátra maradot bérének,²⁰⁶ ||
(4 mariás) le fizetése után, (az ke-)
Baráth Györgj Feleséghe' keze
ujaj me'g jobbúltak, s- foghatot
Véle'.²⁰⁷

16. ^{tus}208 Testis Anna Toth, Georgij Lehotai alias Dudásné.²⁰⁹ Conjunx, annorum circiter 40.

Depositō Jurtō fate'tur, Most Szū-
ret tájban múlt Eszte'ndeje', az
Bizonyságh Fia bete'ghes lévén, Mol-
nárnéhoz vitte' orvosoltatni, Mar-

²⁰⁰ A sor elejére utólag beszúrva: *hatra maradot*

²⁰¹ Eredetileg: *bérében*, a *b* átírva, de nem egyértelmű, hogy *t* vagy *tt*; a rag többi része kihúzva.

²⁰² A *Sem Szentölt* fölé utólag beszúrva: *az Bizonyságh*. A betoldás jele két vessző.

²⁰³ Eredetileg: *ne'm*, átírással javítva.

²⁰⁴ Az igeekötő fölött egy kettes, az ige fölött pedig egy egyes szerepel, vagyis a sorrendet utólag fel akarta cserélni a lejegyző/javító: *kente'e me'g*.

²⁰⁵ Nem egyértelmű, hogy a kérdőszócska előtt van-e *t* betű, talán tévesztés eredménye.

²⁰⁶ Utólag a kihúzott rész elé betoldva bal oldalon a kérdések oszlopában: *hátra maradot bérének*,

²⁰⁷ Az első betű nem egyértelmű, iniciálénak tűnik.

²⁰⁸ Eredetileg *19.na* szerepelt itt, majd átjavítva *18-ra*, *17-re*, végül a többszörösen javított szám fölé utólag beszúrva, világosabb tintával: *16.^{tus}*.

²⁰⁹ A sor fölé utólag beszúrva világosabb színű tintával: *alias Dudásné*.

tonyossi²¹⁰ mondotta az Bizonyság-
nak, hogj az eō Nénnye’ jobban tud
g̃jogjéttani, ā mintis *circiter* kétt izbe’n meg²¹¹ [18]
Kenvén, eg̃jke vessé jobban érzette’ Ma-
ghát, azt mások(túl) által²¹² megh értvén
Ludas Molnárné, hogj máshoz vitte
fiát orvosoltatni, fenyegetéssell
mondotta Molnárné az Bizonyság-
nak, no, ugj mond, megh bánod azt
hogj máshoz vitted, tōle’ m fiadat or-
vosolni, āmintis e’ g̃j hét múlva, az
Bizonyságh az fiahoz ki me’ nvén Szán-
tokhoz, tapasztalta, hogj e’ lsōbe’n²¹³ fiá-
nak az orczulattya dagadozott, azú-
tán isméth égész tagja ōszve da-
gadott, s- puffadot, azt látván (ismét)
az Bizonyságh, isméth Ludas Molnár
néhoz folyamodván,²¹⁴ kérte hogj
g̃jogjéttaná meg nyavalás fiátt,
felele, molnárné, hogj eō Magha ne’ m
viheti az házához, hanem (Szedne)
venne Sárgha földet, és vizbe’n
kevervén tapasztaná fōrōszené megh²¹⁵ dagadozot
fiátt²¹⁶ (tagjaitt)²¹⁷ ugj cselekedvén
az Bizonyságh, megh gjogult az
fia.

²¹⁰ Eredetileg: *Mar-* | *tonyossiné*, az asszonynévképző kihúзва.

²¹¹ A jobb alsó sarokban egy jelölés a szöveg folytatására vonatkozóan, a következő oldal bal felső sarkában szerepel a párja (az *F* és *θ* jelölés kombinációja).

²¹² Eredetileg: *másoktúl*, az *által* az áthúzott rag fölé beszúrva.

²¹³ Eredetileg: *e’ s*-sel kezdte a szót, majd javította.

²¹⁴ Eredetileg: *folyamodot*, átírva.

²¹⁵ A *tapasztaná* fölé utólag beszúrva: *fōrōszené megh*

²¹⁶ Javítás látszik, eredetileg: fiának, de az *n* helyén *á*, az *a* és *k* betűk helyén kétszer *tt* látszik (*fiáátttt*).

²¹⁷ Eredetileg: *tagjaira*, a rag *tt*-re javítva, majd a szó kihúзва.

17^{mus}218 Testis Helena Frank, Moysis Kis' Uxor, anorum circiter 24.

Ad fidem Doño Deo debitam Vallya,
hogj Virágh hétbe'n lészen Eszten-
deje', Ludas Mólnárné az Bizonyság
Urátúl Portiojának le fizetésére 2fl.
ké'rt, az Bizonyságh Ura, (ne'm) mivel
ne'm bizott megh fizetéséhez, nem
adot Néki, mint egj 3 hét múlva
az Leánykájának te'ste' egészle'n
ki fakadozván, kétt hétt alatt meghis [19]
holt nyavalájában. Azután isméth,
mé'gh az Leánykája, meg Sem halálo-
zot, mindgjárt az Fiacskája is
hasonló nyavalában, mint az Leá-
nya volt, ese't, és az egész teste'
ki fakadozot, Csuri Gyurkáné-
val Dekány Istványnéhoz me'nt
fiának gjogjülésára nézve', kiis
mondá, hogj eő ollyas nyavala
gjogjéttáshoz ne'm ért, hane'm Prae-
scribált néki, hogj vakandok
turásbúl földött csinállyon, ta-
lám meg gjogjúl: Azon uttyábul
mindgjárt Ludas' Molnárnéhoz
menvén az Bizonyságh, otthon
ne'm, hane'm más Szomszédgjában
találta öte't, könyörögvén néki,
gjogjéttaná²¹⁹ meg nyomorúlt fiátt,
felele' Molnárné, hisze'n volt
már Doctor kezébe'n, miért fel

²¹⁸ A szám többször javítva, eredetileg talán 21, utána átírva 18-ra, majd 17-re, végül fölé besúrvva a 17^{mus}[s].

²¹⁹ A második magánhangzó í-nek is olvasható.

ne'm fogadta; Mellye't az Bizony-
ság e'rössen tagadván,²²⁰ hogj eő
ottan ne'm lett volna. Addigh
Könyörögvén az Bizonyságh
Molnárnénak sok izbe'n, s- mond-
ván aztis, hogj Rüh volna, fo-
gadná fe'll, sokára (kezébe'n
vévén az gjermeke't)²²¹ kért az Bi-
zonyságtúl, patikában veendő
e'z közért ednehány pénzt, az Bi-
zonyságh adván néki, kezében
vette' nyomorúlt Gyermeke't, e'lől
hozván kétt Szurkos begrécskében²²² [20]
bizonyos iratt, az edgjikbül, melly
sárgha színü ir vala, meg ke'nte'
az Gyermeke't, egj kevessejebben
le'tt, s- Molnárné pedig Gyerme-
ke'n lévő nyavalát, (hol Franczuz-)²²³
nak,[!] s. hol vesztésnek mondotta
le'nni, s- akkoron mindgjárt mondotta
(Levain) ā Bizonyságnak²²⁴ ||
Molnárné, hogj az uczátokbān
vagjon ā ki rontya Gye'rmekeket,
és hozzátok jár mondá ā Bizonyságh hozzánk
ne'm jár más, hane'm Levaj aszszony,
felele amaz, hogj igen is az.²²⁵ Kérdésére ā Bi-

²²⁰ Eredetileg: *tagado*, javítva.

²²¹ A *kezébe'n* csak aláhúzva, a többi azonban áthúzva – valószínűsíthető a törlési szándék.

²²² Alatta a szöveg folytatására vonatkozó jelölés, amelynek a párja a következő oldal jobb felső sarkában van (őrszó).

²²³ Utána többszörösen áthúzva sötétebb színű tintával: *hol Franczuz-*, a következő sor elején lévő *-nak* rag azonban nincs kihúzva.

²²⁴ Az áthúzott szó fölé beszúrva: *ā Bizonyságnak*. A törlés miatt kissé bizonytalan az olvasat.

²²⁵ Bal oldalon, a kérdések oszlopában a sorok elé utólag beszúrva: *mondá ā Bizonyságh hozzánk | ne'm jár más, hane'm Levaj aszszony, | felele amaz, hogj igen is az.* A betoldás jele: #

zonyságnak mondotta Molnárné,
hogj Levajné légjen az. Parancsol-
 ta, hogj másnapra vinnék hozzá-
 ja az Gyermekét, földött fog
 néki csinálni, de ugj mond, ha Le-
 vainé hozzátok fog me'nni vala-
 mit kérni, ne'm kell Semmit adni
 néki, mert az földő ne'm fogh
 hasznos le'nni. Másnapra (estve) regve'l²²⁶ Mol-
 nárné az földőt meg földvén, (oda)
 melly köle's Szalmából, volt, és egész²²⁷ tyuk-
 monyatis tett²²⁸ beléje', és ház sōprōn
 által Szūrte' az földött, megh föld-
 rōsztōtte', és harmad napra regve'l
 oda menvén olajt, s- azután isméth
 káposztát kért az Bizonyságtól
 Levajné²²⁹ de ne'm adtak néki, ā mint Molnár-
 né meg mondotta az Bizonyságnak,
 circīter 2. vagj 3. megh földrōsztvén, (ho)²³⁰ ||
 akkoron meg gjogjúlt²³¹ az Gyer-
 me'k, hogj²³² ne'm fizette'k néki, isméth
 ki újjúlt rajta, hivatta az Bizony-
 ságh Ura Levainét, fenyegetéssel
 mondotta, hogj az fiátt me'gh gjő-
 gjécsa, de (sem ne'm) gjogjótottásá-
 hoz ne'm fogot. Hane'm ugjan [21]
 ugjan csak azutānis Molnárné

²²⁶ Az *estve* szó a *másnapra* fölé utólag beszúrva, majd kihúzva. Utána beszúrva: *regvel*.

²²⁷ Az és fölé utólag beszúrva.

²²⁸ Eredetileg: *vert*, átvitva.

²²⁹ A sor elejére utólag beszúrva, szaggatott vonal jelzi a beszúrás helyét.

²³⁰ A sor elején bal oldalon a kérdések oszlopába szúrva: *circīter 2. vagj 3. megh földrōsztvén*,

²³¹ Eredetileg: *gjogjúlván*, átírva, az utolsó két betű kihúzva.

²³² Eredetileg *ne-* kezdetű szó, majd átírva *hogj*-ra.

által g̃og̃éttatott me'gh. [22]²³³

---

²³³ A 24. oldalon egy négysoros latin nyelvű mondat szerepel, amelyet figyelmen kívül hagyok. Brandl–Tóth G. (2016) sem közli.

50. Molnár Istvánné Kovács Zsófia önvallomási jegyzőkönyve (CCVII. 58.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 58.

Brandl–Tóth G. 2016: 298–303.

Ludas Molnarné Replicaja.

1^{mō} Ad Fassionem Török Feren-
cziana.

Ad 1^{mum} Vallya, hogj megh lehet, hogj
az Iñ az eō képében Reája bo-
csátotta, és hogj régtül fogvást tört
Török Ferenczné reája. Mondgja
aztis hogj Török Ferenczné hoz-
zája hivatta, s. mondotta, Néki, (gjo-
gjéttaná megh, mivel) te rontottál
megh, me'rt Szemeiñe'l láttalak, hogj
reám jöttélés¹ hogj tettem sott, s-
Kenyere't, de ne'm te, ha ne'm Marin-
ka gjött re'á. Tagadgja, hogj macs-
ka képébe'n oda ment vólna, és
csōcsére' ugrott vólna.

Tagadgja, hogj hal Zsirt kért vólna,
és Leányának erejét sem vette ell,
és ugj mond, ne'mise'ō² re'ája, hane'm
meg holt Hódi Fe're'ncznére', és Ba,
logh Susára volt Leánya meg ron-
tása Véget,³ gjanója.

Aztis tagadgja, hogj Szarvas Ferenczné-
és Fejésné által izente vólna,
hogj (n) csak ne' mennyen Török Fe-
renczné panaszra, eō meg fogja
orvosolni Leányát.

¹ Az *él* utólag beszúrva, ezért egybeírva az ige és a kötőszó. A szó alatt két vessző szerepel, vélhetően a betoldás miatt.

² Az *is* utólag beszúrva

³ Eredetileg kisbetűvel, ezt javította ráírással.

Vallya, hogj megh fogta vólt Török
 Ferenczné ke'zét, s. meghis dörgöl-
 te', mutatván néki, hogj Bithe Pör-
 se ugj (tanította) mutatta⁴ vólna (eō) kenni, de
 ne'm ros'z Szándékbúl, s. gonosság-
 búl.

Mondgja, (hogj) nem úgj, hane'm, hogj vólt
 N. Nagj Páll um eō Kglmē azt mondot
 ta, hogj jó legjek, és miglen Szen-
 vedhetem Szenvedgjem, ha pedig ne'm
 té'gjek panaszt. [1]

2°. Ad fassionem Martini
 Agostony.

Ad 2^{dum} Simpliciter ne'gat, hanem hogj
 megh Szidta Agoston Mártonyt,
 hogj az Csizmáját meg nem varta.
 Reliquum etiam ne'gat.

3°.⁵ Ad fassionem Moysis Kis.

Ad 3^{tium}. Vallya, hogj földöt csi-
 nálván Moyses Fianak, (kérdé-
 te', kire' vólna gja) mondotta Moy-
 se'sné, hogj valahova tesz az Iste'n,
 de' Levaj Aszszonyra vagjon gja-
 nóm, mert az Uramatis eō kenteme'g(,
 Séresbúl, kínálta egj máriassal, s-
 akkor el ne'm vette'. Kire felelt
 Molnárné, no, ugj mond, ha hozzá-
 tok fog me'nni Levaj Aszszony
 ne adgjatok nóki[!] Semmit, me'rt
 maghamis félek az veszedelemtül,
 mivel ugj hallottam, ugj mond, Má-
 soktúl, hogj akkor Semmit sem kel
 ki adni.

⁴ A kihúzott szó fölé írva.

⁵ Eredetileg kettes szám szerepelt itt, átjavítva.

- Mondgja, hogj általa⁶ csinált fõrdõ után
is meg nem g̃jogjũlt az Moyses Fia,
Tagadgja aztis, hogj Moyse'snek mon-
dotta vólna, bezzeg meg kũzdõtem
az éjczaka Levaj aszszonynyal.
(Tagja) Tagadgja⁷ hogj (no) fizetet vólna néki, és
hogj azután g̃jogjéttásához fo-
got vólna.
- 4°. Ad fassione'm Catharinæ Ke-
nisz, Andre'æ Toth Uxoris. Ad 4^{tum}. (Ne'gative'.) Tagadgja-
hogj eõ általa rontatott vólna
megh Kenisz Kata.
Mondgja, hogj ne'm õrdõgh képében,
hane'm Emberi e'reje által
mondotta, hogj megh ve'ri.
- 5°. Ad fassionem Joannis Csordás. Ad 5^{tum}. Vallya Molnárné, hogj
Csordás János othon Se'm volt,
azon Kenisz Katával valo ve-
szekedésébe'n.⁸ [2]
Mondgja, hogj mondotta Borsos Ka-
tának no eb ágjában terme't, egj almá-
nyi Kõnyvel meg Siratod, mert vala-
mennyi tyukod bé megj az kertben,
agjon vere'm; De Simmit Sem cse-
lekedé't néki.
- 6°. ad fassione'm Catharinæ Fara-
gho, Andrea Sz. Miklosi Conju-
gis. Ad 6^{tum}. Mondgja, hogj az In eõtet
meg áldván, többet adott néki
mint Sz. Miklosinénak.
- 7^{mum} Ad fassionem Michaëlis Nagj. Ad 7^{mum} Mondgja, hogj másfél véka,
és egj Szakasztóval vólt, és 5 po-

⁶ A második magánhangzó o-ra is hasonlít.

⁷ Az áthúzott szó elé balra besúrvá.

⁸ Alatta, a jobb alsó sarokban egy kettőskereszt, amely a szöveg folytatását jelzi (õrszó). A párja a következõ oldal bal felsõ sarkában szerepel.

8vo. Ad fassione'm Andrea A-
rokszállási.

9no. Ad fassione'm Catharina
Simony Joannis Fejes Uxoris.

10mo. Ad fassionem Helenæ Ba-
logh, Francisci Szarvas Uxoris.

Kurucz Pálné részege'n akkor oda
menvén, az pitvarban őszve rutitván
magát, mondotta hogj ne Süssete'k¹² [3]
(Faragho Kata Menyeis Kozma
rajta ment, és sokat mocskolta)¹³

gácsaja (vólt) let belöle'.⁹ Mondgja, aztis, hogj
Sz. Miklosinénak első pogácsáját(,) Molnárné.

Ad 8^{vum} Midön kente vólna Árok-
szállassinét, mondotta Mólnárné
Néki, hogj (ennek) lába¹⁰ az csontyainak
semmi gondgja nincse'n, hanem
az inai Szakadtak e'll, nyilván
ugj mond, ha meg gjogjúlsszis, Sán-
ta lészöl. in re'liguo ne'gat.

Ad 9^{num}. Affirmativē.

Ad 10^{mum}. Mondgja, hogj másképpen pa-
rancsolta Szarvas Ferencznének,
tudniillik: 3 pusztá¹¹ Szerörül, füve't, 3 mi-
atyákkal, 3 üdvözetet, 3. Hiszek
egj Iñt, hozni, és Szollathlan vize't
hozni, abban mosó fát, és patika
béli Szerszámmal meg csinálván,
abban füröszttötte'. Volt benne' Sz.
Ilona Aszszony pénzeis vólt (benne)

Az Kis fazekacskában pedig Sz.

Tamás hája vólt, s- Szentölt

⁹ A kihúzott *vólt* fölé beszúrva: *let belöle'*.

¹⁰ A kihúzott szó fölé szúrva.

¹¹ Beszúrva a 3 és *szérű* szavak fölé.

¹² Nincs jelölve, hogy hova tartozik ez a szövegrészlet, ezért bal oldalon közlöm, ahogy az eredetiben is szerepel.

¹³ A bal oldalon, a kérdések oszlopában szerepel egy kihúzott mondat, amely nincs megjelölve, hogy pontosan hova is tartozik.

tömién, Isten fája, Szentölt vi-
zis volt benne', de igen ki kenő-
döt be'löle, azzal ke'nte volt
megh.

Aminémü ezközzel pedigh fū-
stölte', volt bis (fa) almafalevél,
Zab, Sze'ntölt tömién, 3 féle
Patikabéli e'zköz, Spaics, Sza-
sza parilla,¹⁴ Szaszafrasza.

Tagadgja, hogj az főrösztés alat
Ki küldöt vólna más Embere-
ket.

Való dologh, hogj még az kétizben való¹⁵ füstö-
lés alat jobban lett(,) az megh
rontot Sze'mélly, s- magha lábán
is jarhatot.

Tagadgja, hogj az rontot Személlyt
nyálával, megh ke'nte vólna.

Úgj emlékezik, mintha Szentölt vi-
zet adot vólna néki valaki s- az-
zal kente vólna megh. (Mellyet
az e'gész) Mondgja hogj úgj mondotta, ha szin-
tén meg gjojjúlis, de ne'm lesz szī-
ne's, valamint Én.

Ezt az egész ház béli Cseléd tagad.¹⁶

11^{mum}. Ad fassionem Anna Füz¹⁷

Joannes Szegedi Conjugis¹⁸

Ad 11^{mum}. Vallya, hogj Segéte't az
Kezén Sz. Tamás hájával, mely-
be'n Iste'n fája, Szentölt tömijén,
és 3 Királyok vize' volt. Es

¹⁴ Eredetileg *f*-fel kezdte a szót, majd átírta.

¹⁵ A *még az füstö-* szakasz fölé szúrva utólag: *kétizben való*

¹⁶ Bal oldalon, a kérdések oszlopában szerepel a kiegészítés, jelölés nélkül.

¹⁷ Eredetileg *Sz-szel* kezdte a nevet, majd javította.

¹⁸ A *g* alatt *n* látszik, felette pedig egy kunkorszerű jel.

	ha meg fogatása néki nem lett vólna, igjeke'zet vólna az dere- kácskájátis meg g̃jogjéttani.¹⁹ [4] Mondgja, aztis, hogj ne'm úg̃j mondot- ta Fűz Pannának, úg̃j mondgják, āki leg job akarója az Szokta meg rontani, ha tud hozzája.
12°. Ad fassionem Susanna Toth, Michaëlis consors Baba Vi. duæ	Tagadgja, (hogj) mondani, hogj ron- tásban lett vólna Leánya, és nem fűstölte' S. v. Sörtéles ganéjával, hane'm kötötte' véle'. Egjekevés (Zsirral) Szalonna Zsirral meg törölte' (véle',) Parancsolta hogj 3szor 3 Kutrol²⁰ Szo- latlan vize't vigjene'k, s- abban fõ- rõsszék Magok az leányt²¹ Ne'm tagadgja, (hogj) mondotta²², hog̃j Senki- ne'k ne' mondják g̃jogjéttását.
13°.²³ Ad fassione'm Helenæ Szarvas, Georgij Baráth Uxoris.	Ad 13^a.²⁴ Tagadgja, hog̃j nyalá- val kente vólna megh Baróth[!] Györgjinet. Tagadgja aztis, hogj mondotta vólna, hogj senkinek ne' mondják az g̃jogjéttást,²⁵ sõtt azt, hogj ha megh mondjákis, nem bánnya, vallyá.
15. Ad fassionem Elisa-	Ad 15um Affirmative'. Ha Isten

¹⁹ Alatta a jobb alsó sarokban kettőskereszt, amely a szöveg folytatását jelöli, párja a következő oldal bal felső sarkában szerepel.

²⁰ Eredetileg *h*-val kezdte a szót, ezt javította.

²¹ A *Magok* után egy pont szerepelt, utána beszúrta a lejegyző: *az leányt*.

²² A *mondotta* után nagyon halványan *e* kérdőszócska és egy vessző látszódik, de bizonytalan az olvasat: lehet, hogy betoldásként értelmezendő.

²³ Eredetileg: 14, a hármas szám halványabban látszik.

²⁴ Eredetileg: 14, a hármas szám halványabban látszik.

²⁵ Az *é* ékezeze nagyon halványan látszik.

bethæ Borsos[?] Emerici Sū-
meghi Conjugis’.

16to.²⁷ Ad fassione’m Anna Pap,
Emerici Barath Uxoris.

17mo.²⁸ Ad fassionem Hele’næ
Frank, Moysis Kis Uxorís.

Segéttené’, azon nyavalájából Pa-
tikábéli ezközzel meg gjogjéttaná
Tagadgja, hogj foghagjma koszo-
ruval kellene bé kötni,
Aztis tagadgja, hogj nehe’szte’lt
vólna, hogj ōkis tudnának orvo-
solni.

Tagadgja, hogj tapogatta vólna Leány
kájának nyakát.

Tagadgja aztis, hogj más által kéret
mosó fát, hanem maga²⁶ mosó fá-
ját tette’ az fōrdōbe’n. Re’liqua
etiam negat. [5]

Ad 16^{tum}. Vallya, hogj midōn
hátrá maradot béréért me’nt
vólna, már akkoris megh
gjogjúlt vólt, és mondotta,
Baróth[!] Györgj Felesége’,
meg csokolván elsőben az
kezét, az Iñ fizesse’ megh,
hogj jót tett véle’.

Tagadgja, hogj fenyegette’ vólna.

Ad 17^{imum} Tagadgja Molnárné,
hogj mondotta vólna, és azért
fel se’m akarta vállalni, mi-
ve’l más Doctor kezébe’n is lett
vólna, és Ne’mis tudta, vólte Dé-
kánynénál Moyses’né nyo-
morúlt Fiával.

---

²⁶ A 2. a fölötti ékezet áthúзва.

²⁷ A hatos szám fölött egy kis ötös szerepel. A javítási szándék a lejegyzőé vagy más személyé is lehet.

²⁸ A hetes fölött egy kisebb méretű hatos szerepel. A javítási szándék a lejegyzőé vagy más személyé is lehet.

Moyses'né pedig e'zt tagad-
gja.³⁰

Zsirral ugjan, melybe'n Sz. Tamás
hája volt, me'g ke'nte'.
Tagadgja, hogj Francúzna^k, vagj
Ve'sztésne'k mondotta volna len-
ni, hane'm hol leves Rűhnek,
vagj Francuznak mondotta
le'nni, és midōn gjogjéttásért
való berét kérte volna Moy-
(sestül) se'snétül²⁹ felelt Moysesné, hogj
Vásárhelyrűl hozot orvosság-
gal élven, azzal g̃jogjűlt
me'g.
Tagadgja, (hogj) Levaj³¹ Aszszonyt
mondotta volna, hogj rontya Gyer-
mekét, hane'm magha Moysesné
mondotta, hogj gjanakodik Levaj-
néra.
Ne'm parancsolta, hógj ha Levajné,
hane'm ha valaki oda megj, ne
adgjon semmit néki.³² [6]
Az földöt Sōprōn által azért Szūrte,
hogj gazos vólt,
Tyuk monyat isméth azért tett belé,
mivel űgj látta másoktűl.
Mondgja, hogj azután ne'mis (hoztá) vit-
ték hozzája g̃jogjéttani³³, hane'm
inkáb dicsekedte'k Moyses'ék, hogj

²⁹ Az áthúzott szótagok elé utólag beírva.

³⁰ Nincs külön jelölés, hogy hova tartozik ez a mondat, ezért az eredeti bal oldalon, a kérdések oszlopában közlöm én is.

³¹ Egy *m* látszik a *v* helyén, nem egyértelmű, hogy erről vagy erre javított.

³² A szó alatt a jobb alsó sarokban egy jelölés, amely a szöveg folytatását jelzi, párja a következő oldal bal felső sarkában szerepel.

³³ Az *é* betű *i*-ként is olvasható, nem egyértelmű.

Vásárhelyrűl hozot orvossággal
g'jogjéttották³⁴ me'gh. Fiukat.³⁵

---

³⁴ A *k* utólagos beszúrás.

³⁵ A *Fiukat* utólag van a végére beszúrva, ezért is szerepel a szó előtt pont. A 7. oldal további részében egy körülbelül fél oldalas latin szöveg szerepel, a 8. oldalon pedig a *Deliberatum est* olvasható. Ezeket a latin szövegrészeket nem közlöm. Átiratukat és fordításukat ld. Brandl–Tóth G. 2016: 307–10.

**51. Molnár Istvánné Kovács Zsófia ügyének ítéletre bocsájtása alkalmából tett feljegyzés
(bírói recapitulatio, CCVII. 59.)**

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 59.

Brandl–Tóth G. 2016: 307.

Ludas Molnárné az gjogjéttásat tanul-
ta

(Bitthe’ Pörse’ Ludas Molnárnét meg rontotta, s- meg gjogjetotta

Hogy¹ Ez Aronné rontotta volna meg Erdeli János Leányát, mondotta

Ludas Molnárné.)²

---

¹ A névelő elé utólag beszúrva. Ezt a mondatot egy másik kéz jegyezte le sötétebb színű tintával.

² Utána latin mondatok, melyeknek átíratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 307. A magyar és a latin rész is egyszer keresztben áthúzva. Az áthúzott részek alatt folytatódik egy latin szakasz, ennek átíratát nem találtam Brandl–Tóth G. (2016) munkájában, azonban itt én sem közlöm.

52. A talán boszorkánysággal vádolt Jámber Katalin bűnügyében a tanácstagok szavazatairól készített jegyzék, melyben a tortúra hat fokozata mellett szavaznak (CCVII. 63.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 63.

Brandl–Tóth G. 2016: 311.

Csipkekötő ellen tortura.¹

---

¹ Az irat többi része latin nyelvű, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 311–2. Ugyanebben a mappában szerepel a CCVII. 61-es számú szintén latin nyelvű szavazati jegyzék, ezt ld. i. m.: 306.

53. Károlyi Ilona ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 65.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 65.

Brandl–Tóth G. 2016: 318–21.

De eo Utrum.¹

1mo Tudgja e’ Láttá e’. avagj hallotta e’ a Tanu, hogj az Deut.

„rumban ne’vezett Károlyi Ilona, valamely Boszorkánságot
tett volna, avagj valakit vagj egissigében, vagj Jozágában
megh rontott volna, vagj is babonaságával gjogjitott volna.

2do Kiket tudna ezen dologhban jo. tanuknak lennj hiti után vallya megh.

Auth.² Primus Testis Stephanus Szabo Inhabitor hujus Liberæ

Civitatis Annor. circiter 36 Corporali Juramento P̄viede
posito, vallya, hogj most recenter ell mult Tavaszal Esztende
je, edgj Záak³ Buzát vett volna, azt ell készítvén az Malomban
vitette volna Kÿs Péter kocsián, maga az Fatens is fell
ülván az kocsira, emlétett Kÿs Peter Fiával, midőn Josa Fe,
rencz Uram házához jutottak volna, látta az Fatens, hogj az
Deutruban nevezett Károly Ilona, az Utza közepén az Szekér
utban (aban[?]) fent állott volna az Fatens midőn közeledvén hoz,
zája félt, hogy’ az kocsi ruddal ell üttetné az kocsis, mon
da az kocsisnak hogy’ lassan járna, Szintin már előtte lévén
Karolyi Ilona az kocsinak, az Fatens fell állott nézvén hogj
hova lett, ell tűnvén előttek, Semmit Sem láttak.

Auth.⁴ Secundus Testis Joannes Kÿs Peter Inhabitor Annor. circiter

26 Juratus Examinatus, vallya ad 1^{mun[!]} Kocsis lévén: midőn Sza
bo István Buzáját tavaszal mult Esztendeje⁵ az malomban vitte volna ||
dél tájban⁶ látta Károlyi Ilo
nát az Utza közepin álva, az Lovakat megh Csapkodván, fell ki,,

¹ Előtte latin nyelvű bevezető, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 318.

² Bal oldalon a *vitette* kezdetű sor elejére beszúrva.

³ Elírás lehet: *zsák*.

⁴ Az *bo István* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva; a *t* tintafoltos.

⁵ A *Buzáját az malomban* szavak fölé utólag beszúrva: *tavaszal mult Esztendeje*. A betoldás jele két vessző.

⁶ A *volna és látta* szavak fölé utólag beszúrva: *dél tájban*. A betoldás jele két vessző.

áltott Szabo István, mondván az Fatensnek, hog̃ lassan járna, mert ne talántán ell üttetné az ruddal az Vén Aszont, az kocsisnak gondgja lévén az Lovakra, az Vén Aszont ell mellőzte az kocsi, maga is azt gondolta, hogj kárt vallott, vissza tekéntvén kér „di Szabo Istvánt, hova lett volna Károlyi Ilona, ki is felele, Semmit Sem látok nem⁷ tudom hova lett. maga sem látta az Fatens [1]

Tertius Testis Circumspectus Gregor. Masa Annorum circiter 32.

Praevio Corporali Juramento, vallya, hogj ennek elötte circiter két Esztendővel az Fatens házánál Puskás Gergely, Erdelyi Gergőly[!] és Csaldj Györgj Urajémék Borosztanak volna, ott ülvén közel hozzájuk Károlyi Ilona is, valamellike találta mondanj, emlétett Károlyi Ilonának formalibus, csak meleggh halál köllene néked Annyok, megh kaczagván magát az Vén Aszoný, monda Puskás Gergely és ā többi, ugjan az volna e'. felele az Fatens, ā Szemibűl is ki latzék, azonban monda Károlyi Ilona, ō edés⁸ Fiaim bizony régen ki gjontam⁹ én abbul, Az Fatens mondotta az Vén Aszon nak, hogj vetné magára ā *Szent Kereszt* jelét, de az Vén Aszony Semmiképpen annak rendj szerént magára nem vethette ā Sz. Keresztet.

Auth.¹⁰ Testis 4tús Prudens ac Circumspectus Franciscus Josa Civis

Annorum Circiter 60, eō quō adstrictus est Juramento fatetur. ez előtt circiter Esztendővel az Fatens maga háza alatt edg̃koron kin ülvén: látta az Zuga Judit¹¹ Halasý Aszont N. Fazekas Ferencz Uram háza mellet az közön főntörőgnj, fell nem kelhetett az Földrűl, monda az Fatens az Szolgájának, eredgj vid oda az Talicskát, lássad mi lölte azt az Vén Aszont hogj fell nem kelhet hozd ide, az mint ell menvén az Szolga, az Vén Aszont oda hozta az Fatens há zához kerdvén az Fatens, mi baja volna, monda az Vén Aszon

⁷ Valószínűleg tévedésből áthúзва.

⁸ Az *ed* betűkapcsolat nem egyértelmű.

⁹ Javítás látszik, eredetileg talán: *törtem*, majd ráírva a másik szó.

¹⁰ Az *kin* és a *mellet* kezdetű sorok elé bal oldalon beszúrva.

¹¹ Az *az* és *Halasý* szavak fölé utólag beszúrva: *Zuga Judit*

ihol lelkem Gyermeke, Karolyi Péla őszve törtt mostanában
kérdzén az Fatens, mi formán jött réad, felele az Vén Aszony
midőn réam jött Ember képiben (jött,) jött¹² az után midőn kénzott,
ördöghe változott, monda az Fatens miért cselekedte ezt raj.
tad, felele az Vén Aszony, azért ugj mond, haragszék réam, hogy
én itt nem lakom, mégh is Fazekas Ferencz Uram nékem fejre valot
vett, eő néki nem, monda az Fatens megh mernéd e' ezeket néki
Szemiben mondanj, megh merem ugj mond, az mint hogj az Fatens
Talicskára tétetvén az Vén Aszont, oda vitette Karolyi Pi.
lához, az Fatens hallatára mindeneket megh mondott az Vén
Aszon Károly Pélának Szemiben, hogj eő rontotta, és törte őszve,
midőn réa jött Ember képiben, az utan őrdögé változott.
Károly Péla arra Semmit Sem felelt. hanem valamely [2]¹³
Páczikával hozza akar[t]¹⁴ ütj az Vén Aszonyhoz, de az Fatens
nem engedte megh ütj.
Auth.¹⁵ Quinta Testis Juditha Zuga Halasiensis hic comorans mendica¹⁶ Annor. circiter
75 deposito corporali Juramento fassa est, hogj most ell
mult Husvét tájban esztendeje lévén: Josa Ferencz Uram
házánál az Leánkáknak tyukmonyakat vitt volna, on
nénd ell menván koldugatnj, mindenütt utánna jártt Károlyi
„Pela, az közre midőn jutott volna az Fatens, megh raga
da(.) Károlyi Péla, mondván néki maid megh tanit,,
lak.¹⁷ te pokolbul jött, mit jársz
itt, Fazokas Ferenczék néked fejre valot adtak, nékem
nem adnak azonban ott valamely Sárocska lévén: abban
béle tapodta Ember képiben jövén réa, minek utánna,
ott rongalta volna, edgjszer csak ell tűnt az Fatens
elől, Sohol Semmit Sem látot, kin űlvén Josa Ferencz Uram

¹² Az áthúzott szó fölé beszúrva. A kihúzott szó pontozott vonallal is aláhúzva.

¹³ A két szótag őrszóként funkcionál: *Pácsi*

¹⁴ Nem egyértelmű, hogy van-e *t*, ugyanis egy tintafolt látható itt – lehet, hogy törlési szándékkal?

¹⁵ A *házánál* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva.

¹⁶ A *Zuga Halasiensis* szavak fölé utólag beszúrva: *hic comorans mendica*

¹⁷ Az *itt* és *nem adnak* kezdetű sorok elejére utólag beszúrva: *maid megh tanit,, | lak*. A betoldás jele: +

az¹⁸ háza előtt, küldötte az Szolgáját edgj Talicskával, és oda vitette, kerdezősködvén tüle, megh beszillette mīnt járt, és mint megh kinzotta Károly Péla, Ember képiben réa jōvén: ell tűnt előle, az utan oda vitette az Fatens Josa Ferencz Uram Károlyi Pélához, mondotta az Fatens Szemiben, hogj miért rontotta volna megh az Sárban belé tapodván: felele Károlyi Péla tagadással,¹⁹ hogj’ eő nem lett volna, valamely pálczával hozzája akar ván ütñj, az Fatenshez, de Josa Ferencz Uram nem enged te. Másodék északára kelvén, Syha Joseph házá nál tártván Szallást az Fatens, kuttya képiben réa menvén az Fatensre, Az haját keménnyen őszve fonta az Fatensnek ébren lévén Semmit Sem alutt az Fatens, az őlében űltt, tapogatván az Fatens, hogj mi volna, tapasztalta hogj kuttya, mind az két fűlej ell lévén vágva, nagj nehezen le vetette az Földre, az alatt mingjárást halván az dobait akkor ott lévő Quartélyos Németh, az Pesz, „terkeivel hozzája hajtott az kutyához mondván bizony Károlyi²⁰ Pela volt itten, ugjan azon északán mind az Németett, ugj az Gazda Aszont megh nyomta. hallotta az Fatens Károlyi Pélátul, hogj Senki Se mondgja az eő kutyáját ebtül Szakatnak mért eő azt nehezen tartya véle hál, mint Gyermekeivel. [3]

Auth.²¹ Sextus Testis Gregorius Kecseks, Inhabitor. Annor. circiter.

55 p̄vio Juramento deposito fatetur. hogj az édes Szüleje megh nyomorodván: Semminémő tagjaiban ép nem volt – minden gjanoságha Károlyi Pélara volt, az mint is ell vitte azon megh nyomorodott Szüleit Gyalura az Orvos

¹⁸ A névelő tintafoltos.

¹⁹ A *t* javítás eredménye, talán *h*-ról, de nem egyértelmű.

²⁰ Eredetileg *Kál*- kezdetű vezetéknév, majd javította a lejegyző.

²¹ A *vitte* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva.

Aszonyhoz, megh mondotta azon Orvos az Fatensnek,
,várostokban Lakik ugj mond az, ki megh rontotta, Fő
Ördőgh, megh fogod látnj, hogj ha haza viszed az Anyá
dat, harmad napjára, oda fogh mennj, az ā ki megh ron,,
totta, bocsánott fogh kérnj, az Anyádtul, az mint ugj
is volt, megh érkezvén az Fatens az Annyával, harmad
napra, házához /: holott az előtt oda nem járt :/ jött
Károlyi Péla, és bocsánott kért az megh nyomorodott
Aszontul, kezét nyuitván néki, de az Fatens Annya nem
adta kezit néki.

Auth.²² Septimus Testis Demetrius Abraham, Civis Annor. circit.

66 Jurat. examinatus. vallya hogj ennek előtte circit.
8 Esztendővel Imre Daninál, valamely Kecskeméti Legény
Kuczora István leányát ell jegjézvén házostársul, azon
Lakodalmj alkalmatossággal, más napra kelvén, Imre
Dani az Fatens házához ment volna, ā beszillette
az Fatensnek, Károlyi Pélának és leányának Szemi
ben, mondván miért nyultál tegnap az Lakodalomban
az Vőlegény Eőcsének az kebeliben, hogj mihelelt
oda nyultál le kölleték esnj az legénnek, fell
nem kelhetett, tiszta Boszorkány vagj, Károlyi Péla
mondván, dolgán találta, hogj ha cselekedtél is
néki, erre Szovára, Eőten lévén az Fatens házánál,
kapván rajta, mindenike 50 kéve nádat égirtek
néki, ezt látván Károlyi Péla, az Fatens fejet
megh dörgölte, mondván, csak had mullék ezen
dologh, temetessék ell ebben az házban [4]

Auth.²³ Octavus Testis Gregorius Erdély Inhabitor. Annor.

Circiter 38 Jurat. Examinatus vallya, hogj nem edgjszer
sok izben hallotta, Masa Gergely házánál kőtekedvén

---

²² A *Kuczora* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva.

²³ A *sok* kezdetű sor elejére bal oldalon beszúrva.

Károlyi Pélával, hogj Boszorkány volna mondván Karoly Pela²⁴ ha az
voltam is, ki gyontam én már abbul.

auth.²⁵ Testis Nona honesta Fæmina (I) Anna Takács, Consors In.

habitoris Josephi Sýha. Annor. circiter 30 Jurat.

Examinata, fassa est. Hogj miulta ez előtti maga²⁶ házában
négy Esztendőnek forgásaigh lakott az fatens²⁷ Szüntelen házára
ment az Fatensnek Karolyi Pila,²⁸ fenyegetődczött, mondván te kutya
megh emlegeted még az én kezemet, az mint hogy gyanosá
ga vagjon volt is réa, hogj eő rontotta megh, mert mi.
„dön ennek előtte két Esztendővel az Templomnál ké
„vül ell esett lábárul, őszve Sugorodván lábaj, mások
vitték házához, mihelest le fektették²⁹ az Fatenst az
Agyra, oda ment Károly³⁰ Péla[?], és megh tapogatta az
labáit, megh könnyebedet³¹ Láta azon nyavalájában az Fatens étzaká
nak idein, Sokan mentenek hozza, kuttya képiben,
és macska képiben akarván[?] megh³² tagadtatnj³³ az Fatensel, az Is
tent, Boldogsághos Szűzet, ([...])³⁴ mindenkor ki ésmérte
az Fatens Károlyi Pelát, szavarul és hogj maga Kuttyája | képehen járt.³⁵ ||
Vallya azt is, midőn edgj
alkalmatosságaval, Halasý Koldulo Eőregh Aszonj Zuga
Judith, házánál lakván az Fatensnek edgj étzaka
látta Szemeivel az Fatens, hogj vörös³⁶ kuttya (vörös ku[?]) képiben, vala
mint magának volt edgj kuttyája Károlyi Péla

²⁴ A *mondván* fölé utólag beszúrva: *Karoly Pela*

²⁵ A *négy* és *ment* kezdetű sorok elé középre beszúrva, bal oldalon.

²⁶ Az *előtti* és *házában* szavak fölé utólag beszúrva sötétebb színű tintával, más kézírással. A betoldás jele: #

²⁷ A *Szüntelen* fölé utólag beszúrva sötétebb színű tintával, más kézírással: *az fatens*. A betoldás jele két vessző.

²⁸ A *fenyegetődczött* fölé utólag beszúrva külön jelölés nélkül, sötétebb színű tintával, más kézírással: *Karolyi Pila*,

²⁹ Javítás látszik, eredetileg talán: *fegtették*, majd átírva.

³⁰ Eredetileg: *Káloly*, javítva, de a keresztnév sem egyértelmű: *Péter*-nek is olvasható, igaz, a *t* ez esetben nem egyértelmű.

³¹ Bal oldalon a sorok elejére utólag beszúrva: *megh könnyebedet*. A betoldás jele: +

³² A *tagadtatnj* fölé utólag beszúrva, sötétebb színű tintával, más kézírással: *akarván[?]* *megh*. A betoldás jele: +

³³ Eredetileg: *tagadtatván*, átírással javítva.

³⁴ Nem olvasható ki a kihúzott szó vagy szótag.

³⁵ A *szavarul és hogj maga Kuttyája* beszúrva a *Vallya azt is, midőn edgj* fölé, a betoldás jele egy vessző. Bal oldalon a sor elejére beszúrva: *képehen járt.*, a betoldás jele egy kettőskereszt. A kimaradt részeket az a másik kéz pótolta, aki korábban is a sötétebb színű tintával javított.

³⁶ A *hogj* fölé utólag beszúrva.

bé menvén az házban, emlétett koldus Aszonnak
 az őliben űlt, mind az Quartélyos Németet, mind
 az Fatenst, űgj az koldus Aszont, megh győtrőtte, azonképpen³⁷ az
 azon északa Sor | jával³⁸ Német hozája hajtván az Peszterkeivel, mondván
 Károlyi Péla volt itt, azt Sok izben mondotta az
 Németh hogj mind maga Karolyi Pélya, ugj leánya
 Boszorkányok, eők gjőtrenek engem, Ugjan vallya³⁹ [5]
 azt is a Fatens, mivel károlyi Péla kuttyája házához járt
 és Sok karokat tett, fenyegette az Fatens, hogj megh löveti
 az kuttyáját, ha ell nem fogja házáat, nagj fenyegetis.
 ,sel mondotta Károlyi Pela, hogj ne bántona az Fatens
 az eő kuttyáját, mert baját⁴⁰ fogja látnj, kedves kuttyája
 volna az eő néki, mind gjermekit, ugj⁴¹ tarttya, etzakan is vé
 le hál, vallya az Fatens midőn agjon lőlték[!] az kuttyáját
 Károlyi Pelának, ugj megh Siratta. Sokszor beszid közben
 mondotta az Fatens Karolyi Pelának, Pela Néne, bi.
 zoný azt mondgják hogj Boszorkány vagj, bizony megh éget
 nek, felele arra Karolyi Pela, de hogj égetnek, ā ki
 megh van, csak megh van az. [6]

N^æ 1mo [8]

³⁷ A *bé menvén* kezdetű sor elejére utólag beszúrva. A betoldás jele: +

³⁸ A sor elejére beszúrva, jelölés nélkül: *azon északa Sor | jával*

³⁹ A *vallya* alatt a jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *azt*.

⁴⁰ Az első magánhangzó *u*-ra is hasonlít.

⁴¹ Eredetileg: *ud*, átírással javítva.

54. Kisgörög Istvánné Sztána ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 67.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 2. 67.

Brandl–Tóth G. 2016: 325–8.

De eò Utrum.¹

Tudgjae? Láttá e', avagj hallotta e' a Tanu? Hogy fent nevezett
kys Göröghe Feleséghe Stána, valamely varáslást vagy
babonaságot, ell követett, és véghben vitt volna, vagj valaki
nek egységében, vagj Jozságában ártott, avagj Babonaságával
valakit, gyógyított, és Segített volna?

Primus Testis Joczko Petrovity Inhabitor hujas, Annorum
circuit. 38 p̄viō Corporali Juramento deposito, Fassus est,
Hogj Lalosa Mihállyal edgj társossághban lévén: valamelly
pénzek az Boltbul ell vezett, mellyet eszre vevén az Fatens; gja,
nosága lévén társára, monda néki, Szerezd elől, az ell vezett
pénzt, mert rajtad követem, mivel a Boltot fell nem verték,
és más bé nem jöhetett az Boltban, az Fatens Társa² Lalosa
Mihály, hallotta, hogy Kys Görögne ollyas varásló Aszony'
volna, ell menvén hozzája, megh beszéllette néki, ménémő kártt
vallott légjen, circiter 20 fl.[?] ell lopták az Boltbul mellyet
megh értvén Kys Görögné, életire fogatta, hogj megh lészen
az pénzek, mondván Lalasý Mihálynak meny ell végj edgī
eleven keszeget, hozd hozám, aval megh cselekszem, hogj megh
kerül az ell vezett pénzetek, ugj is cselekedett az Fatens Társa
oda vitte az eleven keszegett, annak utánna circiter harmad
nappal megh találták ell vezett pénzeket. az Varásló Aszoñak
igértt edgj Aranyat az Fatens társa, nem tudgja megh adtae'.
vagj Sem? [1]³

Secundus Testis Civis Philippus Márkovity, Annor. circiter
22 Juratus examinatus fassus est. Hogj ezen folyó Eszten,

¹ Előtte latin bevezető szöveg, átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 325.

² Az *r*-nél javítás látszik, talán csak meg akarta a lejegyző erősíteni.

³ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *Secundus*

Ct. 67

Annus 1754 die 10ma Mensis 9^{bris}, Nos Infrascripti
 per Commissionem Amplissimi Magistratus, Libere Regis
 Civitatis Regediensis, in negotio Etans, Inhabitationis
 ius Etensani kjs. Dörög Controversialis, per regimus Jaguini
 finem modabilitate subreventi.

De eo Utrum.

Tudjia: katta e' aragi Salhotu e' a Tannu? Höggy sent nevezet
 kjs. Dörög Teleségte Etans, valamely araglás, vagy
 babonáságot, el követelt és végd. ben vitt volna, vagy valaki
 nekijisségében, vagy f. b. ájában áttörte, vagy babonáságot
 valakit gyoggyított és tegitett volna?

Primus Testis Jozsef Bekovity Inhabitor Suias. Anno
 civit. 18. Eius pignoralis Juramento depositis, Testis est,
 Höggy Kalosa Mikályul egy társaságban lévő: valamely
 pénzét az Boltból elvett, melyet ekkor vért az Faters, g.
 noságos lévő társas, monda neki, keregd elöl, az elvett
 pénz, met rajta követem, mivel az Boltos felt nem vette
 és más be nem jöhetett az Boltban, az Faters Társa Kalosa
 Mikály, Salhotu, Höggy kjs. Dörögne vlt az araglás H. Bony
 volna, el nem vlt szájja, megd. befellette neki mérems kate
 velték, lógja, civit. 20. k. el lottak az Boltból, melyet
 megd. értén kjs. Dörögne, elehies fogatta, Höggy megd. k. Bony
 az pénzét, mondván Kalari Mikálynak, megd. ell. végi egy
 eleven k. Bony, Höggy Dörög, avall megd. islelt, Bony, Höggy megd.
 került az elvett pénz, megd. islelt az Faters Társa,
 oda vlté maga az eleven k. Bony, annabánna civit. 22. Bony
 nappal megd. kálaltak elvett pénz, az Faters H. Bony
 igélt egy Honyat az Faters Társa, nem Tudja megd. k.
 vag. Gen?

Ucundy
1

dőben Fársáugh táján, az Faténsnek az Boltyábul ell veszett circiter 45 fl. oberkapitánné Aszonyom is társ lévén az ke, reskedisben, kinek is megh jelentette kár vallyását, ell mentenek Kÿs Görög Felesigihez, kérvén hogj ha valamit tudna Segitte'nj⁴ ell veszett pénzek megh terisében, cselekedné megh', arra mondá Kÿs Görögne, sok Embereknek segitettem károk megh terisében, nek tek is fogok segittenj, csak hozzatok az mit fogok kérnj, elő ször is kért edgj Szánto vasat, azt ell is vitték hozzája, annak után na, edgj eleven Ludat, melyett⁵ midőn oda vitték, fejét, Lábát, Szár nyait ell vagdalta, megh mellesztvén az Ludat, belső részit ki vette, és magánál tartotta, az megh kopasztott Ludat vissza adta az Fatensnek, annak utánna kévánt két Uj Orsót az mellyen mégh nem fontak, és kölest, ezeket mind megh vitték néki, mondván az Varásló Aszony nékik, én az Szánto vasat megh fogom tűzesitte'nj, az kölest réa hintem, valamint az Kő,, les, ugj ki fogh fakadoznj az orczája annak ki ell vitte az pénzt, valahányszor oda ment az Fatens az Aszonyhoz, minden koron biztatta hogj megh kerül pénzek, nem meszé lakik tű letek ugj mond az Fatensnek, az ki ell lopta, ha nékem Szabad volna, magam fell venném az hova rejtette, de megh nem ma rad, mind addigh, migh megh nem viszi pénzeteket, az mint hogj edgj hét alatt, nem azon Boltban, az honnénd ell lop-⁶ ták az pénzt, hanem ugjan más Boltban, az mely ugjan a Fatense, megh vitték az pénzt, az Boltnak Pallyásán,⁷ azon Söveghben, melyben volt le eresztették, mely Boltot midőn fel nyitottak volna ott találták ell veszett pénzeket, min den kár nélkül, vallýa az Fatens, hogj Paplanyos Janko vezette volna először az Fatenst Föllső Városban valamely magjar Em, berhez, az ki is ollyas varáslo volna, de az megh nem mondotta

⁴ Nem teljesen egyértelmű, hogy az *e* mellett valóban van-e aposztróf, ugyanis ez az írnok néhol a *t*-ket is díszíti egy kis kunkorral.

⁵ Eredetileg: *melynek*, átírással javította a lejegyző.

⁶ Az elválasztójel nem egyértelmű.

⁷ A *P* tintafoltos.

néki, hanem igazította Kÿs Göröghnéhez, és ugj mentenek oda. [2]⁸

Tertius Testis, Mihályo Lalosa Annorum circiter 32 Juratus

Examinatus fassus est. midőn ell veszvén Pénzek edgj társosságban lévén, Joczko Petrovittyal, hallotta az Fatens, hogj Philip Márkovitynak is ell veszett Pénze ket Kÿs Görögne térítette megh, kit megh értvén az Fatens, oda ment Kÿs Görögnéhez kérte, hogj ha tudna valamit segittenj ell veszett pénzek megh térisiben, Segittene nékik, hogj megh kerülne, vagj is ki tudhatnák ki lopta ell, aján lotta az Aszony kérésére, hogj fogh segittenj, estve lámpás sal oda kölletett az Aszonyt vezetnj az Bolthoz, az hon nénd ell veszet az pénz. azt megh mutatnj néki, és azonban kért az Varáslo Aszony, hogj azon hordobul, melybül ell veszett az Pénz, vigjen néki az Fatens edgj darabocskat, 3. karácsonj Diót, edgj eleven keszeget, és edgj Szánto lapos vasat, ezt mind megh vévén néki az Fatens, harmad napra ugjan azon Boltban melybül ell veszett az pénz, megh találtak az pénzt, minden fogjatkozás nélkül, ígértaz Fatens az Aszonnak edgj Papucsot, de nem adta megh, az Aszony Sem kérte, hanem ajándekozott 5 polt. Kÿs Görög nénék.

Quartus Testis Jován Malenity, Annorum circiter 36. deposito

Corporali Juramento fatetur. Tudgja bizonyossan, hogj az Deutruban nevezett Kÿs Görögne, Bor Szerető és tékoszlo Aszony, Urának holmi Jozágát ell pazárlotta, hallotta másoktul hogj ollyas varásló légjen Paszúllyal, kinek valamj Jozággha ell vész, megh tudgja mondanj.

Quintus Testis Civis Stephanus Csipak Annorum circiter 22

Juratus Examinatus fatetur. hallotta hogj Kÿs Göröghnē ollyas varásló légjen paszullall, az ell veszett Jozággha megh terítésében. [3]⁹

Testis Sexta Honesta Fæmina Margaretha Csiszmadia

---

⁸ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *Tertius*.

⁹ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *Testis*

defuncti Gregorÿ Molnar relictæ vidua Jurata Examina
ta fassa est, Annorum circiter 80. Hallotta hogj Sokan
beszillettenek Kÿs Görõghne felõl, hogj varáslo Aszony
volna, az mínt hogj maga is az Fatens ennek elõtte¹⁰
3 Esztendõvel Szemeivel látta, hogj valamely magjar Em.
bernek Eõkrej ell vesztenek, azon magjar Ember Varásol
tatott véle, az Paszult látta, hogj hánta. de Cæterum¹¹
nihil.

Septima Testis Honesta vidua Mara Bajality Annorum, circiter¹²

30 Jurata Examinata fassa est. Hallotta az Fatens magá
tul Kÿs Görõgnétül, hogj oda jár hozzája Ober kapitány
Sivánné Aszonyom, de mi véghre nem tudgja, látta az
Fatens, hogj Kÿs Görõghne Sokszor hánta az Babot az
Asztalán, tudgja azt is hogj részéges volt, mellyért Sokszor
dorgálta az Ura. hallotta azt is a Fatens Kÿs Görõgné
urátul beszéllette az Szomszédcsághnak mondván: iholl
micsoda nyomorult vagjok, nintsen másra gyanóságom,
hanem Feleségemre, hogj eõ rontott megh. vallyá azt is
hogj edgj alkalmatossággal, nagj Sirással és nyughatat
lansággal volt, az Fatens Gyermeke, oda ment estve felé
az Fatens házához Kÿs Görõgné, mondván az Fatensnek,
Szánom ezen Kÿs Gyermekeket, de nem tighed, azonban valamely
Papirosban valamj Porocskát adott az Fatensnek, mond
ván, magad tejében ad bé az Gyermeke^{nek} ezen port megh
innya, és megh Szünék az Sirástul(,) mellyet ugj cseleke
det az Fatens, és az Gyermeke^{nek} Semmi gondgja nem lett.
ell vezett pénze iránt is gjanóságha volt az Fatensnek [4]¹³

Kÿs Görõgnére, mellyet midõn rajta követett volna, monda az
Fatensnek, ha Szépen kérted volna, és haraggal réam
nem fogtad volna, megh került volna pénzed, az Fa

¹⁰ Az utolsó magánhangzó javított, talán *o* szerepelt eredetileg.

¹¹ Az utolsó betű után fentebb egy *n* betűre hasonló jelölés, a rövidítést jelölheti.

¹² A *circit* fölött szerepel egy jelölés, de nem egyértelmű, hogy micsoda – talán 7°.? A rövidítést is jelölheti.

¹³ A jobb alsó sarokban, örszóként funkcionál: Kÿs

tens pedig azon okbul gjanakodott Kys Görögnére
 hogj az előtt pénze nem volt, de mihelest az Fatens Pén.
 ze ell veszett, mindgjárást ezüst Tüjét az korcsmárul ki
 váltotta, az Fatens Kys Göröghné Urának is panaszol
 kodott ell veszett pénze iránt, először azt mondotta, hogý
 nem edgjéb dolga, hanem Felesigie', annak utánna ta
 gadta, hallotta azt is az Fatens, midõn kys Görögh dor.
 gálta Feleségít, hogj eõ rontotta volna megh egisségiþen,
 mondotta kys Göröghné én, én rontottalak megh ugj mond.

Testis Nona¹⁴ Honesta Fæmina Anna Csiszár, Consors Stephani

Csipak Sub conscientia examinata Fassa, Sok izben látta
 Szemeivel, midõn valamely kár vallott Emberek mentenek Kýss
 Görögnéhez, hánta az Asztalon az Babot, Széllel, ide S-
 tova, tudgja azt is az Fatens, hogj igen bort Szerető Kys
 Görögné, mihelest valamit kaphahatott,[!] az korcsmára vitte
 hallotta az Fatens Kys Göröghnéül, hogj vásárhelyiek is
 voltak nála ell veszett Jozágok végett, azoknak is megh
 mondotta hol légjen, és megh kerül-e'? vagj Sem?

Testis Decima Honesta Fæmina Dorothea Mora Annorum circiter 37 [5]¹⁵

Jurata Examinata fassa est, látta edgj alkalmatossággal Kys
 Görögnénél jelen lévén: hogj ennyhány Aszonyok előtt, az
 Asztalon hánta kys Göröghné az Babot, de reliquo nihil.

Testis Undecima, Honesta Fæmina Martha Ivanova Consors Joan,,
 „nis Malenittý, Annor. circiter 27, Jurat. Examinat. Fassa est, látta
 Szemeivel az Fatens, és tudgja bizonyossan, sokszor varáslott
 kys Görögné Babbal, némely kár vallott Embereknek megh téren
 dõ Jozágok felõl, hallotta az Fatens kys Görögné Urátul ezen¹⁶
 Szokat(,) mondván; azulta hogj megh vertem Feleségemet, megh nyo.,
 morodtam kezeimre, és Lábaimra, az mint hogj most is nyomorúlt.
 hallotta az Fatens, hogj Kys Görögh Szidta az Feleségét, mond

¹⁴ Az ezt megelőző nyolcadik tanúhoz tartozó szövegrész latin, amelyet én kihagyok. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 327.

¹⁵ A jobb alsó sarokban, örszóként funkcionál: *Jurat*.

¹⁶ Eredetileg *m*-mel kezdte a szót a lejegyző, majd javította.

ván néki, átkozott, hogj ha bérnék kezemmel, megh taníttaná
lok, mert te rontottál megh engem, arra felelt az Aszonȳ,
ha én is ugj mond. ezen Szavát kȳs Görőghnének, halván
az Fatens, több Szomszedival, pirongatták, hogȳ miért felelne
ugȳ az Urának, ha más megh hallaná roszul járna, melyre
felelt Kȳs Görőghné megh untam már, ā Sok veszekedisét Uram
nak, haragomban mondtam ezt néki. ugȳan vallya az
Fatens, látván ā Szomszédok, hogj nyomoruságában¹⁷ Kȳs Görőgh
nek Gyógjittására nézve hozzá járt az Hohér, melyre hogj
Sok kölcségett tett, megh Szánván ā Szomszédok, mondták Kȳs
Görőghnének, látod ugj mond, menny kölcséggel vagȳon az Urad.
mással gȳogjittattya magát, ha tudsz valamit? miért magad
megh nem gȳogjítod, arra mondá Kȳs Görőgné, ha tudnék Sem
gȳogyitanám ellene valo haragomban, tudgja az Fatens,
hogj részeges volt Kȳs Görőghne, ha mit kaphatott megh itta,
látta az Fatens, hogj Ober KapitánnSivánné¹⁸ Aszonyom is
ott volt kȳs Görőghnénél, melyre mondotta az Fatens kapi,
tánne Aszonyomnak, miért járna oda, arra felelt most vol,
tam, de többször már nem mégjek hozzá. [6]¹⁹

Andreas Siskovitty

Senator. Mp.

Ignatius Rakity (MPia)²⁰

Senator

Joannes Széplakȳ MP

praelibatae Civitatis Cōmissar. [7]

¹⁷ Az első *a* fölött két ékezet szerepel.

¹⁸ Eredetileg: *Kapitánné*, de az utolsó magánhangzó a következő szó első betűjével javítva – ezért szerepel egybeírva.

¹⁹ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *Super*. A következő oldalon öt sorban latin mondatok, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 328. Ezután következnek az aláírások.

²⁰ Más színű tintával írva, majd többször áthúzva.

55. Kisgörög Istvánné Sztána önvallomási jegyzőkönyve (CCVII. 68.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 2. 68.

Brandl–Tóth G. 2016: 329–30.

1735. die 29.^a Martÿ

Ad fassione'm Joczko Petrovity, vallya Szibini Kis Görögné, hogy eő ugyan ho-

zatot vólt edgy eleven Keszeget, és Szántó
vasat, de az Keszeget magha ételére appli-
calta, hane'm az Szánto Vasat erőssen meg-
hevítette', és arra Kőlest hintvén,¹ mondot-
ta, valamint ezen kőles ā szánto² vason
pattogh, ugĵ fakadgyon az orcáján, ā ki
e'l lopta azon Pénzt. Isméth az Fatens
akkoron terhes lévén, az ővét le'vetette',
mondvan: valamint én az én te'rhemet e'l
nem tagadhatom, úgy ā ki azon Pénzt ellop-
ta, el ne tagadhassa, Nemkülömbe'n edgĵ
egész diott, és e'gj gerezd foghagymátt vévén,
kővel őszve törte', mondván akkoronis, va-
lamint az diónak (azeō) edgjmással való
csikorgása,³ és foghagymának az eő szaga
tagadhatatlan, ugĵ el ne tagadhatassék⁴
az Pénz. Igért néki Lalosovity Mihály
2 fl. de egy pohár ighet bornál többet nem
adot Néki.

Lalosovity Mihály Vallya, hogĵ ā midōn Szibīni Kis Görögné fogadta az Pénz

viszsa térését, tizenedgĵ nap mulva talál-
ta me'gh az pénzt azon erszénybe'n, āme'lyhen
az előt vólt, de más hele'n. [1]

¹ Eredetileg: *hintet*, átírással javítva.

² Az *sz* hasonló a más kézírású lejegyzőknél látott *ft* rövidítéshez, itt azonban egyértelműen elkülönülnek.

³ Eredetileg: *csikorlása*, átírással javítva.

⁴ Eredetileg talán: *tagadhana az*, átírással javítva.

Ad fassionem verō Philippi Mark'ovity, nevezet Szibininé (vallya és) re-

cognoscállya, per omnia, uti in fassione extat.

Addit p̄te'reā, hogj az Lud géégéjett kive-
vén, az tūze's szántó vasra tette', mondván,
valamiképpen az Ludnak az géégéje az
Ludban tagadhatatlan(,) Szóllásában, úg̃
ā ki az Pénzt e'l lopta el ne' tagadhassa.
(Azok) Azon babonás me'sterségghét végben
vivén, oda me'nt azon Pénzt el lopó Em-
be'r, nevezet sze'rent Jojás Veszelinovity
Milītaris, kérte Szibininét,⁵ mondván,
most roszúl jártam, (āmint gondolom, úgy
mond, ā Pénz el lopásért,) ha Segethe'cz
rajtam, Segécs, és megh jutalmazom fárad-
sághodat. De Szibininé felelt néki, En nem
segéthete'k⁶ rajtad. Philip Markovity
adot Szibininéne'k edgj fl. fáradságháért.

Ad⁷ Fassione'm Michaēlis Lalosovity per omnia confirmat, & verificat,

Hozzá tévén, hog̃ az hordóbúll⁸ lévő da-
rabocskát azért ké'rte, hog̃ ā midōn 41⁹
paszurt¹⁰ babonás mesterségghre' hánta,
az deszkák¹¹ köze vetette' az paszúrt.

Fassione'm Margare'thæ¹² Csizmadia confirmat, és hogy azon magyar

Embe'r az Eōkre'itis' megh találta reco-
gnoscallya, 56 [dé].¹³ fizetet azon Embe'r Né-

⁵ Nem egyértelmű a szó végén a javítás: *tt* tintafoltos, talán kihúzva, majd még egy *t* szerepel utána.

⁶ A *k* javítás eredménye, talán *m* szerepelt itt eredetileg.

⁷ Tévedésből kihúzva.

⁸ Eredetileg talán: *hordosbú*, kihúzta a betűket, majd a törlés után beírta a ragot.

⁹ Eredetileg talán: 40, a 0 tintafoltos, ráírva az 1.

¹⁰ Eredetileg: *paszuos*, majd ráírással javította *paszuut*-ra vagy *paszullt*-ra, áthúzta az utolsó három betűt, és az *rt*-t beszúrta a szó fölé.

¹¹ A sor elejére utólag beszúrva: az *deszkák*

¹² A keresztnév kissé tintafoltos, ezért kissé nehezen értelmezhető a javítás folyamata: *Marghare'thæ*-ról *Margare'thæ*-ra javította a lejegyző.

¹³ Itt egy rövidítés szerepel: *dénárt*, olvasatában segített Brandl–Tóth G. 2016: 330.

ki¹⁴

Ad fassione'm Mara Bajality, vallya, hogy azon por mellye'tt néki adott, (va)

Gyermeke' részére, Viloglovity névū Civis

hozta Jerusalembūl bizonyos követ, (on-)

abbūl vakarta. Reliquum negat. [2]

Ad fassione'm Annæ Csis'zár vallya Szibininé, Vásárhelieknekis' varáslot

babon el veszet Jóságok véghe't, meg

találtáké, vagy sem, nem tudgya, adtak néki

hol edgy garast, s-hol többet. [3]

---

¹⁴ Egy latin mondat a sorok elejére, bal oldalon beszúrva, átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 330.

56. Bordás Mátyásné Pápai Katalin ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyve (CCVII. 70.)¹

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 70.

Brandl–Tóth G. 2016: 335–8.

Annō 1736 die 2^a Mensis 8bris.

De eo utrum.

Primō Tudgyaē, lattaē, avagy hallottaē ā Tanu, hogy Papaj Katalin, Bordás

Mihálnak Felesége valamel Bűbájoságot, es Babonaságot vitt
volna Vigbe’n, minimőtt? mikor? és minémō ūdobe’n? napalē?
vagy Eczaka.

Secundō Fenyegette nevezet Papaj Katalin Valakitt, es Kōvetkezette az

Ollannak Testében, vagy Joszágában az által artása?

Tertio ménimō Szokatt hallott az Tanu megh irt Papaj Katalintul az

Arestomban való létele előtt, vagy Arestomh^{an} való lételekor

Quartō ménemō Életet Viselt azon Személy hite utan valla megh ā Tanu.

Quintō Kitt tud ellene’ az Tanu Jó Bizonságnak lenyi

Primus Testis Circumspectus Joannes Faragó Civis hujus Citi^s Nostræ

Annorum Circiter 32, depositō p̄viē Corporali Juramentō fate,,
tur ad Primum Deutri Punctum nihil, Ad Secundum, hallotta Fa,,
rago Őrsebettül, hogy midōn Papaj Katalin Tejet Kért² volna aratas
tajban tülō; mively Szolgáló lévén, mem[!] mérészlett adni, azon,,
nal Álmat eresztett reája, es abban az álmában anyira megh
rontatot, hogy máj napigh is Fa=lában Jár, Ad Tertium Quar,,
tum, & Quintum nihil.

Secundus Testis Circumspectus Martinus Faragó Civis, et Inhabitor

hujus Civitatis nostræ Annorum Circiter 60 p̄viē depositō
Juramentō fatetur ad Primum, midōn ā maga Leánya Vikes[?] [1]³
Márton Uramnál Szolgálatban let Volna, akoron Pápai Katalin
hoza me’nvin, es tejet Kérvén tülō, de mivel Szolgáló lévén
nem mérészlett adni emlitet Pápai Katalinnak, akoron Estvére

¹ Az iratnak van egy piszkozati példánya is, és mivel az került elő később, így arra a 70/B. jelöléssel hivatkozom.

² A *Tejet* és *volna* szavak fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

³ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *Marton*

álmat Eresztett reája, annyira megh nyomorította Pápaj Kata,,
lin az leánt, lábaira, hogy mostonában is falában kintelenéte,,
tek Jáрни. Ad Reliqua Puncta nihil.

Tertius Testis Circumspectus Stephanus Márton, Civis, & Inhabitor

hujus Cītis nostrae Annorum Circiter 42 depositō p̄viē Corpo,,
rali Juramentō fatetur ad Primum Pápaj Katalin Szájából hál,,
lotta ennek előttő három Esztendővel ā Fatens, midōn Szalan-
nát Kirt volna ā Fatens Feleségetül Pápai Katalin, nem adhatott
neki mivel nem volt, azom̄ban Kenyeret Kérvén Pápaj Katalin
ā Fátens feleségétül, adott is edgy darabot neki, azal el indulván,
es midōn ā Pitvar ajton⁴ Ki ment volna, meghfenyegette ā
Fátens Feleségét, illen Szokal; Nó Szalannát nem attal de
ōrōmest adnál ha adhatnál, es az után mint edgy harmadnáp
ra nyomorutta lōtt ā Felesége, es most is nyomorek. Ad-
Secundum, & Tertium nihil, Ad Quartum Vallya hogy midōn-
másutt is Kiregetett volna, ha ne'm attak neki, hasonlóképpen
nyomorékka tette űket.

Quartus Testis Circumspecti Andræ Kása Contoralis Catharina Engi

Annorum Circiter 35 p̄viē depositō Corporali Juramentō fassa
est ad Primum, Midōn Kapczát Szűtt volna ā Fátens Pápaj
Katalinnak, hozája menvén Pápaj Katalin ā Fatenshez. Tōr
ténvén Pedigle'n, hogy ā menecske leánya látogatassára ment
volna ā Fatensnek, akoronEmlitet⁵ Pápaj Katalin maga Kezit
vigigh huszta ā Fátens Leányának hátán, Eze'n Szokat mondván
Szép Rokás mente ez a tied, az én leányomnak nincsen il
Szép, haza Sem mehetet ā Fátens Menyecske leánya, mert
az Palángban lakván, már is ā Kezej, es Lábaj őszvő vonyattat
tak, āki mind eddigh is ugy Sinlōdik. Ad Reliqua Cætera
Puncta nihil

⁴ Eredetileg *ajtan*, a második magánhangzó megerősítve, az *a* szára viszont nem; halványan látszik.

⁵ Eredetileg *akorom*, a következő szó első betűjével javítva a határozószó utolsó betűje, ezért szerepel egyben a két szó.

Quintus Testis Circumspectus Mathias Király Civis, & Inhabitor hu.,
 jus Civitatis nostræ depositō Corporali Juramentō⁶
 fassus est ad Primum Nagy⁷ hete'n tavali Eszte'n
 dōbe'n Estve Látta ā Fátens, hogy Pápaj Katalin Kivül alván
 az ablak alatt, es az ablakon be hajűlván, háromszor be Ki
 áltot az Gazda Aszonnak ille'n Szokal, Kin vagye? vagy bent vagy? [2]⁸
 mellyre felelt az Gazda Aszon háromszor, Kint vagyok, akkoron
 megh dombolta magát Pápaj Katalin, az Ket szomszéd házafelő
 Pōgdōzvén, es mondván, hogy Ezen Esztendōbe'n, ne'm lisze'n be,,
 ka nálunk, ā mint tapasztaltatik is, hogy ā Fatensnel, es
 ā másigh Szomszédnál(,) eligh vagyon, magánál Pedigh edgy Se'm
 találtatik. A mostani Esztendōbe'n Penigh Felesége ā Fatens
 nek eze'n actust Pápaj Katalintűl látta el Kōvetni. Ad,,
 Reliqua Puncta nihil.

Sextus Testis Elisabeta Pap Circumspecti Joannis Simon Conthoralis
 Annorum Circiter 53 depositō Corporali Juramentō, ad Primum,
 Secundum, Tertium, & Quintum nihil. Ad Quartum egyebett
 ne'm, hanem valla, hogj Tavali Esztendōben Sebes lévén a Fia,
 hozá menyvén Pápaj Katalin ā Fatenshez, Szedés után való,,
 hete'n Kedde'n, Bocskort Kérvé'n emlétet Fátensűl, mind hogy
 ne'm lévén nem adhatott, mert az háznál lévő férfiak is
 nem⁹ voltak otthon, es midōn Pápaj Katalin el ment volna ā Fatens,
 tűl, mondotta ā Fatensnek, hogy annik e'n neked, ha ā Firfiak
 othon ne'm Volnánakis, másnap mint edgy détájban nevezet
 Sebes Fia el Sivalkoda, midōn Pedigh hozá ment volna ā Fa,,
 tens me'nyestűl es az meneczke Szentōlt vizett vétte volna,
 az Gyermekre hintvén, hát mind á hárman el Szédōltek,¹⁰ első
 be'n az Gyermek el eset, az Fátens menyével edgyűt mint az

⁶ A *Civitatis nostræ fassus est ad* szavak fölé utólag beszúrva: *depositō Corporali Juramentō*. A betoldás jele két vessző.

⁷ Eredetileg talán A-val kezdte a szót, majd átjavította a lejegyző.

⁸ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *mellyre*

⁹ Úgy tűnik, utólag a sor elé szúrva.

¹⁰ Eredetileg: *Szédōlvén*, ezt ráírással javította a lejegyző.

holtak az Gyermeke'(.), dültek, es ha az menyet el ne'm huszták
 volna ā Sebes Gyermeke'rül agyon nyomta volna. az midōn
 Pedigh ellōttō való heten az Keze megh romlott volna ā Fa
 tensnek, Pápaj Katalinnak az Ura Szépen megh Gyogyétotta,
 es akkor azt mondotta¹¹ Pápaj Katalinnak ā Fatens, hogy Csak
 neheztelek reád, mert vélekedé'm, hogy té rontottatok, es Szé
 ditettetek el benūnket,¹² akkoron felelt neki, hogy lassabban
 beszélne, es ne' zajogna.

Septimus Testes[!] Elésabetha Faragó, Filia martini Faragó Annorum
 Circiter 15 depositō Corporali Juramento fatetur ad Primum
 hallotta másoktul Gyanakodás képpe'n, hogy Pap Ersebett ha
 zánál lévő Cseledet megh Szédétette volna Pápaj Katalin, es
 akkor az Városon nagy hire is volt, hogy ne'm más Cselekedte [3]¹³
 hane'm Pápaj Katalin. Ad Secundum, nem tudgya ugyan hogy valakit
 fenyegetett volna, mind azon által eze'n foló Esztendōben Kaszá
 lás tájban Emlitet Pápaj Katalin Tejet Kirt volna ā Fatenstül,
 ā Fatens Szolgáló lévén ne'm adhatot, mint hogy ne'm is mirisz
 lett, az utan más nap estvefele nagy alom Gyűtt reája, ugy
 anyira, hogy az ablak alatt le is Kōllott neki fekūnyi, az melly
 alomhan Job Lábára, es Job Kezére megh romlott, melly nyava
 lanak más oka ne'm lehetet, Csak Csupán Pápaj Katalin telles
 ségel Gyanakszék Reája. Ad Tertium, Quartum, & Quintum ni
 hil.

Octavus¹⁴ Testis Helena Varga, Stephani Márton Contoralis Annorum
 Circiter 35 depositō p̄viē Corporali Juramentō Ad Primum
 nihil, Ad Secundum Valla, ennek ellōttō Circiter három Eszten,,
 dōvel Dōmōtōr tájkán való Szerdán, midōn Szalannát¹⁵ Kirt
 volna Pápaj Katalin a Fatenstül, hogy ne'm adhatot neki Pa,

¹¹ Az *n* utólag beszúrva az *o* és *d* betűk fölé.

¹² A *b* javítás eredménye, eredetileg talán *n*-nel vagy *m*-mel kezdte a szót.

¹³ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *hane'm*

¹⁴ Bal oldalon az *Octavus* alatt, a sorok elejére beszúrva egy latin mondat, amelyet nem közlök (Brandl–Tóth G. 2016. sem közli).

¹⁵ A második *a*-n lévő ékezet áthúzva.

paj Katalin megh fenyegetvén ā Fatenset, hogy adnál még
ha adhatnál, az utan negyed napra rea érkezet ā nyavala
fekéllekkal, es iszonu Csondbeli fájdmokal, Kihez Képest
Senkire Sincse'n gyanosága nevezet Fatensnek, hane'm Csak
Pápaj Katalinra, mint hogy előttő való napok^{han} fenegette, Ad
Reliqua nihil.
Etc.¹⁶ [4]

---

¹⁶ Brandl–Tóth G. 2016: 338. alapján.

57. Bordás Mátyásné Pápai Katalin ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyve (CCVII. 70/B.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 70.

Brandl-Tóth G. 2006: 335–8.

Annō 1736 die 2^a Mensis 8bris [...].

De eo utrum

Primo tudgyae, latta, vagy hallottaē a Tanu, hogy Papaj¹ Katalin Bordas

Mihálnak Felesege valamel Bū=bajosságátt s Babonaságatt

vitt volna Vigbe’n, minimōtt? mikor? es minimō Ūdōhen? Napale?

avagy Iczakán?

Secundo Fenyegette Nevezet Tapaj Katalin Valakit, es Következette az

Ollannak Testēhen, vagy Jóságában az által artása?

Tertio Minimō Szokat hallott az Tanu megh irt Tapaj Katalintul

az Arestomhan való Létele előtt, ugy Arestamhan valo létele,,

kor.

Quarto Minimō Eletet² Viselt azon Személy hjte utan valla megh

a Tanu

Quinto Kit Tudna³ ellene’ az Tanu Jo bizonságnak lenni

Primus Testis Circumspectus Joannes Faragó Civis hujus Cittis ||

nostra Anorum Cirter[!] 32⁴ depo

sito p̄viē Corporali Juramento fatetur ad Primum Deutri Punctum

nihil. Ad Secundum hallotta Farago Őrsebetül hogy midōn

Tapaj Katalin Tejet Kirt volna tülō (midon) aratas tajban⁵ ||

mivel⁶ Szolgalo Lévén, me’n[!]⁷ me

reszlet adni azonnal Almott Eresztet reaja es abban az alomhan⁸ anyira megh

---

¹ Eredetileg *T*-vel kezdte a vezetéknévet, majd javította a lejegyző.

² Nem egyértelmű az első magánhangzó, javítás látszik, valószínűleg *i*-ről javította átírással.

³ A *T* helyén eredetileg: *d*.

⁴ A *nostra depo* fölé utólag beszúrva: *Anorum Cirter[!]* 32; a *Cir* szótag helyén egy hármas szám is látszódik, ezt ráírással javította a lejegyző.

⁵ A *tülō* és az utólag beszúrt *mivel* fölé írva: *aratas tajban*

⁶ A kihúzott *midon* és *Szolgalo* fölé beszúrva.

⁷ Javítás látszik, valószínűleg eltévesztette a betűket: ’nem’.

⁸ A *reaja anyira megh* fölé utólag beszúrva: *es abban az alomhan*. A betoldás jele két vessző.

(vagyon) Rontatott⁹ hogy maj napigh is fa Labokon Jar. Ad Ter
tium (nihil &) Quartum & Quintum nihil [1]

Secundus Testis Circumspectus Josephus Szabo Inhabitor hujus Cittis

Annorum Circiter 35 Juratus examinatus fassus est Ad Primum
vallya a Tanus[!] hogy midőn ennek ellottō ot Esztendővel Nyaj Ju,,
hász (60) lévén Bordas Mihál¹⁰ hatvan Ju heján adott volna Számot, azért a
bére' el fogodot, Akoron hallotta, ā Fate'nsnek attya Bordás
Mihál Papaj Katalin Uratul, hogy megh duplan is megh fűzetni
a Nyáj Juhasznak berit, az utatul fogvást említet Fatens
Attya mindétigh¹¹ betegeskedik es. Sinlodigh Egirte is magát Bordás
Mihál hogy megh fogja Gyogjítani,¹² ā mint (is) Ket izbe'n Curalta is
de' Semit Se'm Segetve'n rajta (abban hadta) Akkoron midőn
Curalta Szo Közbe'n mondatta ā Fatens Atyanak hogy Pusztasze
re'n vagyon edgy Lépes Kū attul fogh megh Gyogyulni mastul ne'm
Masodszor[!] is megh mondatta hogy vagyon edgy Tátos őcső neki es,
az fogh (neki) bizonyos fűvet Szent Mihál Napra hoznyi mellytűl
megh fogh Gyogyulni

Quintus¹³ Testis Circumspectus Martinus Farago Civis & inhabitator

hujus Cittis Annorum Circiter 60 p̄viē deposíto Juramento
fatetur ad Primum. Midőn ā maga Leánya Vikes Marton
Uramnál¹⁴ Szolgalot̄an let volna, akoron Papaj Katalin hoza me'nvin
es tegett Kirt tūlō, de mivel Szolgalo léven ne'm mérészlet
említet Papaj Katalinnak adni, Akoron Estvere almat Eresztet
reája, anyirra[!] megh nyomoritotta Papai Katalin (az[?]) az leant¹⁵ Labaira, hogy
mostoná̄ban is fa labokan Kintelen jarni ad reliqua nihil

Sextus Testis Circumspectus Stephanus Marton (deposito Corporali Jurto)

---

⁹ Eredetileg valószínűleg: *rontva*.

¹⁰ A *lévén* és *hatvan* fölé utólag beszúrva: *Bordas Mihál*

¹¹ A *t* helyén eredetileg talán *n* volt, ezt javította ráírással.

¹² Nem egyértelmű, hogy *i* vagy *é*.

¹³ A harmadik és negyedik tanú vallomása latin nyelvű, ezért ezek közlését mellőzöm. Az átiratot ld. Brandl–Tóth G. 2006: 336.

¹⁴ Eredetileg valószínűleg: *-nal* rag szerepelt ('Mártonnál'), ezt javította a lejegyző *Ur[am]-ra*, végül a *-nál* ragot a sor fölé beszúrta.

¹⁵ Az áthúzott szó fölé beszúrva: *az leant*

Civis & inhabitator hujus Cīttis Annorum Circiter 42 deposito p̄viē
 Corporali Juramento fatetur Magaszajabul hallotta Papaj
 Katalinnak ennek előtő három Esztendővel a Fatens, hogy midon [2]¹⁶
 Szalannat Kirt volña ā Fatens feleségetul Papaj Katalin, mivel ne'm
 volt neki ne'm adhatot, azom̄an Kenyeret Kirvén āFátens Felesé,,¹⁷
 getūl adot edgy darabot neki. azal el menyvén Papaj Kata
 lin, es midon az Pitvar ajton Ki ment volna megh¹⁸ fenyegette
 (ha a) ille'n Szokal. No Szalannat ne'm adal, de ōromest adnal
 ha adhatnal. es az utan mind edgy harmadnapra nyomorutta
 Lōtt a Fatens felesége, es mostis nyomorik. Ad Secundum
 & Tertium nihil ad Quartum Vallya hogy midōn masut is
 Kiregetet volna, ha ne'm attak neki, hasoñlo keppen nyomo,,
 rika¹⁹ tōttō uket.

Septimus Testis Circumspecti Andræ Kasza Conthoralis²⁰ Chatarina Engi
 Annorum Circiter 35 p̄viē deposito Corporali Juřto fassa est.
 (hogy) midōn Kapczát Szūtt²¹ volna a Fatens²² Papaj Kataninak[!] hozaja me'n,,
 vin ā Fatenshez Papaj Katalin, Tōrtinve'n Pedigle'n²³ hogy ā (Fatensnek)
 menyecske leanya Latogatassára ment volna (a Fatensnek,) a Fatensnek²⁴ es
 akkoron Emlitet Papaj Katalin vigigh huszta (m) Fatens Lea
 nyanak hatan a Kezet, Eze'n Szokat mondvan, Szép rokas
 Mente ez ā tied, az e'n leanyomnak nincs il Szep, haza Se'm,,
 mehetet ā Fatens menyecske leanya /: mert a Palangban lakvan :/
 (hát) maris a Kezej es Labaj ōszvō²⁵ vanyattattak,[!] ā mint edigh
 is ugy szénylodik[!]. Ad reliqua Cætera Puncta nihil.

Hane'm ez is Jo bizonságh fogh Lennyi Bordas Mihál Papaj
 Katalin Ura elle'n.

¹⁶ A jobb alsó sarokban, ōrszóként funkcionál: *Szalannát*

¹⁷ Az elválasztás jele az *e* és *s* közé fentebb beszúrva.

¹⁸ A *volna fenyegette* fölé utólag beszúrva.

¹⁹ Halványan *e* látszik az *i* helyén, javítási szándék lehet. Nem egyértelmű, hogy a lejegyzőtől származik-e.

²⁰ A *h* helyén eredetileg *o* volt, ezt javította a lejegyző.

²¹ Eredetileg *Su* kezdetű szó, az *u*-t egy nagy *z*-re javította a lejegyző.

²² A *volna* és *Papaj* fölé utólag beszúrva: *a Fatens*

²³ A *Tōrtinve'n* és *hogy* fölé utólag beszúrva.

²⁴ A kihúzott rész fölé beszúrva: *a Fatensnek*

²⁵ A *v* javítás eredménye, *o* látszik alatta.

Octavus Testis Mathias Kiraly²⁶ Civis & Inhabitor Cittis hujus Annorum Circiter 33 Jura
tus Examinatus fassus est ad Primum. Nagy hete'n Tavali
Eszkendőben estve Latta a Fatens, hogy Papaj Katalin Kūvūl[!] allot
az ablak alat be hujulván,[!] haromszor be Kiatot az Gazda
Aszonyának ille'n Szokal, Kinn vagye vagy be'n vagy, mellyre²⁷ felelt
a Gazda Aszon haromszor, Kin vagyok akoron megh dombol,,
ta magat a Ket szomszed²⁸ haza felő Pōgdōzvén
(az ulta) es monda hogy eze'n Eszkendőben nem Lesze'n beka nalunk
amint tapasztaltatik is hogy a Fatensnel (elig) es a masik Szom,,
szednal eligh vagyon, maganal Pedigh (Sz) Semi Sécz²⁹ Az
ide'n Pedigh ā Felesege a Fatensnek³⁰ eze'n actust Papaj Katalintul latta
Cselekedni NB³¹ [3]³²

²⁶ A *Testis Civis & Inhabitor* fölé utólag beszúrva: *Mathias Kiraly*. A betoldás jele két vessző.

²⁷ A *re* javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy miről lett javítva.

²⁸ Eredetileg: *szomszedokra Pōgdōzvén*, a toldalékok és az ige kihúzza.

²⁹ Az utolsó betű *z*-t formáz, valószínűleg tévesztés.

³⁰ A *Felesege* és *eze'n* fölé utólag beszúrva: *a Fatensnek*

³¹ A jobb alsó sarokban.

³² A külföldi levő latin szöveg átiratát nem közlöm, ezt ld. Brandl–Tóth G. 2016: 335. oldal 2. lábjegyzetében.

58. Buza Jánosné Molnár Ilona ellen tett tanúvallomások jegyzőkönyve (CCVII. 72.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 72.

Brandl–Tóth G. 2006: 341–4.

De eo Utrum¹

Primō Tudgyaé, Lattaē, avagy hallottaé ā Tanu? hogy molnár Īlona Buza János hitves
Társa Valamely Bubájósságott, s babonaságott Vitt volna Vigbe’n, mitt,
mikor, es micsoda Ūdōben, nappale vagy iczaka.

Secundō Fenyegettette nevezet molnár Ilona Valakit, es Kōvetkezette az ollyannak Te,,
stebe’n, vagy Jozságában az altal artása.

Tertiō Minimō Szokatt hallott az Tanu megh irt Molnár Ilonatul

Quartō Ménēmō elettet Viselt azon Felleb irt Szemil hite Utan mongya megh ā Tanu

Quintō Kitt tudna Ellene’ az Tanu Jo bizonságlnak lenni.

Primus Testis Circumspectus Emericus Baka Civis, & Inhabitor hujus Civitatis nostra

Annorum Circiter 77^m Juratus Examinatus fassus est ad Primum Deeo utri

Punctum. Valla hite utan ā Tanu Pataki Andrasnetul hallotta edgykor

hogy midōn Tūzert ment akkor Tapasztalta, hogy edgy fazékban Kōvett főzött

volna, tudakozván Molnár Ilonatul emlitet Pataki Andrásne, hogy mert

fozni fazékban ā Kōvett, mellyre’ Molnár Ilona felelt, hogy re’a Veszem az

ebatta Kurvait. Ad Secundum, Tertium, & Quartum nihil. Ad Quintum

Görōgh mátyást, Babarczi Gergelt, Tott Fere’nczet tudgya jó tanuknak lenni.

Authenticata Confirmat.²

Secunda Testis Helena Zsoldos³ Circumspecti Andreae Pataky Civis, & Inhabitoris

hujus Civitatis Nostrae Consors⁴ Annorum Circiter 30 Jurata Examinata fassa est

ad Primum, Megh iltebe’n az első Urának tūzert ment volna Molnár

Ilonához, akkoron látván, hogy edgy (bográcsban) fazékban⁵ edgy darab Kōvet-

főzöt emlitet molnár Ilona, tudakozván mert Cselekedne? Felelte

ā Fatensnek, hogy re’a Veszem ā menkū atta Kurvait, edgy Kis

mesterséget Csinálok; Csak hamár első Casus után, Tartván *Salvo Respectu* edgy

¹ Az oldal tetején 4 soros latin szöveg, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2006: 341.

² A *Secunda* alatt, bal oldalon beszúrva: *Authenticata Confirmat*.

³ A hiányzó *l* betű utólag beszúrva, világosabb színű tintával.

⁴ A *Nostrae* és *Annorum* fölé utólag beszúrva.

⁵ Az áthúzott szó fölé beszúrva.

Kutyácskát, Molnár Ilona, midőn ā Fatens feit volna, Csak Gyakorta
az Tehenej Között forgodott, es midőn le tette ā tejét, azonnal belenyalt
az tejbe'n, midőn Kergettik ā Kutyácskat, akkor ā Kapuk tetején
Csak által ugrott, es ment arra ā helre', holly az Teheneket fejte
az Aszonya Molnár Ilona. Masodnap Regvel ismigh fejnyi ment
ā Teheneit, akkor látta ā Kutyácskat, hogy ā Ket első Lábát az [1]⁶
az Tehene tőgyére föltötte', es Szopta ā Tehe'n Csöcseit
hoza adván hogy hoza me'nve'n ā fatenshos[!],
no jó azon ne fill már el ajandekoztam makaj Posta mesternek a
Kutyátt ne'm Szopja ā Teheneidett⁷ ā Fatensnek Ura Kerget,,
vé'n ā Kutyat, agyon akarta Lūni, akkoris által ugrott a Kapukon, es oda
ā Kutya, Szaladott, ā hol Szokta molnár Ilona fejnyi ā Teheneket, es azon
Eszkendőbe'n Semmi hasznát Sem Vehette', eze'n dologh irant, Kévánt Biro
Uramnak hirt adni⁸ de Molnar⁹ Ilona hoza menyvén ā Fatenshez, es meghKövette.
Valla azt is ā Fatens, hogy molnár Ilona az alutt tejet ā Ke'me'n
czebe be tette', es ott megh hatta agodni, Ki Vévé'n az Fazekakat es
az Turó zsacsokban be' Őntöttő az agott tejet, es Teknyőbe Sűrű a Sava,,
ját, Körül rakván ā Teknyött tejes Fazekakal, akkoron bele allott
a teknyő Szavóba, le Kapván ā Fejkőteit, megh mosván fejkötővel ā
Labait, az után Ki Szállott ā Teknyő Savóbúl azon Savóban es
fejkőteivel ā Tejes fazekakat megh mosta¹⁰ az utan azon Savoval itatta ā Tehe
neit. Rovid Ūdō mullva ā Fatens Tefelt őszvő Vervén, edgy fazék
ban Circiter 5 Ices fazekal léve'n ā Teföl¹¹ ||
ne'm akart Őszvő allyanyi, hozaja menyvén ā Fatenshez
molnár Ilona, tudakozta ā Fatenstul hogy mit Csinalna,¹² felelt re'a-
hogy tefelt vert Őszvő, de ne'm akart Őszvő allyanyi, akkoron mond
ván molnár Ilona, hogy nekie volna Kőpűjő Vini hozaja /: mert

⁶ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionálva: *Tehene*

⁷ Bal oldalon a sorok elé függőlegesen beszúrva: *hoza adván hogy hoza me'nve'n ā fatenshos[!], | no jó azon ne fill már el ajandekoztam makaj Posta mesternek a | Kutyátt ne'm Szopja ā Teheneidett*. A betoldás jele: #

⁸ A *de Molnar* fölé beszúrva: *hirt adni*

⁹ A név kezdőbetűjét utólag javította, eredetileg kisbetűvel írta a lejegyző.

¹⁰ A *fazekakat* és az *az* fölé utólag beszúrva: *megh mosta*

¹¹ Bal oldalon a sorok elé függőlegesen beszúrva: *Circiter 5 Ices fazekal léve'n ā Teföl*. A betoldás jele: ø

¹² Eredetileg: *Csinalni*, a főnévi igenév *i* betűjét *a*-ra javította a lejegyző.

ne'm akarta mas hazhoz Ki adni¹³ a Kōpūit :/ hoza Vivin ā Fatens
molnár Ilonához ā Tefelit, de Ōszvō ott Se'm akart allonyi, akkoron
Ki menyvén az Kertēbe, hozott valamitt, mint edgy borsó Sze'm, es bele
vetette ā Tefōlbe'n, Csak hamar Ōszvō alatt, ugy anyira hogy aziros
Vaj tōblōtt mint az tefele volt, mellyet Ki fōzve'n ugy ropogatt¹⁴
mint az Kapusztá, es ne'm lett tōbb belōlō fel icze Vajnál, holott
az iros Vaj volt 7 vagy 8 vizes Ket fūlū fazekal, Latvan hogy
Keves Lōtt belōlō azt is ott hatta ā Fatens. Ad Secundum nihil,
Ad Tertium molnár Ilonának Szajabul hallotta ā Fatens, Ebalōl,,
kōd ne tarcz¹⁵ te anni leant, es tehenet, mert ne'm Értesz hoza. Az-
utan Enyihány Esztendōvel edgy deakat Tartván az hazanál Pōlle
kedēsbe esvén molnár Ilona ā Deákal, akkoron ā Feñs ā Deak
Szajābul, ille'n Szokat hallott¹⁶ Ille'n, amullan Tere'mtette, mikor Enge'm Szent
Gellerd hegyire hordosz abrak Gyanant Szilva magat husz ā fejembē,¹⁷
arra molnár Ilona Semmit Se'm feelt ā Deaknak. Ad Quartum
nihil Ad Quintum az előbenyi Szolgaloját tudgya Jó tanunak le'nni
Hoza adván azt hallotta az Elsō uratul, midōn az Boszorká,,
nyakat megh igetvén, hogy te is Kōzōttōk vagy ille'nAtta, tisztics
megh magadat, mert e'n ōrdōgel ne'm Lakom, Tiszta aszon¹⁸ ne'm hoz
a Szálásrul akoval a Vajátt, de te hosz azert ne'm Vagy tiszta aszony.
Tertia Testis Clara Racz Circumspecti Mathiæ Tott Conthoralis Annorum Cīrci
ter 24 Jurejurando fatetur Ad Primum, Ennekelōttō 11^{dik} Esz.,
tendōvel, midōn ā Fatens Szolgalottban¹⁹ lévén, nala, latta az ōvit
az Ucza Kapu alatt el nyujtotta, es ā Kapu alá ásott bizonyos
hogy az ōvitt az | Kapu ala el nyuj | totta es Levesticon |

¹³ Javítva, eredetileg valószínűleg: *ada*.

¹⁴ Az utolsó magánhangzó inkább *a*-ként olvasandó.

¹⁵ Az utolsó betű *z*-re hasonlít.

¹⁶ Az *Ille'n* fölé beszúrva.

¹⁷ Eredetileg: *fejed*, átírással javította a lejegyző.

¹⁸ Az *s* utólag beszúrva.

¹⁹ Az *a* fölötti ékezet nagyon halványan látszik, és kihúzza.

fiet[?] le ádot²⁰ oda | a Kapu alo[!] ne'm tagadya[!]²¹ [2]²²

fűvet Vulgo Levesticon, es oháját elsőben azon eresztette Ki ā Teheneit, es
be is azon, bizonyos Tömje'nel is Szerdán es Szombaton a Teheneit Ho,,
za adván, hogy edgy Deaknak asztalt tartván az hazánál, Ki Nagyon
farodozott volt, es az Erőtlenségbe'n el Sargult, Kerdeztén tülő az Paj
tássa, hogy Frater roszul vagy te', akkor megh vallotta, es rea is Esküdött
hogy molnár Ilona eötet Szent Gellerd hegyire hordozta: akoron mind
ā Kette'n reaja Támadván, mert Cselekedted ezt molnár Ilona, az utan
mingyart megh Szünt a hordozástul Ad 2^{dum} 3^{tum} 4um & 5um nihil
Hoza adván ā Fatens arra tanította edgy Vén Aszon molnár Ilonat,
hogy Vegye'n edgy Bunda darabott, es tarcsa ā Tehen ala midőn vizellik
es Vigye ā fa vágo Tökere, ott ā moso fával vergye megh. a Fátens
Pedigh Szolgalo Lévén nála, Parancsolta molnár Ilona neki, megh
Köllött Cselekedni, Eczakara anyira fájtak a Fatensnek Kezeje, es La,,
baj maid edgy hetigh ne'm birhatta magát.

(hogy az deakot | Szent Lúca[?] es Sz: | Gergöll hegyere)

Hogy Szent Gergel | hegyire hordozta | azt Szemehe mon
datta az deak | molnár Ilona | nak (es Szettae[?]) | azt recognos
callya mornár[!] | Ilona azert | megh Szitta a | Deakott²³

Confirmat Autenticata.²⁴

Quarta Testis Anna Sőregi Circumspecti Andræ Meszáros Conthoralis An.,,
rum[!] Circiter 39 Jurata Examinata fatetur ad Primum. Lévén edgy Szélaj
tehene' ā Fatensnek, ā mellyet megh ne'm fejhetett, arra tanította ā Fa
tenst Molnár Ilona, hogy Tűzesécse'n megh edgy het luku ló Patkott,
es arra fejje Csocsibül ā Tejet, de ā Fatens ne'm Cselekette, Molnár
Ilona eze'n dolgatt vighbe'n vitte', es azon feit tehenet ā Fatensnek

²⁰ Az o formázása az a-éhoz hasonlít.

²¹ Bal oldalon a ter, tendővel, az Uca kezdetű sorok elé beszúrva: *hogy az ővitt az | Kapu ala el nyuj | totta es Levesticon | fiet[?] le ádot oda | a Kapu alo[!] ne'm tagadya[!]*

²² A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *fűvet*

²³ Bal oldalon jelölés nélkül a sorok elé beszúrva: (hogy az deakot | Szent Lúca[?] es Sz: | Gergöll hegyere) | Hogy Szent Gergel | hegyire hordozta | azt Szemehe mon | datta az deak | molnár Ilona | nak (es Szettae[?]) | azt recognos | callya mornár[!] | Ilona azert | megh Szitta a | Deakott

²⁴ Bal oldalon a sorok elé beszúrva a *Quarta* alá: *Confirmat Autenticata*.

atta. Ad Secundum ā Fatens Edgy Szoknyán Pöllekedésbe'n esset²⁵ mel,,
 lett²⁶ Szolgálottya~~ban~~ ĩgirt ā Fatens őcsēnek, akkoron megh fenyegette,
 hogy Vargy Meszarosne', mert Koporso Jártaigh megh fogod banyi
 eze'n Cselekedetedett, es Sippal dobbal bele űtköztek²⁷ ā Feje~~be~~ azután
 Circiter 6 Esztendővel megh romlott az Szemeire, mellyekel most
 is nagy Keserves fajdalmakat Szenved, Ad Quartum nihil. Ad Quin,,
 tum Görőgh Matyast, es Babarczi Gergelt, es Tott Fere'nczet tudja
 Jo tanuknak lenni

Autentica Confirmat.²⁸

Quinta Testis Chatharina Farkas Circumspecti Michāelis Zombori Conthoralis Annorum

Circiter 50^a deposito Corporali Juramento fatetur Ad Primum Ennek előtő
 mind Urastul Nyavalássak Voltak, Varsany~~ba~~ ment volna az Fátens
 edgy tudos Aszonhoz, akoron molnár Ilona edgy űngőt ada ā Fatensnek
 hogy Varsánban Olvastasson re'a azon orvos, es tudos Aszszonnyal, Az
 Fatens²⁹ Kezi~~be~~ atta Molnár Ilona űngit említet orvos Aszszonnak, midőn
 Keze~~be~~ vette volna az ungott Őszvő hajtogatván molnár Ilona Ungit az
 orvos Aszszon az földhöz Csapta, hogy űneki ne Külgyön Molnár
 Ilona tobszor ollas űngőt, mert eő nagyob boszorkány mint e'n Az
 utan ā Fatens Ket Gyermeke űngét az orvos Aszszon Kezibe'm[!] atta
 es Szepe'n rea olvasott, Kivanta megh Visgalni az eő Tudományat
 az orvos Aszonnak, ugyan megh eczer Kezibe'n atta molnár
 Ilona űngét, megh ismirvin az orvos noha Világtalan léve'n, megh [3]³⁰
 neheztelt ā Fatensre, monda hogy eo is Csak Proballya eőtet, akor is
 földhöz Csapa Molnár³¹ Ilona ungitt, es azt izeni neki, hogy midőn
 haza megye'n, menye'n molnár Ilonához, es mongya megh neki, hogy
 molnár Ilona nagyob boszorkány mint eő, ha Valami Szamvetése
 vagyon vele menye'n hozaja. Minek utanna Pedigh haza irkezet

²⁵ A *mel*., szótag fölé utólag beszúrva.

²⁶ Eredetileg *r*-rel folytatta a szót, ezt javította *l*-re.

²⁷ A *k* utólag beszúrva sötétebb színű tintával.

²⁸ A *Quinta* alá beszúrva bal oldalon: *Autentica Confirmat*.

²⁹ Eredetileg: *Fens* rövidítés, majd elé beszúrta a *Fa* szótagot, az *F*-t javította *T*-re.

³⁰ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *neheztelt*

³¹ Eredetileg: *az*, áthúzás nélkül rájavított a lejegyző.

ā Fatens, es az orvos Aszon izenetit megh monda molnar
Ilonának. Akkoron felelt molnár Ilona ā Fatensnek Eb hitū
kutya hitū mert ne'm olvasott re'a, es Kirte' ā Fatenst, ides Katam
nem is Kōll eztett másnak mondani had mullon magában. Hoza
adván ā Fatens, hogy molnár Ilona el Lopatta az ōcsével a Fa
tens ūngit, el Kereketette' az al részét, es megh igetve'n, mondotta
hogy valamiben megh fogja innya, hogy eō is Gyermekeket hozhasson, mint
a Fatens, a Ki sok Gyermekeket Szūlvén.³²

Joannes Széplaky MP.

Senator.

Josephus' Pállfi MPria.

Senator.

Joannes Barcza

Praelibata Civitatis Juramento Vicenotarius

MPria

---

³² Utána egy négysoros latin mondat, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 344.

59. Buza Jánosné Molnár Ilona önvallomásának jegyzőkönyve (CCVII. 73.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 74.¹

Brandl–Tóth G. 2016: 345–6.

Annō 1737 die 30 Julÿ

Primo²

Mi okert főzted megh bögrecskeben
az Kovet

Követ̄ ne'm főzött hanem Csigátt.

Secundo Micsoda fű magott vetett az
Tefölbe, es micsoda hasznát tudna
azon fű magnak.

Levesticon magott vetett az Tejfalbe'n³

Tertio minemő hasznat tudja az üenk[?]⁴
mellyett az Kapu alat el nyujtott.
es azon fűveknek mellyet az Kapu
ala ásott.

Az ünek⁵ el nyujtásat Kapuja alatt
hegedüsne Anyatul Kuczék Döme
feleségetül, most maga az Ember
Dorosmán lakik, az aszon megh holt
es Levesticon fűvett asott⁶ az Kapuala

Quartō hordoztae az deákott⁷ Szent⁸
Geller hegyire.

Szandane' (vallotta neki) vollatta⁹ hogy az eő
Képihen hordosztak, es az deak is
megh vallotta hogy Szandane hordosz
ta volna az eő Képehen.

Quinto Micscsoda bubájosságatt
tudja az het luku Patkonak

Sipos felesége tanította re'a hogy Csele-
kegye ezeket, mert Ki el vette¹⁰ az Tehe
neinek hasznát megh igh az orczája
Ugyan¹¹ Sjöposnenak¹² megh igett az or

¹ A mappán CCVII. 74-es szám szerepel, magán a dokumentumon 73-as (Reizner is e szám alatt közli).

² A *Mi* fölé utólag beszúrva.

³ Valószínűleg tévesztés az *ā*, ennél az írónknál egyébként az *o* megformázása hasonlít az *a* betűéhez (itt azonban egyértelműen *ā*-ról van szó).

⁴ Az *n* fölött két pont, valószínűleg betűtévesztés szerepel a ragban: *üvnek*.

⁵ Két vonal látható az első magánhangzó felett, az egyik talán betűkihagyást jelölhet, valószínűleg a *v* betűre vonatkozik.

⁶ Az *o* betű *a*-nak is olvasható.

⁷ Az *o* itt is hasonlít az *a* betű megformázásához.

⁸ Eredetileg: *Szengeler*, a *geler* szakasz áthúzva, és a *g* egy nagy méretű *t*-re javítva.

⁹ A kihúzott szavak fölé beszúrva. A javított szóban magánhangzó-tévesztés/csere történnhetett.

¹⁰ A *v* javítás eredménye, valószínűleg *n*-nel kezdhette a szót, ezt javította át.

¹¹ Eredetileg *es*-sel kezdte a szót, majd javította a lejegyző.

¹² Az *i* szárát utólag hosszabbította.

czaja, es el is ment. az városbul. [1]

Sexto Megh fenyegettvén Mészáros

andrasnet, s te rontottademegh.

Septimo az Bundának¹³ micsoda babo,,

naságot tudja

Az bundat Pedigh azért verette megh

hogy ha rea vizellet, es Ganejtit –

azon Ganeját, es vizellet[e]t¹⁴ megh vereti

(megh vereti, tehát) megh ereszti Ki (megh)

rontotta megh az tehenet Posta

agnes anya tanította¹⁵ re’a.

Octavo az űmōgh Gallergyat micsoda

okbul, es micsoda hasznaert Ke

rétette el. es Lopatta el.

Hogy Gyermeke legye’n azért itta megh

az űngbűl ígetet Port. valamelly

tárogato Siposnak felesége tanította

re’a.

Nono bubájóssagatt es babonásagatt

Kitűl tanulta.

Decimo űrdōgel vane’, vagy volte Szō,,

vetsége, ha volt továbbra Kolle¹⁶

tik exeminalni

Az űrdōgōtt látta az ajtó fōlōtt hogy

Kukorikos Szarva es nagy fogu¹⁷

es fűlej¹⁸ voltak mondván hogy ne’m vagy már

mienk mert megh bantod Szandiki

datt.

Undecimo Miforman lōtt ordogel Szo

vetséged [2]

Duodecima Mikor lōtt vele Szōvedsége[!]

13°. Menyi ideigh, s hány Esztende,,

igh

14. Szovale vagy irás Szerint.

¹³ A B javítás eredménye, lehetséges, hogy csak megerősítette a betűt.

¹⁴ Nem egyértelmű a magánhangzó, tintafojtos.

¹⁵ Az o megformázása hasonlít az a betűéhez.

¹⁶ Az első magánhangzó megformázása nagyon hasonlít az a-hoz.

¹⁷ Eredetileg: *foguik*, az utolsó két betű kihúzva. Az u tévesztés lehet.

¹⁸ Utólag beszúrva a sor elejére: *es fűlej*

15.¹⁹ Micscsoda hele'n

16 Micsoda Szandékal, es alkalmatos
ságal

17 Volte akore[!] valaki Jele'n

18 vane őrdōgh Szōvetségerul valami
Jele

19 Kicsoda arra őrsztōnōzōtt[!] [3]

---

¹⁹ Eredetileg: 14, ezt javított ráírással.

60. Hódi Györgyné Kovács Róza pontonkénti vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 75.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 75.

Brandl–Tóth G. 2016: 347–8.

Puncta Interrogatoria

Pro¹ Primo Kele'men Ferenczné Savoly Su

sánna névő Aszon Gyermekeinek
nyakacsáját, Bubájosságoddal-
s Babonaságoddal Te rontottade.

Pro Secundo Födör[!] Örsebet Leankáját

te rontottade', es annak utanna
megh Gyogitottade'²

Pro Tertio Szaloky³ Susannát Losocs

János Feleséget, Fodor⁴ Örsebetet

Leanyostul, Lajos Katat

amarito Gregorio[?]⁵ Sipos

Gergelnet, es Masáne Leanyat te ron..

tottae,⁶ ugy annak utánna felleb

Említett Szaloki Susannát megh

Gyogyetottade'

Tehe'n vajhan megh sutotto a faghajmát es vele

Kenegette' az Gyermecket, dio fa level

bul Pedigh fördött Csinált neki ezt

az mesterseget Pedigh tanulta Kovacs

Kis (anya) annatul Derecski helség

be'n lévetül

Masanet Kőkénne rontotta megh, mert

hallotta Pörlekedéseket es veszekedise

ket gyanobul

Losoncs Jánosnet eő Gyogyetotta megh de a

Sogora Szette fűvet a fördőnek

Pro Quarto Fölleb nevezett Szemelle

ke'n Kivül valakinek másnak,

kinek, es mikor, vagy Egéssébe'n[!]

(a) vagy is jóságában Varázálás,

s Babonaság által ártottá, hán

szor, méképpe'n, micsoda szokal,

ā vagy Cselekedettel.

¹ Utólag beszúrva a sor elé.

² Az *o* betűk formázása ebben az iratban is néhány helyen hasonlít az *a* betűéhez.

³ A *z* utólag beszúrva.

⁴ Javította a vezetéknévet a lejegyző, talán *Foris*-ról.

⁵ A *Sipos* és az utána áthúzott *Gergel* fölé beszúrva: *amarito Gregorio*[?]

⁶ Eredetileg *tod*, ezt ráírással javította a lejegyző. Az előző sor végén valószínűleg az elválasztás jele a két pont.

Pro⁷ Quinto bubájosságott babonáságatt

Kitűl tanultad megh [1]

Pro Sexto őrdőgel vane, avagy volt

Szövetsegéd

NB. Ha ván vagy volt ulteris Inte

roganda

Primo Miiformán(,) lőtt őrdőgel Szövetseged

Secundo Mikor lett megh vele szövéd,

séged.

Tertio Menyi ideigh, s hány Esztende

igh, (m Sz)

Quarto Szovale, vagy irás szerint [2]

Quinto Micsoda heleny

Sexto Micsoda Szandékal, es alkalma

tosagal

Septimo Volte akoron Valaki jele'n

Octavo Vane ordog Szövetségerul valo

valami jeled

Nono Kicsoda tighed arra ősztonőzött [3]

Interrogatoria circa intoxicanom & adulterium

Primō Gyermekek Szörű anyának az

el mult űdőkhen Szicsánt ígetborhen

megh innya te attade'.

Secundō Fabjan Peter Leankájának abbul

az űvegbül mellyhen Szicsán vala

igett bort imnya[!] te attále'

Tertio Gyermekek Szörű Istvannal Pa

rasználkottale', mikor s melly

Esztendohen.

Vallya hogy Gyermekek Szörű Istvánnal

4 vagy 5⁸ Közösködött, Ennek előttö

6 Esztendövel⁹ [4]

---

⁷ Utólag beszúrva a *Quinto* elé.

⁸ Az áthúzott *Keczer volt* szavak fölé beszúrva: 4 vagy 5

⁹ Jobb oldalon, a lap legalján valószínűleg latin szavak.

61. Hódi Györgyné Kovács Róza ellen tett tanúvallomási jegyzőkönyv (CCVII. 76.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 76.

Brandl–Tóth G. 2016: 349–55.

DE=eo=Utrum?¹

Primō. Tudgyaē, Lattaē, vagy hallottaē ā Tanu, hogy valamelly bubájossá=

ghot, S- babonassághát, Kovács Rosa Hodi György hűtvese² vitt volna véghbe’n, mīt, mikor, és minēmű üdőbe’n, Nappalé, vagy éczakan?

2^{dō} Fenyegettē³ neve’zet Kovács Rosa valakit, és Kővetke’zetē az olyan nak Testében, vagh[!] jóságaba az által Ártása?

3^{tiō} Minēmű eletett viselt felleb neve’zett Személly mondgya megh ā Tanu?

4to Kitt tud elle’ne az Tanu Jó bizonyághnak lenni?

Prima⁴ Testis Honesta Susanna Savolĳ Circumspecti Francisci Kelemen

Conthoralis Annorum Circiter 20. Juĳta Examinata fassa est ad 1um

nihil. Ad 2um. Az Fatens Gyermekeének nyakacskája mind ā

Kett felől nagyon me’gh Csomosodván, ugy annyira, hogy az uisága[?]

megh Sem haithattya, magha házánál ülvén ā Fatens, és Gyerre

két ölēbe’n tartván, hozaja jött Kovács Rosa, Gyermeke^{ne}ĳ nya

kacskáját megh tapogatta, mondvan, formalibus ezen szokál

Eszgett Anyádnak Kőszónhete’d, mert mégh Leány Korában ha:⁵

raguttam megh Re’a, Szalonát Kérte’m túle ne’m adott. Ad

2^{dum} Hallotta hogy fenyege’tte’ magha Urát Hódĳ Györgyet, Ad 3^{um}⁶

Mindenkor az Roszakkal, tarsolkodni, és Reszegeskedni tudgya

Ad 5um Rab Eőrzét, és Keleme’n Eőirse’t tudgya Jó Tanunak

lenni.

Autenticando | Confirmat⁷

¹ Az oldal tetején háromsoros latin bevezető szöveg, átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 349.

² A *vitt volna véghbe’n* fölé utólag beszúrva: *Hodi György hűtvese*

³ Az első *t* tintafoltos, nem egyértelmű, hogy *t* vagy *tt* szerepel-e itt. A múlt idő jele is erősebb tintával megerősítve, valószínűleg javítási szándékkal.

⁴ Eredetileg valószínűleg *Primus*, az *s* lekaparva, az *u*-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

⁵ A két pont inkább az *a* betű alatt helyezkedik el.

⁶ Talán *4* szerepelt itt eredetileg. A hármas mellett szereplő betű nem olvasható ki. Véltetően eltévesztette a számolást.

⁷ Bal oldalra a *Secunda* alá beszúrva: *Autenticando | Confirmat*

Annó 1797. Die 5ta Junij. Nos infrascripti Venis Commissionem et
plurimum Magistratus Libera Regieq; Civitatis Georchensis talem uti
Sequenti Peragimus Inquisitionem.

DB=co=Utrum?

- Primo. Indgyae, Lattae, vagy Ballottae a Tanu hogy valamelly Subapost.
Got, L. babonassagdat, Hovaes Gota, ^{Goti Hottagy dütögetés} mit, mit volyn a végén, mit,
mikor, és minemű Judobin, Hoppaly, vagy Szabany?
G^o Fenyegette nevezet Hovaes Gota valahit, is követgete az oljan
mely Jostebin, vagy Jostigoda az által Artada?
G^o Minemű elvett vitélt feltet nevezet Gemelly monogya megd a Tanu?
G^o Jost tud ellene az Tanu jó bizonylagdual lenni?

Primo. Testis Honesta Chsamma Caroli, circumscripti Francisci Helemen
Condoctalis Amor Cicid 20. Quarta Gaminata Joffa et ad 1°
fidit. Et ad 2°. A Patens Hecmelanels nptinudajaja mmo. i
ked felöl nagyon megd Comododvan, egy amgyra, egy az nifiga
megd Ben Maildathya, magda Judanalulsen a Patens, és Joffe
ket ölelben taxtrán, szaja Jost Hovaes Gota, Hecmelit npt
baosfajut megd tapodatta, mondván, formális az en Gobal
Jost Amymonal Hőzondsetid, mert megd Csany Hecabán ha
raguttam megd Csá, Galonát Hecstén tle nem adott. Et
C^o Hallotta hogy fenyegette magda Urad Hottj Hőgyet, et ad 3°
Mindonpor az Gota val, taxfoltdoni, és Hecceas Hecm gugga
Et ad 5° Gab Jostet, és Helemen G^o et tudgya jó Tamblab
lenni.

Secundo. Testis Chsamma Gab circumscripti Porij Helemen Consois
Amor Cicid 44. Quarta Gaminata Joffa et ad 1°. Magda
Cajat Rajabul Ballotta etmudbajti Haggodvan Hovaes Gota
nals, Hoppal lisen az Patensnél. Imidön Hecse Hovaes Gota,
Heclel Hecis en az Chegeny Hecmelben T. tudni illik az Meny
Hecmelben: ne nyomozogja max anyit, igenis Begiteh usgy
mond Csá fizegetek, melyre mondván az Patens, ordmöt megd
Hecstén, az gygied megd, azca Hecst a Patensnél egy
Hecabatt de nem csóvan néle. Most van az je egy magd, ha ore
labozjat, egy megd gyogulan az Demelo, kftoto kővizes
Laffonals Hecmelb gyöb dít, és Hecceas Heczonah tévél,
Gmulo

Secunda⁸ Testis Elisabetha Rab Circumspecti Ge'orgy Kelemen Consors

Annorum circiter 44. Jurata Examinata fassa est ad 1um. Magha
Saját Szajából hallotta elmúlt bojtai Napokban Kovács Rosá
nak /: Nappal lévén az Fatensnél /: midőn Kérte Kovács Rosát,
Kérlek Szegics[!] ezen az Szegeny Gyermeke'n /: tudni illik az Menye
Gyermeke'n /: ne' nyomorogjon már anyit, igenis Szegétek[!] ugy=
mond Csak fizessetek, melyre mondván az Fate'ns, örömost megh
fizetünk, csak gyogicsd[!] megh, arra kért ā Fatenstől edgy
Petákatt, de' ne'm adván nékie; Most van ideje ugymond, ha azt
akarjatok⁹ hogy megh gyogulan[!] az Germek[!], ássotok tövizes¹⁰
Laponak s-¹¹ Űröme'k gyökerét, és Viradics Koronak tövit, [1]¹²
csináltak az Gyermeke'nek abbul fördött nyakacsáját kennyétek, s- mos=
satok megh véle, és innyais adgyatok nékie azon fördő vízből, melyre
mondván az fatens: S- hisze'n Ke'serő, és me'gh árt az Gyermeke'nek, tégy
fele mézet beléje, és ugy agy innya nékie, me'rt ha mast eztett nem
csele'ksétek, az után ne'm használ, mégh ugyan mast ideje vagyon,
mivelly e'ött hétt Szent= György Napja, azután Semit Sem használ
me'rt mi minde'n füveknek, Gabonának, Virágoknak, Szőlőknek, egy Szó=
val minden termekenséghnek Sz: György Nap előtt harmattyát el
szedgyük, mit igérs, avagy mit acz, /: ugy mond az fate'nsnek Rosa
Kovács /: ha az többieknek Szőlői mind elvesznek is, tied mégh is ha
akarom olyan lésze'n mind ā Krīstally, Lattoddē azt, hogy edgyik
Szőlő barázdának,¹³ töb termése vagyon hogy Sem ā Másodiknak,
avagy harmadiknak, oka az, hogy edgyiknek jób akaroik vannak,
hogy Sem másikanak, és ne'm Szedik elannyira ā hasznát.
Emléttet fördött ele'get Probálták, és gyakoroltak, de Semmit Sem
használt. Ad 2^{dum} Tudgya hogy fodor Eörsebeth Leánkája me'g

⁸ Eredetileg valószínűleg *Secundus*, az *s* levakarva, az *u*-t pedig átírta *a*-ra (véltetően) a lejegyző.

⁹ A *-tok* toldaléknál van egy tintafolt, de a betűk látszanak.

¹⁰ Eredetileg *tövizes*, ezt javította ráírással a lejegyző.

¹¹ A *-nak* morféma és az *s*- szintén tintafoltos, de jól látszanak.

¹² A jobb alsó sarokban, a szótagok őrszóként funkcionálnak: *csináló*

¹³ Az utolsó magánhangzó *o*-nak is olvasható.

volt rontva /: amint is Kovács Rosára gyonakodtanak¹⁴ ./ és (Ro=)

Kovács Rosa mondván az fatenshez, noím¹⁵ Fodorék Leánkáját
megh gyogitottom,[!] amint megh is gyogjitotta¹⁶. Ad 3^{ium} Tudgja
hogy Részé'ge's volt, és az Templomot ne'm igen gyakorolta.

Ad 4^{ium} Lossoncz Janosnét tudgya Jó Tanunak lenni.

AutenticataCon | firmat¹⁷

Tertia¹⁸ Testis Margaretha Modra Circumspecti Georgy Zödy C'onsors

Annorum Circiter 28. Juramento mediante fassa est. Ad 1^{ium} Tud-
gya bizonyossan, látta is ā fate'ns, hogy Leánkájanok, Kovács
Rosa mast elmúlt bőjtben étczakának idein, ugy mint éfél taj=¹⁹
ban főrdőt főzött, ugy mondván, hogy Divo Levélbul, mind
azon által mibül főzte légye'n ne'm tudgya, de az Víz tiszta
volt, és (Semmi) Levél (ne'm) is²⁰ latczatott²¹ be'nne, Ad 2um Tudgya és
hallotta, azt is ā Fate'ns hogy Zellérjének Nagy Mátyásnak
Kovács' Rosa mondotta ezen az Nyáron, Juhaidnak Sem=
mi hasznát ne'm Vesze'd. Ad Reliqua Nihil.

AutenticataCon | firmat.²²

Quarta²³ Testis Agnes Zánóczy Circumspe'cti Michaelis Arva Con=

thoralis, Annorum Circiter 18. Jurta Examinata fassa est. Az
Fate'ns, Kovács Rosa Sájábul[!] hallotta, midőn Gye'rmekének
étczakanak ide'jé'n főrdőt Csinált, hogy ne'm egyéb Rontotta
megh ā Gyermekeit Öre'gh Kokainénál Ad Reliqua Nihil.

Autenticata | Confirmavit.²⁴

Quinta²⁵ Testis Helena Sávoly Circumspe'cti Mathia Nagy Conjuā

¹⁴ Ennél a lejegyzőnél az *a* betűk vonalvezetése gyakran *o*-ra hasonlít, itt azonban valóban *o*-nak tűnik az első magánhangzó.

¹⁵ Eredetileg *no*, majd közvetlen utána beszúrva az *ím*; az *i* ékezeze vastagon szedve.

¹⁶ A *j* betű valószínűleg utólag beszúrva. Nem hasonlít *y*-ra, de pont sem szerepel felette. A sorvégi *tudgja* esetében sem szerepel pont a *j* fölött.

¹⁷ Bal oldalon a sorok elejére, a *Tertia* alá beszúrva: *AutenticataCon | firmat*

¹⁸ Eredetileg *Tertius*, a szó végét *a*-ra javította (véltetően) a lejegyző.

¹⁹ Az elválasztás jele, amely ennél az írnoknál gyakran a sor végén lévő utolsó betű alatt szerepel.

²⁰ A *ne'm* fölé utólag beszúrva: *is*

²¹ A *-cza* szótag javítás eredménye, de nem egyértelmű, hogy mi lehetett itt korábban (talán *látot*?).

²² Bal oldalon a sorok elé, a *Quarta* alá beszúrva: *AutenticataCon | firmat*.

²³ Eredetileg valószínűleg *Quartus*, az *s* lekaparva, az *u*-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

²⁴ Bal oldalon a sorok elé, a *Quinta* alá beszúrva: *Autenticata | Confirmavit*.

²⁵ Eredetileg *Quintus*, az *s* lekaparva, az *u*-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

Annorum Circiter 30. Jurta, Examina[ta] [fa]ssa²⁶ est Ad 1um nihil.

Ad 2um Hallotta hogy az Fatens Ura[nak]²⁷ Kovács Rosa mon [2]²⁸
dotta most Recenter el mult Tele'n²⁹

/: ne'm tudgya mi okbul őszve' szidván :/ ördögh atta mit Kötödöl
vélem, ugy megh Rontom az Juhaidat, hogy az idén Semmi hasznát
ne'm veszed. Ad 3um Ritka nap holot Részegh ne'm le'tt volna, Ad
4um nihil.

Autenticata | Confirmat³⁰

Sexta³¹ Testis Susanna Szalóky Joannis Lossoncz Jurisdictionis Milita
ris Consors Annorum Circiter 40. Jurata E'xaminata fassa e'st. Ad 1um
nihil. Ad 2um Az Fate'ns ne'gyed Napi Gye'rmek ágyos lévén, (és)
Kovács Rosa ā³² fatensnek, Eött Mariasaval ados vala, Semmiképpen
me'gh³³ ne'm vehe'tte tőle, magha házához hivatván az Fatens Kovács Ro=
sót³⁴, mondván nékie', mively Gyermeke ágyban vagyok Szolgáld le
azon eött Máriasokat,³⁵ üdő közbe'n az Pallásra menven az Fa=
tens, me'gh Visgalni[!] S.V. az me'gh őlt Sörtélesseinek aprotékjait,
Sok hiján³⁶ találta, s tapasztalta, az utan le me'nvén ā Pallásrul
me'gh Solittya[!] Kovács Rosa az Fatenst, No már föl keltél
Zuska Néném: föl költem Kutyatul esset ugy mond ā fate'ns,
miulta itt vagy nálam³⁷ el hortad az Diznonak aprotékját, e'stvére'
kelvén ā fatens agyában lefekűt, s- elalutt, azonnal álmábul
föl Sivalkodván, Vad Kerti János képében tanczban vitték,
és háromszor az szoba agost megh kerűlték véle, az után min-³⁸

²⁶ Az Examina[ta] és a [fa]ssa szavak egyes betűi egy nagy fekete tintafolt miatt nem látszanak.

²⁷ A rag nem látszódik egy nagy fekete tintafolt miatt.

²⁸ A jobb alsó sarokban, a szótagok őrszóként funkcionálnak: dotta.

²⁹ A dotta /: ne'm tudgya mi okbul fölé utólag beszúrva: most Recenter el mult Tele'n. A Recenter kezdőbetűje eredetileg n lehetett, a Tele'n kissé firkált a szó, a T és az l megerősítve. A betoldás jele két vessző.

³⁰ Bal oldalra a sorok elé, a Sexta alá beszúrva: Autenticata | Confirmat

³¹ Eredetileg Sextus, az s-t ledörgölhette, az u-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

³² A Rosa és a fatensnek szavak közé kissé fentebb beszúrva.

³³ A sor elejére utólag beszúrva.

³⁴ Valószínűleg tévesztés lehet. Ennél az írnoknál jellemző, hogy az a-k megformázása hasonlít az o-éra, nem mindig egyértelmű az olvasatuk.

³⁵ A t fölött egy vízszintes vonal szerepel, talán íráshiba.

³⁶ Az á átkötése a következő betűhöz itt is magasabban található, hasonlít az ó-ra.

³⁷ A vagy és el fölé utólag beszúrva.

³⁸ Az elválasztójel az n alatt található.

gyárt Kilencz hétigh való betegségben eset.³⁹ akkoron az Fatens Ura Bálok alá sze'gödvén, történet Sze'rent Pallffy Ferenczhez ment, ā hol⁴⁰ Szabo Fe'rencz is ott léven, oda érkezet Kovács Rosa, már Kilencz holnapigh Pállffy Ferencz Leánkája betegen fekűt, látván az Leónka[!] Rosát föl Sóval[!] kiáltván, Jai minek jūt ide az rut Aszszony, az én terhe'met megh nehezétette', és ugymond az Kovács Rosának, te rontottad megh az én Nénémet, ugy mīnt az Fatenst, es Massanē Leányát, az utan 4. vagy 5. Napra Pál fỹ Fe'rencz Leánya megh holt, akkoron Pedigh Szabo Ferencz, Simony Mihály Tiszta Gerge'lly, és ā Fatens Ura, midőn e'mlete't Leánka ozt[!]mondotta, hogy Kovács Rosa Rontotta légyen megh ā fatenst, Jelen voltanak. azt halván fate'ns ura, megh ha raguvék tűsztént hazame'nt, és Kardot Kapa, eczakán léven, Kovács Rosa el űte'tte Gyertyát el Szalatt, azután Kilencz hé tigh Se'mmiképpen házához ne'm vehette, méghlen ujobban az Fatens Ura, kéresképpen me'gh ne'm Szolétotta, és házához ne'm hita, az után bizonyos földőt Csinált, egyszer, be' kötözte S.V. Disno ganéval, azzal megh gyógyult. Ad 3um Tisztatalan életőnek mindenkor hallotta, Franczia Katonákal mikép [3]⁴¹ pe'n Paraznázkodot magha dicsekedvén, hogy eő Szerszámo Salvo Respe'ctu Nagyob mind az borju Szája, és az Dongo bogarak is belepték, hallotta azt is magha Szájából, hogy Gyermekeének mondván Csinálom azt is aki Lólködőt beléd adta, amint Mo=dra Margit is ezen Szitkokat hallotta.

Autenticata Con | firmat⁴²

Septima⁴³ Testis Anna Csáky Francisci Szeghi Conthoralis Annorum

Circiter 40. Jurta Examinata fassa e'st. Ad 1um Midőn az fejét

bé törte az Ura Kovács Rosanak, tudakozta fatens, hogy talán

³⁹ Az utolsó betűnél tintafolt, de valószínűsíthető a t.

⁴⁰ Eredetileg: *holot*, az utolsó két betű kihúzva.

⁴¹ A jobb alsó sarokban, a szótag őrszóként funkcionál: *pen*

⁴² Bal oldalon a sorok elejére, a *Septima* alá beszúrva: *Autenticata Con | firmat*

⁴³ Eredetileg *Septimus*, az s-t ledörgölhette, az u-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

Rosszassagáért⁴⁴ Cselekedte, hallottam maghamis, hogy Roszul él
 tél, az mint halom Pedigh, hogy nagyobb Rossosságban adtad ma
 gadatt, Lossoncz János Leányát is megh Rontották volna,
 En még akkor ne'm voltam boszorkány Kovács Rosa monda
 fatensnek, mellyre felelt Jai eb léle'k tehát mast boszorkány
 vagy, arra Semmit Se'm fele't, hane'm el ne've'tte maghát. Ad 2^{dum}
 nihil Ad 3^{ium} Hallotta magha Sajából, hogy midőn francia
 Katonák után lett volna, akkor fertelmessen Paráznalkodott⁴⁵ vol=⁴⁶
 na vélek. Azt is hallotta töle az fate'ns, hogy Csamangho ver=
 te el Rola ā Rosz Parázna Személlyeket, Csunyán szitkozodott
 főkeppe'n az magha Leányára formalibus, Eördögh bujon az
 Lólködbbe'n S.V. baszon megh az Németh. Ad 4^{ium} Csamangó
 Josephet tudgya Jó Tanunak lenni.

Autenticta Con | firmat⁴⁷

Octava⁴⁸ Testis Elisabetha Fodor Circumspe'cti Joannis Eörös Consors,
 Annorum Circiter 28. Jurementō mediante fassa est, Ad 1um Az kis
 Leánkája igen betegh léven el fonyadot, és Száratt⁴⁹, ugy anyira
 hogy Csak bőri, és Csontya vala, egyik is másik monda hogy
 (az) Kovács Rosa rontotta me'gh ā Gyermecket, az Fate'ns el men
 vén Kovács Rosához, hita házához, hogy nézné megh ā Leánká
 ját, micsoda bete'gséggh légyen Rajta, és gyógyétona me'gh,
 megh latván Kovács Rosa ā Gyermecket, monda: ha e'nnek előtte'
 mondottad volna, e'digh me'gh gyógyitottam⁵⁰ volna, hoza adván
 az után imadkozhacz ugymond az Fatensnek, hogy megh gyógyé
 tottam az Leányodatt, mert hat Esztendeigh is el Sinlődet vol=
 na. Ad 2^{dum} Megh vervén az Ura Rosát, fenyege'tte eőtett⁵¹
 hogy gombolagha fogja takarni az ejel. Ad 3^{ium} Tudgya

⁴⁴ Eredetileg *Rosszassagodert*, a *d* áthúzva, a *z* utólag beszúrva.

⁴⁵ Itt az utolsó *o* átkötő vonala az *a*-hoz közelít.

⁴⁶ Az elválasztójel az *l* alatt szerepel.

⁴⁷ Bal oldalon a sorok elejére, az *Octava* alá beszúrva: *Autenticta Con | firmat*

⁴⁸ Eredetileg valószínűleg *Octavus*, az *s*-t ledörgölhette, az *u*-t pedig átírta (véltetően) a lejegyző.

⁴⁹ Itt is hasonlít kissé az *ó*-ra az első *á* megformáltsága.

⁵⁰ Az *i* fölött eredetileg nincs pont.

⁵¹ Javítás látszik, de nem egyértelmű, mi volt a *tt* helyén (talán *d*?).

hogy az Urával ne'm lakot, mégh is gyermekej Lettene'k, az uta
tul mindétik Kurva Nevet viselni kéntele'nétetett. Ad 4um

Nihil. [4]⁵²

Autenticata | Confirmat⁵³

Nona⁵⁴ Testis Hele'na Kele'me'n Circumspe'cti Joannis Sebők Conthoralis Annorum

Circiter 26. fide mediente', qua Pre'gnas existens fassa est, Ad 1um

Tudgya bizonyossan hogy bubajósághoz ért Deutruban Nevezet
Sze'mélly, mivelly ā Tanu házához elmúlt bőjti Napok utolán⁵⁵ el=
menvén, mingyárt Káromkodással mondván Csinálom az Anyá
dat adgyál Vajat, az Fate'ns megh tagadván,⁵⁶ hogy ne'm volna né
kie', hane'm olajal kínálta, arra felelt fate'ns (h) S. R. baszd⁵⁷ megh
magad az olajodat, hiszen tudom hogy vagyon Vajad ā Pallá=
son Gyaptyuban betakarva, akár mingyárt magham vi=
gele'k Reā, és me'gh mutassam, amint is ugy volt, hogy Fatensnek
lévén Palláson Vaja Gyaptyuban be=takarva,⁵⁸ hogy tudta, az
Tanunak ne'm Constált, felvén azért tőle nē talántán megh
Roncsa, Mondván ā Menyének eregy⁵⁹ hoz néki egy kis Vajat
fől me'nvén Pallásro, (és) hozott nékie. Azt is mondván, hogy
akár ĩzrűl ĩzre' az barombul⁶⁰ ki hánná fatensnek marhá
ját, annak utánna isméth eljövén az Fatenshez Káromkodás
sal mondván te Eördőgh atta Dáma, de akkor Részegh volt,
Ad 2^{dum} nihil. Ad 3um Tudgya hogy az Templomot ne'm gya
korolta, és hogy Részege's volt, ad Reliqua nihil

AutenticataCon | firmath⁶¹

Decima Testis Judita⁶² Poborÿ, Ignatÿ Fodor Consors Annorum Circiter 24. Ju=

⁵² A jobb alsó sarokban, a két szó őrszóként funkcionál: *Nonus Testis*.

⁵³ Bal oldalon a sorok elé, a *Nona* alá szúrva: *Autenticata | Confirmat*

⁵⁴ *Nonus*-ról javítva: az *s-t* ledörgölte az *u-t* pedig a-ra javította (véltetően) a lejegyző.

⁵⁵ Eredetileg *utolón*, á-ra javította az *ó-t*.

⁵⁶ Az első *a*-nál nem teljesen kerekített a betű, *u*-ra hasonlít.

⁵⁷ A *z* utólag betoldva.

⁵⁸ Egyenlőségjellel összekapcsolva az igekötő és az igenév.

⁵⁹ *Eregh*-ről javítva.

⁶⁰ Eredetileg talán: *barambul*, a második *a* betű *o*-ként meg van erősítve az *m*-hez vezető szár kivételével.

⁶¹ A *Decima* alá bal oldalon a sorok elejére beszúrva: *AutenticataCon | firmath*

⁶² Javítva a név, de nem egyértelmű, hogy miről.

rata fassa est. Ad 1um Látta az Fatens, midőn Kovács Rosa bőjt=⁶³
 be'n fodor Eörsebet Gyermeke'nek Divo fa Levélből fördőt
 Csinált, és fokhajmat Vajban megh Pörkölt azzal Ke'nvén az
 Gyerme'ket me'gh gyógyúlt.[!] A Fatensnek Pedigh Gyermeke' akko=
 ron Szintén betegh vala, mondván Kovács Rosa ha valamit
 igers me'gh fogom gyógyétani az Gyerme'ket⁶⁴, ā Fate'ns min=
 gyárt edgy Máriást ígért nékie csak gyógyetanā megh,
 elme'nvén⁶⁵ arra, Kovács Rosa, egy Tanistra fűvet Szedvén /:
 melly mast is Jelen találtatik :/ Nagy Pénteken, hozván
 az Fate'ns (Szállásara) házához,⁶⁶ akkoron már az Gye'rmek⁶⁷ agoni
 zálván, latta Kovács Rosa az Gyerme'ket, mondván, e'nnék
 már Senki fűve ne'm kelletik, Fatens napa Kovács Ro=
 sanak arra felelvén, aki e'zt megh gyógyétotta volna,
 meghis Rontotta, osztán⁶⁸ migondot Rea haragh Szóval, ugy
 mond Rosa, te vén Aszony ha Rontokē, avagy gyógyétok
 ki⁶⁹ bánt azért. Ad 2^{dum} Fenyegette az Fatenst Kovács Rosa
 e'dgykor, midőn házához ment volna, Gazda Aszönyátul [5]⁷⁰
 egy Kancsot kért hogy bort ihassan az Korcsmán belöle, az Fatens
 Gazdáneja mondván, aki bort árul Kancsót is fogh adni, az Kan=
 csó ne'm Enyim, hanem Zellérnéjē, Rosa Zellérnének, aha Kutya
 forma, Diszno forma mondván majd ne'm ad nékem, Kimenvén arra
 az Fatens Zellér⁷¹ Aszony, Kovács Rosát Jól megh ütőge'tte, fenye
 gette Rosa, noh tudom mi kel néked, de ne busul, azon ejél Gyer=⁷²
 me'ke'nek álma egészen elveszet, ugy hogy Sok étsakákan Semit
 Sem alutt, méghlen az Fatens Gazda Aszonya Kovács Rosát /:
 akkor az templom ajtu alat ülven :/ megh fenye'gette, hogy az

⁶³ A *t* nem egyértelmű, utólag beszúrva.

⁶⁴ Eredetileg: *gyerme'ket*, ezt javította a lejegyző átírással.

⁶⁵ Eredetileg talán *elv*- kezdetű szó, javította a lejegyző.

⁶⁶ A kihúzott szó fölé beszúrva.

⁶⁷ Eredetileg: *Gye'rmegh*, javítva ráírással *k*-ra.

⁶⁸ Az *s* utólag beszúrva.

⁶⁹ Eredetileg a sor elején *ē* szerepelt, ezt javította *k*-ra.

⁷⁰ A jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *egy*

⁷¹ Eredetileg: *Zellérne*, az asszonynévképző kihúzva.

⁷² Az *y* tintafoltos, de kivehető.

utátul fogvást, miulta az házánál me'gh verete'tett az Gye'rnek
nem aluszik, aha dehogy ne'm aluszik mondván, az előtt is ol
lyan volt, az után az Gyernek álma mingyart megh jűtt,⁷³
Ad 3^{uum} Hallotta Rosz éle'tűnek lenni, Ad 4^{uum} Muhinét⁷⁴ tud=
gya Jó Tanunak lenni.

Autenticata | Confirmat⁷⁵

Undecima Testis Hele'na Csikos Relicta Vidua Petri Muhj Annorum circiter

55. Jur̄ta Examinata fassa est. Ad 1^{uum} Ennek előtte Circiter
8. Esztendővel midőn az fatens, Kovács Rosával, és kétt Leán
kával Ugar Szántoknak Ebédet vitt volna, az utban buzák
kőszl lévén, Kovács Rosa egy Száll Virágzott buza fejét le
Szakaitott, annak Virághát le huzván egészen, az Morká
ban⁷⁶ be Szorétotta, azt mondván ha akarom ezen buza fej
héttszer egymás után az Morkomban⁷⁷ megh Viraghsigh,
amint is azonképpen kétszer, háromszor, négyszer⁷⁸, és többször
is, azon buza fejne'k le Szedte ā Virághját, az Morkában⁷⁹
Szorétván egy Kevesi ott tartván, megh virágzott, Szintén
ugy mint ha ā Gyökerén alatt⁸⁰ volna; Az Fatens, ugy az
kétt Leánka edgyet le Szakasztván, Probálták ugy Cseleked=
vén, háromszor Negyszer mind Rosa, de az eő Morkokban⁸¹
Semmiképpen megh nem Virághzott, Ad 2^{uum} Nihil. Ad 3^{uum}
Tudgya mindenkor Részegesnek le'nni de Reliquo Nihil.
hoza adván hogy edgy Garására Sicsant (felesége) vettek⁸²
aval itettük megh Gyernek Szörüvelaz⁸³ Anyát
mert annak előttő megh (az anya) verte Gyernek Szörü

⁷³ Eredetileg: *gyűtt*, ezt javította egy vastagon húzott *j*-vel, ami az alatta lévő sorba is átlóg.

⁷⁴ A fentebbi sorból a javított *j* szára belelóg a *hi* szótagba, de még olvasható.

⁷⁵ Az *Undecima* alá bal oldalon a sorok elejére beszúrva: *Autenticata | Confirmat*

⁷⁶ Az első magánhangzó a megformáltsága miatt olvasható *o*-ként és *a*-ként is.

⁷⁷ Az első magánhangzó a megformáltsága miatt olvasható *o*-ként és *a*-ként is.

⁷⁸ Az *n* alatt *es* látszik, amit átírt a lejegyző.

⁷⁹ Itt sem teljesen egyértelmű az első magánhangzó: *o*-ként és *a*-ként is olvasható.

⁸⁰ Az *o* kissé tintafoltos.

⁸¹ Az első magánhangzó a megformáltsága miatt itt is olvasható *o*-ként és *a*-ként is.

⁸² A kihúzott szó fölé beszúrva.

⁸³ Eredetileg *Szörüt*, a *t*-t átírta a névelő *a*-jára, fölé pedig beszúrta a toldalékot.

anyja Kovács⁸⁴ Rosát, es mondatta hogy igett borba atta
neki⁸⁵

Autenticata | Confirmat⁸⁶

Duodecima Testis Elisabetha Foris Martini *condam* Muhj Vidua Annorum

Circiter 40. Jurata fassa est. Ad 1um Hogy az elmúlt Télen
Leanya az Fatensnek Gyermekek ágyban lévén, s- betegeske=
dett, Kovács Rosa ige'n gyakorta háza előtt el menvén,
és kint lévő házhoz tartozando Gyermekektől kérdez [6]⁸⁷
te mit Csinál az Nenétek, mellyre feleltek mit Csinálna, Gyer
mek agyban feksik, Egykor annak utánna Kovács Rosa az
fate'ns házához alamisnát Kérni me'nvén, alamisnával azon=
nal adakozának nékie, alamisna kezéhez⁸⁸ vétele után Szép
Szoval fatens monda Rosának: az Istenért te Rosa mit Csi=
nálsz te Reád gyanuságunk vagyon, mert mint Leányom, mint
Pedigh magunk Gyermekekkel edgyút már 11^{szet} elestünk, kén
telené'tetünk az N. Tanácsnál Reád Panaszt tenni, el kezdvén
Kovács Rosa Rut Szitkodozással: az Isten vesze'jtse⁸⁹ Rai=
tatok ezen beteghséghez, megh se mentsen beneteket tüle,
Nam Ragoval[?] az Estve ugy megh tanczoltam ugyan Ropo=
gott, megh is megh holt, Ki mit tehet rola Isten akarattya,
Ad 2um Nihil Ad 3um Hallotta, latta is Reszekedését, és
hogy Templomot ne'm ige'n Jártá. Ad 4um Siposnét tudgya
Jo Tanunak lenni.

Autenticando | Confirmat⁹⁰

Decima Tertia Testis Anna Kószo Circumspe'cti Michaelis Csany

Conthoralis Annorum Circiter 30. Juřtō mediante fassa⁹¹ est.

⁸⁴ Az *anyja* és *Rosát* szavak fölé utólag beszúrva.

⁸⁵ Bal oldalon a sorok elejére függőlegesen beszúrva az egész szövegrészlet, más jegyző keze által: *hoza adván
hogy edgy Garására Sicsant (félesége) vettek | aval itettük megh Gyermekek Szörüvelaz Anyát | mert annak előttō
megh (az anya) verte Gyermekek Szörü | anyja Kovács Rosát, es mondatta hogy igett borba atta | neki*

⁸⁶ Bal oldalon a *Duodecima* alá a sorok elejére beszúrva: *Autenticata | Confirmat*

⁸⁷ A szótag a jobb alsó sarokban, őrszóként funkcionál: *te*,

⁸⁸ Az *é* betű *í*-ként is olvasható.

⁸⁹ A *j* helyén eredetileg talán *t* volt, ezt javította.

⁹⁰ Bal oldalon a *Decima* alá a sorok elejére beszúrva: *Autenticando | Confirmat*

⁹¹ Az első magánhangzó itt is olvasható *o*-nak.

Ad 1^{mm} Az Fate'ns Leányanak Gyermeke Roszul lévén,
 hallotta, hogy Fodor Eörsébeth Gyermeke Szintén ollyatin
 betegséghben lett volna, Kovács Rosa megh gyógyította lé-⁹²
 gyen az okáért az fatens kérte, hogy gyógyétona az
 eő Leánya Gyermekeit is megh, amint is Csinált bizonyos
 füvekből főrdött, abban megh főrsztvén az Gyerme'ket
 3^{szor} használtē vagy Se'm, nem tudgya az fate'ns, mindazon
 által mast valamenyire az Gyermekek jobban van, kér=
 dezte ā fate'ns micsoda betegségh volna, avagy mi lőlte
 légyen, mondván⁹³ Rosa csak az Szép Aszonyok Szop=
 latták, kicsodák volnának azon Szép Aszszonyok tuda=
 kozván ā fatens de ne'm mondotta megh ad Reliqua
 Nihil.

Decima Quarta Testis Catharina Laos Circumspecti Gregorÿ
 Sipos Conthoralis Annorum Circiter 40. Jurtaliter Examinata
 fassa e'st Ad 1^{mm} Deutri Punctum Nihil. Ad 2^{dum} Vász
 nat Szűvén az fatens, Rosa hazája me'nvén foghaj [7]⁹⁴
 mát kérvén nem adott [n]ekie',⁹⁵ másnapon mingyárt Roszul
 lett, hogy négy kéz láb kölletett mászni Ad 3^{tum} Nihil. Ad
 4^{tum} Tudgya fodor⁹⁶ Istvánnét Jo Tanunak lenni, mint
 hogy házánál⁹⁷ is Lakott.⁹⁸

Franciscus Babarczy MPria

Josephus' Pállfi Senator M[P]⁹⁹

Joanne's Kernÿ MPria¹⁰⁰

Authenticata | Confir | mavitt¹⁰¹

⁹² Az *ollyatin* és a *lé* közötti sorközből szerepel egy elválasztójel; az elhelyezkedése miatt nem egyértelmű, hogy valóban annak szánta-e a lejegyző.

⁹³ Az *o* javítás eredménye, talán eredetileg is ez a betű szerepelt, csak megerősítette a lejegyző.

⁹⁴ A szótag a jobb alsó sarokban szerepel, őrszóként funkcionál: *mát*

⁹⁵ A lap félbehajtása miatt az *n* és talán az *é* ékeze is kikopott.

⁹⁶ Az *f* hasonlít az *S* megformáltságára.

⁹⁷ Az első *á* betű *ú*-ra is hasonlít.

⁹⁸ Ezután háromsoros latin mondat, melyet nem közlök. Átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 354.

⁹⁹ A pecsét miatt csak az *M* betű egyik része látszik.

¹⁰⁰ Az aláírások jobb oldalon szerepelnek, bal oldalon mellettük egy nagy méretű *M* betű szerepel aláhúzva. Alatta szerepelnek a további vallomások.

¹⁰¹ Bal oldalon a *Decima* alatt, a sorok elejére beszúrva: *Authenticata | Confir | mavitt*

Decima Quinta¹⁰² Testis Helena Tott Circumspecti St[ep]hani¹⁰³ Fodor

Contoralis Annorum Circiter 40 Jurata Examinata fassa
est ad Primum. Vallya ā Fatens hogy K[o]vács¹⁰⁴ Rosa
Gyermek Szörűvel Parasznaságban élt, és bizonyos
dologh irant Pörlekedésbe esve'n Kovács Rosa Ger
mek Szörűvel, akkor Kialtotta Ucza hoszatabán
te atkozatt Gyélkos¹⁰⁵ megh etettek az anyádát, te vettel
edgy Garasára sicsánt, es en attam megh inya iged borban neki¹⁰⁶ az mīnt is
annak előttő fördött csináltak Gyermek Szörő anyának Fördésbe'n lévően az
Anyá¹⁰⁷ Gyermek Szörűnek, ime' Csak bele ne'm hált (az azon) azon¹⁰⁸
fördőben, akor latván az Fatens
hogy Veszedelemben volna Germek Sörűne[k]¹⁰⁹
anya (akor) Kiáltotta,¹¹⁰ az Fianak Gyermek Sörűnek
es Kovács Rosanak hogy me'nninek Segétséghe, de ne'm hogy mentek volna inkább
Csak nevették, akor maga ā fatens mentette' megh az haláltul az után Csak mind hánny
okadásokat tott¹¹¹ az azon,¹¹² migle'n ki ne'm mult ez Világbul. Hallotta azt is
hogy valamely dologban Szoban esett Germek Szörűvel akor mondatta Gyermek Sző
runek bár az Iste'n megh baszon ha Ki ne'm mondom,¹¹³ de reszegh lévően¹¹⁴
Kovacs rosa. Ugyan azon nap es azon fördőben fabján Peter leanya mint
egy 5 Esztendős fördözött, es Kovacs Rosa¹¹⁵ inya adatt azon övegből az Leankanok
melbül Gyermek Szörű anyának(.) égett bort, mingyart az leany Kezdett hanyi, es edgy
het alat megh is halalozott.

Authenticata Con | firmat¹¹⁶

¹⁰² A *Decima* és *Testis* fölé utólag beszúrva.

¹⁰³ A lap félbehajtása miatt egyes betűk kikoptak.

¹⁰⁴ A lap félbehajtása miatt a betű kikopott.

¹⁰⁵ Eredetileg: *Gyélkoskoz*!, az eltévesztett rag kihúzva, az *s* megerősítve.

¹⁰⁶ Az *az* névelő fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁰⁷ Egy nagyobb méretű *a* betűre javította a kis *a*-t.

¹⁰⁸ Az áthúzott szavak fölé szúrva.

¹⁰⁹ A lap félbehajtása miatt a betű kikopott.

¹¹⁰ Az *o* betű *a*-ként is olvasható.

¹¹¹ A magánhangzó *a*-ként is olvasható.

¹¹² Eredetileg *asson*, utólag javítva.

¹¹³ A második *m* utólag megerősítve.

¹¹⁴ A *v* javítás eredménye, valószínűleg eredetileg is ez a betű szerepelt itt.

¹¹⁵ Az *R* utólag megerősítve.

¹¹⁶ A *Decima* alatt bal oldalon a sorok elejére beszúrva: *Authenticata Con | firmat*

Decima Sexta Testis Chatarina Szűcs St[ep]hani¹¹⁷ Balogh Contoralis Annorum Circiter

40 Jurata Examinata fassa est Vallya maga haza**an** mondatta Kovács Rosa
a fatensnak valamely dologh irant Pörlekedett annak előtte Germek Szörűvel.

hogy bár az Iñ Enge'm megh Bas[zon]¹¹⁸ ha Kine'm mondom. Ad reliqua nihil. [8]

Decima Septima Testis Helena Varga Civis & Inhabitoris Petri fabján

Contoralis. Vallya, hogy Iczakanak idein Kovács Rosa fűvett Szedett
fördőnek, melly fűbül fördött Csinalván Gyermek Szörű Annyának, megh
főrsztöttő, melly fördő**en** Varga Ilonának Kis Leanyat Ersebetett is
megh főrsztöttő,¹¹⁹ es igett bort adván az leankának az fördőben
abbul az Ovegecskebul mellybül Gyermek Szörű Anyanak¹²⁰ ||
es (mingyart) mingyart fájlolvan hasacska
ját okádván¹²¹ es ötöd napra megh halalozott [9]¹²²

---

¹¹⁷ A lap félbehajtása miatt két betű kikopott.

¹¹⁸ A lap félbehajtása miatt egyes betűk kikoptak.

¹¹⁹ Eredetileg *r*-rel kezdte a szót, majd javította a lejegyző.

¹²⁰ Az *es (mingyart) mingyart fájlolvan* fölé beszúrva: *mellybül Gyermek Szörű Anyanak*. A betoldás jele két vessző.

¹²¹ Az *es ötöd* szavak fölé beszúrva.

¹²² A tizenhetedik tanú vallomása egy külön papírlapon szerepel, korábban tévesen a Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyv (CCVII. 80.) mappájában kapott helyet.

62. Hódi Györgyné Kovács Róza autentikációs vallomási jegyzőkönyve (CCVII. 77.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 77.

Brandl–Tóth G. 2016: 356–7.

Rosa Kovács

Harmadik Testis

fassiojara ¹	Vallya hogy fördött Csinalni (jo volna az)
(Tertia testis Vallya	jovalla ² ha dio levelét megh
a Fassiojara	fozik, Püspöki ³ en lakik Gyongyos mellyett
vallya ā fatens)	azszonya, akitül hallotta ³
	de ne'm tudgya megh nevezni Kitül, Ad
	Secundum, elsö ⁴ en tagadgya, az utan ne'm tudgya
	ha mondatta e vagy Se'm.

Negyedik⁴ Testis

fassiojára.	hogy Kokaine rontotta megh az Fatens Gyermekeit directē megh
	vallyaazmalefica ⁵ Persona. (hogy) āzt Pedigh Tehen
	hegedus anyatul hallotta hogy Kokainene Gyogyi
	totta megh Kinek Szemit meghrontotta, hogy
	Pinz ⁶ osztogotás ⁷ an nem adott ⁷ neki

Ötödik Testis

fassiojára	Noa recordatur.
	Ne'm Emlikezik reaja hogy mondatta valna.

Ad 2dum Testem.	Ne'gat. ⁸

Kilenczedik	Egyenesse'n megh vallya, tudta, mind hogy hidegh lévő'n be
Tessiss[!] Fassiojára.	Kell az vasat ⁹ takarva., az barombúl ¹⁰ hogy kihánya izrul izre ¹¹
	az marhait, arra ne'm Emlikezik hogy

¹ A kihúzott rész fölé beszúrva: *Harmadik Testis* | *fassiojara*

² Az áthúzott szavak fölé beszúrva.

³ A *lakik Gyongyos mellyett* fölé utólag beszúrva: *azszonya, akitül hallotta*. A betoldás jele két vessző.

⁴ Ráírással javított a lejegyző, de nem egyértelmű, hogy mit.

⁵ Az *az* utólag beszúrva, ezért szerepelnek a szavak egybeírva.

⁶ Nem egyértelmű, hogy az *i* betű pontja csúszott-e át az *n*-re, vagy felcserélte a két betűt (*Pniz*). Mindkét olvasat lehetséges.

⁷ Ennél a lejegyzőnél az *o* betűk formázása gyakran hasonlít *a*-ra.

⁸ Az *Ad 2dum Testem. Ne'gat.* latin szavakat a dokumentum másik lejegyző keze jegyezte be (2. és 3. oldal).

⁹ A kihúzott *vagy* és a *takarva* igenév fölé utólag beszúrva: *Kell az vasat*

¹⁰ Az első magánhangzó vagy javítás vagy kiemelés eredménye.

¹¹ A *hogy kihánya* fölé, jelölés nélkül utólag beszúrva: *izrul izre*

mondatta volna [1]

Tizedik ¹² Testis fassiojara,	Ad 1 ^{mm} directe' fateálta, (de) hogy latta, másdul, (Pe) és Cselekedteis de ne'm tudgya (kitül) kinek ¹³ hiták, azt is valla hogy fűvet Szedet ugy mint Divó fa ¹⁴ Levelet, fodormin ta, és kakuk fűvet, hogy fe nyege'tte légyen negálla
Nyolczadik Testis fassiojara.	Ad 1 ^{mm} affirmativē. az Uratis fe nyegette mert megh erdemlette'
Septimus Testis fassiojara.	Vallya hogy igaz hogy mondotta ezen szokat akkoron megh ¹⁵ ne'm volt ¹⁶ bosor kány
Tizen edgyedik ¹⁷ Testis ¹⁸ fassiojára. ¹⁹	
12 Tëstis ²⁰ fassiojára	Qualificativē felel ²¹ igenis azon Nap Rugonál volt és az Rugo Szűz Maria Tanczara hita, de ne'm me'nt az Tanczra, [2]
Hatodik Testis fassiojara,	affirmat.
13 ^a Testem...	affirmat. hogy halotta az ollya tin Gyermekeket ²² mellyek S.V. Zöldet ganajlonak, az Szep Aszonyok Szoplattyak, azt Pedigh Vén Aszonyoktul halotta. [3]

¹² A második oldal lejegyzője nem ugyanaz, mint aki az első oldalt írta.

¹³ Eredetileg *m*-mel kezdte, ezt javította ráírással.

¹⁴ Eredetileg *h*-val kezdte a szót, ezt javította ráírással.

¹⁵ Az *akkoron* és *ne'm* fölé utólag beszúrva.

¹⁶ Nem egyértelmű az utolsó betű, ugyanis hasonlít az írnok által használt *s* formázására.

¹⁷ A második magánhangzó *i*-nek is olvasható, de vélhetően *e* -ről van szó.

¹⁸ Az *edgyedik* és *fassiojára* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

¹⁹ A lejegyzett válasz latin nyelvű, átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 357.

²⁰ Az első magánhangzó *i*-nek is olvasható.

²¹ A *Qualificativē* és *igenis* szavak közé, a sor fölé utólag beszúrva. A betoldás jele két vessző.

²² Eredetileg *Gyermekek*, az utolsó betű javítva.

63. Hódi Györgyné Kovács Róza kényszer alatti vallomása (CCVII. 79.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 79.

Brandl–Tóth G. 2016: 357–8.

In Tortura

Vallya hogy Boszorkány Tarsaj Pedigh Kokaine, Kõrmõczine, Szelbe'n

Járt Emlitet Ket Személel, es mostani tele'n Szabatkara is voltak
elő Alomkor az ajton Ki mentek, Szabatkán Pedigh vendigeskettek
(sokan) és Ket Esztendeje hogy Közékbe'n allott¹ fölleb Említett Szemilek Csa
bitottak el, Kokainet uraltak az vendeghséghe, de ne'm tudgya micso
da részt lévén. Kokaine (az) Legh fölleb ult az aztalnál.² az vendighsighen.
Szabatkan Esküdtõtt Közékhe Kokaine a Kezét. Edgy nagy Level lévén az
Asztalon, Vallya hogy mind ha kocsi lett volna, es 4³ vagy 5 ló volt
(Benne) az Kocsihan, vallya hogy Emberek voltak az lovak mert be me'n
tek az vendighsighhe, az Kocsitt Pedigh oda ki hatták,

Kõrmõczine es Kokaine voltak az Tanitói: hozá mentek (Csani) Juhasz⁴ Miska ha
zahoz, mert ot lakott. akkor hitak ütett, othon lévén az Gazda asz
szonya, de Semit Se'm tudott felolo. dil után Circiter 8 orakor –
midon az házha be mentek az Kokaine es Kõrmõczine voltak szo szol
loi Szabatkára Pedigh fel ora alatt el vitek az Kocsit Senki Se'm
látta ne'm hallotta Senki is mikor el mentek, es azon Kocsin ha
za is jüttek. (mid) ütett haza vétték Kokainet es Kormoczinét
haza vítték. midõn Pedigh Szabatkára mentek volna latta hogy
ittak ettek az hazhan ütet is Kinaltak Lukumál, vagy *Salvo Respectu*
ló Ganejal,⁵ de eõ ne'm evett belõlõ, el hajtotta. Volt egy elõl járo
Közöttök Kitt nagyon sõveghlettek Szabatkán Közékhe atta,
magat es föll is irattamagat,⁶ es be is Esküdtõtt, Elsõhen az Boldogh
sagos Szüzett, az után az Je'sust, az után mende'n Sze'nteket, az

¹ A *Közékbe'n* és *fölleb* fölé utólag beszúrva.

² Eredetileg valószínűleg *asztalon* szerepelt itt, áthúzás nélkül javította a lejegyzõ.

³ Eredetileg 3 lehetett, ezt javította át a lejegyzõ áthúzás nélkül.

⁴ A *mentek* és a kihúzott név[?] fölé utólag beszúrva világosabb színû tintával.

⁵ Javítás látszik, a szót valószínűleg *Sz*-szel kezdte.

⁶ Eredetileg *irattad*, a *d* betût ráírással javította.

utan a szent Sacramentomot akarták megh⁷ tagattatnj⁸ vele'. Firfiu mon,,
dotta előttō az Eskūvést, eō megh utanna mondotta. (formali^hus)
az ōrdōgh jele'n lévén (az mellyre megh Eskūdōtt, es) edgy Nagy Kony
re tette az Kezitt es arra a Kōnvre⁹ Eskūdōtt. Utollaro azt
valla ha Kokainet es Kōrmōczinet be¹⁰ hozattya az T N: Tanács
formale juramtumott is megh vallya. [1]

Kōrmoczine Furos Istokott [3]

---

⁷ A *tagattatnj* fölé utólag beszúrva: *akarták megh*

⁸ Eredetileg *tagattatak megh* volt az alak, a *-tak* szótagot *-nj*-re írta át áthúzás nélkül, ráírással, az igekötőt kihúzta.

⁹ Az ékezet az *n* fölött szerepel, valószínűleg tévesztésből.

¹⁰ Eredetileg *h*-val kezdte a szót, majd átírta áthúzás nélkül.

64. Farkas Istvánné Nedelkó Margit ügyében felvett tanúvallomási jegyzőkönyv

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 364–6.

Annō 1737 die 13 Aug &.

Primo Tudgyae, láttae, vagy hallottae ā Tanu, hogy Margarita¹ Nedelko ||

Stephani Farkas relictā vidua² valamelly

bubájasságott, S babonáságott vitt volna Vigbe’n, mitt, mikor, es minimō

ūdōhen, nappale vagy eczaka?

2° Fenyegette’ Nevezett Margarita³ Nedelko Stephani farkas relictā vidua⁴ ||

valakitt, es következette az ollannak

testēhen, vagy jószágāhan az által artalma?

3° Ménēmō életett Viselt nevezett Személly mongya megh ā Tanu?

4° Kitt tud ellene’ az Tanu Jó bizonsághnak lenni?

Prima Testis Honesta Mulier Anna Bakó Circumspecti Joannis Szebényi

relictā Vidua Annō Circiter 64 Jurata Examinata fassa estad

Primum Vallya ā Fatens hogy Ennek előtő Ket Esztendōvel Sz: Peter

es Szent Pál Nap Tajban Edgy Pizel ados⁵ Léve’n Kokáne’⁶ ā Fatens,,

nek, Kirte ā Fatens Szép Szoval (ā) Kokáinetul az⁷ edgy Pinzt,⁸ nagy hara,,

gal megh atta neki, (mingyaer tal) az utan Circiter 2 ora alatt az Szemire

megh rontatott, az mint Kijts teczik az szemérul. de ezeket Csak Sus

piciobul valla re’a. Ad relictā Deutri Puncta nihil

Secunda Testis Honesta Mulier Catharina Nagy Circumspecti Michaël Varga

Contoralis Annorum Circiter 34⁹ Jurejurando fassa est ad Primum

nihil Ad Secundum Vallya ā Fatens hogy (Ennek előtő) mostana¹⁰ Ket Eszte’n

¹ Javítás látszik, de nem egyértelmű, hogy miről javított a lejegyző.

² A *Margarita Nedelko valamelly* fölé utólag beszúrva: *Stephani Farkas relictā vidua*

³ Javítás látszik a kezdőbetűn, a *ri* szótagon pedig egy *n* látszik, talán tévesztésből.

⁴ A *Nedelko valakitt, es következette* fölé utólag beszúrva: *Stephani farkas relictā vidua*

⁵ Eredetileg talán *az*-zal kezdte a szót, ezt javította *ad*-ra.

⁶ Az utolsó magánhangzó eredetileg *a* volt, ezt javította a lejegyző.

⁷ Eredetileg: *ad*, ráírással javítva.

⁸ Nem egyértelmű, hogy az *i* betű pontja csúszott-e át az *n*-re, vagy felcserélte a két betűt (*Pniz*). Mindkét olvasat lehetséges.

⁹ Eredetileg 38, ezt javította a lejegyző.

¹⁰ Az kihúzott szavak fölé beszúrva: *mostana^{han}*

(dövel) deje' Kokaine. A¹¹ fatenstul edgy akos hordott Kirt, mind hogy ne'm (adhatott) lévén neki ne'm adhatott, akkoron megh fenyegette eöket, hogy megh fogjatok banni, az mint is akor hete'n (az) hogy Kis fiacs kajának annyira Ki dagadott az Szeme, hogy Sēmi re'min ségh ne'm volt megh Gyogyulássára, Kokaine hoza járván az Fátenshez égett bort inya, akoron tanította ā Fatenst Kokáne hogy főjetle'n Kását ragna megh es azt Kōpni ā Sze'me Kōzō, az Fatens Trefának vélte; nem Cselekette', masod sór[!] is hoza me'nvén Kokaine akoris Kirte', Gyogyittana megh az Gyermeke¹² || mellye[!] Kokaine felelt hogy Csak fōtele'n Kását ragna es azt Pōgdōzni Sze'mi^he megh Gyogyulna ākor ā Fatens Kirte Kokainet, hogy maga Cselekedni megh, azonnal Kokaine megh ragván az fotele'n Kását az¹³ Gyermeke Szeme^he Pōgdōzōtt Szerdán, mingyárt Csōtōrtōkōn edgyék Szeme ki nyillott, masik Pe digh Pinteke'n, az Kikbūl annak előtō visz es vir Csunyásághal folt. (Farkas) Ad Quartum Farkas Mátyásnet ([G...])¹⁴ tud jo tanunak ellene leni [1]

Tertia Testis honesta Foēnima Susanna Palotas Circumspecti Martini

Horváth Contoralis Annorum Circiter 40 Jurata Examinata fassa est. Ad Primum nihil Ad Secundum ennek előtō 5 Esztendővel¹⁵ hoza ment a Fatenshez Kokaine Balogh Jánosneval, edgy Szep gyermeke lévén Kivantak latni az Gyermekeket, megh mutatta¹⁶ nekik az Gyermekeket (hat min de'ngyart[!] az Gy) mingyart az Gyermeke fal[!] ne'm nithatta ā Szemeit (Csurogvan fōlt) mind edgy fel Esztendejgh. fel esztendőre Ki nyitotta ā Gyermeke ā Szemeit, akor az Ket Szeme'in¹⁷ halogh laczotott, az Gyermekeket vitte' Tott Ivánnehoz, a mellyre rea olvasott¹⁸ Tott Ivanne¹⁹ edgy hetigh

¹¹ A névelő javítás eredménye, az előtte elkezdett, majd kihúzott *fas* szótöredék utolsó betűjét írta át.

¹² A *mellye* szó fölé beszúrva: *az Gyermekeket*

¹³ Eredetileg *es*, ezt átjavította a lejegyző.

¹⁴ A kihúzott szótag nem kiolvasható.

¹⁵ A *hoza ment a Fatenshez* fölé beszúrva: *ennek előtō 5 Esztendővel*. A betoldás jele két vessző.

¹⁶ Eredetileg mutattak, az utolsó két betűre rájavított egy nagy *a* betűt.

¹⁷ Eredetileg *Szeme'n*, ezt javította ráírással.

¹⁸ Az utolsó magánhangzó *a*-nak is olvasható.

¹⁹ Az *olvasott* fölé utólag beszúrva: *Tott Ivanne*. A betoldás jele két vessző.

minde'n nap Keczer, (akor az sz) midōn utolszor rea olvasatt valna
mondotta ā Fatensnek Tott ivanne, no vid el ā Gyermekeket de vigyáz
mert megh Probállák ā földi őrdögök hane'm hány Keresztett rea
es imadkozáll mellyette, el tavaznak (hoza vévén az Gyermekeket) ā roszak²⁰
valamint az orvostul elment megh az utħan el Kezdettek Gyot
rei[!] az Gyermekeket²¹ az²² kis mellyit az ajakához, (husztak,) az Szajat fere, az Kez
it²³ is őszvō huszták, es azon nap edgy hettre megh halálozat az
Kis Gyermeke. Midōn Pedigh torjaħa ment volna Kokaine, akor
a fátensnek az ura mondotta Kokainenak hogy el jüttel Kocso
nádra, arra Semit Se'm (Szolvan) felelt²⁴ hallatlaná töttō. Ad Quartum
Daroczi Agnest tudgyajó²⁵ Tanunak lenni ebbe'n az dologħban

Quarta Testis Anna hajdu Gregorij Toppanto Relicta Vidua Annorum
Circiter 34²⁶ Jurejurando fatetur. ad Primum Secundum Tertium nihil.
ad Quartum Szarka Imrenet, Molnár Miskánét, Sörös Mihálnét
tud Jó tanuknak lenni.

Quinta Testis honesta Mulier Agnes Danoczi Circumspecti Michaelis Ar
vaj Contoralis Annorum Circiter 20 Jurata Examinata fassa est
ad Primum Karacson ünnepeiħen Kis leánkáját megh rontottak
Kezét lábát | őszvō huzván²⁷
akor folamodván Kovács rosához, Kovács rosa iczakán
fördött főzött az Gyermekeħ az akoron ā Konyhán Rosa²⁸ el sivalko
dott az Konyhán Kialtotta az Gazdát hogy vétteni ütet, mert
Kokaine rajta ment, es ne'm akarja hogy az Gyermekeketmegħ²⁹
Gyogyécsam, mert úgy megh rontotta hogy Soha Se'm lesz jó belō

²⁰ A *hoza vévén* fölé utólag beszúrva: *ā roszak*. A betoldást két vessző jelzi.

²¹ A *rei[!]* az *kis* szakasz fölé utólag beszúrva: *az Gyermekeket*

²² Javítás eredménye, talán *es*-ről javítva.

²³ Eredetileg: *keze* | *it*, a birtokos személyjel kihúzva, a toldalékok a sor elejére beszúrva.

²⁴ Az áthúzott szó fölé utólag beszúrva.

²⁵ A *tudgya* második szótagja utólagos beszúrásnak tűnik.

²⁶ A második számjegy javított, az olvasat bizonytalan, 37 is lehet.

²⁷ Bal oldalra az *ad Primum* és az *akor* kezdetű sorok elejére beszúrva: *Kezét lábát* | *őszvō huzván*. A betoldás jele:
ϕ

²⁸ Eredetileg kis kezdőbetűvel, ezt javította a lejegyző.

²⁹ Az *et* utólag beszúrva.

lo, ā Fatens az urát | nádert akarta | Kūldeni de | kine'm ment³⁰
akar mondatta Kovács Rosa³¹ az Gazdának, (hogy) jól esset
hogy Ki ne'm mentel, mert Kokáine az ajtó előtt vizellett, ha (Ki)
bele hágatt volna el romlott volna. Mas nap el Szőkőtt az
Rosa³² es ne'm Gyógyétotta³³ megh az Gyermekeket³⁴ Enyi hany nap alatt hoza ment kol,
dulni ā Fatenshez Kokaine, akkoron ā Fatens ura Kemenye'n³⁵ [2]
Kemenye'n megh fenyegette³⁶ Kokainet, ha megh ne'm Gyogyitta ā Gyermekeket³⁷ az eō Keze
által Kölletik Kokaine el veszni, azan napon alma megh jűtt
az Gyermekeknek ugy anyira hogy harmad napigh se'm vehettik (jol)
föl almağan holott az elott | 1 holnapigh sem | alűtt.³⁸ ||
s enyi hanu[!] nap alat az Gyermekek Szépe'n megh
Gyogyult. Ad Secundum Tertium nihil ad Quarta Koszo Istvannet
tudgya Jo tanunak le'nni
Sexta Testis honesta Mulier Catharina Farkas Circumspecti Emerici Szarka
Contoralis Annorum Circiter 30 Jurejurando fatetur ad Primum
(ad Primum) Ad Secundum (az el) az el mult bűtbe'n Kokaine hozaja
me'nvén Kokaine Kirt ā Fatenstul olait Csukmonyat,³⁹ es Kenyeret,
Tyukmonyat es Kenyeret adott neki, de hogy olajt nem adott, az
zelerje⁴⁰ hallatára megh fenyegette ā Fatenst, del tajbán az mar
hait el eresztette', midőn utanna ment az marháknak akoron mingyárt
el eset labarul,⁴¹ azon nap (haromszor tortint) haromszor történt
rajta, es Csunyavul okádatt, de Istennek hatalma altol ne'm esset
semi Vesztés rajta. Ad Quartum Palya Marist tudja jó tanunak

³⁰ Bal oldalra a *Gyogyécsam, lo, hogy* kezdetű sorok elé beszúrva: *ā Fatens az urát | nádert akarta | Kūldeni de | kine'm ment.* A betoldás jele két vessző.

³¹ Eredetileg kis kezdőbetűvel írta a lejegyző, ezt javította át.

³² Eredetileg kis kezdőbetűvel írta a lejegyző, ezt javította át.

³³ Eredetileg valószínűleg *Gyógyétta* volt, a szó végét átsatírozta, majd a sor fölé beszúrta: *totta.* Az *o* „ékeazete” a második *g* fölött szerepel, valószínűleg tévesztésből.

³⁴ Az *Enyi hany nap alatt* szakasz fölött beszúrva: *megh az Gyermekeket*

³⁵ Nem teljesen egyértelmű az *e* melletti aposztróf. Az oldal jobb alsó sarkában, az *ura Kemenye'n* szavak alatt őrszóként funkcionál: *megh*

³⁶ Eredetileg *fenyel*-ként kezdte a szót, az *l*-t nem húzta át, csak közvetlen mellé húzta a *g*-t.

³⁷ A *Gyogyitta az eō Keze* fölé utólag beszúrva: *ā Gyermekeket*

³⁸ Bal oldalon a *föl* és *Gyogyult* kezdetű sorok elejére beszúrva: *holott az elott | 1 holnapigh sem | alűtt.* A betoldás jele két vessző.

³⁹ Az *y* javítás eredménye, alatta a betű látszik.

⁴⁰ Eredetileg *S*-sel kezdte a szót, majd átjavította *z*-re.

⁴¹ Eredetileg *labara*, átírással javítva.

lenyi

(Septima Testis honesta Mulier Helena Farkas Circumspecti Stephani Koszo,
Contoralis Ann̄or Circiter 25 Juramentaliter Examinata
fassa est ad Primum Ennek előtt Esztendo alat[?])⁴² Edgy Esztendõvel hoza
ment Kokaine ā Fatenshez⁴³ vaját Kirt tülõ, vaját ne’ m adhatott
adott⁴⁴ neki Sajtott, Gyanosagago[!] vagyon neki, hogy a Szemire Kokaine
rontotta volna megh ütett. [3]

---

⁴² A vallomásrészlet idáig többször is áthúzva.

⁴³ Eredetileg *Fates*-ként kezdte a szót, majd ezt javította.

⁴⁴ A második magánhangzó *a*-nak is olvasható.

65. Fóris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett vallomási jegyzőkönyv (CCVII. 80.)

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. 80.

Brandl–Tóth G. 2016: 367–74.

De eo Utrum?¹

Primō Tudgyae, láttaje, ā vagy hallottaje ā Tanú, hogy Dóka Agnes, úgy Lan,,
thos Margith, Albert Jánosnak házas Társa, inarestaltatot Személlyek
valamely búbájosságot, S-Babonáságot vitt volna végben, mit, mikor,
és minémű udőben, nappale vagy Ejczakán?

Secundō. Neveze'tt Dóka Agnes, úgy Lantos Margith fenyegetteke valakit,
és Következette az ollyannak Testiben, vagy jószágaban az által ártása?

Tertiō Föllyeb neve'ze't Sze'méllyektől micsoda Szókat hallot az Tanú, és mikor,
hite után vallyá megh?

Qvartō Töbször irt Dóka Agnes, úgy Lantos Margith, minémű élete't
viselte'k eddigh, vólta képpen[!] mondgya megh ā Tanú

Qvintō Nevezett Dóka Agnes és Lanthos Margith, minémű betegeket
gyógyetottak, micsodás orvossággal, ā vagy Babonás (orvosságok,,
kal) olvasásokkal, és mi módon? vallyá megh ā Tanú.

Se'xtō Ezen dologhban kit tudna jó Tanúnak le'nni?² [1]

A^o 1744. die 9^{nā} Xbris Confirmatur.

Auth.³ Prima fatens Catharina Bajnóczky Circumspecti Civis Josephi Schlopák Conjunx
Annorum circiter 30 ad jurata et examinata fassa est. Ad 1^{mum} Ez előtt
Két esztendővel mostánában⁴ ránk következő hús hagyókor⁵ lészen három
esztende'je', Nagy hasa vólt az Fatensne'k. Dóka Agnes Bába hivatallyába
magát avatván bizonyos Komájának⁶ Kereszt Komájúl híván tapogatta
az Fatensnek Terhes hasát, aszt mondotta, hogy hijál el engemet

¹ Előtte egy ötsoros latin bevezető szerepel, amelyet nem közlök. Átiratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 367. A második, harmadik, negyedik és ötödik oldalon szereplő szöveg nagyon nehezen olvasható a tinta halványsága miatt.

² A *tudna jó Tanúnak le'nni?* megerősítve sötétebb színű tintával.

³ A *Prima* elé besúrva sötétebb színű tintával, az előtte lévő latin mondat is sötétebb színű tintával íródott.

⁴ Javítás látszik, a második *ā* helyén eredetileg talán *j* vagy *z* lehetett.

⁵ Az *y* nem látszik egyértelműen.

⁶ Erősebb tintával, úgy, mint fentebb a latin részeknél.

úgy mond Szűlésed idein én jo bábad lészek egész héten, mellyre az Fatens felelte, hogy én kg̃ldet nem hihatom, me'rt vagyon mas⁷ Bábám ne talántán megh nehesztelne reám. Azom̃han csak hamar mintegj három hólnapoknak eltelése után Szűlvén az Fatens igen rivó és nyughatatlan gyermeke't, és nem tudván csillapétássára való nézve mit csinálni, az Piaczra ment, és ottan edgyis másis' mondotta; Nyil,, ván Dóka Agnes tudna valamit felőle mondani; arra való nézve el hívatta ugyan az Fatens Dóka Agnest maga Szűlőt Gyermekeinek orvoslására, de akkori hívására el nem jött, hane'm harmadnapra mulva⁸ magáhan el jött Dóka Agnes és el jővén Parancsolta az Szolgálónak hogy hozzon Szóllatlan vizet; az annyi tévén,⁹ hogy az Szolgáló méglen az vizért oda és vissza járand Senkinek Se Szóllyon; asztat az Szolgáló megh cselekedvén az vizet azon Parancsolattya Szerént Dóka Agnesnak, hogy Senkinek Se Szóllyon hajnalban az Tórúl meghis hoszta,¹⁰ Annak utánna Reggel el jött Dóka Agne's, és azon Fazékbúl mellyel az Szolgáló Szóllatlan vizet hozot három közönséges Fa Kalánnyal egy cserép tálban teltőt,¹¹ s-azzal az Síró Gye'rmekit az Fatensnek me'gh mosdatta; és az mosdatás után vivén azon tálban lévő három Kalán vizet formalibus mondotta Íme lássátok már hat Kalánval lett belőle', (tudnia il') azom̃han az ablakhoz járulván felit az ablak fiokján, (nemely) több reszit Pediglen az Lantornán Lyukat ütven újával az vizét ki öntötte'. mondván: Dere'k[?],¹² Szép Aszszonyok, (hozz) vigyétek el ti az én fiamnak Sirását, Rivasát, hozzátok megh ti az eő Édes Álmát. arra az gyermek megh gyógyúlt azonnal mihelest az vizet Dóka Agnes ki ön „tötte és olyan lett mintha Sirást Sem tudna; azon fáradtságaért az fatēns adot Dóka Agnesne'k Mézet, [é]getbort,¹³ szallonnát és fél forintot kész pénszt

⁷ Az ékezet kihúзва.

⁸ Úgy tűnik, az ékezet kihúзва.

⁹ Javítás eredménye a szóvégi *n*, ráírással javította a lejegyző. Eredetileg talán: *tévézén*[?], de a halvány tinta miatt alig kivehető.

¹⁰ Ezután latin nyelvű betoldás következik, amely bal oldalon a sorok elején található. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 368. A betoldás jele: o

¹¹ Javítás látszik, talán *tett* szerepelt itt eredetileg.

¹² Nagyon bizonytalan olvasat, egyáltalán nem biztos, hogy valóban ez a szó szerepel itt. Az *e'* más színű tintával javításnak tűnik, de nem egyértelmű, hogy miről lett javítva.

¹³ A lap hajtása és a halvány tinta miatt a betű nem látszik.

de azon adományát keveselv[n]¹⁴ Dóka Ágnes, Ismét az Fatenshez el jött [2]
(Piros) Punkösd Kántorán, hozot egy Szúnyogh hállót kínálván az Fatenst hogy
asztat venné me'gh, de az Fatens megh ne'm vette; annak utánna Dóka
Agnes az Bőcsőben fekvő gyermeknek lába alatt való Szalmát megh
rászta, és az fatens Gyermek (nem) azontúl fogvást rosszabbúl¹⁵ le'tt (és) hat
napokīgh; ahoz képest újjonnan el me'nt az Fatens Dóka Agneshez és
kérte hogy tegyen jót az Siró gyermekivel, egy pár¹⁶ csizmát ad nékie;
azon igiretire az Fatens'nek, Dóka Agnes ismét me'gh fűrőszette¹⁷ az Gyer.,
meke't bizonyos magával hozot fűvekből csinált (fűvek) fürdőben, melly
fűrősztés után az Gyermek egészséges le'tt Szent Mártony napigh.
Ad 2^{dum}. Nihil. Ad 3^{tium}. Dóka Agnes midőn az Fatens gyermeket orvosolta
_is mindenkor aszt mondotta hogy eő Semmit Sem tud hanem az Szenteket
Segítségül hīja¹⁸ és Isten után ha jót tehet jót téssen. Ad 4^{tium} Egyéb életit
Dóka Agne'sne'k¹⁹ nem tudgya, hanem hogy Bába vólt, és ā²⁰ melly nyomorúlt
Emberekre' csak az Kezit Re'ája tette'is mingyárást megh gyógyúlt, ā mint
hogy az Fatensis (Terhiḡen) Terhe által betegségḡen lévén nemis járhatot,
és mihelest Dóka Agnes az Kezit e'gy kiss vaj[a]cskával²¹ me'gh
kenvén az fatens hassán megh huszta azonnal me'gh gyógyúlt.
Cæ'terum nihil.²²

Auth.²³ Secunda Fatens Anna Rósa Circumspe'cti Civis hujatis Michaēlis Pap Conthora
lis Annorum circiter 25., adjurata et examinata fassa est Ad 1^{mum}.
Ez előtt Két Esztendővel Szent György napjának előtte két héttel az Fatens,,
nek Férje betegségben lévén, hivatlan oda menvén az Fatens házához²⁴ ||
gyógyetotta vala Lantos Margith mintegy két
hétigh, azon gyógyétásaḡan mondotta egykor hogy eő már tovább nem gyógyét,,

¹⁴ A lap hajtása és a halvány tinta miatt a betű nem látszik.

¹⁵ Az *a* feletti ékezet áthúzva.

¹⁶ Az *r* részben sötétebb színű tintával megerősítve.

¹⁷ Mivel a tinta nagyon halvány, nem egyértelmű, de valószínűleg javítás eredménye az *ő*, eredetileg talán *e* lehetett.

¹⁸ Nem lehet egyértelműen eldönteni, hogy *hija* vagy *heja*.

¹⁹ Az *Ag*, *e's* és a toldalék *e'-je* erősebb tintával megerősítve.

²⁰ Eredetileg: *ākinek*, a *kinek* kihúzva.

²¹ A betű kikopott.

²² A *Cæ'terum nihil* sötétebb színű tintával megerősítve.

²³ Sötétebb színű tintával beszúrva.

²⁴ Bal lapszélre függőlegesen beírva: *hivatlan oda menvén az Fatens házához*. A betoldás jele: *o*

hattya és Se'mmi jot nem tehet az betegel /: jól lehet fejer Liliom gyűke,,
 ret éget borban, ó hájban csinálván azzal kente :/ hanem ha Dóka Ag,,
 nes akarja jót tehet vele' és megh gyógyéthattya; Azon^{han} jól lehet
 az előtt az Fatenshez Dóka Agne's Soha²⁵ Sem vólt járatos, mind azon által
 Szent Antal napján hivatlan óda me'nt, egy Űvegben Sirt vitt, állít,,
 ván, hogy Lossoncz Ferenczné Aszszony azzal kente, áz fatens Urátes
 azzal kenyegette, és az beteg jobbára²⁶ meghis gyógyúlt; Midőn pedighe'n az
megh gyógyétásáért alku^{han} vólt vólna Sárkány Ferencz Uram kapujá^{han}²⁷ Dóka Ag,,
 nessel az Fatens, (akkoron[?]) és kérdészte vala túle hogy Mit kérne azon [3]
 gyógyetásban tett fáradságáért, aszt felelte Doka Agnes: Én úgy
 mond hat Forintnak alól megh *nem* gyógyéthatom, me'rt Bálóné mon,,
 dotta, hogy ha hat Foríntnak alól megh gyógyétom, megh bánom;
 mutatván az karján az kékulést mintha eötet azon betegnek gyó,,
 „gyétásáért megh kinoszták vólna; de nem mondotta hogy kicsoda azon
 kinzo. Ex Superabundanti hoc additō Hogy midőn az Fatensnek
 Urát gyógyétották vólna Dóka Agnes, és Lantos Margith, akkorón
 azok (mind ā ketten) egy más között ilyen Szemre való hányásokkal
 vóltak, mondván Doka Agnes Lantos Margéthnak Attya Mester.
 arra felelt Lantos Margith, Ha én Attya Mester vagyok te Czéh
 Mester vagy /, arra ismét ujobban felelt Lanthos Margith De
 ne fély Czéh Mester, mert nem égetnek már többet Szegeden
 a kit égettek, mert asztatis megh bánták az kit égettek.

Cæterum nihil. Authenticath[?] Confirmat.²⁸

Authenthica Confirmat.²⁹

Qvartus Fatens Franciscus Abraham Civis hujis Annorum circiter 37. adjuratus

et examinatus fassus est Ad 1um Lantos Margithnak Szájából hallotta

az Fatens ugyanakkor ez előtt két Esztendővel ott lakván Margith–³⁰

²⁵ Az Agnes és a Soha szavak sötétebb színű tintával megerősítve.

²⁶ A beteg és meghis fölé utólag beszúrva.

²⁷ A j pontja és az á ékezte sötétebb színű tintával megerősítve.

²⁸ Sötétebb színű tintával: Authenticath[?] Confirmat. A harmadik tanú vallomása latin nyelvű, melyet figyelmen kívül hagytok. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 370.

²⁹ Más tintával, utólag beszúrva a Qvartus fölé: Authenthica Confirmat.

³⁰ Bal oldalon a sorok elejére függőlegesen beszúrva: ugyanakkor ez előtt két Esztendővel ott lakván Margith–. A keresztnév sötétebb színű tintával szerepel. A betoldás jele: +

midőn Dóczy Jánosné³¹ betegh vólt, hogy mondotta vala:
 Senki úgy mond, Se' Hohér, Se' Dóka Ágnes me'gh nem gyógyé'ttya.³²
 (ha az) Doczy Jánosnét ha csak eő maga Lantos Margit megh
 nem gyógyé'ttya. Egykor pediglen ugyan akkor Sántán házához
 jóvén az Fatensnek Lantos Margith, kerdeszte a Fatens Felesé,,
 ghe hogy mi lelte vólna? arra aszt felelte B[áló]né³³ mondván az
 Tótésen engemet úgy vágtak az földhöz hogy ember nem láthatta
 Doka Ágnes és Karáné. Item ez előtt midőn az Nemes Város
 Hajdúkat állétot vala akkoron az Fatens Békóban való Lovait hajt,,
 ván az békó valamiképpen az [L]ó³⁴ lábárúl eleset; erről beszélgetvén [4]
 az fatens maga házánál elől állot Bálóné és mutatott az jobb Kezin
 való hüvelk + és első Ujjai között mintegy egy borsó Sze'mnyi Púpot,
 az bőr alatt, mondván: Nékem úgy mond vagyon ebben olly meste'rségem,
 hogy akár mely lakatot, békót ezen kezemmel me'gh fogok,³⁵ annak
 ki kólletik nyīlni; Ā mint hogy midőn az eő Ura az Város szol,,
 gálattyáhan. Hajdú vólt (midőn az Urátúl) az halálra való Rabot
 ezen mesterséghe által kijs'³⁶ Szabadétotta. Cæterum Ezen dolgait
 megh ismervén az Fatens', ne'm akarván tovább házánál tartani, el kül,,
 dőtte vólna magátúl, akkoron felelte Balóné, tudom hogy Miller,,
 ben biztok, de attúl ne'm félek, el nyújtom lábamat s-úgy aluszom
 eő tüle, bár aszt nyelyle el az kit megh egéttet, nem hogy többet
 égettessen: Asztis hallotta az Fatens maga Szájábúl[?] Lantos Margithnak
 hogy jól lehe't eő Czéh Mester, mind az által Dóka Agnes egy izzel
 folyeb vagyon nálánál. Cæterum nihil.

Authenticata | Fatens Confirmat.³⁷

Qvinta Fatens Marīna Kiss, Ladislai Szilagyi Conjunx Annorum circiter 25

³¹ Eredetileg: Jánosnét, a tárgyrag kihúzza.

³² A *Se' Hohér, Se' Dóka Ágnes me'gh nem gyógyé'ttya* szakasz sötétebb színű tintával kiemelve.

³³ Nem látszik jól egy maszat és a halvány tinta miatt.

³⁴ A lap félbehajtása és a nagyon halvány tinta miatt nem látszik a betű.

³⁵ A *me'gh* aposztrófia és a *fogok* betűinek felső szárai sötétebb színű tintával megerősítve.

³⁶ A *mesterséghe* utolsó ékeze, az *által* ékeze, a *kijs'* két pontja és aposztrófa utólag sötétebb tintával megerősítve.

³⁷ Sötétebb színű tintával bal oldalon, a *Qvinta* fölé beszúrva: *Authenticata | Fatens Confirmat*. A *Qvinta* előtt egy *O* is szerepel, vélhetően a betoldást jelöli.

adjurata et examinata, fassa e'st. ad 1^{mum} et reliqua. Egyebet *nem* tud az
 Fatens, hanem Esztendő's már az Szülöt gyermeke, Kij's születése után harmad
 napra megh vakulván, bizonyos P. Franciscanusnak panaszolkodván
 igazétotta e'ötet Dóka Agneshez mondván meny el és Kérjél
 Dóka Agne'stül Szentséget vagyon nékie olyan had adgya ki, azom^{han}
 el menvén az Fate'ns, Doka Agnes először el igazétotta, hogy mennyen
 ahoz orvosságért ā ki Bábája vólt az gyermeknek, űdő jártá^{han} ugyan
 csak mászszor is el ment az Fatens, és Doka Agnestül³⁸ orvoslását
 Vak Gyermekeinek kérvén aszt mondotta, Meny el űgy mond és
 az Gólya Fészkekben keres[!] olly Tojás héját, kiből az Gólya fiak
 ki bújtak asztat tórd megh és hincsed az világtalan gyermeknek
 Szemej^{he} megh gyógyúl Cæterum nihil. negat Rea.³⁹ [5]

Sextus Fatens' Martīnus Gáál Peculý hujatis Civis Annorum circiter 35 adjuratus
 examinath. fassus est Ad 1^{mum}, Ez elót három Esztendővel bete'gh lévén az
 Fatensnek felesége másoknak jóvaslábúl, gyógyétására el hijta Lantos
 Margithot, és midōn az Felesegit gyogyetotta vala akkoron formalibus mondotta:
 megh gyógyétanám űgy mond de ā Roszszak nem engedik, arra az betegh kérdészte,
 ki vólna azon Rosz, holot e'ő Senkine'k Sem vetét,⁴⁰ arra aszt felelte Lanthos
 Margith az Betegnek, hogy e'ötet Dóka Ágnes rontotta me'gh, de ugyan csak Báló,,
 „né holmi Sirokkal, és füstöllessel meghgyogyetotta ā bete'ge't.⁴¹ ||
 Cæterum nihil Auth. Confirmat.

Auth. Confirmat.⁴²

Septima Fatens' Helena Nagy Petri Nagy Conjunx annorum circiter 40 adjurata et ex-
 aminata fassa e'st Ad 1^{mum} Magával történt az Fate'nse'l, midōn az Edés⁴³ Leánya
 megh halálozot, egykor az Palánkban elő találta Dóka Agnest, akkor mon,,
 „dotta az Fatensnek: Senkire Se fájjon az Szīved, me'rt az Leányod az Lantos
 Margith Kocsonnyája, miért nem jöttél hozzám, én megh gyogyetottam vólna.
 Cæterum nihil. hanem Kovács Gergelyt maga vejét tudgja jó Tanúnak lenni.

³⁸ Az ű ékezte sötétebb színű tintával megerősítve.

³⁹ A latin rövidítés, a *nihil i*-jének pontja és *l-e*, és a *negat Rea* sötétebb színű tintával megerősítve.

⁴⁰ Az ékezet közelebb áll a második *e*-hez, valószínűleg tévesztésből messzebb húzta be az írnok.

⁴¹ A *Cæterum nihil* fölé utólag beszúrva: *meghgyogyetotta ā bete'ge't*.

⁴² A *Septima* fölé beszúrva: *Auth. Confirmat*.

⁴³ Az ékezet közelebb áll a második *e*-hez, valószínűleg tévesztésből messzebb húzta be az írnok.

Kószó György Felesége és Deáknevál bizonyet[tya az] hallomást.⁴⁴

Octava Fatens Elisabetha Abraham Joannes Kovács Vidua Annorum circiter 42., adjurata

„et examinata fassa e’st., Egyebet nem tud, ha nem magátúl Lantos Margittúl
hallotta az Fatens, hogy Úgy mond e’gy emberne’k megh átkosztam az jószágát,
és megh dőglőt az Palánkban.

Undecimus⁴⁵ Testis Circumspectus Martinus Vecsernyés Annorum circiter 38 adju.,

„ratus et examinatus fassus est. Ad 1um Midőn ezen most folyó Eszten,,
„döbhen Kiss Aszszony napj-⁴⁶ Rádnára az Bucsú kedviért igyekeztek vala
menni, akkoron Dóka Agnes hijta az Fatenst Éget bort ínnya Csorba
Dorihoz mondván: Fiam az Kereszt Anyádnak útra való Pénszt adnál
értvén az Kereszt anya néven magát Dóka Ágnes. arra aszt felelte az
Fatens’,⁴⁷ bizony Kereszt anyám nálam egy Pénz Sincsen, hanem házamnál
ā mi vagyon, adok; nékem az Szérűre ki kölle’nek⁴⁸ menni, felelt Dóka
Agnes Semmi úgy mond éde’s⁴⁹ Kereszt fiam othon az én kereszt Leányom
ā minthogy az Fatens me’gis Parancsolta vólt az Feleséginek hogy adgyon [6]

nékie egy Márjást vagy egy Petákot, de az Fatens felesége felelte, hogy

nékie Sok Gyermekjei vannak e’ő nem adhat; Azomhan az Fatensnek

5. esztendőGyermeke’⁵⁰ az (házb) Kamarában ahol útra való Szalonnát vágot vólna⁵¹

Doka Agnesnek ott futkosván, föl kapta Dóka Agnes az Gyermek,,
„ket és mind ā két Kezeit Orczájátúl fogvást az Lábájn⁵² végigh
huszta megh csokolvan⁵³ az gyermekken mondván:/ Kezemen tartot kedves magzatom,,
„nak édes fia. Azomhan mingyarást abban az órában mellyben Dóka Agnes
az (gyer) egészséges gyermekken Kezeit végigh huszta az gyermek le
betegede’t, és harmadnapra mind ā két lába az allfelihez Sugorodot

⁴⁴ Külön jelölés nélkül, a lap szélére függőlegesen beszúrva: Kószó György Felesége és Deáknevál bizonyet[tya az] hallomást. A mondat egyes részei egy maszat miatt nem látszanak jól.

⁴⁵ A kilencedik és tizedik tanú vallomására vonatkozó feljegyzések latin nyelvűek, ezeket figyelmen kívül hagyom. Átiratukat ld. Brandl–Tóth G. 2016: 371.

⁴⁶ A j után egy kötőjel szerepel, valószínűleg a hiányzó betűk rövidítésére utalhat: ’napján’

⁴⁷ A vessző a betű mellett fentebb szerepel.

⁴⁸ Valószínűleg ’kölle’nek’.

⁴⁹ Javítás látszik a szóalakon, ezért nem egyértelmű, hogy mi volt a cél: éde’s vagy édős. Mindkettő olvasat lehetséges, de az első valószínűbb.

⁵⁰ Az 5. esztendő utólag beszúrva a szó elé.

⁵¹ Az n fölött két pont látszik, de lehet, hogy csak íráshiba.

⁵² Javítás látszik, eredetileg talán Lábajk volt a szóalak.

⁵³ Az az gyermekken szavak fölé utólag beszúrva: megh csokolvan

és az fe'je az mellyire ese't; Annak utánna az Gyermekek gyógyé,,
 „tasa kedviért folyamodot Bálónéhoz, de aszt felelte, hogy eő nem
 tud az ficzemedéshez, hanem Kéry Miska tud, de ugyan csak el ment
 Baloné az Fatens házához, és az betegh gyermeket megh tekintvén
 el ne'vette magát és aszt mondotta: Az Szép Aszszonyok tálában
 hágtál. kérdészte az Fatens' micsoda Szép Aszszonyok Táláha arra
 aszt felelte': Mi úgy szoktúk úgy mond aszt mondani, nem merjük
 mondani, hogy rontás; mondotta arra az Fatens hogy mivel kölle,,
 „nék az gyermeket gyógyétani; és megh Paráncsolá Bálóné
 hogy szerezzon az Fátens fejér Liliom tóvīt, és ártány Disznó hájját⁵⁴ mert addig megh nem
 gyógyéhattya ā gyermeket méglen Sírť,⁵⁵ nem csinál, azomban
 me'gh Parancsolta asztis az Fatensnek, hogy Dóka Ágnesť bé ne
 ereszsze' az házához, mert eő hozzá nem nyúl az betegh gyermekhez
 ha hogy oda ereszti. Annak utánna fűrdőt csinált Bálóné az
 Fatens Gyermek'kēnek, /: de nem tudgya az Fatens mibűl:/ mellyre nagy
 forgó Szél támadot, és az ajton bé jövén azon Szél ā kéményen ki
 ment, arra jaidúlással mondotta Bálóné: No már Semmit Sem
 ér az fűrdöm, ide jött Dóka agnes és el vitte az fűrdömnek ereit.
 Eddig ellenzettem hogy Dóka agnes be ne jőjön az kēld házában,
 ha nem ha már bé nem jön az kēld házáha, soha kēld gyerme,,
 „kit megh nem gyógyétom; annak utánna küldőt Dóka agnesért
 az Fatens, és Dóka agnes el nem⁵⁶ jött⁵⁷ ha nem űdő jártáhan Szemellye
 Szerént lévén edgyűť az Fatens Dóka ágnesse'l, és maga házahoz [7]
 híván ottan aszt mondotta: Én most vóltam (Szent Hel) Tellyes
 Búcsún és egy Szent Helyet fogadtam hogy megént el megyek
 az gyermek gyógyításáért,⁵⁸ egész ejczaka nem aluttam, úgy imádkosz-
 tam az Csillagok forgásáhan, nékem megh vagyon jelentve hogy
 megh gyógyúl az kēld gyermeke. Azomhan mondván az Fatens

⁵⁴ A tóvīt mert addig fölé utólag beszúrva: és ártány Disznó hájját

⁵⁵ Eredetileg talán z-vel kezdhette a szót, ezt írta át S-re.

⁵⁶ Az el és jött közé fölültre utólag beszúrva.

⁵⁷ Eredetileg: jővén, az utolsó két betű kihúzva, a v két t-re javítva.

⁵⁸ Az í előtt egy tintafoltos betű, lehetséges, hogy e szerepelt ott, amit javított a lejegyző.

hogy Szegény Ember lévén nagy költségbe eset, arra aszt felelte
 Dóka Agnes: ne fély ugy mond, ne Szánd 20, 30 *forint*odat csak az
 gyermeked gyógyúllyon igyuk tizenkét Kortyával ā Bort; ugyan
 azon éjczaka Dóka agnes ottis hált az Fatensnél,⁵⁹ és azon ejczaka mit
 vitt véghez Doka agnes, az Fatens *nem* látta, de más napra kelve
 az Fatens betegh gyermekine'k egy hólnapigh semmi gongya Sem
 vólt egészen me'gh gyógyúlt; Egy hólnap el telvén ismét az Gyermekek
 az előbeni betegségébe eset, és az Fatens ujjonnan el ment Báló,,
 „néhoz hogy gyógyécsa⁶⁰ megh, akkoron felelte Bálóne: Én nem tudom
 mit gondol Dóka Ágnes, hogy *nem* fél az Istentől azon ártatlan,,
 „nak Nagy keserves kinnyájért, mert én Vért eresztenék azzalis
 megh gyógyetanám de már lehetetlen túlem⁶¹ me'rt nem engedik.
 hane'm hozzon kēld Kilencz Haṅgya bújt, ā vagy az én Uram,,
 „nak adgyon kēld egy Márjást eő megh hozza, āminthogy⁶² az Ura
 me'ghis⁶³ hoszta, és Bálóne az Hangya bújt megh főzvén az betegh
 gyermeket megh fűrőstőtte, és az gyermek megis⁶⁴ gyógyúlt. Cæterum
 jó Tanúknak⁶⁵ tudgya lenni Pető Eörsebetet, és Csibe eörsebetet.
 ex Superabundanti hoc additō: Hogy az Fatens maga Szájából hal,,
 „lotta Bálónénak; formalibus: Dóka Agnes senkitől sem fél mert
 az eő Pécséttye az Város asztalfiában vagyon, én úgy mond *nem* Szólhatok
 ellene, mert le (raga) lakatollya az nyelvemet. Authenticatus confir,,
 mavit.⁶⁶ [8]

Authent. Confirmat.⁶⁷

Duodecima Fatens Elisabetha Acs Joannis Sárkány Conjunx Annorum

circiter 32., adjurata et examinata fassa est ad 1^{mum} Ez előtt

Tizenkét Esztendővel egy heti gyermek ágyban lévén az Fatens' eszre

⁵⁹ A rag utólag beszúrva a szó vége fölé.

⁶⁰ Az é ékezte a c fölött szerepel, valószínűleg tévesztésből.

⁶¹ A *túlem* első két betűje pacás, de jól láthatóak. Az *e* kunkorban végződik, a rövidítést jelöli.

⁶² Az *a* fölötti vízszintes vonal erősebb tintával kiemelve.

⁶³ A *gh*-nál egy tintafolt, de a betűk még látszanak.

⁶⁴ A *gyógyúlt* fölé utólag beszúrva.

⁶⁵ Úgy tűnik, a többesjelet utólag szúrta be a lejegyző.

⁶⁶ Utána egy háromsoros latin mondat kihúzza, ezt nem közlöm. Átiratát ld. Brandl–Tóth G. 2016: 373.

⁶⁷ A *Duodecima Fatens* fölé beszúrva: *Authent. Confirmat.*

vette hogy az Gyermekeinek (az) S. V. az Tőkitaból⁶⁸ vér folyt, akkoron hajnalban⁶⁹ be
dobbant Dóka Ágnes az Fatens (ágnes) házába mondván: Eb Szar Kutya
Szar fogjátok meg az Macskát, had Szakajak a Szőriből, had kős,,
„sem bé véle, arra Kocsis Ilus, az Fatensnek nénnye megh fogta
az Macskát és annak Szőrivél bé Kötötte Dóka Ágnes az betegh
gyermeknek Tőkit, azomban azon Reggel mingyarást, midőn az
Fatens Gyermekeit ki Pólyásztá az gyermeknek Semmi baja Sem vólt,
hanem az Tőkinék fél golyója el veszet, és mostansághis azonélő⁷⁰
Gyermek ā nélkül vagyon. Cæterum Kocsis Ilust tudgya jó Tanúnak
lenni. In reliqvo nihil.

Decimus⁷¹ Tertius Fatens' Joannes Kovács Annorum circiter 38 adjuratus

et examinatus fassus est Ad 1^{mum}. Tavalí Esztendőhen Sz. Demeter
naptúl fogvást egész karácsonyigh⁷² olly nyomorúlt vólt az Fatens
hogy az házból maga ere'jevél⁷³ ki Sem mehetet'; és minthogy Balóné
magát jelengette, hogy eő tudna az gyógyétáshoz, el hivatta
Bálónét, kérdezvén hogy ha megh tudnáje gyógyétanī az fatenst,
arra felelte Bálóné mondván: hiszem az Boldogsághos Szűz
Mariát hogy megh gyógyéthatlak, azomban az Majorban fűveit járván
Bálóné, hat hetig midőn már gyógyétotta; mondotta az Fatens'
(Va) Balóné jele'nlétihen: Vallyon én Istenem álloke még én valamikor
lábamra, akkoron e'l gaczakta magát Bálóné mondván de úgy
mond ollybá tartom már mīntha me'g is gyógyétottalak vólna
de még várakozzál, akkor napon el menvén az Fatenstől Bálóné
Kīn állot Kántor Panna az Úczczán kérdészte Bálónétul, Nó édes
Nénem tehete kēld jót az én Szomszédommal? arra Bálóne kacajta
ütőt és őszve csapván Tenyerit mondotta: Teheteke úgy mond? még
nemis Szenvedet had Szenvedgyen, tehetek bizony. Ugyan csak mégis

⁶⁸ Nem teljesen egyértelmű, de valószínűleg *Tőkinel* lehetett az eredeti szóalak, amelynek ragjára rájavított a jegyző.

⁶⁹ A *be* fölé utólag beszúrva.

⁷⁰ Az *on* betűkapcsolat utólag beszúrva.

⁷¹ Eredetileg *Decima*, javította a lejegyző.

⁷² Eredileg: *karácsonyigh*, az első *a* fölötti ékezet áthúzva.

⁷³ Elképzelhető, hogy elcsúszott az ékezet.

nyólcz hétre' Bálóné' holmi füve'kke'l és Sirokkal megh gyógyé'totta
az Fate'nst, hane'm hetedik⁷⁴ hétbe'n ujjban roszszúl esvén az Fatens⁷⁵ [9]
és az jobb lába az alfelihez Sugorodván, el hivatta Bálónét, és
mihelest az Fatensnek (kezeit)⁷⁶ lábát megh fogta és Simogatván
me'gh Pögdöste' és valamit lassan Reája olvasván azonnal
mégh csak fél óra Sem telvén be'le az Fatens lába megh gyógyúlt
és mostis egésséghe's.⁷⁷ Harmadszor ismé't Balóné' vejével tanácskozván
az Fate'ns' Abrahám Ferenczel, abban megh edgyesülte'k, hogy adgya,,
„nak Terminust (Sz) Karácsonyi Szent Istvány napjára, hogy ha akkorra
az Fatenst megh *nem* gyógyéttya agyon verjék Balónét. A mint hogy
Bálónét me'ghis ijesztvén ötöd nappal Szent Istvány nap előtt és
vagy kétszer meg is ütögette az Fatens, reménkedet Bálóne mondván
ne báncs úgy mond bizony Semmi gondod Sem le'sz, olyan leszel mint
mikor az Anyád az világra Szült, az után ugyan Szent Istvány
napjára Semmi baja Sem lett az Fatensnek. Cæterū Kántor Pannát
tudgya jó Tanúnak lenni.

Authentica,, | vit Suar Fas,, | sionem.⁷⁸

Decima Qvarta Fatens Helena Kocsis Annorum Circiter 51, depositō Corpo-
rali juramentō, fatetur, egyebet nem tud mondani hanem hogj ennek
előte 12 esztendővel Acs Perénél az fatens lakván, hallotta
egjkor hogj ejczakanak édejn ugjan Acs Perének az Gyer-
meke főletéb⁷⁹ Sérna, Mely Sirást az Anya halván föl⁸⁰ költ Gyertyátgjutván⁸¹ és Néz-
te, mi lelne⁸² az Gyermekeket, azután láta hogj az Gyermekeknek
Tőke Golója mellet egj⁸³ Vagás (volna)⁸⁴ és Vér Sepegetett volna Melyet látván az Anya
elSivalkodot (az) és az fatenst az Gyermekekhez héta, hogjnezne

⁷⁴ Eredetileg: *hetedig*, a *g* nincs áthúzva, a *k*-t ráírta a jegyző.

⁷⁵ A *Fatens* alatt egy pluszjel a jobb alsó sarokban (örszó). A párja a következő oldalon található.

⁷⁶ Az *i* fölött nincs pont és a *t* sincs áthúzva.

⁷⁷ A második *é* ékezte és az *e* aposztrófja sötétebb tintával megerősítve.

⁷⁸ Bal oldalon a *Tőke, elSivalkodot, meg* kezdetű sorok elé beszurva: *Authentica,, | vit Suar Fas,, | sionem*.

⁷⁹ A *meke* szótagok fölé utólag beszurva. A betoldást két vessző jelzi.

⁸⁰ A *föl f*-je egy másik betűre lett ráírva, valószínűleg *P* vagy *N* lehetett.

⁸¹ A *költ és Néz*- fölé utólag beszurva: *Gyertyátgjutván*. A betoldást két vessző jelzi.

⁸² Az *n*-re halványan egy *t* írva, nem egyértelmű a javítási szándék.

⁸³ Az *e* alatt valószínűleg egy elkezdett, de be nem fejezett *k* betű szerepel.

⁸⁴ A *Vagás (volna) Melyet látván* szavak fölé beszurva: *és Vér Sepegetett volna*

meg Mi lelneaz⁸⁵ Gyermeket, azután Regvelre kelvén oda jőt
Doka Agnés,⁸⁶ és az fekete Macskának Szőrevel bé kötette
az Gyermeknek Sebjét, (és) mely Kőtes allat az Gyermek
(mingjárt) megh gjogjúlt, de az Gyermeknek fél Tőke Golója
most Sincsen, és hova lett fatens nem tudgja.⁸⁷

Franc. Babarczy.

Josephus Pállffy

Mich: Muhoray

mpria [10]

---

⁸⁵ Eredetileg *let*, majd beszúrta a *ne* toldalékot.

⁸⁶ Elképzelhető, hogy elcsúszhatott az ékezet.

⁸⁷ A *t* alatt valószínűleg *n* lehetett, erre lett ráírva. Ezután latin mondat, melyet nem közlök, átíratát és fordítását ld. Brandl–Tóth G. 2016: 374. A nevek a jobb alsó sarokban szerepelnek, a lejegyző kéz mindhárom esetben megegyezik.

66. Kocsis Miskáné¹ ellen felvett vallomási jegyzőkönyv-töredéke

MNL CsML IV. A 1021 b, 66 Titk. Lev., Bosz. Ir. 2. db. S. N.

Brandl–Tóth G. 2016: 379.

Doka Panna vallya hogy² mikor az Execution peragálni Kivantak, akkoron

Kocsisne', által huzta volna az Uczan (egy Dion) egy fonalat (az

végen) Két Deak látta vólna. Két Kü vólt a vegen és a (Vegen) Kozepin³ négj⁴

most is' nincs Buza, nincs bor meg is Ordögseg csinálni

az Nemes Tiszt az B

Bizonysag. Sánta Miskáné', Fűz fáknál⁵ vak Soffit, Doka Panna,

és Doka Ferkó.

1 Tudgyaé Lattaé, a vagy hallottaé vólna hogy Kocsis⁶

Miskáné valami Ördönges Czirnát huzott vólna által

azUczán,⁷ midon Harangozo Ersebeth Executiójának

köllöt volna Lenni, Micsoda Czirna volt az és mit

foglalt maghába Circumstantialiter beszéllye⁸ me'g

az Tanu.

2 Kitt tud Jó Tanunak le'nni eze'n dologban [1]⁹

---

¹ Brandl–Tóth G. 2016: 379. szerint *Misláné*.

² A *mikor* fölé beszúrva: *vallya hogy*

³ Az kihúzott szó fölé beszúrva.

⁴ Az kihúzott *Vegen* alá beszúrva.

⁵ Eredetileg: *Fűz fáknak*, javította a lejegyző.

⁶ Eredetileg: *Kocsisne*, az asszonynévképző kihúzva.

⁷ Eredetileg kis *u* szerepelt, a lejegyző nagyra javította.

⁸ Nem egyértelmű, hogy *é*, *e'* vagy *i* szerepel-e itt.

⁹ A lap hátulján egy latin nyelvű szavazási jegyzék, amelyet figyelmen kívül hagyok. Brandl–Tóth G. (2016) sem közli.

67. Hiányos dokumentumokat tartalmazó mappa¹

1°. Vagyone szövetséged az ördög-

ghel, és társaságod?

---

¹ Ebben a mappában olyan papírok szerepelnek, amelyek egyrészt töredékesek, a papírlapok hiányosak, illetve latin nyelvű mondatokat tartalmaznak, amelyeket figyelmen kívül hagyok. Egyetlen lapon szerepel egy darab magyar nyelvű kérdés, ezt közlöm.

Mellékletek

1. sz. melléklet: Magyar nyelvű rövidítések feloldása¹

2s̄ze 'r: 'kétszer'²

3s̄zor: 'háromszor'

ākor: 'akkor'

ānak: 'annak'

ānyárúl: 'anyjáról'

ānyira: 'annyira'

ānyok: 'anyjok'

aszszon̄ya: 'asszonnyá'

Aszszon̄yak: 'asszonynak'

azon̄al: 'azonnal'

bōszút: 'bosszút'

Ēnek: 'ennek'

ēszöl: 'esztendőtől'

ēszös: 'esztendős'

Fazok: 'Fazokas'

Fe'lghēs: 'felséges'

Fel̄ghe: 'felsége'

Frān Uj 'Franciscus Uj'

gehēn̄ara: 'gehennára'

Gr̄alis: 'generális'

Gr̄alisnak: 'generálisnak'

---

¹ Latinból átvett, de magyar ragokkal ellátott szavak, valamint nevek is szerepelnek itt.

² A számok közül csak a tipikusakat tüntetem fel, nem az összeset.

Grālisné: 'Generálisné'

ham̄: 'hanem'

Iñ: 'Isten'

Int̄: 'Istent'

Istñé: 'Istvánné'

Istvának: 'Istvánnak'

Joanē's: 'Joannes'

Kapitányá: 'kapitánnyá'

Keszkōnyōbe: 'keszkennyőbe [keszkenyőbe]'

kḡdet, kḡl̄det: 'kegyelmedet'

Kḡl̄d, kḡld, Kl̄med: 'kegyelmed'

Kḡl̄dre: 'kegyelmedre'

Kḡlmē: 'kegyelme'

Kḡlmēs, Kḡl̄mes: 'kegyelmes'

Kḡlmetēk, Kḡl̄metek, Kḡl̄metek, Kḡltēk, Kltēk: 'kegyelmetek'

Kḡlmezni: 'kegyelmezni'

Kḡlmezte: 'kegyelmezte'

Kḡl̄lmeteket: 'kegyelmeteket'

Kir: 'királyi'

Kōnyū: 'könnyű'

kōszōnyē: 'köszönnye [köszönje]'

kōkényé, Kōkényé: 'Kökényné'

Kōkényéről: 'Kökénynéről'

leñi: 'lenni'

meñi: 'menni'
meñyenek: 'mennyenek [menjenek]'
Mgr̃tushoz: 'magisztrátushoz'
Mich: Muhoray: 'Michael Muhoray'
N.: 'nemes'
Nağha: 'nagysága'
Nénnyét: 'nénnyét [nénjét]'
Ng̃holták: 'nagyságolták'
Ntēs, Nz̃tēs: 'nemzetes'
onénd: 'onnénd'
Sátāñak: 'sátánnak'
se'ñihez: 'semmihez'
señi: 'semmi'
Señit, Señit: 'semmit'
ft.-á, ftyā: 'forintja'
ftōt: 'forintot'
Sz. Királi: 'Szentkirályi'
sz. Miklósi: 'Szentmiklósi'
Sz., Sz.: 'szent'
szaloña: 'szalonna'
Szegediēn 'Szegediensis'
Szemeime'l: 'szemeimmal'
Szomszédomal: 'szomszédommal'
T. N. S.: 'tekintetes, nemes, szabad'

T.: 'tekintetes/tisztelt'

t: i.: 'tudniillik'

tanítván̄ya: 'tanítván̄nya'

Tettēs, Tettēs: 'tekintetes'

Um̄, um̄: 'uram'

Utá̄na: 'után̄na'

V. Nót̄ar: 'vice notarius'

valamēnyen: 'valamennyien'

Várḡjé̄ben: 'vármegyében'

Vir̄attig: 'virradtig'

Xt̄us: 'Krisztus'

2. sz. melléklet: Latin nyelvű rövidítések feloldása²³²⁷

10mūs: 'decimus'²³²⁸

10^{mō}, 10^{mō}: 'decimo'

adjaceñ: 'adjacente'

añi: 'anni'

añis 'annis'

Anño, añor: 'annorum'

Auth. Confirmat., Authent. Confirmat.: 'authenticata confirmavit'

Cæterū: 'caeterum'

Cittīs, Cittis, Cittis, Civittīs, Civittis: 'civitatis'

Conjugīs: 'conjungis'

Conjux: 'conjux'

De eonUt.[!] 'De eo utrum'

Doño: 'domino'

Fas̄, fass: 'fassa'

fatet. 'fatetur'

fl. 'florenus'

Jur. ex.: 'jurata examinata'

jurtō, jurto, Jurto, Jurto, Jurtō, jūrto: 'juramento'

Kottū: 'komitatu'

Mgratuālis: 'magistratualis'

MPria: 'manu propria'

---

²³²⁷ Egyes latin nyelvű rövidítések feloldásához felhasználtam Brandl–Tóth G. 2016-os munkáját.

²³²⁸ A számok közül csak a tipikusakat tüntetem fel, nem az összeset.

P Inqussitiō: 'Pro Inqussitionem'

P., *Prūd*: 'prudens'

pāpposita: 'praeapposita'

Possiōne: 'possessione'

Prnā: 'persona'

Pstitō, *Pstitō*, *pstitō*: 'praestito'

pterquām: 'praeterquam'

Rltā: 'relicta'

S.V.: 'salva venia'

Substus: 'substitutus'

3. sz. melléklet: A vizsgálatba nem bevont latin nyelvű iratok

A következő latin nyelvű iratokat nem vontam be a vizsgálatba. Az iratok címeit Brandl–Tóth G. (2016) alapján közlöm az oldalszámokkal együtt, valamint a Reizner által használt CCVII. kezdetű jelölést is feltüntettem, ahol lehetséges.

1. Ügyészi pizskozat a formális perhez és vádlevélhez Rósa Dániel, Rósa Dánielné Széll Zsuzsanna, Dugonics Mihályné Barak Margit, Szánthó Mihály és Kovács Pál vádlottak esetében (CCVII. 20., Brandl–Tóth G. 2016: 171–4.)
2. Formális per Kökényné Nagy Anna, Katona Ferenc, Jancsó Pálné Szanda Katalin és Kovács Pál ügyében (CCVII. 26., Brandl–Tóth G. 2016: 185–7.)
3. Perfelvétel Kökényné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Katona Ferenc és Kovács Pál ügyében (CCVII. 28., Brandl–Tóth G. 2016: 179–84.)
4. Formális per Kökény Andrásné Nagy Anna, Jancsó Pálné Szanda Katalin, Végh Istvánné Koncz Sára, Katona Ferenc, Kovács Pál, Dancsó János, Dancsó Jánosné Hisen Borbála, Borbola Ferenc, Szántó Mihály, Légrádi Jánosné Malmos Kata ügyében (CCVII. 28., CCVII. 29., Brandl–Tóth G. 2016: 190–9.)²³²⁹
5. Befejezési perszakban ítélet: szavazási jegyzék 13 elkövető ítéletével kapcsolatban (CCVII. 31., Brandl–Tóth G. 2016: 206–7.)
6. Név nélküli latin nyelvű halálos ítélet mágia bűncselekménye és az isteni felség megsértésében való vétség miatt (CCVII. 35., Brandl–Tóth G. 2016: 209–10.)
7. Előzetes jelentés a feltételezett cselekményekről: esetleírás (CCVII. 38., Brandl–Tóth G. 2016: 168–70.)
8. Egykorú másolat Mihalovity Györgyné Szubin Beda panaszleveléről, amelyben a város jogszolgáltatásának kivizsgálását kéri a kancelláriától (CCVII. 41., Brandl–Tóth G. 2016: 232–5.)

---

²³²⁹ Ahogy Brandl–Tóth G. (2016: 190) jelzi, a latin nyelvű irat „három példányban maradt fenn, amelyekből az első tisztázatot és az arról készült másolatot” tekintették mérvadónak, a pizskozatot nem. Reizner (1900: 445) is utal rá a CCVII. 29. irat közlésének végén, hogy a levéltárban fellelhető „egy másik példánya is igen csekély eltérésekkel és törlésekkel” – ez vonatkozik a pizskozatra.

9. A szegedi városi tanács válasza a kancellária második leiratára az eljárások jogszerűsége, a temetések, a tortúra és a fürösztések ügyében (CCVII. 43., Brandl–Tóth G. 2016: 235–42.)
10. Perfelvétel Kazári Ádámné Lőrik Marianna ügyében (CCVII. 50., Brandl–Tóth G. 2016: 282–3.)
11. Szavazási jegyzék Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében (CCVII. 54. Brandl–Tóth G. 2016: 276–7.)
12. Csuka Péterné Ergelőczy Ilona ügyében felvett különálló ítélet (CCVII. 55., Brandl–Tóth G. 2016: 274–5.)
13. Perfelvétel Molnár Istvánné Kovács Zsófia ügyében (CCVII. 60., Brandl–Tóth G. 2016: 303–5.)
14. Szavazási jegyzék Molnár Istvánné Kovács Zsófia ügyében (CCVII. 61., Brandl–Tóth G. 2016: 306.)
15. A talán boszorkánysággal vádolt Jámbor Katalin bűnügyében a tanácstagok szavazatairól készített jegyzék, melyben a tortúra hat fokozata mellett szavaznak (CCVII. 63., Brandl–Tóth G. 2016: 311–2.)
16. A Szeri Mátyásné Csorna Katalin ellen felvett formális per és a kínvallatásról szóló ítélet, illetve A Szeri Mátyásné Csorna Katalin ellen felvett formális per folytatása és végső ítélete (CCVII. 64., Brandl–Tóth G. 2016: 313–7.)
17. Formális per Károlyi Ilona ügyében (CCVII. 66., Brandl–Tóth G. 2016: 322–4.)
18. Formális per Pávó Gergelyné Fúrus Ilona ügyében (CCVII. 69., Brandl–Tóth G. 2016: 331–4.)
19. Formális per Bordás Mátyásné Pápai Katalin ügyében (CCVII. 71., Brandl–Tóth G. 2016: 338–40.)
20. Formális per Buza Jánosné Molnár Ilona és Hódi Györgyné Kovács Róza ügyében (CCVII. 78., Brandl–Tóth G. 2016: 358–62.)
21. Főris Gergelyné Dóka Ágnes és Albert Jánosné Lantos Margit ügyében felvett formális per (CCVII. 81., Brandl–Tóth G. 2016: 375–8.)

4. sz. melléklet: A képek jegyzéke

1. kép: Az 1. kéz írása az első iratban	195
2. kép: A 9. kéz írása a 2. iratban	198
3. kép: A 8. kéz írása a 3. iratban	201
4. kép: A 10. kéz írása a 11. iratban	249
5. kép: A 12. kéz írása a 21. iratban	297
6. kép: A 11. kéz írása a 27. iratban	329
7. kép: A 4. kéz írása a 31. iratban	343
8. kép: A 13. kéz írása a 37. iratban	361
9. kép: A 3. kéz írása a 40. iratban	372
10. kép: A 2. kéz írása a 41. iratban	376
11. kép: A 14. kéz írása a 44. iratban	397
12. kép: Az 5. kéz írása az 54. iratban.....	457
13. kép: A 6. kéz írása a 61. iratban	487
14. kép: A 7. kéz írása a 65. iratban	517